

2953

Res. 57

a 1

rectius limbat: me possidet

Quid 6.º metamor

Sc' nulla potentia cor qd est - 13
heu qd difficile est reme no prodeu vultu
Tanta est fiducia forme
Quae q' qua iusta est, rura h' adiuvat

Quiduo 3º metamor.

Sz leg' vltim' temp
Expectata dies for' est. Dirig' catus
Ny obitu nino supma q' sumra d'.

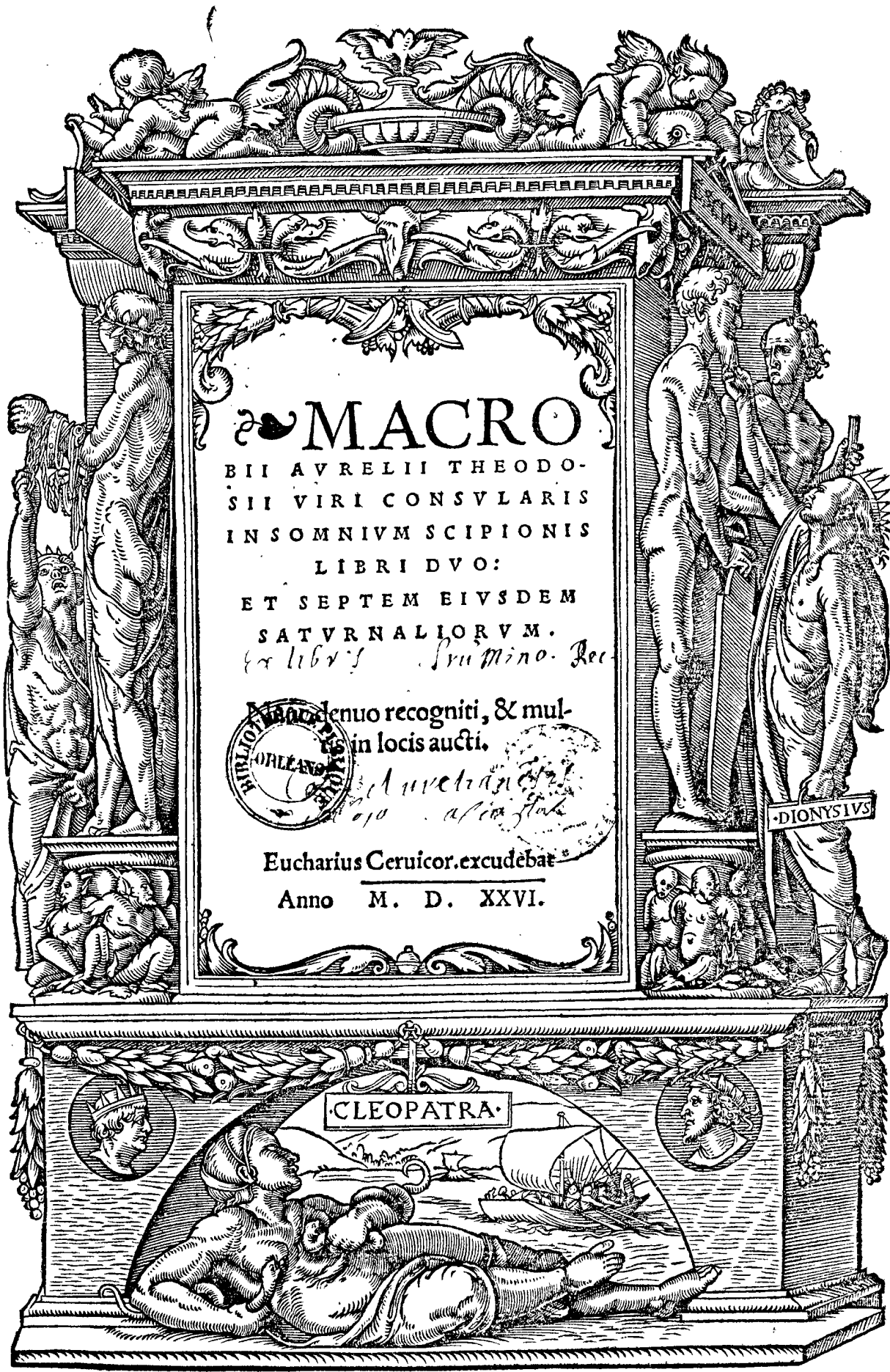
Quiduo 4º metamor

P'ona q' cu' spectant nalia rectea h'ru
Ob for' sublime dedit. retu q' videt.
at T. et exetob' a d to 26

2.

1955. 11. 12

MACRO

BII AVRELI THEODO-
 SII VIRI CONSULARIS
 IN SOMNIVM SCIPIONIS
 LIBRI DVO:

ET SEPTEM EIVSDEM
 SATVRNALIORVM.

4 libris Summo. Rec.

*Novo denuo recogniti, & mul-
 tis in locis aucti.*

Eucharius Ceruicor. excudebat

Anno M. D. XXVI.

DIONYSIVS

CLEOPATRA

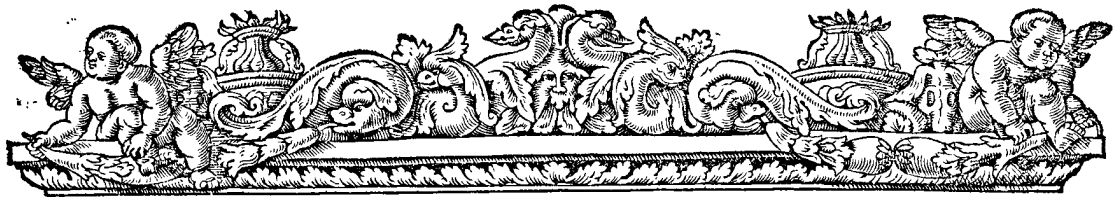

ARNOLDI VESALIENSIS
AD STUDIOΣOS EPI
GRAMMA.

Φιλόγλωττε πάϊς, σοι νῆρ ἀριδείκετος ἦρωθ
ἦλθην, τῶδε μακρὸς τούνομα δῶκε βίος.
ἔλθε μὲν ἀμφιταλῆς, ἔπαρκατ' εἶσάμα φαίνος,
ὁ πρὶν δίσμορφος ἔπαρκατ' εἶσάμα φαίνος.
ἦλθην, ἐπ' ἐδῆτ' αἰσιν ἀγαλλόμενος τριφορῆσιν,
δύσκλητος ὅς τὸ πάλα λώπιον ἐνδύετο.
ἔλθην ἀμὲν ἔσοθ' ἀπ' μοχθηροῦ τρόποιον
ἢ μισοφροσύνης χαλκογυφῶν ἀμαδῶν.
ἦλθην αἰμίμησον κνιδος ἀνδράσιν ἐγγαλίξην,
οἷσι μελίφθογγος μουσῆς μέμηλεν αἰεί.
τῶτον ἄρα ζῆτον λαβ' εἰσίμως ὅσις ἐχέφρων,
ἀνέρος ἠδὲ πεπυῆτος ἠδὲ μετίχε λόγων.
οἶδε γὰρ ἐνέριτ' αἰσιν πολλὴν χάριν ἀνταποδοῦναι
κοσμήσαι τ' ἀγαθοῖς παντοδαποῖσι φίλους.

EPIGRAMMATIS PRAE
CEDENTIS PER EVN
DEM INTERPRE-
TATIO.

En studiose puer, uenit clarissimus autor
Macrobius, studiis profit ut ille tuis.
Floridus & pleno speciosus corpore uenit,
Marcidus & fracta qui cute turpis erat,
Venit, & illustri gestit uelamine tectus,
Qui miser in lacera sorduit antè toga.
Venit ab indoctæ plebis iam fraude solutus,
Quæ solet impressis fingere scripta notis.
Venit ut æternum tandem decus asserat illis,
Quis animo semper blanda camœna fuit.
Si sapias, ille tuus fiat curabis ut hospes.
Dulcibus alloquiis atq; fruarè uiri.
Reddere multa potest de se bene dona merenti,
Et colere omnigenis pectora grata bonis.

ARNOLDVS VESALIENSIS CANDIDO
LECTORI S. D.

Nte annos quatuor, lector candidissime, Macrobiū nostro auctario locupletatum, & qualibuscunque annotationibus illustatum, euulgauimus. Doluimus aliquandiu uicem tantī auctoris, tamque in omni eruditionis genere præstantis: mirifici quidem, citra omnem controuersiam, in cœlestium orbium numero, ordine & concentu explicando: præcipuī in Platonicæ doctrinæ prodendis mysteriis, in sacrorum ratione tradenda anxii, in poëtarū oblectioribus locis & enodandis gryphis accuratī, in iis denique uniuersis, quæ uel ad naturæ lasciuientis prodigium, uel ad humani ingenii otiosam diligentiam pertinent, nusquam non circumspecti & seduli. Doluimus, inquam, uehementer eum auctore adeo corruptum, adeo lacerum, adeo aliena & ignota penula obsitum circumferri. Nempe in quo aliquot etiam mendorum myriades lectorem offenderent, terrerent innumerabiles lacunæ, ac interim nulla uerborum consona structura, nullus sententiarum mutuus consensus inueniretur. De quo erant qui dicere non uererentur, præstare, uel penitus esse abolitum, quàm cum facie usqueeò putida & obsoleta superstitem, ab indoctis hominibus uellicari, arrodī, contemni. Expectauimus complusculis annis Aristarchū quempiam, aut Varum saltem, uel Tuccam, qui huic auctori obeliscis atque asteriscis consuleret. Post ubi nemo prodiit, perlustrauimus aliquot bibliothecas non uulgares, rati nos uetustum codicem reperturos, qui expectationi nostræ satisfaceret, ac conatū suffragaretur. Quæ res cum nos quoque fefellisset, decreuimus quod ille ait, πόνος ἢ ἀργυπνία superare, quod alioqui nulla externa ope poterat euinci. Subodorati sumus auctoris genuinam dictionem, atque totius orationis telam semel ac iterum percurrimus; ut uel hac uia, quasi per oculos quosdā cuniculos elapsi, obuia mendarum monstra, partim elocutionis simulacro, partim dictionis applausu, partim sententiæ confinio expugnaremus. Cœpimus primū immēsos illos lacus Grænicæ farraginis, ueluti appositis quibusdam incrustamentis opplere. Quod cum non omnino (ut speramus) infeliciter cessit, collibuit & cætera, quæ limā expectabant, nostro penicillo explorare, ac qualemqualem nitorem reddere auctori, iam multis seculis neglecto & pene extincto. Quam sanè operulam nostram, quantulacunque erat, eo tandem consilio edidimus: Principio, ut sicubi forte uetustū exemplar delitesceret, diutino situ iam squalens, & in tinearum blattarumq; prædam abiectum, nostro labore exuscitaretur, emittereturq; in nostram, omniumq; studiosorum cōmoditatem. Deinde ut doctos etiam uiros, quorum nostra ætas feracissima est, in idem certamen, pium mehercule, & honestum euocaremus: quatenus illi scilicet cū reliquis mendarū portentis, quibus auctor noster misere discerptus inhorrescit, congregarentur. Tot enim diris portentis, hinc orationis filum perruptentibus, inde euasstantibus sententiarum moles, soli reformidauimus occurrere. Subiit crebro mentem nostram, quod Copreus apud Euripidem ait, μίας χειρὸς ἀδελφικῆ μάχῃ. Putauimus etiam tot mōstris abolendis, non Bellerophontem aliquem satis esse, aut Persea, quamuis Pallados ægida & Harpen Mercurii obtendat, sed esse opus hercule, qui subinde succrescenti

AD LECTOREM

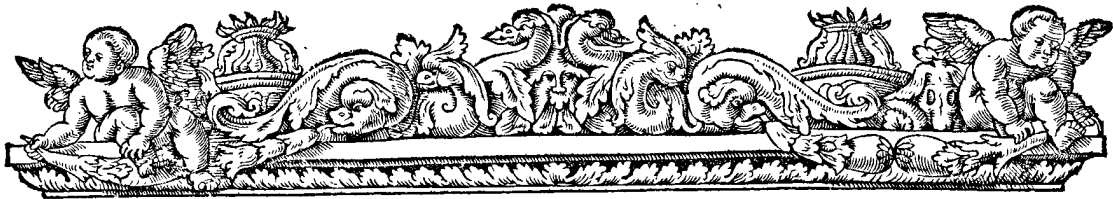
bus nouis mendosæ capitibus, totam hydram & eruditionis gladio confodiat, & exurat flamma iudicii. Cæterum hoc nostro consilio in tantum nihil promouimus, ut etiam ad antiquum illud pistrinum redire coacti simus, coacti simus Sisyphi (quod aiunt) saxum resumere, coacti simus monstrorum olim ἄγρην ἠγροκόπε, iterum ad debellanda monstra obarmari. Legimus itaque Athenæi libros de cœnis doctorum hominum, si fortè fortuna (ut fit) in antidotum incideremus, quod auctori nostro mēderetur, & ab illius monstroso corpore scabritiem uel aliqua ex parte repelleret. Legimus, inquam, et bonis (quod dicitur) auibus. Nam ea lectio tot Græcorum auctorum præclaras sententias nobis suffecit, ut super decem lacunas, & eas quidem uastas & spatiosas obstruxerimus. Decem itaque monstris & eo amplius iugulatis, rursus tibi Macrobiū tradimus, lector candidissime, ut multo locupletiores, ita paulo castigatiorē. Quod tum facile deprehendes, cum hanc editionem cum priori contuleris. Solent enim primi rerum fœtus horriduli esse & insuauiores, sed amœni magis & grati subsequaces. Vale, & interim si correctius exemplar offenderis, cura ut tandē emergat: sin etiam eruditiores in eundem auctorem lucubrationes reposuisti, te oramus, ut eas nobis candidus impartire uelis. Coloniae .x. calendas Ianuarii, M. D. xxv.

EIVSDEM ODE SAPPHICA HENDECASYLLABA.

μηδὲρ ὠραῖον γενέτερά πάντων
 φνισίς, ἰωδύια φέρερ ἀμοχδεῖ
 φαίνετ' τέχρη ταχέως φύσθαι
 μηδὲρ ἄμωμον
 Ἐρ καλαῖς ἀνδρῶν συνετῶν χεῖρας,
 Ὁ κρατῶν μακροῖο βίοιο φωνῆρ
 φώς κεκύνκλωθ', χροῖον ὡς τελεῖσθ'
 διαφίλος αὐτόν
 Ὅιο γῶρ δὴ σμορφον ἔμρ πρόσωπον,
 ἠὲ νουσῶδες σῶμα πάλαι μαράνθη,
 αὐτὸς ἄε νόμον εἰλέει νέεσθ'
 καλλιπάρηθ'.
 Ὅς πρὶν ὠτελων ἦ πο δὴ σφοδρῆθ',
 Ὁ ἄπρον εὐδ' ὄξος ἀκάχνησε φῶτας.
 προσφίρων νῶν χροῖμα γαλακτοειδέες
 παύτας ἰαίνεθ'.

Ἄντ' ἰατρῶ φρονίμω κάθηρα
 χεῖρες εὐτ' ὀυχέες, κρατερὸν τ' ἀκθυμα
 σφόδρα καμύνωντα μελέων ἀκερδῶ
 ἔκβαλε νῆσπον.
 Ἐξ ὅλης πρῶτος κυκλῶν δίοικε
 κοιλίας πᾶντη φανερῶ μισμοῦς,
 τῶν κρυφθίντας διεράσθυμα λοιμῶ
 ἐξαλάπαξε
 Ἄκρῶν ποῖνυρ ὅς ἱρῶς ἐφετῶν
 ἠὲ ψυχῆς πλούτ' πολυδαδάλιοιθ',
 κρημάτων καιψων ἀγόραζε βίβλοθ
 τῶν νεοτῶν
 ἢτε βελτίοις σφαλερὸν λογιμοῖς
 στῆθ' εὐφραίνεθ', ἄμα ἠὲ φάρυγμα
 ποιηλοκμίτων ἐπέων διαίνεθ'
 ἀσπέτω ὄμβροθ'.

τέλος.

INDEX ORDINE ALPHABETICO CONGESTVS.

Blutio in sacris decorum supero- rum. 75.h	Aer societate caloris igni connectitur. <i>ibid.</i>
Acca Laurentia nobilissimum scortum. 52.c.	Aer astate motus flabro cur frigidior acquiratur. 131.g
Acca Laurentia moriens, popu- lum Romanum heredem nun- cupauit. 52.e	Aeris uis quæ. 140.b
Accæ Laurentiæ simulacrum. <i>ibidem.</i>	Aeris prima signatura à Iano. 49.g
Acca Laurentia Romuli & Remi nutrix. 52.d	Aesopica fabule elegantia fictionis illustres. 4.c
Acarnanes annum sex mensibus computant. 54.h	Aesopus hystrio ditissimus. 83.a
Aceti uis. 129.g	Aestiuæ zonæ terminus. 33.d
Acetum culpatum uinum. <i>ibidem.</i>	Aesculapius quid. 65.e
Acetum nunquam gelu constringitur. 135.c	Aesculapij simulacro cur draco adiungatur. 65.0
Archelous amnis cur à Vergilio pro aqua po- natur. 108.b	Aesculapium cur eundem atque Apollinem esse di- cant. <i>ibidem.</i>
Acipenseris piscis nobilitas. 85.f	ἀδουλον ὄψ & φουλον ὄψ caducorum propria 17.a
Acipenseris piscis aduersa squama. <i>ibidē.</i>	Aeternum quod à se mouetur. 3.a & 37.f
Aconitum bibitum haustu meri curatur. 129.g	Aeternitas literarum usu fulcitur 35.d
ἀγκούρα, Græcis quid. 133.b	Aether quid sit. 26.e
Adad Assyriorum maximus deus. 68.d.	Aethereæ lucis per septenarium numerum triplex conuersio. 10.a
Adad simulacrum. <i>ibid.</i>	Aethereus ignis humore nutritur. 35.e
Additus pro inimicis & infestus. 118.d.	Aethiopia, Aegyptus cur calidiores cæteris. 35.h
Adipi animalis nullus sensus inest. 132.d	Aethiopes iouem inuitare ad epulas quid sit. 35.f
Adonis idem qui sol. 66.d	Aetna mons interdū sumat, noctu flammigerat. 107.h
Adonidis fabula. <i>ibi.</i>	Aetna Vergilij ex imitatione Pindari. 108.g.
Adonidis apud Persas maximus cultus. 66.c	Agathonis conuiuium. 124.a
Aduersa quomodo à dijs nuntientur. 11.d	Αγυρά uia infra pomeria. 51.e
Aedes Saturni à quo Romæ ædificata. 50.f	Ἄγυρὲς Apollo <i>ibidem.</i>
Aedes Saturni cur ærarium. <i>ibidē.</i>	Agonalia festa. 59.e
Aedium introitus & exitus, cur Iano consecra- ti sint. 51.b	Agmen pro ductu eleganter positum. 118.e
Aedes cur Laribus dedicatæ. 52.b	Ajax comœdia ab Augusto conscripta. 71.h.
Aedes Iunonis Monetæ. 56.b	Alimonia lactis cur primum nascentibus offe- ratur. 14.h
Aedes Carnæ deæ ubi. 56.c.	Ambrosiales hostiæ quæ dicantur. 78.b
Aegyptij omnis philosophiæ parentes. 21.d. & 57.f	Ammonis dei simulacrum cur arietinis cornibus. 67.a
Aegyptij omnium primi ausi sunt cœlum metiri. 24 h	Amphionis fabulæ principium unde. 29.e
Aegyptij thure & precibus deos suos placant. 49.d	Amygdala nux Græca 85.f
Aegypti oppida nullius dei fanum intra muros suos recipit. 49.e	Anatomica medicina pars est. 137.h
Aegyptus regionum omnium calidissima. 131.f.	Anaxillaus Rhegynorum tyrannus 53.h
Aegyptus cur uina penè frigida generat. <i>ibidem</i>	Ancillarum insigne facinus. 54.b.
Aegris remedia cantibus præstantur 29.f	An pro circum à ueteribus usurpatum. 57.g
Aeneis Vergiliana ad exemplar Iliados atque Odyssæ. Homericæ effigiata. 90.h.	Anima quid sit. 17.f
Aeneidos quartus Vergilij ex Apollonij Argonauticis desumptus. 107.d	Animæ potentiæ quot sint. 17.a.
Aer per humorem aquæ copulatur. 8.e	Anima an sua morte extinguitur. 15.e.
	Animabus nexu corporis absolutis certa loca probor- um improborumq; meritorum deputata sunt. 3.e
	Anima numerus seipsum mouens. 7.e.
	Anima cum unitate sua nullum diuortium inuit. 7.g
	Animæ integritas à ternario. 9.e
	Animam harmonijs musicis constituisse indubitatum

INDEX OPERIS.

tum philosophis.	9.c.	Annum $\lambda\upsilon\kappa\acute{\alpha}\lambda\epsilon\upsilon\tau\alpha$ Græci appellant.	72.e
Animæ mundanæ origo à septenario numero.	9.d	Anteuortæ & Postuortæ dearum apud Romanos cultus. 49.f. & A. Gel. cap. 16. li. 16.	
Animarum origo de cælo.	12.g	Antonij edictum de sumptibus.	85.a
Animæ corpori coniunctæ quæ sit perfectæ sapientia. ib.		Antonij luxus in dapibus.	85.b
Animæ error post separationem à corpore. 12.g. & 16.b		Aplænes ultima spherarum, & habitatio animarum.	15.b. & 30.d
Anima quando mori & uiuere dicatur. 14.a. c. & 15.c		Apollo cur $\mu\delta\sigma\acute{\eta}\gamma\epsilon\tau\omicron\upsilon$ uocetur.	29.d
Animæ mors.	14.a.c	Apollo $\Delta\upsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\varsigma$ & Græcis colitur.	51.c
Animæ motus unde.	15.d. & 42.b	Apollo Ἄγχιος cur dicatur.	51.c.
Animis remuneratio pro modo perfectionis retribuenta.	16.d	Apollo Ianus, Diana Iana.	51.c
Animus bifariam sumitur.	16.h.	Apollo $\alpha\lambda\epsilon\gamma\kappa\alpha\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$ cur.	61.c
Animi cum sideribus communitio.	ibidē.	Libystinus 61.h	Loemius.
Animæ origo à mēte.	16.h. & 26.a	Icius ibi.f.	Pæan.
Animæ essentia in motu.	20.a. & 37.h	Vlios.g.	Loxias 62.c
Animæ nostræ lege temporalis hospitalitatis in terris exulant.	26.a	Phæbus.d	
Animæ mundi secundum Platonem fabricatio.	28.f	Phaneta.d	Patruus.f.
Animæ cælestis origo ex musica.	29.g.	Nomius.f.	Eleleus.f.
Animorum diuersitas.	36.a.	Chrysocomos.h	Smynthius.h.
Anima ipsa uerus homo est.	37.b	Argyrotocus.h.	
Anima ab omni conditione mortalitatis aliena. 37.c.g.h		Apollo Carneus.h.	cognominatus.
Animæ uis atq; natura.	37.f.	Ciallus.h	
Anima secundum Aristotelem immobilis.	38.a. & .f	Thymbrius.h	
Animam ex se moueri quo modo asserat Plato.	39.f.g	Philæsius.h	
Animæ motus æternus & proprius.	41.c.	Pythius.	h. & 63.d
Animæ motus sua essentia est.	41.c	Didymæus.	63.c.
Anima quibus motibus agitur.	41.h.	Delphius.	ibidem.
Animum remittere quid sit. 47.c. & Aulus Gellius capite. 2. lib. 18.		Liber pater.	63.h
Ancillarum festus dies	54.b	Apollini boue aurato sacra fiunt.	62.c
Angerona dea. 80.a. unde dicta, & eius sacrificia. 52.a		Apollinis sacra apud Camerenses.	62.d
Angeronæ deæ simulacrum cur ob signato ore in templo uideatur.	52.b	Apollinis Lycij plures cognominis causæ.	ibidē.
Angina morbus.	52.b	Apollo omnium pecorum antistes & pastor.	62.g
Anguille optime ubi.	83.d.	Apollinē Pythonē bestiam sagittis consecisse quod sit.	63.a
Annibalis cauillatio. 70.d. & A. Gellius capi. 5. li. 5.		Apollinis $\lambda\epsilon\upsilon\alpha\tau\omicron\varsigma$ & ara apud Delphos.	78.c
Animal quando moriatur.	14.a	Apollinis simulacra cur sagittis decorata sunt.	61.d
Animal corpus animatum est.	37.b	Apollinis simulacrum omnes solis affectus exprimens.	63.f
Animalium non simplex alimonia.	128.b	Apollinis lyra quid significet.	65.c
Animalis dextræ partes cur ualidiores sinistris. 127.d		Apollinæ ludæ.	62.a
Animal diuersis elementis constat.	135.g	Apollonius Argonauticorum scriptor.	107.d
Animales hostiæ quæ dicantur.	77.h.	A $\omega\sigma\iota\omega\pi\theta\omicron\varsigma$ pathos mouet.	89.f.
Annales maximi unde.	76.f	Apris animalis natura.	66.d
Annare, Peremare quid.	55.b	Aprilis quasi aphrilis dictus.	55.c
Annæ deæ sacrificia quando fieri solita.	ibid.	Aprilis mensis cur à Venere nominetur ibidem, & cur Veneri dicatus	66.c
Annorum diuersitas.	36.a	Aquarius signum ad solem refertur.	67.c
Annus mundanus & eiusdem finis. 36.b. & 57.f		Aqua musto inest.	131.b
Anni incertitudo apud omnes gentes præter Aegyptios.	54.h	Aqua calida mota cur fiat calidior.	131.e
Anni ordinatio secundum Romulum in decem menses. 55.a		Aqua niualis cur noxia.	134.h
Anni diuisio per Numam.	56.e. & 59.c.	Aqua marina gelu nunquam contrahitur.	135.c
Anni correctio per Iulium & Augustum Cæsares. 57.f & 58.c.		Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea quam salsa.	136.d.
Annus unde dictus.	57.g	Aquæ fluuiialis & marinæ diuersitas.	136.e
Annus bisextilis.	57.g	Aqua marina pinguis.	136.f
Annulus quo digito gestandus.	135.h	Aquæ puteales cur hyeme fumare, æstate frigescere uideantur.	131.f

INDEX OPERIS

Aquarius signum humane uitae contrarium.	15.a.	Bosphorum mare angeli constringatur.	135.c
Aries insolito colore quid portendat.	79.b	Briffeus Liber pater Graecis dicitur.	64.b
Ara prius anse dicta.	76.d	Bruma unde. Brumale solstitium.	66.h.
Ara Saturni & Opis in Africa.	52.e	Bulla triumphantium gestamen apud Ro.	47.h
Arbiter agendis fabulis se exercuit.	4.c	Bulle aureae usus quibus concessus fuerit.	ibidem
Arboribus & herbis crescendi tantum uirtus inest.	17.c	C . Caesaris laus.	46.h.
Arbores felices & infelices.	86.c	Caedacorum corporum natura à luna incipit.	14.d
Arborum sola ficus non floret.	85.d	Calliope cur inter Musas nonum ordinem sit sortita.	29.c
Arcades annum tribus mensibus explicant.	53.h	Calendae fabariae quae dicantur.	56.c
Arcitenens Apollo.	119.f	Calendis primis nundinae cauebantur.	57.c
Argi fabula.	65.b	Calendae undedictae.	58.g.
Argiphontes Mercurius.	65.b	Calabra curia unde.	ibidem
Argus coelum dictus	ibidē.	Calendae Iunoni sacrae.	59.a
Argyrotoxis Apollo.	62.h.	Calendaris Iuno quare.	ibi.
Aries cur primus inter signa.	25.c	Calor humore nutritur.	67.f. & 135.g
Aries cur Marti in zodiaco assignatus sit.	55.c	Calidorum natura.	129.f
Aristoteles animam à seipso moueri non posse asseuerat.	36 a. f	Calor generationis causa	130.d
Aries signum ad solem refertur.	67.a	Calida edulia quare facilius ore comprimamus, quam manibus sustineamus.	134.g
Aster Astrum quid sint.	17.g	Camoenae unde dicta.	29.d.
Asinae cognomentum unde.	47.g	Camuris peregrinum uerbum.	119.d
Aspersio in sacris inferorum deorum.	76.a	Candelabrum quid proprie.	77.d.
Atheniensium mos in obseruatione dierum. 45.a. & Aulius Gellius cap. 2. lib. 3.		Candens à candere non à calere.	107.h
Atargatis Assyriorum dea, & eius simulacrum.	68.d	Cancer obliquo gressu quid.	67.b.
Atlanticum mare, magnum mare nobis dicitur.	34.h	Cantibus omnis animae habitus gubernatur.	29.f
Atri dies qui dicantur.	59.c	Cantibus hominum animi ad bellum incitantur.	29.f
& 60.a. & A. Cel. ca. 5. lib. 17.		Cantibus receptui canitur.	ibi.
Attinen nihil aliud esse quam solem.	66.e.	Cantibus remedia aegris praestantur.	29.f
Atronij Maximi crudelitas in seruum.	52.g	Cantandi studium.	82.h
Augustus sextus mensis unde appellatus.	56.d	Cantharus. Calix.	112.a.
Augusti ioca.	71.h. & 72. per totum	Canities & caluities cur priorem partem capitis principio occupent	133.a
Augusti patientia.	72.g	Capillis sensus non inest.	132.d
Augusti liberalitas erga graeculum.	73.b	Capitis priores ptes cur natura rariores fecerit.	133.b.
Auspiciandi mos obseruationem dierum docet.	45.b	Capricornus & cancer solis portae.	14.g.
Australis circulus quis.	18.f. & 31.f.	Caprotinae Iunonis celebritas & sacra.	54.b
Auster cur ad nos calidus perueniat, cum sit in ori- gine sua frigidus.	31.g	Capricornus ad naturam solis refertur.	67.c
Aues stellis ad litandum datae.	79.c	Cardines quatuor nostrae habitationis.	31.f.
Auellana nu x seu praenestina.	85.c	Carchesium quid.	111.d
Auidius uorantes cur facilius saturentur.	34.g	Carmentalia.	59.c
B abyloniorum mos in obseruando dies. 45.a. & A. Gellius cap. 2. lib. 3.		Carmen deductum quod.	119.a.
Bacchus Sebadius Thracibus dictus	64.c	Carneades Academicus uiolenta facundia. 47.d. & Aulus Gel. ca. 14. lib. 7.	
Bacchus cur ἐννῶλι & cognominatus.	64.g	Carne dea sacra à quo primum instituta.	56.b
Bacchapean deus.	64.b	Carne dea cur pulre fabacea, & larido sacrificetur	
Palnea pensiles à quo primum inuenta.	83.b.	Carneus Apollo.	62.h. (56.b)
Basilica nux.	85.c	Carnes ualidiores cur facilius q̄ tenues digerantur.	131.d
Bellaria quid.	75.b.	Carnes quo modo in longos usus seruentur.	133.g
Eidentes quid proprie.	122.h	Carnes pecudum nocte occisorum cur magis putrescant quam quae interdii.	139.f
Bisextilis annus quis dicatur.	57.g	Casimilla. Camilla.	79.f.
Bonae deae aedes quando dicata.	55.g	Caspj maris origo.	34.f
Bonae deae uaria nomina.	55.g. & 56.a	Castanea nux.	85.c
Bonae deae templum uirum ingredi nefas	55.h. & 56.a	Catena aurea Homeri quid significet	17.d
		Catadupa Aethiopum locus.	46.h

INDEX OPERIS.

<i>Catillones qui dicantur.</i>	84.d	<i>Cognomina à proprijs nominibus tracta.</i>	48.f.
<i>Catonis iocus in Albidium.</i>	70.e	<i>Coitus quid.</i>	75.f
<i>Cælio Saturnus pudenda abscidit.</i>	50.h	<i>Coluri duo.</i>	18.f
<i>Centrum quid sit.</i>	23.d	<i>Colures Epicureorum auditor.</i>	4.a
<i>Centrum sphaerae solum immobile.</i>	26.c	<i>Comptialia ludi.</i>	50.e. & 59.e
<i>Centussis quid sit.</i>	84.f	<i>Comitia quæ in lo auspiciari solita.</i>	55.b.
<i>Cereorum mittendorum origo in Saturna.</i>	50.c	<i>Conscientia benefactorum uirtutis præmia</i>	6.a
<i>Ceremonia unde.</i>	77.b	<i>Conuiuiorum sermo qualis.</i>	43.g
<i>Cereri uino non libatur.</i>	80.g.	& Aulus Gellius cap. 11. libri. 13.	
<i>Cereri quando sacra fiunt sue pregnante.</i>	81.b	<i>Conuiuiarum numerus quis.</i>	49.e
<i>Cerebro animalis nullus sensus inest.</i>	132.d	<i>Conticinium quid.</i>	45.d
<i>Cerebrum sensu carens quo modo corporis sensus</i>		<i>Conceptiuae seriae quæ.</i>	59.e
<i>gubernet.</i>	ibid.e	<i>Consultatoriae hostiae quæ dicantur.</i>	78.a
<i>Chromaticum genus melodiae musicae.</i>	30.f.	<i>Cornelia lex à quo lata</i>	84.h
<i>Ciallius Apollo unde.</i>	62. h	<i>Cornu natura peruium uisui.</i>	5. h
<i>Cibariae leges eadem quæ & sumptuariae.</i>	85. a	<i>Corpus cur proprie plenum non dicatur.</i>	6. e
<i>Cibus tacitos, potus loquaces reddere solet.</i>	115. d	<i>Corpora metallica non plena, sed uasta.</i>	ibid.
<i>Cibus simplex an multiplex digestu sit</i>		<i>Corpora superficie finiuntur.</i>	6. f
<i>facilior.</i>	126. f.	<i>Corpus quid.</i>	6. g
<i>Cibus sitim cur non domat.</i>	134. f.	<i>Corpus solidum quod.</i>	6. h
<i>Cibus an per stomachum trahatur.</i>	137. h	<i>Corporis geometrici prima planities</i>	8. d.
<i>Ciceronis laus.</i>	20. d. & 57. a	<i>Corporum diuisio.</i>	8. h
<i>Cicero consularis scurra inimicis dictus.</i>	70. b	<i>Corporum mathematicorum triplex gradus</i>	8. h
<i>Ciceronis dictum.</i>	70. e	<i>Corpora physica elementorum fœdere coalescunt.</i>	9. a
<i>Ciceronis ioci.</i>	71. per totū.	<i>Corporum omnium tres dimensiones.</i>	9. a. & 28. b
<i>Circus quid.</i>	17. g. & 18. a	<i>Corporum quatuor termini</i>	9. a
<i>Circulus lacteus galaxias uocatus.</i>	6. b	<i>Corporis concepti fabrica.</i>	10. d
<i>Circulus lacteus quis.</i>	18. b. c	<i>Corporum septem gradus.</i>	11. a.
<i>Circulus lacteus solus hominum oculis subiectus.</i>	18. b	<i>Corporum septem partes in aperto.</i>	11. b
<i>Circuli per quem sol meat ambitus.</i>	23. h	<i>Corpora omnia motibus septem agitantur.</i>	11. b. & 131. h
<i>Circuli singularum sphaerarum in duodecim partes</i>		<i>Corpus cur δέμας aut σώμα appellatur.</i>	14. b
<i>diuisi.</i>	24. d	<i>Corpus diuinarum rerum sex, animalis prima</i>	
<i>Circuli terræ quinque.</i>	31. b	<i>substantia</i>	15. e
<i>Circulus orbis in sexaginta partes diuisus.</i>	32. c	<i>Corporum terrenorum & coelestium differentia.</i>	ibid.
<i>Cissymbium genus uasis.</i>	111. h	<i>Corporum ex contrarijs qualitibus fabrica.</i>	128. e.
<i>Citreum & ipsum Persicum malum</i>	86. a	<i>Corpora ne defluant.</i>	133. h.
<i>Citrei mali medica uis & generatio.</i>	86. a	<i>Coruus Augustum salutans.</i>	72. b.
<i>Citrei mali à Vergilio descriptio.</i>	ibidem	<i>Crater Liberi patris cur inter leonem & cancrum</i>	
<i>Citrosa uestis.</i>	86. b	<i>fit locatus.</i>	15. b.
<i>Ciuilis diei principium & diuisio.</i>	45. a. b	<i>Critolaus peripateticus philosophus.</i>	47. d
<i>Classis unde dicta.</i>	58. b	<i>Cruditates unde proueniant.</i>	126. h
<i>Cleopatras reginae luxus in dapibus.</i>	85. b	<i>Chrysochomos Apollo unde.</i>	62. g
<i>Caelum cur moueatur.</i>	20. a	<i>Cubi forma unde</i>	7. a. & 28. d
<i>Caelum cur non motu recto, sed in orbem agatur.</i>	20. a	<i>Cutuli lacus ubi.</i>	50. b
<i>Caelum cur nunquam quiescat.</i>	20. b	<i>Cyrinenses Saturno sacrificantes ficis recentibus</i>	
<i>Cæli cor sol ipse cur dicatur.</i>	23. a	<i>coronantur.</i>	49. h
<i>Cælestium corporum motu, concentus quidam</i>		<i>Cybele dea cur à leonibus uebatur.</i>	66. e. & 68. e
<i>redditur.</i>	27. c	<i>Cymbium à cymba deductum.</i>	111. g
<i>Cælestium corporum concentus à quo primum depre-</i>		<i>Cyrenenses mellis & fructuum repertorem Saturnum</i>	
<i>hensus.</i>	27. d	<i>crediderunt.</i>	49. h
<i>Cælestium corporum interualla.</i>	29. g		
<i>Cælestium corporum diuersi soni.</i>	30. b		
<i>Cælestium corporum soni cur à nobis non</i>			
<i>audiantur.</i>	30. f.		
<i>Cæna luxuriosa pontificis.</i>	82. b		
<i>Cæna pollucibilis quæ.</i>	85. b		
		D <i>litera decoris causa i literæ apponitur.</i>	51. e
		<i>Damnatus uerbum sacrificijs aptum.</i>	76. e
		<i>December Saturno sacer</i>	49. g
		<i>Delphicum oraculum quod.</i>	12. g
		<i>Delphius Apollo</i>	63. e

INDEX OPERIS.

Δέλφον quid Græci dixerint, & Δελφοί .	63.g	tra canoris uersibus cauebantur.	29.d
Delos insula.	63.b.	Dij laneos pedes habent.	50.g
Delubrum quid.	77.c	Dys serui curæ sunt.	52.f.
Democriti opinio de lacteo circulo.	18.c.	Diluculum quid.	45.d
Demosthenis uerbum.	70.g	Dioclis Caristij obseruatio circa fabricam humani corporis.	10.d
Dentes in homine quando mandibulis emergunt.	10.e	Diogenes Stoicus.	47.d
Dentes in homine sensu carent	132.c	Diogenes cynicus ex libero seruus factus.	54.e
Deus omnium quæque sunt, quæque esse uidentur princeps & origo	16.h	Diogenis scitum responsum	54.e
Deuotionis urbium & exercituum uerba.	80.c	Dionysij Siculi nobile facinus	13.a
Diametros quid sit.	23.e	Dissipium quid.	11.e
Diameter septies triplicatus mensuram cuiusuis circuli facit.	23.e	Ditis sedes Platonici inferos uocitarunt.	14.e
Diameter solis quot stadiorum sit.	24.c	Ditis imperium à lacteo circulo deorsum.	14.g
Diapente unde. Diatesaron unde.	9.c	Ditis ara ubi.	50.b.
Diapente quid	27.g. & 28.h	Diuiinarum supernarumq; rerum sola plenitudo est.	6.e.
Diatesaron quid.	27.f. & 29.a	Diuinis rebus unde insignis maluolentia, aut notabilis bonitas.	22.d.
Diapason quid.	27.g. & 28.h	Draco unde appellatus.	65.e
Diapason & diapente quid.	27.g	Draconis species, cur ad solem ipsum referatur.	65.e
Dis diapason quid.	27.g. & 28.g	Draco cur ædium, adytorum, oraculorum custodia assignetur.	65.f.
Diatonium musicæ melodiæ genus.	30.f.	Dulcedinis & suauitatis distantia quedam.	130.h
Diana Triuæ uiarum potestas tributa.	51.c	Dulcedo ebrietati repugnat.	131.a
Diana quasi Iana. Ianus Apollo.	ibid.	Dulcia cur magis dulcia frigida cum fuerint, quam ubi calida.	135.e
Diana ἄγρια, cur dicatur.	140.a	Duplaris numerus quis.	27.g
Δία τῶν ἠεράων Iupiter Cretensibus dictus.	58.h	Dyas post monadem, primus est numerus.	8.b
Decendi genera quatuor.	90.c	Dyadis & quinarij uirtus.	ibi.
Diætria quid.	70.c	Dyadis & quinarij aptissima coniunctio.	ibi.b.c.
Diæterium sutoris cuiusdam.	70.f.	E & i literis ueteres indifferenter plerumque sunt usi.	46.e
Didia lex quando lata.	84.f	Ebrietatis comes obliuio.	15.b
Dido quomodo in mensa libauerit.	81.a.	Ebrietatis repentina causa.	126.h.
Διδυμοῦ ἄνδρα Ἄπολλωνος.	63.e	Ebrietati dulcedo repugnat.	131.a
Diei ciuilis principium & diuisio. 45.a & b. & Aulus Gellius ca. 2. libri. 3.		Ebur, natura corpus densatum est.	5.h.
Diecrastini. Diecrastino.		Echo cur nullius oculis obnoxia.	67.e
Diequinti. Diequinto. Diequintæ		Εκφώνησις, id est, exclamatio pathos mouet.	89.f.
Diequarto. Diequartæ.	46.e. & Au. Gel. capite. 24. lib. 10.	Edulia calida cur facilius ore comprimamus quam manibus sustineamus.	134.g
Diepristini Diepristino.		Elementis singulis binæ qualitates insunt.	8.e
Dieioni. Dienono.		Elementorum inter se mutua coniunctio.	ibidem.
Dieperendij. Dieproximi.		Elementorum diuersitas æquabilitate differentiarum compensatur.	ibidem.h.
Dies mundinarum qui perniciosi rei pub. fuerint.	57.e	Elementis quatuor corpora omnia constant.	9.a
Dies religiosi copulandis nuptijs qui.	59.b	Elementa cur nunquam soluantur, etsi eorum fluxus in aperto sit.	37.d
Dies atri qui.	59.c. & 60.a. & Au. Gel. cap. 17. li. 5.	Elementorum tria interstitia.	9.a.
Dierum diuisio.	59.d	Elysi campi.	14.e
Dies festi.	59.d	Ευβολλῆσθεσ μηνες qui.	52.a
Dies intercesi.	ibid.	Enarmonicum genus melodiæ musicæ.	30.f.
Dies fasti. Nefasti.	ibid.g	Ennij laus.	46.c.
Dies comperendini qui.	ibid.h	Επιγλωττις, à natura prouisa, & eius officium 138.b & c.	
Dies statii. Præliares.	ibid.g. & h	Epictetus philosophus seruus.	54.e
Dies postriduani qui.	60.a.		
Dies trinundinus.	ibidem.e.		
Dies lustricus unde dictus.	ibid.f.		
Dierum festorum nomina singulariter prolata, non sunt substantiua sed adiectiua.	16.a.		
Diesin quid Pythagoræci appellent.	27.g.		
Digestionum quatuor genera.	127.b		
Dys cur per stropham & antistropham in hymnis me-			

INDEX OPERIS.

Epicurorum tota factio nature seria irrisit	4. a	Ficus alba ex felicibus, nigra ex infelicibus arboribus.	86. c
Εφιάλτης quis dicatur	5. c	Ficus sola arborum non floret	ibidem. d
Epogdous quis numerus	27. g	Figmentorum genera ueri professoribus minime conue-	4. a
Epitritus primus quis	9. c. et. 27. f	nire.	120. a
Epitheta quæ apud Verg. noua uideantur	119. d	Figure Vergilio peculiare quæ	118. f
Eques & Equitare quid proprie significant	113. a	Flammæ crepitantes	46. c
Er, Platonicus philosophus.	3. g	Floralium, floraliorum dies	ibi.
Erraticarum stellarum motus	18. a	Flumina infernorum quid sibi uelint	83. d
Euocationis deorum carmen	8. b	Flutæ quid πλωτæ	10. c
Eunuchis cur pili defunt	130. f	Folliculi genitui qualitas	12. a. c
Eunuchorum uox cur gracilior quàm aliorum	135. d	Fortitudinis officia quæ	54. h
Eunuchorum corpora cur plerunq; pinguescant.	ibi. e	Fortitudo seruorum in bellis.	10. f.
Eunuchis & scæminis cur hubera grandescant.	ibidem	Fœminæ duodecimo anno cur tutela liberantur	130. d. e
Exercitus quomodo deuouentur	80. c	Fœminæ cur celerius pueris fiant ad generandum ido-	135. d
Exemplarium uirtutum officia	12. e.	neæ.	8. c
Exuuiæ hostiæ quæ dicantur	78. a	Fœminarum uox cur tenuior	115. b
F abariæ calendæ quæ	56. c	Frigido terra & aqua coniunguntur	129. g
abij Gurgitis luxus	81. h	Fructus lectionis quis	
Fabularum inuentio cui rei utilis	4. c	Fructuum arborum qui frigidiores	70. f
Fabularum diuisio	ibidem b	Galli uitem & cultum oleæ quando didicerint.	(35. d
Fabule Aesopice elegantia fictionis illustres	4. c	Gallicinium pars diei. 45. d	110. c
Fabularum Orphei & Amphionis principium unde. 29. c		Gargara montis cacumen	ibidem
Fabula Saturni & Cælij explicatur.	51. a	Gargara oppidum	ibidem. g
Fabula Laurentialiorum	52. b	Gargares populus	133. f.
Fabula Pythonis explicatur	63. a. b	Gaudio affecti cur rubescant	Geminis signum alternis mortibus uiuere quid sit.
Fabula Inachi.	65. b		67. b.
Fabule Herculis interpretatio	ibidem. g	Gemini signum ad naturam solis refertur	ibidem
Facinus insigne & memorabile ancillarum	54. b	Genitiuus pluralis festorum nominum, orum, non ium,	45. g. et. 46. a
Falx messoria cur Saturno sit	49. h	finit	90. c
Fannia lex à quo lata.	84. e	Genera dicendi quatuor.	10. f
Fasti, Nefasti dies qui.	59. c	Generationis uis in masculis quando moueatur	129. f
Fatum, fatalia uitæ tempora	16. c	Generatioui fauentia	8. d
Fatua dea à fanlo dicta	55. g	Geometrici corporis unde prima planities	11. a
Fauna dea unde.	ibi.	Gradus corporis dimensionem complentes septē.	38. c
Fauna dea cur sceptrum manu gestet.	ibi.	Grauium & leuium motus	85. f
Faunæ deæ cur porca sacrificetur	ibidem	Græca nux quæ & amygdala	86. d
Fax prima	45. e	Grossi fici non maturescentes.	
Februarius Februo deo cur dicatus	56. f	H abitationis nostræ quatuor cardines	31. f
Februarius quare uiginti octo dies habeat	ibidem. g	Harmonia physicis quid	9. a
& 57. g		Harmoniam cœli cur non sentiamus	30. f
Februarius cur intercalationi sit deputatus	57. b	Hedere uis atq; natura	64. g
Festorum nominum genitiuus pluralis quò finiat	46. a	Hemilius quid	9. c. & 27. g
Festorum dierum nomina singulariter prolata substan-	ibidem	Hemisphærium terræ duplex	66. c
tiua sunt		Heptas apud ueteres septas	9. d
Festa Opalia quæ	52. d	Hercules quid	65. h
Festa ancillarum	54. b	Herculeotica nux	85. e
Festus dies nonarum Caprotinarum.	ibi. d	Herculis sacris cur non intersunt mulieres	56. a
Festi dies dijs dicati.	59. d	Hercules quæ pars solis	ibidem. f
Ferialium, ferialiorum dies.	46. b	Hercules unde appellatus	ibidem
Feriæ dedicate Laribus	52. b	Herculis dei cultus maximus apud Aegyptios.	ibi. g
Feriæ Iouis Laurentalia dictæ.	ibi.	Herculem gigantes interfecisse quid sit	ibidem
Feriæ & earum genera	59. d		
Fex quasi radix uini	134. b		
Fex cur in inum omnium subsidat nisi mellis	ibi.		
Ficorum multa genera	86. c		

INDEX OPERIS.

Hercules quare uictor	78.f	Ianus à Saturno peritiam ruris edoctus	49.g.
Herculis uictoris ædes due	ibidem	Ianus primus æs signauit	ibidem.
Herculis dei sacra.	79.a	Iano cur diuini honores decreti	51.b
Herculi quando sacra fiant sue prægnante	81.b	Iano ædium introitus & exitus consecrati.	ibi.
Hercules idem deus qui & Mars.	ibidem. d	Ianus in Italia primus dijs templa erexit.	ibi.
Herculem cur ebrium & cum poculo fuxerit antiquitas.	112.b	Ianus quis fuerit deus.	ibi.
Hercules multibibus.	ibidem.c	Ianus Apollo, Iana Diana	51.e
Hernici colonia Pelasgorum	108.h	Ianus quibusdam sol, alijs mundus appellatus	51.d
Hernicorum mos eundi in bellum.	ibidem	Ianus quasi Eanus.	ibidem
Hesper. hesperia, unde.	45.e	Iani simulacrum	51.e
Hetrusci musas mundi cantum esse dicunt	29.d	Ianus cur bifrons & quadrifrons	ibi. e
Hetruscis muse camoenæ dictæ	ibidem.	Iani uaria cognomina	ibi.f
Hetruscorum magistratum insignia quæ.	47.h	Iduum nomen unde deductum sit	58.g.h
Hilaria quid.	66.f	Iduare uerbum quid.	59.a
Hippocratis amplissima laus.	10.c.	Idus Iouis feriæ	58.h.et.59.a
Hiran intestinum retributa deducens.	11.a	Ἰδιος Apollo	61.f
Hirij uilla quanti uenundata	85.e	Iecur concretus sanguis, & calor receptaculū.	127.c
Historia Palicorum deorum.	109.h	Iecoris caliditas succum in sanguinem uertit	ibi.c
Homerici somnij ueritas.	11.e	Ieiuni cur magis siti. ant. quam esuriant	135.f
Homeri aurea catena de cælo in terras pendens.	17.d	Ignis æthereus quo nutriatur.	55.e
Homeri laus ampla.	35.e.et.117.f.et.136.f	Ignis liquidus pro purus	119.e
Homericorum & Vergil. uersuum collationes ferè per totum quintum librum.		Ignis qualitates diuersæ	159.g
Homini incrementum per septenarium numerum.	10.g	Illaudatus, inculpatus, quid significant	121.d
Hominum duplex mors	15.g	Im accusatiuus ab eo quod est is, ueteres dixere.	46.d
Homines quando moriantur.	ibidē.	Imbrium apud Aegypt. Arabi. rarus usus.	35.h
Homines tutela & prouidentia diuina gubernantur.	16.a	Immortale duobus modis dicitur.	37.g
Homini soli ratio, id est uis mentis à deo infusa.	17.b.	Immortalitas animarum, quibus rationibus Platonicis probetur	ibidem
Homo sola ratione cæteris animantibus præstat.	ibi.	Impar numerus mas, par foemina uocatus	7.d.et.28.h
Homines glande & baccis alitos.	35.c	Impar numerus patris, par matris appellatione Pythagoricis ueneratus	7.d.
Homo non corpus sed mens est	37.b	Imperatiuæ feriæ	59.e
Homo breuis mundus physicis dicitur	ibidem.c	In omni motu tria	38.g.
Homini motus unde	40.f	Inanimum quid.	34.et.37.f.
Hominem sacrum cur ius fuerit occidere	79.d	Indici maris ortus ubi	34.f.
Horæ unde dictæ	66.g	Inedia uenas uacuefacit	134.e
Horizon quid, & an omnium unus	18.g	Inferos quid esse homines putauerint antiquissimi.	15.f
Horizon quem uniuscuiusq; circumseribit aspectus quot stadiorum esse possit	ibi.	Inferorum flumina quid sibi uelint.	ibi.
Horus idem qui & sol.	66.g	Inferorum poenæ quomodo accipiendæ.	ibi.
Humani partus frequentior usus q̄ mensū est.	8.a	Inferi secundum Platonicos & eorum locus	14.c
Humanam uitam sol & luna moderantur	22.e	Inijuges boues qui.	78.a
Humanarum rerum uicissitudo	35.e	Insomnium quid, & unde dictum	5.a
Humor sale consumitur	134.a	Insomnia falsa attestante Verg.	ibi.
Hyems uulnus solis	66.d	Insomnis cur frigidis oblinatur	129.f
Hyperborei unde dicantur	35.h	Insignia Hetruscorum magistratum quæ.	47.h
Hyperbole pathos facit	89.e	Instaurare uerbum	52.h
Eliteris, ueteres indifferenter usi sunt	46.e	Instauratiuus dies	ibi.
Lactare uerbum quid significat.	121.b	Intervalla cælestium corporum.	29.g
Ianiculum oppidum	49.f.	Intercalationis causa, & à quibus primum intercalatiū sit. 56.h. quoq; tempore ceptum sit intercalari.	57.d
Ianuarius Iano sacer.	19.g.et.56.f.	Inui dei simulacrum cur cornutum	67.d
Ianuarius unde, & cur primus mensium	56.f	Iocus in M. Antonium	70.f.
Ianuualis porta prius uiminalis dicta	51.f	Iocin Augustum	72.e.per totum
Ianus rex Italiæ	49.f	Iouis stella salutaris hominibus	22.d
Ianus cur geminam faciem præferre uideatur. ibidem. & 51.b.e. & 56.f		Iouem cum cæteris dijs proficisci in oceanū quid sit. 35.f	35.f
		Iouem ab Aethiopicis inuitari ad epulas quid	ibidem

INDEX OPERIS.

Iouis ferie Laurentalia.	52.b. et. 58. h	Lex somniorum	11. d
Iouis fidutia	58. h	Lex usurpandi. 45. c. & A. Gellius ea 2. li. 3.	
Iouem Διὸς τῆρ ἡμέτερον appellant	ibidem.	Lex Orchia à quo lata.	84. e
Iouis alatus currus	67. h	Lex Fannia quando lata.	ibidem. f
Iouis Heliopolitani simulacrum	68. a	Lex Didia quando lata	ibidem.
Isidis cultus ubi maximus.	66. a	Lex Licinia à Crasso Licinio lata	ibidem. g
Isidis deæ corpus cur continuatis huberibus densatum.		Lex Cornelia à Cornelio Sylla lata.	ibidem. h.
Isidem Osirim lugere quid. 66. f	(66. b	Lex cibaria à Lepido lata.	85. a
Isitium cur difficile digestu sit	123. a	Lex Antij Restionis.	ibidem.
Isitium unde dictum.	131. b	Leges sumptuariæ eadem quæ & cibariæ.	ibidē.
Isocratis philosophi responsum	123. a	Liberi patris crater inter cancrum & leonem. 15. b	
Italiam regno Ianus obtinuit	49. f	Liber cur in Orphaicorum sacris tradatur in membra	
Iris Thuscis Iouis fidutia interpretatur	58. h	discerptus	ibidem. c
Iuglans unde dicta.	85. c	Liber pater qui & sol	64. a
Iulie Augusti filie mores & ioca	75. c	Liberi patris simulacra	ibidem. b. g
Iulius quintus mensis unde appellatus	56. c	Liber Thracibus Sebaudius dictus.	ibidem. c
Iunius qui & Iunonius dicitur	ibidem. b	Liberi bellaria	75. a
Iuno cur Iouis soror & uxor esse dicatur	20. d	Liberi ædes in colle zilmissō	64. c
Iunonis Caproline celebritas & sacra	54. b	Liberalium dies quis dicatur	46. c
Iunonis Monetæ ædes	56. b	Liber pater uni autor.	ibidem. g. et. 108. d
Iunoni calendæ consecratæ.	59. a	Liber & Mars unus idemq; deus	64. g
Iuno calendaris	59. b	Liber pater bellorum potens.	ibidem. h
Iuno ἄπτερος nuncupata	ibidem	Libystinus Apollo.	61. h
Iuno aeris arbitra	ibidem.	Licinia lex à Cornelio lata	84. g
Iuppiter ueteribus mundi anima dictus	20. c	Linea superficiei terminus	6. g. et. 28. c
Iuppiter lucis autor.	58. h	Linea Græcis gamma dicitur	6. g
Iuppiter lucretius dictus	ibidem.	Linea fines puncti ibidem g & ex puncto est. 8. h	
Iuppiter diespiter Romanis appellatus	ibidem.	Linea quid	27. g
Iuppiter idem qui sol.	67. f	Litare quid sit.	78. a
Iustitia, respub. & cætus hominum constant	3. c	Literarum usu æternitas fulcitur	35. d
Iustitiæ fructus cum uita hominis non terminatur. ibidē.		Lituus quid sit, & unde appellatus	121. g
Iustitiæ officia	12. b. c	Locus Lucani ex. 2. Pharsalios explicatur.	53. g
Ixionis rota apud inferos quid	15. g	Lædoria. Scommata quid.	125. d
L Aberij sententiæ	74. a	Longitudo quid & unde.	6. g
Lacteus circulus galaxias appellatus	6. b	Loquacitas senectuti familiaris	125. b
Lacteus circulus quid	18. b. c	Loxias, Læmius Apollo.	62. d
Lacteus circulus solus oculis hominum subiectus. ibi. b		Lucis æthereæ conuersio à septenarionum numero	10. a
Lactis alimonia cur primū nascentibus offeratur. 14. b.		Lucis exordium unde.	45. d
Lacte aliàs lactis quid	68. d	L. Sylla optimus cantor	82. h
Lacus Cutulien. ubi.	50. b	L. Crassus murenā mortuā tanquam filiam luxit	83. c
Lais meretrix.	70. g	Lucina cur à parturientibus inuocetur.	140. a.
Lapis cur magis in uesica, q̄ stomacho generetur. 158. g		Ludi Apollinares quare instituti	62. a
Larium ædes Romæ	52. b	Lunæ motus à septenario numero	9. e
Laridum unde dictum	135. h	Lunæ cursum septenarius numerus dispensat. ibidem.	
Latina ferie.	59. e. h	Lunæ quot diebus zodiaci ambitum conficiat. ibidem.	
Latinarum feriarum tempore, bellum inchoari religio sum. ibidem. h		Lunæ quib. dispensationib. luminis sui uices disponat. 9. g	
Latitudo terræ à nobis habitatæ.	34. g	Lunæ quib. permutationib. toto mense distinguatur. 9. h	
Laurentalia Iouis ferie.	52. b et. 58. h	Lunæ initium caducorum.	14. d
Laudare quid prisctis significauerit	121. e	Lunæ æthereæ terra physicis dicta	ibidem. e
Lectio Græcis quid.	15. c	Lunæ mortalium corporum autrix & cōditrix. ibidem	
Lectiois fructus.	115. b	Lunæ & solis cursus eadem linea	18. e
Leonis natura, & eiusdem cum sole collatio	66. h	Lunæ defectus quando.	ibidem.
Leporum & cochlearum saginatio.	82. d	Lunæ speculi instar lumen quo illustratur emittit. 21. h	
Leuium & grauium motus	38. e	Lunæ luce sua non calefacit	21. a. et. 22. a
Lethæus fluiuis infernalis	15. c	Lunaris populus quis	14. d
		Lunaris annus quis dicatur	57. f

INDEX OPERIS

<i>Luna</i> proprietates circa inanimata.	140. a.	<i>Mercurius</i> cur <i>Maia</i> sacris adhibeatur	ibi.
<i>Lupercalia</i> sacra quæ.	59. e.	<i>Mercurius</i> uocis & sermonis potens.	ibi.
<i>Lupus</i> inter <i>Tiberinos</i> pisces palmam obtinet.	84. b.	<i>Mercurium</i> esse solem.	64. h.
<i>Luxus</i> <i>Q. Hortensii</i> .	81. f.	<i>Mercurij</i> simulacra cur alis pinnatis adornata.	75. a.
<i>Luxuria</i> <i>F. Gurgitis</i> & <i>Metelli Pij</i> .	81. h.	<i>Mercurius</i> <i>Argiphontis</i> cognominatus.	65. b.
<i>Lycurgus</i> philosophus.	42. e.	<i>Mercurij</i> figura cur quadrato statu,	65. e.
<i>Lyen</i> frigoris domicilium.	127. c.	& uirilibus erectis.	
<i>Lyra</i> <i>Apollinis</i> quid significet.	65. c.	<i>Mercurio</i> quare <i>tetrachordum</i> attribuat.	65. e.
M <i>Aius</i> mensis unde dictus.	55. e.	<i>Mercurij</i> <i>caduceus</i> quid.	ibi.
<i>Maia</i> , <i>Maie</i> <i>stæ</i> <i>Vulcani</i> uxor.	55. f.	<i>Mercurius</i> <i>Camillus</i> appellatus	79. f.
<i>Maie</i> , <i>Maie</i> <i>stæ</i> quando res diuina celebratur	ibi.	<i>Mesenterium</i> quid sit.	11. a.
<i>Maie</i> sus prægnans sacrificando cur mactetur	ibid.	<i>Mensis</i> <i>lunæ</i> annus.	36. b. & 57. f.
<i>Maie</i> sacris cur <i>Mercurius</i> adiungatur	55. g.	<i>Messana</i> urbs <i>Siciliæ</i> nobilissima.	48. f.
<i>Maie</i> ædes quandocidat	ibid.	<i>Messale</i> cognomentum unde.	ibi.
<i>Maie</i> diuersa nomina.	ibi.	<i>Messenæ</i> urbis conditor <i>Anaxilaus</i> .	53. h.
<i>Malum</i> quid proprie.	85. h.	<i>Metallica</i> corpora non plena sed uasta dicuntur.	6. e.
<i>Malorum</i> diuersa genera.	85. h. & 86. a.	<i>Metelli Pij</i> <i>luxus</i> .	81. h.
<i>Malorum</i> & <i>nucum</i> differentia.	85. h.	<i>Metuentes</i> cur pallor inuadat	133. f.
<i>Mallij</i> festiuum responsum.	70. g.	<i>Mille</i> uerborum est.	
<i>Mane</i> , <i>Immane</i> unde dicta.	45. e.	<i>Mille</i> hominum occiditur.	latina sunt. 47. a. &
<i>Manibus</i> cur parententur sole <i>aquarium</i> tenente.	14. h.	<i>Mille</i> hominum in exercitu est.	A. Gel. ca. 16. libri. 1.
<i>Maniæ</i> <i>deæ</i> <i>matris</i> <i>Larium</i> sacra.	50. d.	<i>Mille</i> passum qui uicerit	
<i>Martis</i> <i>stella</i> mortalibus terribilia minitatur	22. d.	<i>Mille</i> nomen declinabile.	47. b.
<i>Marcus</i> <i>Varro</i> quomodo diem diuiserit.	45. a.	<i>Minerua</i> cur è <i>Iouis</i> capite progenita dicatur.	65. g.
<i>Maris</i> <i>Indici</i> , <i>rubri</i> , <i>Caspij</i> origo.	34. f.	<i>Mollusca</i> <i>nux</i> quæ & <i>Persicum</i> .	85. g.
<i>Martiale</i> <i>agonium</i> .	46. c.	<i>Monas</i> fons & origo omnium numerorum.	7. f. & 27. c.
<i>Martius</i> mensis primus à <i>Romulo</i> <i>Marti</i> dicatus.	55. a.	<i>Monas</i> neq; principij aut finis sciens.	7. f.
<i>Martio</i> à <i>Marte</i> nomen impositum.	ibi. c.	<i>Monadis</i> amplissima laus.	7. g.
<i>Mars</i> & <i>Liber</i> unus idemq; deus.	64. g.	<i>Monas</i> ad animam refertur.	7. g.
<i>Mars</i> <i>piter</i> .	64. h.	<i>Monas</i> incorrupta nulli aptius q̄ uirgini iungitur.	7. g.
<i>Martis</i> simulacrum <i>Aritanis</i> celebre.	64. h.	<i>Mortis</i> deum cur mō mitē, mō immitē uocemus.	14. b.
<i>Martem</i> <i>Hispani</i> <i>Necym</i> uocant.	64. h.	<i>Mors</i> hominum duplex.	15. h.
<i>Mathematica</i> corpora quæ dicantur.	6. g. & 28. c.	<i>Mors</i> naturalis quæ.	16. b. c.
<i>Mathematicorum</i> corporum triplices gradus.	8. h.	<i>Mortuorum</i> sepultura cur cum cantu.	29. e.
<i>Maturare</i> , <i>Mature</i> , <i>Maturitas</i> quid.	122. a.	<i>Morbi</i> unde nascantur.	127. a. e.
<i>Medici</i> est futura scire.	65. c.	<i>Mortes</i> duæ, altera animæ, animalis altera.	14. a.
<i>Medicina</i> physica partis sex est.	138. d.	<i>Mos</i> quid sit.	79. f.
<i>Medicina</i> magis coniectura q̄ ratione constat.	ibidem.	<i>Mos</i> tangendi aras.	76. d.
<i>Medullis</i> nullus sensus inest.	132. d.	<i>Motu</i> septem uagantium spherarum inferiora	
<i>Melodia</i> musica tria genera.	30. f.	gubernantur.	9. e.
<i>Mel</i> optimum, recentissimum, & quod in imo uasis		<i>Motus</i> omnium corporum septem numero.	11. b. & 131. a.
est. 134. b. d.		<i>Motu</i> cælestium corporum concentus fit.	27. e.
<i>Mellis</i> natura & uis medica.	134. c.	<i>Motum</i> omnem ab alio moueri secundum <i>Aristote</i> .	38. e.
<i>Mellarium</i> quid.	55. h.	<i>Motu</i> um diuisio secundum <i>Platonem</i> .	40. e.
<i>Membra</i> nigra in homine septem	10. h.	<i>Motus</i> homini unde præstetur.	40. f. & 41. c.
<i>Mentis</i> origo à deo.	11. a.	<i>Motus</i> animæ æternus & proprius.	41. c.
<i>Menippus</i> seruus. <i>Menippeæ</i> satyræ	54. e.	<i>Moueri</i> aliquid semper dupliciter fit.	37. g. & 38. d.
<i>Mensis</i> <i>februarius</i> cur intercalationi deputatus.	57. b.	<i>Mulciber</i> unde dictus.	119. d.
<i>Mensis</i> cuiuslibet initium à <i>Romulo</i> .	58. e.	<i>Mulieres</i> sacris <i>Herculis</i> interesse nefas	56. a.
<i>Mensis</i> in dies distributio à <i>Numa</i>	59. d.	<i>Muliebris</i> & <i>senilis</i> corporis contraria natura.	130. a.
<i>Meridianus</i> <i>circus</i> cur non scribatur in sphaera.	18. f.	<i>Mulieres</i> cur raro inebriantur.	ibi.
<i>Meridianus</i> <i>circus</i> cur non omnibus idem.	18. g.	<i>Mulierum</i> natura calidior an frigidior sit.	ibid. c.
<i>Meridies</i> quarta pars nostræ habitationis.	31. f.	<i>Mulli</i> piscis ingens pretium.	83. h.
<i>Meridies</i> quasi <i>medidies</i> 31. f. & pars diei.	45. e.	<i>Mundi</i> diuisio in duo.	14. c.
<i>Mercurij</i> sacra <i>Maio</i> mense fieri consuerūt.	55. f.	<i>Mundi</i> pars quæ mutabilis, quæ immutabilis.	ibi.
		<i>Mundus</i> cur dei templum esse dicatur.	16. g.

INDEX OPERIS.

Mundi mens sol ipse,	23.a	Nundinarum origo.	60.e
& temperatio.	23.b.	Nundina Romanorum dea	60.f
Mundi natalis dies quis fuerit.	25.e	Nuptiarum celebritas quibus diebus prohibita.	59.c
Mundus quibus argumentis uideri posset non est		Nutricis ingenium in moribus inolescendis quod possit.	100.c
aeternus.	35.c	Nux quid sit.	85.h.
Mundum aeternum esse philosophia autor est.	35.d	Nux iuglans unde dicta.	85.c
Mundanus annus quis, & eiusdem finis.	36.b.		
Mundo manente humanarum rerum frequens casus		O bedientia physicis quid	9.b
& ortus.	35.c	Obsoleta uerba fugienda.	46.g.h
Mundus homo magnus physicis appellatur.	37.c.	Oceanus crescendo septenarium numerum tenet.	10.b
Mundi huius an uere aliquid intereat	ibid.	Oceanus non uno sed gemino ambitu terram circumfluit.	34.d
Mundus uniuersitatis principium.	139.b	Oceani duo sinus.	34.e
Murænae cognomen unde.	83.b.	Oceani accessio & recessio.	ibid.
Murænam mortuam quis luxerit.	ibi.c	Oceani exiguitas.	34.h.
Muræna ubi optime	ibid.d	Oceanus cur sub zonam caeli perustam à natura	
Musicae symphonie insigniores	9.c	locatus sit.	35.e
Musici sonus de sphaerarum caelestium conuersione.	27.d	Occidit praeteritum perfectum à uerbo occido.	46.d
Musæ nouem caelestium sphaerarum concentus musici dictæ.	29.c.	Occipit cur nunquam caluescat.	133.b
Ἰσχυράτορ Apoll. quare	29.d	Occipitis siccitas unde	ibid.
Musici soni cur in sacrificijs adhibeantur.	ibi.	October qui & Domitianus.	56.d.
Musicae sonis cur omnes capiamur.	29.d.g	Octonarius numerus solidum corpus est.	6.h.
Musicae melodiae tria genera	30.f	Octonarius numerus ad caeli harmoniam ceteris	
Mus seruus Epicuri. 54.e. & A. Gellius ca. 18. 11b. 2.		aptior.	7.b
Mustum cur non inebriet.	130.h.	Octonarius numerus unde nascatur, & quem	
Musto sola dulcedo, non suauitas inest.	130.h.	generet.	7.c
Mustum aquam in se habet.	131.b	Octonarius numerus Pythagoricis iustitia appellatus.	
Mys (aliàs Mus) Epicuri seruus	54.e	Officia uirtutum sed à Stoicis. 12.a.	(7.c
Mysia opima segetibus.	110.h	Olearum genera.	86.g
		Oleo quando suauior sapor conciliatur.	134.c
		Oleum in summo uase cur optimum.	134.c.
		Oleum an congelascit.	135.c.
		Omne quod mouetur ab alio mouetur secundum	
		Aristotelem.	38.c
N ecessitas physicis quid sit.	9.a.	Ομοιοπαθία, quid.	89.d.
Nectar deorum potus esse creditur.	15.e	Opalia festa quando celebrari solita.	52.d
Nemesium solem esse.	67.d	Ops dea Saturni uxor credita.	ibid.
Nemesis cultus contra superbiam.	67.d.	Ops & Saturnus frugum inuectores habiti.	ibid.
Neptuni cognomina.	61.h	Ops terra dicta.	52.e. & 55.g
Neutron taurus consecratus Aegyptijs colitur.	67.a	Opi dea cur sedendo sacrificetur.	52.e
Nivalis aquae natura.	135.a	Opis modo Diana, modo comes Diane.	112.e.
Noctu hac, noctu multa, nox pro nocte.	46.d	Oraculum quid.	5.c
Nomina stellarum hominum commenta sunt.	22.d	Oratio pathetica quo modo exprimitur.	87.a
Nomius Apollo.	62.f	Orationis patheticae exemplum ex. 7. eneid.	87.b
None unde dicta.	58.g.	Orbis quid sit.	17.g. 18.a
Nonis ipsis nundinae cauebantur.	57.c.	Orchida lex à quo primum lata.	84.d
Nonius Attellanarum scriptor.	51.h	Orpheifabula unde principium sumpsit.	29.e.
Nouem sphaerae uniuersi mundani corporis.	30.d.	Ostrim nihil aliud esse quam solem.	66.f
Nox unde dicta.	23.f	Ossa & quaedam alia in homine sensu carere.	132.c
Nucum uaria genera.	85.c.d.e.f.g.	Ouum ne prius gallina extiterit.	138.h
Nuces & mala quo distent.	85.h	Ouum cur in sacris Liberi patris colatur	139.b
Numeris prima perfectio incorporalitatis inest. 6.e.et.7.a			
Numerorum qui proprie pleni esse dicantur. 6.f.et. 11.b		P aganalia sacra quae.	59.e
Numerus superficie & lineis antiquior.	7.a	Palici dij & eorum historia.	109.h. & 110.a
Numeri apti ad musicam consonantiam.	27.c.	Palicorum deorum cultus & templum.	ibi.
Numerus primus in duobus est.	28.d	Pallor cur metuentes inuadat	133.f
Nundinarum dies qui perniciosi reipub. fuerint	57.c		
Nundinae feriae.	59.c		
Nundinae an feriae sint.	60.c.		
Nundinae Iouis feriae.	60.d.		

INDEX OPERIS.

<i>Pana</i> deum nihil aliud quàm solem esse. 67.d	<i>φῖλας</i> Apollo unde. h. φῶτος quid sit. 54.g
<i>Pan</i> inuus dictus. ibi. <i>Panos</i> & <i>Luna</i> fabula. 112.f	<i>Physici</i> quod perfectū uitæ spaiiū præscribant. 10.h
<i>Pantheum</i> templum. 85.c	<i>Physica</i> corpora unde coalescant. 9.h.
<i>Paralysis</i> unde oriatur. 129.f	<i>Pindarus</i> poeta imitationi inaccessus. 107.e
<i>Paralleli</i> quinq;. 18.f	<i>Pili</i> quare in uiris & non in fœminis. 130.d
<i>Paralus</i> & <i>Xanthippus</i> 44.a	<i>Pinarij</i> custodes ædis <i>Herculis</i> . 78.g.
<i>Parmenides</i> <i>Socrate</i> antiquior. 44.a	<i>Pinea</i> nux. 85.h. <i>Pinus</i> tempestiua. 119.b
<i>Parentationis</i> tempus. 14.h. & 60.c	<i>Piper</i> appositum cuti cur uulneret, cum tamē deuoratiō non ledat. 131.e
<i>Parnassus</i> <i>Apollini</i> sacer 63.h. & 64.a	<i>Pirorum</i> uaria genera 86.b
<i>Parthorum</i> conuiuia qualia. 123.e	<i>Pisces</i> signum ad naturam solis refertur. 67.c
<i>Partus</i> humani frequentior usus quis. 8.a.	<i>Plato</i> rempub. in suis lib. ordinauit. 3.c
<i>Partus</i> quando septimo mense maturetur. 10.d.	<i>Planities</i> quid & unde. 6.g
<i>Partus</i> quando nono mense absoluatur. 10.e	<i>Planetarum</i> quis ordo. 21.d. & 25.g
<i>Passiones</i> an meræ aīe sint, an aīe corpi cōiunctæ. 37.b	<i>Planetarum</i> alij nobis prosperi, alij aduersi. 22.c
<i>Passio</i> nō uerborū sed rerū intellectu significatur. 40.b.	<i>Platonico</i> rū rōnes quibus imortales aīas eē astruūt. 37.g.
<i>Patera</i> quid sit. 111.d	<i>Plato</i> quō animam ex se moueri dicat. 39.f. & 41.a
<i>Pathos</i> ex affectu personæ. 86.g.h	<i>Platonis</i> distichon. 70.h
<i>Pathetica</i> oratio qualis esse debeat. 87.a.	<i>Platani</i> uino irrigatæ à <i>Q. Horten</i> . 81.f.
<i>Pathetica</i> orationis abruptum principium. ibidē.	<i>Plenitudo</i> quibus rebus conueniat. 6.e
<i>Pathetica</i> orationis exemplum ex sept. ænei. <i>Virg</i> 87.b	<i>Plenitudo</i> quibus numeris conueniat. 6.f. & 11.b.
<i>Pathos</i> ab omni ætate. 87.d.	<i>πῶτε</i> quid. 83.b.
<i>Pathos</i> à fortuna. ibid. e. à debilitate. ibid. f. à loco. f. à tē pore. g. à causa. h. à modo. 88.b. à materia. c. à simili. f. ab exemplis. f. à parabola. h. ab imagine. h.	<i>Poculorum</i> uaria genera. 111.d.
<i>Pathos</i> à maiore & minori. 89.b.c	<i>Podagræ</i> causæ triplices. 127.e
<i>Pathos</i> præter spem. 89.c	<i>Pœnæ</i> inferorum quomodo accipiendæ. 13.f.
<i>Pathos</i> à similitudine passionis. 89.d	<i>Politicorum</i> uirtutum officia. 12.c
<i>Pathos</i> à sermone ad inanimata conuerso. 89.d	<i>Polus</i> seruus <i>Philostrati</i> peripatetici. 54.e
<i>Pathos</i> ab addubitatione. ibi.	<i>Pollex</i> unde dictus. 136.c
<i>Pathos</i> ab attestatōne. ibid. e	<i>Pollionis</i> iocus in <i>Augustum</i> . 72.a.
<i>Pathos</i> per hyperbolen. ibi.	<i>Pontificis</i> luxuriosa cœna. 82.b
<i>Pathos</i> per exclamationem. 89.f. per silentium. ibid. ex repetitione. ibi. h. per obiurgationem. ibi. h	<i>Pontica</i> nux. 85.e
<i>Patrous</i> <i>Apollo</i> . 62.f.	<i>Ponticum</i> mare cur dulcius cæteris. 135.d
<i>Pauonum</i> primus usus <i>Romæ</i> . 81.e.	<i>Populus</i> <i>Lunaris</i> quis. 14.d
<i>πῶτα</i> <i>Apollo</i> . 61.f. <i>πῶτα</i> 76.e	<i>Populi</i> fuga quid. 76.f.
<i>Penates</i> quid proprie. 77.f	<i>Populea</i> corona quando in sacris <i>Herculis</i> . 82.b
<i>Penatibus</i> quando mulso sacrificetur. 81.b	<i>Portæ</i> geminæ somnij. 5.g.
<i>Perfectio</i> prima in numeris. 6.e. & 7.a	<i>Portæ</i> solis <i>capricornus</i> & <i>cancer</i> . 14.g. 63.e
<i>Per</i> particula pro inter à <i>Virgi</i> . poni solita. 34.c	<i>Portarum</i> solis altera hominum, altera deorum. 14.g
<i>Perseus</i> <i>Zenonis</i> seruus. 54.e	<i>Porca</i> <i>Faunæ</i> sacrificijs adhibetur. 55.g
<i>Perficum</i> , <i>Mollusca</i> nux. 85.g. 86.a	<i>Porricere</i> uerbum sacrificijs solenne. 76.b
<i>Perfoluo</i> uerbum de uoto proprie dicitur. 78.a	<i>Possidonij</i> opinio de lacteo circulo. 18.d
<i>Phantasma</i> quid. 5.b. <i>Phanes</i> <i>Apollo</i> . 62.d	<i>Postuortæ</i> & <i>Anteuortæ</i> dearum cultus apud <i>Rō</i> . 49.f
<i>Phædon</i> seruus ex <i>Socratica</i> cohorte. 54.d	<i>Potitij</i> unde. 78.g
<i>Philosopho</i> an fabulam confingere liceat. 4.a	<i>Potio</i> eadem cur meracior ieiuno quàm qui cibum sum- pserit esse uidetur. 134.e
<i>Philosophia</i> quas fabulas admittat. 4.b	<i>Potus</i> an per arteriam fibris pulmonis illabatur 137.h.
<i>Philosophi</i> an fabulis uti soleant. 4.c	<i>Præcox</i> , <i>præcoquus</i> quid. 122.c
<i>Philosophia</i> meditatio est moriendī. 15.h	<i>Præliares</i> dies qui dicantur 59.c
<i>Philosophantibus</i> mors appetenda. ibi.	<i>Præmium</i> uirtutum conscientia benefactorum. 6.a
<i>Philosophorum</i> uariæ sectæ de anima. 17.f	<i>Prænestina</i> nux quæ. 85.e
<i>Philosophiæ</i> tres partes. 42.h.	<i>Prætextæ</i> origo quæ fuerit. 47.h.
<i>Philosophi</i> serui qui extiterunt. 54.d.	<i>Prætextæ</i> quō usuruari coeperit à pueris. ibid.
<i>Philosophiæ</i> laus. 69.d. & 138.g	<i>Prætextæ</i> quo tempore honoris fuerit habitus. ibid.
<i>Philosopho</i> conuiuariū in primis spectada ingenia. 123.g	<i>Prætextæ</i> usus libertinis & eorum filijs concessus. 48.a
<i>Phūs</i> nō minus tacēdo quàm loquēdo philosophatur. 123.h	<i>Prætextæ</i> quomodo in usum noīs transiari. 48.d
	<i>Principio</i> nulla origo. 3.a. & 37.e

INDEX

Principio omnia oriuntur.	3.4. & 37.c
Profanum quid.	76.g
Propere, Maturare.	122.b
Propere, Mature.	ibi.
Præmature, Maturitas.	ibid.
Proserpina quid.	66.c
Protagoræ apud Platonem disputatio.	44.4
Proteruia sacrificium quod.	70.e
PROVERBIA.	
Ad unguem.	60.g.
Asses elephantis dare.	71.h
Canis in Aegypto.	70.f.
Dij laneos pedes habent.	50.g
Gargara.	110.h
Herculi clauam	
Homero uersum subtrahere.	92.d
Ioui fulmen	
Leges bonæ ex malis moribus procreatæ.	84.h
Mulsam quod probe temperes, miscendum esse nouo hymetio & fulerno uetulo.	134.c
Opera & impensa perijt.	73.4
Qui è nuce nucleum esse uult frangat nucem.	85.h
Sexagenarios de ponte dei cere.	47.b
Seruos uocare ad pileum.	53.c
ἄνθρωποι ἢ θεοὶ ἴσως.	122.4.
Totidem nobis hostes esse quot seruos.	53.c
Toto errare caelo.	81.c.
Prudentiæ officia.	12.4
Psitacus Augustum saluans.	73.4.
Pubertatis anni in utroq; sexu	130.f
Publij Syri mimographi sententiæ.	74.d. & e
Pudore affecti cur rubescant.	133.f.
Pueritiam quid prohibeat non canescere.	133.c
Pulmo humore gaudet.	138.d.
Pulmone carentia potum nesciunt.	138.f
Punctis lineæ finiuntur.	6.g
Functum in partes diuidi non posse.	19.d. & 28.c
Purgatio foeminarum quando primum moueatur.	10.f
Putredinis causæ calor & humor.	139.f
Pylades & Hylas histriones	74.g
Pythagoræ laus.	42.d
Pythagoricis octonarius numerus iustitia dictus.	7.c
Pythagoricorum iurisiurandi religio unde.	9.b
Pythagoras primus omnium coelestium sphaerarum concentum deprehendit.	27.d
Pythonis fabula	63.4
Pythonis necis ratio naturalis	63.c
Pythius Apollo unde	62.h. & 63.d
Q uadratum quod quatuor angulorum est.	6.g
Quadruplus numerus quis.	27.g
Qualitates binæ singulorum elementorum	8.e
Qualitates ignis diuersissime inter se.	139.g
Quassare uerbum quid significet.	121.b

OPERIS

Quatuor duplicata quadra similia efficiunt	7.4.
Quaternarij & ternarij numerorum laus.	8.d
Quaternario numero deus insolubili uinculo inter se elementa deuinxit.	8.d.
Quaternarius ad perfectionem animæ pertinet.	9.b.
Quatuor uirtutum genera secundum Stoicos.	12.b
Quibus de rebus philosophandum in conuiuio.	124.b
Quibus de rebus interrogari quis cupiat.	124.g.
Quinarij & dyadis numerorum uirtus.	8.b.
Quinarij & dyadis aptissima coniunctio.	ibid.
Quinarius & supera omnia & subiecta designat.	8.d
Q. Hortensij luxus.	81.f.
R ationis seu mentis sedes in capite est.	17.b
Rõne sola hõ ceteris animantibus præstat.	17.b
Rationes Platonicoꝝ de immortalitate aiarum.	37.g
Rationes Aristotelicoꝝ quibus anima immobilis probatur.	38.b.c.
Religiosi dies copulandis nuptijs qui.	59.b
Religio. Religiosum quid sit & unde.	77.b
Remittere animam quid. 47.c. & Aulus Gellius capite 2 libri. 18.	
Rerum mundanarum an aliquid intereat.	37.d
Reus uox sacrificiorum propria.	76.c
Romuli laus.	42.c
Romani quomodo diem obseruauerint.	45.b.
Romanorum sacrorum diuersitas.	ibid.
Romani Saturnum Sterculeum appellant.	49.h
Ro. populus Accæ Laurentiæ heres.	52.c.
Romuli & Rcmi fratrum nutrix Acca Laurentia.	52.d
Romulus annum in decem menses ordinauit	55.4
Romanorum luxus.	84.d
Roscius histrio.	82.h. & 83.4
Rotantes se in orbem cur uertiginem patiantur.	131.h
Rubri maris origo.	34.f
Rubor corpori cur ex animi rubore nascatur.	133.f
S acra Saturni cur aperto capite fiebant.	52.e
Sacra Iunonis Caprotinæ.	54.d
Sacra Annæ deæ quando fieri solita.	55.b
Sacra Maiæ uel Maiesiæ quando	ibidem f
Sacris Herculis mulieris interesse non licet.	56.a
Sacra Carnæ deæ.	ibidem.c
Sagittarius cur ex homine in feram per posteriora mēbra degeneret	67.c
Salutis simulacro cur draco subiungatur	65.c
Salus quid	ibidem
Salij cur Herculi assignentur	81.d
Saltandi studia ante triclinia	82.f
Salis admixtio cur carnes in longum usum seruet	133. h
Salis natura atq; uis	134.4
Sanctum quid	76.h
Sacrum quid	76.g. et. 79.c
Sanctæ leges	77.4
Sanguinis & spirituum receptacula	127. d
Sapientia, & sapientes qui dicantur.	12.4

INDEX OPERIS.

Saturnaliorum & saturnalium in g ^{to} plurali	46. a	Septenarius numerus cur plenus dicatur	7. f. et. n. b
Saturnus deorum princeps	49. d	Septenarius numerus unde constat	7. f. h
Saturno december sacer	ibidem. g	Septenarius numerus Pallas uocatus.	7. h
Saturnia terra dicta cur.	ibidem. h	Septenario numero anima mundana generata	9. d
Saturnaliorum origo. 49. h. & uetustas	50. e	Septenarius numerus motus lune causa.	ibid. e
Saturno cur oim fertiliū disciplinas tribuant	49. h	Septenarius numerus cursum lune dispensat	9. e
Saturnus mellis & fructuum repertor creditur.	ibi.	Septem permutationes lune	ibi. h
Saturnus Roma. sterquilinus dictus	ibi.	Septem numerus conceptus & uniuersalis uitæ rō est. 10. c	
Saturni tempora cur felicissima dicta sint	ibidem	Septena. dierum numero purgari à menstruo fluxu mulierem	ibidem. c
Saturnalibus seruis permissa licentia	50. a	Septimo die iactum semen in mulieris uterum folliculo circundatur	ibidem
Saturnius mons in Italia	ibidem	Septima hora uitalis ne partus sint discernit	10. c
Saturni ara ubi.	ibidem. b	Septem uocales à natura inuenta	ibidem. f
Saturni templa à quo consecrata	ibidem. f.	Septem uocalium soni	ibidem. f
Saturnalia quando Romæ instituta	ibidem	Septem numerus totius corporis membra disponit	ibi. h
Saturni ades ararium Romæ	ibidem. g	Septem in homine membra nigra appellata	ibi.
Saturnus cur laneos pedes habeat	ibi. g	Septem gradus corporum	11. a
Saturnus κρόν & γόν dictus	ibi. h	Septem corporis partes in aperto.	ibi. b
Saturnus Cœlio patri pudenda abscidit	ibi. h	Septentrionalis circulus	18. f
Saturnus quasi Sathumus	51. a.	September ex Germanici appellatione	56. d
Saturnus cur falcem manibus gestat	ibi.	Serapis cultus apud quos maximus	66. a
Saturnaliorum dies. xiiij. cal. Ianu	52. d	Serapis & Solis indiuidua natura	ibi. b
Saturnus & Ops dij frugum repertoires	ibidem.	Serapis oraculum	ibidem.
Saturnus unde dictus	ibi. e	Sergij Orate cognomen unde	83. b
Saturni & opis ara in Attica	ibi.	Sergius Orata primus balneas pensiles habuit	ibi. c
Saturno cur aperto capite sacrificetur	ibi.	Sermo conuiuitorum qualis esse debeat	43. g
Saturni festo cur bellum inchoari religiosum.	59. h	Seruorum fors non contemnenda.	52. f
Saturnus idem deus qui & sol	67. e	Seruitus non hominum sed naturæ uitium	53. a
Saturitas uenas obstruit.	134. e	Seruitus uoluntaria turpissima	ibi.
Satyri Sathumii dicti.	51. a.	Serui cur interdum dominis hostes	53. c
Scarus piscis Italie ignotus	83. h	Seruorum consilium nonnunquam amplexan.	ibi. c
Scipionis somnium ad quod genus referendum sit.	5. d	Seruorum in dominos fidelitas	ibi. d
Scipionum nomen unde	48. f	Seruorum solers ingenium. ibi. f. magnanimitas. ibi. g. animositas. h	
Scommia quid, & uaria eius genera, quoq; modo his utendum	125. e. & 126. a	Seruorum opera fortitudoq; in bello	54. a
Scrophæ cognomentum unde	48. h	Serui Volones dicti	ibidem
Scorpius signum in zodiaco Veneri & Marti cōis. 55. c		Serui philosophi qui	ibidem. d
Scorpius ad solem refertur.	67. c	Seruij Tullij incertus dies natalis.	57. c
Scyphus Herculis poculum	112. b	Sibylla qui & Sylla	62. b
Semen quid sit	139. d. & eius natura. 100. c	Sicilia cur terra ferax	51. a
Seminis genitui receptaculum	10. c	Sidus quid	17. g
Semitonum quid sit	27. g	Sideribus unde nomina imposita	22. c.
Semiramis ortus à Nino.	35. d	Signorum capacitas latitu. zodiaci exegit	18. d
Semela, Maia Bœotijs appellatur	55. h	Singule stellæ uniuersa terra maiores	19. d
Sementinæ ferie quæ	59. e	Signorum primum, aries cur	25. e
Semen excitantia	129. f	Signa diuersorum numinum assignata potestati	ibi. f
Semen exilius reddentia	ibidem	Sigillaria quid, & eorundem origo	52. f. et. 54. f.
Senarius numerus uariæ religionis & potentie	7. h	Signa zodiaci ad naturam solis referuntur	67. a
Senarius numerus solus ex suis partibus constat	ibi.	Simulacra maiora ueris cur in aquis uideantur.	136. h
Senes cur facilius inebrientur	130. b	Silentium ne an oportunos sermo cōuiuijs cōueniat. 124. c	
Senum sicca corpora & dura	ibi.	Sinapi appositum cuti cur uulnus excitet	131. e
Seneſta cur sicca & humecta	135. c	Syrenas singulis orbibus insidere quid.	29. c
Senes facile ieiunium tolerant	135. g. &	Sisyphum apud inferos saxum uolueret quid	15. g
Aphorif. 13. li. 1. aphorif. Hippo.		Smynthius Apollo	62. h
Sensus numero quinq;.	75. d. & 132. e		
Sensuum officia septem partibus celebrantur	11. b		
Sensus in capite uelut in arce natura constituit	ibid.		

INDEX OPERIS

Soliditas quid & unde.	6.h. & 8.h.	Stellarum specifica differentia.	17.g
Solis uicissitudines quando contingant.	9.h.	Stellarum errantium proprius motus.	18.a. & 20.e.
Sol causa uitæ omnium.	9.h.	Stellarum omnium par celeritas & filis motus.	18.a
Solis duæ portæ, capricornus & cancer.	14.g. 63.e	Stellarum quædã cur nobis semp uideatur, quædã nõ sp	
Sole aquarium tenente cur manibus parentetur.	14.h	Stellæ singulæ uniuersa terra maiore.	19.d (19.b.)
Solis & lunæ cursus per eandem lineam.	18.e	Stellæ fixæ an suo motu agantur.	20.d.
Solis deliquium quando contingat.	ibi.	Stellarum fixarũ motus cur nobis incognitus.	ibid.
Sol quanto minor sit suo circo.	19.d	Stellarum nomina unde.	22.e
Solis tardior quàm lunæ cursus.	21.a	Stella cur malefica esse dicatur.	22.d
Solis ordo inter planetas.	21.d. & 22.b	Stellæ inferiorum spherarum qua ratione in zodiaco	
Sol & luna humanæ uitæ moderatores.	22.e.	meare dicantur.	24.d
Solem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat.	22.h	Stellæ aliæ breuiore, aliæ longiori cursu zodiacum	
Solis diuersa noia.	22.h. & 61.a	percurrunt.	24.d
Solis magnitudo.	23.b.c. & 24.e	Stereon corpus quod.	6.h
Solis regressus à finibus tropicorum.	33.d.	Stratonis obseruatio circa fabricã humani	
Solida corpora quot dimensionibus distendantur.	28.b	corporis.	10.d
Solis annus duodecim menses.	36.d. & 57.f	Stomachus pater familiã medicis dictus.	127.c
Solis cursus quot diebus perficiatur.	57.f.	Styli dicendi duo.	90.f
Solem à τὸ δὲ οὐρανῶ, dicunt	61.c. & 64.d	Sumptuariæ leges eadem cibariæ dictæ.	85.a
Sol boni consilij creditur antistes.	64.d.e	Superficies ultimus terminus corporum.	64.b
Sol cur Dionysius dictus.	64.d	Superficies unde.	8.h. & 28.e
Solis ueneratio sub nominibus Serapis & Isis.	66.a	Sus pregnans cur Maia sacrificijs mactetur.	55.f
Solis ornamenta sub noie Attinis.	66.f.	Syena ciuitatis situs.	33.f
Sol Iouis oculus.	66.g	Symphoniæ musicæ quinq; & unde constent.	27.g. 28.a
Solis simulacrum apud Aegyptios	66.g	Συζυγία, quid & quot numero.	132.f.
Sol matutinus cur solito maior uideatur.	137.a		
Solstitia unde dicta.	33.d. 66.h	T Antali fabula quid mysterij habeat.	13.g
Solonis laus ampla.	42.e	Tarquinius Priscus Demarati filius.	47.h
Somniorum quinq; genera.	4.h. & 5.d	Tarentina nux.	85.g.
Somnium quid sit.	5.d.	Tarentinum. Tarentinæ oues	
Somniũ Scipionis quæ genera somni complectatur.	5.d	Taurus signum cur Veneri assignatum.	55.c.
Sõnia quæ pro ueris habenda sint.	5.f	Taurus signum ad naturam solis refertur.	67.a.
Somnij geminæ portæ.	5.g	Taurus quibus dijs immoletur	80.e
Somnij portæ ex ebore & cornu.	5.g.	Tempus motus concepti fœtus in utero.	8.b
Somniorum lex.	11.d.	Temperantiæ officia.	12.a.e
Somnij Homerici ueritas.	11.e	Temperatæ zone terminus.	33.d
Sonus puerorum quando in uerba prorumpat.	10.e	Tempus ante mundum non fuit.	35.e. & 50.h.
Sonus tono minor, semitonum dicitur.	27.g	Tempora solis cursus efficit.	35.e.
Soni musici cur sacrificijs adhibiti.	29.d	Tempus quid sit.	50.h
Sonus unde fiat.	30.b	Ternarij & quaternarij numerorum laus.	8.d
Sonus quõ aut acutior aut grauior proferatur.	30.b	Ternarius aĩæ perfectionẽ designat.	9.c
Sonus cœlestium corporũ cur à nobis nõ audiantur.	30.f.	Terra tota puncti instar ad cœlum.	19.c. 31.b.
Sors seruorum non contemnenda.	52.g	Terra punctum ad magnitudinem circulorum.	19.d
Spherarum uagantium. 7. ordines	9.e	Terra immobilis heret.	21.h. & 23.g
Spherarum uagantiũ motus inferiora quæq; guber-		Terra aëris & aquæ sex.	21.h
Sphæra quid sit. 17.h	(nat. 9.e	Terræ mensura quoties multiplicata quantitatem	
Sphæra extima quo sensu summus deus uocetur.	20.c	solis efficiat.	23.c.
Spherarum singularũ circulorum diuisio.	24.d	Terræ umbra unde fiat.	23.f
Sphæra prima aplanis uocatur.	30.d	Terræ ambitus quot milium stadiorum.	23.f
Sphære primæ motus quis.	30.d	Terra cur immobilis hereat.	26.d
Spherarum uagantium motus qui.	30.d	Terram nonam & ultimam spheram horizon	
Squalere uerbum quid Virg. significet.	121.f	diuidit.	31.h
Squamarum æris medica uis	140.b	Terræ quinq; zone.	31.b.
Statuæ sericæ quæ.	59.d	Terra Saturnia dicta.	49.h
Stati dies qui dicantur	59.g	Terræ pars quæ sub pedibus nostris est habitatur,	
Stella quid sit.	17.g	& distincta est zonis perinde ac nostra.	31.h

INDEX OPERIS

<i>Terra quam habitamus latitudo.</i>	34.g.	<i>Vinum defecatum cur ualidius.</i>	154.a
<i>Terra Ops dicta.</i>	52.e	<i>Vina cur in Aegypto frigida.</i>	151.f
<i>Terræ hemisphærium duplex</i>	66.c	<i>Vinum optimum quod uetustissimum.</i>	154.b
<i>Tessera cubus dicta.</i>	6.h. & 28.d	<i>Vinum cur semiplenis uasis in acorè corruptatur.</i>	154.c
<i>Thasia nux quæ & amygdala.</i>	85.f	<i>Vinum quod in medio uasis est cur optimum.</i>	154.d
<i>Theocritus Chius propter scomma occisus.</i>	125.h	<i>Vina cur nunq̄ uel raro congelascant</i>	157.a
<i>Theophrasti sententia de lacteo circulo.</i>	18.c.	<i>Virgilij laus. 9.c. & 16.e. & 34.a. & 59.f. & 60.h. et</i>	
<i>Thereon rex citerioris Hispæ.</i>	65.g	68.h. & 69.c. & 76.e. & 90.b.g. & 104.f	
<i>Thyreos Apollo unde.</i>	51.c.	<i>Virgilius Homericæ perfectionis in oibus imitator. 11.f</i>	
<i>Thymbreus Apollo unde.</i>	62.h	<i>Virgilij epla ad Augustum.</i>	69.c
<i>Timentes quare laxamentum uentris patiantur.</i>	133.g.	<i>Virgilius pontifex maximus.</i>	69.c
<i>Tityonis iecur à uulture tonidi quid sit.</i>	15.g	<i>Virgilius summus augur.</i>	69.c
<i>Toga picta & prætexta insignia magistratuum</i>		<i>Virgilius propriissime uerbis ad sacrificia pertinenti</i>	
<i>Hetruscorum.</i>	47.b.	<i>bus usus est. 76.b per totum.</i>	
<i>Tonus quid & eius diuisio.</i>	27.g	<i>Virgiliana æneis unde effigiata.</i>	90.h.
<i>Transmittere cursu campos.</i>	118.f.	<i>Virgilij & Homeri uersuum collationes serè per</i>	
<i>Tremor unde.</i>	133.g.	<i>totum quintum librum.</i>	
<i>Tria in omni motu.</i>	38.g	<i>Virgilij sedula emulatio Homeri. epithetorū</i>	104.f.a
<i>Trigonum corpus quod</i>	6.g	<i>Virgilius declinationib. græcis maxie oblectatus. 108.f</i>	
<i>Triplaris numerus quis.</i>	27.g	<i>Virgilius cur Acheloum pro aqua posuerit.</i>	108.d
<i>Tria ad effectum uidendi necessaria.</i>	137.d	<i>Virgilium non nisi ab his qui græce calluerint in-</i>	
<i>Tritones cur in æde Saturni uideantur.</i>	50.g.	<i>telligi posse.</i>	112.f.
<i>Trinundinus dies quis.</i>	60.e	<i>Virgilius quos uersus uel ex dimidio sui uel penè soli-</i>	
<i>Tristis pro amaro.</i>	119.e	<i>dos ex alijs traxerit. folijs. 113. 114. 115. 116. 117. 118.</i>	
<i>T. Hostilius tertius Romanorum rex.</i>	47.h	<i>Virgilius quibus epithetis usus sit</i>	119.d.e.f
<i>T. Hostilius prætextæ usum primus instituit.</i>	ibi.	<i>Virgilius quibus figuris usus sit.</i>	120.a
<i>Tuba an à lituo augurali differat.</i>	121.g	<i>Virgilij loci explicantur.</i>	121.g
<i>Tutela seu Philotis ancilla.</i>	54.c	<i>Virgo signum cur manu aristam habeat.</i>	67.b
<i>Tutele ius in pueris ad usq̄. 14. annum.</i>	10.f	<i>Virtutum stabiliora præmia.</i>	6.a.
		<i>Virtus sola beatos efficit.</i>	12.a.
V <i>Atinius lapidatus.</i>	73.f.	<i>Virtutum officia secundum Stoicos.</i>	12.a
<i>Veneris stelle unde notabilis benignitas.</i>	22.d	<i>Virtutum quatuor genera secundum Platonicos.</i>	12.b
<i>Venus unde procreata</i>	50.h	<i>Virtutis fructus in quo consistat.</i>	35.a.
<i>Veneris Archibitidis apud Assyrios maxima ue-</i>		<i>Virtutum duplex genus.</i>	42.d.
<i>neratio.</i>	66.c.	<i>Vitifator Dionysius.</i>	119.g
<i>Veneris deæ imago cur obnupto capite</i>		<i>Vitulari quid.</i>	76.c
<i>uideatur.</i>	66.d	<i>Vitula dea letitiæ præses.</i>	ibidè.
<i>Vencrem prouocantia.</i>	129.f	<i>Visio quid, & quomodo fiat.</i>	5.c. & 157.a
<i>Ventris duo orificia.</i>	127.c	<i>Vlios Apollo.</i>	61.g
<i>Ventris laxamentum cur timorem comitetur.</i>	133.g.	<i>Vmbra terræ unde.</i>	25.f.
<i>Venæ quomodo uacuesciant & obstruantur.</i>	154.e	<i>Vmbra cuiuslibet corporis quo mō pellatur.</i>	55.f
<i>Verba obsoleta exautorataq̄; fugienda.</i>	46.h.	<i>Vmbilicus in homine recens nato quando appareat.</i>	10.c
<i>Vesper pars diei & unde.</i>	45.e	<i>Vmbri quō diem diuiserunt.</i>	45.b.
<i>Vestæ deæ aris quando nouus ignis accendebatur.</i>	55.b	<i>Vnitas apud geometras primum locum obtinet.</i>	6.h
<i>Vestibulum quid sit.</i>	122.d	<i>Vnitas fons & origo omnium numerorum.</i>	7.f
<i>Ve particula.</i>	ibidè.	<i>Vnguibus hois nullus sensus inest.</i>	152.c
<i>Vexare uerbum quid significet.</i>	121.b	<i>Vnio Cleopatæ reginæ Aegypti.</i>	85.c
<i>Vicissitudinis humanarum rerum causæ.</i>	35.e.	<i>Vocales septem à natura, & earū pronuntiatio.</i>	10.f
<i>Vidua unde dicta.</i>	59.a.	<i>Vocalium soni septem numero.</i>	ibi.
<i>Vini natura & medica nis.</i>	154.c.	<i>Voces quibus Virg. primus usus esse uidetur.</i>	118.d
<i>Vinum fomes & incitabulum ingenij.</i>	75.a	<i>Voluptatē deæ sacellum ubi.</i>	52.b.
<i>Vinum naturæ a refrigerio an calidum.</i>	129.d	<i>Vomere undam non ineleganter à Virg. positum.</i>	118.a
<i>Vinum aconito hausto medetur.</i>	129.e.	<i>Vox cur in scæis & eunuchis sit tenuior.</i>	135.d
<i>Vinum sudore defessis, & laxato uentre cur</i>		<i>Vrania cur octaua Musarum.</i>	29.c.
<i>ingeratur.</i>	129.f.	<i>Vrbes quomodo deuocantur.</i>	80.c
<i>Vino cur in somnis oblinatur.</i>	ibid.	<i>Vri gallica uox.</i>	119.c

INDEX OPERIS.

Vrina potus recrementum.	158.g	Zodiaci signa ad naturam solis referuntur.	67.a
Vsurpandi lex.	45.c. & A. Gel. cap. 2. lib. 3	Zygodē latine libra, signum zodiacum.	55.d
Vuarum multa genera	86.c	Zone quinq; terra.	31.b
Vulnera ex areo mucrone facta cur minus noxia.	140.d	Zonarum caeli procul à sole positarum perpetuum frigus.	21.g
Z odiacus quō latitudinem adeptus sit	18.d	Zone quinq; habitabiles, quinq; itidē habitationis impatientes.	31.e
Zodiacus unus, & quibus signis constet	42.d	Zone eadem terrae insunt quae caelo	33.d
Zodiacus in duodecim partes diuisus.	24.d.h	Zone temperatae quis finis.	33.d
Zodiacus signifer appellatus	25.c	Finis.	
Zodiacus inter ambas temperatas uoluitur.	34.c		

ERRATA.

Folio. 8. facie. 1. uer. 25. ἐξ ἰαλ. mg. Fol. 9. fa. 2. uer. 38. ἐπὶ δ. Fo. 18. fa. 2. uer. 27. Similiter. Fo. 22. fa. 2. uer. 1. qui. Fo. 30. fa. 2. uer. 11. faciemus. Fo. 40. fa. 2. uer. su. 4. quod non. Ibidem. 14. post. potest. Fo. 44. fa. 1. uer. 19. negotia. Fo. 82. fa. 1. uer. 23. lumbos caprigenos, forte legendum. Fo. 86. fa. 2. uer. 16. fieri istuc. Folio. 93. facie. 2. post uersum (Vertitur in) subde hos ex octauo Iliados:

Ἐπὶ δ' ἔπειθ' ὠκεαυὸς λαμπερὰ φάος ἕλιου
 Ἐλκορ νύκτα μέλαιναρ' ὠδὴν Ζεῦδ' ὄρουρ' ἄρ' ἔειπε.

Mestre François Rabbeaud Docteur en médecine et Médecin
 au grand hospital de Lyon. le 10 Umanas 1738.

Jugement de Bisexte

Je vous exposez (dit led maître françois) par la rapacité du pectus lince q
 est Bisexte. et à tout entendre vous sçavez q' ce n'est rien de nature m
 aniel. mais vny nom seu ment impose au plaisir des hommes. lequel soit
 ou ne soit point, m sera en nature d'engagement m variatio unquam. et
 grandement fallit Samozolla medecin affermar led systeme et baird q' grande epre
 gangerent en Lay Bisexte. Sçavez donc q' msysteme ne peut estre Lay diffiny p
 7° q' h'en d' reuainet, romé dnt byppo. 3 p'p'g. et plim. l. id r. 25. l'antepo. d
 amsp romé en plusse d' multes q'sted q'z p' m'nd'rie humaine ne reu'ponet limitatio
 eq'quise ansp ont rej led Amicus anplud p'ced v'ise et an p'p'z Lay en 7° et
 h'ened. rest adue, p'uz ont d'errit rob'it de 7° et h'enu p'astion en noz quadras en
 font ce temps q' ce sol'it en sa linc etiphicqz fait vne reu'dutio entere. car itelle
 noz appelland Ay. Romulus p'ince Roy d' Romens s'ntem' mist 360 7° d'eq'z
 d'ep'it en 10. ma' romencat au mo'it nomé d' 15 p' re Mar. et post q' en re d'ep'ari
 restoir Grant nob e de 7° ap'ced reit'ar t'ep' fa'isid'ong mo'it ent'iclarle. c'q't led
 Romains appellent meridiu, m'ercalare embolmu' et m'arodomu'. for di plusse f'arfe
 marobc. Numa q' luy succeda do a' grade enouinte en le f'act' p' cal' d'it'at
 aduust de red 7° r'apans f'ar Lay de 365. 7° et d' h'ened. aduust d'ang mo'it
 Janu' et februi et a' h'ny mo'it d'isribua led 7° p'riul'icent, ordonay q' led
 d' h'enu' rest'at' de qu' et ed e' qu'at'ce a' d' f'ero'is as'ob'it' et d'ic'it' e' f'ero'is d'ng 7°
 azip'icel c'q't f'ero'is u'd'io'it a' februi it'ez d'emi ala. Regifugiu', q' est. d. kt.
 mar'ij et la f'ue vne l'ic du hale'uz p'fferoni d'ang 7° d' est re q' noz appelland Bisexte.
 p'ore q' d'ang id' ay rot' d. kt. mar'ij. et celle am'oe appelland Bisexte en lag'it' est
 f'ainte repte additio de 7° et de v'z rot'ur p'p'ze f'ur. Car is'lay q' led plus
 sub'it' en Lay an p'z Lay en 365. 7° d' h'ened. 44. m. 216 s'c'nd'as, et q' Jul' d'is
 r'ou'ig'ea le cal' d'it'at' R'oman' a' repte d' terminatio et q' plu' est rom' h'ay m'et de q'ly
 vacu'io q'z d'ep'us est enou'it. Si d'cou'it' plus s'auoir h'iz. d. Aug. lib. 18.
 r'ot'za. f'ant'p'z, Gal'z. p' m'f'adi. et en 3. p'rog'ost. p'tole'm' p'agoge ad m' q' z
 Astronom' Plin' lib. 1. Solij t. r. Beda de t'p'oz
 Censur' d' die nata'z. Marob' in Sam' lib. 5. Alphonse.
 Abraham An'ize de r'at'io' d' tub. En'ann' d' r'ep'aratio' kal' u'darij
 et autres A'get v'ide Con' f'acia Camp'ot' d' g'ios' d' d'ng q' m'it
 15 6 2 11 2 3 7 10 12 14 16 18 20 22 24 26 28 30 32 34 36 38 40 42 44 46 48 50 52 54 56 58 60 62 64 66 68 70 72 74 76 78 80 82 84 86 88 90 92 94 96 98 100

SOMNIVM SCIPIONIS

EX LIBRO SEXTO CICERONIS DE RE PV
BLICA EXCERPTVM.

CVM IN AFRICAM VENISSEM, ANNIO MANLIO consulis
le ad quartam legionem tribunus, ut scitis, militū, nihil mihi
potius fuit, q̄ ut Masinissam conuenirem regem, familiæ no
stræ iustis de causis amicissimū. Ad quem ut ueni, comple
xus me senex, collachrymauit: aliquāto pōst suspexit ad cœ
lū, & grates, inquit, tibi ago summe Sol, uobisq̄ reliqui cœ
lites, quod antequam ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & his tectis
P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine recreor ipso. Itaq̄ nunquam ex
animo meo discedit illius optimi atq̄ inuictissimi uiri memoria. Deinde ego
illum de suo regno, ille me de nostra repu. percontatus est: multisq̄ uerbis ul
tro citroq̄ habitis, ille nobis consumptus est dies. Pōst autem regio apparatu
accepti, sermonem in multam noctem produximus, cū senex nihil nisi de Afri
cano loqueretur, omniaq̄ eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. De
Cinde ut cubitum discessimus, me & defessum uia, & qui ad multam noctē ui
gilassem, arctior quā solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo equidē
ex hoc quod eramus locuti: sit enim sæpe ferē, ut cogitationes sermonesq̄ no
stri pariāt aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo ui
delicet sæpissime uigilans solebat cogitare & loqui) Africanus se ostendit, ea
forma, quæ mihi ex imagine eius q̄ ex ipso notior erat. Quē ut agnoui, equi
dem cohorrui. Sed ille, ades inquit animo, & omitte timorem Scipio: & quæ
dicam, memoriæ trade. Vidēs ne illam urbē, quæ parēre Po. Ro. coacta per
me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (Ostendebat autem Carthagi
nem, de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco) ad quam tu
Doppugnandam nunc uenis penē miles. Hanc hoc biēnio consul euerteris, eritq̄
cognomen hoc tibi per te partum, quod habes adhuc hæreditarium à nobis.
Cum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, cēsorq̄ fueris, & ob
ieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, delegere iterum cōsul ab
sens, bellum maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru
Capitolium inuectus, offendes rep. perturbatam consilijs nepotis mei. Hic
tu Africane ostendas oportebit patriæ lumen animi, ingenij, cōsilijsq̄ tui. Sed
eius temporis ancipitem uideo quasi fatorum uiam. Nam cum ætas tua septe
nos octies solis anfractus reditusq̄ conuerterit, duoq̄ hi numeri (quorū uter
q̄ plenus, alter altera de causa habet) circuitu naturali, summam tibi fatalem
confecerint, in te unum atq̄ in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te sena
tus, te omēs boni, te socij, te Latini intuebuntur. Tu eris unus, in quo nitatur
a ciuitas

ciuitatis salus. Ac ne multa, dictator rempu. constituas oportet, si impias propinquorū manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius, ingemuissentq; cæteri uehementius, leniter arridens Scipio, quæso, inquit, ne me à somno excite-
tis, & pax sit rebus. Audite cætera. Sed quo sis Africane alacrior ad tutādam rempu. sic habeto: Om̄ibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo & definitum locum, ubi beati sempiterno æuo fruant. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit (quod quidem in terris fiat) acceptius, quā cōcilia cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Harum rectores & conseruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Hic ego, & si eram perterritus, non tam mortis metu, quā insidiarum à meis, quæsiui tamē, uiuerēt ne ipse, & pater Paulus, & alij quos nos extinctos arbitrabamur. Imò uero, inquit, ij uiuunt, qui è corporē uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad te ueniētem patrem Paulum. Quem ut uidi, equidem uim lachrymarum profudi: ille autem me complexus atque osculans, flere prohibebat. Atq; ego ut primum fletu represso, loqui posse cœpi, quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris: quin huc ad uos uenire propero? Nō est ita, inquit ille. Nisi enim is, cuius hoc templum est omne quod conspicias, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere nō potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quæ terra dicit: hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ rotundæ & globosæ diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbēs q; conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est nobis datus, ex hominum uita migrādum est, ne munus humanum assignatum à deo, defugisse uideamini. Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatē: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita, uia est in cœlum, & in hunc cœtum eorū, qui iam uixerūt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem uides, (erat autem is splēdidissimo candore inter flammās elucens circulus) quem uos (ut à Graijs accipistis) orbem lacteum nuncupatis. Ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco uidimus: & hæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi, terræ magnitudinem facile uincebant. Iam uero ipsa terra ita mihi parua uisa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctū eius attingimus, poeniteret. Quam cum magis intuerer, quæso (inquit Africanus) quousq; humi defixa erit tua mens? Nonne aspicias quæ in templa ueneris? Nouem tibi orbibus uel potius globis cōnexa sunt omnia, quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos complectitur omneis, summus ipse deus, arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro contrario motu atque cœlum. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniā nominant.

Anant. Deinde hominū generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis.
 Tum rutilus & horribilis terris, quem Martē dicitis. Deīde subter mediā fe-
 rē regionē sol obtinet, dux & princeps & moderator luminū reliquorū, mens
 mundi & tempatio: tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat.
 Hūc ut comites consequunt Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimoq̄
 orbe luna radijs solis accensa conuertit. Infra autem eā nihil est nisi mortale &
 caducum, præter animos munere deorū hominum generi datos. Supra lunam
 sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, necq̄ mouet, & infi-
 ma est, & in eam ferunt omnia nutu suo pondera. Quæ cum intuerer stupens,
 ut me recepi: quid hic, inq̄, quis est, qui complet aures meas, tantus & tam dul-
Bta parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorū orbium conficitur: & acuta
 cum grauibus temperans, uarios æquabiliter concētus efficit. Nec enim silen-
 tio tāti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graui-
 ter, ex altera aut acute sonent. Quam ob causam summus ille stellifer cœli cur-
 sus, cuius conuersio cōcitator est, acuto & excitato mouetur sono: grauissimo
 aut hic lunaris atq̄ infimus. Nam terra nona immobilis manēs, ima sede sem-
 per hæret, complexa mediū locū mūdi. Illi autem octo cursus, in quibus eadē
 uis est modorū, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus re-
 rum omīum ferē nodus ē. Quod docti homines neruis imitati atq̄ cantibus,
 apuerunt sibi reditū in hunc locum: sicut alij, qui præstantibus ingenijs, in ui-
 ta humana, diuina studia coluerunt. Hoc sonitu oppletæ aures hominū obsur-
Cduerunt: nec est ullus hebetior sensus in uobis. Sicut ubi Nilus ad illa quæ Ca-
 radupa nominant, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens quæ illum locū
 accolit, propter magnitudinē sonitus sensu audiendi caret. Hic uero tantus est
 totius mundi incitissima conuersione sonitus, ut eum aures hominum capere
 non possint: sicut intueri solē aduersum nequitis, eiusq̄ radijs acies uestra sen-
 susq̄ uincit. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidē.
 Tunc Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domū con-
 templari: quæ si tibi parua, ut ē, ita uidetur, hæc cœlestia semper spectato, ista
 humana contemnit. Tu em̄ quam celebritatem sermonis hominum, aut quā
 expetēdam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris & angustis
 in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas:
Dhosq̄ qui incolunt terrā, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab
 alijs ad alios manare possit: sed partim obliquos, partim trāsuerfos, partim et-
 iam aduersos stare uobis, à q̄bus expectare gloriā certe nullā potestis. Cernis
 aut eandem terrā quasi quibusdā redimitā & circumdatā cingulis. E quibus du-
 os maxime inter se diuerfos, & ipsis uerticibus cœli ex utraq̄ parte subnixos
 obriguisse pruina uides: medium aut illum & maximum, solis ardore torreri.
 Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistūt, aduersa uobis
 urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aquiloni
 quem incolitis, cerne q̄ tenui uos parte contingat. Omnis autem terra quæ co-
 lit a uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, cir-
 cumsusa illo mari, quod Atlanticū, quod magnum, quod Oceanum appellatis

in terris: qui tñ tanto nomine q̄ sit paruus uides. Ex his ipsis cultis notisq̄ terris, num aut tuum aut cuiusq̄ nostrum nomē, uel Caucasum hūc, quē cernis, transcēdere potuit: uel illum Gangem tranāare: uel quis in reliquis orientis aut obeuntis solis ultimis, aut aquilonis austri' ue partibus tuū nomē audierit. Quibus amputatis, cernis profecto, quantis in angustijs uestra se gloria dilata ri uelit. Ipsi autem qui de uobis loquuntur, q̄ loquentur diu: Quinetiam si cupiat proles illa futurorū hominū deinceps laudes uniuscuiusq̄ nostrum à patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluuiōnes exustionesq̄ terrarum, quas accidere tēpore certo necesse est, non modo non æternā, sed ne diurnā quidem gloriam assequi possumus. Quid aut̄ interest, ab his qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab his nullus fuerit qui antē nati sunt, qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt uiri: præsertim, cum apud eos ipsos à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines autem annum tantum solis, id est, unius astri reditum metiuntur: re ipsa autem, cum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq̄ totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tunc ille uere uertēs annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quā multa hominum secula teneantur. Namq̄ ut olim sol deficere hominibus extinguiq̄ uisus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoq̄ cum ab eadem parte sol, eodemq̄ tēpore iterum defecerit, tum signis omnibus stellisq̄ ad idem principium reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uicesimam partem scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locū desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus uiris, q̄ti tandem est ista hominum gloria, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam potest: Igitur alte spectare si uoles, atq̄ hāc sedem & æternam domum contueri, necq̄ te sermonibus uulgi dederis, nec in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum. Suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum deus. Quid de te alij loquantur, ipsi uideant, sed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis, & angustijs cingitur his regionum quas uides, nec unquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cum dixisset, ego uero, inquam, Africane, siquidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet: quanquam à pueritia uestigijs ingressus patris & tuis, decori uestro non defui, nunc tamen præmio tanto proposito, enitar multo uigilantius. Et ille: Tu uero enitere, & te habeto non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quē forma ista declarat: sed mens cuiusq̄, is est quisq̄: non ea figura quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem ē deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit & moderatur & mouet id corpus, cui præpositus est: quā hūc mundum ille princeps deus. Et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Nam quod semper mouetur, æternum est: quod autē motum affert alicui, quodq̄ ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finē habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit: quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium

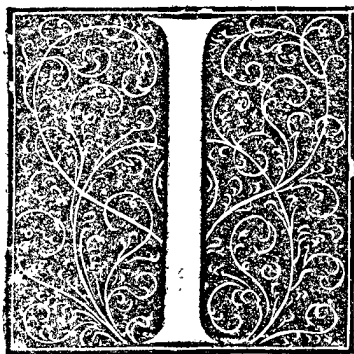

A mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, nec occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod à seipso mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne coelum, omnisque natura consistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur, qua à primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur, æternum id esse, quod à seipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum autem est omne quod impulsu agitur externo. Quod enim est animal, id motu cietur interiore & suo. Nam hæc est propria natura animæ atque uis. Quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neque nata certe est, & æterna est. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem hæc optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idcirco ocyus faciet, si iam tum cum inclusus erit in corpore, eminebit foras: & ea quæ extrahuntur erunt contemplantur, quam maxime se à corpore extrahet. Namque eorum animi qui se uoluptatibus corporis dediderunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uolitantur, nec hunc in locum nisi multis exagitati seculis, reuertuntur. Ille discessit, ego somno solutus sum.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS IN SOMNIUM SCIPIONIS expositionis quam elegantissima liber primus.

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de rep. libros: Curque aut ille indicium Eri, aut hic somnium Scipionis operi suo ascriuerit. Caput I.

INTER PLATONIS ET CICERONIS libros quos de rep. uterque constituit, Eustachi filii uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc iter esse prima fronte perspeximus, quod ille reipublice ordinauit, hic retulit. Alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, disseruit. In hoc tamen uel maxime operis similitudinem seruauit imitatio, quod cum Plato in uoluminis conclusionem à quodam uitæ reddito, quam reliquisse uidebat, indicari faciat, qui sit exutarum corporibus status

Differentia,

Similitudo,

animarum, adiecta his quadam sphaerarum uel siderum non otiosa descriptio: rerum facies non dissimilia significans, à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narrat. Sed quod uel illi commento tali, uel huic tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum statu loquebatur, quod uel attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbis, globosque describere: de stellarum modo, de coeli conuersione tractare, quæ sit dignum & mihi uisum est, & alijs fortasse uideatur: ne uiros sapientia præcellentes, nihilque in uestigatione ueri nisi diuinum sentire solitos, aliquid castigato operi ad-

Cur autem Plato Eri reuiuiscere, aut Cicero Scipionem somnio excitatum induxerit.

ieciſſe ſuperfluum ſuſpicemur. De hoc prius ergo pauca dicenda ſunt, ut liqui-
do mens operis de quo loquimur, innotefcat. Rerum omnium Plato & actu-
um naturam penitus inſpiciens, aduertit in omni ſermone ſuo de reipublicæ in-
ſtitutione propoſito, inſundendum animis iuſtitix amorem, ſine qua non ſolū
reſpublica, ſed ne exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parua conſta-
bit. Ad hunc porro iuſtitix affectum pectoribus inculcandum, nihil æque pa-
trocinaturum uidit, quàm ſi fructus eius non uideretur cum uita hominis ter-
minari. Hunc uero ſuperſtitem durare poſt hominem, qui poterat oſtendi, ni-
ſi prius de animæ immortalitate conſtaret? Fide autem facta perpetuitatis ani-
marum, conſequens eſſe animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis abſolu-
tis, pro contemplatu probi improbi ue meriti, deputata ſint. Sic in Phœdone,
inexpugnabilium luce rationum anima in uerā dignitatem propriæ immor-
talitatis aſſerta, ſequitur diſtinctio locorum, quæ hanc uitam relinquētibz ea
lege debentur, quam ſibi quiſq; uiuendo ſanxerit. Sic in Gorgia poſt peractā
pro iuſtitia diſputationem, de habitu poſt corpus animarum, morali grauitate
Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur obſeruanter ſecutus eſt in illis
præcipue uoluminibus, quibus ſtatum reipublicæ formandum recepit. Nam
poſtquam principatum iuſtitix dedit, & docuit animam poſt animal non per-
ire, per illam demum fabulam (ſic enim quidam uocant) quò anima poſt cor-
pus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis aſſeruit: ut iuſtitix uel cul-
tæ præmium, uel ſpretæ poenam animis quippe immortalibus ſubiturisq; iu-
diciū, ſeruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reſeruās,
quàm ingenio repertus eſt. Poſtquam in omni reip. otio ac negotio palmā iu-
ſtitix diſputando dedit, ſacras immortalium animarum ſedes, & cœleſtium ar-
cana regionum, in ipſo conſummati operis ſaſtigio collocauit: indicās quò his
perueniendum uel potius reuertendum ſit, qui temp. cum prudentia, iuſtitia,
fortitudine, atq; moderatione tractauerint. ſed ille Platonice ſecretorum re-
lator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylius, miles officio: qui cum uul-
neribus in prælio acceptis uitam effuſiſſe uiſus, duodecimo demum die inter
cæteros unā perēptos ultimo eſſet honorandus igne, ſubito ſeu recepta anima,
ſeu retenta, quicquid emenſis inter utranq; uitam diebus egerat uiderat ue, tan-
quam publicum profeſſus iudiciū, humano generi nuntiauit. Hanc fabulam
Cicero licet ab indoctis quali ipſe ueri conſcius doleat irriſam, exemplum ta-
men ſtolidæ reprehentionis uitans, excitari narraturum q̄ reuiuifcere maluit. H

*Quid reſpondendum Colori Epicureo, putanti philoſopho nō eſſe utendum fabulis: quasq; fabulas phi-
loſophia recipiat, & quando his philoſophi ſoleant uti. Caput II.*

AC prius q̄ ſomniū uerba conſulamur, enodandum nobis eſt, à quo ge-
nere hominum Tullius memoret uel irriſam Platonis fabulam, uel ne
idem ſibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitū uul-
gus intelligi, ſed genus hominum ueri ignarum ſub peritiæ oſtentatione: quip-
pe quos & legiſſe talia, & ad reprehendendum animatos conſtaret. Dicemus
igitur, & quos in tantum philoſophum referat, quādam cenſuræ exercuiſſe le-
uitatem, quiſ ue eorum etiam ſcriptam reliquerit accusationem: & poſtremo,
quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi neceſſaria eſt, reſponderi conueni-

A at obiectis. Quibus, quod factu facile est, eneruatis, iam quicquid contra Cicero-
 nis opinionem etiam in Scipionis somnium, seu iaculatus est unquam morsus liuoris,
 seu forte iaculabitur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio æquo semper er-
 rore à uero deuia, & illa extimans ridenda quæ nesciat, sacrum uolumen & au-
 gustissima irrigit naturæ seria. Colores uero inter Epicuri auditores loquacita-
 te notabilior, etiam in librum retulit, quæ de hoc amarius cauillatus est. Sed cæ-
 tera quæ iniuria notauit (siquidem ad somnium de quo hic procedit sermo, non
 attinent) hoc loco nobis omittenda sunt. Illam calumniam persequemur, quæ ni-
 si supplodetur, manebit Ciceroni cum Platone communis. Ait enim à philoso-
 pho fabulam non oportuisse confingi, quoniam nullum figmenti genus ueri pro-
 fessoribus conueniret. Cur enim, inquit, si rerum coelestium notionem, si habi-
 B tum nos animarum docere uoluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione
 curatum est, sed quæ sita persona, casusque excogitata nouitas, & composita aduo-
 cati scena figmenti, ipsam quærendi ueri ianuam mendacio pollueret? Hæc quo-
 niam cum de Platonico Ero iactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis
 inculant: (Vtraque enim sub appposito argumento electa persona est, quæ com-
 moda enuntiandis haberet) resistamus urgenti, & frustra arguens refellat calu-
 mnia: ut una dissoluta, utriusque factum, incolumem, ut fas est, retineat dignita-
 tem. Nec omnibus fabulis repugnat philosophia, nec omnibus acquiescit. Et ut
 facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo
 sacræ disputationis excludat, quæ uel etiam sæpe ac libenter admittat, diuisio-
 num gradibus explicandum: Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem,
 C aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoque in bonâ
 frugem gratia repertæ sunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ, quales Menan-
 der, eius uel imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis casibus amato-
 rum referta: quibus uel multum se Arbiter exercuit, uel Apuleium nonnunquam
 lulisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profert,
 è sacrario suo in nutricum cunas, sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem quæ
 ad quandam uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, sit secunda dis-
 cretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia
 ipse relationis ordo contexitur, ut sunt illæ Aesopiæ fabulæ elegantia fictionis
 illustres. At in alijs argumentum quidem fundatur ueri soliditate, sed hæc ipsa ue-
 D ritas per quædam composita & ficta profertur: & hæc iam uocatur narratio fabu-
 losa, non fabula: ut ceremoniarum sacra Hesiodi & Orphei, quæ de deorum proge-
 nie actum uel narrantur: ut mystica Pythagoreorum sensa referunt. Ergo ex hac se-
 cunda diuisione quam diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ conce-
 pta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursus discretionem
 scissa, diuiditur. Nam cum ueritas argumento subest, solaque sit narratio fabulo-
 sa, non unus reperitur modus per figmentum uera referendi. Aut enim conte-
 xio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac monstro similia compo-
 nitur: ut dei adulteri, Saturnus patris Cælij pudenda abscindens, & ipse rursus
 à filio regno potito in uincula coniectus: quod genus totum philosophi nescire
 malunt. Aut sacrarum rerum notio sub pio figmentorum uelamine, honestis & te-
 cta rebus, & uestita nominibus enuntiatur. Et hoc est solum figmenti genus, quod

Quid Platoni
 obiecerit Co-
 lores Epicure
 us.

Responsio.

Quas fabulas
 philosophia re-
 iiciat, et quas
 recipiat.

cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cum igitur nullam disputati-
 oni pariat iniuriam uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerum sacrarum
 enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edo-
 ctus à fabulis fabulosa secernere, congescat. Sciendū est tñ, non in oēm dispu-
 tationē philosophos admittere fabulosa uel licita, sed his uti solēt, cū uel de ani-
 ma, uel de aëreis uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris dijs loquunt. Cæ-
 terz cum ad summū & principē oīm deūm, q̄ apud græcos τὰ ἀρχαῖα πρῶτον ἄντων
 nuncupat, tractatus se audet attollere: uel ad mentē quā Græci πῶς appellāt, ori-
 ginales rerz species ἧ δὲ dictæ sunt continentē, ex summo natā & p̄fectā deo:
 cum de his inōz loquunt, summo deo & mente, nihil fabulosum penitus attingunt.
 Sed si quid de his assignare conant, quæ non sermonē tantummodo, sed cogitationē
 q̄q̄ humanā supant, ad similitudines & exēpla cōfugiunt. Sic Plato cum περὶ τὰ ἀρχαῖα loq̄
 esset animatus, dicere quid sit, non est ausus: hoc solū de eo sciens, q̄ sciri quale sit
 ab homine non possit. Solum uero ei simillimum de uisibilibus solē reperit: & p̄
 eius similitudinē uiam sermoni suo attollēdi se ad non cōprehensibilia patefecit.
 Ideo & nullum ei simulacrū, cum dijs alijs cōstitueret, finxit antiquitas: quia
 summus deus nataq̄ ex eo mens, sicut ultra animam, ita supra naturā sunt: q̄
 nihil fas est de fabulis puenire. De dijs autē, ut dixi, cæteris, & de anima,
 non frustra se, nec ut oblectēt, ad fabulosa cōuertunt, sed quia sciūt inimicam
 esse naturæ aptam nudamq̄ expositionē sui, quæ sicut uulgaribus hoīm sensibus
 intellectum sui uario rerz tegmine opimentoq̄ subtrahit, ita à prudentibus
 arcana sua uoluit p̄ fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarz cuniculis
 operiunt, ne uel his adēptis nudam rerz taliū se natura p̄beat, sed summatibus
 tñ uiris sapientia interpretē ueri arcani conscijs, contenti sint reliqui, ad
 uenerationē figuris defendentibus à uilitate secretum. Numenio deniq̄ inter
 philosophos occultorū curiosiori, offensam numinum, q̄ Eleusina sacra
 interpretando uulgauerit, somnia prodiderunt: uiso sibi ipsas Eleusinas deas
 habitu meretricio ante aptum lupanar uidere prostantes: admiratiq̄, & causas
 non conueniēteis numinibus turpitudinis consulēti, respondisse iratas: ab ipso
 se adyto pudicitiaē suæ uel abstractas, & passim adeuntibus prostitutas. A deo
 semp̄ ita se & sciri & colī numina maluerūt, qualiter in uulgo antiquitas ip̄a
 fabulata est: quæ & imagines & simulacra formarum talium prorsus alienis,
 & ætates tam incremēti quàm diminutionis ignaris, & amictus ornatusq̄ uarios
 corpus non habentibus, assignauit. Secundum hæc Pythagoras ipse atq̄
 Empedocles, Parmenides quoq̄ & Heraclitus, de dijs fabulati sunt: nec secus
 Timæus, qui progenies eorum sicut traditum fuerat, executus est.

Quinque esse genera somniandi, atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

Caput

III.

His prælibatis, anteq̄ ipsa somnij yba tractemus, prius q̄t somniādī
 mos obseruatio dephenderit, cū licentiā figurarz q̄ passim quiescētibus
 ingerunt, sub definitionē & regulam uetustas mitteret, edisseramus: ut
 cui eorū gnī somnium quo de agimus applicandū sit, innotescat. Oīm q̄
 uidere sibi dormientes uident, quinq̄ sunt principales diuersitates & noia:
 Aut em̄ ē ὄνειδος scdm Græcos, q̄ Latini somniū uocant: aut ē ὄραμα, q̄d uisio recte
 appel-

Quando philosophi uti soleant fabulis.

Alias πρῶτον ἄντων

Quinq̄ somni orū genera.

A appellat: aut *ἄγλατισμός*, qđ oraculū nuncupat: aut est *ἑνὸν πνιόν*, qđ infomniū dicitur: aut ē *φάντασμα*, qđ Cicero (q̄ties opus hoc noīe fuit) uisum uocauit. Ultima ex his duo cū uideāt, cura interpretatiōis indigna sūt, q̄a nihil diuinatiōis apporant, *ἑνὸν πνιόν* dico & *φάντασμα*. Est em̄ *ἑνὸν πνιόν*, q̄ties cura opp̄ssi animi uel corporis siue fortunæ, q̄lis uigilantē fatigauerit, talē se ingerit dormienti. Animi, ut si amator delicis suis aut fruentē se uideat, aut carentē: si metuens q̄s imminentē sibi uel insidris uel potestate p̄sonā, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationū suarū, aut effugisse uideat. Corporis, si temeto ingurgitatus, aut distētus cibo, uel abundantia p̄focari se extimet, uel grauātibus exonerari: aut cōtrā, si esuriens cibū, aut potū sitiēs, desiderare, quærere, uel etiā inuenisse uideat. Fortunæ, cū se quis existimat, uel potētia, uel magistratu, aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, qm̄ ex habitu mentis quietē sicut p̄uenerant, ita & turbauerant dormientis, unā cum somno aduolant, & pariter euanescent.

Hinc & infomnio nomē, non quia per somnium uidetur (hoc enim est huic ḡni cōmune cum cæteris) sed quia in ipso somnio tantūmodo esse creditur dū uidet, post somnium nullā sui utilitatem uel significationē relinquit. Falsa esse infomnia, nec Maro tacuit: Sed falsa ad cœlum mittūt infomnia manes. Cœlū hic uiuorū regionē uocans: q̄a sicut dñi nobis, ita nos defunctis sup̄i habemur. Amore quoq̄ describens, cuius curā semp̄ sequuntur infomnia, ait: Hærēt infixi pectore uultus, Verbaq̄, nec placidā membrīs dat cura quietem. Et post hæc: Anna soror, quæ me suspensam infomnia terrent: *φάντασμα* uero, hoc ē uisum, cum inter uigiliā & adultam quietē, in quadā (ut aiunt) prima somni nebula adhuc uigilare se existimās q̄ dormire uix cœpit, aspicere uidet irruentes in se, uel passim uagantes formas, à natura seu magnitudine seu specie discrepātes, uariasq̄ tēpestates rerū uel lætas uel turbulētas. In hoc ḡne ē *ἑπιόλιθ*, quē publicā p̄suasio q̄scentes opinat̄ inuadere, & p̄dere suo p̄slos ac sentiētes grauare. His duobus modis ad nullā noscendi futuri opem receptis, tribus cæteris in ingenium diuinationis instruimur. Et est oraculū qđem, cum in somnis parens, uel alia sancta grauisq̄ p̄sona, seu sacerdos, uel etiā deus, apte euenturū quid, aut non euenturū, faciendum, uitandum uel denūtiat. Visio est aut, cum id q̄s uidet, qđ eodem modo quo apparuerat eueniet. Amicum p̄gre cōmorantem quem non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, & procedenti obuius quem uiderat uenit in amplexus. Depositū in q̄ete suscepit, & matutinus ei p̄cator occurrit, mandans pecuniā tutelæ, & fidei custodiae celandam committens. Somnium proprie uocat, qđ tegit figuris, & uelat ambagibus, nō nisi interpretatione intelligendā significationem rei quæ demonstrat. Quod quale sit, non à nobis exponendum est, cum hoc unusq̄sq̄ ex usu qđ sit agnoscat. Huius q̄ncq̄ sunt species, aut em̄ p̄prium, aut alienū, aut cōe, aut publicū, aut ḡnale est. Proprium est, cum se q̄s facientē patientem uel aliqd somniat. Alienum, cum aliū. Cōe, cum se unā cum alio. Publicū est, cum ciuitati forōue uel teatro, seu qbussibet publicis mœnibus actibus uel, triste uel lætum qđ existimat accidisse. Ḡnale est, cum q̄s circa solis orbē lunarē uel globū, seu alia sidera, uel cœlū, oēsq̄ terras, aliqd somniat inouatū. Hoc aut qđ Scipio uidisse se retulit, tria illa q̄ sola pbabilia sunt ḡna principalitatis amplectit: & oēs ip̄ius somni species.

Infomnium.

6.eneidos.

4.eneidos.

Phantasma.

Oraculum.

visio.

Somnium.

Scipio's somni
um ad qđ ge-
nus sit referen-
dum.

cies attingit. Est enim oraculum: quia Paulus & Africanus uterque parens, sancti grauesque ambo, nec alieni a sacerdotio, quod illi euenturum esset enuntiarunt. Est uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset aspexit. Est somnium: quia rerum, quae illi narratae sunt, altitudo, recta profunditate prudentiae, non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoque somni species omnes refertur. Est proprium: quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognouit. Est alienum: quod quem statum aliorum animae sortitae sunt, deprehendit. Est commune: quod eadem loca tam sibi quam ceteris eiusdem meriti didicit preparari. Est publicum: quod uictoriam patriae, & Carthaginis interitum, & Capitolinum triumphum, & sollicitudinem futurae seditionis agnouit. Est generale: quod coelum coelicumque circulos conuersionisque concentum, uiuo adhuc homini noua & incognita: stellarum etiam ac luminum motus, terraeque omnis situm suspiciendo uel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personae somnium, quod generale esset & publicum: quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus: imo cum adhuc, ut ipse dicit, penes miles haberetur. Antequam enim, non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi quae rector eius magistratus uel uidisset: aut quae de plebe non unus, sed multi similia somniassent. Ideo apud Homerum, cum in concilio Graecorum Agamemnon somnium quod de instruendo praelio uiderat, publicaret: Nestor qui non minus ipse prudentia, quam omnis iuuenta uiribus iuuat exercitum, concilians fidem relatis, de statu inquit publico credendum regio somnio: quod si alter uidisset, repudiaremus ut futile. Sed non ab re erat, ut Scipio, & si necdum adeptus tunc erat consulatum, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitum, cuius erat autor futurus: audiretque uictoriam beneficio suo publicandam: uideret etiam secreta naturae, uir non minus philosophia quam uirtute praecellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorum Vergilium testem citantes, eius uersus fecimus mentionem, eruti de geminarum somni descriptione portarum: si quis forte quaerere uelit, cur porta ex ebore falsis, est cornu ueris sit deputata, instruetur autore Porphyrio, qui in commentariis suis haec in eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione descripta: Latet (inquit) omne uerum: hoc tamen animam, cum ab officijs corporis somno eius paululum libera est, interdum aspicit: nonnunquam tendit aciem, nec tamen peruenit. Et cum aspicit, tamen non libero & perfecto lumine uidet, sed interiecto uelamine, quod nexus naturae caligantis obducit. Et hoc in natura esse idem Vergilius asserit, dicens: Aspice, nancque omnem, quae nunc obducta tuenti Mortales hebetat uisus tibi, & humida circum Caligat, nubem eripiam. Hoc uelamen cum in quiete ad uerum usque, aciem introspicieris admittit: de cornu credit: cuius ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit. Cum autem a uero hebetat ac repellit obtutum, ebur putat: cuius corpus ita natura densatum est, ut ad quousque extremitatem tenuitatis crassum, nullo uisu ad ulteriora tendente penetret.

Propositum seu scopus huius somni quis sit. Caput IIII.

TRactatis generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refert, nunc ipsam eiusdem somni mentem, ipsumque propositum quod Graeci σκοπεύουσαν uocant, antequam uerba inspiciant, tentemus aperire: & eodem pertinere propositum praesentis operis asseramus, sicut iam in principio huius sermonis adstru-

Quo somnium publicum conueniat Scipioni adhuc militi.

Somni portae.

A ximus, ut animas bene de rep. meritorū, post corpora cœlo reddi, & illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipsum hæc occasio ad narrandum somnium prouocauit, quod longo tempore se testatus est silentio condidisse. Cum em̄ Lælius quereretur, nullas Nalicæ statuas in publico, in interfecti tyrāni remuneratione locatas, respondit Scipio post alia in hæc uerba: Sed quanquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum uirtutis est præmium, tamen illa diuina uirtus, non statuas plumbo in hærentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quædam, & uiridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tamen ista sunt inquit Lælius? Tū Scipio, patimini me inquit (quoniam tertium diem iam feriatū sumus) & cætera profequi, quibus ad narrationem somnii uenit, docēs illa esse stabiliora & uiridiora præmiorū genera, quæ ipse uidisset in cœlo bonis rerū. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostenditur: Sed quo sis Africane alacrior ad tutandā rep. sic habeto: Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certū esse in cœlo & definitū locum, ubi beati sempiterno æuo fruant. Et paulo post, hunc certū locum qui sit designās, ait: Sed sic scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiā cole & pietatē: quæ cum magna in parētibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita uia est in cœlum, & in hunc cœtum, eorū qui iam uixerint: & corpore laxati incolunt locum, quē uides, significans galaxian. Sciēdum est em̄, q̄ locus in q̄ sibi uideat esse Scipio per qui etem, lacteus circulus est, qui galaxias uocat. Siquidē his v̄bis in principio utitur: Ostēdebat autem Carthaginem de excelso & pleno stellarū illustri & claro quodam loco. Et paulo post apertius dicit: Erat autem is splēdidissimo candore inter flammās circulus elucens, quem uos (ut à Graijs accepistis) orbē lacteum nuncupatis: ex quo mihi omnia contemplanti præclara & mirabilia uidebant. Et de hoc quidē galaxia, cū de circulis loquemur, plenius differemus.

Quamq̄ omnes numeri modo quodam pleni sint, tamen octonarium ac septenarium peculiariter plenos dici: quamq̄ ob causam octonarius plenus uocetur. Caput V.

Sed iam quoniā inter libros, q̄s de repu. Cicero, quos uel prius Plato scripserat, quæ differētia, quæ similitudo habeatur, expressimus, & cur operi suo uel Plato Eri indiciū, uel Cicero somniū Scipionis ascriuerit: qd' uel sit ab Epicureis obiectum Platoni, uel quemadmodum debilis calumnia refellatur, & quibus tractatibus philosophi admisceant, uel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus: adieciimusq̄ post hæc necessario genera omniū imaginum, quæ falsò, quæq̄ uerò uident̄ i somnijs: ipsasq̄ distinximus species somniorū, ad quas Africani somniū constaret referri: & cur Scipioni cōueniret talia somniare: & de geminis somnii portis: q̄ fuerit à ueteribus expressa sententia sup̄ his om̄ibus: ipsius somnii, de quo loq̄mur, mētem propositūq̄ signauimus: & partē cœli euidēt̄ exp̄ssimus, in q̄ sibi Scipio p̄ quietē, hæc uel uidisse uisus ē, uel audisse q̄ retulit. Nūc iam discutiēda nobis sunt ipsius somnii v̄ba, non oia, sed ut q̄q̄ uidebunt̄ digna quæsitū. Ac prima nobis tractāda se ingerit pars illa de numeris, in q̄ sic ait: Nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus reductusq̄ cōuerterit, duoq̄ hi nūeri, quorū uterq̄ plenus, alē altera de causa habet, circuitu naturali summā tibi fatalē confecerint, in te unum atq̄ in tuum

Nullū corpus
plenum.

Oēs nūeri quo
dammodo pleni.

Qui numeri
proprie pleni
uocentur.

Cur octonari-
us plenus dica-
tur, rō prima.

tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te La-
tini intuebunt: tu eris unus in quo nitatur tota ciuitatis salus: ac ne multa, dicta-
tor remp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Ple-
nitudinem hic non frustra numeris assignat. Plenitudo enim proprie nisi diui-
nis rebus supernisque non conuenit: nec enim corpus proprie plenum dixeris,
quod cum sui sit impatiens effluendo, alieni appetens est hauriendo. Quæ si me-
tallibus corporibus non usu eueniunt, non tamen plena illa, sed uasta dicenda
sunt. Hæc est igitur communis numerorum omnium plenitudo, quæ cogitatio-
ni à nobis ad superiores meanti, occurrit prima perfectio incorporealitatis in nu-
meris. Inter ipsos tamen proprie pleni uocantur secundum hos modos, qui
præsenti tractatui necessarij sunt, qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpo-
ra rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, quod intelligendo, non senti-
endo concipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulo altius re-
petita rerum luce, pandendum est: Omnia corpora superficie finiuntur, & in
ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, cum sint semper circa
corpora quorum termini sunt, incorporei tamē intelliguntur. Nam quousque cor-
pus esse dicitur, necdum terminus intelligitur: cogitatio quæ conceperit termi-
num, corpus relinquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea transitus, ostē-
dit corporum terminos: & hæc est prima incorporea natura post corpora, sed
non pure, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius
sit, tamen non nisi circa corpus apparet. Cum totum denique corpus nominas, etiā
superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tametsi non res, sed
intellectus sequestrat. Hæc superficies sicut est corporum terminus, ita lineis ter-
minatur, quas suo nomine grammæ Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur.
Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocantur, de quibus solerti industria ge-
ometriae disputat. Ergo hæc superficies cum ex aliqua parte corporis cogitatur,
pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nam seu trium, ut tri-
gonum: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorum, totidē lineis sese
ad extrema tangentibus planities eius includit. Hoc loco admonendi sumus,
quod omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimensionibus constat.
Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est, longitudo: est enim sine latitudi-
ne. Planities uero quam Græci ἐπιφάνεια uocant, longo latoque distenditur, alto
caret: & hæc planities quantis lineis contineatur, expressimus. Soliditas autem
corporum constat, cum his duabus additur altitudo: sit enim tribus dimensio-
nibus impletis corpus solidum, quod στερεόν uocant, qualis est tessera, quæ cubus
uocatur. Si uero non unius partis, sed totius uel corpus superficiem cogita-
re, quod proponimus esse quadratum (ut de uno quod exemplo sufficiet, disputemus)
iam non quatuor, sed octo anguli colliguntur: quod tum animaduertis, si super unum
quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impositum mente conspicias,
ut altitudo quæ illi plano deerat, adijciatur: fiatque tribus dimensionibus impletis cor-
pus solidum, quod στερεόν uocant, ad imitationem tesserae quæ cubus uocatur. Ex his ap-
paret octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi: siquidem unum
apud geometras puncti locum obtinet. Duo, lineæ ductum faciunt, quod duobus pun-
ctis, ut supra diximus, coercet. Quatuor uero puncta aduersum se in duobus or-
dini

A dinibus bina per ordinem posita, exprimunt quadri speciem, à singulis punctis in aduersum punctum eiecta linea. Hæc quatuor ut diximus duplicata, & octo facta, duo quadra similia describunt: quæ sibi supposita, additaque altitudine, formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorē esse numerum superficie & lineis, ex quibus illam constare memorauimus, formisque omnibus. A lineis enim ascendit ad numerum, tanquam ad priorem, ut intelligat ex diuersis numeris linearum, quæ formæ geometricæ describant. Ipsam uero superficiem cum lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamē sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit, iam purè incorporeum est. Numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporealitatis in numeris. Et hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. Seorsum autem illa (ut supra admonuimus) plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur, aut uim obtinent uinculorum, licet alias quoque causas quibus pleni numeri efficiantur, esse non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat, antè satis probatum est. Ergo singulariter quoque plenus iure dicet propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam, id est concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est, cum spheræ ipsæ octo sint, quæ mouentur, de quibus secuturus sermo procedet. *Ratio scilicet*

B Quæque partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ nec generantur, nec generant, de monade & septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur: aut de duplicato eo qui & generatur, & generat, id est quatuor. Nam hic numerus quatuor & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinque, quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. quinarium autem potentiam sequens tractatus attinget. Pythagorici uero hunc numerum iustitiam uocauerunt, quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna: ut nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoque ipsa soluat in bis bina. Eadem quoque qualitate cõtextitur, id est, bis bina bis. *Tertia.*

C Cum ergo & cõtextio ipsius, pari æqualitate procedat, & resolutio æquãliter redeat usque ad monadem, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit, merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomē accepit. Et quia ex supradictis omnibus apparet, quæta & partium suarum, & seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenus uocatur. *Quarta.*

D *Quinta.*

Multas esse causas, cur septenarius plenus uocetur. Caput VI.

Superest ut septenarium quoque numerum plenum iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione non possumus, quod duo numeri qui in se multiplicati uitale spatium uiri fortis includerent, ex pari & impari cõstiterunt. Hoc enim uere perfectum est, quod ex horum numerorum permixtione generatur. Nam impar numerus masculus, & par femina uocatur. Itē arithmetici imparē patris, & parē matris appellatione uenerant. Hinc & Timæus Platonis, fabricatorē mundanæ animæ deum, partes eius ex pari & impari, id est duplicari & triplari numero, intertexuisse memorauit: ita ut à duplicari usque ad octo, à triplari usque ad uiginti septem staret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrinque nascuntur: siquidem à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficie

faci

faciunt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingunt. A dispari uero ter terna quæ sunt nouem, superficiem reddunt: & ter terna ter, id est, ter nouena, quæ sunt uigintiseptem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Vnde intelligi dat, hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in rep. uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos, quia nihil post autorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quod superius asserentes communem numerorum omnium dignitatē, antiquiores eos superficie & lineis eius, omnibusque corporibus ostendimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextā augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expressit. Hinc est quod pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animam esse numerum se mouentem.

Prima ratio cur perfectus sit numerus septenarius, ex partibus ipsius sumpta.

Nunc uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur: cuius ut plenitudo noscat, primū merita partium de quibus constat, tum de modo quod ipse possit, inuestigemus. Cōstat septenarius numerus, uel ex uno & sex, uel ex duobus & quatuor, uel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullū alium numerum tam uaria esse maiestate fecundum. Ex uno & sex, compago prima componitur. Unum autem, quod *μονάς* id est unitas, dicitur, & mas idem & femina est: par idem atque impar, ipse non numerus, sed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finisque omnium, neque ipsa principii aut finis sciens, ad summum refertur deum, eiusque intellectum a sequentiū numero rerum & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deum gradu frustra eam desideraueris. Hæc illa est mens, a summo nata deo, quæ uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo: cumque, utpote una, non sit numerabilis, innumeras tamen generum species, & de se creat, & intra se continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena a syluestris contagione materiae, tantum se auctori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animandæ immensitati uniuersitatis infundat, nullū in init tamen cum sua unitate diuortium. Vides ut hæc monas orta prima rerum causa, ad usque animam ubique integra, & semper indiuidua continuationem potestatis obtineat. Hæc de monade castigatius quam se copia suggererat. Nec te remordeat, quod cum omni numero præesse uideatur, in cōiunctione præcipue septenarii prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, quam uirgini. Huic autem numero, id est septenario, adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoque uocetur. Nam uirgo creditur, quia nullū ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coarctetur, quem primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis foetu, & multiplicatione processit: sicut Minerua solo ex uno parente nata prohibetur. Senarius uero qui cum uno cōiunctus septenarium facit, uariæ ac multiplicis religionis & potentiae est. Primum, quod solum ex omnibus numeris qui in fra decem sunt, de suis partibus constat. Habet enim medietatem, & tertiam partem, & sextam partem: & est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unum, quæ omnia simul sex faciunt. Habet & alia suæ uenerationis indicia: sed ne longior faciat sermo fastidium, unum ex omnibus eius officium persequemur, quod ideo præ-

vis numeri senarij.

A p̄tulimus, quia hoc commemorato, non senarij tm̄, sed & septenarij pariter dignitas astruetur. Humanq̄ partui frequētiorem usum nouem mensium, certo numerorum modulamine natura constituit: sed ratio sub asciti senarij numeri multiplicationē procedens, etiam septem menses compulit usurpari. Quābreuiter absoluteq̄ duos esse primos om̄ium numerorū cubos, id est, à pari octo, ab impari uiginti septem, & esse imparem marē, parem foeminā superius exp̄simus. Horū uterq̄ si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt dierū numerum, qui septem mensibus explicātur. Coeant em̄ numeri, mas ille qui memoratur, & foemina, octo scilicet & uiginti septem, pariunt ex se quinq̄ & triginta. Hæc sexies multiplicata, creant decem & ducentos, qui numerus dierū mēsem septimū claudit. Ita est ergo natura foecūdus hic numerus, ut primam

B humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis, absoluat.

Discretio uero partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero dignoscitur: Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die conceptus mouetur. Dies ergo motus, quicunq̄ fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum, aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarij copulatione libata sint. Dyadis est quæ
narij uis ac
uirtus. Secunda de duobus & quinq̄ est. Ex his dyas, quia post monadem prima ē, primus est numerus. Hæc ab illa om̄ipotentia solitaria, incorporis intelligibilis linea prima defluxit. Ideo & ad uagas stellarum & luminum sphaeras refertur, quia hæc quoq̄ ab illa quæ ἀπλανής dicitur, in numerum scissæ, & in uarij motus contrarietatem retortæ sunt. Hic ergo numerus cū quinario aptissime iungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad coeli zonas ille referatur. Sed ille ratione scissionis, hic numero. Illa uero quinario numero proprietates excepta potentia ultra cæteras eminentes euenit, q̄ solus om̄ia quæq̄ sunt, quæq̄ uidentur esse, complexus est. Esse autē dicimus intelligibilia, uideri esse corporalia omnia, seu diuinum corpus habeant, seu caducum. Hic ergo numerus simul om̄ia & supera & subiecta designat. Aut em̄ deus summus est, aut mens ex eo nata, in qua species rerum continentur: aut mundi anima, quæ animarū omnium fons est, aut coelestia sunt usq̄ ad nos, aut terrena natura est, & sic quinarij rerum om̄ium numerus impletur. De secunda septenarij numeri coniunctione dicta hæc, pro affectatæ breuitatis necessitate sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor, quæ quātum ualeat, reuoluamus: Geometrici corporis ab impari prima planities in tribus lineis constat: his enim trigonalis forma concluditur. A pari uero prima in quatuor inuenitur. Item scimus secundum Platonem, id est, secundū ipsius ueritatis arcanum, illa forti inter se uinculo colligari, quibus interiecta medietas præstat uinculi firmitatem. Cum uero medietas ipsa geminatur, ea q̄ extima sunt, non tenaciter tantum, sed etiam insolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero contigit, ut inter duo summa, & mediū q̄ uinciret, accipet. Quaternarij uero duas medietates primus oim̄ nactus est, quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex conditorq̄ mutuat, insolubili inter se uinculo elementa deuinxit, sicut in Timæo Platonis assertū est. Nec aliter tam controuersa sibi ac repugnantia, & natura communionem abnuentia promisceri, terram dico & ignem, potuisse per tam iugabilem competentia foederari, nisi duobus medijs, aeris & aquæ nexibus uincirentur. Ita em̄

C

D

Laus ternarij
& quaternarij.

ele.

elementa inter se diuersissima, opifex tñ deus ordinis opportunitate cōnexuit, ut facile iungerent. Nam cum binæ in singulis qualitates essent, talē unicuiq̃ de duabus alterā dedit, ut in eo cui adhæreret, cognatā sibi & similit̃ reperiret. Terra est sicca & frigida, aqua uero frigida & humida est: hæc duo elemēta licet sibi p̃ siccum humectumq̃ contraria sint, per frigidum tñ cōmune iunguntur. Aer humectus & calidus est, & cū aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tñ socij copulat̃ humoris. Sup̃ hūc ignis cum sit calidus & siccus, humorē quidem aeris respuit siccitate, sed connectit̃ societate caloris. Et ita fit, ut singula quæq̃ elementorū, duo sibi hinc inde uicina, singulis qualitatibus uel ut quibusdā amplectant̃ uicinis. Aqua terram frigore, aerē sibi necit̃ humore. Aer aquæ humecto simili, & igni calore sociat̃. Ignis aeri misceit̃ ut calido, terræ iungit̃ siccitate. Terra ignē sicco patit̃, aquam frigore non respuit. Hæc tñ uarietas uinculorū, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset, si tria, minus quidē ualido, aliquo tñ nexu uinciēda nodaret. Inter quatuor uero insolubilis colligatio est, cū duæ summitates duabus interiectionibus uinciunt̃. Quæ erit manifestius, si in medio posueris ipsam continentiam sensus de Timæo Platonis exceptā: Diuini decoris, inquit, ratio postulabat, talē fieri mundum, qui & uisum pateret̃ & tactum. Constabat autē, neq̃ uideri aliquid posse sine ignis beneficio, neq̃ tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Unde mundi omne corpus de igni & terra instruere fabricator incipiēs, uidit duo conuenire sine medio colligante non posse, & hoc esse optimum uinculum, quod & se pariter & à se liganda deuinciat. Vnā uero interiectionē, tunc solum posse sufficere, cum superficies sine altitudine uincienda est. At ubi arcanda uinculis est alta dimensio, nodum nisi gemina interiectione non necit̃. Inde aerem & aquā inter ignē terramq̃ contexuit, & ita p̃ omnia, una & sibi conueniens iugabilis competētia cucurrit, elementorū diuersitatem ipsa differentiarū æqualitate consocians. Nam quæritum interest inter aquam & aerē causa densitatis & ponderis, tantundē inter aerem & ignem est. Et rursus, quod interest inter aerem & aquā causa leuitatis & raritatis, hoc interest inter terram & aquā. Item quod interest inter terram & aquā causa densitatis & ponderis, hoc interest inter aquā & aerem. Et quod inter aquā & aerē, hoc inter aerē & ignē. Et cōtrā, quod interest inter ignē & aerem tenuitatis leuitatisq̃ causa, hoc inter aerem & aquā est. Et quod est inter aerē & aquam, hoc inter aquam intelligit̃ & terrā. Nec solum sibi uicina & cohærentia comparant̃, sed eadē alternis saltibus custoditur æqualitas. Nam quod est terra ad aerē, hoc est aqua ad ignem: & quæ uerteris, eandē repies iugabilē competentiam. ita ex ipso quod inter se sunt æqualiter diuersa sociant̃. Hæc eo dicta sunt, ut apta ratione constaret, neq̃ planitiem sine tribus, neq̃ soliditatē sine quatuor posse uiciri. Ergo septenarius numerus geminam uim obtinet uinciēdi, quia ambæ partes eius uincula prima sortitæ sunt: ternarius cum una medietate, quaternarius cū duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnij Cicero de septenario dicit: Qui numerus rerū oim̃ ferè nodus ē:

Itē omnia corpora aut mathematica sunt alumna geometriæ, aut talia quæ uisum tactum ue patiant̃. Horū priora tribus incrementorū gradibus constant: aut em̃ linea erigitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planitie soliditas.

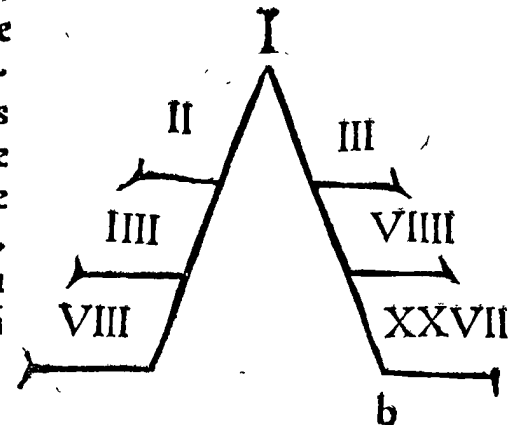
Alte

A Altera ¶o corpora q̄tuor elementor̄ collato foedere, in robur substantiæ cor-
pulētæ cōcordi cōcretionē coalescūt. Necnō oīm corpor̄ tres sunt dimensio-
nes, lōgītudo, latitudo, p̄funditas. Termini adnumerato effectu ultimo q̄tuor,
punctū, linea, superficies, & ip̄a soliditas. Itē, cū q̄tuor sint elementa ex q̄bus cō-
stāt corpora, terra, aqua, aēr, & ignis, tribus sine dubio interstitijs separant̄: q̄r̄
unū est à terra usq̄ ad aquā, ab aqua usq̄ ad aērē seq̄ns, tertiū ab aère usq̄ ad
ignē. Et à terra q̄dem usq̄ ad aquā spatiū, necessitas à physicis dicit̄, q̄a uincire
& solidare credit̄, q̄d est in corporibus lutulentum. Vñ Homericus censor cū
Græcis imp̄icaretur, Vos om̄es (inq̄) in terrā & aquā resoluamini, in id dicēs,
q̄d est in natura humana turbidum, q̄ facta est hoī prima concretio. Illud uero
q̄d est inter aquā & aērem, *ἁρμονία* dicit̄, id est apta & cōsonans cōuenientia: q̄a

B hoc spatiū est, q̄d superioribus inferiora conciliat, & facit dīssona cōuenire. Inter
aerem uero & ignem, obedientia dicit̄, q̄a sicut lutulenta & grauiā superioribus
necessitate iungunt̄, ita sup̄iora lutulentis obedientia copulātur, harmonia me-
dia coniunctionē utriusq̄ p̄stante. Ex quatuor igit̄ elementis & tribus eor̄ in-
terstitijs, absolutionem corpor̄ cōstare manifestum est. Ergo hi duo numeri,
tria dico & quatuor, tā multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiē-
dis utrisq̄ corporibus, cōsensu ministri foederis, obsequunt̄. Nec solū expli-
candis corporibus hi duo numeri collatiuum p̄stant fauorē, sed q̄ternarium q̄-
dem Pythagorici (quē *τετρακτύρ* uocāt) adeo quasi ad p̄fectionem animæ p̄tinen-
tem int̄ arcana uenerant̄, ut ex eo & iurisiurandi religionē sibi fecerint, *ὄν μὰ τὸν*
ἄμετέρα ψυχῆ πρῶτον τετρακτύρ. * Iuro tibi p̄ eum, q̄ dat aīæ nr̄æ quaternariū nu-
mer̄.

C Ternarius uero assignat animā tribus suis partibus absolutā. Quar̄
prima est ratio, quā *λογιστικὸρ* appellant. Sc̄da animositas, quā *θυμικὸρ* uocāt. Ter-
tia cupiditas, q̄ *πιπιδικτικὸρ* nuncupāt. Item nullus sapiētum animā ex sympho-
nijs quoq̄ musicis cōstitisse dubitauit. Inter has nō parux̄ potentix̄ est, q̄ dicit̄
διὰ πασῶν. Hæc cōstat ex diabus, id est *διὰ πασάων* & *διὰ πέντε*. Fit autem diapente
ex hemiolio, & sit diateffarō ex epitrito. Et est primus hemiolijs tria, & pri-
mus epitritus quatuor: q̄d quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his
duobus numeris constat diateffaron & diapente, ex quibus diapason sympho-
nia ḡnatur. Vnde Vergilius nullius disciplinæ expers, planē & per om̄ia bea-
tos exprimere uolens, ait: O terq̄ quaterq̄ beati.

D Hac de partibus septenarij numeri sectantes cōpendia diximus, de ip̄o q̄q̄
pauca dicemus. Hic numerus heptas nunc uocatur, antiquato usu primæ l̄r̄æ.
Apud ueteres em̄ septas uocitabatur, q̄d
Græco noīe testabatur uenerationem de
bitā numero. Nā primo oīm hoc nume-
ro aīa mundana ḡnata est, sicut Timæus
Platonis edocuit. Monade em̄ in uertice
locata, terni nūeri ab eadē ex utraq̄ parte
fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares. i.
post monadē à parte altera duo, in̄ quatu-
or, dein̄ octo: ab alt̄a uero parte, tria, dein̄
nouē, et in̄ uigintiseptē. Et ex his numeris

*Al. Per q̄no-
stra aīæ nūe-
rū dedit ipse
quaternum.*

1. encidos.

*Sc̄da rō perse-
tionis nume-
ri septenarij.*

facta cōtextio, gñationem animæ impio creatoris effecit. Nō parua ergo hinc
 potentia numeri huius oñditur, q̄a mundanæ aīæ origo septem finibus conti-
 net. Septem quoq̄ uagantiū sphaerarū ordinem illi stelleræ & oēs cōtinen-
 ti subiecit artifex fabricatoris prouidentia, q̄ & superioris rapidis motibus obui-
 arent, & inferiora oīa gubernarent. Lunā quoq̄ quasi ex illis septimam, nu-
 merus septenarius mouet, cursumq̄ eius ipse dispensat. Quod cum multis mo-
 dis probetur, ab hoc incipiat oñdi. Luna octo & uiginti propè diebus totius
 zodiaci ambitum conficit. Nam etsi per triginta dies ad solem à quo profecta
 est, remeat, solos tñ ferè uigintiocto in tota zodiaci circuitione cōsumit: reliq̄s,
 solem qui de loco in quo eum reliq̄t, abcesserat, cōphendit. Sol em̄ unum de
 duodecim signis integro mēse metitur. Ponamus ergo, sole in prima parte ari-
 etis constituto, ab ipsius (ut ita dicam) orbe emerisse lunā, quod eam nasci uo-
 camus. Hæc post uigintiocto dies, & horas ferè septem, ad primā partem arie-
 tis redit: sed illic nō inuenit solem. Interea em̄ & ipse progressionis suæ lege ul-
 terius abcessit, & ideo ipsa necdum putatur eò unde profecta fuerat, reuertisse:
 quia oculi nr̄i tunc, non à prima parte arietis, sed à sole eam senserant processis-
 se. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus, plus minus' ue consequitur, & tūc
 orbi eius denuo succedens, ac denuo inde procedens, rursus dicitur nasci. Inde
 ferè nunq̄ in eodem signo bis continuo nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc non-
 nunq̄ euenit, q̄a dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante con-
 sumit. Rarissimò in alijs, si circa primā signi partem à sole procedat. Huius er-
 go uigintiocto dierū numeri, septenarius origo est. Nam si ab uno usq̄ ad se-
 ptem q̄rtum singuli numeri exprimunt, tñ antecedentibus addēdo procedas,
 inuenies uigintiocto nata de septem. Hunc etiam numerū, qui in quater se-
 ptenos æqua sorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam reme-
 tiēdamq̄ consumit. Nam septem diebus ab extremitate septētrionalis oræ ob-
 liquè meando per latum, ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appel-
 latur eclipticus. Septem sequentibus à medio ad inum australe delabitur. Se-
 ptem alijs rursus ad medium obliquata conscendit. Vltimis septem, septentri-
 onali redditur summitati. Item nr̄sdem quater septenis diebus oñem zodiaci et
 longitudinem & latitudinem circum perq̄ discurret. Similibus quoq̄ dis-
 pensationibus hebdomadam luminis sui uices sempiterna lege uariādo dispo-
 nit. Primus em̄ septē, usq̄ ad medietatē uelut diuisi orbis excrescit, & διχότομος
 tunc uocatur. Sc̄dis, orbem totum renascentes ignes colligendo iam complet,
 & plena tunc dicitur. Tertijs, διχότομος rursus efficitur, cum ad medietatem de-
 crescendo contrahitur. Quartis, ultima luminis sui diminutione tenuat. Se-
 ptem quoq̄ p̄mutationibus, quas phasis uocant Græci, toto mense distingui-
 tur, cum nascitur, cum sit dichotomos, & cum sit ἀμφίκυρτος, cum plena, & rur-
 sus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & cū ad nos luminis uniuersitate pri-
 uatur. Amphicyrtos est autē, cum supra diametrū dichotomi est anteq̄ orbis
 conclusionem cingatur, uel de orbe iam minuens inter medietatem ac plenitudi-
 nem insuper mediam luminis curuat eminentiā. Sol quoq̄ ipse, de quo uitā
 oñia mutuātur, septimo signo uices suas uariat: nam à solstitio, hyemali ad sol-
 stitium æstiuum septimo peruenit signo; & à tropico uerno usq̄ ad autumnale tropi-

A le tropicum septimi signi peragratione producitur. Tres quoque conuersiones lucis æthereæ per hunc numerum constant. Est autem prima maxima, scilicet media, minima est tertia: & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est uero unaquæque conuersio quadripartita, & ita constat septenarius numerus, id est ex tribus generibus conuersionum, & ex quatuor modis quibus unaquæque conuertitur. Hi sunt autem quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimum frigida. Et maxima conuersio, id est anni, humida est uerno tempore, calida æstiuo, sicca autumnino, frigida per hyemem. Media autem conuersio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascens luna humorem asolet concitare. Scilicet calida, adulescente in ea iam luce de solis aspectu. Tertia sicca, quasi plus ab ortu remota.

B Quarta frigida, deficiente iam lumine. Tertia uero conuersio, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur, quod humida sit usque ad primam de quatuor partibus partem diei, calida usque ad secundam, sicca usque tertiam, quarta iam frigida. Ocellanus quoque in incremento suo hunc numerum tenet. Nam primo nascens lunæ die fit copiosior solito, minuit paulisper secundo, minoremque uidet eum tertius quam secundo, & ita decrecendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par, & nonus fit similis sexto, decimus quinto, & undecimus fit quarto par, tertio quoque duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo. Tertia uero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ secunda. Hic denique est numerus, qui hominem concipi, formari, edi, uiuere, alere, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ, atque omnino consistere facit. Nam ut illud taceamus, quod uterque nulla ui seminis occupatum, hoc dierum numero natura constituit, uelut decreto exonerandæ mulieris uetigali mense redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non est, quia semine quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in uitam pronuntiat. Verum semine semel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, ut die septimo folliculum genitiuum circumdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriori testa clauditur, & intra se claudit liquorẽ. Hoc cum à physicis deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro quod de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius eiectionem, quam septimo post conceptum die grauidam intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne grauida maneret orantem, imperauerat saltibus concitari, atque septimo die saltu eiectionem cum tali folliculo, qualẽ supra retulimus, suffecisse conceptui: Hæc Hippocrates. Straton uero peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi de quo diximus, apparere: tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem: quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat: quinta uero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apicis, sed ut in illa breuitate membra omnia, & designata totius corporis lineamenta consistant. Ideo autem adiecimus, interdum, quia constat quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum.

Cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem foemina fabricatur, sexta hebdomade iam mēbra diuidi: si masculus, septima. Post partū uero utrū uicturū sit quod effusum est, an in utero sit præmortuū, ut tūmodo spirans nascatur, septima hora discernit. Ultra hunc em̄ horarū numerum, quæ præmorta nascuntur, æris halitum ferre non possunt: quem quisquis ultra septem horas sustinuerit, intelligit ad uitam creatus, nisi alter forte, qualis perfectum potest, casus eripiat. Item post dies septem iactat reliquias umbilici, & post bis septem incipit ad lumē uisus eius moueri, & post septies septem liberè iam & pupulas, & totā faciem cōuertit ad motus singulos uidendorū. Post septem uero menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et post bis septē, sedet sine casus timore. Post ter septem, sonus eius in uerba prorumpit. Et post quater septem, non solum stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem, incipit lac, nutricis horrescere, nisi forte ad patientiā longioris usus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septē, dentes qui primi emerferāt, alijs aptioribus ad cibum solidum nascētibz cedunt, eodemq; anno, id est septimo, plenè absoluitur integritas loquendi. Vnde & septem uocales literæ à natura dicuntur inuentæ, licet latinitas easdem modo longas, modo breues pronuntians, quinq; pro septem tenere maluerit. Apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post annos autē bis septē ipsa ætatis necessitate pubescit. Tunc em̄ moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio foeminarū. Ideo & tutela pueris quasi uirile iam robur absoluitur, de qua tamen foeminae propter uotorū festinationē maturius biennio legibus liberant. Post ter septenos annos, genas flore uestit iuuenta, idemq; annus finem in longum crescēdi facit. Et quarta annorū hebdomas impleta, in latum quoq; crescere ultra iam prohibet. Quinta om̄e uiriū, quantæ inesse unicuiq; possunt, cōplet augmētum, nulloq; modo iam potest quisq; se fortior fieri. Inter pugiles deniq; hæc cōsuetudo seruat, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de se amplius in incremēto uiriū sperent. Qui uero exptes huius gloriæ usq; illò māserunt, à professione discedāt. Sexies uero septeni anni, seruāt uires antè collectas, nec diminutionē, nisi ex accidēti, euenire patiunt. Sed à sexta usq; ad septimā septimanam sit quidē diminutio, sed occulta, & quæ detrimentū suū aperta defectiōne non prodat. Ideo nonnullarū rerū p. is mos est, ut post sextam ad militiā nemo cogat. In pluribus dat remissio iusta post septimanam. Notandum uero, qd cum numerus septē, se multiplicat, facit ætatē q̄ propriè perfecta & habet & dicit: adeo, ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionē et attrigerit, & necdū præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uirium alienus habeat. Cum uero decas, qui & ipse pfectissimus numerus est, pfecto numero, id est $\epsilon\pi\eta\delta\epsilon\iota$, iungitur, ut aut decies septē, aut septies deni cōputentur anni, hæc à physicis credit meta uiuendi, & hoc uitæ humanæ perfectū spatiū terminat, qd quisq; excesserit, ab om̄i officio uacuus, soli exercitio sapiētiae uacat, & oēm usum sui in suadēdo habet, aliorū munerū uacatione reuerendus. A septima em̄ usq; ad decimā septimanā p captu uiriū, q̄ adhuc singulis pseuerant, uariant officia. Idē numerus totius corporis mēbra disponit. Septem em̄ sunt intra hoīem, quæ à Græcis nigra mēbra uocitātur: Lingua, cor, pulmo, iecur, lien,

A lien, renes duo. Et septē alia cum uenis & meatibus quæ adiacēt singulis ad cibum & spm̄ accipiendum reddendumq̄ sunt deputata: guttur, stomachus, aluus, uesica, & intestina principalia tria: quorū unum dissipū uocat, qđ uētre & cætera intestina secernit. Alterū medium, qđ Græci *μικροτέρησιον* dicunt. Tertium qđ ueteres hiran uocauerunt, habeturq̄ præcipuum intestinorū omniū, & cibi retrimenta deducit. De spiritu aut̄ & cibo, quibus accipiendis, ut relatum est, atq̄ reddendis mēbra quæ diximus cum meatibus sibi adiacentibus obsequunt, hoc obseruatū est, qđ sine haustu spiritus ultra horas septē, sine cibo ultra totidē dies uita nō durat. Septem quoq̄ sunt gradus in corpore, qđ dimensionē altitudinis ab imo in sup̄ficiem complent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis: Hæc de interioribus. In apto quoq̄ septē sunt corporis partes, **B** caput, pectus, manus, pedesq̄ & pudendū. Itē qđ diuidunt, non nisi septē compagibus iuncta sunt, ut in manibus est humerus, brachiū, cubitus, uola, & digitorū terni nodi. In pedibus ꝑ femur, genu, tibia, pes ipse, sub qđ uola est, & digitorū nodi terni simili. Et qđ sensus, eorūq̄ ministeria, natura in capite uelut in arce cōstituit, septē foraminibus sensuū celebrāt officia, id est, oris, ac de inde oculorū, nariū & aurium, binis. Vnde nō immeritō hic numerus totius *Decima.* fabricæ dispensator & dñs, ægris quoq̄ corporibus periculū sanitatem uel denuntiat. Imō ideo & septē motibus om̄e corpus agitat: aut em̄ accessio ē, aut recessio, aut in leuā dextram uel deflexio, aut sursum qđ seu deorsum mouet, aut in orbē rotat. Tot uirtutibus insignitus septenarius, quas uel de partibus suis mutuat, uel totus exercet, iure plenus & habet & dicitur. Et absoluta (ut **C** arbor) ratione iam constitit, cur diuersis ex causis, octo & septem pleni uocētur. Sensus aut̄ hic est, cum ætas tua quinquagesimum & sextū annum cōpleuerit, qđ summa tibi fatalis erit, spes qđem salutis publicæ te uidebit, & ꝑ remedijs cōis bonorū oīm status uirtutibus tuis dictatura debebitur, sed si euaseris insidias propinquorū. Nam ꝑ septenos octies solis anfractus reditusq̄, quinquaginta et sex significat annos, anfractū solis & reditū annū uocans: anfractū, propter zodiaci ambitum: reditum, qđ eadem signa ꝑ annos singulos certa lege metitur.

Obscura inuolutaq̄: semper esse signa ac somnia de aduersis. Et tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquo modo deprehendi ueritas, modo diligens assit scrutator. Caput VII.

D Hic quidam mirantur, qđ sibi uelit ista dubitatio, si effugeris, quasi potuerit diuina anima, & olim cœlo reddita, atq̄ hic maxime scientiā futurī professa, nescire, possit ne nepos suus, an nō possit euadere. Sed non aduertunt hāc habere legē om̄ia uel signa uel somnia, ut de aduersis obliquē aut denuntient, aut minentur, aut moneāt. Et ideo quædā cauendo transimus, alia exorādo & litando uirātur, sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. Nā ubi admonitio est, uigilātia cautionis euaditur. Quod apportant minæ, litatio propitiationis auertit. Nunq̄ denuntiata uanescent. Hic subijcies: Vnde igitur ista discernimus, ut possit, cauendum ne, an exorandum, an uero patiendū sit, deprehendat? Sed præsentis operis fuerit insinuare, qualis solet in diuinationibus esse affectata confusio, ut desinas uelut de incerta dubitatione mirari. Cæterū in suo quoq̄ opere artificis erit, signa quærere quibus ista discernat, nisi hoc uis diuina impediatur. Nā illud: prohibent nam cætera Parcæ

Scire, Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Diuisgatis etiam docemur exemplis, quæ plenè semper cum prædicuntur futura, ita dubijs obserantur, ut tamè diligens scrutator, nisi diuinitus (ut diximus) impediatur, subesse reperiat apprehendendæ uestigia ueritatis: ut ecce Homericum somnium à Ioue, ut dicitur, missum ad cõserendâ futuro die cum hostibus manum, sub apta pmissione uictoriæ, spem regis animauit. Ille uelut diuinum secutus oraculum, commisso p̃lio, amissis suorũ plurimis, uix ægreque in castra remeauit: num dicendum est deum mandasse mendacium? Non ita est. Sed quia illum casum Græcis fata decreuerant, latuit in uerbis somnii, quod animaduersum uel ad uerè uincendum, uel ad cauendum saltè potuisset instruere. Habuit enim p̃ceptio, ut uniuersus produceretur exercitus. At ille sola pugnandi hortatione cõtentus, non uidit quod de producenda uniuersitate p̃ceptum sit, p̃termissoque Achille, qui tunc recenti lacessitus iniuria, ab armis cum suo milite feriabat, rex progressus in p̃lium, & casum qui debebatur excepit, & absoluit somnium inuidia mentiendi, non omnia de imperatis sequendo. Parem obseruatæ diligentiam, Homericæ per omnia p̃fectionis imitator Maro, in talibus quoque rebus obtinuit. Nam apud illum Aeneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam, satis abundeque Delio instructus oraculo, in errorem tamen unius uerbi negligentia relapsus est. Non quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen insertum: sed cum origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam & Italiam, quæ ipsius gentis autores utraque produxerant, magis ostenderet, & (quod aiunt) digito demonstraret Italiam. Nam cum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquendo: Dardanidæ duri, apte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit: appellando eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quædam denuntiationis est, quod de Scipionis sine prædicitur, sed gratia conciliandæ obscuritatis, inserta dubitatio, dicto tamè quod indicio somnii continetur, absoluitur. Nam cum dicitur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquis uitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti, hæc ratio est, quod siue dum humano uel mortali parciat uel timori, seu quod utile est hoc maxime latere, pronius cætera oraculis quæ uitæ finis exprimitur: aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur.

Quatuor esse uirtutum genera: politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares. Et cum uirtus beatorum efficiat, sitque primum illud uirtutum genus in rerum publicarum gubernatoribus, ideo hos utique fore felices.

Caput

VII.

His aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua. Sed quis sis Africane alacrior ad tutandam rempublicam sic habeto: Omnibus qui patriam cõseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in celo definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusque hominum iure sociati, qui ciuitates appellatur. Earum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Bene & opportune, postquam de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum speranda subiecit: quibus adeo à metu prædicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur, maiestate promissæ be-

ati

A atitudinis & coelestis habitaculi. Sed de beatitate quae debetur conseruatoribus patriae, pauca dicenda sunt, ut postea locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resoluamus. Solae faciunt uirtutes beatum, nullaque alia quicquam uia hoc nomen adipiscitur. Unde qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos propter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum sapientiam proprie uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui suprema acie mentis requirunt, & quaerendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum uiuendi perspicuitas praestat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant. Prudentiae esse, mundum istum & omnia quae mundo insunt, diuinorum contemplatione despiciere, omniumque animae cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiae, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quae corporis usus requirit. Fortitudinis, non terreri animam a corpore quodam modo ductu philosophiae recedentem, nec altitudinem perfectae ad superna ascensionis horrere. Iustitiae, ad unam sibi huius propositi consentire uiam uniuscuiusque uirtutis obsequium. Atque ita sit, ut secundum hoc tam rigidae definitionis abruptum, rerum rectores beati esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiae professores cum Platone princeps, libro de uirtutibus, gradus earum uera & naturali diuisionis ratione compositos, per ordinem digerit. Quatuor sunt (inquit) quaternarum generum uirtutum. Ex his primae politicae uocantur, secundae purgatoriae, tertiae animi iam purgati, quartae exemplares. Et sunt politicae hominis: quia sociale animal est. His boni uiri reipublicae consulunt, urbes tuentur: his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt: his ciuium salutem gubernant, his socios circumspicere prouidentia protegent, iusta liberalitate deuinciunt: hisque sui memores alios fecere merendo. Et est politicae prudentiae, ad rationis normam, quae cogitat, quaeque agit, uniuersa dirigere, ac nihil propter rectum uelle, uel facere, humanisque actibus tanquam diuis arbitris, prouidere. Prudentiae insunt ratio, intellectus, circumspicere, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Fortitudo praestat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiae, nihil appetere poenitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugum rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur, modestia, uerecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiae, seruare unicuique quod suum est. De iustitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum sui, atque in reipublicae rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, diuina non deserens.

Secundae, quas purgatorias uocant, hominis sunt, quae diuini capax est, solumque animum eius expediunt, quae decreuit se a corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga solis se inferere diuinis. Haec sunt otiosorum, quae a reipublicae actibus se sequestrant. Haec quod singulae uelint, superius expressimus, cum de uirtutibus philosophantium diceremus, quas solas quidam existimauerunt esse uirtutes. Tertiae sunt purgati iam defecatiisque animi, & ab omni mundi huius aspergine praesepse pureque detergi. Illic prudentiae est, diuina non quasi in electione praeferre, sed sola nosse, & haec tanquam nihil sit aliud, intueri. Temperantiae, terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, passiones ignorare, non uincere, ut

*Sola uirtute
beatos effici.*

*Officia uirtutum
secundum
Stoicos.*

*Quatuor uirtutum genera
secundum Platonicos.*

Primum genus.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Horū generū
discrimen.Declaratio
uerborū Tul-
lij.

nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ, ita cum supna & diuina mente sociari, ut seruet perpetuum cum ea foedus imitando. Quartæ exemplares sunt, quæ in ipsa diuina mēte cōsistunt, quam diximus v̄p̄ uocari, à quarū exemplo reliquæ oēs per ordinē defluūt. Nam si rerū aliarū, multo magis uirtutū ideas esse in mente credendū est. Illic prudentia est mens ipsa diuina. Tempantia, q̄ in se perpetua intētionē cōuersa est. Fortitudo, q̄ semp̄ idē est nec aliq̄n mutatur. Iustitia, q̄ perenni lege à sempiterna operis sui cōtinuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarū quatuor ḡna uirtutū, quæ p̄ter cætera, maximā in passionibus habent differentiā sui. Passiones autē (ut scimus) uocantur, q̄ hoīes metuunt cupiuntq̄, dolent gaudentq̄. Has primæ molliunt, sc̄dæ auferunt, tertiæ obliuiscuntur, in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officium & effectus uirtutum, beare, cōstat autē & politicas esse uirtutes, igitur ex politicis efficiuntur beati. Iure ergo Tullius de rerūp. rectoribus dixit, ubi beati æuo sempiterno fruuntur. Qui ut oñderet, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, nō dixit absolutē, nihil esse illi principi deo acceptius q̄ ciuitates, sed adiecit, quod quidem in terris fiat, ut eos q̄ ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret à rectoribus ciuitatū, q̄bus p̄ terrenos actus iter parat ad cœlū. Illa autē definitione qd̄ p̄sius potest esse, qd̄ cautius de noīe ciuitatum, quā cōcilia (inq̄) cœtusq̄ hoīm iure sociati, q̄ ciuitates appellantur. Nam & seruilis quondā & gladiatoria manus cōcilia hominum & cœtus fuerunt, sed non iure sociati. Illa autē sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium.

Quo sensu rerūp. rectores, e cœlo descendisse, eoq̄ reuerti dicantur. Caput IX.

Quod uero ait: Harū rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur, hoc modo accipiendum est: Animarū originem manare de cœlo, inter recte philosophantes indubitata cōstat esse sententiæ. Et animarū dum corpore utit̄, hæc est p̄fecta sapientia, ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud à q̄dam inter alia seu festiua seu mordacia, serio t̄n̄ usurpatū est, De cœlo descendit γινώσκει σέαυρ̄p̄. Nam & Delphici uox hæc ferē oraculi, cōsultenti ad beatitatē q̄ itinere pueniret: Si te (inquit) agnoueris. Sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autē (ut diximus) una ē agnitio sui, si originis natalisq̄ principia atq̄ exordia prima respexerit, nec se quæsiuerit extrā. Sic em̄ anima uirtutes ipsas cōscientia nobilitatis induit̄, q̄bus post corpus euecta, eò unde descenderat, reportat̄: q̄a nec corporea sordescit nec onerat̄ eluuiē, q̄ puro ac leui fonte uirtutū rigat̄: nec deseruisse unq̄ cœlum uidetur, quod respectu & cogitationibus possidebat. Hinc anima, quā in se pronam corporis usus efficit, atq̄ in pecudem quodāmodo reformauit ex homine, & absolutionē corporis phorrescit, & cū necesse est, non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortē facile corpus relinquit̄, q̄a non funditus corporeæ excedunt pestes, sed aut suū oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculū, nō humani t̄m̄modo, sed ferini quoq̄, electo ḡne moribus congruo q̄s in homine libenter exercuit: mauultq̄ om̄ia per peti, ut cœlum qd̄ uel ignorando, uel dissimulando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatum uero rectores, cæteri q̄ sapiētes, cœlum respectu, uel cū adhuc corpore tenent̄, habitantes, facile post corpus, cœlestem, quam penē nō

Persius.

reliquerant, sedem reposcunt. Nec em̄ de nihilo aut de uana adulatione ueniebat, q̄ quosdā urbium conditores, aut claros in rep. uiros, in numerz deorū cōserarit antiq̄tas. Sed Hesiodus quoq̄ diuinæ sobolis assertor, priscos reges cum dijs alijs enumerat, hisq̄ exemplo ueteris potestatis etiam in cœlo regendi res humanas assignat officium. Et ne cui fastidiosū sit, si vsus ipsos, ut poëta Græcus protulit, inferamus, referemus eos ut ex vs̄bis suis in Latina vs̄ba cōuersi sunt:

Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt,
Quondam homines, modo cum superis humana tuentes,
Largi, ac munifici, ius regum nunc quoque nacti.

Hoc & Vergilius nō ignorat, q̄ licet argumēto suo seruiens, heroas in inferos relegauerit, nō tñ eos abducit à cœlo, sed æthera his deputat largiorē, & nosse eos solē suum ac sidera profitetur, ut geminæ doctrinæ obseruationes præstiterit, & poëticæ figmentum, & philosophiæ ueritatem. Et si secundum illum, res quoque leuiore quas uiui exercuerant, etiam post corpus exercent:

Quæ gratia currum,
Armorumq̄ fuit uiuis, quæ cura nitentis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in cœlum, curam regendorū hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam spheram recipi credunt, quæ aplanas uocat. Nec frustra hoc usurpatū est, siq̄dem inde profectæ sunt. Animis em̄ necdum desiderio corporis irretitis, siderea pars mūdi p̄stat habitaculū, & inde labunt in corpora. Ideo his illò est reditio, qui merent. Rectissime ergo dictum est, cum in galaxian, quæ aplanas continet, sermo iste procedat, hinc profecti, huc reuertuntur. Ad sequentia transeamus.

Quid secundum priscos illos theologos inferi, & quando ex horum sententia, anima aut uiuere aut mori dicatur.

Caput .X.

Hic ego etsi eram perterritus, non tam mortis metu, q̄ insidiarū à meis, quæliui tñ, uiueret ne ipse, & Paulus pater, & alijs q̄s nos extinctos arbitraremur. Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina infixata uirtutum, quæ nunc uideas licet, ut è pectore Scipionis uel somniantis emineant. In re em̄ una, politicæ uirtutū om̄ium parit̄ exercet officium. Quod nō labitur animo p̄dicta morte p̄territus, fortitudo est. Qd̄ suorū terre insidijs, magisq̄ alienū facinus, q̄ suum horrescit exitiū, de pietate & nimio in suos amore procedit. Hæc autē diximus ad iusticiā referri, q̄ seruat unicuiq̄ quod suū est. Qd̄ ea q̄ arbitrabatur, non pro cōpertis habet, sed sprete opinione, quæ minus cautis animis pro uero inolescit, quærit discere certiora, indubitata prudētia ē. Qd̄ cum p̄fecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ, i qua se nouerat esse, promittit, audiendi tñ talia desiderium frenat, temperat, & sequestrat, ut de uita aui & patris interroget, qd̄ nisi tēperantia est: ut iam tum liqueret Africanū per quietē ad ea loca q̄ sibi deberētur, adductum. In hac autē interrogatione de animæ immortalitate tractat. Ipsius em̄ cōsultationis hic sensus est: Nos (inquit) arbitrabamur aiām cū sine morietis extingui, nec ulterius esse post hoīem. Ait enim, quos extinctos esse arbitraremur. Quod autē extinguitur, esse iā desinit. Ergo uelim iā dicas (inquit) si & pater Paulus tecū & alijs sup̄sunt. Ad hanc

*Explicantur
uerba Cicero
nis.*

b v in-

interrogationem, quæ & de parentibus ut à pio filio, & cæteris ut à sapiēte ac naturam ipsam discutiente, processit, quid ille respōdit: Imò uero (inquit) hi uiuunt, qui corporæ uinculis tanq̄ è carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur esse uita, mors est. Si ad inferos meare mors est, & est uita esse cum superis, facile discernis, q̄ mors animæ, q̄ uita credenda sit, si cōstiterit qui locus habendus sit inferorū, ut anima dum ad hunc trudit̄, mori: cum ab hoc procul ē, uita frui, & uerè supeffe credatur. Et quia totum tractatū, quem ueterū sapientia de inuestigatione huius quæstionis agitauit, in hac latentem uerborū paucitate reperies, ex om̄ibus aliqua, quibus nos de rei quam quærimus absolute sufficiet admoneri, amore breuitatis excerpsumus. Anteq̄ studium philosophiæ circa naturæ inq̄sitionem ad tm̄ uigoris adolesceret, q̄ per diuersas gētes autores in constituendis sacris ceremoniarū fuerunt, aliud esse inferos negauerunt, q̄ ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerē foedum tenebris, horridū sordibus & cruore patiunt̄. Hoc animæ sepulchrū, hoc Ditis cōcauā, hoc inferos uocauerunt. Et om̄ia q̄ illic esse credidit fabulosa psuasio, in nobismetip̄is & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Obliuionis fluuiū, aliud non esse asserētes, q̄ errorē animæ obliuiscētis maiestatē uitæ prioris, qua anteq̄ in corpus truderet̄ potita est, solamq̄ esse in corpore uitā putantis. Pari in terptatione Phlegetonē, ardore irarū & cupiditatū putarunt. Acherontē, quicquid fecisse dixisse ue usq̄ ad tristitiā humanæ uarietatis more nos poenitet. Cocythū, quicquid hoīes in luctum lachrymasq̄ cōpellit. Stygem, quicquid inter se humanos animos in gurgite mergit odiorū. Ipsam quoq̄ poenarū descriptionē, de ipso usu cōuersationis humanæ sumptā crediderunt. Vulturē iecur immortale tondentē, nihil aliud intelligi uolētes, q̄ tormēta malæ cōsciæ obnoxia flagitio uiscera interiora rimātis, & ipsa uitalia indefessa admissi sceleris admonitione laniantis: semperq̄ curas, si requiescere fortē tentauerint, excitantis, tanq̄ fibris renascentibus inhærendo, nec ulla sibi miseratione parcētis, lege hac qua se iudice nemo nocens absoluit̄, nec de se suā potest uitare sententiam. Illos aut̄ epulis ante ora positis excruciarī fame, & inedia tabescere, q̄s magis magisq̄ acquirendi desiderium cogit præsentē copiam non uidere, & in affluentia inopes, egestatis mala in hubertate patiunt̄, nescientes parta respicere, dū egent habendis. Illos radijs rotarū pēdere districtos, qui nihil consilio p̄uidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus explicātes, seq̄ & actus suos oēs fortunæ pmittentes, casibus & fortuitis semper rotant̄. Saxum ingens uoluere, inefficacibus laboriosisq̄ conatibus uitā terentes. Atrā silicē lapsurā semp̄, & cadenti similit̄, illorū capitibus imminere, qui arduas potestates & infaultā ambiūt tyrannidem, nunq̄ sine timore uicturi, & cogentes subiectum uulgus odisse, dū metuat, semper sibi uidentur exitium quod merētur, excipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. Nā et Dionysius aulae Siculae inclementissimus incubator, familiari q̄ndam suo solam beatā existimanti uitā tyranni, uolens q̄ perpetuo metu misera, q̄ ip̄sentiū semper periculorū plena esset ostendere, gladium uagina raptū, & à capulo de filo tenui pendētem, mucrone demisso, iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq̄ ille & Siculas & tyrannicas copias p̄sentis mortis periculo asp̄naretur, talis est (inquit Dionysius) uita

Inferos quidem se putarint homines antiquissimi.

Flumina inferorum quid sibi uelint.

Poenae inferorum quomodo accipiendæ.

A ta quam beatā putabās, sic nobis semp mortem imminentē uidemus. Existima ergo, qñ felix esse poterit, q timere non desinit. Scdm hæc igitur q̄ à theolo- Quando mori,
& quando ui-
uere dicatur
anima.
gis asseruntur, si uerè suos quisq̄ patimur manes, & inferos in his corporibus esse credimus, qd aliud intelligēdum est, q̄ mori animam, cum ad corporis in-
ferna demergitur: uiuere autem, cum ad supera post corpus euadit:

Quid & ubi inferi secundum Platonicos: & quando horum sententia aut uiuere anima aut mori
dicatur. Caput XI.

Dicēdum est, qd his postea ueri sollicitior inq̄sitor, philosophiæ cultus adiecerit. Nā & q̄ primum Pythagorā, & q̄ postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes, unam aiæ, aiæ alterā prodiderunt. Mori aiæ, cum aiæ discedit è corpore: ipsam uero aiām mori asserentes, cum à simplici & indiuiduo fonte naturæ, in membra corporea dissipatur. Et q̄a una ex his mani-
festa, & om̄ibus nota est, altera nō nisi à sapiētibus dephensa, cæteris eam uitā esse credentibus, ideo hoc ignorat à plurimis, cur eūdem mortis deum, modo ditem, modo immitē uocemus, cum p̄ alterā, id est aiæ mortem absolui aiām, & ad ueras naturæ diuitias, atq̄ ad propriā libertatem remitti, faustum nomē indicio sit: p̄ alteram uero, quæ uulgo uita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdā tenebras mortis impelli, uocabuli testemur horrore. Nam ut cōstet animal, necesse est in corpore anima uinciat. Ideo corpus *δέμας*, hoc est uinculum, nuncupatur, & *σώμα*, quasi quoddam *σῆμα*, id est animæ sepulchrum. Vnde Cicero pariter utrunq̄ significās, corpus esse uinculum, corpus esse sepulchrum, quod carcer est sepulcorū, ait: Qui è corporū uinculis tan-
q̄ è carcere euolauerūt. Inferos aut̄ Platonici nō in corporibus esse, id est nō à corporibus incipere, dixerunt, sed certam mundi ipsius partē Ditis sedem, id est inferos uocauerunt. De loci uero ipsius finibus inter se dissona publicarūt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alij em̄ mundum in duo diuiserunt, quorum alterū facit, alterū patitur. Et illud facere dixerunt, quod cum sit immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit: Hoc pati, quod p̄ mutationes uariat. Et immutabilem q̄dem mundi partē à sphaera q̄ aplanis dicit, usq̄ ad globi lunaris exordium. Mutabilem uero à luna ad terras usq̄ dixerunt. Et uiuere animas dum in immutabili parte consistunt, mori aut̄ cum ad partem ceciderint permutationis capacem. Atq̄ ideo inter lunam terrasq̄ locum mortis & inferorū uocari, ipsamq̄ lunā uitæ esse mortisq̄ confinium, & aiās inde in terrā fluentes mori, in̄ ad supra meantes in uitā reuerti, nec immeritò existimatū est. A luna em̄ deorsum natura incipit caducorū, ab hac animæ sub numerū dierū cadere, & sub tempus incipiunt. Deniq̄ illam ætheream terram phisici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt: qd ita esse plurimis argumentis, quæ nunc longum est enumerare, docuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporum & autor & conditrix, adeo, ut nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiātur augmenta, & hac de crescente minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium proluxa assertione generetur, ad ea quæ de inferorum loco alij definiunt, trāseamus. Maluerunt em̄ mundum alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aër, ignis, quæ est pars liquidior aëris uicina lunæ. Supra hæc rursus

Inferi secundū
Platonicos, et
eorum locus.

rursum totidem numero, sed naturæ purioris elemēta, ut sit luna pro terra, quā æthereā terram à physicis diximus noiātam, aqua sit sphaera Mercurij, aër Venēris, ignis in sole. Tertius ꝑo elementorū ordo ita ad nos conuersus habeatur, ut terrā ultimā faciat, & cæteris in medium redactis, in terram desinat tam ima quā summa postremitas. Igitur sphaera Martia ignis habeatur, aër Iouis, Saturni aqua, terra ꝑo aplanēs, in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiq̄tas nobis intelligendum reliq̄t. De his campis anima cum in corpus emittitur, per tres elementorū ordines trina morte ad corpus usq̄ descendit. Hæc est inter Platonicos de morte animæ cum in corpus truditur, secūda sententia. Alij uero (nam tres inter eos esse sententiarū diuersitates antè signauimus) in duas quādam & ipsi partes sicut primi faciunt, sed nō h̄isdem terminis diuidunt mūdum. Hi enim cœlum quādam aplanēs sphaera uocatur partem unam: septē uero sphaeras quā uagæ uocant̄, & quādam inter illas ac terrā est, terrāque ipsam, alterā partem esse uoluerūt. Scdm̄ hos ergo, quorū sectæ amicior est ratio, animæ beatæ ab om̄i cuiuscunq̄ cōtagione corporis liberæ cœlū possidēt. Quæ uero appetitiam corporis, & huius quā in terris uitā uocamus, ab illa specula altissima & ppetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, pōdere ip̄o terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabit̄. Nec subito à pfecta incorporalitate luteū corpus induitur, sed sensim ꝑ tacita detrimenta, & lōgiorem simplicis & absolutissimæ puritatis recessum, in quādam siderei corporis incrementa turgescit. In singulis em̄ sphaeris, quæ cœlo subiectæ sunt, ætherea obuolutiōe uestitur, ut ꝑ eas gradatim societati huius indumēti teste cōcilietur. Et ideo totidem mortibus, quā sphaeras trāsit, ad hanc puenit, quæ in terris uita uocatur.

Quo modo anima ex superiori mundi parte ad inferna hæc delabatur. Caput XII.

Descensus uero ipsius, quæ anima de cœlo in huius uitæ inferna delabit̄, sic ordo digeritur: Zodiacū ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occurso ambiendo amplectitur, ut eum quæ duo tropica signa capricornus & cancer feruntur, interfecet. Has solis portas physici uocauerūt, quæ in utraq̄ obuīate solstitio, ulterius solis inhibetur accessio, et sit ei regressus ad zonæ uīa, cuius terminos nunq̄ relinq̄t. Per has portas animæ de cœlo in terras meare, & de terris in cœlum remeare credunt̄. Ideo hoīm una, altera deorū uocatur. Hoīm cancer, quæ ꝑ hunc in inferiora descensus est: Capricornus deorum, quæ ꝑ illum animæ in propriæ immortalitatis sedem, & in deorū numerū reuertitur. Et hoc est quod Homeri diuina prudentia in antri Ithacensis descriptione significat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Diuis imperium, quæ animæ inde lapsæ uidentur iam à superis recessisse. Ideo primam nascentibus ait lactis alimoniam offerri, quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: Hinc profecti, huc reuertuntur. Ergo descensuræ cū adhuc in cancro sunt, quoniam illic positæ necdum lacteum reliquerūt, adhuc in numero sunt deorū. Cum uero ad leonem labendo peruenerint, illic cōditionis futuræ auspiciantur exordium. Et quia in leone sunt rudimenta nascendi & quædam humanæ naturæ tyrocinia. Aq̄rius aut̄ aduersus leoni est, & illo oriente mox occidit: ideo cum sol aq̄rium tenet, manibus parentatur, utpote in signo quod

A quod humanæ uitæ contrariū uel aduersum ferat. Illinc ergo, id est à confinio quo se zodiacus lacteusq̄ contingūt, anima descēdens à tereti, q̄ sola forma diuina est, in conū defluendo producit, sicut à puncto nascit̄ linea, & in longū ex indiuidūo procedit, ibiq̄ à puncto suo q̄d est monas, uenit in dyadē, q̄ est prima protractio. Et hæc est essentia, quam indiuiduā, eādemq̄ diuiduā Plato in Timæo, cū de mundanæ animæ fabrica loqueret̄, expressit. Animæ em̄, sicut mundi, ita & hoīs unius, modo diuisionis reperiētur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogitet̄: modo capaces, cum illa per mundi, hæc per hominis membra diffundit̄. Anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima sui p̄ductio-
B ne syluestre tumultum, id est hylem influentem sibi incipit expiri. Et hoc est q̄d Plato notauit in Phædone, animā in corpus trahi noua ebrietate trepidātem, uolēs nouum potū materialis alluionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. Arcani huius indicium est & crater Liberi patris ille sidereus, in regione q̄ inter cancrum est & leonē, locatus, ebrietatē illic primum descēsuris animis euenire sylua influente significans. Vnde & comes ebrietatis obliuio, illic incipit animis latenter obrepere. Nam si aiæ memoriam rerū diuinarū, quarū in cœlo erant conscia, ad corpora usq̄ deferrent, nulla inter hoīes foret de diuinitate dissensio. Sed obliuionē q̄dem omnes descendendo hauriunt, aliæ uero magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerū cum non omnibus liqueat, tamē opinant̄ omēs, q̄a opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tñ hoc magis inueniunt, q̄ minus obliuionis hauserunt: q̄a facile reminiscuntur, quid illic antè cognouerint. Hinc est, q̄ quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio: q̄a cum uera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter noueramus, anteq̄ materialis influxio in corpus uenientes animas ebriaret. Hæc est aut̄ hyle, quæ omne corpus mundi, q̄d ubicunq̄ cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentatur diuina uel constant, nectar uocat̄, & creditur esse potus deorū: inferior uero & turbidior, potus animarū. Et hoc est q̄d ueteres Letheum fluuium uocauerūt. Ipsum aut̄ Liberæ patrem Orphaici *ὄρφακος* suspiciant̄ intelligi, q̄ ab illo indiuiduo natus, in singulos ipse diuidit̄. Ideo in illorū sacris tradit̄ Titaneo furore in membra disceptus, & frustis sepultis rursus unus & integer emeruisse: quia *ὄρφακος*, quæ diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidēdum, & rursus ex diuiso ad indiuiduū reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana nō deserit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad subiectas usq̄ sphaeras anima delapsa, dum & per illas labitur, in singulis non solum (ut iam diximus) luminosi corporis amicitur accessu, sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In Saturni ratiocinationem & intelligentiam, quod *λογιστικόν, διορητικόν* uocāt. In Iouis uim agendi, quod *πρακτικόν* dicitur. In Martis animositatis ardorem, quod *θυμικόν* nuncupatur. In solis sentiendi opinandiq̄ naturam, quod *αισθητικόν* & *φανταστικόν* appellāt. Desiderij uero motum, quod *ἐπιθυμικόν* uocatur, in Veneris. Pronuntiandi & interpretādi quæ sentiat, quod *ερμηνευτικόν* dicitur, in orbe Mercurij. *φυλικόν* uero, id est naturam plantandi & augēdi corpora, ingressu globi lunaris exercet: & ē hæc sicut à diuinis ultima, ita in nostris terrenisq̄ orbibus prima. Corpus enim hoc sicut sex rerū diuinarū est,

ΑΝΩΡΡΑΒΙΣ.

est, ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpora & supera, cœli dico & siderum aliorumque elementorum, quæ illa quidem sursum accersita sunt ad animæ sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis, & sub limitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uero terrena corpora anima ipsa deducit, & ideo mori credit, cum in caducam regionem & in sedem mortalitatis includit. Nec te moueat, quæ de anima, quam esse immortalē dicimus, mortem torrens nōiamus. Etenim sua morte anima non extinguitur, sed ad tempus obruitur. Nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur. Cum rursus è corpore ubi meruerit, contagione uitiorum penitus eliminata purgari, ad perennis uitæ lucem restituta, in integrum reuertat. Plenè (ut arbitror) de uita & morte animæ de finitio liquet, quæ de adytis philosophiæ, doctrina & sapiētia Cicerōis elicit.

Hominem duplici ratione mori: Primū, si anima corpus relinquat: Deinde, si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, uoluptatesque & affectiones omnes exuat. Ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam. Priorem accersendam non esse, sed expectandam, dum deus ipse animam ac corpus dissoluat.

Caput XIII.

Sed Scipio per quietem & in cœlo, quod in præmiū cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem, tamque inclytam magis magisque firmavit uiso patre, de quo utrum uiueret, cum adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortem igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec fuisse contentus uiso pariete, quem crediderat extinctum: ubi loqui posse cœpit, hoc primum probare uoluit, nihil se magis desiderare, quam ut cum eo iam moraretur. Nec tamē apud se quæ desiderabat facienda constituit, quam antè consuleret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa uel consulentis, uel præcipientis uerba tractemus: Quæso, inquā, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est uita, ut audio Africanum dicere, quid moror in terris? Quin huc ad uos uenire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim cum deus hic, cuius hoc templum est, omnemque quod conspicias, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quæ terra dicitur: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus, circulos orbisque suos conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & prius omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus assignatum à deo defugisse uideamini. Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone definit, homini non esse sua sponte moriendum. Sed in eodem tamē dialogo idem dicit, mortem philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. Hæc sibi ergo contraria uidentur, sed non ita est. Nam Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod superius dictum est, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram: sed ipsius quoque animalis, hoc est hominis, duas asserit mortes: quarum unam natura, uirtutes alteram præstant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solum lege naturæ. Mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras philosophia docete continet, & cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exuitur.

*Duplex mors
hōis scdm Platonē,
quæ quæ appetenda,
quæ non accersenda,
idque septem
ob causas.*

A itur passiones. Et hoc est quod superius ex secundo uirtutum ordine, quod solis philosophan-
 tibus apte sunt, euenire signauimus. Hanc ergo mortem dicit Plato sapientibus
 appetendam: Illam uero quam omnibus natura constituit, cogi, uel inferri, uel accer-
 siri uetat, docens expectandam esse naturam, & has causas huius sapiens sanctionis,
 quod ex usu rerum, quod in quotidiana conuersatione sunt, mutuat. Ait enim eos qui peccatis *Prima.*
 impio trudentur in carcerem, non oportere in diffugere, priusquam peccata ipsa quod clausit, ab
 ire permiserit. Non enim uitari poenam furtiua discessione, sed crescere. Hoc quo- *Secunda.*
 que addit, nos esse in domino deorum, quorum tutela & prouidentia gubernamur. Ni-
 hil autem esse inuito domino de his quod possidet, ex eo loco in quod suum constituerat, aufe-
 rendum. Et sicut qui uitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit, ita eum qui *Tertia.*
 finem sibi, domino necdum iubente quasi fuerit, non absolutionem consequi, sed reatum.

B Hanc Platonice sectae semina altius Plotinus exequitur. Oportet (inquit) animam *Quarta.*
 post hominem liberam corporeis passionibus inueniri, quam qui de corpore uiolen-
 ter extrudit, liberam esse non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut
 peccatus necessitatis, aut metu cuiusquam ad hoc descendit, aut odio, quod omnia in passio-
 nes habentur. Ergo & si ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta,
 sordescit. Deinde mortem debere ait animam a corpore solutionem esse, non uin- *Quinta.*
 culum. Exitu autem coactum, animam circa corpus magis magisque uinciri. Et reue-
 ra ideo sic extortae animae diu circa corpus, eius uel sepulturam, uel locum in quo
 iniecta manus est, puagantur. Cum contra illae animae, quod in hac uita a uinculis
 corporeis philosophiae morte dissoluuntur, adhuc extante corpore, caelo & si-
 deribus inferantur. Et ideo illam solam de uoluntarijs mortibus significat esse lau-

C dabilem, quod comparatur philosophiae, ratione, ut diximus, non ferro: prudentia, non *Sexta.*
 ueneno. Addit etiam, solam esse naturalem mortem, ubi corpus animam, non
 anima corpus relinquit. Constat enim numerorum certam constitutamque rationem ani-
 mas sociare corporibus. Hi numeri dum supersunt, perseverat corpus animari:
 cum uero deficiunt, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et
 hoc est quod fatum & fatalia uitae tempore uocamus. Anima ergo ipsa non deficit,
 quippe quod immortalis atque perpetua est, sed impletis numeris, corpus fatiscit.
 Nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum iam non
 possit animari. Hinc illud est doctissimi uatis: Explebo numerum, reddarumque tene-
 bris. Hanc est igitur naturalis uere mors, cum finem corporis solus numerorum

D suorum defectus apportat, non cum extorquetur uita corpori adhuc idoneo ad *Septima.*
 continuationem ferendi. Nec leuis est differentia, uitam uel natura uel sponte
 soluendi. Anima enim cum a corpore deseritur, potest in se nihil retinere corpo-
 reum, si se pure, cum in hac uita esset, instituit. Cum uero ipsa uiolenter de cor-
 pore extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio
 passionis: & malis uinculis, dum rumpitur, inficitur. Hanc quoque superiori-
 bus adiecit rationem non sponte perundi: Cum constet (inquit) remunerationem
 animis illic esse tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita una
 quaeque peruenit, non est praecipitandus uitae finis, cum adhuc proficiendi esse
 possit accessio. Nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animae reditu dis-
 putationibus fertur, in hac uita delinquentes, similes esse super aequale solum ca-
 dentibus, quibus denuo sine difficultate praesto sit surgere. Animas uero ex hac
 uita

Caullum.

Refutatio.

uita cum delictorū sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptū ex alto precipitiq; delapsi sunt, unā facultas nunq̄ sit resurgendi. Ideo ergo concessis utendum uitæ spatij, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo (inquies) qui iam perfecte purgatus est, manū sibi debet inferre, cum nō sit ei causa remanēdi, quia profectū ulterius nō requirit, q̄ ad supna puenit. Sed hoc ipso q̄ sibi celerē finem spe fruēdæ beatitatis arcessit, irretit laqueo passionis: quia spes sicut timor, passio est. Sed & cætera, q̄ superior ratio differuit, incurrit. Et hoc ē, q̄ Paulus filium spe uitæ uerioris ad se uenire propantem, prohibet, ac repellit, ne festinatum absolutionis ascensionisq; desiderium, magis eum hac ipsa passione uinci at ac retardet. Nec dicit, qd̄ nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris: sed huc uenire non poteris. Nisi em̄ (inquit) cum deus istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere nō potest, quia scit iam receptus in cœlum, nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. Pari autem cōstantia, mors, nec ueniens per naturā timenda est, nec contra ordinem cogenda natura. Ex his q̄ Platonem, quæq; Plotinum de uoluntaria morte pronuntiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hęc prohibet, remanebit obicurg.

Cur mundus hic uniuersus, dei uocetur templū. Quotuplici sensu accipiatur nomē animi. Et quomō mens homini cū sideribus cōmuis esse dicatur. Tū uariæ de animi natura sententiæ. Quid inter stellā ac sidus intersit, quid sphaera, quid orbis, quid circus, stellæ errantes unde nomē accepint. Caput XIII.

Sed illa uerba q̄ p̄ter hoc sunt inserta, repetamus. Hoīes em̄ sunt hac lege gnati, q̄ tuerent illum globum, quem in templo hoc mediū uides, q̄ terra dicit. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, q̄ sidera & stellas uocatis: q̄ globosæ atq; rotundæ, diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbescq; conficiunt celeritate mirabili. De terra, cur globus dicat in medio mundo positus, plenius differemus, cum de nouem sphaeris loquemur. Bene autē uniuersus mundus dei templū uocat, propt̄ illos qui existimāt nihil eē aliud deum, nisi cœlum ipm, & cœlestia ista q̄ cernimus. Ideo ut summī oīpotentiā dei oñderet posse uix intelligi, nunq̄ uideri: quicquid humano subijcit aspectui, templū eius uocauit, q̄ sola mente concipit: ut qui hęc uenerat ut templum, cultum tñ maximū debeat cōditori, sciatq; quicq; in usum templi huius inducit, ritu sibi uiuendum sacerdotis. Vñ & quasi quodā publico p̄conio tantā humano gnī diuinitatem inesse testat, ut uniuersos siderei animi cognatione nobilitet. Notādum est, q̄ hoc loco animum & ut proprie, & ut abusiue dicitur, posuit. Animus em̄ proprie mens est, quam diuiniorem aīa nemo dubitauit. Sed nonnunq̄ sic & animā usurpantes uocamus. Cum ergo dicit: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, mentē p̄stat intelligi, q̄ nobis proprie cum cœlo sideribusq; cōmunis est. Cum uero ait: Retinendus animus est in custodia corporis, ipam tunc animam noīat, q̄ uincitur custodia corporali, cui mēs diuina nō subditur. Nunc qualit̄ nobis animus, id est mens, cum sideribus cōis sit scdm̄ theologos, differamus. Deus, qui prima causa & est, & uocatur, unus oīm quæq; sunt, quæq; uidentur esse, princeps & origo est. Hic superabundanti maiestatis fecunditate de se mentē creauit. Hęc mens, q̄ v̄d̄e uocatur, qua p̄rem inspicit, p̄fēnā similitudinem seruat autoris. Animā uero de se creat, posteriora respiciēs. Rursus anima + p̄rem qua intuetur induitur, ac paulatim regredi

Mundus cur dei templū dicitur.

Animum bifariam sumi.

Quō animus cū sideribus cōmunis.

Aliās partem quam.

A regrediente respectu in fabricā corporū, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimā ex mente, de q̄ est nata, rationē, qđ λογικόν uocat. Et ex sua natura accipit præbendi sensus præbendiq̄ incrementi seminarium, quorum unum αἰσθητικόν, alterz φυτικόν nūcupat. Sed ex his primum, i. λογικόν, qđ innatum sibi ex mente sumpsit, sicut uerē diuinū est, ita solis diuinis aptū. Reliqua duo αἰσθητικόν & φυτικόν, ut à diuinis recedunt, ita cōuenientia sunt caducis. Anima ergo creans sibi cōdensq̄ corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quā sapientes de deo & mente ὄντι νοῖαν) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascēdo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina uel supra, cœli dico & siderum, q̄ prima condebat, animauit, diuināq̄ mentes om̄ibus corporibus, quæ in formā teretem, id est in sphaeræ modum, formabātur, infusæ sunt. Et hoc est qđ cum de stellis loqueret̄, ait: Quæ diuinis animatæ mentibus. In inferiora uero ac terrena degenerans, fragilitatem corporū caducorū deprehendit merā diuinitatē mentis sustinere nō posse, imō partem eius uix solis humanis corporibus cōuenire, q̄a & sola uident erecta, tanq̄ quæ ad supra ab imis recedāt, & sola cœlum facile tanq̄ semp erecta suspiciunt, solisq̄ inest uel in capite sphaeræ similitudo, quā formā diximus solā mentis capacem. Soli igit̄ homini rationem, i. uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminā illā crescendi sentiendiq̄ naturā, q̄a caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, q̄ homo & rationis cōpos est, & sentit, & crescit, solaq̄ ratione meruit p̄stare cæteris animalibus, q̄ quia semp prona sunt, & ex ipsa quæq̄ suspiciendī difficultate à superioris recesserunt, nec ullā diuinorū corporū similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt: & ideo ratione caruerunt. Duoq̄ tantum adæpta sunt, sentire uel crescere. Nā si qđ in illis similitudinem rationis imitat, nō ratio, sed memoria est, & memoria nō illa ratione mixta, sed q̄ hebetudinē sensuum suorum quinq̄ comitatur. De qua plura nunc dicere (qm̄ ad p̄sens opus non attinet) omitemus. Terrenorū corporū tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione, q̄ sensu. Et q̄a crescendi tm̄modo usus in his uiget, hac sola uiuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit. Nam & mundo animam dedit: & ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim (ait) & terras & maria & sidera spiritus intus alit, id est anima. Sicut alibi pro spiramento animā dicit: Quantum ignes animæq̄ ualent. Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatē, mentem esse testatur: Mens agitat molē. Necnon ut ostēderet ex ipsa anima constare & animari uniuersa quæ uiuunt, addidit: Inde hominū pecudumq̄ genus, & cætera. Utq̄ assereret eundē semper in anima esse uigorē, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit: Quantum non noxia corpora tardant, & reliqua. Scdm̄ hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mēte anima sit, anima uero & condat & uita compleat omnia quæ sequunt̄, cunctaq̄ hic unus fulgor illuminet, & in uniuersis appareat, ut in multis speculis per ordinem positis uultus unus, cumq̄ omnia continuis successionibus se sequant̄, degenerantia per ordinē ad imum meandi, inuenietur pressius intuenti à summo deo usq̄ ad ultimam rerum fecē una se mutuis uinculis religans, & nusq̄ interrupta cōnexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quā p̄dēre de cœlo in terras deum iussisse commemorat. His

A. capax.

ergo dictis, solum hominem constat ex terrenis omnibus, mentis, id est animi, societate cum coelo & sideribus habere communem. Et hoc est quod ait: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera & stellas uocatis. Nec tamen ex ipsis coelestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille, licet diuinum, tamen corpus est. Nec ex corpore quous diuino possemus animari, sed unde ipsa illa corpora quae diuina et sunt & uidentur, animata sunt, id est ex ea mundanae animae parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postquam dixit: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera & stellas uocatis, mox adiecit, quae diuinis animatae mentibus: ut per sempiternos ignes, corpus stellarum: per diuinas uero mentes, earum animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mentis ostendat.

*Sine phorum
de anima.*

Facilitate al.

Non ab re est, ut haec de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem, Xenocrates numerum se mouentem, Aristoteles *ἑντελέχεια*, Pythagoras & Philolaus harmoniam, Possidonius ideam, Asclepiades quinque sensuum exercitium sibi consonum, Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum, Heraclitus Ponticus lucem, Heraclitus physicus scintillam stellaris essentiae, Zenon concretum corpori spiritum, Democritus spiritum insertum atomis, haec facultate motus, ut corpus illi omne sit primum: Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia, Hipparchus ignem, Anaximenes aera, Empedocles & Critias sanguinem, Parmenides ex terra & igne, Xenophantes ex terra & aqua, Boetos ex aere & igne, Epicurus speciem ex igne & aere & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate eius quam de immortalitate sententia.

*Sidera quae,
Stelle quae.*

ἀστὴρ, ἄστρον

Sphaera.

Nunc uideamus quae sint haec duo nomina, quorum pariter meminit cum dicit: Quae sidera & stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur, ut ensis & gladius. Sed sunt stellae quaedam singulares, ut erraticae quinque, & caeterae, quae non admixtae alijs, solae feruntur. Sidera uero, quae in aliquod signum stellarum plurius compositione formantur, ut aries, ut taurus, ut Andromeda, Perseus, uel corona, & quaecumque uariarum generum formarum in coelum recepta creduntur. Sic & apud Graecos *ἀστὴρ, ἢ ἄστρον* diuersa significant. Etenim alter stella una est, & astron signum stellis coactum, quod nos sidus uocamus. Cum uero stellas globosas & rotundas dicat, non singularium tamen exprimit speciem, sed & earum quae in signa formatae conueniunt. Omnes enim stellae inter se, etsi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam. Per haec autem duo nomina, solida sphaera describitur, quae nec ex globo si rotunditas desideretur, nec ex rotunditate si globus desit, efficitur, cum alterum a forma, alterum soliditate corporis deseratur. Sphaerae autem hic dicimus ipsarum stellarum corpora, quae omnia hac specie formata sunt. Dicuntur praeterea sphaerae & aplanae illa quae maxima est, & subiectae septem, per quas duo lumina, & quinque uagae discurrunt. Circi uero & orbis, duarum sunt rerum duo nomina. Et his nominibus quaedam alibi aliter est usus. Nam & orbem pro circulo posuit, ut orbem lacteum. Et orbem pro sphaera, ut nouem tibi orbibus uel potius globis. Sed & circi uocantur, quae sphaeram maximam cingunt, ut eos sequens tractatus ostendet, quorum unus est lacteus, de quo ait: Inter flammam circi elucet. Sed hic horum nihil neque circi, neque orbis nomine uoluit

luit

luit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stellæ una integra & perfecta conuersio, Orbis.
 A id est ab eodem loco post emensum sphaeræ, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regressus. Circus autem est hic linea ambiens sphaeram, ac ueluti semitam faciens, per quam kumen utrinque discurret, & inter quam uagantium stellarum error legitimus coercetur. Quas ideo ueteres errare dixerunt, quia & cursu suo feruntur, & contra sphaeræ maximæ, id est ipsius cœli, impetum contrario motu ad orientem ab occidente uoluuntur. Et omnium quidem par celeritas, motus similis, & idem est modus meadi, sed non omnes eodem tempore circos suos orbescere conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis, quia cum sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitator esse possit, aut segnior, non eodem tamen temporis spatio omnes ambitum suum peragunt. Causam uero sub
 B eadem celeritate disparis spatij, aptius nos sequentia docebunt.

De undecim circulis cœlum ambientibus.

Caput .XV.

His de siderum natura & siderea hominum mente narratis, rursus filium pater, ut in deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, præmium rursus adiecit, ostendens lacteum circulum uirtutibus debitum, et beatorum coetu refertum. Cuius meminit his uerbis: Erat autem is splendidissimo calore inter flamas circulus elucens, quem uos (ut à Graecis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione significat. Est autem lacteus unus è circulis, qui ambiunt cœlum, & sunt propter eum numero decem, de quibus quæ dicenda sunt proferemus, cum de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subiectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione quam uisu comprehendendis.
 C De hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt, causasque eius alij fabulosas, naturales alij protulerunt. Sed nos fabulosa reticentes, ea tamen modo quæ ad naturam eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse copagem, qua de duobus hemisphaerijs cœli sphaera solidata est. Et ideo ubi oræ utrinque conuenerant, notabilem claritatem uideri. Diodorus ignem esse densatam concretamque naturam in unam curui limitis semitam, discretionem mundanæ fabricæ coaceruante concretum. Et ideo uisum intuētis admittere, reliquum igne cœlesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subiiciēte conspectui. Democritus innumeras stellas, breuesque omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ, spatijs quæ angustissima interiacent optis, uicinæ sibi undique, & ideo passim diffusæ lucis aspergine, continuū iuncti luminis corpus ostendunt. Sed Possidonius, cuius definitioni plurius consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem, quæ ideo aduersa zodiaco curui obliquauit, ut quoniam sol nunquam zodiaci excedendo terminos, ex parte feruoris sui partem cœli reliquam desererebat, hic circus à uia solis in obliquum recedens, uersitatē flexu calido temperaret. Quibus autem partibus zodiacum interfecet, superius iam relatū est: Hæc de lacteo. Decem autem alij (ut diximus) circi sunt, quorum unus est ipse zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cœlestium circulorum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spatij lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est. Et tertia ducta per medium, ecliptica uocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter

c ij sol

sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est uenire defectum: solis, si ei tūc luna succedat: lunæ, si tunc aduersa sit soli. Ideo nec sol unquā deficit, nisi cum tricesimus lunæ dies est: & nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectū. Sic em̄ euenit, ut aut lunæ contra solem positæ ad mutuandū ab eo solitum lumen, sub eadē inuentus linea terræ conus obsistat, aut soli ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat. In defectu ergo sol ipse nil patitur, sed noster fraudat̄ aspectus. Luna uero circa proprium defectū laborat, non accipiendo solis lumen, cuius bñficio noctem colorat. Qd̄ sciens Vergilius disciplinarū om̄ium peritissimus, ait: Defectus solis uarios, lunæq̄ labores. Quamuis igit̄ trium linearū ductus zodiacum & claudat, & diuidat, unum tñ circum autor uocabulorū dici uoluit antiquitas. Quinq̄ alij circuli, paralleli uocant̄. Horū medius & maximus est ægnoctialis. Duo extremitatibus uicini, atq̄ ideo breues, quorū unus septentrionalis dicit̄, alter australis. In̄ hos & mediū duo sunt tropici, maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraq̄ parte zonæ ustæ terminū faciunt. Præter hos alij duo sunt coluri, quibus nomen dedit imperfecta cōuersio. Ambiētes em̄ septentrionalem uerticem, atq̄ inde in diuersa diffusi, & se in summo intersecant, & quinq̄ parallelos in quaternas partes æqualit̄ diuidunt, zodiacū ita intersecātes, ut unus eorū p̄ arietem & librā, alter p̄ cancrum atq̄ capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticē non puēnre credunt̄. Duo q̄ ad numerū prædictum sup̄sunt, meridianus & horizon, non scribunt̄ in sphaera, q̄a certum locū habere nō possunt, sed pro diuersitate circumspectantis habitātis ue uariant̄. Meridianus est em̄, quem sol cū sup̄ hominum uerticē uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat. Et q̄a globositas terræ habitationes om̄ium æquales sibi esse non patitur, nō eadem pars cœli omnium uerticem despicit. Et ideo unus om̄ibus meridianus esse nō poterit, sed singulis gētibus sup̄ uerticem suum proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi horizontem circumspectio singulorū. Horizon est em̄, uelut quodā circo designatus terminus cœli, quod super terram uidetur. Et quia ad ipsum uerē finem non potest humana acies peruenire, quantum quisq̄ oculos circumferendo conspexit, proprium sibi cœli quod super terram est, terminum facit. Hic horizon quem sibi uniuscuiusq̄ circūscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios non excedit acies contrā uidentis. Sed uisus cum ad hoc spatium uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curuat̄. Atq̄ ita fit, ut hic numerus ex utraq̄ parte geminatus, trecentorū sexaginta stadiorum spatium quod intra horizontem suum continet̄, efficiat: semp̄q̄ q̄tum ex huius spatij parte postera procedendo dimiseris, tñ tibi de interiore sumetur, & ideo horizon semper quantacunq̄ locorū transgressione mutatur. Hunc autem quem diximus admittit aspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, quæ nullam oculis obijcit offensam. Nec te moueat, q̄ sæpe in longissimo positum montem uidemus, aut q̄ ipsa cœli sup̄na suspicimus. Aliud est em̄, cum se oculis ingerit altitudo, aliud cum p̄ planū se porrigit, & extendit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis oibus, quibus cœlum cingitur, dicta sufficiant. Tractatū ad sequentia transferamus.

Qui

Paralleli quinque.

Coluri duo.

Meridianus circus.

Horizon.

Nota de p̄spe
Su hominis.

Al. anteriore.

A Qui fiat, ut quædam stellæ nunq̄ a nobis uideātur, & q̄ta stellarū omniū magnitudo. Cap. XVI.

EX q̄ mihi om̄ia cōtemplanti, p̄clara cætera & mirabilia uidebant̄. Erāt autem hæ stellæ, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, & hæ magnitudines om̄im, quas esse nunq̄ suspicati sumus. Ex q̄bus erat ea minima, q̄ ultima à cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarū aut̄ globi terræ magnitudinē facile uincebāt. Dicendo: Ex q̄ mihi oīa cōtemplanti, id qđ supradiximus affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum p̄ somnium cōtigisse conuentum.

B Duo sunt autem p̄cipua, q̄ in stellis se admiratum refert: aliquarū nouitatem, & om̄ium magnitudinem. Ac prius de nouitate, post de magnitudine differemus. Plenè & doctè adijciendo, quas nunq̄ ex hoc loco uidimus, causam cur à nobis nō uideant̄, oñdit. Locus em̄ nr̄æ habitationis ita positus est, ut quædā stellæ ex ipso nunq̄ possint uideri. Quia ipsa pars cœli in qua sunt, nunq̄ potest hic habitātibz apparere. Pars em̄ hæc terræ q̄ incolit̄ ab uniuersis hominibus, quā nos inuicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, & spherālis cōuexitas australem nobis uerticē in ima demergit. Cum uero semp̄ circa terram ab ortu in occasum cœli spherā uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquò uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam sup̄ nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contrā quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unquam uidetur: nec sidera sua, q̄bus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poëta naturæ ipsius conscius, dixit:

Hic uertex nobis semper sublimis, at illum

C Sub pedibus Styx atra uidet, manesq̄ profundi.

Sed cum hanc diuersitatem cœlestibus partibus uel semper uel nunq̄ apparendi terræ globositas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo est, omne sine dubio cœlum uidetur, nō impediēte aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudinē uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellæ nunq̄ de terris uidere cōtigerat, ubi circūspectu libero sine offēsa terreni obijcis uisæ sunt, iure quasi nouæ admirationē dederunt. Et q̄a intellexit causam prop̄t̄ quā eas nunq̄ antè uidisset, ait: Erāt aut̄ hæ stellæ q̄s nunq̄ ex hoc loco uidimus. Hunc locum demonstratiuè terrā dicens, in qua erat dum ista narraret. Sequit̄ illa discussio, quid sit quod adiecit: Et hæ magnitudines om̄im, quas esse nunq̄ suspicati sumus.

D Cur autem magnitudines quas uidit in stellis, nunq̄ hoies suspicati sint, ipse patefecit addendo: Stellarū autem globi terræ magnitudinem facile uincebāt. Nam quādo homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hoīem, imò uerè hoīem fecit, suspicari potest stellā unam om̄i terra esse maiorem, cum uulgò singulæ uix facis unius flammā æquare posse uideātur. Ergo tunc earū uerè magnitudo asserta credet̄, si maiores singulas q̄ est om̄is terra, esse cōstitit̄, qđ hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse geometræ, qđ ob incomphensibilem breuitatem sui, in partes diuidi nō possit, nec ip̄m pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quanto minor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis dimensionum rationibus. Constat mensuram solis ducentessimā sextamdecimā partem habe-

Cur quædam stellæ a nobis uideantur semper, quædam nunquam.

Stellas singulas uniuersa terra esse maiores.

re magnitudinis circi, p quem sol ipse discurrit. Cum ergo sol ad circū pars certa sit, terra uero ad circum solis punctum sit, quod pars esse nō possit, sine cunctatione iudicij solem constat terra esse maiore, si maior est pars eo, quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verū solis circo superiorū stellarū circos certum est esse maiores, si eo quod continetur, id quod continet maius est: cum hic sit coelestium sphaerarū ordo, ut à superiore unaquæq; inferior ambiatur. Vnde & lunæ sphaeram quasi à coelo ultimam & uicinam terræ, minimam dixit, cū terra ipsa in punctum quasi uerè iam postrema deficiat. Si ergo stellarū superiorū circi (ut diximus) circo solis sunt grandiores, singulæ autē huius sunt magnitudinis, ut ad circū unaquæq; suum, modum partis obtineat, sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quā ad solis circum q̄ superioribus minor ē, punctum esse p̄diximus. De luna, si uerè luce lucet aliena, sequentia docebunt.

Al. sphaera.

Coelum, quamobrem semper, & in orbē moueatur. Quo sensu summus uocetur deus, & ecquid stellarū quas fixas uocant, suo etiam proprioq; motu agantur. Caput .XVII.

HAec cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrēs, ad terras usq; fluxisset, & illic familiaris hæsisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum à coeli exordio sphaerarū ordinem in hæc uerba monstrantis: Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est coelestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro cōtrario motu atq; coelum. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniā nominant. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, q̄ dicitur Iouis. Tum rutilus horribilisq; terris, quem Martium dicitis. Dein subter mediam ferè regionē sol obtinet, dux & princeps & moderator luminū reliquorum, mens mundi & temperatio, tāta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites cōsequuntur Veneris alter, alter Mercurij cursus. Infimoq; orbe luna radijs solis accensa conuertitur. Infra autem eam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. Supra lunam sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

Ali. de septem mediam.

Totius mundi à summo in imum diligēs in hunc locum collecta descriptio est, & integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod quidam πῶς, id est omne, dixerunt. Vnde & hic dicit: Connexa sunt omnia. Vergilius uero magnum corpus uocauit: Et magno se corpore miscet. Hoc autem loco Cicero, rerum quærendarum iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De septem subiectis globis (ait) q̄ uersantur retro cōtrario motu atq; coelū. Quod cum dicit, admonet ut quæramus, si uersatur coelum. Et si illi septem & uersantur, & contrario motu mouētur. Aut si hunc esse sphaerarū ordinem quem Cicero refert, Platonica cōsentit autoritas. Et, si uerè subiectæ sint, quo pacto stellarū earū omniū zodiacū lustrare dicant, cū zodiacus & unus & in summo coelo sit. Quæ ue ratio in uno zodiaco aliarū cursus breuiores, aliarū faciat longiores. Hæc em̄ omnia in exponendo earū ordine necesse est asserant. Et postremo, qua ratione in terrā ferant, sicut ait: Omnia nutu suo pōdera.

6. eneid.

Proposit ea q̄ p ordinē sunt explicanda.

Ver-

- A** Versari coelum, mundanæ animæ natura, & uis, & ratio docet. Cuius æternitas in motu est: quia nunquā motus relinquit, quod uita non deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitur. Igitur & coeleste corpus quod mundi anima futurū sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquā uiuēdo deficiat, semper in motu est, & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellit. Nam cum animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primū autem omnium coeli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primū ex incorporeis motus natura migrabit. Cuius uis integra & incorrupta nō deserit, quā primum coepit mouere. Ideo uero coeli motus necessariō uolubilis est, quia cum semper moueri necesse sit, ultrā autem locus nullus sit, quō se tendat accessio, cōtinue in se reditio agitatur. Ergo in quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphaeræ, spatia & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari. Sed & sic animam sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurrit. Dicemus ergo, quod eam nunquā reperiat, si semper hāc sequitur: Imō semper eam reperit, quia ubiq; tota, ubiq; perfecta est.
- Cur ergo, si quam quærit reperit, non quiescit? Quia & illa requietis est inscia. Staret em̄, si usq; stantem animam reperiret. Cum uero illa, ad cuius appetentiā trahitur, semp in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hæc de coelestis uolubilitatis arcano pauca de multis Plotino autore repta sufficiant. Quā autē hunc istum extremum globum, qui ita uoluit, summū deum uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimet, cum globus ipse quod coelū est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit, mens ex deo qui uerē summus est, procreata sit. Sed summum quidem dixit, ad cæterorum ordinem qui subiecti sunt: unde mox subiecit: Arcens & continens cæteros. Deum uero, quod non modo immortale animal ac diuinum sit, plenum inclytæ ex illa purissima mēte rationis, sed quod & uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequunt, aut ipse faciat, aut ipse contineat, ipsum deniq; Iouem ueteres uocauerunt, & apud theologos Iupiter est mūdi anima. Hinc illud est: Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena. Quod de Arato, poetæ alij mutuati sunt, qui de sideribus locuturus, à coelo in quo sunt sidera, exordium sumendū esse decernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno, & soror eius, & coniunx uocatur.
- D** Est autē Iuno aër: & dicitur soror, quia n̄sdem feminibus, quibus coelum, etiam aër est procreatus: coniunx, quia aër subiectus est coelo. His illud adijciendū est, quod propter duo lumina, & stellas quinq; quæ appellant uagæ, reliquas omnes, alij infixas coelo, nec nisi cū coelo moueri, alij (quorū assertio pro prior est) has quoq; dixerūt suo motu, propter quod cum coeli conuersione feruntur, accedere. Sed propter immensitatem extimi globi, excedentia credibilē numerū secula, in una eas cursus sui ambitione cōsumere, & ideo nullū earū motū ab hoīe sentiari, cū nō sufficiat humanæ uitæ spatiū, ad breue saltē punctum tā tardæ accessionis deprehendendū. Hinc Tullius nullius sectæ inscius ueteribus approbatæ, simul attigit utranq; sententiā, dicendo: In quibus sunt infixi illi quod uolunt stellarum cursus sempiterni. Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.

Coelū cur moueatur.

Cur nō motu recto, sed in orbem agatur.

Sphæra extrema quo sensu summus uocetur deus.

Aegloga. 3.

An et stellæ fixæ, suo quodā motu agantur.

Stellas errantes, contrario quod coelum motu uersari.

Caput

.XVIII.

c iij Nunc

NVnc utrum illi septē globi, q̄ subiecti sunt, contrario (ut ait) q̄ cœlum uertit, motu ferant, argumentis ad uerū ducentibus, regramus. Solē ac lunam & stellas quinque, q̄bus ab errore nomen est, præter q̄ secū trahit ab ortu in occasum cœli diurna cōuersio, ipsa suo motu in orientē ab occidente procedere, non solis literarū profanis, sed multis quoq̄ doctrina initiat, abhorrere à fide, ac monstro simile iudicatū est: sed apud pressius intuentes ita esse uerū constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoq̄ ipsis possit probari. Tamē ut nobis de hoc sit cum p̄tinacite negate tractatus, age q̄squis tibi hoc liquere dissimulas, simul om̄ia quæ uel cōtentio sibi fingit detractās si dem, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia sidera, nullum sui motū nr̄is oculis indicare, sed ferri mūdane cōuersionis impetu, aut moueri sua quoq̄ accessione dicemus. Rursus, si mouent, aut cœli uia sequuntur ab ortu in occasum, & cōmuni & suo motu meātes, aut cōtrario recessu in orientem ab occidentis parte uersant. Præter hoc (ut opinor) nihil potest uel esse, uel fingi. Nūc uideamus qd̄ ex his poterit uerū probari. Si infixæ essent, nuncq̄ ab eadē statione discederēt, sed in eisdē locis semp̄ ut aliæ uiderent. Ecce em̄ de infixis uergiliæ, nec à sui unq̄ se copulatione dispgunt, nec hyadas quæ uicinæ sunt, derunt, aut Orionis proximā regionē relinquunt. Septentrionum quoq̄ compago nō soluit. Anguis q̄ inter eos labit, semel circumfusum nō mutat amplexū. Hæ uero, modo in hac, modo in illa cœli regione uisunt. Et sæpe cum in unū locum duæ plures ue cōuenerint, & à loco tñ in q̄ simul uisæ sunt, & à se postea separant. Ex hoc eas nō esse cœlo infixas, oculis quoq̄ approbātibus cōstat. Igit̄ mouētur, nec negare hoc quisq̄ poterit, qd̄ uisus affirmat. Quærendum ē ergo, utrum ab ortu in occasum, an in cōtrarium motu pp̄rio reuoluant. Sed & hoc q̄rentibus nobis, nō solum manifestissimo ratio, sed uisus q̄q̄ ipse monstrabit. Cōsideremus em̄ signorū ordinē, q̄bus zodiacū diuisum uel distinctū uidemus, & ab uno signo q̄libet ordinis eius sumamus exordium. Cum aries exorit, post ip̄m taurus emergit: Hunc gemini sequunt, hos cæcer, & p̄ ordinē reliqua. Si istæ ergo in occidentē ab oriente p̄cederent, nō ab ariete in taurū, q̄ retro locatus est, nec à tauro in geminos signum posterius uoluerent, sed à geminis in taurū, & à tauro in arietē, recta, & mundanæ uolubilitatis cōsona accessione prodirent. Cum uero à primo in signum sc̄dm̄, à sc̄do ad tertium, & in ad reliqua q̄ posteriora sunt, reuoluant, signa autem infixæ cœlo ferant, sine dubio cōstat, has stellas nō cum cœlo, sed cōtra cœlum moueri. Hoc ut plenè liqueat, astruamus de lunæ cursu, q̄ & claritate sui & uelocitate notabilior est. Luna postq̄ à sole discedēs nouata est, sc̄do ferè die circa occasum uidet, & q̄si uicina soli quem nup̄ reliq̄, postq̄ ille demersus est, ipsa cœli marginē tenet antecedenti sup̄ occidens. Tertio die tardius occidit q̄ sc̄do, & ita q̄tidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa uideatur. Post alios uero septem, cum ille mergit, hæc orit: adeo media parte mensis dimidium cœlum, id est unum hemisphærium, ab occasu in orientem recedendo metit. Rursus post septem alios circa solis occasum latētis hemisphærii, uerticem tenet. Et huius rei indicium est, q̄ medio noctis exoritur. Postremo, toti dem

Locus argu
menti.

A dem diebus exēptis, solē denuo cōprehendit, & uicinus uidet̄ ortus amborū. q̄ diu soli succedens rursus mouet̄, & rursus recedens paulatim semp̄ in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse nō aliter q̄ ab occasu in oriētem mouet̄, & licet tardius recessum suum q̄ luna cōficiat, q̄ppe q̄ tanto tempore signū unū emetiatur, q̄to totū zodiacum luna discurrit, manifesta tñ & subiecta oculis motus sui p̄stat indicia. Hunc em̄ in ariete eē ponamus, qd̄ q̄ aq̄ noctiale signū est, pares horas somni & diei facit. In hoc signo cū occidit, librā, id ē scorp̄i chelas mox oriri uidemus, & appāret taurus uicinus occasui. Nam ȳgilias & hyadas partes tauri clariores, nō multo pōst, sole mergēte uidemus. Seq̄nti mēse sol in signū posterius, id est in taurū recedit: & ita fit, ut neq; uergiliae, neq; alia pars tauri illo mēse uideat̄. Signū em̄ qd̄ cū sole orit̄, et cū sole occidit, semp̄ occidit: adeo, ut & uicina astra solis p̄pingtate celent̄. Nam & canis tūc, q̄a uicinus tauro ē, nō uidet̄, tectus lucis p̄pingtate. Et hoc ē qd̄ Verg. ait:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Corgi. 1.

C Non em̄ uult intelligi, tauro oriēte cum sole, mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est, sed occidere eum dixit tauro gestāte solem, quia tunc incipit non uideri sole uicino. Tunc tamen occidente sole libra adeo superior inuenitur, ut totus scorp̄ius ortus appareat. Gemini uero uicini tunc uidentur occasui. Rursus, post tauri mensem gemini nō uidentur, qd̄ in eos solem migrasse significat. Post geminos recedit in cancerum. Et tunc cum occidit, mox libra in medio cœlo uidetur. Adeo constat solem tribus signis peractis, id est ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemisphærii recessisse. Deniq; post tres menses sequentes, tribus signis quæ sequuntur emensis, cancerum dico, leonē & uirginem, inuenitur in libra, quæ rursus æquat noctem diei, & dum in ipso signo occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo autē occasum magis eius q̄ ortum eligimus proponendum, quia signa posteriora post occasum uidentur. Et dum ad hæc quæ sole mergente uideri solent, solem redire monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere, q̄ cœlum mouetur, ostendimus. Hæc autem quæ de sole & luna diximus, etiā quinq; stellarū recessum assignare sufficient. Pari em̄ ratione in posteriora signa migrando, semper mundanæ uolubilitati contraria recessione uersantur.

D

Quem Cicero, & quem Plato soli inter errantes stellas assignauerit ordinem. Cur luna lumen suum mutuetur a sole, sicq; luceat, ut tamen non calefaciat. Dehinc, cur sol non absolute, sed fere medius inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina. Et cur stellarum errantium, aliæ ad uersæ nobis sint, aliæ prosperæ.

Caput

.XIX.

His assertis, de sphærarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire Sol quem ordi
nē habeat iter
planetarū. à Platone Cicero uideri potest, cum hic solis sphæram quartam de septem, id est in medio locatam dicat, Plato à luna sursum secūdam, hoc est inter septem à summo locum sextum, tenere commemoret. Ciceroni Archimenides & Chaldæorum ratio consentit. Plato Aegyptios omnium philosophiæ disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercurium locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur à non-

c v nul

nullis sol supra Mercurium supraque Venerem esse credatur. Nam nec illi qui
 ita existimant, à specie ueri procul aberrant. Opinionem uero istius permutati
 onis huiusmodi ratio persuasit. A Saturni sphaera quæ est prima de septem, usque
 ad sphaeram Iouis à summo secundam, interiecti spatij tanta distantia est, ut zo-
 diaci ambitum superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta cõficiat.
 Rursus tantum à Ioue sphaera Martis recedit, ut eundem cursum biennio per-
 agat. Venus autem tanto est regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zo-
 diacum peragrandum. Iam uero ita Veneri proxima est stella Mercurij, & Mer-
 curio sol propinquus, ut hi tres cœlum suum pari tēporis spatio, id est anno plus
 minus uel circumeant. Ideo & Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia
 in spatio pari, longè à se nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorsum re-
 cessit, ut quod illi anno, uigintiocto diebus ipsa cõficiat. Ideo neque de trium su-
 periorum ordine, quem manifestè clareque distinguit immensa distantia: neque
 de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dis-
 sensio. Horum uero trium sibi proximorum, Veneris, Mercurij, & Solis ordi-
 nem uicinia confudit. Sed apud alios. Nam Aegyptiorum solertiam ratio non
 fugit, quæ talis est: Circulus per quem sol discurrit, à Mercurij circulo ut infe-
 rior ambitur. Illud quoque superior circulus Veneris includit. Atque ita fit, ut hæ
 duæ stellæ, cum per superiores circulos suorum uertices currunt, intelligantur supra solē
 locatæ. Cum uero per inferiora committantur circulum, sol eis superior existime-
 tur. Illis ergo quæ sphaeras earum sub sole dixerunt, hoc uisum est ex illo stellarum
 cursu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui & uerè notabilior est, quia
 tum liberius apparet. Nam cum superiora tenent, magis radijs occultantur. Et id-
 eo persuasio ista cõualuit, & ab omnibus penè hic ordo in usum receptus est. Per-
 spicacior tamē obseruatio meliorem ordinem deprehendit, quem præter indagi-
 nem uisus, hæc quoque ratio commendat, quod lunam quæ luce propria caret, &
 de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectam. Hæc enim ratio fa-
 cit lunam non habere lumen proprium, cæteras omnes stellas lucere suo: quod illæ
 supra solē locatæ in ipso purissimo æthere sunt, in quo omne quicquid est, lux
 naturalis & sua est, quæ tota cum igne suo ita sphaeræ solis incubit, ut cœli zo-
 næ, quæ procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infra ostende-
 tur. Luna uero, quia sola ipsa sub sole est, & caducorum iam regioni luce sua
 carenti proxima, lucem nisi desuper posito sole cui resplendet, habere non potuit.
 Denique quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est,
 lunam quoque terram, sed ætheream uocauerunt. Immobiles tamē ut terra esse
 non potuit, quia in sphaera quæ uoluitur, nihil manet immobile præter cœtrum.
 Mundanæ autem sphaeræ terra centrum est, ideo sola immobilis perseverat. Rur-
 sus terra accepto solis lumine clarescit tantummodo, non relucet: Luna specu-
 li instar lumē quo illustratur emittit, quia illa aeris & aquæ, quæ per se cõcre-
 ta & densa sunt, sex habet: & ideo extrema uastitate densata est, nec ultra super-
 ficie quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis &
 ignis ætherei: ideo quibus densius corpus sit, quam cætera cœlestia, ut multo tamen
 terreno purius, sit acceptæ luci penetrabile: adeo, ut eam de se rursus emittat, nul-
 lum tamen ad nos perferentem sensum caloris: quia lucis radius, cum ad nos de ori-

At ueriores.

*Luna luce lu-
cet aliena.*

A origine sua, id ē de sole, puenit, naturā secū ignis de quo nascit̄, deuehit. Cū uero in lunæ corpus infundit̄, & inde resplēdet, solam refundit claritudinē, nō calorem. Nam & speculū cum splēdorem de se uī oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit.

Quem soli ordinem Plato dederit uel eius autores, quos uel Cicero secutus quartū locum globo eius assignauerit, uel q̄ ratio p̄suasionem huius diuersitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, infimoq̄ orbi luna radijs solis accensa cōuertit̄, satis dictū est. Sed his hoc adijciendū est, cur Cicero cum quartum de septē, solē uelit, quartus aut̄ inter septē non ferē mediū, sed om̄imodo mediū & sit, & habeat̄, nō abruptē mediū solē, sed ferē mediū dixerit his uerbis: Dein de subter mediā ferē regionē sol obtinet. Sed nō uacat adiectio, qua hæc pronuntiatio tēperatur: nam sol quartū locum obtinens, mediā regionē tenebit numero, spatio non tenebit. Si inter ternos em̄ summos & imos locat̄, sine dubio mediū est numero. Sed totius spatij quod septē sphaeræ occupant, dimensione p̄specta, regio solis nō inuenit̄ in medio spatio locata, quia magis à summo ip̄e, q̄ ab ip̄so recessit ima postremitas, quod sine ulla disceptationis ambage, compendiosa probabit assertio. Saturni stella, q̄ summa est, zodiacum triginta annis peragrat, sol mediū anno uno, luna ultima uno mense non integro. Tantum ergo interest inter solem & Saturnum, q̄tum inter unū & triginta. Tantum inter lunam solemq̄, quantum inter duodecim & unum. Ex his apparet totius à summo in imum spatij, certā ex media parte diuisionem, solis regionē non fieri. Sed quia hic de numero loquebat̄, in quo uerē q̄ quartus, & mediū est, ideo pronuntiavit q̄dem mediū, sed propter latentem spatioꝝ dimensionem, uerbū quo hanc definitionē tēparet, adiecit, ferē. Notandum, q̄ esse stellā Saturni, & alterā Iouis, Martis aliam, non naturæ cōstitutio, sed humana persuasio est, q̄ stellis numeros & nomina fecit. Non em̄ ait illā quæ Saturnia est, sed quā in terris Saturniā noiant, & ille fulgor q̄ dicit̄ Iouis, & quē Martiū dicitis. Adeo exp̄ssit in singulis noīa hæc, non esse inuenta naturæ, sed hominū commenta, significationi distinctionis accommodata.

Quod uero fulgorē Iouis humano ḡni prosperæ & salutarē, contrā, Martis rutilum & terribilē terris uocauit, alteræ tractum est ex stellarū colore (nā fulget Iouis, rutilat Martis) alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum uitā manare uolunt aduersa uel prospera. Nam plerunq̄ de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiuit. Causam si q̄s fortē altius quærat, unde diuinis maleuolētia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis & Saturni stellis existimatur, aut cur notabilior benignitas Iouis & Veneris in genethliacos habeatur, cum sit diuinorū una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo: Certi (inq̄t) sunt numeri, per quos inter omnia quæ sibi conueniunt, iungunt̄, & aptantur, fit iugabilis competentia, nec quicquā potest alteri nisi per hos numeros conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorū accipias uolo. In sequētibus uero cum de harmonia cœli loquemur, q̄d sint hi numeri, q̄d ue pos

Cur solem non absolute sed ferē medium dicat.

Alias de septē: mediam.

Nomina stellarum unde sint.

Cur inter plenas alij nobis prospici alij aduersi dicantur.

ue possint, opportunius apiemus. Modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse cōcordia. Vitam uero nr̄am p̄cipuè sol & luna moderant̄. Nā cum sint caducor̄z corpor̄z hæc duo pp̄ria, sentire uel crescere, *αὐθιμίτης*, id est sentiendi natura, de sole: *φωτῆρος* autem, id est crescendi natura, de lunari ad nos globositate pueniunt. Sic utriusq̄ luminis bñficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Cōuersatio tñ nr̄a, & prouentus actuum, tam ad ipsa duo lumina, q̄ ad q̄nc̄z uagas stellas refert̄. Sed har̄z stellar̄z alias interuentus numeror̄z (quor̄z supra fecimus mētionem) cum luminibus bene iungit ac sociat, alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea & Iouialis stella p̄ hos numeros lumini utriq̄z sociant̄. Sed Iouialis soli p̄ omnes, lunæ uero p̄ plures: & Venerea lunæ p̄ oēs, soli p̄ plures numeros aggregat̄. Hinc licet utraq̄z bñfica credat̄, Iouis tñ stella cum sole accōmodatior est, & Venerea cum luna: atq̄z ideo uitæ nr̄æ magis cōmodant, quasi luminibus uitæ nr̄æ autoribus, numeror̄z ratione cōcordes. Saturni aut̄ Martisq̄z stellæ, ita nō habent cum luminibus cōpetentiam, ut tñ aliqua uel extrema numeror̄z linea Saturnus ad solē, Mars aspiciat ad lunā. Ideo minus cōmodi uitæ humanæ existimant̄, quasi cum uitæ autoribus arcta numeror̄z ratione non iuncti. Cur tñ & ipsi nonnuncq̄z opes uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alter̄z debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur (Si faciunt astra) pronūtiat nihil ui uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statio ne recessu ue monstrari, ut aues seu p̄teruolando, seu stando, futura pennis uel uoce significant nescientes. Sic quoq̄z tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cum per hunc prospera, per illum significantur incommoda.

De diuersis nominibus solis, deq̄ eiusdem magnitudine.

Caput .XX.

IN his autem tot nominibus quæ de sole dicuntur, non frustra, nec ad laudis pompā lasciuuit oratio, sed res ueræ uocabulis exprimunt̄. Dux & princeps ait, & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.

At. secundo.

Plato in Timæo cum de octo sphaeris loqueretur, sic ait: Ut autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa mensura, & sit, & noscatur, deus in ambitu supra terram secundum lumen accendit, quod nunc solem uocamus. Vides ut hæc definitio uult esse omnium sphaerarum lumen in sole? Sed Cicero sciens etiam cæteras stellas habere lumen suum, solam que lunam (ut sæpe iam diximus) proprio carere, obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens, & ostendens in sole maximum lumen esse, non solum ait, dux & princeps & moderator luminum reliquorum (adeo & cæteras stellas scit esse lumina) sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cælestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quod talis solus appareat, sol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusq̄z certa definitione spatij moderatur. Nam certa spatij definitio est, ad quam cum unaquæque erratica stella recedens à sole peruenerit, tanq̄z ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur: & rursus cum certam partem recedēdo cōtigerit, ad directi cursus

Solis nomina diuersa.

fus

A sus cōsueta reuocatur: ita solis uis & potestas, motus reliquorū luminum constituta dimensione moderatur. Mens mūdi ita appellatur, ut physici eum cor coeli uocauerunt. Inde nimirū, q̄ oīa q̄ statuta ratione p̄ coelum fieri uidemus, diē & noctem, & migrātes int̄ utrunq̄ prolaxitatis breuitatisq̄ uices, & certis temporibus æquā utriusq̄ mensurā, dein ueris clementē *tempiem, torridū cācri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis auræ, uim frigoris inter utranq̄ tēperiē, oīa hæc solis cursus & ratio dispensat. Iure ergo cor coeli dicitur, p̄ quem fiunt oīa q̄ diuina ratione fieri uidemus. Est & hæc causa, prop̄ quā iure cor coeli uocet̄, q̄ natura ignis semp̄ in motu p̄petuo agitatūq̄ est. Solē aut̄ ignis ætherei fontem dictū esse retulimus. Hoc ē ergo sol in æthere, q̄d in aīali cor, cuius ista natura est, ne unq̄ cesset à motu: aut si breuis sit eius q̄cuncq̄ casu ab agitatione cessatio, mox aīal interimat. Hæc de eo q̄ solē mundi mentē uocauit. Cur v̄o & tempatio mundi dictus sit, ratio in apto est. Ita em̄ nō solū terram, sed ip̄m q̄q̄ coelū, q̄d uerē mūdu uocat̄, tēperari sole certissimū est, ut extremitates eius q̄ lōgissimē à uia solis recesserunt, oīi careāt bñficio caloris, & una frigoris p̄petuitate torpescāt, q̄d in sequētibus aptius explicabit̄.

Al. teporem.

Restat ut & de magnitudine eius, quā v̄issima p̄dicatione extulit, pauca & non p̄tereunda dicamus. Physici hoc maxime cōseq̄ in oīi circa magnitudinē solis inq̄sitione uoluerūt, q̄to maior esse possit q̄ terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mensura terræ septies & uicies multiplicata, mensurā solis efficiet. Possidonius multo multoq̄ sapius, & uterq̄ lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cum solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunæ deficiētis utunt̄. Cum defectum lunæ conant̄ asserere, probationem de solis magnitudine mutuantur. Et sic euenit, ut dum utrunque de altero astruitur, neutrum probabiliter astruat̄, semp̄ in medio uicissim nutante mutuo testimonio. Quid em̄ per rem adhuc probādā probet̄? Sed Aegyptij nihil ad coniecturā loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectum uocātes, q̄pta mensura sol terra maior sit probare uoluerunt, ut tum demum p̄ magnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaq̄ dubitabat̄ non posse aliter dephēdi, nisi mensura & terræ & solis inuenta, ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidem dimēfio oculis rationem iuuantibus de facili constabat. Solis uero mensuram aliter nisi per mensurā coeli, p̄ quod discurrit, inueniri non posse uiderunt. Ergo primum metiendum sibi coelum illud, id est iter solis, constituerunt, ut per id possent modum solis agnoscere. Sed quæso, si quis unq̄ tam otiosus, tamq̄ erit ab oīi serio feriat̄, ut hæc quoq̄ in manus sumat, ne talem ueterū promissionem quasi insanix proximā aut horrescat aut rideat. Etenim ad rem quæ natura incomphensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium, & per terram q̄ coeli modus sit, reperit. Vt autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior.

*Solis magnitudinem
de sc̄m quæsdam.*

In oīi orbe uel sphaera, medietas cētrum uocat̄. Nihilq̄ aliud est cētrum, nisi punctum q̄ sphaeræ aut orbis medium certissima obseruatione distinguit̄. Item ducta linea de q̄cuncq̄ loco circuli q̄ designat ambitum, in quacuncq̄ eiusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non oīi modo

Centrum.

modo medietas est orbis quā separat ista diuisio. Illa em̄ tm̄ linea in partes æq̄
 les orbē mediū diuidit, q̄ à summo in summū ita deducit, ut necesse sit eā tran-
 ire p̄ centrum. Et hæc linea q̄ orbē sic æqualit̄ diuidit, diametros nuncupatur.
 Itē diametros om̄is cuiuscunc̄ orbis triplicata cum adiectione septimæ partis
 suæ, mensurā facit circuli, q̄ orbis includitur. Id est, si uncias septē teneat diame-
 tri lōgitudō, & uelis ex ea nosse quot uncias orbis ipsius circulus teneat, tripli-
 cabis septē, & faciunt uigintiū. His adijcies septimā partē, hoc est unū, &
 pronūtiabis uiginti & duabus uncijs huius circuli eē mēsurā, cuius diametros
 septē uncijs extendit. Hæc oīa geometricis euidentissimisq̄ rationibus proba-
 re possemus, nisi & neminē de ipsis dubitare arbitraremur, & caueremus iusto
 prolixius uolumē extendere. Sciendum & hoc, q̄ umbra terræ quā sol post
 occasum in inferiore hemisphærio currēs sursum cogit emitti, ex qua super ter-
 ram fit obscuritas q̄ nox uocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensu-
 ra, quā terræ diametros habet. Et hac lōgitudine ad ipsum circulū p̄ quem sol
 currit erecta, exclusione luminis tenebras in terrā refundit. Prodendū est igit̄,
 q̄ta diametros terræ sit, ut cōstet qd̄ possit sexagies multiplicata colligere. Vn̄
 de his p̄libatis, ad tractatum mensurarū quas promisit oratio reuertatur. Eui-
 dentissimis & indubitabilibus dimētionibus constat, uniuersæ terræ ambitū,
 quæ ubicunc̄ uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorū milia ducē
 ta quinquagintaduō. Cum ergo tm̄ ambitus teneat, sine dubio octoginta milia
 stadiorū, uel non multo amplius diametros habet, sc̄dm̄ triplicationem cum se-
 ptimæ partis adiectione, quam superius de diametro & circulo regulariter di-
 ximus. Et q̄a ad efficiendā terrenæ umbræ longitudinē, nō ambitus terræ, sed
 diametri mensura multiplicanda est: ipsa est em̄ quam sursum constat exerce-
 re, sexagies multiplicāda tibi erunt octoginta milia, q̄ terræ diametros habet, q̄
 faciunt quadragies octies cētena milia stadiorū esse à terra usq̄ ad solis cursū,
 quò umbrā terræ diximus puenire. Terra aut̄ in medio cœlestis circuli, per
 quē sol currit, ut centrū locata est. Ergo mēsurā terrenæ umbræ medietatē dia-
 metri cœlestis efficiet: & si ab altera quoq̄ parte terræ par usq̄ ad eūdem cir-
 culū mensura tendatur, integra circuli p̄ quem sol currit, diametros inuenitur.
 Duplicatis igit̄ illis quadragies octies cētenis milibus, erit integra diametros
 cœlestis circuli, nonagies sexies cētenis milibus stadiorū. Et inuēta diametros,
 facile mēsuram nobis ipsius quoq̄ ambitus prodit. Hanc em̄ summā, quæ dia-
 metrū facit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut sæpe iam dictū est: ^H

*Ambitus cir-
culi per quem
sol meat.*

& ita inuenies totius circuli per quē sol currit, ambitum stadiorū habere trecē
 ties cētena milia, & insuper cētum septuaginta milia.
 His dictis, quibus mēsurā quā terræ uel ambitus uel diametros habet, sed
 & circuli modus per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam
 solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, in
 dicemus. Nam sicut ex terrena umbra potuit circuli per quem sol meat depre-
 hendi magnitudo, ita per ipsum circulum mēsurā solis inuēta est in hunc mo-
 dum, procedēte inquisitionis ingenio: Aegnoctiali die ante solis ortum æqua-
 biliter locatum est saxum uas in hemisphærii speciē, cauata ambitione curuatū,
 infra per lineas designato duodecim diei horarū numero, quas styli prominen-

*Quō deprehe-
sa sit magnitu-
do solis.*

A tis umbra cū transitu solis p̄tereundo distinguit. Hoc ē autē (ut scimus) huiusmo-
 di uasis officiū, ut tāto tēpore à priore eius extremitate ad alterā usq; styli um-
 bra percurrat, q̄to sol medietatem cœli ab ortu in occasum unius scilicet hemi-
 sphær̄ij cōuersione metitur. Nam totius cœli integra cōuersione diem noctemq;
 concludit. Et ideo constat, quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uase um-
 bram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tēpus solis ortui propin-
 quantis, inhæsit diligens obseruantis obtutus. Et cum ad primum solis radium
 quē de se emisit prima summitas orbis, emergens de umbra styli decedēs sum-
 mitate primā curui labri eminentiā contingit, locus ipse q̄ umbræ primitias ex-
 cepit, notæ imp̄ssione signatus est, obseruatumq; q̄diu sup̄ terrā ita solis orbis
B integer appareret, ut una eius sumitas adhuc horizonti uideret̄ insidere, & mox
 locus ad quem umbra tunc in uase migrauerat, adnotatus est. Habitaq; dimen-
 sione inter ambas umbræ notas, quæ integrum solis orbem, id est diametrū,
 natae de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spa-
 tij, quod à summo uasis labro usq; ad horæ primæ lineam cōtinetur. Et ex hoc
 cōstitit, q̄ in cursu solis unam tempore æqnoctialis horam faciat repetitus no-
 uies orbis eius accessus. Et q̄a cōuersione cœlestis hemisphær̄ij peractis horis du-
 odecim diem condit, nouies autem duodeni efficiūt centum octo, sine dubio so-
 lis diametros centesima & octaua pars hemisphær̄ij æqnoctialis est. Ergo toti-
 us æqnoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circu-
 lum habere stadiorū trecenties centena milia, & insuper centum & septuagin-
C ta milia, antelatis probatum est. Ergo si eius summæ ducentesimam sextamde-
 cimā consideraueris partē, mensuram diametri solis inuenies. Est autē pars ista
 ferē in centum quadraginta milibus. Diametros igit̄ solis cētum quadraginta
 milium ferē stadiorū esse dicenda est. Vnde penē duplex q̄ terræ diametros in-
 uenitur. Cōstat autē geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus al-
 tera diametros duplo alterā uincit, illum orbem cuius diametros dupla est, or-
 be altero octies esse maiorē. Ergo ex his dicendum est, solē octies terra esse ma-
 iorem. Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

*Sol octies ma-
ior q̄ terra.*

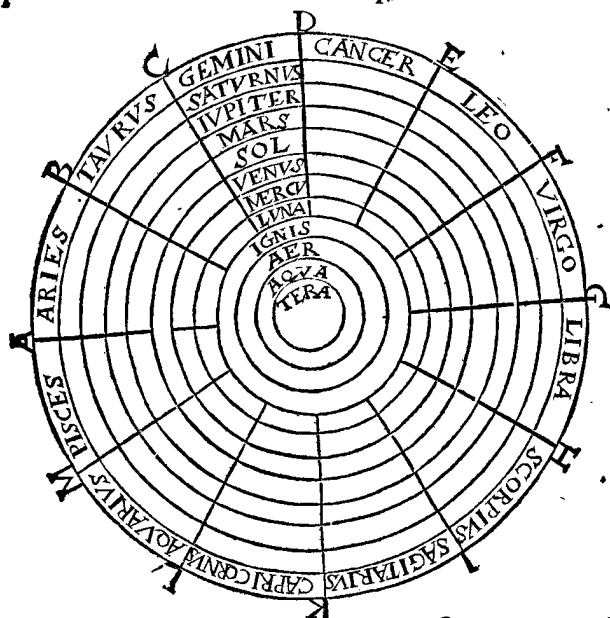
*Qua ratione inferiorū sphaerarum stellæ in Zodiaci signis meare dicantur, cum in eis nō sint:
 curq; ex his aliæ breuiori, aliæ longiori tempore Zodiaci signa percurrant: & quomodo circulus
 Zodiacus in duodecim partes diuisus sit.*

Caput .XXI.

D Ed quoniā septem sphaeras cœlo diximus esse subiectas, exteriore quaq;
 quas interius continet ambiente, longeq; & à cœlo omēs, & à se singulæ
 recesserunt, nunc quærendum est, cum zodiacus unus sit, & is cōstet cœ-
 lo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphaerarum stellæ in signis zo-
 diaci meare dicantur. Nec longum est inuenire rationem, quæ in ipso uestibu-
 lo excubat quæstionis. Verum est em̄, necq; solem lunam ue, necq; de uagis ul-
 lam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceatur: sed in illo signo ef-
 se unaquæque perhibetur, quod habuerat super uerticem, in ea quæ illis subie-
 cta est, circuli sui regione discurrens. Quia singularum sphaerarum circulos in
 duodecim partes, æquē ut zodiacum, ratio diuisit. Et quæ in eam partem circu-
 li sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem uenisse
 concedit̄. Similisq; obseruatio in singulas partes migrātibus stellis tenet̄. Et
 quia

*Quem̄ modis
inferiorū sphae-
rarū stellæ in
zodiaci signis
meare dicantur.*

quia facilius ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, uisus as-

signet. Esto enim zodiacus circulus, cui ascriptum est, a. In hunc septem alij orbes locent. Et zodiacus ab a, per ordinem affixis notis, quibus ascribentur litterae sequentes, in partes duodecim diuidat. Sicutque spatium quod inter a & b clauditur, arietis deputatum: quod intra b & c, tauri: quod inter c & d, geminis: cetero, quod sequitur, & reliqua per ordinem cetera. His constitutis, iam de singulis zodiaci notis & litteris, singulae deorsum lineae per omnes circulos ad ultimum usque ducantur, procul dubio per orbes singu-

los duodecim partes diuidet transitus linearum. In quocumque igitur circulo seu sol in illo, seu luna uel de uagis quocumque discurrat, cum ad spatium uenerit, quod inter lineas clauditur ab a & b notis & litteris defluentes, in ariete esse dicet, quia illic constituta spatium arietis in zodiaco designatum super uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quacumque migrauerit partem, in signo sub quo fuerit, esse dicet.

Cur aliae stellae breuiori tempore zodiaci signa percurrant aliae longiori.

Atque haec ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum eademque signa, aliae tempore longiore, aliae breuiore percurrant. Quoties enim plures orbes intra se locant, sicut maximus est ille qui primus est, & minimus qui locum ultimum tenet: ita de medijs, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habet. Et inter has igitur septem sphaeras gradum celeritatis suae singulis ordo positionis ascripsit. Ideo stellae quae per spatia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt: quae per angusta, breuiore. Constat enim nullam inter eas celerius ceteris tardius uel procedere. Sed cum sit omnibus idem motus meandi, tantam eius diuersitatem temporis, sola spatiorum diuersitas facit. Nam ut de medijs nunc praetermittamus, ne eadem saepe repetant, quae eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uigintiocto ambit & permeat, sola causa in quantitate est circularum, quae aliter maximus, aliter minimus. Ergo & ceterarum singulae per spatij sui modo, tempus meandi aut extendunt, aut contrahunt.

Hoc loco diligens rerum discussor inueniet, quod requirit. Inspectis enim zodiaci notis, quas monstrat in praesidium fidei aduocata descriptio, quis uero (inger) circi coelestis duodecim partes aut inuenit, aut fecit, maxime cum nulla oculis subiiciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariae interrogationi historia ipsa respondeat, factum referens, quo a ueteribus & tentata est tam difficilis, & effecta diuisio. Aegyptiorum enim retro maiores, quos constat primos omnium caelum scrutari & metiri ausos, postquam perpetuae apud se serenitatis obsequio caelum semper spectu libero intuentes, deprehenderunt uniuersis uel stellis uel sideribus infixis caelo, solas cum sole & luna quinque stellas uagari, nec has tamen per omnes caeli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere: nunquam denique ad septentriona-

Quo zodiacus in duodecim partes diuisus.

A trionalem uerticē deuiare, nunq̄ ad australis poli ima demergi, sed intra unius
 obliq̄ circi limitem oēs habere discursus, nec oēs tñ ire pariter & redire, sed
 alias alijs ad eundē locum puenire tēporibus. Rursus ex his alias accedere, re-
 tro agi alias, uideriq̄ stare nonnunq̄. Postq̄ inq̄ hæc inter eas agi uiderūt, cer-
 tas sibi partes decreuerūt in ipso circo cōstituere, & diuisionibus annotare, ut
 certa essent locorū nomina, in q̄bus eas morari, uel de q̄bus exisse, ad quæ ue-
 rursus esse uenturas, & sibi inuicem annuntiarent, & ad posteros noscēda trās-
 mitterent. Duobus igitur uasis æneis p̄paratis, quorum alteri fundus erat in
 modum clepsydre foratus, illud qđ erat integrum, uacuum subiecerunt, pleno
 aquæ altero supposito, sed meatu antè munito, & quamlibet de infixis unā cla-
 rissimam stellā lucideq̄ notabilem orientem obseruauerūt. Quæ ubi primum
 B coepit emergere, mox munitione subducta, p̄miserunt subiecto uasi aquam su-
 perioris influere, fluxitq̄ in noctis ipsius & secuti diei finem, atq̄ in id noctis
 secundæ q̄diu eadem stella ad ortum rursus reuertitur: quæ ubi apparere uix
 coepit, mox aqua quæ influebat amota est. Cum igitur obseruata stellæ itus
 ac reditus integrā significaret coeli cōuersionem, mensurā sibi coeli in aquæ de
 illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim
 sub fida dimēsiōe diuisa, alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut sin-
 gula tñ singulas de illis duodecim partibus ferrēt. Totaq̄ rursus aqua in uas
 suum pristinum foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capa-
 citatis minoris alterum subiecerūt pleno, alterum iuxtā expeditum paratumq̄
 posuerunt. His p̄paratis, nocte alia in illa iam coeli parte, per quam solē lu-
 namq̄ & quinq̄ uagas meare diuturna obseruatione didicerāt, quamq̄ post-
 C ea zodiacum uocauerunt, ascensurū obseruauerunt sidus, cui postea nomē ari-
 etis indiderunt. Huius incipiēte ortu, statim subiecto uasi suppositæ aquæ flu-
 xum dederunt. Qđ ubi cōpletum est, mox eo sublato effusiq̄, alterū simile sub-
 iecerunt, certis signis obseruatis ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas,
 quæ oriebantur cum primum uas esset impletum, intelligētes qđ eo tempore,
 quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars coeli duodecima cōscendit. Ab il-
 lo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primū uas coepit influere, usq̄ ad lo-
 cum qui oriebatur cum idem primum uas impleretur, duodecimam partē coe-
 li, id est unum signum, esse dixerūt. Item scđo uase impleto, & mox retracto il-
 lo, simile quod olim effusum parauerāt, iterū subdiderunt, notato similiter loco
 q̄ emergebat, cum scđm uas esset impletum, & à fine primi signi usq̄ ad locū
 D qui ad scđæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. Atq̄ ita ui-
 cissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes, singulos sibi ascē-
 dentium coeli partium limites annotando. Vbi cōsummata iam omī p̄ duode-
 cim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est, sine dubio iam diuisas
 certisq̄ sibi obseruationibus & indicijs annotatas duodecim coeli partes tātæ
 compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una sed duabus effectū
 est, quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius
 media, & medietas reliqua per noctem. Nec tñ cœlum omē duarum sibi pro-
 ximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorū temporū nocturna dimensio
 utrunq̄ hemisphærium paribus æquè uicibus annotauit. Et has ipsas duode-
 d cim

Zodiacus unde dictus.

Aries cur primus inter signa.

Cur signa diuersorum numinum assignata sint potestati.

Planetarum ordo.

Epilogus eorum de quibus per ordinem dicturum se esse pollicitus fuit capite decimo septimo.

cim partes signa appellari maluerunt, certaque singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa Græco nomine ζώδια nuncupantur, circum ipsum zodiacum quasi signiferum uocarunt. Hanc autem rationem idem illi cur arietem cum in sphaera nihil primum nihilque postremum sit, primum tamen dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est quo in hunc fulgorem coelum & elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis iure uocatur, arietem in medio caelo fuisse. Et quia medium coelum quasi mundi uertex est, arietem propterea primum inter omnes habitum, quod ut mundi caput in exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam causam, cur haec ipsa duodecim signa assignata sint diuersorum numinum potestati. Aiunt enim in hac ipsa genitura mundi ariete (ut docuimus) medium caelum tenente, horam fuisse mundi nascentis, cancro gestante tunc lunam. Post hunc sol cum leone oriebat, cum Mercurio uirgo, libra cum Venere, Mars erat in scorpio, sagittarium Iupiter obtinebat, in capricorno Saturnus meabat. Sic factum est, ut singuli eorum signorum domini esse dicantur, in quibus cum mundus nasceretur, fuisse credunt. Sed duobus quidem luminibus singula tantum signa, in quibus tunc fuerant, assignauit antiquitas cancrum lunae, soli leonem. Quinque uero stellis propter illa signa, quibus tunc inhærebant, quinque reliqua sic adiecit uetustas, ut in assignandis a fine prioris ordinis, ordo sanctus inciperet. Superius enim diximus, in capricorno Saturnum post omnes fuisse, ergo secunda adiectio eum primum fecit, quod ultimus fuerat. Ideo aquarius, qui capricornum sequitur, Saturno datur: Ioui qui ante Saturnum erat, pisces dicantur: aries Marti, qui praecesserat Iouem: taurus Veneri, quam Mars sequebat: gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco, quod in genitura mundi uel ipsa rerum prouidentia, uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignauit sphaeris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, in Iupiter, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tantum rationis patrocinio, abunde Platonice ordinem prior ratio commendat.

Ex his quae de uerbis Ciceronis proximè praelatis quaerenda proposituimus, quae licuit breuitate, a summa sphaera quae aplanas dicitur, usque ad lunam, quae ultima diuinorum est, omnia iam (ut opinor) absoluimus. Nam & coelum uolui, et cur ita uoluatur ostendimus: septemque sphaeras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit: & de ipso sphaerarum ordine quod diuersi senserint, uel quid inter eos dissensionem fecerit, quae uel magis sequenda sit sententia, tractatus inuenit. Nec hoc tacitum est, cur inter omnes stellas sola sine fratris radijs luna non luceat. Sed & quae spatiorum ratio solem ab his quoque, qui eum inter septem quartum locarunt, non tantum abruptè medium, sed ferè medium dici coegerit, publicatum est. Quid significant nomina, quibus ita uocatur ut laudari tantum putetur, innotuit. Magnitudo quoque eius, sed & caelestis per quem discurrit circuli, terraeque pariter quanta sit, uel quemadmodum deprehensa, monstratum est. Subiectarum sphaerarum stellae quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est ferri dicantur, uel quae ratio diuersarum faciat seu celerem seu tardum recursum. Sed & ipse zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuisus sit, curque aries primus habeatur, & quae signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia haec quae de summo ad lunam usque perueniunt, sacra, incorrupta, diuina sunt,

A sunt, quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam recipiens inæqualem uarietatis æstum. Infra lunam aer & natura permutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris & aeris, ita diuinorum & caducorum luna confinium est. Quod autem ait: Nihil infra lunam esse diuinum, præter animos munere deorum hominibus generi datos, non ita accipiendum est, animos hic esse, ut hic nasci putentur: sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit & recedit, ita animorum origo coelestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa, sed recipit: & quæ recipit, & remittit. Proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando sola suffecerit: Nam quia terra, aqua, & aer infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam, sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris uitam & animam sustinendi commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret & ferret. Hæc & de aere dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphaerarum nona, & mundi ultima est, dictu necessaria differamus.

Quo animi nostri hic sunt.

Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera. Cap. .XXII.

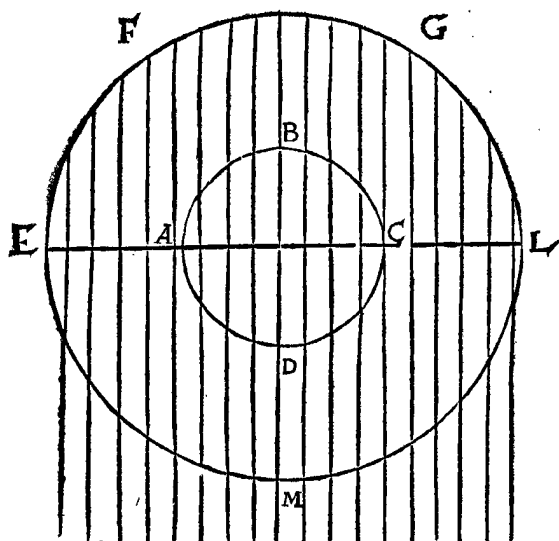
Nam ea quæ est media & nona tellus (inquit) nec mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Illæ uerè insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur: & dum altera alteram facit, ita uicissim de se nascuntur, ut nunquam à naturalis societatis amplexibus separentur. Talia sunt uincula, quibus terram natura constrinxit. Nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non mouetur: ideo non mouetur, quia infima est. Nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter inuoluta rerum necessitas in se uinxit, tractatus expediat. Non mouetur, ait: est enim centron. In sphaera autem solum centron diximus non moueri, quia necesse est, ut circa aliquid immobile sphaera moueatur. Adiecit: Infima est. Rectè hoc quoque, nam quod centron est, medium est. In sphaera uero hoc solum constat imum esse, quod medium est. Et si ima est, sequitur ut uerè dictum sit, in eam ferri omnia. Semper enim pondera in imum natura deducit. Nam & in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est. Quicquid ex omni materia de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit, id tenuit summitatem, & æther uocatus est. Pars, cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aer extitit, & in secunda delapsus est. Post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam usque ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. Iam uero quod de omni syluestri tumultu uastum, impenetrabile, densatum, ex defecatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo. Quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis coaceruauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. Hanc spissus aer & terreno frigori propior quam solis calori, stupore spiraminis densioris undique uersum fulcit & continet. Nec in recessum aut accessum moueri eam patitur, uel uis circumuallantis & ex omni parte uigore simili librantis auræ, uel ipsa sphaeralis extremitas, quæ si paululum à medio declinauerit, sit cuicunque uertici propior, & imum relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphaeræ uertice pari spatio recedit. In hanc

Loquitur quasi tria tantum sint elementa.

Causa cur sit terra immobilis.

d ij igit

igitur, quæ & ima est, & quasi mediâ, & non mouetur, quia centrum est, omnia pondera ferri necesse est. Et quia ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est, argumento sunt cum alia innumera, tum præcipuè imbres, qui in terrâ ex omni aëris parte labuntur. Nec em̄ in hanc solam quam habitamus superficiem decidunt, sed & in latera quibus in terra globositas sphaeralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, imbrium casus est. Nam si aër terreni frigoris exhalatione defatus, in nubem cogitur, & ita abruuntur in imbres, aër autem uniuersam terram circumfusus ambit, proculdubio ex omni aëris parte, præter usquam calore perpetuo, liquor pluuiialis emanat, qui undique in terram quæ unica est sedes ponderum, defluit. Quod qui respuit, superest ut existimet extra hanc unam superficiem quam incolimus, quicquid niuium imbrium uel grandinum cadit, hoc totum in cœlum de aëre defluere. Cœlum enim ab omni parte terræ æquabiliter distat, & ut à nostra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram, sed in cœlum caderent, quod uilitatem ioci scurrilis excedit. Esto enim terræ sphaera, cui ascripta sunt a, b, c, d. Circa hæc sit aëris orbis, cui ascripta sunt e f g l m.

Et utrumque orbem, id est terræ & aëris, diuidat linea ducta ab e, usque ad l. Erit superior ista quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab a, usque ad c. Latera uero aëris, id est ab f usque ad e, & à g usque ad l, humorem suum in aërem cœlumque deijcerent. De inferiore autem cœli hemisphaerio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita deflueret, sicut ostendit sub

iecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius, quod sic absurdum est, ut sine argumentationis patrociniò subruatur. Restat ergo, ut in dubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta sunt, opitulātur nobis & ad illius loci disputationem, quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus, ad secundi commentarij uolumen, disputationem sequentium referuemus.

Finis libri primi. *

A **MACROBII AVRELII**THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV-
STRIS IN SOMNIVM SCIPIONIS EXPO-*sitionis quæmelegantissimæ liber secundus.**Concentum quendam effici motu cœlestium corporum, & quo modo ratio eius cœcentus a Pythagora sit deprehensa. Tum qui numeri apti sint consonantijs musicis, quotq; consonantiæ sint.**Caput primum.*

B **V**periore cōmentario Eustachi luce mihi charior dilecti orq; fili, usq; ad stelliferæ sphaeræ cursum & subiectarū septē, sermo processerat: nunc iam de musica earū modulatione disputet. Quis hic, inq; q; est qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est (inquit ille) qui interuallis distinctus imparibus, sed tñ pro rata parte ratione distinctis, & impulsu & motu ipsorū orbiū efficit: & acuta cū grauibus tēperans, uarios æquabiliē concētus efficit. Nec em̄ silētiō tāti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte gra uiter, ex altera aut̄ acutē sonent. Quā ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acutē excitato mouet sono, grauissimo autē hic lunaris atq; infimus. Nā terra nona, immobilis manens, ima sede semp̄ hæret, cōplexa mundi mediū locum. Illi autē octo cursus, in qbus eadē uis est duorū, septē efficiunt distinctis interuallis sonos, q; numerus rerū oīm ferē nodus

C **est**, quod docti homines neruis imitati atq; cātibus, apuerunt sibi reditū in hūc locū. Exposito sphaerarū ordine, motuq; descripto q̄ septē subiectæ in cōtrariū cœlo ferunt, cōsequēs est, ut qualē sonū tantarū molium impulsus efficiat, hic requirāt. Ex ipso em̄ circumductu orbiū, sonum nasci necesse est: q̄a percussus aër, ipso interuentu ictus, uim de se fragoris emittit, ipsa cogēte natura, ut in sonum desinat duorū corporū uiolenta collisio. Sed is sonus, q; ex q̄licuncq; aëris ictu nascit̄, aut dulce q̄ddam in aures & musicū defert, aut ineptū & asperū sonat. Nā si ictum obseruatio numerorū certa moderet̄, cōpositum, sibiq; cōsentiens modulamē educit̄. At cum increpat tumultuariā & nullis modis gubernata collisio, fragor turbidus & incōditus offendit auditū. In cœlo aut̄ cōstat nihil fortuitū, nihil tumultuariū, puenire, sed uniuersa illic diuinis legibus & stata ratioē pcedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectū est, musicos sonos de sphaerarū cœlestiū cōuersione procedere: q̄a & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio q̄ diuinis inest, sit sono causā modulaminis. Hoc Pythagoras primus oīm Graiæ gentis hoīm mente concepit. Et intellexit q̄dem cōpositum quiddā de sphaeris sonare prop̄ necessitatē rationis, q̄ à cœlestibus nō recedit. Sed q̄ esset illa ratio, uel qbus obseruāda modis, non faciliē dephendebat. Cūq; eum frustra tātæ tamq; arcanæ rei diuturna inq̄sicio fatigaret, fors obtulit, qd̄ cogitatio alta nō reperit. Cum em̄ casu p̄teriret in publico fabros, ignitū ferrū ictibus mollientes, in aures eius malleorū soni certo sibi rñdentes ordine, repēte ceciderunt. In qbus ita grauitati acumina cōsonabant, ut utrunq; ad audientis sensum stata dimēsiōne remearet, & ex uarijs impulsibus unū sibi cōsonās

*Necessario cōcentū quēdam esse corporū cœlestiū.**Quō reperta à Pythagora sit cōcentiū ratio.*

nasceret. Hic occasione sibi oblata ratus deprehendi oculis & manibus, quod olim cogitatione quaerebat, fabros adit: & immines operi curiosius intuet, anno tans sonos, quod de singulorum lacertis conficiebant. Quos cum ferientium uiribus ascribendos putaret, iubet ut in se malleos mutant: quibus mutatis, sonorum diuersitas ab hominibus recedens, malleos sequebatur. Tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda conuertit. Cumque sibi diuersitatem ponderis quod habebat in singulis annotasset, alijs ponderibus in maius minus uel excedentibus fieri malleos impauit, quorum ictibus soni nequaquam prioribus similes, nec ita sibi consonantes exaudiebant. Tunc aduertit concordiam uocis, lege ponderum puenire. Collectisque numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides uertit examen: & intestina ouium, uel bouum neruos tam uarijs ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse didicerat. Talisque ex his consentus euenit, quale prior obseruatio non frustra aduersa promiserat: adiecta dulcedine, quam natura fidium sonora praestabat. Hic Pythagoras tanti secreti compositus, deprehendit numeros, ex quibus soni sibi consoni nascerentur: adeo, ut fidibus sub hac numerorum obseruatione compositis, certae certis, aliaque alijs conuenientium sibi numerorum concordia tenderent: ut una impulsu plectro, alia licet longe posita, sed numeris conueniens, simul sonaret. Ex omni autem innumera uarietate numerorum, pauci & numerabiles inuenti sunt, quae sibi ad conficiendam musicam conuenirent. Sunt autem hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius tertia partem: ut sunt quatuor ad tria. Nam in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est unum. Et is numerus uocatur epitritus, de quo eo nascitur symphonia quae appellatur *δια τριών*. Hemiolius est, cum de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius medietatem: ut sunt tria ad duo. Nam in tribus sunt duo, & media pars eorum, id est unum. Et ex hoc numero quae hemiolius dicitur, nascitur symphonia quae appellatur *δια δύο*. Duplaris numerus est, cum de duobus numeris, minor bis in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad duo. Et ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomen est *δια δύο*. Triplaris autem, cum de duobus numeris minor ter in maiore numeratur: ut sunt tria ad unum. Et ex hoc numero symphonia procedit, quae dicitur *δια τριών* & *δια δύο*. Quadruplus est, cum de duobus numeris minor quater in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad unum, quae numerus facit symphoniam quam dicunt *δια δύο* & *δια τριών*. Epogdous est numerus, quae intra se habet minorem & insuper eius octauam partem: ut nouem & octo. Quia in nouem octo sunt, & insuper octaua pars eorum, id est unum. Hic numerus sonum parit, quem tonum musici uocauerunt. Sonum vero tono minorem, ueteres quidem semitonum uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur, quia nec semiuocalis in litteris pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus pro natura sui in duo diuidi sibi aequa non poterit. Cum enim ex nouenario numero constet, nouem autem nunquam aequaliter diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitonum uocitauerunt sonum tono minorem, quem tam paruum distare a tono deprehensum est, quantum hi duo numeri in se distant, id est ducenta quadragintatria & ducenta quinquagintasex. Hoc semitonum Pythagorici quidem ueteres dies non noabant: sed sequens usus sonum semitono minorem dies non constituit noandum, Plato semitonum limma uocitauit.

Sex tantum numeros aptos esse ad conficiendam musicam.

Sunt

A Sunt igitur symphoniarum quinque, id est *διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πέντε, διὰ πέντε, διὰ πέντε*. Sed hic numerus symphoniarum ad musicam pertinet, quam uel flatus humanus intendere, uel capere potest humanus auditus. Ultra autem tendit harmoniarum celestis accessio. id est usque ad quater *διὰ τεσσάρων* & *διὰ πέντε*. Nunc interim de his quas nouimus, differamus. Symphonia diatessarum constat de duobus tonis & semitono, ut minutias que in additamento sunt, relinquimus, ne difficultatem creemus: et fit ex epitrito. Diapente constat ex tribus tonis & hemitono: & fit de hemiolo. Diapason constat de sex tonis: & fit de duplari. Sed *διὰ τεσσάρων* & *διὰ πέντε* constat ex nouem tonis & hemitono, & fit de triplari numero.

Symphoniae
quinque.

Dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

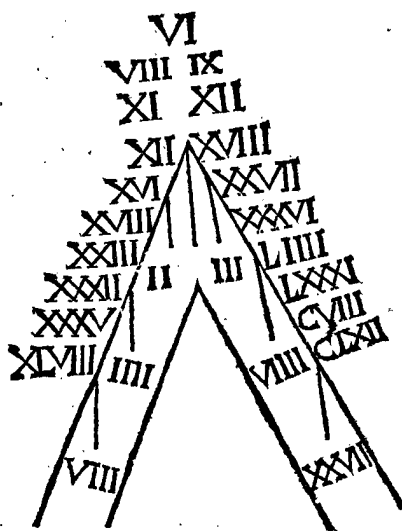
B Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit. Et quod hinc etiam probari possit concentum quandam esse celestium corporum. Caput .II.

Hinc & Plato postquam Pythagoricam successione doctrinam, & ingenij proprii diuina profunditate, cognouit nullam esse posse sine his numeris iugabilem competentiam, in Timaeo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, que circa disciplinam musicam uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne (quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur) ipsum per se difficile credatur, pauca nobis permittenda sunt, quae simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorum. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. Habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometrae tamen alia sibi corpora proponunt, que appellantur mathematica, cogitationi tantum subiicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neque longitudo, neque latitudo, neque altitudo deprehendatur, quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam. id est corpus unius dimensionis. Longum est enim sine lato, sine alto, & duobus punctis ex utraque parte sola longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus aestimatur, longo latoque, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur. id est per singulas lineas binis. Si uero haec duae lineae fuerint duplicatae, ut subiectis duabus duae supponantur, adicietur profunditas, & hinc solidum corpus efficitur. quod sine dubio octo angulis continebitur, quod uidemus in tessera, que Graeco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et *μονάς* punctum putatur, quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, ita monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorum. Primus ergo numerus in duobus est, qui similis est lineae, de puncto sub gemina puncti terminatione productae. Hic numerus, duo, geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis, quod sub quatuor punctis longo latoque distenditur. Quaternarius quoque ipse geminatus, octo efficit: quod numerus solidum corpus imitatur: sicut duas lineas diximus duabus suppositas, octo angulorum dimensionem integram corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud geometras: bis bina bis, corpus esse iam solidum. Ergo a pari numero accessio usque ad octo, soliditas est corporis. Ideo

d iij inter

inter principia, huic numero plenitudinē deputauit. Nunc oportet ex impari quocumque numero, quemadmodum id efficiat, inspicere. Et quia tam parus quam imparis numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credat. Hic triplicatus nouenariū numerū facit, quod & ipse quasi de duabus lineis, longum latumque corpus efficit, sicut quaternarius secundum de paribus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiā dimensionem prestat, & ita à parte imparis numeri in uigintiseptem, quae sunt ter terna ter, solidū corpus efficit, sicut in numero pari bis bina bis, quae est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendum utrobique solidū corpus, monas necessaria ē, & sex alij numeri. id est terni à pari & impari. A pari quidem, duo, quatuor, octo: ab impari autem, tria, nouem, uigintiseptem. Timaeus igitur Platonis in fabricanda mundi anima, consilium diuinitas enuntiās, ait illā per hos numeros fuisse contextā, quod & à pari & impari cubū. id est perfectionē soliditatis efficiūt: non quia aliqd significaret illam habere corporeum, sed ut posset uniuersitatē animādo penetrare, & mundi solidum corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. Nam cum de deo animā mundi fabricante loqueret, ait: Primā ex omni firmamento partem tulit. Hinc sumpsit duplam partē prioris. Tertiā uero secundae hemioliā, sed primae triplam. Et quartā, duplā secundae. Quintam, tertiā triplam. Sextam, primae octuplam. Et septimā, uicies septies à prima multiplicatam. Post haec spatia, quae inter duplos & triplos numeros habant, insertis partibus adimplebat: ut binā medietates singula spatia colligerent: ex quibus uinculis hemioliū & epitriti & epogdoi nascebant. Haec Platonis uerba ita à nonnullis excepta sunt, ut primam partem monadem crederent:

Al. mundi fabricatio secundum Platonem.
Al. fermento.

Al. augmentū.

secundam quam dixi duplam prioris, dualem numerū esse considerēt: tertiā, ternarium numerū: quod ad duo hemioliū est, ad unū triplus: & quartam, quatuor: qui ad secundam, id est ad duo duplus est: quintā, nouenariū: quod ad tertiū. id est ad tria triplus est: sextā autem, octonariū, quod primum octies continet. At uero pars septima, in uiginti & septem fuit, quae faciūt (ut diximus) argumentum tertiū imparis numeri. Alternis enim (ut animaduertere facile est) processit illa contextio: ut post monadem, quae & par & impar est, primus par numerus poneretur, id est duo. Deinde sequeretur primus impar, id est tria: quarto loco secundus par, id est quatuor: quinto loco secundus impar, id est nouem: sexto loco tertius par, id est octo: septimo loco tertius impar, id est uigintiseptem. Ut quia impar numerus mas habetur, & par foemina, ex pari & impari, id est ex mari & foemina, nasceretur, quae erat uniuersa paritura: & ad utriusque soliditatem usque procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continent iugabilem competentiam, quia omni mundo ipsa erat iugabilem praestatura concordiam. Nam duo ad unum dupla sunt, de duplo autem diapason symphoniam nasci iam diximus. Tria uero ad duo hemioliū numerū faciunt: hinc oriū diapente. Quatuor ad

A Or ad tria epiritus numerus est: ex hoc cōponit̄ diatessarō. Itē quatuor ad unū in quadrupli ratione censent̄: ex q̄ symphonia disdiapason nascit̄. Ergo mūdi anima, q̄ ad motū hoc qd̄ uidemus uniuersitatis corpus impellit, cōtexta numeris musicā de se creantibus concinentiā, necesse est ut sonos musicos de motu, quē proprio impulsu p̄stat, efficiat. quorū originē in fabrica suā cōtextionis inuenit. Ait em̄ Plato (ut supra retulimus) autorē animæ deū, post numerorū in se impariū contextionē, hemiolijs, epiritis, & epogdois, & limmate hiantia interualla supplēse. Ideo doct̄issimē Tullius in uerbis suis ostēdit Platonici dogmatis profunditatē: Quis hic, inq̄, q̄s est q̄ cōplet aures meas tātus & tam dulcis sonus? Hic est (inq̄t ille) qui interuallis disliūctus imparibus, sed t̄n̄ pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorū orbium efficit̄. Vides ut interualla cōmemorat, & hæc in se imparia esse testat̄, nec diffiteat̄ rata ratione distincta, q̄a sc̄dm̄ Timæum Platonis, impariū inter se interualla numerorū, raris ad se numeris, hemiolijs scilicet, epiritis, & epogdois, hemitonisq̄ distincta sunt: quibus om̄is canora ratio continet̄. Hinc animaduertit̄, q̄a hæc uerba Ciceronis nuncq̄ profecto ad intellectū paterent, nisi hemioliorū, epiritorum, & epogdoorū ratione p̄missa, q̄bus interualla distincta sunt: & nisi Platonici numeris quibus mundi anima est cōtexta, patefactis: & ratione p̄missa, cur ex numeris musicam creantibus anima intexta sit. Hæc em̄ om̄ia & causam mundi motus oñdunt, quem solus animæ p̄stat impulsus: & necessitatē musicæ concinentiæ, quam motui à se facto inserit anima innatā sibi ab origine.

Ostēditur ex constitutione aīe concentus celestiuū corporum.

C Alijs præterea indicijs ac rationibus cōcentū illū motū celestiuū posse ostēdi. Quodq̄ interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, reuera in ipso mūdi corpore deprehenduntur. Cap. III.

H Inc Plato in rep. sua, cum de sphaerarū celestiuū uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphaerarū motū cantum numinibus exhiberi. Nam Siren, deo canens Græco intellectu ualeat. Theologi quoq̄ nouem musas octo sphaerarū musicos cantus, & unam maximam cōcinentiam quæ constat ex om̄ibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in theogonia sua octauam musam Vraniam uocat: quia post septem uagas quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphaera supposita, proprio nomine celum uocatur. Et ut oñderet nonam esse & maximam, quam conficit sonorū cōcors uniuersitas, adiecit: καλλιόπη δ' ἦδε, προφειρεσάτη ἀπασάων, ex noīe oñdens ip̄am uocis dulcedinem nonam musam uocari. Nam καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ip̄am esse q̄ constat ex om̄ibus, p̄ssius indicaret: assignauit illi uniuersitatis uocabulū, uidelicet προφειρεσάτη ἀπασάων. Nam Apollinem ideo μὲν γὰρ uocant, quasi ducē & principem orbium cæterorū: ut ipse Cicero refert: Dux & princeps & moderator luminum reliq̄rū, mens mundi & t̄patio.

Prima ratio.

Secunda.

Al. fororum.

Musas esse mundi cantū etiā rustici sciunt, q̄ eas camœnas, q̄si canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam theologi cōprobantes, sonos musicos sacrificijs adhibuerūt: qui apud alios lyra & cithara, apud nonnullos tibijs alijs ue musicis instrumētis fieri solebāt. In ipsis quoq̄ hymnis deorū, p̄ stropham & antistropham metra canoris uersibus adhibebant̄: ut p̄ stropham rectus orbis stelliferi motus, p̄ antistropham diuersus uagarum regressus p̄dicatur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicāsus deo sum

Al. Hetrusci.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

psit exordium. Mortuos q̄q̄ ad sepulturā prosequi oportere cum cātu, pluri
 mar̄ gentium uel regionum instituta sanxerunt: psualione hac, q̄ post corpus
 animæ ad originē dulcedinis musicæ. i. ad cœlum redire credatur. Nā ideo i
 hac uita oīs aīa musicis sonis capitur (ut nō solum q̄ sunt habitu cultiores, uer̄
 uniuersæ q̄q̄ barbaræ nationes, cantus, q̄bus uel ad ardorem uirtutis animen
 tur, uel ad mollitiē uoluptatis resoluatur, exerceat) q̄a in corpus defert memori
 am musicæ, cuius in cœlo fuit cōscia. Et ita delinimentis cāticiis occupat, ut nul
 lum sit tā immite, tā asper̄ pectus, q̄d nō oblectamentor̄ talium teneatur affe
 ctu. Hinc existimo & Orphei uel Amphionis fabulā: quor̄ alī animalia ratio
 ne carentia, alī saxa q̄q̄ trahere cātibus ferebatur, sumpsisse principium: q̄a pri
 mi fortē gentes, uel sine ratiōis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mo
 biles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq̄ oīs habitus aīæ can
 tibus gubernatur, ut & ad bellum progressui, & itē receptui canatur cātu, &
 excitāte, & rursus sedate uirtutē. Dat somnos adimitq̄, necnon curas & immit
 rit & retrahit. Irā suggerit, clementiā suadet, corpor̄ q̄q̄ morbis medetur. Nā
 hinc est, q̄ ægris remedia p̄stantes p̄cinere dicuntur. Ecq̄d mirum, si inter ho
 mines musicæ tāta dñatio est: cum aues q̄q̄, ut luscinīæ & cygni aliæ uel id ge
 nus, cātum ueluti quadā disciplina artis exerceant: nonnullæ uero uel aues uel
 terrenæ seu aquatiles beluæ, inuitate cantu, in retia sponte decurrant: & pasto
 ralis fistula pastum progressis quietem imperet gregibus? Nec mirum. Inesse
 em̄ mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa autē
 mundi anima uiuentibus oībus uitā ministrat. Hinc hominum pecudumq̄
 genus uitæq̄ uolantum, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
 Iure igitur musica capitur oīne quod uiuit, quia cœlestis anima, qua animatur
 uniuersitas, originē sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphaeralem motum mun
 di corpus impellit, sonum efficit: q̄ interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro
 rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est.

De interuallis
 corporū cœle
 stium.
 Ali. Archime
 des.

Sed hæc interualla, q̄ in aīa quippe incorporea, sola existimantur ratione, nō
 sensu: quærendū est, utrū etiā ipso in mundi corpore dimensio librata seruaue
 rit. Et Archimedes q̄dē stadiorū numerū dephendisse se credidit, q̄bus à ter
 ræ superficie luna distaret, à luna Mercurius, à Mercurio Venus, sol à Venere,
 Mars à sole, à Marte Iupit̄, Saturnus à Ioue. Sed et à Saturni orbe usq̄ ad ip̄m
 stellifer̄ cœlum oīne spatiū se ratione emensum putauit. Quæ tñ Archimeni
 dis dimensio à Platonis repudiata est, quasi dupla & tripla interualla nō ser
 uans. Et statuerunt hoc esse credendum, ut q̄tum est à terra usq̄ ad lunā, duplū
 sit à terra usq̄ ad solem. Quantumq̄ est à terra usq̄ ad solem, triplum sit à ter
 ra usq̄ ad Venerem. Quantumq̄ est à terra usq̄ ad Venerem, quater tñ sit à
 terra usq̄ ad Mercurij stellā. Quātumq̄ est ad Mercurium à terra, nouies tñ
 sit à terra usq̄ ad Martem. Et q̄tum à terra usq̄ ad Martem est, octies tantum
 sit à terra usq̄ ad Iouem. Quantumq̄ est à terra usq̄ ad Iouem, septies & uici
 es sit tantum à terra usq̄ ad Saturni orbem. Hæc Platoniam persuasionem
 Porphyrius libris inferuit, q̄bus Timæi obscuritatibus nonnihil lucis infudit:
 aitq̄ eos credere, ad imaginem cōtextionis animæ, hæc esse in corpore mundi
 interualla: q̄ epitritis, hemiolijs, & epogdois, hemitonisq̄ complentur & lim
 mate

Amate: & ita prouenire concentū. Cuius ratio in substantia animæ cōtexta, mū-
dano quoq; corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni par-
te docta & perfecta ē Ciceronis assertio: qui interuallis imparibus, sed tm̄ pro
rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disiunctum.

*Qui fiat, ut inter sonos cœlestis illius concentus, alius acutior sit, alius grauior. Quodnam ibi
melodiæ sit genus. Et cur sonus ille a nobis non audiatur. Cap. .IIII.*

Nunc locus admonet, ut de grauitate & acumine sonorum, diuersitates
quas asserit reuoluamus. Et natura fert, ut extrema ex altera parte gra-
uiter, ex altera autem acutè sonent: quam ob causam summus ille cœ-
li stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acutè excitato mouetur sono,
grauissimo autem hic lunaris atq; infimus. Diximus nuncq; sonum fieri, ni-
Bsi aère p̄cusso. Vt autem sonus ipse, aut acutior, aut grauior proferat, ictus effi-
cit. Qui dum ingēs & celer incidit, acutum sonū præstat: si tardior † lentior ue, *At. lenior.*
grauiore. Indicio est uirga, quæ dum auras percutit, si impulsu cito ferit, so-
num acuit: si lentiore, in grauius ferit auditum. In sidibus quoque idem uide-
mus, quæ si tractu arctiore tēduntur, acutè sonant: grauius, laxiore. Ergo & su-
periores orbis, dum pro amplitudine sua impetu grandiore uoluuntur, dūq;
spiritu ut in regione sua fortiore tenduntur, propter ipsam (ut ait) cōcitatiorem
conuersionem, acutè excitato mouentur sono, grauissimo autem hic lunaris at *At. origine.*
q; infimus, qm̄ spiritu ut in extremitate languelcente iam uoluit, & propter an-
gustias qbus penultimus orbis arctatur, impetu leniore cōuertitur. Nec secus
Cprobamus in tibijs, de quarum foraminibus uicinis ori instantis, sonus acutus
emittit: de longinquis autē & termino proximis, grauior. Item acutior per pa-
tentiora foramina, grauior per angusta. Et utriusq; causæ ratio una, quia spiri-
tus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et q̄a maiorem impetum p̄ ma-
ius foramen impellit, cōtrā autem in angustis cōtingit & eminus positus. Ergo
orbis altissimus, & ut in immensum patens, & ut spiritu eo fortiore, quo origi-
ni suæ uicinior est, incitatus, sonorū de se acumē emittit. Vox uitimi pro sp̄rij
breuitate & pro longinqtate iam frangit. Hinc quoq; aptius approbat, spiri-
tum quantū ab origine sua deorsum recedit, t̄ato circa impulsū fieri leniorē:
q̄ circa terram, q̄ ultima sphærarū est, tam concretus, tam dēsus habeat, ut cau-
sa sit terræ in una sede semp̄ hærēdi, nec in quamlibet partem permittat moue-
Dri, oblecta undiq; circumfusi spiritus densitate. In sphæra autē ultimum locum
esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersū mun-
dani corporis sphæræ nouē sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine di-
citur cœlum, & aplanes apud Græcos uocat, arcens & cōtinens cæteras. Hæc
ab oriēte semper uoluit in occasum. Subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab
occidēte in orientē feruntur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mo-
uentur, sed septem soni sunt, qui concinentiā de uolubilitate cōficiunt, propter-
ea quia Mercurialis & Venereus orbis pari ambitu comitati solem, uix eius
tanq; satellites obsequuntur: & ideo à nōnullis astronomiæ studentibus, eandē
uim sortiri existimant. Vnde ait: Illi autē octo cursus, in qbus eadē uis est duo-
rum, septē efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerū om̄ium ferē
nodus est. Septenariū autē numerū rerū om̄ium nodum esse, plenē cum de nu-
me-

meris superius loqueremur, expressimus. Ad illuminandum (ut existimo) obscuritate uerborum Ciceronis de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit breuitate sufficiet. Nā netas, & hypatas, aliarumque fidium uocabula perquirere, & tonorum uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro littera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiat asserere, ostentantis est, non docentis. Nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicae mentionem, occasione hac eundem est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica: quos (quantum mea fert opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba quae explananda receperis, possint liquere. Quia in re naturali obscura, qui in exponendo plura quam necesse est superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. Unde de finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignum putamus. Quia cum sint melodiae musicae tria genera, enarmonicum, diatonum, & chromaticum: primum quidem propter nimiam sui difficultatem ab usu recessit, tertium uero est infame mollitiae. Unde medium, id est diatonum, mundanae musicae doctrinae Platonis ascribitur. Nec hoc in praetereunda ponemus, quod musicam perpetua caeli uolubilitate nascentem, ideo claro non sentimus auditu, quia maior sonus est, quam ut humanae aurium recipiat angustias. Nam si Nili Cata dupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quod mirum si nostrum sonus excedit auditum, quem mundanae molis impulsus emittit: Nec enim de nihilo est quod ait: qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Sed uoluit intelligi, quod si eius qui caelestibus meruit interesse secretis, completae aures sunt soni magnitudine, superest ut caeterorum hominum sensus mundanae concinentiae non capiat auditum. Sed iam tractatum ad sequentia conferamus.

Quae melodiae genus sit in corporibus caelestibus.

Quare non sentiamus caeli harmoniam.

Terrae medietate ea in qua nos sumus, quinque esse distinctas zonas. Quodque ex his duae tantum sint habitabiles, quarum altera habitetur a nobis, alteram quam colant homines, ignoretur. Tum uero et in reliqua terrae medietate zonas esse easdem: et inter illas quoque duas ab hominibus habitari. Caput .V.

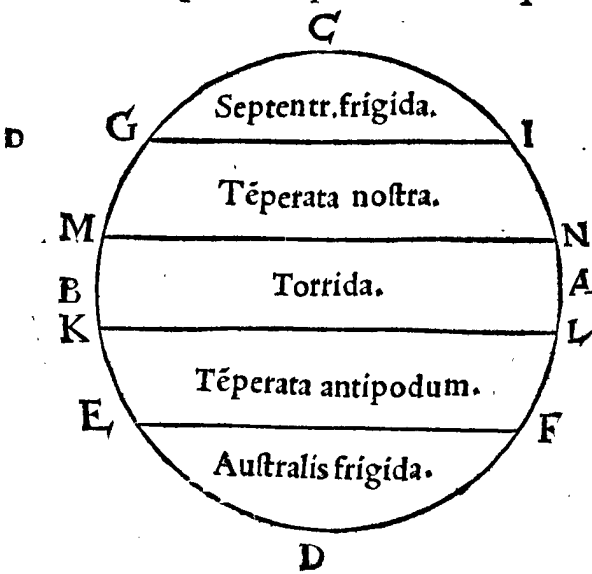
Vides habitari in terra raris & angustis locis: & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastae solitudines interiectas: eosque qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare uobis, à quibus expectare gloriam certe nullam potestis. Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: E quibus duos maxime inter se diuersos, & caeli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina uides: medium autem illum & maximum solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistant, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aequiloni, quem incolitis, cerne quam tenui uos parte contingat. Omnis enim terra quae colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quaedam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnam, quem oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine quam sit paruus, uides. Postquam caelum quo omnia continent, & subiectarum sphaerarum ordinem motumque, ac de motu sonum caelestis musices modos & numeros explicantem, & aerem subditum lunae Tullianus sermo per necessaria, & praesenti operi apta ductus, ad terram usque descripsit: ipsius iam terrae descriptionem, uerborum parcus, rerum focundus

A
 dus absoluit. Etẽm maculas habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios inter-
 ruptos aduersosq̃, obliqs etiã & transuersos alios nominando, terrenæ sphæ-
 ræ globositatẽ, sermone tm̃, non coloribus pinxit. Illud quoq̃ nõ sine p̃fecti-
 one doctrinæ est, q̃ cum alijs nos nõ patit̃ errare, qui terram semel cingi ocea-
 no credidere. Nam si dixisset, om̃is terra parua quædã est insula, circumfusa il-
 lo mari, unũ oceani ambitũ dedisset intelligi. Sed adijciẽdo (qui colit̃ à uobis)
 uerã eius maris diuisionẽ, de qua paulo post differemus, nosse cupientibus in-
 telligendã reliqt̃. De qnq̃ autẽ cingulis, ne quæso existimes duorũ Romanæ
 faciãdix parentũ Maronis & Tullij dissentire doctrinã: cum hic ipsis cingulis
 terrã redimitã dicat, ille isdẽ quas Græco nomine zonas uocat, asserat cœlum
 teneri. Virũq̃ em̃ incorruptã, ueramq̃, nec alteri contrariã retulisse rationem
 procedente disputatione cõstabit. Sed ut om̃ia quæ hoc loco explanãda rece-
 B
 pimus, liquere possint, habendus est primũ sermo de cingulis: q̃a situ eorũ an-
 te oculos locato, cætera erũt intellectu proniora. Prius aut̃ qualiter terrã coro-
 nent, deinde quẽadmodum cœlum teneant, explicandum est.

Terra, nona & ultima sphæra est. Hanc diuidit horizon, id est finalis circu-
 lus, de quo antè retulimus. Ergo medietas, cuius nos partem incolimus, sub eo
 cœlo est, quod fuerit sup̃ terram: & reliqua medietas sub illo, quod dum uolui-
 tur, ad ea loca quæ ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim locata,
 ex omni sui parte cœlum suspicit. Huius igit̃ ad cœlum breuitas quæ pũctum
 est, ad nos uero immensa globositas, distinguĩt locis inter se uicissim p̃ssis nimi-
 erate uel frigoris uel caloris, geminã nacta int̃ diuersa tempiem. Nam & septẽ
 C
 trionalis & australis extremitas, p̃petua obriguere pruina. Et hi uelut duo sunt
 cinguli, quibus terra redimit̃, sed ambitu breues quasi extrema cingẽtes. Horũ
 uterq̃ habitationis impatiẽs est, quia torpor ille glacialis, nec aĩali, nec frugĩ uĩ
 tam ministrat. Illo em̃ aẽrẽ corpus aliũ, quo herba nutrit̃. Medius cingulus, &
 ideo maximus, æterno afflatu cõtinui caloris uftus, spatium qđ & lato ambitu
 & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Int̃ extre-
 mos uero & medium, duo maiores ultimis, medio minores, ex utriusq̃ uicini-
 tatis intemperie temperãtur. In hisq̃ tantum uitales auras natura dedit incolis

De quinque ter-
 re zonis seu
 circulis.

carpere. Et quia animo facilius illa-
 bitur concepta ratio descriptione q̃
 sermone, esto orbis terræ cui ascri-
 pta sunt a, b, c, d. Et circa a, ascriban-
 tur n & l: circa b autẽ, m & k: & cir-
 ca c, g & i: & circa d, e & f. Et ducã-
 tur rectæ lineæ à signis ad signa q̃
 dicimus: id est, à g, in i: ab m, in n: à
 k, in l: ab e, in f. Spatia igitur duo ad-
 uersa sibi, id est unum à c, usq̃ ad li-
 neam quæ in i ducta est, alterũ à d,
 usq̃ ad lineam quæ in f ducta ẽ, in-
 telligũtur pruina riguisse perpetua.
 Est em̃ superior septentrionalis, infẽ-

rior

rior australis extremitas. Medium uero ab n, usq; in l, zona sit torrida. Restat ut cingulus ab i usq; ad n, subiecto calore & superiore frigore temperetur. Rursus, ut zona q̄ est in l & f, accipiat de superiecto calore & subdito rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim sunt de quibus suprâ retulimus, septentrionalis & australis, & tropici duo. Nā æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet ascribi, qui oportuniore loco rursus addetur.

Quas zonas qui hoīes habent.

Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris munere concessæ diuūm, q̄s diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt, sed sola superior, quæ est ab i, usq; ad n, incolit ab omī (quale scire possumus) hominum gñe, Romani Græci uel barbaræ cuiusq; nationis. Illa uero ab l, usq; ad f, sola ratione intelligitur, q̄ propter similem temperiem similiter incolatur. Sed à quibus, non licuit unq; nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta em̄ torrida utriq; hominum generi, commerciū ad se denegat cōmeandi. Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septentrio, suis uocabulis nuncupantur, quia ab ipsis exordijs suis sciunt à nobis. Nā etsi septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamē est à nobis remota. Quarto uero nostræ habitationis cardini, causa hæc alteræ nomē dedit, ut meridies nō australis uocaret: quia & ille propriè est australis, qui de altera extremitate procedens, aduersus septentrionali est: & hunc meridiem iure uocitari facit locus, de q̄ incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit à medio terræ, in qua medijs est usus diet: ideo tanq; quidā medidies, una litera mutata, meridies nuncupatus est. Sciendum est aut, q̄ uentus q̄ per hunc ad nos cardinē peruenit, id est auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blando rigore septentrio. Sed q̄a per flammā torridæ zonæ ad nos commeat, admixtus igni calefcit: & q̄ incipit frigidus, calidus peruenit. Neq; enim uel ratio uel natura pateret, ut ex duobus æq; p̄ssis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteret. Nec dubiū est, nostrum quoq; septentrionem ad illos q̄ australi adiacent, propter eandem rationem calidū peruenire: & austrū corporibus eorum gemino auræ suæ rigore blandiri.

Auster cur ad nos calidus perueniat, cū sit principio frigidus.

Eā etiā terræ partē q̄ sub pedibus nostris ē, habitari, et distinctā eē pinde atque hanc nostram.

Eadem ratio nos nō permittit ambigere, quin per illam quoq; superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarū ambitus, quæ hic temperatæ sunt, eodem ductu temperatus haheatur: atq; ideo illic quoq; eadem duæ zonæ à se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarū parte quam colimus, quia calcantes humum, cœlum suspicimus super uerticem, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circumfuso fruimur aëre cuius spiramus haustum: cur non & illic aliquos uiuere credamus, ubi eadem semper in prōptu sunt? Nam q̄ ibi dicuntur morari, eadem credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idem sol illis & obire dicetur nostro ortu, & orietur cum nobis occidet. Calcabunt æquē ut nos humū: & semper uerticem, semper cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlum decidant: cum nihil unq; possit ruere sursum. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habe-

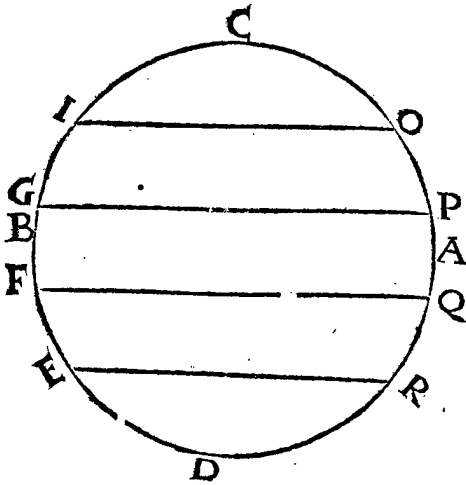
A tur ubi est terra, & sursum ubi est coelum: illis quoque sursum erit, quod de inferiore suspicient, nec aliquando in supra casuri sunt. Affirmauerim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, nos in quo sumus loco, degere: sed opinari, si quis sub pedibus eorum tentaret stare, casurum. Nunquam tamen apud nos quisquam timuit, ne caderet in coelum. Ergo nec apud illos quicquam in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo, quis ambigat in sphaera terrae, ita ea quae inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria, ut est oriens occidenti? Nam in utraque parte per diametros habet. Cum ergo & orientem & occidentem similiter constet habitari, quod est quod fidem huius quoque diuersae sibi habitationis excludat?

B Hæc omnia non otiosus lector in tam paucis verbis Ciceronis inueniet. Nam cum dicit, terram cingulis suis redimitam atque circumdatam, ostendit per omnem terrae corpus eandem temperatorum cingulorum continuatam esse temperiem. Et cum ait, in terra maculas habitationum uideri: non eas dicit quae in parte nostrae habitationis nonnullis desertis locis interpositis incolunt. Non enim adhaereret, in ipsis maculis vastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret, in quibus certae partes macularum instar haberent. Sed quia maculas dicit has quatuor, quae in duobus terrae hemisphaerijs binas esse ratio monstrauit, bene adiecit, interiectas solitudines. Nam sicut pars quae habitat a nobis, multa solitudinum interiectione distinguit, credendum est, in illis quoque tribus alijs habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas, & relatione situs, & ipsa quoque standi qualitate depinxit. Primum enim ait, alios propter nos ita incolere terram, ut a se interrupti nullam habeant ad se facultatem meandi. Et ipsa uerba declarant, non eum de uno hominum genere loqui, in hac superficie a nobis solius torridae interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil ab illis ad uos manare possit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil in ipsos ab alijs ad alios manare possit, qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa, significat. Quod autem uerum ad nostram partem referret, adiecit dicendo, de illis quae & a nobis & a se inuicem diuisi sunt, partim obliquos, partim transversos, partim etiam aduersos stare nobis. Interruptio ergo non unius generis a nobis, sed omnium generum a se diuisorum refert, quae ita distinguenda est. Hi quos separat a nobis praeserta, quos Graeci ἀντρομόδες uocant, similiter ab illis quae inferiorem zonam suam incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab ἀντρομόδες suis, id est per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectione ardentis sequestrat: & illi a nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectae sunt solitudines ex calore uel frigore mutuam negantibus comeatum, has terrae partes, quae a quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum uocauit. Quemadmodum autem ceteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem aperte pronuntiauit aduersos stare nobis, dicendo: Quorum australis ille, in quo qui insistant, aduersa nobis urgent uestigia. Et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte sphaerae quae contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transversos & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorem zonam nostrae partem tenentes. Obliquos uero eos, qui australis cinguli deuexa sortiti sunt.

Declarantur
particularia
uerba Cice-
ronis.

Quan-

SVperest ut de terræ ipsius spatij, quanta habitationi cesserint, quantaque sint inculta, referamus: id est, quæ sit singulorū dimensio cingulorū. Quod ut facile dinoscas, redeundū tibi est ad orbis terræ descriptionem, quam paulo antè subiecimus: ut per ascriptarū līnarum notas, ratio dimensionum lucidius explicet. Omnis terræ orbis, id est circulus qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt a b c d, ab his q̄ eum ratione dimensū sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet aut̄ totus ipse ambitus stadiorū ducenta quinquaginta duo milia. Ergo singulæ sexagesimæ extendunt stadij quaternis milibus ducentis. Et sine dubio medietas eius, quæ est à d, per orientem, id est per a, usq̄ ad c, ha-

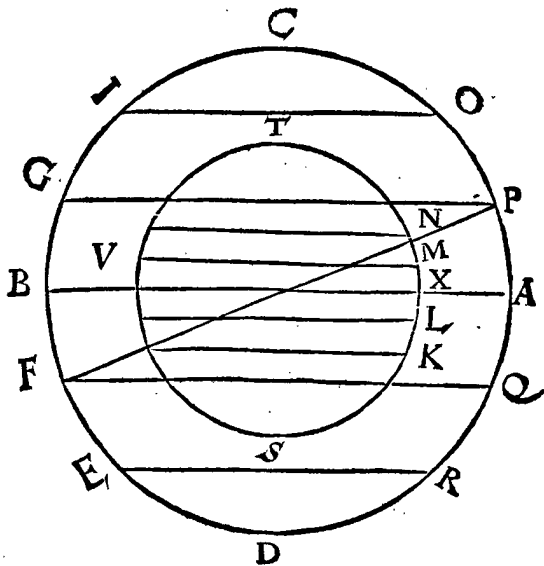

bet triginta sexagesimas, & stadiorū milia cētum uigintis sex. Quarta uero pars, quæ est ab a, usq̄ ad c, incipiēs à medio perustæ, habet sexagesimas qundecim, & stadiorum milia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata, constabit totius ambitus plena dimensio. Ab a igitur usq̄ ad p, quod ē medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: q̄ faciūt stadiorū milia sexdecim cum octingentorū adiectione. Ergo omnis pusta sexagesimarum octo est, & tenet stadiorū milia trigintatria & sexcenta insup. Latitudo autem cinguli nr̄i qui tēperatus ē, id est à p, usq̄ ad o, habet sexagesimas quinque: q̄ faciunt stadiorū milia uiginti & unum. Et spatium frigidæ ab o, usq̄ ad c, habet sexagesimas sex, quæ stadiorū tenent uiginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terræ, cuius mensurā euidenter exp̄ssimus, alterius quartæ partis magnitudinē, ab a, usq̄ ad d, pari dimensionum distinctione cognosces. Cum ergo q̄tum teneat sphaeræ superficies, q̄ ad nos est in om̄i sua medietate, cognoueris, de mēsurā q̄q̄ inferioris medietatis, id est à d, p b, usq̄ ad c, similiter instrueris. Modo em̄, q̄a orbē terræ in plano pinximus, in plano autem medium expr̄mere nō possumus, sphaeralē tumorē imitati sumus altitudinis intellectū à circulo, q̄ magis horizō q̄ meridians uideť. Cæterz uolo hoc mēte p̄cipias, ita nos hāc p̄tulisse mensurā, tanq̄ à d, p a, usq̄ ad c, pars terræ superior sit, cuius partem nos incolimus. Et à d, p b, usq̄ ad c, pars terræ habeat inferior.

In celo easdem inesse Zonas quæ insunt terræ. Atq̄ causam huius diuersitatis esse solem, qui ut accessu suo causa caloris est, ita recessu frigus inducit.

HOc quoq̄ tractatu propriū sortito finem, nunc illud quod probādum promissimus asseramus, hos cingulos, & bene Maronem celo, & bene terræ assignasse Ciceronē: & utrunq̄ non discrepantia, sed consona eademq̄ dixisse. Natura em̄ coeli, hanc in diuersis terræ partibus temperiē nimitatēq̄ distinxit, & qualitas uel frigoris uel caloris, q̄ cuilibet ætheris parti semel inhæsit, eādē inficit partem terræ, quā despicit ambiendo. Et q̄a has diuersitates quæ certis finibus terminant, cingulos in celo uocauere, necesse est totidē cin-

A totidem cingulos etiã hic intelligi. Sicut in breuissimo speculo, cum facies mon-
 stratur ingēs, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem sua in
 uero digesserat amplitudo. Sed hic quoq̃ afferēdi quod dicitur minuemus
 laborem, oculis subiñciendo picturam. Esto em̃ coeli sphæra, a, b, c, d. Et intra se
 claudat sphæram terræ, cui ascripta
 sunt s, x, t, u. Et ducat in coeli sphæ-
 ra circulus septentrionalis ab i, usq̃
 in o. Tropicus æstiuus à g in p. Et
 ægnoctialis à b in a. Et tropicus hy-
 emalis ab f in q. Et australis ab e in
 r. Sed et zodiacus ducatur ab f in p.
 B Rursus in sphæra terræ ducant̃ ijdē
 limites cinguloꝝ, quos supra descri-
 psimus in n, in m, in l, in k. His ita
 depictis, sine difficultate cōstabit sin-
 gulas terræ ptes à singulis coeli par-
 tibus super uerticem suũ impositis,

C periem mutuari. Nam quod est sursum à d usq̃ ad r, hoc despicit terrã ab f us-
 que ad k. Et quod est in coelo ab r usq̃ ad q, hoc inficit terræ à k usque ad l. Et
 quod in coelo est à q usq̃ in p, tale facit in terra ab l usq̃ ad m. Qualeq̃ est de-
 super à p usq̃ ad o, tale in terra ab m usq̃ ad n. Et quale illic ab o usq̃ ad c, ta-
 D le hic est ab n usq̃ ad t. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est à d us-
 que ad r, & à c usq̃ ad o, æterno rigore dēfatae. Idem in terra ē ab f usq̃ ad k,
 & à t usq̃ ad n. Rursus in coelo, à q usq̃ ad p, nimio calore feruet. Itidē in ter-
 ra quoq̃, ab l usq̃ ad m, idem feruor est. Item sunt in coelo temperies, ab o us-
 que ad p, & à q in r. Idem sunt hic quoq̃ tēperatae, ab n in m, & ab l in k. Aeq̃
 noctialis em̃ circulus, qui ab a usq̃ ad b ductus est, mediam secat perustã. Et
 ipsum autem scisse Ciceronem, quod terreni cinguli coelestibus inficiantur, ex
 uerbis eius ostēditur. Ait em̃: E quibus duos maximè inter se diuersos, & cœ-
 li uerticibus ipsis ex utraq̃ parte subnixos, obriguisse pruina uides. Ecce testa-
 tur finale frigus esse de coelo. Idem quoq̃ de feruore medio dicit: Medium aut̃
 D illũ & maximũ solis ardore torreri. Cũ ergo manifestè & rigorē de cœli uerti-
 cibus, & feruorem de sole in terræ cingulos uenire signauerit, ostēdit prius in
 coelo hos eosdem cingulos constitisse.

Nunc, qm̃ constitit easdem in coelo & in terra zonas esse uel cingulos (hæc
 em̃ unius rei duo sunt noĩa) iam dicendũ est, q̃ causa in æthere hanc diuersitatē
 qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis claudit̃, id est à g in p, æstiuo: & ab
 f in q, hyemali. Ab f aut̃ in p, zodiacũ describendo pduximus. Ergo signũ p,
 tropicus ille cancer habeat̃: & signũ f, capricornus. Constat aut̃ solem neq̃ sur-
 sum ultra cancrũ, neq̃ ultra capricornũ deorsum meare, sed cum ad tropicoꝝ
 cōfinia puenerit, mox reuertit̃: unde & solstitia uocant̃. Et q̃a æstiuus tropicus
 tempata ñræ terminus est, ideo cũ sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis æsti-
 uos calores, de uicino urens sensu maiore subiecta. Illo deniq̃ tēpore, australi

gñi reuerti hyemē non potest ambigi, q̄a tunc ab illis sol om̄i uiaē suā spatio recedit. Rursus, cum ad s̄ signum. i. ad capricornū uenerit, facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatē. Hic notandū est, de tribus tm̄ cardinibus in quācuncq̄ ædem ingredi solē, de quarto nunq̄. Nam & ab ortu, & ab occasu, fenestra solē recipit: q̄ppe quem orientē obeuntemq̄ prospectet. Recipit & à meridie: q̄a om̄e iter solis in nr̄o meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nunq̄ uero solem fenestra septentrionis admittit, q̄a nunq̄ à p̄ signo ad o sol accedit: sed à p̄ semp̄ retrocedendo, nunq̄ fines poli septentrionalis attingit: & ideo nunq̄ p̄ hāc cardinem radius solis infunditur. Eiusdem rei probationem umbra quoq̄ cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nā & in occasum cadit oriēte sole: & in ortum, cum sit occiduus. Medio autem die, q̄a sol meridiem tenet, in septentrionē umbra depellitur. In austrum uero circa nr̄am habitationem impossibile est umbram cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersam soli partē umbra iactatur. Aduersus autē austro apud nos sol esse non poterit, cum nunq̄ fines septentrionales attingat. Sanē qm̄ pars illa perustæ, q̄ temperatæ uicina est, admittit habitātes illic, id est trans tropicum, quācuncq̄ habitantur spatia, umbrā mittunt in austrum eo tempore, q̄ sol cancrum tenet. Tunc em̄ ei fit sol septentrionalis, cum tropicū tenet: q̄ ab illis ad septentrionē recedit. Ciuitas autē Syene, q̄ prouinciæ Thebaidos post superiorū mōtium deserta principiū est, sub ipso æstiuo tropico cōstituta est. Et eo die q̄ sol certā partem ingreditur cancri, hora diei sexta (qm̄ sol tunc super ipsum inuenitur uerticē ciuitatis) nulla illic potest in terrā de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærii mōstrantis horas, quē *ἡρόμωνα* uocāt, tunc de se potest umbrā creare. Et hoc est qd̄ Lucanus dicere uoluit, nec tm̄ plenē (ut habetur) absoluit. Dicendo em̄: Atq̄ umbras nuscq̄ flectente Syene, rem q̄dem attingit, sed turbauit uerz. Non em̄ nunq̄ flectit, sed uno tēpore, qd̄ cum sua ratione retulimus. His relatis, cōstat solem nunq̄ egredi fines perustæ, q̄a de tropico in tropicum zodiacus obliquatus est. Manifesta est igitur causa, cur hāc zona flammis sit semp̄ obnoxia: q̄ppe quā sol totius æthereæ flāmæ & fons & administrator nunq̄ relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id est septentrionalis & australis, ad quas nunq̄ solis calor accedit, necessariō perpetua p̄muntur pruina. Duas v̄o (ut diximus) temperat hinc atq̄ illinc uicinia caloris & frigoris. Deniq̄ in hac ipsa zona, quā incolimus, q̄ tota dicit̄ tēperata, partes tm̄ q̄ perustō cingulo uicinæ sunt, cæteris calidiores sunt: ut ē Aethiopia, Arabia, Aegyptus, & Libya: in quibus calor ita circūfusi aëris corpus extenuat, ut aut nunq̄ aut raro cogatur in nubes: & ideo nullus penē apud illos usus ē imbriū. Rursus q̄ usq̄ ad frigidæ fines p̄ssius accedunt, ut est palus Mæotis, ut regiones q̄s p̄terfluunt Tanais & Ister, om̄iaq̄ sup̄ Scythiam loca, q̄z incolas uetustas hyperboreos uocauit, quasi originem boreæ introrsum recedēdo transissent, ad eo æterna penē p̄muntur pruina, ut non facile explicetur, quāta sit illic frigidæ nimietatis iniuria. Loca uero quæ in medio tēperata sunt, qm̄ ab utraq̄ nimietate longē recedunt, ueram tenent salutaremq̄ temperiem.

Obiter quomodo explicandus locus Vergilij primo Georgicon, de circulo Zodiaco.

Caput .VIII.

Locus

Locus nos admonet, ut quā diximus rem quā à nullo possit refelli, utrumque tropicū circū zodiaco terminos facere, nec unquē solē alterutrum tropicum excedere posse, uel sursum uel deorsum meando: trans zodiacū uero circum, id est trās uiam, quā tropicis clauditur, ex utraque parte incipere temperatas. Quæramus quid sit quod ait Vergilius, quē nullius unquē disciplinæ error inuoluit:

Vergilij locus explicatur.

Duæ mortalibus ægris

Munere concessæ diuūm, & uia secta per ambas,

Georgi. prim.

Obliquus quā se signorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductū, & solis cursum per ipsas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea pusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse. Nam Syene sub ipso tropico est. Meroë autem tribus milibus octingentis stadiis in perustam à Syene introrsum recedit, & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem, sunt stadia octingenta. Et per hæc omnia spatia pusta, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Ultra uero iam inaccessum est, propter nimium solis ardorem. Cum ergo tamen spatij ex pusta uita ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est ἀποτέμωσος, tantundem spatij habere per perustæ fines, & paræ mansuetudinē, non negetur. (Paria enim in utraque parte sunt omnia) ideo credendum est, per poeticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam solis sectam per temperatas, quā ex utraque parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quæ se patiuntur habitari. An forte poetica licentia particulam pro simili penè particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit. Nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque peruenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, sæpe tales mutuas particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi. Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem pro inter ponere solet, sicut alibi quoque:

Circum, perque duas in morem fluminis arctos.

Geor. primo.

Nec enim anguis sidereus arctos secat, sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poetæ dictum existimemus. Nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quā in medio posuimus, quæ fines nunquam uia solis excedat, manifestum est autem omnibus quod Maro dixerit, quæ constat erroris ignaræ, erit ingenij singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quaestione conferri.

Non uno, sed gemino oceani ambitu terram omnem circumflui. Et quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra. Tum de exiguitate oceani, quem nos magnū uocamus.

Caput

.IX.

His quoque (ut arbitror) non otiosa inspectione tractatis, nunc de oceano quod promissimus astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circumflui. Cuius uerus & primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim quem solum oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusus, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæ

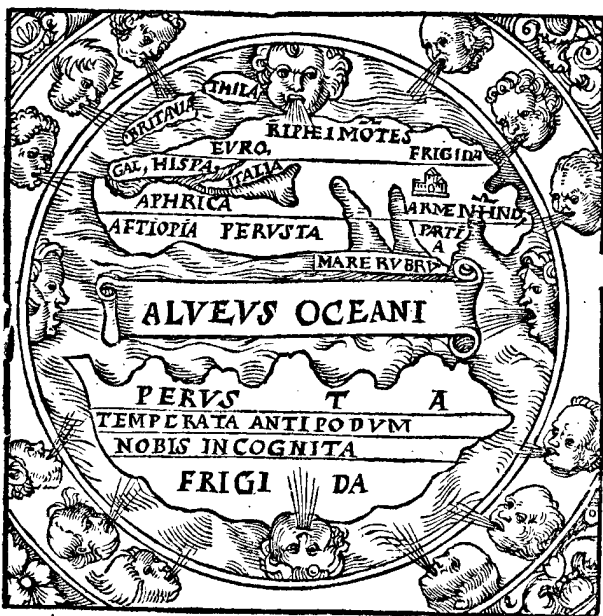
Oceanus quo modo terram ambiat.

c ij terū

teræ eius prior corona p̄ zonam terræ calidā meat, superiora terrarum & inferiora cingēs, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab oriēte ꝑ̄o duos sinus refundit, unū ad extremitatē septentrionis, ad australis alteræ. Rursusq̄ ab occidente duo parit̄ enascunt̄ sinus: q̄ usq̄ ad ambas, quas sup̄a diximus, extremitates refusi, occurrunt ab oriente demissis: & dū ui summa & impetu immaniore miscent̄, inuicemq̄ se feriunt, ex ipsa aquarū collisione nascit̄ illa famosa oceani accessio pariter & recessio. Et ubicunq̄ in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis uel in planis fortē littoribus, ex ipsis oceani sinibus, quos oceanum nunc uocamus, eueniunt, quia nostrū mare ex illis influit. Cæteræ uerior (ut ita dicā) eius alueus tenet zonam p̄stam. Et tam ipse qui æquinoctialem, q̄ sinus ex eo nati, q̄ horizontē circulum ambitu suæ flexionis imitant̄, omnem terram quadrifidam diuidunt: & singulas (ut sup̄a diximus) habitationes faciunt insulas. Nam int̄ nos & australes homines, means ille p̄ calidā zonam totamq̄ cingens, & rursus utriusq̄ regionis extrema sinibus suis ambiēs, binas in superiore atq̄ inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolēs, non dixit, om̄is terra parua quædā est insula: sed, om̄is terra q̄ colitur à uobis, parua quædā est insula: q̄a & singulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiunt̄ insulæ, oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Om̄ia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originē, quæ totius una est, & rubri atq̄ Indici ortum uidebis, Caspiumq̄ mare unde oritur inuenies: licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de oceano ingressum negent. Nec dubium est, in illam quoq̄ australis generis temperatam mare de oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestazione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quod autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiore, in eadem descriptione poterimus aduertere. Nam quanto longior est tropicus circus septentrionali circo, tanto zona uerticibus quàm lateribus angustior est: quia summitas eius in arcum extremi circuli breuitate contrahitur. Deductio autem laterum cum lon-

De latitudine terre à nobis habitate.

De exiguitate oceani.

gitudine tropici ab utraque parte distenditur. Denique ueteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similē eē dixerūt. Item quia omnis terra in qua & oceanus est, ad quemuis cœlestem circulum quasi centron puncti obtinet locum, necessario de oceano adiecit: Qui tamen tanto nomine quā sit paruus uides. Nā licet apud nos Atlanticum, mare magnum uocetur, de cœlo tamē despiciētibus non potest magnū uideri, cum ad cœlum terra signū sit & punctum, quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligēter asseritur, ut paruipend-

A dendum ambitum famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse nõ poterit, ut contentus potius conscientiæ præmio, gloriam non requirat. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.

Mundum quidem esse æternum. Cæterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quæ in ipso sunt, uicissitudine quadam, nunc occidunt, nunc rursus oriuntur.

Caput

.X.

Quinetiam si cupiat proles illa futurorũ hominum deinceps laudes uniuscuiusq; nostræ acceptas à patribus, posteris prodere, tamen propter eluuiiones exustionesq; terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnã quidẽ gloriam assequi possimus. Virtutis fructum sapiens in consciẽtia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio pfectionem cupiens infundere nepoti, autor est, ut contentus conscientiæ præmio gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniã duo sunt maxima quæ præoptari possint, ut & t̃plattissimẽ uagetur, & t̃pdiutissimẽ perseueret: postq̃ superius de habitationis nostræ angustijs differendo, totius terræ, quæ ad cœlum puncti locum obtinet, minimã quandam docuit à nostri generis hominibus particulã possideri, nullius uero gloriã uel in illam totam partẽ potuisse diffundi: siquidẽ Gangen transnare, uel transcẽdere Caucasum, Romani nominis fama nõ ualuit: spem (quam de propaganda latè gloria, ante oculos ponẽdo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiã diuturnitatis auferre: ut plenè animo nepotis cõtemptum gloriæ, cõpos dissuasor insinuet. Et ait, nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis uiri nomẽ serpere potest, æternitatẽ nominis posse durare: cum modo exustione, modo eluuiione terrarũ, diuturnitati rerũ intercedat occasus: qđ quale sit, differemus. In hac enim parte tractatus, illa quæstio latenter absoluit, quæ multorũ cogitationes de ambigenda mundi æternitate sollicitat. Nam quis facillẽ mundum semper fuisse consentiat, cum & ipsa historiæ fides multarũ rerum cultum emẽdationemq; , uel ipsam inuentionem recentem esse fateatur? Cumq; rudes primum homines, & incuria syluestri non multum à ferarum asperitate dissimiles, meminerit, uel fabule tur antiquitas: tradatq; , nec hunc eis quo nunc utimur uictum fuisse, sed glãde prius & baccis alitos, serò sperare de sulcis alimoniã? Cumq; ita exordium rerum, & ipsius humanæ nationis opinemur, ut aurea primũ secula fuisse credamus: & inde natura per metalla uiliora degenerans, ferro secula postrema fœdauerit? Ac ne totũ uideamur de fabulis mutuari, quis non hinc existimet mũdum quandoq; cœpisse, nec longam retro eius ætatem, cum ab hinc ultra duo retro annorũ milia, de excellenti rerum gestarũ memoria, ne Græca quidẽ extet historia? Nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam credit̃ procreata, nihil præclarum in libros relatum est. Si eĩ ab initio, imò ante initium fuit mundus, ut philosophi uolunt, cur per innumerabilium seriem seculorum, non fuerat cultus quo nunc utimur inuentus? non literarũ usus quo solo memoriæ fulcitur æternitas? Cur deniq; multarũ rerum experientia ad aliquas gentes recẽti ætate peruenit? Ut ecce Galli uitem, uel cultum oleæ, Roma iam adolescente, didicerunt. Aliæ uero gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidẽtur æternitati rerum repugnare, dum opi

*Quibus argu-
mentis uideri
possit, mundũ
nõ eẽ æternũ.*

Semper mundū
fuisse.

nari nos faciunt, certo mūdi principio paulatim singula quæq̄ cœpisse. Sed mundum quidem fuisse semper, philosophia autor est, conditore quidem deo, sed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum esse non potuit, cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. Res uero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriunt̄, uel eluuiōne uicissim uel exultatione redeūte. Cuius uicissitudinis causæ uel necessitas talis est: Ignē æthereum physici tradiderunt humore nutrir̄: asserentes ideo sub zona cœli perusta, quā uia solis, id est zodiacus, occupauit, oceanū (sicut supra descripsimus) à natura locatū, ut ois latitudo, q̄ sol cum quinq̄ uagis & luna ultro citroq̄ discurrunt, habeat subiecti humoris alimoniam. Et hoc esse uolunt quod Homerus diuinarum om̄ium inuentionū fons & origo, sub poëtici nube figmēti, uerum sapientibus intelligi dedit, Iouem cum dijs cæteris, id est cum stellis, profectum in oceanū, Aethiōibus eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabulosam Homerū significasse uolunt, hauriri de humore nutrimenta sideribus: qui ob hoc Aethiōpas reges epularū cœlestium dixit: quoniam circa oceani oram, non nisi Aethiōpes habitāt, quos uicinia solis usq̄ ad speciem nigri coloris exussit. Cum ergo calor nutriatur humore, hæc uicissitudo contingit, ut modo calor, modo humor exhuberet. Euenit enim ut ignis usq̄ ad maximum enutritus augmentū, haustū uincat humorem: & sic aëris mutata tēperies licentiam præstet incendio, & terra penitus flagrantia immissi ignis uratur. Sed mox impetu caloris absumpto, paulatim uires reuertunt̄ humori, cum magna pars ignis incendijs erogata, minus iam de renascente humore consumat. Ac rursus longo temporē tractatu, ita crescens humor altius uincit, ut terris infundat̄ eluuiō. Rursusq̄ calor post hæc uires resumit. Et ita fit, ut manente mūdo, inter exuperantis calor̄ humorisq̄ uices, terrarum cultus cum hominum genere sæpe intercitat, & reducta temperie rursus nouetur. Nunquam tamē siue eluuiō siue exultio, omnes terras aut omne hominum genus uel om̄ino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe (ut Plato in Timæo fatetur) nunq̄ nimietas humoris nocuit uel calor̄. Vnde & infinita annorū milia in solis Aegyptiorum monumentis librisq̄ releguntur. Certæ igitur terrarum partes inter necioni superstites, seminarium instaurando generi humano fiunt. Atq̄ ita cōtingit, ut non rudi mundo, rudes homines & cultus insc̄j, cuius memoriam intercipit interitus, in terris oberrent: & asperitatē paulatim uagæ feritatis exuti, conciliabula & cœtus natura instruente patiantur: sitq̄ primum inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simplicitas: quæ nomen auri primis seculis præstat. Inde quo magis ad cultum rerum atq̄ artium usus promouet, tãto facilius in animos serpit æmulatio: quæ primum bene incipiens, in inuidiã latenter euadit. Et ex hac iam nascitur quicquid genus hominū post sequentibus seculis experitur. Hæc est ergo, quæ rebus humanis pereundi, atq̄ iterū reuertendi incolumi mundo, uicissitudo uariatur.

De diuersitate annorum, q̄q̄ is qui uere annus uertens est ac mundanus, quindecim nostrorum annorum ambiat milia.

Caput

.XI.

Quid autem interest ab his qui postea nascētur, sermonem fore de te, cum ab his nullus fuerit, qui antē nati sunt, qui nec pauciores, et certe meliores fuerunt

A fuerunt uiri, præsertim cum apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrū potest, nemo unius anni memoriam consequi possit: Homines enim populariter annum tantummodo solis, id est unius astri, reditu metiuntur. Re autem ipsa, cum ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq̄ totius cœli descriptionem lōgis interuallis retulerint, tum ille uerè uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominum secula teneātur. Nanc̄ ut olim deficere sol hominibus extinguiq̄ uisus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoque cum ab eadem parte sol eodemq̄ tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium stellasq̄ reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uigesimali partem scito esse conuersam. Idem agere perseuerat, instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. Quam cum locis arctam, nec in ipsis angustijs æternam supra docuisset, nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet: cuius assertionis quæ sit ratio, dicemus. Annus non is solus est, quem nunc communis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum seu stellarum emenso omni cœli circuitu, à certo loco in eundem locum reditus, annus suus est. Sic mensis, lunæ annus est, intra quem cœli ambitum lustrat. Nam & à luna mēsis dicitur, quia Græco nomine luna *μήνη* uocatur. Vergilius deniq̄ ad descriptionē lunaris anni, qui breuis est, annum qui cursu solis efficitur significare uolens, ait:

Annorum diuersitas.

Al. discretionem.

Interea magnum sol circumuoluitur annum.

Aeneid. 3.

C Magnum uocās solis, comparatione lunaris. Nam cursus quidem Veneris atque Mercurij penè par soli est. Martis uero annus ferè bienniū tenet: tanto em̄ tempore cœlum circumit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione cōsumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uero qui mundanus uocatur, qui uerè uertens est, quia conuersione plene uniuersitatis efficitur, largissimis seculis explicatur. Cuius ratio est talis: Stellæ omnes, & sidera quæ infixæ cœlo uidentur, quorum proprium motum nunquam uisus humanus sentire uel deprehendere potest, mouentur tamen, & præter cœli uolubilitatem qua semper trahuntur, suo quoq̄ accessu tam sero promouentur, ut nullius hominum uita tam longa sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo eas primum uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est, cum stellæ omnes omniac̄ sidera q̄ aplanas habet, à certo loco ad eundem locum ita remeauerint, ut ne una quidē cœli stella in alio loco sit, quàm in quo fuit, cum omnes aliæ ex eo loco motæ sunt: ad quem reuersæ, anno suo finem dedere: ita ut lumina quoq̄ cum erraticis quinq̄ in iisdem locis & partibus sint, in quibus incipiēte mundano anno fuerunt. Hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est: & annus solis, duodecim menses: & aliarum stellarum hi sunt anni, quos supra retulimus: ita mundanum annū quindecim milia annorum, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo uerè annus uertens uocandus est, quem non solis, id est unius astri, reditu metiuntur: sed quem stellarum omnium in quocunq̄ cœlo sunt, ad eundem locum reditus, sub eadem cœli totius descriptione concludit. Vnde & mundanus di-

Al. promouēt.

e iij ci

citur, quia mundus propriè cœlum uocatur. Igitur sicut annum solis nō solum à Calendis Ianuarijs usq; ad eandem uocamus, sed & à sequente post Calendas die usq; ad eundem diem, & à quocuncq; cuiuslibet mēsis die usq; in diem eundem reditus, annus uocatur. Ita huius mundani anni initium sibi quisque facit quodcuncq; decreuerit. Ut ecce nunc Cicero à defectu solis, q̄ sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam sæpissimè postea defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanū annum repetita defectio solis impleffe: sed tunc implebitur, cum sol deficiēs in iisdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes cœli stellas omniaq; sidera rursus inueniet, in quibus fuerant, cū sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorum quindecim milia (sicut asserūt physici) sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademq; parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fuerat, stellis quoq; omnibus signisq; reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. Anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo, hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero annis remotis trigintaduobus regni Romuli, & duobus qui intra somnium Scipionis & consummatum bellum fuere, quingenti septuagintatres à discessu Romuli ad somnium usq; remanebunt. Ergo rationabiliter uerèq; signauit, necdum mūdani anni uicesimam partem esse cōuersam. Nam uicesimæ parti quot anni supersint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuagintatres, q̄ quis in digitos mittit inueniet.

Hominem non corpus esse sed mentem. Et nunquid in hoc mundo uere intereat ac corrumpatur.

Caput

.XII.

T uero enitere, & sic habeto, te non esse mortalē, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusq; is est quisq;: non ea figura quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus cui præpositus est, quàm hunc mūdum ille princeps deus. Et ut ille mundum quadam parte mortalem, ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem rectè docentis impleuit. Nam ut breuiter à principio omnem operis cōtinentiam reuoluamus, primū tempus ei mortis, & imminenteis propinquorum prædixit insidias, ut totū de hac uita sperare dedisceret, quam non diuturnam cōperisset. Dein, ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono ciui in immortalitate morte migrandum. Cumq; eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium, succedit Pauli patris opportuna dissuasio, accensam filij festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plenè igit̄ in animo somniātis utrinque plantata sperandi expectandiq; temperie, altius iam circa diuina erigendū nepotis animum Africanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur intueri, q̄ cœli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat, & hæc omnia sci at præmio, cessura uirtutum. Ac postq̄ mens firmata Scipionis alacritate tātæ promissionis erigitur, tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis

*Epilogus eorū
quæ dicta sunt
hactenus.*

tis

A tis præmium creditur, contemni iubetur: dum ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta temporibus. Africanus igitur penè exutus hominem, & defecata mēte iam naturæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, ut animam nō solum immortalē, sed deum esse clarescat. Ille ergo qui fuerat iā post corpus in diuinitatē receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito, deum te esse scito, non prius tantam prærogatiuā committit homini, quæ quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque diuinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullio mos est, profundā rerum scientiam sub breuitate tegere uerborū, nunc quoque miro compēdio tantū includit arcanum, quod Plotinus magis quæ quisquam uerborū parcus libro integro disseruit, cuius descriptio ē: Quid animal, quid homo. In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates, mœrores, metusque ac desideria, & animositas uel dolores: postremò cogitationes & intellectus, utrū meræ animæ, an uero animæ utentis corpore. Et post multa quæ sub copiosa rerū densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætereunda sunt, ne usque ad fastidij necessitatem uolumen extendant, hoc postremò pronuntiat: Animal esse corpus animatū. Sed nec hoc neglectū, uel non quæsitū relinquit, quo animæ beneficio, quā ue uia societatis animeat. Has ergo omnes quas prædiximus passiones assignat animali. Verū autem hominē ipsam animā esse testatur. Ergo quod uidetur, non ipse uerus homo est, sed uerus ille est, à quo regitur quod uidetur. Sic cum morte animalis discesserit animatio, cadit corpus regēte uiduatum. Et hoc est quod uidetur in homine mortale. Anima uero qui uerus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena ē, adeo, ut ad imitationē dei mundum regentis, regat & ipsa corpus, dum à se animatur. Ideo phisici mundum magnum hominem, & hominē breuem mundū esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, animā deum & prisca philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam parte mortalem, ad communē opinionem respicit, qua mori aliqua intra mundum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor. Hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo: Nec morti esse locum, constat inquā, nihil intra uiuum mundū perire, sed eorum quæ interire uidentur, solā mutari speciem: & illud in originē suam, atque in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit esse desierit. Denique & Plotinus alio in loco, cū de corporū assumptione disserteret, & hoc dissolui posse pronuntiaret, quicquid effluit, obiecit sibi. Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? Et breuiter tantæ obiectioni ualidæque respondit: Ideo elementa, licet fluant, nunquam tamen solui, quia non foras effluunt. A cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunquā ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundū ueræ rationis asserta. Sed quod ait, eum quadam parte mortalem, ad communem (ut diximus) opinionem paululum inclinare se uoluit. In fine autē ualidissimū immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsi corpori præstat agitarum: quod quale sit, ex ipsis uerbis Cice

Al. qui.

Hōtem nō corpus esse, sed mentem.

Al. qui.

Nū aliquid in hoc mundo uere intereat.

ronis quæ sequuntur inuenies.

De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem asseruere Platonici.

Caput

.XIII.

NAm quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodcūq; ipsum agitur alicunde, quādo finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet, quā nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit: quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo: nam è principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nō oritur, nec occidit quidem unq̄: nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autē nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne cælum, omnisq; natura consistat necesse est, nec uim ullam nāciscatur, ꝑ qua à primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturā animis esse tributā neget? Inanimatum est enim omne quod pulsū agitur externo: quod autē est anima, id motu cietur interiore & suo: nam hæc est propriè natura animi atq; uis, quæ si est una ex omnibus quæ seipsam moueat, necq; nata certe ē, & æterna est. Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbum à Cicerone translatus est, in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est argumentorum summa, esse animam mortis immunem, quoniam ex se moueatur. Sciendum est autē, quod duobus modis immortalitas intelligitur. Aut em̄ ideo est immortale quid, quia ꝑ se non est capax mortis: aut quia procuratione alterius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. Illa em̄ suapte natura à cōditione mortis aliena est: mundus uero animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinetur. Rursus, semp moueri dupliciter accipitur. Hoc em̄ dicitur & de eo, qđ ex quo est, semp mouetur: & de eo, quod semper & est & mouetur. Et secundus modus est, quo animam dicimus semper moueri.

At quā d.

Immortale duobus dici modis.

Dupliciter aliqd semper moueri.

Platonicoꝝ ratiocinatioes de immortalitate anime.

His præmissis, iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinant, oportet aperiri. Sunt em̄ qui ꝑ gradus syllogismoꝝ ad unum finē probationis euadant, certā sibi propositionem sequentis ex antecedentis cōclusionē facientes: apud quos hic prior est: Anima ex se mouetur: quicquid autē ex se mouetur, semp mouetur. Igitur anima semp mouetur. Secundus ita, qui nascit ex prioris fine: Anima semp mouetur: quod autē semp mouetur, immortale est: igitur anima immortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res probantur, id est, & semp moueri animā, ut in priore: & esse immortalem, ut colligit de secundo. Alij uero usq; ad tertium gradum, ita argumētando procedunt: Anima ex se mouet: quod autē ex se mouetur, principium motus ē: igitur anima principium motus ē. Rursus ex hac cōclusionē nascit propositio: Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: igitur anima nata nō est. Tertio loco: Anima nata non est: quod natum nō est, immortale est: igitur anima immortalis est. Alij uero omnem ratiocinationē suam in unius syl-

A us syllogismi compendium rede gere. Anima ex se mouetur: quod ex se mouetur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare uoluerit, animam a seipsa moueri non posse.

Caput .XIIII.

Sed harum omnium ratiocinationum apud eum potest, postrema conclusio de animae immortalitate constare, qui primam propositionem, id est ex se moueri animam, non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia quae sequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accedit assensio. Aristoteles uero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita enim callidis argumentationibus astruit nihil ex se moueri, ut etiam si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc non esse confirmet. Si enim anima (inquit) principium motus est, doceo non posse principium motus moueri. Et ita diuisionem suae artis ingreditur, ut primum doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tentet ostendere. Necessarium est (inquit) aut omnia quae sunt, immobilia esse: aut omnia moueri, aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri. Item, si damus (ait) & motum & quietem, necesse est aut alia semper moueri, & alia nunquam moueri: aut omnia simul, nunc qui escere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit requiramus. Non esse omnia immobilia, aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorum motum uidemus. Rursum, non moueri omnia uisus docet, quod immota cognoscimus. Sed nec omnia dicere possumus modo motum pati, modo esse sine motu: quia sunt quorum perpetuum motum uidemus, ut de caelestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut aliqua semper mouentur, ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nam & uera diuisio est, & sectae Platonicae non repugnat. Neque enim si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima. Nec quod dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat, sed modum astruit quod anima mouetur. Si quid uero est aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima astruitur pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquam docuit esse aliquid immobile, hoc esse animam uult dicere. Et incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri possit: sed omnia quae mouentur, ab alio moueri: quod si uerum probasset, nihil ad patrociniu Platonicae sectae relinqueret. Quemadmodum enim credi posset, ex se moueri animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri. In hac autem Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contexitur: Ex omnibus quae mouentur, inquit, alia per se mouentur, alia ex accidente. Et ex accidente, inquit, mouetur quae cum ipsa non moueantur, in eo tamen sunt quod mouetur: ut in nauis sarcina seu uector quiescens: aut etiam cum pars mouetur, quiescente integritate: ut si quis stans pedem manum uel caput agitet. Per se autem mouetur, quod nec ex accidente nec ex parte, sed totum simul mouetur: ut cum ad superiora ignis ascendit. Et de his quidem quae ex accidente mouentur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur. Probabo autem, inquit, etiam ea quae per se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quae per se mouentur, aliam causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores, quae sine dubio ab alio intelliguntur moueri, a causa scilicet quae in ipsis latet: nam causam motus ab eo quod mouetur, ratio sequestrat. Alia uero aper-

Aristoteles aduersus Platonem.

Aliquid esse immobile secundum Aristotelem.

Responsio Maximo.

Omne quod mouetur, moueri ab alio ex sententia Aristotelis. Quare animam quoque a se moueri non posse.

ro apertè ab alio mouètur, id est, aut uì aut natura. Et uì dicimus moueri omne iaculū: quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidē motu ferri uidetur, sed origo motus ad uim referē. Sic em̄ nōnunq̄ & terram sursum, & ignem deorsum ferri uidemus, q̄d alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouetur uel grauia, cum p̄ se deorsum: uel leuia, cum sursum ferunt. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri: licet à quo, habeat incertū. Ratio enim ait, deprehendit esse nescio q̄d, q̄d hæc moueat. Nam si spontè mouerent, spontè etiā starēt. Sed nec unā uiam semp̄ agerent, imò p̄ diuersa mouerentur, si spōtaneo ferrent agitatu. Cum v̄o hoc facere non possint, sed leuibus semper ascensus, & descensus grauibus deputatus sit: apparet eorū motu, ad certam & constitutā naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne q̄d mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici (ut paulo post demonstrabit) argumēta hæc arguta magis q̄p̄ uera esse docuere. Nunc sequēs eiusdē iungenda diuisio est: qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primā propositionem ab illis mutatur, quæ sibi existimat cōstituisse. Sic em̄ ait: Cum igitur omne quod mouet, constet ab alio moueri: sine dubio id quod primū mouet, quia non ab alio mouetur (necq̄ em̄ haberet iam primum, si ab alio moueretur) necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut seipsum mouere. Nā si moueri ab alio dicatur, illud quoque quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri: & illud rursus ab alio. In infinitum inquisitio ista casura est, nunq̄ exordia prima reperiēs, si semper aliud ea quæ putaueris prima, præcedit. Restat igitur, inquit, ut si quod primū mouet non dicatur stare, ipsum se mouere dicat: & sic erit in uno eodemq̄ aliud quod mouet, aliud quod mouet. Siquidē in om̄i (ait) motu tria hæc sint necesse est: id quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouet, tantum mouetur, nō etiam mouet: cum illud quo fit motus, & moueatur & moueat: illud uero quod mouet, non etiam moueatur: ut ex tribus sit commune, quod medium: duo uero sibi contraria intelligātur. Nam sicut est quod mouet & nō mouet, ita est (inquit) q̄d mouet & nō mouet: propter quod diximus, quia cū omne q̄d mouetur ab alio moueat, si hoc quod mouet, & ipsum mouetur: quæremus semper motus huius nec unq̄ inueniemus exordiū. Deinde, si quid se mouere dicatur, necesse est, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte existimemus moueri: & tamen motus ille seu à toto seu à parte procedat, alterum sui postulabit autorem. Ex his omnibus in unum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo: Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igit̄ primū mouet, aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur: sed si ab alio, iam non potest hoc primū uocari, & semper quod primū moueat requiremus: restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primum mouet. Contra Platonem ergo, qui dicit animā motus esse principium, in hunc modum componit syllogismus: Anima principium motus est, principium autem motus nō mouetur, igitur anima non mouetur. Et hoc est quod primo loco uolēter obiecit. Nec eousq̄ persuadere contentus, animam non moueri: alijs quoque rationibus non minus uolētis perurget. Nullum (inquit) initium idem potest esse ei cuius est initium. Nam apud geometras principium lineæ punctum dicitur esse,

Cū aīa ex se moueri nō possit, neq̄ etiam moueatur ab alio, ideo ipsa plane esse immobilē.

Effigiatur ratio Aristotelis prima.

Secunda.

esse, nō linea: apud arithmeticos principium numeri nō est numerus. Itē, causa
 A nascēdi ipsa non nascit, & ipsa ergo motus causa uel initium non mouetur. Er-
 go anima quæ initiū motus est, non mouet. Additur hoc quoq̃: Nunq̃ in *Tertia.*
 quit, fieri potest, ut circa unam eandēq̃ rem, uno eodēq̃ tempore, contrarieta-
 tes ad unum idēq̃ ptinentes eueniant. Scimus aut̃ quia mouere facere est, &
 moueri pati est. Ei igit̃ quod se mouet, simul eueniēt duo sibi contraria, & face-
 re & pati, qđ impossibile est. Anima igit̃ non potest se mouere. Item dicit: *Quarta.*
 Si animæ essentia motus esset, nunq̃ quiesceret à motu. Nihil em̃ est qđ recipi
 at essentia suæ contrarietate. Nam ignis nunq̃ frigidus erit, nec nix unq̃ spon-
 te sua calefcet. Anima aut̃ nonnunq̃ à motu cessat: non em̃ semp corpus uide-
 mus agitari. Non igit̃ animæ essentia motus est, cuius contrarietatem recepat.
 B Ait etiā: Anima si alijs causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non pote-
 rit. Nihil est em̃ (inquit) qđ eiisdē rei sibi causa sit, cuius est aliq̃: ut medicus, ut ex-
 ercitor corporū, sanitatē uel ualētiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præ-
 stat, non utiq̃ ex hoc etiā sibi p̃stant. Item dicit: Om̃is motus ad exercitium *Quinta.*
 sui instrumēto eget, ut singularū artiū usus docet: ergo uidēdum, ne & animæ
 ad se mouēdum instrumēto opus sit. Quod si impossibile iudicat̃, & illud im-
 possibile erit, ut anima ipsa se moueat. Item dicit: Si mouetur anima, sine du- *Sexta.*
 bio cum reliqs motibus & de loco & in locum mouet̃. Quod si est, modo cor-
 pus ingredit̃, modo rursus egredit̃, & hoc frequēter exercet. Sed hoc uidemus
 fieri non posse, non igitur anima mouet̃. His quoq̃ addit: Si anima se mo- *Septima.*
 uet, necesse ē ut aliquo motus g̃ne se moueat. Ergo aut in loco se mouet, aut se-
 ipsam pariēdo se mouet, aut seipsam consumēdo, aut se augendo, aut se minuen-
 do. Hæc sunt em̃ (inquit) motus g̃na. Horū aut̃ singula, quemadmodū possunt
 fieri requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectā lineā se mouet, aut sphærico
 motu in orbem rotat̃. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq̃ in na-
 tura intelligit̃ linea, quocunq̃ sine line dubio terminat̃. Si ergo p̃ lineā termi-
 natā anima se mouet, nō semp mouetur: nam cū ad finem uenit̃, & in rursus in
 exordiū redit̃, necesse est interstitium motus fieri in ipsa p̃mutatione redeūdi.
 Sed nec in orbem rotari potest. Quia oīs sphæra circa aliqd̃ immobile, quod
 centrō uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habet qđ
 immobile est, & ita fit ut non tota moueatur: aut si non intra se habet, sequitur
 aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, qđ esse nō poterit. Cōstat ergo
 C ex his (ait) q̃ in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut eādē & es-
 se & nō esse dicamus. Si ṽo se ipsa cōsumit, non erit immortalis. Quod si se aut
 auget aut minuit, eadem simul & maior se & minor repietur. Ex his talem
 colligit syllogismum: Si anima se mouet, aliquo motus g̃ne se mouet, nullū aut̃
 D motus genus quo se moueat inuenit̃, non igitur se mouet.

*Quibus argumentis Platonicus magister suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendētes uti-
 que esse aliquid quod a seipso moueatur, idq̃ necessario esse animam: quibus probatis, eneruata ē
 prima obiectio Aristotelis.*

Caput .XV.

Contra has tam subtiles & argutas & uerisimiles argumentationes ac-
 cingendum est secundum sectatores Platonis: qui inceptum quo Ari-
 stoteles tam ueram, tamq̃ ualidam definitionem magistri fauciare ten-

tauerat, subruerunt. Neque uero tam immemor mei, aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo, uel Aristoteli resistam, uel ad sim Platoni: sed ut quisque magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt: collecta haec in unum continuæ defensionis corpus coaceruauit: adiecto si quod post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt quae afferere conatus est: unum, quod dicit nihil esse quod ex se moueatur: alterum, quo animam hoc esse non posse confirmat: utriusque resistendum est, ut & constet posse aliquid ex se moueri, & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere praestigias, in qua enumerans aliqua quae ex se mouentur, & ostendens illa quoque ab alio moueri, id est à causa interius latente: uidetur sibi probasse, omnia quae mouentur, etiam si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius enim rei pars uera est, sed est falsa conclusio. Nam esse aliqua, quae cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri, nec nos diffitemur. Non tamen omnia quae ex se mouentur hoc sustinent, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato enim cum dicit animam ex se moueri, id est cum *αυτοκίνητον* uocat, non uult eam inter illa numerari, quae ex se quidem uidentur moueri, sed à causa quae intra se latet mouentur: ut mouentur animalia, autore quidem alio, sed occulto. nam ab anima mouentur. aut, ut mouentur arbores: quarum etsi non uidetur agitator, à natura tamen eas interius latente constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel extrinsecus accidentem, uel interius latentem huius motus dicat autorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit, instruemus. Ignem calidum uocamus, sed & ferrum calidum dicimus: & niuem frigidam, & saxum frigidum nuncupamus: mel dulce, sed & mulsam dulce uocitamus. Horum tamen singula de diuersis diuersè significant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipimus. Quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus: contra, ferrum non nisi ex alio calefit. Ut nix frigida, ut mel dulce sit, non aliunde contingit, sed per naturam: saxo tamen frigus, uel mulsam dulcedo, à niue uel melle proueniunt. Sic & stare & moueri, tam de his dicitur, quae ab se uel stant uel mouentur, quam de illis, quae uel sistuntur uel agitantur ex alio. Sed quibus moueri ab alio uel stare contingit, haec & stare desistunt & moueri. Quibus autem idem est, & esse & moueri, nunquam à motu cessant: quia sine essentia sua esse non possunt. Sicut ferrum amittit calorem, ignis uero calere non desinit. Ab se ergo mouetur anima, licet & animalia uel arbores per se moueri uideantur. Sed illis quibus interius latens, alia tamen causa, id est anima uel natura, motum ministrat: ideo & amittunt hoc quod aliunde sumptum est. Anima uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet: nulla aduentitia causa, uel illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cum ignem calidum dicimus, non duo diuersa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit: sed totum calidum secundum suam naturam uocamus. Cum niuem frigidam, cum mel dulce appellamus: non aliud quod hanc qualitatem praestat, aliud cui praestatur, accipimus: Ita & cum animam per se moueri dicimus, non gemina consideratio sequitur mouentis & moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus: quia quod est in igne nomen calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle, hoc necesse est de anima *αυτοκίνητον* nomen intelligi: quod latina conuersio significat

Refellitur ea argumentatio Aristotel. qua ostendere uult quod quid mouetur, id moueri ab alio. Atque haec dilutio est obiectionis primae.

Ali. animam.

A *ficat p se moueri. Nec te cōfundat, q̄ moueri passiuum uerbum est. Nec sicut
 secari cum dicit̄, duo parit̄ considerant̄, q̄d secat, & q̄d secatur: Item cum teneri* *Caulli amotio.*
 dicitur, duo intelliguntur, q̄d tenet, & q̄d tenetur: ita hic in moueri duar̄ rerū
 significationē putes, q̄ mouet, & q̄ mouetur. Nam secari q̄dem & teneri passio
 est, ideo cōsiderationem & facientis & patientis amplectitur. Moueri aut̄ cum
 de his q̄dem dicitur q̄ ab alio mouentur, utranq̄ cōsiderationem similiē repræ
 sentat: de eo autē q̄d ita per se mouetur, ut sit *αυτοκίνητος*, cum moueri dicitur, q̄a
 ex se nō ex alio mouet̄, nulla potest suspicio passionis intelligi. Nā & stare licet
 passiuum uerbum non esse uideatur, cum de eo tñ dicitur, quod stat alio sisten
 te, ut stāt terræ defixæ hastæ, significat passionem. Sic & moueri, licet passiuū
 sonet, quando tamen nihil inest faciens, patiēs inesse nō poterit. Et ut absoluti
 B *us liqueat, nō uerbor̄, sed rer̄ intellectu passionem significari: ecce ignis cum
 fertur ad superna, nihil patitur: cum deorsum fertur, sine dubio patitur: q̄a hoc
 nisi alio impellente, non sustinet: & cum unum idemq̄ uerbum proferatur, pas
 sionem tamen modo inesse, modo abesse dicimus. Ergo & moueri idem in si
 gnificatione est q̄d calere. Et cum calere ferr̄ dicimus, uel stylum moueri, quia
 utriq̄ hoc aliunde peruenit, passionē esse fatemur. Cum uero aut ignis calere,
 aut moueri anima dicitur, q̄a illius in calore, & in motu huius essentia est, nul
 lus hic locus relinq̄tur passioni, sed ille sic calere, sicut moueri ista dicit̄. Hoc* *Alterius cauli
 li exclusio.*
 loco Aristoteles argutam de uerbis calumniā sarcīēs, Platonem quoq̄ ipsum
 duo, id est quod mouet & quod mouetur, significasse cōtendit, dicendo: Solum
 igitur q̄d seipsum mouet, q̄a nunq̄ deseritur à se, nunq̄ ne moueri quidem de
 C *fini: & apertē illum duo exp̄sisse proclamat, his uerbis, quod mouet & moue
 tur. Sed uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse, sed in exercitio arguti
 arum talium cōnuentem sibi, operam spontē lulisse. Cæterz quis nō aduertat,
 cum quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda: Sicut & cum dicitur
εαυτὸν τιμωρῆσαι, id est se puniens, non alē qui punit, alter qui punitur. Et cum
 se pdere, se inuoluere, se liberare quis dicitur: non necesse est unum facientem,
 alterum subesse patiētem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimi
 tur: ut qui se punit, aut qui se liberat, nō ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut in
 tulisse aut præstitisse dicatur. Sic & de *αυτοκίνητος*, cum dicitur, seipsum mouet: ad
 hoc dicitur, ut æstimationē alterius mouentis excludat: quam uolens Plato de
 cogitatione legētis eximere, his quæ præmisit expressit. Nā quod semper (ait)
 D *mouetur, æternum est: q̄d autem motum affert alicui, quodq̄ ipsum mouetur
 aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finē habeat, necesse est. Quid his
 uerbis inuenitur expressius, clara significatione testantibus, non aliunde moue
 ri quod seipsum mouet, cum animam ob hoc dicat æternam, quia seipsam mo
 uet, & non mouetur aliunde: Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio
 moueri. Nec putes q̄ idem moueat, idemq̄ moueatur: sed mouere sine alio
 mouente, se mouere est. Apertē ergo constitit, quia non omne quod mouetur,
 ab alio mouetur. Ergo *αυτοκίνητος* potest nō ab alio moueri. Sed ne à se quidem
 sic mouetur, ut in iplo aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto,
 nec ex parte, ut ille proponit, sed ob hoc solū seipsum mouere dicit̄, ne ab alio
 moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio (quā suprā
 re-**

retulimus) surripienti magis apta est q̄ probanti, in qua ait: Sicut est qđ mouetur & nō mouet, ita est qđ mouet & non mouet. Constat em̄, qđ om̄e qcqđ mouet, mouet alia: uti dicit, aut gubernaculū nauē, aut nauis circumfusum sibi aē rem, uel undas mouere. Quid aut̄ est, qđ nō possit aliud dum ipsum mouet impellere? Ergo si uerz non est, ea q̄ mouentur alia nō mouere, non cōstat illud, ut aliqd qđ moueat, nec tñ moueatur, inuenias. Illa igit̄ magis probāda est in de cimo de legibus à Platone motuū prolata diuissio: Oīs motus (inqt) aut se mouet & alia, aut ab alio mouet & alia mouet. Et prior ad animā, ad oīa v̄o corpora scđus refert̄. Hi ergo duo motus, & differentia separant̄, & societate iungunt̄. Cōmune hoc hñt, qđ & prior & scđus mouent alia. Hoc aut̄ differunt, qđ ille à se, hic ab alio mouet. Ex his oībus q̄ eruta de Platonicoꝝ sensuū fœcunditate collegimus, cōstitit non esse uerz, om̄ia q̄ mouent̄, ab alio moueri. Ergo nec principiū motus ad dep̄candam t̄ ulterius mouentis necessitatē stare dicet̄: qđ post seip̄m (ut diximus) mouere, alio non mouēte. Eneruatus est igit̄ syllogismus, quem p̄missa uaria & multiplici diuisione collegerat. Id est: Anima principiū motus est, principiū aut̄ motus non mouet, igit̄ anima non mouet. Restat, ut qđ cōstitit posse aliqd per se moueri, alio non mouēte, animam hoc esse doceat̄. Qđ faciliē docebit̄, si de manifestis & indubitabilibus argumēta sumamus. Homini motū, aut anima p̄stat, aut corpus, aut de utroq̄ p̄mixtio. Et qđ tria sunt de quibus inq̄sitiō ista p̄cedit, cum neq̄ à corpore, neq̄ à p̄mixtione p̄stari hoc posse cōstitit, restat ut ab anima moueri hoīem nulla dubitatio sit. Nūc de singulis ac primū de corpore loquamur. Nullum inanimū corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendum sit: nihil est aut̄, qđ dum immobile sit, aliud possit mouere: igit̄ corpus hominē non mouet. Videndum ne forte animæ & corporis ipsa p̄mixtio hunc sibi motum ministret. Sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest, ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficit̄: sicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascet̄. Om̄is em̄ qualitas geminata crescit, nunq̄ ex duplicatis similibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hoīem igitur p̄mixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessar̄ rerz indubitabili luce colligitur. Animal mouetur: motum autē animalis aut anima p̄stat, aut corpus, aut ex utroq̄ p̄mixtio: sed neq̄ corpus, neque p̄mixtio motum p̄stat: igit̄ anima motum p̄stat. Ex his apparet animam initium motus esse: initium autem motus, tractatus superior docuit per se moueri. Animā ergo *διυτοκίνητον* esse, id est per se moueri, nulla dubitatio est.

Quē in modū reliquæ Aristotelis obiectiones à Platonis refellātur. Caput .XVI.

Repetitur se-
cūda obiectio
Aristotelis, et
diluuitur.

Hic ille rursus obloq̄tur, & alia de initijs disputatione cōfligit. Eadē em̄ hic soluēdo repetimus, qđ sup̄rà in ordinē obiecta digessimus. Nō possunt (inqt) eadē initijs suis esse, qđ inde nascuntur: & ideo animā qđ initiū motus est, nō moueri: ne idē sit initium & qđ de initio nascitur: id ē, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hęc facilis & absoluta respōsio est. Quia ut principia & hęc qđ de principijs prodeunt, in aliquo nonnunq̄ in se differre fateamur: nunq̄ tñ ita sibi possunt esse cōtraria, ut aduersa sunt sibi, stare & moueri. Nam

A ueri. Nam si albi initium nigre uocaretur, & siccu esset humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita est, quia usque ad contrarietate initia & sequentia dissidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipsa non nunquam talis differentia, qualis inter se origini progressionique conueniat: ut est hic quoque in motum qui mouetur anima, & quo mouet cetera. Non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se mouentem. Inter motum ergo se mouentem, & motum quo mouet cetera, quod intersit, in apto est. Siquidem ille sine auctore est, hic alius motus auctor est. Constituit ergo, neque adeo posse initia ac de initibus procreata differre, ut contraria sibi sint: nec tamen hic moderatam differentiam de fuisse. Non igitur stabit principium motus, quod ille artifici conclusionem collegit.

His tertia (ut meminimus) successit obiectio: Vni rei contraria simul accedere re non posse, & quia contraria sibi sunt mouere & moueri, non posse animam se mouere, ne eadem & moueatur & moueat. Sed hoc superius asserta dissoluunt. Siquidem constituit in animae motu duo non intelligenda, quod moueat, & quod moueatur: quia nihil aliud est ab se moueri, quam moueri alio non mouente. Nulla est contrarietas, ubi quod fit, unum est: quia fit non ab alio circa alium, quippe cum ipse motus animae sit essentia. Ex hoc ei, ut supra retulimus, nata est occasio quar-

Repetitur tertia.

ta certaminis: Si animae essentia motus est, inquit, cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietate propriae admittat essentiae? Ignis cuius essentiae calor inest, calere non desinit. Et quia frigidum niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nunquam a motu cessare deberet. Sed dicat uelim, quoniam a motu cessare animam suspicatur? Si mouendo se (inquit) moueat & corpus: necesse est utique, quoniam non moueri corpus uideamur, animam quoque intelligamus non moueri. Contra hoc in promptu est gemina defensio. Primum, quia non in hoc deprehenditur motus animae, si corpus agitur. Nam & cum nulla pars corporis moueri uideatur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocumque animali auditus, uisus, odoratus, & similia: sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia haec motus animae sunt. Deinde quod ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari: cum incrementa membrorum, aut si iam crescendi aetas & tempus cessit, cum saltus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digerens naturali dispensatione inter uenas & uiscera succum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testetur agitari? Et anima igitur aeterno & suo motu, sed & corpus quod diu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur.

Quarta et ipsa dissoluitur da repetitur. Al. essentia calor est.

D fomes quanta ortus est quaestio: Si anima (inquit) alius causa est motus, ipsa sibi causa motus esse non poterit: quia nihil est quod eiusdem rei & sibi & alius causa sit. Ego uero licet facile possim probare plurima esse, quae eiusdem rei & sibi & alius causa sint. ne tamen studio uidear omnibus quae asserit obuiare, hoc uere esse concedam, quod & pro uero habitum, ad asserendum motum animae non nocet. Etenim animam initium motus & causam uocamus. De causa post uidebimus. Interim constat, omnem initium inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quamcumque rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris non potest non calere. Ignem ipsum de quo calor in alia transit, quod neget calidum? Sed ignis (inquit) non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mo-

Al. excessit.

Al. fluentorum.

Obiectio quarta repetitur ut diluatur.

f uen-

uentemq; discretio: sed tota ita suo motu mouet, ut nihil possis separare qd moueat. Hæc de initio dicta sufficiēt. De causa uero, qm̄ spontanea conuiuētia cōcessimus, ne qd eiisdē rei & sibi & alijs causa sit, libēter acquiescimus, ne anima q̄ alijs causa motus est, ac sibi causa motus esse uideat. His em̄ causa motus ē, q̄ non mouerent, nisi ipsa p̄staret. Illa uero ut moueat, nō sibi ipsa largit: sed essentia suæ est, qd mouet. Ex hoc quæstio q̄ sequitur absoluta est. Tunc enim fortē concedā, ut ad motus exercitiū instrumēta quærant, qm̄ aliud est qd mouet, aliud qd mouetur. In anima uero hoc nec scurrilis iocus sine dāno uerecūdiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa intra se latēte moueat, nullis tñ instrumētis ad supna cōscēdat. Multoq; minus hæc in anima q̄renda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiā q̄ sequuntur, uir tātus & aliās ultra cæteros serius, similis cauillāti est. Si mouetur (inq̄) anima, int̄ cæteros motus etiā de loco in locū mouet: ergo modo (ait) corpus egreditur, modo rursus ingredit̄, & in hoc exercitio sæpe ȳsatur, quod fieri non uidemus: nō igitur anima mouetur. Cōtra hoc nullus est qui nō sine hæsitacione respondeat, non om̄ia q̄ mouentur, etiā de loco in locū moueri. Aptius deniq; in eum similis interrogatio retorquēda. Moueri arbores dicis: qd cum (ut opinor) annuerit, pari dicacitate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiā de loco in locum mouētur. Hoc autē uidemus per se ipsas facere non posse, igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento seriū facere possimus, postq̄ dixerimus, ergo arbores non mouentur, adijciemus, sed mouentur arbores, non igitur om̄ia quæ mouētur, etiā de loco in locum mouētur: & ita finis in exitium sanæ cōclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus, ut motu essentia suæ cōueniente moueatur? Hæc & alia ualidē dicentur, etiā si hoc motus gñe moueri anima non posset. Cū uero & corpus animæ accessu, & à corpore certa cōstituti temporis lege discedat, quis eam neget etiā in locum, ut ita dicā, moueri? Quod autem non sæpe sub uno tēpore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad animalis uitam certis uinculis continendā, tantū animæ iniecit corporis amorem, ut amet ultro q̄ iuncta est: raroq; cōtingat, ne finita quoq; lege temporis sui mœrens & inuita discedat. Hac quoq; obiectione (ut arbitror) dissoluta, ad eas interrogationes q̄bus nos uidetur urgere, ueniamus. Si mouet (inquit) se anima, aliquo motus gñe se mouet. Dicendum ne est igitur animam se in locum mouere? ergo ille locus aut orbis aut linea est? An se pariendo seu consumendo mouet? Sē ne auget aut minuit? Aut proferat̄ in medium (ait) aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries, ex una eademq; defluit malē cōceptæ definitionis astutia. Nam quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri, om̄ia hæc motuū genera in anima quærit, in q̄bus aliud quod mouet, aliud est quod mouetur: cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est mouētis & moti. Quis est igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horū nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicente uel Tulio. Quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi.

Quanta

Soluitur se-
xta argumen-
tatio Aristot.

Refellitur ob-
iectio septia.

Octauæ obie-
ctionis dilutio.

Quib. aia mo-
tibus agitetur

A Quanta sit autem uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur, facile repies, si rei inuisibilis motū sine autore, atq; ideo sine initio, ac sine fine p-
deuntē, & cætera mouentem, mente cōcipias: cui nihil similius de uisibilibus, q̄
fons potuerit repiri: q̄ ita principiū est aquæ, ut cum de se fluuios & lacus pro-
creet, à nullo nasci ipse dicat. Nā si ab alio nasceret, nō esset ipse principium. Et
sicut fons nō facile semper dephenditur, ab ipso tñ q̄ fundunt, aut Nilus est, aut
Eridanus, aut Ister, aut Tanais. Et ut illorū* rapiditatē uidendo admirās, & in- *al. rapiditatē*
tra te tantarū aquarū originē reqrens, cogitatiōe recurris ad fontē, & hūc oēm
motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cū corporū mo-
tus, seu diuina seu terrena sint, considerando, quætere fortē autorē uelis, mens
tua ad animā quasi ad fontē recurrat: cuius motū etiā sine corporis ministerio
B testant cogitationes, gaudia, spes, timores. Nā motus eius ē boni maliq; discre-
tio, uirtutū amor, cupido uitiorū, ex q̄bus effluunt omēs in nascentiū rerū mea-
tus. Motus em̄ eius est, qcquid irascimur, & in feruorē mutæ collisiōis arma-
mur, unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorū. Motus eius est, q̄ in
desideria rapimur, q̄ cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione guber-
nent, proueniunt salutare: si destituant, in p̄ceps & rapiuntur & rapiunt. Didici-
cisti motus animæ, q̄s modo sine ministerio corporis, modo p̄ corpus exercet.
Si v̄o ipsius mundanæ animæ motus reqres, cœlestē uolubilitatē, & sphaerarū
subiacentiū rapidos impetus intuere, ortum occasum' ue solis, cursus siderū uel
recursus: quæ om̄ia anima mouēte proueniunt. Immobilem uero eam dicere,
C quæ mouet om̄ia, Aristoteli non cōuenit, qui quantus in alijs sit, probatū est:
sed illi tantum, quem uis naturæ, quem ratio manifestē non moueat.

*Scipionē ab auo suo Africano, tam ad otiosas q̄ negotiosas uirtutes incitatū fuisse. Tum de tribus
philosophiæ partibus, quarū nullā Cicero intactam præterierit. Cap. .XVII.*

E Docto igitur atque asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio
eius utendū sit, in hæc uerba mandat & p̄cipit. Hanc tu exerce optimis
in rebus. Sunt autē optimæ curæ de salute patriæ, q̄bus agitated & exer-
citus animus, uelocius in hanc sedē & domum suā peruolabit. Idq; ocys fa-
ciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea q̄ extrā erūt
contemplans, q̄ maximē se à corpore abstrahet. Nancq; eorū animi qui se corpo-
ris uoluptatibus dederunt, earumq; se quasi ministros p̄buere, impulsuq; li-
D bidinum uoluptatibus obedientiū, deorū & hominum iura uiolauere, corpori-
bus elapsi, circum terram ipsam uolutantur, nec hunc in locum nisi multis agi-
tati seculis reuertuntur. In superiore huius operis parte diximus alias otio-
sas, alias negotiosas esse uirtutes: & illas philosophis, has rerū p̄. rectoribus con-
uenire: utraq; tñ exercentem facere beatum. Hæ uirtutes interdum diuidunt,
nonnunq; uero miscentur, cum utrarumq; capax & natura & institutione ani-
mus inuenitur. Nam si qs ab omni quidē doctrina habeatur alienus, in rep. tñ
& prudens, & tēperatus, & fortis, & iustus sit: hic à feriatis remotus, eminet tñ
actualiū uigore uirtutum, q̄bus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si qs
uero insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum: sed solum optima consciē-
tiæ dote erectus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitiū diuinæ dispu-
tationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorū, is quoq; ad cœli uerti-
f ij cem

*De duplici ge-
nere uirtutū.*

cem otiosis uirtutibus subuehit. Sæpe tñ euenit, ut idem peccatus & agēdi & disputandi p̄fectione sublimē sit, & cœlū utroq; adipiscat̄ exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo gñe ponat̄: cuius uita uirtutes nunq̄ deseruit, semp̄ exercuit. In sc̄do Pythagoras, q̄ agēdi nescius, fuit artifex differendi, & solas doctrinæ & cōscientiæ uirtutes secutus est. Sint in tertio ac mixto gñe apud Græcos Lycurgus & Solon: in Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij, qui & philosophiā hauserunt altius, & firmamentū reip. p̄stiterunt. Soli em̄ sapientiæ otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma nō nesciuit. Qm̄ igit̄ Africanus noster, quē modo auus p̄ceptor instituit, ex illo gñe est, qđ & de doctrina uiuēdi regulā mutuat̄, & statum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei p̄fectionis geminæ p̄cepta mandant̄, sed ut in castris locato & sudāti sub armis, primum uirtutes politicæ suggerunt̄ his v̄bis: Sunt aut̄ optimæ curæ de salute patriæ, q̄bus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hāc sedē & domum suā puolabit. Dein, quasi nō minus docto q̄ forti uiro philosophis apta subdunt̄, cū dicitur: Idq; ocyus faciet, si iā tunc cū erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea q̄ extrā erunt contēplans, q̄maxime se à corpore abstrahet. Hæc em̄ illius sunt p̄cepta doctrinæ, q̄ illam dicit mortem philosophantibus appetendam. Ex qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus, ut alienā sarcinam (in c̄ptum patit̄ natura) despiciāt. Et facile nunc atq; opportunē uirtutes suadet: postq̄ quāta, & q̄ diuina p̄mia uirtutibus debeant̄, edixit. Sed q̄a inter leges quoq; illa imp̄fecta dicitur, in qua nulla deuiātibus p̄cena sancit̄, ideo in cōclusionē opis p̄cena sancit̄ extra hæc p̄cepta uiuentibus. Quem locum Hermagoras ille Platonius copiosius executus est, secula infinita dīnumerās, q̄bus nocētum animæ in eadē p̄cenas sæpe reuolutæ, serō de tartaris emergere p̄mittuntur, & ad naturæ suæ principia, qđ est cœlum, tādē impetrata purgatione remeare. Necessē est em̄ om̄em animā ad originis suæ sedem reuerti. Sed q̄ corpus tanq̄ p̄grinæ incolunt, cito post corpus uelut ad patriā reuertuntur. Quæ v̄o corporis illecebris ut suis sedibus inhærent, quanto ab illis uiolentius separantur, tanto ad supera serius reuertuntur. Sed iam finē somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod conclusionē decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis, q̄ docet morē elimatā p̄fectionē: naturalis, q̄ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cum de incorporeis sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. Nam illa ad uirtutes amoremq; patriæ, & ad cōtemptum gloriæ adhortatio, quid aliud cōtinet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia: Cum uero uel de sphaerarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deq; principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisq; terrestribus, & oceani situ loquitur, & harmoniæ superūm pandit arcanum, physicæ secreta cōmemorat. At cū de motu & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusq; essentiam nullius sensus, sed sola ratio deprehēdit, illic ad altitudinē philosophiæ rationalis ascendit. Verē igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiæ cōtinetur integritas.

Tres philosophiæ partes.

Expositionis in somnium Scipionis finis.

Macrobiij

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV-

STRIS, CONVIVIORVM PRIMIDIEI

SATURNALIORVM LIBER PRI-

MVS ADEVSTACHIVM FILIVM.

VLtas uariasq; res in hac uita nobis Eustachi fili natura conciliauit, sed nulla nos magis, q̄ eorū qui è nobis esēt procreati, charitate deuinxit: eamq; nostram in his educandis atq; erudiendis curam esse uoluit, ut parentes, neq; si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re uoluptatis, neque si contrā eueniret, tantum mœroris capere possint. Hinc est q̄ mihi quoq; institutiōe tua nihil antiquius aestimat. Ad cuius p̄fectionem, compendia

longis anfractibus anteponenda ducens, moræq; om̄is impatiens, non opperor, ut p̄ hæc sola te promoueas, q̄bus ediscendis gnauiter inuigilas: sed ago, ut ego quoq; tibi legerim, & qcquid mihi uel te iam in lucē edito, uel anteq; nascereris, in diuersis seu Græcæ seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratum est, id totū sit tibi sciētiae supellex: & quasi de q̄dam literarū penu, si q̄n usus uenerit, aut historiæ q̄ in librorū strue latens clam uulgo est, aut dicti facti ue memorabilis reminiscendi, facile id tibi inuentu atq; deprōptu sit. Nec indigeste tanq; in aceruū congeffimus digna memoratu, sed uariarū rerū disparilitas ab autoribus, diuersis cōfusa tēporibus, ita in q̄ddam digesta corpus est: ut q̄ indistincte atq; pmiscuē ad memoriæ subsidiū annotaueramus, in ordinem instar membrorū cohærentia cōuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res quas ex lectiōe uaria mutuabor, ipse sæpe v̄bis q̄bus ab ipsis autoribus enarratæ sunt explicabo: quia p̄sens opus non eloquentiæ ostētationem, sed noscendorū congeriem pollicet. Et boni cōsulæ oportet, si notitiā uetustatis, modo nr̄is non obscure, modo ipsis antiq̄rum fideliter uerbis recognoscas: prout quæq; se uel enarranda, uel transferenda suggesserint. Apes em̄ q̄dammodo debemus imitari, quæ uagātur, & flores carpunt: deinde quicq; attulere, disponunt, ac p̄ fauos diuidunt, & succū uarium in unū saporē mistura quadā & proprietate spiritus sui mutant. Nos quoq; quicq; diuersa lectione quæsiuimus, cōmitteremus stylo, ut in ordinē eodem digerente coalescat. Nam & in animo melius distincta seruātur: & ipsa distinctio nō sine q̄dam fermento, q̄ condit̄ uniuersitas, in unius saporis usum uaria libamenta cōfundit: ut etiā si qd apparuerit unde sumptū sit, aliud tñ esse q̄ unde sumptū noscet̄ appareat. Qd̄ in corpore nr̄o uidemus sine ulla opa nostra facere naturā. Alimenta q̄ accipimus, q̄ diu in sua qualitate perseverant, & solida innatāt, male stomacho oneri sunt. At cum ex eo qd̄ erāt mutata sunt, tum demū in uires & sanguinē trāseunt. Idem in his quibus aluntur ingenia p̄stemus, ut quæcuncq; haufimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quadā digeriē concoquant̄. Alioqn̄ in memoriā ire possunt, nō in ingeniū. Ex om̄ibus colligamus, unde unū fiat ex om̄ibus: sicut unus numerus

fit ex singulis. Hoc faciat noster animus: omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tamen ondat quod efficit. Ut quod odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria quam conduntur, confusuri uidelicet omnium succos odoraminum in spiramentum unum. Vides quod multorum uocibus chorus confert: una tamen ex omnibus reddit. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt uiris foeminae, interponit fistula. ita uires singulorum illic latent, uoces omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Tale hoc praesens opus uolo. Multae in illo artes, multa praecipita sunt, multarum aetatum exempla, sed in unum conspirata. In quibus si neque ea quae iam tibi cognita sunt aspneris, nec quae ignota sunt uites, inuenies plurima, quae sint aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile praecipitu: sed omnia, quibus sit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatio, oratio solertior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos sub alio ortos caelo Latinae linguae uena non adiuuet. Quod ab hisce (si tamen quibusdam forte nonnunquam tempus uoluntasque erit ista cognoscere) petitum impetratumque uolumus, ut aequi bonique consulant, si in nostro sermone natua Romani oris elegancia desideret. Sed ne ego incautus sum, quod uenustatem reprehensionis in curram a M. quondam Catone profectae in A. Albinum, quod cum L. Lucullo consul fuit: Is Albinus res Romanas oratione graeca scriptitauit. In eius historiae primo scriptum est ad hanc sententiam: Neminem succedere sibi conuenire, si quod in illis libris parum compositum, aut minus elegant scriptum foret. Nam sum (inquit) homo Romanus, natus in Latio: uerum & eloquium Graecum a nobis alienissimum est. Ideoque ueniam gratiamque malae existimationis, si quod esset erratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato: Na tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpa uacare. Nam petere ueniam solemus, aut cum imprudentes errauimus, aut cum noxam impio compellentis admisimus. Te (inquit) oro, quod perpulit ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres uti ignosceret. Nunc argumentum quod huic operi dedimus, uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

Gellius libro
11. cap. 8.

Argumentum operis totius quod sit.

Caput .I.

Saturnalibus apud Vectium Praetextatum nobilitatis Romanae praecipuae doctique alij congregantur, & tempus sollemne feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoque sibi mutua comitate praebentes, nec discedentes a se nisi ad nocturnam quietem. Nam per omne spatium feriarum, meliorem diei partem serijs disputationibus occupantes, coenae tempore conuiuiales sermones agitant: ita ut nullum diei tempus, docte aliquid uel lepide proferendi uacuum relinquat. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. Nam cum apud alios quibus sunt descripta conuiuia, tum in illo Platonis symposio, non austeriore aliqua de re conuiuiarum sermo, sed cupidinis uaria & lepida descriptio est. In quo quidem Socrates, non arctioribus (ut assolet) nodis urget atque implicat aduersarium: sed eludendi magis quam decertandi modo, apprehensis dat elabendi prope atque effugiendi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. Matutina erit robustior disputatio, quae uiros & doctos & praecclarissimos deceat. Neque enim Cottae, Laelii, & Scipiones, amplissimis de rebus quoad Romanae literae erunt, in ueterum libris disputabunt: Praetextatos uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, & Eusta-

A stachios, quorum splendor similis, & nō inferior uirtus est, eodē modo loq̄ aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his q̄s coetu coēgit matura aetas, posteriori seculo prætexitati sint, qđ licitò fieri Platōis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiq̄or, ut huius pueritia uix illius apphenderit senectutem: & tñ inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione cōsumit, quos cōstat eodē seculo non fuisse. Paralus uero & Xantippus, q̄bus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem differunt, scđo aduentu Athenis morantē: quos multo antē infamis illa pestilentia Athenis absumpserat. Annos ergo coeuntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non conuenit.

Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni possent, B Decium de Posthumiano, quinam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitātem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decij & Posthumiani sermo palām faciet, quæ huius colloquiū uel origo fuerit, uel ordo processerit.

Quæ conuiuialis huius sermonis origo fuerit & ordo.

Caput .II.

T Entanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima cōsultandi tempora, cum modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati: Cæteris em̄ fermē diebus, q̄ causis opportuni porandis sunt, hora omnino repiri nulla potest, qn̄ tuorū cliētium negotia uel defendas in foro, uel domi discas: Nunc autē (scio te em̄ nō ludo sed serio feriari) si est cōmodum rñdere id qđ rogatum uenio, tibi ipsi c̄ptum arbitror nō iniucundum, mihi uero gratissimum feceris. Regro autē abs te id primum, interfueris ne cōuiuio p C plusculos dies cōtinua comitate renouato, eiq̄ sermoni quē p̄dicare in primis, quemq̄ apud om̄es maximis ornare laudibus diceris: quem quidē ego ex patre audissem, nisi post illa cōuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uero nup̄ interfui admirātibus memoriæ tuæ uires, uniuersa q̄ tunc dicta sunt per ordinē sæpe referentis. Hoc unum Deci nobis (ut & ipse q̄tum tua finit Posthumianus adolescētia, uidere, & ex p̄re Albino audire potuisti) in om̄i uitæ cursu optimū uisum est, ut c̄ptum cessare à causarū defensione licuisset, tñ ad eruditorū hoīm tuicq̄ similium cōgressum aliquē sermonemq̄ cōferrem. Neq̄ em̄ rectē institutus animus req̄scere, aut utilius, aut honestius usquā potest, q̄ in aliqua opportunitate doctē ac liberaliter colloquendi, interrogandiq̄ & rñdendi comitate.

D Sed quodnā istud cōuiuium? An nō dubitandū est, qn̄ id dicas, quod doctissimis procerū cæterisq̄ nup̄ apud Vectium Prætexitatū fuit, & discurrens pōst inter reliquos grata uicissitudo uariauit? De hoc ipso quæsitū uenio, & explices uelim, quale illud cōuiuium fuerit, à quo te abfuisse propter singularem om̄ium in te amicitia non opinor. Voluissem eq̄dem, neq̄ id illis (ut existimo) ingratum fuisset. Sed cum essent amicorum cōplures mihi causæ illis diebus p̄noscendæ, ad cenā tum rogatus, meditādi, non edēdi illud mihi tempus esse respōdi: hortatusq̄ sum, ut alium potius nullo inuolutum negotio, atq̄ cura liberum quærerēt. Itaq̄ factum est. Nam facundum & eruditum uirū Eusebium rhetorem inter Græcos præstantem omnibus, id est nostra ætate professis, doctrinæ latialis haud inscium, Prætexitatus meum in locum inuitari imperauit. Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucūdē & comiter ad insti Decius.

f iij tu-

Posthumianus tuendā uitā exemplis (ut audio) rerū copiosissimis, & uariæ doctrinæ hubertate prolata, digesta sunt. Cum solstitialis dies qui saturnaliorū festa, quibus illa cōuiuia celebrata sunt, cōsecutus est, forēsi cura uacuus, lætiore animo essem domi. Eò Eusebius cū paucis è sectatoribus suis uenit: statimq̄ uultu renidēs, p̄ magna me, inq̄t, abs te Posthumiane cum ex alijs, tum hoc maxime gratia fa teor obstrictum, q̄ à Prætextato ueniā postulando, mihi in cœna uacuefecisti locum. Itaq̄ intelligo, nō studium tantū tuum, sed ipsam quoq̄, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, cōsentire atq̄ aspirare fortunā. Vis' ne, inq̄t, restituere id nobis, qđ debitum tam benignè ac tam libenter fateris, nostrumq̄ hoc otium, quo p̄frui rarò admodum licet, eò ducere, ut his q̄bus interfueris tunc tu, nunc nos interessē uideamur? Faciā, inq̄t, ut uis. Narrabo autem tibi, non cibum aut potum, tamen ea quoq̄ hubertim casteq̄ affuerunt: sed ea q̄ uel in conuiujs, uel maxime extra mensam, ab ijsdem per tot dies dicta sunt, in quantū potero animo repetam. Quæ quidem ego cum audirem, ad eorū mihi uitam qui beati à sapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam & quæ pridie q̄ adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante cōperta sunt: & omnia scripto mandauit, ne qđ subtraheret obliuio. Quæ si ex me audire gestis, caue existimes diem unam referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. Quemnam igit, & inter quos, aut unde ortum sermonem Posthumiane fuisse dicebar? Ita præsto sum indefessus auditor. Tum ille: Declinante, inquit, in uesperū die, quē saturnale festum erat insecuturum, cum Vectius Prætextatus domi conuenire se gestientibus copiam faceret, eò uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cū ætate, tum etiam moribus ac studijs inter se cōiunctissimi. Hos Seruius inter grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis, uerecundè terram intuens, & uelut latēti similis sequebatur. Quos cum prospexisset, obuiamq̄ processisset, ac per blande salutauisset, cōuersus ad Furiū Albinum, q̄ tum fortè cum Auieno aderat, uis' ne (ait) mi Albine cum his q̄s aduenisse per opportune uides, quosq̄ iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci cœperat sermo, communicemus? Quid ni maxime uelim Albinus inquit? Nec em̄ ulla alia de re, quā de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis aut his potest esse iucundius. Cumq̄ cōsedis sent, tum Cecinna: Quidnam id sit mi Prætextate, tamen adhuc nescio, dubitare tamen non debeo, esse scitu optimum. Cum & uobis ad colloquendum causam attulerit, & nos eius expertes esse non sinatis. Atqui scias (inquit) oportet, eum inter nos sermonem fuisse, ut cum dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est quando crastinum diē initium sumere existimemus. Et inter nos quidē parua quædam de hac disputatione libauimus: uerum quia te, quicquid in libris latet, inuestigare notius ē, q̄ ut per uerecūdiam negare possis, pergas uolo in medium proferre, quicquid de hoc quod quærimus, edoctum tibi comprehensumq̄ est.

De principio ac diuisione ciuili diei.

Caput

.III.

TVM Cecinna: Cum uobis qui me in hunc sermonem adducitis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, superfluum uideo inter scientes nota proferre. Sed ne quis

A quis me existimet dignatione cōsultationis grauari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluā. Post hæc cum oēs paratos ad audiendum erectosq; uidisset, ita exorsus est: M. Varro in rerū humanarū libro, quē de diebus scripsit: Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis uiginti quatuor nati sunt, uno die nati dicunt. Quibus ꝑbis ita uidetur dierū obseruationē diuisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quē nox cōsecuta est: contrā uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideat natus, qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autē aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosq; à solis occasu ad solē iterū occidentem, omne id medium tempus, unum diem esse dicere. Babylonios porrò aliter: A sole em̄ exorto, ad exortū eiusdem incipientem, id spatium unius diei nomine uocare. Umbros uero unū & eundem diem esse dicere, à meridiē ad sequentem meridiē. Quod quidē (inquit Varro) nimis absurdum est. Nam qui Calēdis hora sexta apud Umbros natus est, dies eius natalis uideri debet, & Calendarū dimidiatus, & q post Calendas erit, usq; ad horam eius diei sextā. Populum autē Romanum, ita uti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediam proximā, multis argumentis ostenditur. Sacra sunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et ea quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. Ad hoc, ritus quoq; & mos auspicandi, eandem esse obseruationem docet. Nā magistratus, quando uno die eis & auspicandū est, & id agendum, super q̄ processit auspicū, post mediā noctem auspicant, & post exortum solem agunt, auspicatiq; & egisse eadē die dicuntur. Præterea tribuni plebis, quos nullum diē integrū abesse Roma licet, cum post mediā noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediam noctem sequentē reuertuntur, non uident abfuisse diem: quoniam ante horā noctis sextā regressi, partem aliquam illius in urbe cōsumunt. Quintū quoq; Mutium iuriconsultum dicere solitum legi, non esse usurpatā mulierē, quæ cum Calendis Ianuarijs apud uirū matrimonij causa esse coepisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes usurpata esset. Nō enim posset impleri trinocitiū, quo abesse à uiro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet, quoniā tertiæ noctis posteriores sex horæ, alterius anni essēt, qui inciperet ex Calendis. Vergilius quoq; id ipsum ostendit, ut hominem de

D cuit poëticas res agentem, recondita atq; operta ueteris ritus significatione:

Torquet (inquit) medios nox humida cursus,

Et me sauius equis oriens affluit anhelis.

His em̄ uerbis diē quem Romani ciuilē appellauere, à sexta noctis hora oriri admonet. Idē poëta qñ nox quoq; incipiat expressit in sexto. Cum em̄ dixisset:

Hac uice sermonum roseis aurora quadrigis

In medium æthereo cursu traiecerat axem,

Mox suggessit uates:

Nox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruatissimus ciuiliū definitionū diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuidit: Primū tēpus diei dicit mediæ noctis inclinatio: deinde gallicinium: inde conticiniū, cum & galli cōticescunt, & homines etiā tum quiescunt: deinde diluculum, id ē cum incipit dignosci dies. Inde mane, dum dies clarus,

f v Ma

Ex Cellio lib.
3. cap. 2. de die
ei initio.

Mane autē dictum, aut q̄ ab inferioribus locis, id est à mánibus, exordium lucis emergat, aut (qđ uerius mihi uidet̄) ab omine boni nois. Nam & Lanuuii mane pro bono dicunt: sicut apud nos quoq̄ cōtrarium est immane, ut immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, non pro bono. Dein à mane ad meridiē, hoc est ad medium diem. Inde iam suprā uocatur tempus occiduum, & mox suprema tēpesta, hoc est diei nouissimum tēpus, sicut exp̄ssum est in duodecim tabulis: Solis occasus suprema tēpesta esto. Deinde uespera, qđ à Græcis tractum est. Illi em̄ ἠεσπερὰ à stella hespero dicunt: unde & Hesperia Italia, q̄ occasui subiecta sit, nominat̄. Ab hoc tēpore prima fax dicit̄, deinde cōcubia, & inde intēpesta, q̄ nō habet idoneum tēpus rebus gerendis. Hæc est diei ciuilibis à Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura, cum media esse cœpit, auspiciū Saturnaliorum erit, quibus diecraftini mos inchoandi est.

Latine dici Saturnaliorum, noctu futura, & diecraftini.

Caput .IIII.

Hic cum omnes quasi uetustatis prōptuarium, Albini memoriā laudauissent, Prætextatus Auienum uidens Furio insufurrātem, qđnam hoc mi Auiene, inquit, qđ uni Albino indicatum clam cæteris esse uelis? Tum ille: Moueor quidē autoritate Cecinnæ, nec ignoro errorē in tantā non cadere doctrinā. Aures tamē meas ista uerborū nouitas p̄culit, cum noctu futura, & diecraftini, magis q̄ futura nocte, & die craftino dicere (ut regulis placet) maluit. Nam noctu non appellatio, sed aduerbium est. Porro futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire. Nec dubium est, hoc inter se esse noctu & nocte, quod diu & die. Et rursus: die, & craftini, non eodem casu sunt, & nisi casus idem, nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus q̄ Saturnalium dicere, opto dignoscere.

Ad hæc cum Cecinna renidens taceret, & Seruius à Symmacho rogatus esset, quidnā de his existimaret: Licet, inquit, in hoc coctu non minus doctrinā q̄ nobilitate reuerendo, magis mihi discendū sit q̄ docendum, fabulabor tamen arbitrio iubētis, & insinuabo primū de Saturnalibus, post de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas, sed uetustas. Qui Saturnalium dicit, regula in nititur. Nomina em̄ quæ datiuum pluralem in bus mittunt, nunquam genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur: sed aut totidem habet, ut monilibus monilium, sedilibus sediliū: aut una syllaba minus est, ut carminibus carminum, luminibus luminū. Sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium q̄ Saturnaliorum. Sed qui saturnaliorum dicunt, autoritate magnorum muniuntur uirorum. Nā & Sallustius ī tertio, Bacchanaliorum ait, & Masurius fastorum scđo: Vinaliorum, inquit, dies Ioui sacer est, non ut quidam putant Veneri. Et ut ipsos quoq̄ grāmaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello qui Saturnus inscribit̄: Saturnaliorum, inquit, dies apud Græcos quoq̄ festi habent̄. Et in eodem libro: Dilucidē me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de ferijs: Saturnaliorum, inquit, feriæ. Et in eodē libro: Antias, inquit, Agonaliorum repertorem Numā Pompiliū refert. Hæc tñ, inquires, autoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. Planē, quatenus alienum nō est, committi grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere, quid sit, quod eos solita enuntiatione detor-

Saturnalium.

Saturnaliorū

Cur autores Saturnaliorū dicere maluerunt q̄ Saturnalium.

se

A ferit, ut mallent Saturnaliorū q̄ Saturnaliū dicere. Ac primum æstimo, q̄ hæc noīa q̄ sunt festozū dierū neutralia, carentq̄ numero singulari, diuersæ cōditio nis esse uoluerunt ab his noībus, q̄ utroq̄ numero figurant. Compitalia em̄ et Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his similia, festozū dierū noīa sunt, nec singulari nominant: aut si singulari numero dixeris, non idē significa bis, nisi adieceris festū: ut Bacchanale festū, & Agonale festū, et reliqua, ut iam non positiuū sit, sed adiectiuū, qđ Græci ἐπιθέτου uocant. Animati sunt ergo ad faciendā discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent no men solennis diei, sciētes in nōnullis sæpe nominibus datiuo in bus exētre, ni hilominus genitiuū in rum siniri, ut domibus domozū, duobus duozū, ambo bus ambozū. Ita & uiridia cū m̄ ἀντιθέτου accipiunt, genitiuū in ium faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorū. Cū uero ipsam loci uiriditatē significare uo lumus, uiridiorū dicimus: ut cum dicit, formosa facies uiridiorū. Tunc em̄ uiri dia quasi positiuum ponit, nō accidens. Tanta autē apud ueteres fuit licētia hu ius genitiui, ut Asinius Pollio uectigaliorū frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicat q̄ uectigalia. Sed & cum legamus: Læuaq̄ ancile gerebat, ta men & anciliorū relatum est. Videndum ergo, ne magis uarietas ueteres dele ctauerit, q̄ ad amissim uerum sit, festozū dierū nomina sic uocata. Ecce em̄ & p̄ter solennium dierū uocabula, alia quoq̄ sic declinata repimus, ut præcedens sermo patefecit, uiridiorū, & uectigaliorum, & anciliorū. Sed & ipsa festorum nomina scđm regulā declinata apud ueteres reperio. Siquidem Varro Feriali um diem ait à ferendis in sepulchra epulis dici. Nō dixit ferialiorū. Et alibi flo raliū nō floraliorum ait, cum idē non ludos florales illic, sed ipsum festū Flo ralia significaret. Masurius etiā secundo fastorum, Liberalium dies, inqt, à pon tificibus agonium Martiale appellatur. Et in eodē libro: Eā noctem deinceps, quæ in sequentē diem q̄ est Lucarium, non dixit lucariorum. Itemq̄ liberaliū multi dixere, nō liberaliorum. Vnde pronuntiandum est, ueteres indulisse co piæ per uarietatem: ut dicebāt exanimos & exanimos, inermes & inermos, tū hilaros atq̄ hilares. Et ideo certum est, licitō & saturnalium & saturnaliorū di ci, cū alterum regula cum autoritate, alterū etsi sola, sed multorū defendit au toritas. Reliqua autē uerba quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum no bis sunt testimonijs asserenda. Ennius em̄, nisi cui uidet̄ inter nostræ ætatis po litiores munditia respuendus, noctu concubia dixit his uerbis:

Noctm.

D Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
 Mœnia concubia, uigilesq̄ repente cruentant. Quo in loco
 animaduertēdum ē, nō solum q̄ noctu cōcubia, sed etiā qđ qua noctu dixerit.
 Et hoc posuit in annalium septimo, in q̄rum tertio clarius qđem idem dixit:

Hac noctu silo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiā Quadrigarius annal. iij. Senatus autem de noctu conuenire, no ctu multa domum dimitti. Nō esse ab re puto, hoc in loco id qđ admonere, q̄ decēuiri in. xij. tabulis inusitatissimè nox p̄ noctu dixerūt. Verba hæc sunt: Si nox furtum factum sit, si im aliqs occisit, iure cæsus esto. In q̄bus uerbis id etiam notādum est, q̄ ab eo qđ est is, nō eum casu accusatiuo, sed im dixerunt.

Sed nec diecraftini à doctissimo uiro sine ueterum autoritate prolatum est, Ex Gellio li. 10. ca. 24. qui-

de diecraftini. quibus mos erat, modo diequinti, modo diequintè, pro aduerbio copulatè dicere. Cuius indicium est, quod syllaba sc̄da corripit quæ natura producitur, cum solū dicitur die. Quod autem diximus, extremam istius uocis syllabam tum per e, tum per i scribi, cōsuetum id ueteribus fuit, ut his literis plerumq; in fine indifferenter uterentur, sicut pristinè & pristini, procliuè procliui. Venit ecce illius uersus Pomponiani in mentem, qui est ex Atellana quæ *Meuia inscribitur:

Al. Metui.

Dies hic sextus cum nihil egi, die

Quartè moriar fame.

Die pristinè eodē modo dicebat, quod significabat die pristino, id ē priore, quod nunc pridie dicit, conuerso cōpositionis ordine, quasi pristino die. Nec inficias eo, lectū apud ueteres die quarto. Sed inuenit hoc de transacto, non de futuro positū. Nam Cn. Marius homo impēse doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus: Nuper die quarto ut recordor, & certe aquarium urceum unicū domi fregit. Hoc igit intererit, ut die quarto quidem de p̄terito dicamus, die aut quartè de futuro. Verè ne diecraftini nihil retulisse uideamur, suppetit Cœlianum illud ex libro historiae sc̄do: Si uis mihi æquitatē dare, & ipse cū cætero exercitu me sequi, diequinti Romæ in Capitolio curabo tibi cenā coctam. Hic Symmachus, Cœlius tuus, inquit, & historiā & uerbū ex Originibus M. Catonis accepit, apud quem ita scriptū est: Igitur dictatorē Carthaginensium magister equitū monuit: Mitte Romā mecum equitatū, diequinti in Capitolio tibi cenā cocta erit. Et Prætextatus: Existimo non nihil ad demonstrandā consuetudinē ueterū, etiā & prætoris uerba conferre, qui more maiorū ferias concipere solet, quæ appellantur compitalia. Ea uerba hæc sunt: Dienoni post Calendas Ianuarij quiritibus cōpitalia erunt.

De exautoratis obsoletisq; uerbis. Tum recte ac latine dici, mille uerborū est, &c. Cap. .V.

Gel. li. 1. ca. 16.

TVM Auienus aspiciens Seruiū, Curius, inquit, & Fabritius, & Coruncanus antiquissimi uiri, uel etiā his antiquiores Horatij illi trigemini, planè ac dilucide cū suis fabulati sunt: neq; Auruncorū, aut Sicanorū, aut Pelasgorū, q̄ primi coluisse in Italia dicunt, sed ætatis suæ uerbis loquebantur. Tu autē proinde quasi cū matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba multis iā seculis oblitterata reuocare: ad quorū congeriē p̄stanteis quoq; uiros, quorum memoriā cōtinuus legendi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis placere iactatis, quod honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus p̄teritis, p̄sentibus uerbis loquamur. Ego em̄ id quod à C. Cæsare excellētis ingenij ac prudētiae uiro, in primo de analogia libro scriptū est, habeo semp in memoria atq; in pectore, ut tanq̄ scopulū, sic fugiā infrequēs atq; insolens uerbū. Mille deniq; uerborū taliū est, q̄ cum in ore priscae autoritatis crebro fuerint, exautorata in sequenti ætate repudiataq; sunt. Horū copiā proferre nunc possem, ni tēpus iam noctis propinquātis necessariæ discessionis nos admoneret.

Mille uerborum ē ex Gelioli. 1. ca. 16.

Bona uerba quæso, Prætextatus morali (ut assolet) grauitate subiecit, ne insolenter parentis artium auiditatis reuerētiam uerberemus, cuius amorē tu quoq; dum dissimulas, magis prodis. Cum enim dicis, mille uerborū est, quod aliud sermo tuus nisi ipsam redolet uetustatē: Nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit: Ante fundum Clodij quo in fundo

do

Ado propter insanas illas subtractiones, facile mille hominū uersabat ualentiu: non uersabant, qđ in libris minus accuratē scriptis reperiri solet. Et in sexta in Antoniū: Quis unq̄ in illo Iano inuētus est, q̄ L. Antonio mille nummūm ferret expensum? Licet Varro quoq̄ eiusdem seculi homo in septimodecimo humanarū dixerit: Plus mille & centum annorū est, tamen fidutiam sic cōponendi, nō nisi ex antecedentium autoritate sumpserunt. Nam Quadrigarius in tertio annaliū ita scripsit: Ibi occiditur mille hoīm. Et Lucilius in tertio satyrarū:

Ad portam mille, à portā est sex inde Salernum.

Alibi uero etiā

declinationē huius nominis executus est. Nā in decimoquinto libro ita dicit:

Hunc milli passūm qui uicerit atq̄ duobus,

Campanus sonipes succussor nullus sequetur

B Maiori spatio diuersus uidebitur ire. Idem in libro nono:

Tu milli nummūm potes uno quærere centum.

Milli passūm dixit, pro mille passibus: & milli nummūm dixit, pro mille nummis: aperteq̄ ostendit, mille & uocabulum esse, & singulari numero dici, & casum etiā capere ablatiuum, eiusq̄ pluratiuum esse milia. Mille enim non ex eo ponitur quod Græcè χίλια dicuntur, sed quod χιλιάς. Et sicut una chilia & duæ chiliades, ita unum mille, & duo milia ueteres certa atque directā ratione dicebant. Et heus tu? his' ne tam doctis uiris quorum M. Cicero, & Varro imitatores se gloriantur, adimere uis in uerborum comitijs ius suffragandi, & tanquā sexagenarios maiores de ponte deijcies? Plura de hoc differeremus, ni

C nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. Sed uultis' ne diē sequentem, quē omnes pleriq̄ abaco & latrunculis cōterunt, nos istis sobrijs fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipsam quoq̄ cœnam non obrutam poculis, non lasciui entem ferculis, sed quæstionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic em̄ ferias præ omni negotio scetas commodi senserimus, non animum (ut dicitur) remittētes: nam remittere (inquit Musonius) animum quasi amittere est, sed demulcentes eum paulūm, atque laxātes iucundis honestisq̄ sermonū illeccationibus. Quod si ita decernitis, dijs penatibus meis huc conueniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatē hanc, uel ipsum conuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionē cœtus desideretur, inuitandos ad

D eundem congressum conuictumq̄ censeo Flauianum, qui quanto sit mirando uiro & uenusto patre præstantior, non minus morum ornatu uitæq̄ grauitate, q̄ copia profundæ eruditionis asseruit: simulq̄ Posthuvianum, qui forum defensionum dignatione nobilitat: & Eustachium, qui tantus in omni philosophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet trium philosophorum ingenia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere, impetratum uti multam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat propter Oropi uastationem. Ea multa fuerat talentūm ferè quingentūm. Erāt isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes stoicus, Critolaus peripateticus, quos ferunt seorsum quencq̄ ostentandi gratia, per celeberrima urbis loca, magno hominū conuētū differasse. Fuit (ut relatū est) facundia Carneades uiolēta & rapida, scita et tereti Critolaus, modesta Diogenes & sobria.

Sed

Gellius libro
18. cap. 2.

Gellius libro
7. cap. 14.

Sed in senatū introducti interprete usi sunt Cæcilio senatore. At hic noster cū sectas omneis affecutus, sed probabiliorē secutus sit, omniaq; hæc inter Græcos gñā dicēdi solus impleat, int̄ nos tñ ita sui locuples interpretis est, ut nescias qua lingua facilius uel ornatus expleat operā differendi. Probauere omēs Q. Aurelij iudiciū, q̄ edecumatos elegit sodales: atq; his ita cōstitutis, primū à Prætextato simul, deinde à se discedentes, domum quiscq; suam regressi sunt.

De origine ac usu prætextæ, & quomodo hæc in usum transierit nominis, inibiq; de aliorū quorundam nominum priorum origine. Caput VI.

Postero die ad ædes Vectij matutini omēs, inter q̄s pridie cōuenerat, affuerunt: quibus Prætextatus in bibliothecā receptis, in qua eos opperebatur, p̄clarum, inqt, diem mihi fore uideo, cum & uos adestis, & affuturos se illi q̄s ad conuentus nostri societate rogari placuit, sponponderunt. Soli Posthumiano antiquor uisa est instruendarū cura defensionū, in cuius abuentis locum, Eusebiū Graia & doctrina & facundia clarū rhetorē surrogauit: insinuauitq; om̄ibus, ut ab exorto die, se nobis indulgerent: quandoquidem nullis hodie officijs publicis occupari fas esset. Togatus certe, uel trabeatus, paludatus ue, seu p̄textatus, hac die uidetur nullus. Tum Auienus, ut ei interpellādi mos erat: Cum sacrum mihi, ait, ac reip. nomen Prætextate tuum inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor non ludicræ (ut extimo) quæstionis. Cū em̄ uestitus togæ, uel trabæ, seu paludamenti, nullū de se ppriū nominis usum fecerit, quæro abs te, cur hoc de solo p̄textæ habitu usurpauerit uetustas, aut huic nomini quæ origo cōtigerit? Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustachius, par insigne amicitia, ac minimo post Eusebius ingressi, alacriorem fecere cœtum: acceptaq; ac reddita salutatione, cōfederunt: p̄contantes, quidnā offenderint fermocinationis. Tum Vectius, p̄oportunè affuistis mihi, inquit, assertorem quærenti. Mouet em̄ mihi Auienus noster mei nominis quæstionē, & ita originem eius flagitat, tanq̄ fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit q̄ appelletur suo noīe uel togatus, uel trabeatus, uel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed & cū postea inscriptum sit Delphici tēpli, & unius è numero septē sapientū eadē sit ista sentētia, *ἡδὲ σέθενον*, quid in me scire existimādus sim, si nomē ignoro, cuius mihi nunc & origo & causa dicenda est? Tullus Hostilius rex Romanorū tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresq; & togam pictam, atq; prætextā, quæ insignia magistratuum Hetruscorū erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo seculo puerilis nō usurpabat ætas. Erat em̄ ut cætera quæ enumerauī, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priscus, quem quidam Lucumonem uocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphū. Quo bello filiū suum, annos quatuordecim natū, q̄ hostem manu percusserat, & pro concione laudauit, & bulla aurea prætextaq; donauit, insigniēs puerū ultra annos fortem, præmijs uirilitalis & honoris. Nam sicut prætexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphātium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eā remedijs, quæ crederent aduersus inuidiam ualentissima. Hinc deductus mos, ut prætexta & bulla in usum puerorum nobilium usurparent, ad omē

Prætextæ q̄ fuerit origo, et quō usurpāri cœperit à pueris.

omen & uota cōciliandæ uirtutis, ei similis, cui primis in annis munera ista cef-
 ferunt. Alij putāt eundē Priscum, cum is statum ciuium solertia, puidi prin-
 A cipis ordinaret, cultum quoq; ingenuorū puerorū inter p̄cipua duxisse, institu-
 isseq; ut patritij bulla aurea cum toga cui purpura prætextitur, uterentur, dun-
 taxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum. Cæteris aut, ut præ-
 texta tātum uterent̄ indultum: sed usq; ad eos, quorum parentes equo stipēdia
 iusta meruissent. Libertinis uero nullo iure uti prætextis licebat, ac multo mi-
 nus peregrinis, qbus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea liberti-
 norum quoq; filijs prætexta concessa est, ex causa tali quam M. Lælius augur
 refert, qui bello punico secundo duumuiros dicit ex senatuscōsulto, prop̄ mul-
 ta prodigia, libros Sibyllinos adisse: & inspectis his nūtiase in Capitolio sup-
 B plicandum, lectisterniumq; ex collata stipe faciēdum, ita ut libertinæ quoq; q̄
 longa ueste uterētur, in eam rem pecuniā subministrarent. Aucta igitur obse-
 cratio, pueris ingenuis, itēq; libertinis, sed & uirginibus patrimis matrimisq;
 pronuntiantibus carmen. Ex quo concessum, ut libertinorū quoq; filij, q̄ ex iu-
 sta dūtaxat matrefamiliās nati fuissent: togā prætextam, & lorum in collo pro
 bullæ decore gestarēt. Verrius Flaccus ait: Cum populus Ro. pestilentia labo-
 raret, essetq; respōsum, id accidere, qd̄ dij despicerētur, anxiam urbem fuisse, q̄
 non intelligeret̄ oraculū: euenisseq; ut Circēsiū die, puer de coenaculo pom-
 pam sup̄nē despiceret, & patri referret, q̄ ordine secreta sacrorum in arca pilen-
 ti cōposita uidisset. Qui cum rem gestam senatui nuntiasset, placuisse uelari lo-
 ca ea quā pōpa ueheretur, atq; ita peste sedata, puerū qui ambiguitatē fortis ab-
 C soluerat, togæ & prætextæ usum munus impetrauisse. Vetus tatis pitissimi re-
 ferunt, in raptu Sabinarū, unam mulierū nomine Hersiliam, dum adhæreret si-
 liæ, simul raptam. Quam cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in
 asylum eius cōfugerat, uirtute conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerū,
 anteq; ulla alia Sabinarū partum ederet, eumq; qd̄ primus esset in hostico pro-
 creatus, Hostum Hostiliū à matre uocitatum, & eundē à Romulo bulla aurea
 ac prætexta insignibus honoratum. Is em̄ cum raptas ad consolandum uocaf-
 set, spopōdisse fertur, se eius infanti, quæ prima sibi ciuem Romanam esset eni-
 xa, illustre munus daturū. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributū, ut cor-
 dis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam inspicientes, ita demum se
 homines cogitarēt, si corde præstarent. Togam quoq; prætextā his additam,
 D ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

Diximus unde prætexta, adiecimus & causas quibus existimat̄ cōcessa pu-
 eritiæ. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis
 explicādum est. Mos antea senatoribus fuit, iu curiā cum prætextatis filijs
 introire. Cum in senatu res maior quæpiam consultaretur, eaq; in diem poste-
 rum prolata esset, placuit ut hanc rem, super qua tractauissent, ne quis enuntia-
 ret, priusq; decreta esset. Mater Papyrii pueri, qui cum parente suo in curia fu-
 erat, pcontatur filium, quidnam in senatu egissent patres. Puer respondit, tacē-
 dum esse, neq; id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior, secretum rei, & silen-
 tium pueri, animumq; eius ad exqrendum euerberat. Quærit igitur cōpressi-
 us uiolentiusq;. Tum puer urgente matre, lepidi atq; festiui mendacij consiliū
 capit.

*Prætexta quō
 in usum nomi-
 nis transierit.
 Ex Gelliolib.
 1. c. 4 p. 23.*

capit. Actū in senatu dixit, utrū uideretur utilius magisq̄ ex rep. esse, unus ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc illa ut audiuit, animo cōpauescit, domo trepidans egredit̄, ad cæteras matronas affert. Postridieq̄ ad senatum copiosæ matrūfamiliās cateruæ cōfluunt, lachrymantes atq̄ obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, q̄ uni duæ. Senatores ingrediētes curiam, quæ illa mulier̄ intemperies, & quid sibi postulatio isthæc uellet, mirabant̄: & nō ut paruæ rei prodigium, illā uerecundi sexus impudicā infaniā pauescebant. Puer Papyrius publicū metum demit. Nam in mediū curiæ progressus, qd ipsi mater audire institisset, qd matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem atq̄ ingeniū pueri exosculat̄, consultumq̄ facit, uti posthac pueri cum patribus in curiā non introeant, p̄ter illum unum Papyriū, eiq̄ puero postea cognomentū honoris gratia, decreto inditū Prætextatus, ob tacendi, loquēdiq̄ in p̄textata ætate prudentiā. Hoc cognomentū postea familiæ nostræ in nomē hæsit. Non aliī dicti Scipiones, nisi q̄ Cornelius, q̄ patrem luminibus carentē pro baculo regebat, Scipio cognoiatus, nomē ex cognomine posteris dedit. Sic Melsala tuus Auiene, dictus cognomento Valerij Maximi, q̄ postq̄ Melsanam urbem Siciliæ nobilissimā cepit, Melsala cognominatus est. Nec miræ si ex cognominibus nata sunt noīa, cū cōtrā & cognomina ex pprijs sint tracta noībus, ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruio Seruilianus. Hic subiecit Eusebius: Melsala & Scipio, alter de pietate, de uirtute alter, ut refers, cognomēta reperunt. Sed Scrophæ & Asinæ, q̄ uiris nō mediocribus cognomēta sunt, uolo dicas unde cōtigerint, cū contumeliæ q̄ honori propiora uideant̄. Tum ille: Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit hæc nomina. Nā Asinæ cognomētum Cornelij datū est, qm̄ princeps Cornelie gentis empro fundo, seu filia data marito, cū sponsores ab eo solenni p̄scerent, asinā cum pecuniæ onere produxit in for̄, quasi pro sp̄soribus p̄sens pignus. Tremellius uero, Scrophæ cognominatus est euētū tali: Is Tremellius cum familia atq̄ liberis in uilla erat, serui eius cū de uicino scrophæ erraret, surreptā conficiunt. Vicinus, aduocatis custodibus, om̄ia circūuenit, ne quā hæc efferrī possit, isq̄ ad dñm appellat restitui sibi pecudē. Tremellius qui ex uillico rem cōperisset, scrophæ cadauer sub centonibus collocat, sup̄ quos uxor cubabat. Quæstionem uicino p̄mittit. Cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis cōcipit, nullam esse in uilla sua scrophā, nisi illam (inquit) quæ in centonibus iacet, lectulū monstrat. Ea facetissima iuratio, Tremellio Scrophæ cognomē dedit. H

Scipionum no
men unde.

Melsala.

Asinæ.

Scrophæ.

De Saturnaliõz origine ac uetustate, ubi & alia quædā obiter perstringuntur. Cap. .VII.

DVm ista narrantur, unus è famulatio, cui prouincia erat admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dyfario, qui tunc Romæ præstare uidebantur cæteris medendi artem professis. Corrugato indicauere uultu pleriq̄ de cōsidentibus, Euangelii interuētum otio suo inamcenū, minusq̄ placido conuētui cōgruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proternè mordaci, procax, ac securus offensarū, quas sine delectu chari uel nō amici in se passim uerbis odia serētibz prouocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omēs æquè placidus ac mitis, ut admitterētur missis obujs imperauit, quos Horus ingredientes commodum consecutus comitabat̄, uir

A tabatur, uir corpore atq; animo iuxta ualidus: q; post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migrauit, sectaq; Antisthenis & Cratetis atq; ipsius Diogenis secutus, inter cynicos non incelebris habebat. Sed Euangelus postq; coetum tantum assurgentem sibi ingressus offendit, casus ne, inquit, hos omnes ad te Prætextate contraxit, an altius quiddam, cui remotis arbitris opus sit, cogitaturi ex disposito conuenistis? Quid si ita est ut existimo, abibo potius, quam me uestris miscebo secretis, à quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vectius, quibus ad omnem patientiam constanter animi tranquillitate firmus esset, non nihil tamen consultatione tam proterua motus, si aut me (inquit) Euagela, aut hæc innocentiam lumina cogitasses, nullum inter nos tale secretum opinareris, quod non uel tibi, uel & uulgo fieri dilucidum posset: quia nec ego sum immemor, nec horum quenquam inscium credo sancti illius precepti philosophiæ: Sic loquendum esse cum hominibus, tanquam deum audiant: sic loquendum cum dijs, tanquam homines audiant. Cuius sancta pars sancit, ne quod à dijs petamus, quod uelle nos indecorum sit hominibus confiteri. Nos uero, ut et honorem sacris ferijs haberemus, & uitarem tamen torporum feriandi, atq; otium in negotium utile uerteremus, conuenimus, diem totum doctis fabulis uelut ex symbolo conferendis daturi. Nam si per sacra solennia riuos deducere religio nulla prohibet, si salubri fluuio mersare oues fas & iura permittunt, cur non religionis honor putetur, dicere sacris diebus sacrum studium literarum? Sed quia uos quoque deorum aliquos nobis additos uoluit, facite, si uolentibus uobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus, quibus ut omnes hodie qui presentes sunt acquiescant, impetratum teneo. Tunc ille: Superuenire fabulis non euocatos, haud equidem turpe existimat: uerum sponte irruere in conuiuium alij preparatum, nec ab Homero sine nota, uel in fratre memoratum est. Et uide ne nimium arroganter tres tibi uelis Menelaos contigisse, cum illi tanto regi unus euenerit. Tum omnes Prætextatum iuuantes orare, blandèq; ad commune inuitare consortium: Euangelum quidem sæpius & maxime, sed nonnunquam & cum eo pariter ingressos. Inter hæc Euangelus petito omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum uobis arbitror non ignotum ex satyris Menippeis, qui inscribitur: Nescis quid uesp serus uehat. in quo conuiuarum numerum hac lege definit, ut neque minor quam Gratiarum sit, necque quam Musarum numerosior. Hic uideo excepto rege conuiuij, tot uos esse quot sunt musæ. Quid ergo perfecto numero quaeritis ad huc iedos? Et Vectius: Hoc, inquit, præsentia uestra nobis prestabit, ut & musas impleamus & Gratias, quas ad festum deorum omnium principis æquum est conuenire. Quum igitur consedisent, Horus Auientum intuens, quem familiariter frequentare solitus erat: In hoc, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem dicitis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religiosissima gente, in arcana templorum, usque ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrannide Ptolemæorum pressi, hos quoque deos in cultum recipere, Alexandrinorum more, apud quos præcipue colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino religionis suæ obseruata confunderent. Nam quia nuncque fas fuit Aegyptijs, pedibus aut sanguine, sed precibus & thure solo placare deos, his autem duobus aduenis hostiæ erant ex more mactandæ, fana eorum extra pomerium locauerunt, ut & illi sacrificij solenni sibi cruore colerent, nec tamen urbana templa pe-

Gell. li. 13. cap.
. 11. de numero
conuiuarum.

cū more polluerentur. Nullum itaq; Aegypti oppidum intra muros suos
 aut Saturni aut Serapis fanum recepit. Horū alterū uix ægrēq; à uobis admif-
 sum audio, Saturnum ȳo uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo
 nihil est, qđ me hoc scire phibeat, uolo in medium proferat. Hic Auienus
 in Prætextatum expectationem cōsulentis remittens, licet oēs, ait, q̄ adfunt, pa-
 ri doctrina polleant, sacrorū tamen om̄ium Vectius unice conscius, potest tibi
 & originem cultus, qui huic deo pendit, & causam festi solennis aperire. Qđ
 cum Prætextatus in alios refundere tentasset, oēs ab eo impetrauerunt, ut iple
 differeret. Tunc ille silentio facto, ita exorsus est:

*saturnaliorū
origo.*

Saturnaliorū originem illā mihi in medium proferre fas est, non q̄ ad arca-
 nam diuinitatis naturā refert, sed quæ aut fabulosis admista differit, aut à phy-
 sicis in uulgus aperit. Nam occultas & manātes ex meri ueri fonte rationes, ne
 in ipsis qđem sacris enarrari p̄mittitur. Sed si quis illas assequitur, continere in-
 tra conscientiā tectas iubetur. Vnde quæ scire fas est, Horus noster licebit me
 cum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus ob-
 tinuit. Qui (ut Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit) cum Camele
 æquē indigena terrā hanc ita participata potentiā possidebat, ut regio Camele-
 ne, oppidum Ianiculum uocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum
 est, qui credit geminā faciem p̄tulisse, ut quæ ante, quæq; post tergum essent,
 intueret. Qđ procul dubio ad prudētiam regis solertiamq; referendū est, q̄ &
 præterita nosset, & futura prospiceret: sicut Anteuorta & Postuorta diuinita-
 tis scilicet aptissimæ comites, apud Romanos colunt. Hic igit̄ Ianus, cum Sa-
 turnum classe p̄uictum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiā ruris, ferū
 illum & rudē ante fruges cognitās uictum in melius redegisset, regni eum so-
 cietate munerauit. Cum primus quoq; æra signaret, seruauit & in hoc Saturni
 reuerentiā, ut qm̄ ille naui fuerat aduectus, ex una qđem parte sui capitis effigi-
 es, ex altera uero nauis exprimeret, quo Saturni memoriā etiā in posteros pro-
 pagaret. Aes ita fuisse signatum, hodieq; intelligitur in aleæ lusu, cum pueri de-
 narios in sublime iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamant.
 Hos unā concordēs regnasse, uicinaq; oppida opera cōmuni condidisse, præ-
 ter Maronem qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomē, etiam illud
 in prōptu est, qđ posteri quoq; duos eis continuos menses dicarunt, ut Decem-
 ber sacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulū possideret. Cum inter hæc
 subito Saturnus non cōparuisset, excogitauit Ianus honorū eius augmentum.
 Ac primū terram om̄em ditioni suæ parētem, Saturniam nominauit. Aram
 deinde cum sacris tanq; deo condidit, quæ Saturnalia nominauit. Tot seculis
 Saturnalia præcedūt Romanæ urbis ætatem. Obseruari igitur eum iussit ma-
 iestate religiōis, quasi uitæ melioris autorem. Simulacrum eius indicio est, cui
 falcem insigne messis adiecit. Huic deo insertiones furculorū, pomorumq; edu-
 cationes, & om̄ium eiuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiā
 cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronant, placentasq; mutuō mis-
 sitāt, mellis & fructuum reptorem Saturnum extimātes. Hunc Romani etiam
 Sterculium uocant, qđ prius stercore fecūditatē agris comparauerit. Regni
 eius tēpora felicissima feruntur, cū propter rerum copiam, tum etiam qđ non
 dum

*saturnaliorū
causa una.*

A dum quisq̄ seruitio uel libertate discriminabat. Quæ res intelligi potest, q̄ Saturnalibus tota seruis licentia pmittit̄. Alia Saturnalior̄ causa sic tradit̄. Qui erāt ab Hercule in Italia relict̄i (ut q̄dam ferunt) irato, q̄ incustoditū fuisset armentū, ut nōnulli extimant, cōsultō eos relinquente, ut arā suam atq̄ ædem ab incurfionibus tuerent̄: ij ergo cum à latronibus infestarent̄, occupato edito colle, Saturnios se noīauerunt, q̄ antè nomine etiā idem collis uocabatur. Et q̄a se eius dei senserunt noīe ac religione tutos, instituisse Saturnalia ferunt̄, ut agrestes uicinor̄ animos, ad maiorē sacri reuerentiā, ipsa indicti festi obseruatio uo caret. Nec illā causam q̄ Saturnalibus assignat̄ ignoro, qđ Pelasgi (sicut Varro memorat) cum sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent, cōfluxerunt pleriq̄ Dodonū: & incerti quibus adhærerent locis, eiusmodi acceper̄ responsum:

Alia eorūdem causa.

Tertia causa.

B Στείχετε μαιόμυνοι σικελῶν σαττηνίου αἴαν

πδ' ἀβοργενέων κοτύλλω ὄν νᾶσθ' ὄχῃ

αἰς ἀνάμιχθέντες δεκάτιω ἐπέμψατε φοίβῳ,

καὶ κεφαλὰς ἄδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμψετε φῶτα.

Accepta q̄ forte, cum Latiū post errores plurimos appulissent, in lacu *Cutuliensiū natam insulā dephenderunt. Amplissimus em̄ cespes, siue ille cōtinens limus, seu paludis fuit, coacta cōpage, uirgultis & arboribus in syluæ licentiam cōptus, iactātibus p̄ om̄e mare fluctibus uagabat̄, ut fides ex hoc etiā Delo facta sit, q̄ celsa mōtibus, uasta cāpis, tñ p̄ maria migrabat. Hoc igit̄ miraculo dephenso, has sibi sedes pdictas eē didicerūt: uastatisq̄ Siciliēsis incolis, occupare regionē, decima pdæ scđm rñsum Apollini cōsecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara: cuius festū saturnalia noīauerūt. Cūq̄ diu hūanis capitibus Dite, & uiroꝝ uictimis Saturnū placare se crederēt, p̄pter oraculū in q̄ erat:

Al. Cutilia.

καὶ κεφαλὰς ἄδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμψετε φῶτα,

Herculē ferūt postea cum Geryonis pecore p̄ Italiā reuertentem suasisse illor̄ posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarent: inferētes Diti, nō hoīm capita, sed oscilla ad humanā effigiē arte simulata: & aras Saturnias, non mactādo uiros, sed accensis luminibus excolētes, q̄a non solum uir̄, sed & lumina φῶτα significant. Inde mos p̄ Saturnalia missitandis cereis coepit. Alij cereos non ob aliud mitti putant, q̄ q̄ hoc principe, ab incomi & tenebrosa uita, quasi ad lucem & bonar̄ artiū scientiā editi sumus. Illud quoq̄ in literis inuenio, q̄ cū

D multi occasione Saturnalior̄ per auaritiā à clientibus ambitiose munera exigent, idq̄ onus tenuiores grauaret, Publicius trib. pl. tulit, ut non nisi cerei diti oribus missitarent̄. Hic Albinus Cecinna subiecit: Qualē nunc p̄mutationem sacrificij Prætextate memorasti, inuenio postea cōpitalibus celebratā, cū ludi p̄ urbem in compitis agitabant̄, restituti scilicet à Tarq̄nio Superbo Larius ac Maniæ ex responso Apollinis, quo p̄ceptum est, ut pro capitibus, capitibus supplicaret̄. Idq̄ aliq̄ diu obseruatū, ut pro familiariū sospitate pueri mactarent̄ Maniæ deæ matri Lariū. Quod sacrificij genus, Iunius Brutus consui pulso Tarq̄nio aliter constituit celebrandū. Nam capitibus allij & papaueris supplicari iussit, ut respōso Apollinis satisfieret de nomine capitū, remoto scilicet scelere infaustæ sacrificatiōis. Factumq̄ est, ut effigies Maniæ suspēsæ pro singulor̄ foribus, periculum si qđ immineret familijs, expiarēt. Ludosq̄ ipsos

Que origo mittendis cereis.

Maniæ deæ sacra.

Al. familiarū.

ex uis compitorum in quibus agitabantur, compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætextatus; Bene & opportune similis emendatio sacrificiorum relata est. Sed ex his causis quæ de origine huius festi relatæ sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc solenne coepisse, L. Accius in annalibus suis referat his uerbis:

Saturnaliorum
uetustas.

Maxima pars Graiûm Saturno & maximæ Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.
Cumq; diem celebrant, per agros urbesq; ferè omnes
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; suos, nostriq; itidem, & mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

De templo Saturni, deq; his quæ in huius æde aut imagine uisuntur. & quo modo intelligenda sint ea, quæ de hoc deo fabulose dici consueverunt. Caput .VIII.

Saturni templum

Nunc de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tullium Hostilium cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto consecrasse, & Saturnalia tunc primum Romæ instituta. Quis Varro libro sexto quod est de sacris ædibus, scribat ædem Saturni ad forum faciendum locasse L. Tarquium regem, Titum uero Largium dictatorem Saturnalibus eam dedisse. Nec me fugit, Gellium scribere senatum decreuisse, ut ædes Saturni fieret, eiusque rei L. Furium tribunum militum profuisse. Habet aram, & ante se coenaculum. Illic Græco ritu capite opto res diuina fit: quia primo à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Ædem uero Saturni ærarium Romani esse uoluerunt, quod tempore quod incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum, aut quia sub illo nihil erat cuiusque priuatum, Nec signare solum, aut pariter limite capum Fas erat, in medium quærebant, ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis uniuersa communia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis suppositos, quoniam ab eius commemoratione ad nostram ætatem historia elata, & quasi uocalis est: antè uero, multa & obscura & incognita, quod testantur caudæ Tritonum humi mersæ & absconditæ. Cur autem Saturnus ipse in compedibus uisus, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit, uerè mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo uinculo, & solui ad diem sibi festum, id est mense hoc Decembri. Atque inde prouerbium ductum: Deos laneos pedes habere. Significari uero decimo mense semine in utero animatum in uitam grandescere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detinet. Est porro idem $\chi\rho\upsilon\theta$ $\chi\rho\upsilon\theta$. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus distrahunt, intantum physici ad quandam ueri similitudinem reuocant. Hunc autem abscondisse Cælij patris pendenda, quibus in mare deiectis, Venerem procreatam: quæ à spuma unde coaluit, $\alpha\phi\rho\delta\iota\tau\eta$ nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt, cum chaos esset, tempora non fuisse. Si quidem tempus est certa dimensio, quæ ex cœli conuersione colligitur. Tempus coepit inde. Ab ipso natus putatur $\chi\rho\upsilon\theta$, qui (ut diximus) $\chi\rho\upsilon\theta$ est. Cumque semina rerum omnium post cœlum gignendarum de cœlo fluerent, & elementa uniuersa, quæ mundo plenitudinem facerent, ex illis seminibus funderent: ubi mundus omnibus suis partibus membrisque perfectus est, certo iam tempore finis factus est pro

Ædes Saturni
quare ærarium.

Georg. 1.

Tritones cur
in æde Saturni.

Saturnus cur
laneos habeat
pedes.

est procedēdi de coelo femina ad elementorū conceptionē: quippe quā iam plena fuerāt pcreata. Aīalium uero æternā propagationem ad Venerē gñandi facultas ex humore trāllata est, ut p coitū maris foeminæq; cuncta deinceps gignerent.

Propter abscissorū pudēdorū fabulā, etiam nri eum Saturnum uocitarunt, *Ἰανὸς τὸν σαδδῶν*, qđ mēbrum uirile declarat, ueluti Sathunnum. Vnde satyros etiā ueluti sathunos (q; sint in libidinē proni) appellatos opinātur. Falcem ei qdam putant attributam, q; tempus omīa metat, execet, & incidat. Hunc aiunt filios suos solitum deuorare, eosdemq; rursus euomere. Per qđ similiter significatur eum tempus esse, à q uicibus cuncta gignant absūmāturq;, & ex eo denuo renascantur. Eundē à filio pulsum, qđ aliud est, q; tempora senescētia ab his quæ post sunt nata, depellit. Vincitum autem, q; certa lege naturæ connexa sint tempora, uel q; omēs fruges quibusdam uinculis nodisq; alternentur. Nam & falcem uolunt fabulæ in Siciliam decidisse, quod sit terra ista uel maxime fertilis.

Quis deus Ianus, deq; uarijs eius dei nominibus ac potestate.

Caput .IX.

ET quia Ianum cum Saturno regnasse memorauimus, de Saturno autē qđ mythici uel physici existimēt, iam relatū est: de Iano quoq; qđ ab utrisq; iactet, in medium proferemus. Mythici referunt, regnante Iano, omīum domos religione ac sanctitate fuisse munitas. Idcircoq; ei diuinos honores esse decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidē consecratos. Xenon quoq; primo Italicarū tradit, Ianum in Italia primū dijs templa fecisse, & ritus instituisse sacrorū: ideo eum in sacrificijs p̄lationem meruisse ppetuam. Quīdam ideo eum dici bifrōtem putant, q; & p̄terita sciuerit, & futura prouiderit.

Sed physici eum magis cōsecrant argumentis diuinitatis. Nā sunt q; Ianum eundem esse, atq; Apollinem & Dianā dicant, & in hoc uno utrunq; exprimi numen affirmēt. Etem sicut Nigidius q; refert, apud Græcos Apollo colit, q; *Ἰανὸς* uocat. Eiusq; aras ante fores suas celebrāt, ipsum exitus & introitus demonstrātes potentē. Idē Apollo apud illos & *Ἰανὸς* nuncupat, quasi uis p̄positus urbanis. Illi em̄ uias q; intra pomœria sunt, *Ἰανὸς* appellant, Dianæ uero, ut Triuiæ, uiarū omīum ἴdem tribuunt potestatem: Sed apud nos Ianum omībus p̄esse ianuis, nomen ostendit, qđ est simile *Ἰανὸς*. Nā & cum clauī ac uirga figurat, quasi omīum & portarū custos, & rector uiarū. Pronuntiauit Nigidius Apollinē Ianum esse, Dianamq; Ianā, apposita d lra, quæ sæpe i lra causa decoris apponit, ut reditur, redhibetur, redintegratur, & similia. Ianum qđdam solem demonstrari uolūt, & ideo geminum, quasi utriusq; ianux cœlestis potentem, q; exoriens aperiat diē, occidens claudat: inuocariq; primum, quum alicui deo res diuina celebratur, ut p eum pateat ad illum deum cui immolatur accessus, quasi preces supplicum p portas suas ad deos ipse transmittat. Inde & simulacrum eius plerunq; fingitur manu dextra trecentorū, & sinistra sexaginta & quinque numerū tenens, ad demonstrandā anni dimētionem, quæ p̄cipua est solis potestas. Alij mundum, id est cœlum, esse uoluerunt, Ianumq; ab eundo dictum, q; mundus semp eat, dum in orbem uoluitur: & ex se initium faciens, in se refertur. Vnde Cornificius Etymorū libro tertio, Cicero, inquit, non Ianum, sed Eanum noiat, ab eundo. Hinc et Phœnices in sacris imaginem eius exprimentes, draconē finxerunt in orbem redactum, caudāq; suā deuorātem,

De Iano.

Ianus quis fuerit deus.

ut appareat mundū & ex seipſo ali, & in ſe reuolui. Ideo & apud nos in quatuor partes ſpectat, ut demōſtrat ſimulacrę eius Phaleris aduectum. C. Baſſus in eo libro quē de dijs cōpoſuit, Ianum bifrontē fingi ait, quali ſuperę atq; inferę ianitorē: eundem quadriformē, quali uniuerſa climata maiestate cōplexum. Salliorę quoq; antiq̄ſſimis carminibus deorę deus canit. M. etiā Meſſala Cn. Domitiij in cōſulatu collega, idemq; p̄ annos quinquaginta & quinq; augur, de Iano ita incipit: Qui cūcta fingit, eandēq; regit, aquę terręq; uim ac naturā grauem atq; pronam in profundū dilabentē, ignis atq; animę leuē immenſum in ſublīme fugientē copulauit circundato cœlo, q̄ uis cœli maxima duas uires diſpares colligauit. In ſacris quoq; inuocamus Ianum geminū, Ianum patrē, Ianum Iunoniū, Ianum cōſiuium, Ianum quirinū, Ianum patultiū, & clauſiū. Cur geminū inuocemus, ſuprà iā diximus: Prēm, quali deorę deum; Iunoniū, quali nō ſolūm menſis Ianuarij, ſed menſium oīm ingreſſus tenentē. In ditione autē Iunonis ſunt omnes Calendę. Vnde & Varro lib. v. rerę humanarę ſcribit, Iano duodecim aras pro totidem menſibus dedicatas: Cōſiuium, à cōſerendo, id eſt à ppagine gñis humani, q̄ Iano autore conſerit; Quirinum, quali bellorum potentem, ab hafta quā Sabini curim uocāt: Patultiū, & clauſiū, quā bello ualuz eius patent, pace claudunt. Huius autē rei hæc cauſa narrat: Cū bello Sabino qd uirginum raptarum gratia cōmiſſum eſt, Romani portam q̄ ſub radicibus collis Viminalis erat, quę poſtea ex euentu Ianualis uocata eſt, claudere feſtinarent, quia in ipſam hoſtes irruebant, poſtq̄ eſt clauſa, mox ſpōtē patefacta eſt: cumq; iterę ac tertio idē cōtigiffet, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt. Cumq; ex altera parte acerrimo prælio certaretur, ſubito fama ptulit, fuſos à Tatio noſtros. Quam ob cauſam Romani, qui aditū tuebantur, territi profugerunt. Cumq; Sabini per portam patentem irrupturi eſſent, fertur ex æde Iani per hanc portā magnam uim torrentiū, undis ſcatentibus erupiſſe, multasq; pduellium cateruas aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine, deperiſſe. Ea re placitum, ut belli tempore, uelut ad urbis auxiliū profecto deo, fores referarētur. Hæc de Iano.

Quo die Saturnalia celebrari conſueuerint, & q̄ primum uno tantum, deinde pluribus diebus ſint celebrata.

Caput .X.

Sed ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnalibus ſumere nefas habitum. Pœnas à nocente iſdē diebus exigere, piaculare eſt. Apud maiores noſtros Saturnalia die uno ſiniebātur, qui erat ad quartumdecimū Cal. Ianuarias. Sed poſtq; C. Cæſar huic menſi duos addidit dies, ſextodecimo cœpta celebrari. Ea re factū eſt, ut cum uulguſ ignoraret certū Saturnaliorę diē, nonnulliq; à C. Cæſare inſerto die, & alij uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur: licet & apud ueteres opinio fuerit, ſeptē diebus peragi Saturnalia, ſi opinio uocanda eſt, quę idoneis firmatur autoribus. Nouius enim probatiſſimus Atellanarum ſcriptor ait: Olim expectata ueniunt ſeptem Saturnalia. Mummius quoq; qui poſt Nouium & Pomponium diu iacētem artem Atellaniam ſuſcitauit: Noſtri, inquit, maiores uelut bene multa inſtituere, hoc optime à frigore ſecere ſummo, dies ſeptem Saturnalia. Sed Mallius ait eos qui ſe (ut ſuprà diximus) Saturni nomine & religione defenderant, per tri-duum

Iani uaria cognomina.

Nouius Atellanarum ſcriptor.

A duū festos instituisse dies, & Saturnalia uocauisse. Vnde & Augustus, huius, inq̄t, rei opinionē secutus, in legibus iudicialijs triduo ferias seruari iussit. Masurius & alij uno die, id est. xiiii. Calē. Ianuarij affuisse Saturnalia crediderunt. Quorū sententiā Fenestella cōfirmat, dicens Aemiliam uirginem decimoquinto Calēdarū Ianuariarū esse damnatā. Quo die si Saturnalia gererent, nec causam om̄ino dixisset. Deinde adiecit: Sequebant eum diē Saturnalia. Mox ait: Postero autē die q̄ fuit decimultertius Calēdarū Ianuariarū, Liciniam uirginem ut causam diceret iussam. ex q̄ ostendit decimotertio Cal. profestum esse. Duodecimo uero seriae sunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiae sacrum faciūt, quā Verrius Flaccus Angeroniā dici ait, q̄ angores ac animorū sollicitudines propiciata depellat. Masurius adijcit, simulacrum eius deæ **B** ore obligato atq̄ signato in ara Volupiae propterea collocatum, q̄ q̄ suos dolores anxietatesq̄ dissimulant, pueniant patientiæ bñficio ad maximam uoluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, q̄ po. Romanus morbo, qui angina dicit, præmissio uoto, sit liberatus. Vndecimo autē Calēdarum seriae sunt Laribus dedicatæ, quibus ædem bello Antiochiæ Aemilius Regilius p̄tor in campo Martio curandā uouit decimo Calen. seriae sunt Iouis, quæ appellant Larētinalia. de quibus, quia fabulari libet, hæ sunt opinionēs: Ferūt em̄ regnante Anco, ædituum Herculis per ferias otiantē, deum tesseris prouocasse, ipso utriusq̄ manū tuēte, adiecta cōditione, ut uictus coena scortorū multaret. Victore itaq̄ Hercule, illum Accam Larentiam nobilissimum per id **C** tempus scortorū intra ædem inclusisse cum coena, eamq̄ postero die distulisse rumorem, q̄ post cōcubitum dei accepisset munus, ne cōmodum primæ occasionis, cum se domū reciperet, offerendæ aspnaretur. Euenisse itaq̄, ut egressa mox tēplo à Carutio capto eius pulchritudine cōpellaretur, cuius uolūtatem secuta, sumptaq̄ nuptijs, post obitum uiri om̄ium honorū eius facta cōpos, cum decederet, po. Romanum nuncupauit hæredem. Et ideo ab Anco in Velabro Gellius libro .6. cap. 7. loco celeberrimo urbis sculpta est, ac solenne sacrificium eidem constitutum, q̄ dijs manibus eius per flaminem sacrificaret. Ioui q̄ seriae cōsecratæ, quia existimauerunt antiqui animas à Ioue dari, & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait, Larentiam meretricio quæstu locupletatā, post excessum suum po. Romano agros Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquisse, & ideo **D** sepulchri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatā. Macer historiarū libro primo, Faustuli cōiugem Accam Larētiam, Romuli & Remi nutricem esse cōfirmat. Hanc regnante Romulo, Carutio cuidā Tusco diuiti denuptā, auctamq̄ hæreditate uiri, quam post Romulo quē educasset reliq̄t, & ab eo parentalia diemq̄ festum pietatis causa statutum. Ex his ergo om̄ibus colligi potest, & uno die Saturnalia fuisse, & nō nisi decimoquarto Cal. Ianuariarū celebrata, quo solo die apud ædē Saturni cōuiuio soluto, Saturnalia clamitabant, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primū Saturno pariter & Opi fuerit ascriptus. Hanc autem deam Opem Saturni cōiugem crediderunt, & ideo hoc mense Saturnalia, itemq̄ Opalia celebrari, qđ Saturnus eiusq̄ uxor, tam frugum q̄ fructuum reptores esse credantur. Itaq̄ om̄i iam foetu agrorū coactō, ab hominibus hos deos colī, quasi uitæ cultioris

autores, quos etiam nonnullos coelum & terram esse persuasum est, Saturnumque à fatu dictū, cuius causa de cœlo est: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimēta quærunť: uel ab opere, p̄ quod fructus frugesque nascuntur. Huic deæ sedentes uota concipiunt, terramque de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetēdam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica statuisse aram Cecropē dicit, eosque deos pro Ioue terraque coluisse, instituisseque, ut patres familiarū, & frugibus, & fructibus iam coactis, passim cum seruis uescerent, cum quibus patientiā laboris in colendo rure tolerauerāt, delectari eī deum honore seruorum contēplatu laboris. Hinc est quod ex instituto peregrino, huic deo sacrū apto capite facimus. Abunde iam probasse nos existimo, Saturnalia uno tantū die, id est decimoquarto Calendarum solita celebrari. Sed post in triduum propagata, primū ex adiectis à Cæsare huic mēsi diebus, dein ex edicto Augusti, quod triū dierum ferias Saturnalibus addixit. A decimo sexto igitur cœpta in. xiiii. desinunt, quod solo fieri antē consueuerant. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in. vii. dies discursum publicū, & lætitiā religionis extendit.

Non esse contēnendam sortem seruorum, cum & dii horum curā gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos quoque fuisse constat. Tum sigillariorum origo quæ fuerit. Caput .XI.

Tunc Euangelus: Hoc quidē, inquit, iam ferre non possum, quod Prætextatus noster in ingenij sui pōpam, & ostentationē loquēdi, uel paulo ante honori alicuius dei assignari uoluit, quod serui cum dñis uescerent, quasi uero curēt diuina de seruis, aut sapiens quisque domi suæ contumeliā tam scdæ societatis admittat. uel nunc Sigillaria, quæ lulum reptanti adhuc infantiae oscillis fictilibus p̄bent, tētat officio religionis ascribere. Et quia princeps religiosorum putat, nonnulla & superstitionis admiscet, quasi uero nobis fas nō sit, Prætextato aliquando nō credere. Hic cum oēs exhorruissent, Prætextatus renidens: Superstitiosum me Euangele, nec dignū cui credat existimes uolo, nisi utriusque tibi rei fidē asserta ratio mōstrauerit. Et ut primū de seruis loquamur, ioco ne an serio putas eē hoīm genus, quod dii immortales nec cura sua nec prudentia dignentur: an forte seruos in hominū numero esse non pateris? Audi igitur quæta indignatio de serui supplicio cœlū penetrauerit. Anno eī post Romam cōditam CCCC.LXXIII. Atronus quidam Maximus, seruū suum uerberatum, patibuloque cōstrictum, ante spectaculi cōmissionem p̄ circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Anno cuidā per quietē imperauit, ut senatui nuntiaret, nō sibi placuisse plenū crudelitatis admissum. Quo dissimulante, filiū ipsius mors H repentina cōsumpsit, ac post scdam denuntiationē, ob eandem negligentia, ipse quoque in subitā corporis debilitatē solutus est. Sic demū ex cōsilio amicorū lectica delatus senatui retulit: & uix cōsummato sermone, sine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egressus est. Ex senatus itaque cōsulto, et Meuia lege, ad propitiandū Iouem additus est illis Circēsibus dies: isque instauratitius dictus est, nō à patibulo (ut quidā putant) Græco noīe ἀπὸ τοῦ σωγῆ, sed à redintegratione, ut Varroni placet, quod instaurare ait esse instar nouare. Vides quæta de seruo ad deorum summū cura puenerit: Tibi autē unde in seruos tantum & tam immane fastidiū? quasi nō ex ipsō tibi & cōstent, & alant elementis, eundemque spiritū ab eodē principio carpāt. Vis tu cogitare eos, quos ius tuum uocas, ipsō semini-

Seruos dijs esse se curæ.

Seruos nō esse contēnendos a dominis, cū ex ipsō elementis

A feminibus ortos, eodē frui cœlo, æque uiuere, æque mori? Serui sunt, imò homines. Serui sunt, imò cōserui. Si cogitaueris tātundē in utrosq; licere fortunæ, tam tu illū uidere liberæ potes, q̄ ille te seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremò, qd̄ ita nomē seruitutis horremus? Seruus est qdem, sed necessitate. Sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si oñderis q̄s non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omēs spei, oēs timori. Et certe nulla seruitus turpior q̄ uoluntaria. At nos iugo à fortuna imposto, subiacentem tanq̄ miseræ uilemq; calcamus: qd̄ uero nos nostris ceruicibus inferimus, non patimur rephēdi. Inuenies inter seruos aliquē pecunia fortiorē, inuenies dñm spe lucri oclula alienorū seruorū manibus infigentē. Non ergo fortuna homines æstimabo, sed moribus. Sibi quisq; dat mores, cōditionem casus assignat.

B Quemadmodū stultus est, q̄ empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos: sic stultissimus est, qui hominē aut ex ueste, aut ex conditione, q̄ modo uestis nobis circūdata est, æstimandum putat. Non est mi Euāgele, q̄ amicū tm̄ in foro et i curia quæras. Si diligēt attēderis, inuenies & domi. Tu modò uiue cum seruo clementer, comiter quoq; & in sermonē illum, & non nunq; in necessariū admitte consiliū. Nam & nostri maiores omnem dominis inuidiam, omēm seruis cōtumeliam detrahētes: dominum, patrem familiās: seruos, familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, q̄ timeant. Dicit aliq; nunc me dominos de fastigio suo deijcere, & qdammodo ad pileū seruos uocare, q̄s debere dixi magis colere q̄ timere. Hæc q̄ senserit, obliuiscet id dominis paræ non esse, quod dijs satis est. Deinde, qui colitur, etiam amat, non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud manasse prouerbiū, quod iactat: Totidem nobis hostes esse q̄t seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos supbissimi, cōtumeliosissimi, crudelissimi sumus, & ad rabiem nos cogunt puenire deliciæ, ut quicquid nō ex uoluntate respōdit, iram furoremq; euocet. Dñi em̄ animos induimus tyrannorū, & non quantū decet, sed q̄tum libet, exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis gñā præteream) sunt q̄ dum se mēfæ copijs & auiditate distēdunt, circumstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquant, licere pmittunt. Virga murmur omē compescit, & ne fortuita quidē sine yberibus excepta sunt. Tulsis, sternutamentū, singultus, magno malo luitur. Sic fit, ut isti de domino loquant, quibus coram dño loqui non licet. At illi quibus nō tantū præsentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorum os non cōsuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicē, & periculū imminens in caput suū uertere. In conuiujs loquebantur, sed in tormentis tacebant.

constet, & seruitus nō hoim sed fortune sit uitium.

Cur serui dominis interdū hostes.

Al. domi.

Seruorū in dominos fidelitas

Vis exercitas in seruili pectore uirtutes recēseamus? Primus tibi Vrbinus occurrat, q̄ cum iussus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex seruis, anulo eius & ueste insignitus, in cubiculo ad quod irruebant qui psequabantur, pro domino iacuit: militibusq; ingrediētibus ceruicem p̄buit, & ictū tanq; Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus, monumentū ei fecit, titulo scriptionis, qui tantū meritum loqueretur, addito. Aesopus libertus Demosthenis, concius adulteri, qd̄ cum Iulia patronus admiserat, tortus diutissime

perseueravit non prodere patronum, donec alijs coarguentibus cōscijs, Democritus ipse fateret. Et ne existimes ab uno facile celari posse secretum, Labianum ope libertorū latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorū gñe compulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem bñficio potius libertatis acceptæ, q̄ ingenio debuisse, accipe serui in dñm benignitatem, cum ipse à dño puniretur. Antium em̄ Restionē proscriptū, solumq̄ nocte fugientem, diripientibus bona eius alijs, seruus cōpeditus inscripta fronte, cum post damnationem dñi aliena esset solutus custodia, fugiētem persecutus est: hortatusq̄ ne se timeret, sciētem contumeliā suam fortunæ imputandā esse, non dño: abditumq̄ ministerio suo aluit. Cum deinde psequentes adesse sensisset, senem, quē casus obtulit, iugulauit, & in constructā pyrā coniecit: qua accensa, occurrit eis q̄ Restionē quærebāt, dicens dānatum sibi poenas luisse, multo acrius à se uexatum, q̄ ipse uexarat: & fide habita, Restio liberatus est. Cepionē quoq̄, q̄ in Augusti necē fuerat animatus, postq̄ detecto scelere dānatus est, seruus ad Tiberim in cista detulit, p̄ectumq̄ Hostiā in agrum Laurentem, ad uillā p̄ris nocturno itinere perduxit. Cum is deinde nauigationis naufragio unā expulsus dominum Neapoli dissimulāter occuluit: exceptusq̄ à centurione, nec pretio, nec minis, ut dñm proderet, potuit adduci. Asinio etiā Pollione acerbe cogente Pataunos, ut pecuniā & arma conferrent, dominisq̄ ob hoc latentibus, p̄mio seruis cum libertate proposito, qui dños suos proderēt, cōstat seruorū nullum uictum præmio dñm prodidisse. Audi in seruis, nō fidē tātum, sed & focundum bonæ inuentionis ingeniū. Cum premeret obsidio Grumentū, serui relicta domina, ad hostes trāsugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domū habita cōspiratione fecerunt, & extraxerunt dominā, uultu poenā mināte, ac uoce obujs asserente, q̄ tandem sibi data esset copia crudelem dominā puniendī, raptāq̄ quasi ad supplicium, obsequijs plenīs pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiā magnanimitatē, exitum mortis ludibrio p̄ferentem. Cluentiū Pelignum Italicensem, cōprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderet, seruus eius occidit: ac se ne domino superstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Euporus seruus, uel (ut quidā tradunt) Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, indiuulsus comes qua potuit ratione tutatus est. Sup̄ ocisum deinde animā scissis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani p̄rem, postq̄ cum Annibale conflixerat, faucium in equum seruus imposuit, & cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis p̄stitisse uiuentibus. Quid q̄ in his quoq̄ exigendæ uindictæ reperiatur animositas: Nā Seleuci regis seruus, cum seruiret amico eius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnātem in ultionem domini confodit. Quid q̄ duas uirtutes, quæ inter nobiles quoq̄ unice claræ sunt, in uno uideo fuisse m̄cipio, imperium regendī peritiā, & imperiū contemnendī magnanimitatē? Anaxilaus em̄ Messenius, qui Messanā in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrānus. Is cum paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo commendasse contentus est. Is tutelā sancte gessit, imperiumq̄ tā clementer obtinuit, ut Rhegyni à seruo regi non dedignarētur. Perductis deinde in ætatem pueris, & bona & imperiū tradidit. Ipse paruo uiatico sumpto profectus est, et Olympiæ cum

summa tranquillitate cōsenuit. Quid etiā in cōmune seruilis fortuna profuerit,
 A non paucis doceat. Bello Punico, cum deessent qui scriberentur, serui pro domi-
 nis pugnuros se polliciti, in ciuitatē recepti sunt: & Volones (quā spōtē hoc uo-
 luerunt) appellati. Ad Cannas quoque uictis Romanis, octo milia seruorum em-
 pta militauerunt. Cumque minoris captiui redimi possent, maluit se resp. seruis
 in tāta tēpestare cōmittere. Sed & post calamitatē apud Thrasumenum notae
 cladis acceptam, libertini quoque in sacramentū uocati sunt. Bello sociali, cohorti-
 um duodecim ex libertinis cōscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit.
 Cæsare cum milites in amissorum locū substitueret, seruos quoque ab amicis ac-
 cepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus. Cæsar Augustus in Ger-
 mania & Illyrico cohortes libertinorum cōplures legit, quas uoluntarias appel-
 B lauit. Ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse rep. Borysthenidæ oppu-
 gnante Zopyrione, seruis, libertis, dataque ciuitate peregrinis, & factis tabulis
 nouis, hostē sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti
 soli Lacedæmonij qui arma ferre possent, supfuissent, ex seruis manumif-
 sis bellatorum nouem milia conscripsit. Athenienses quoque cōsumptis publicis
 opibus, seruis libertatem dederunt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter ser-
 uos exitisse uirtutes, accipe ancillarum factū non minus memorabile: ac ne quo
 utilius reip. in ulla nobilitate reperias. Nonis Iulij diem festum esse ancillarum,
 tam uulgo notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni em
 Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæque sacrificant sub arbore caprifico, in
 C memoriā benignæ uirtutis, quæ ancillarum animis pro cōseruatione publicæ
 dignitatis apparuit. Nā post urbē captam, cū sedatus esset Gallicus motus, res
 uero publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadēdi Roma-
 ni nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumiū Liuium Fidenatium dicta-
 torem. Qui mandatis ad senatū missis, postulauit, ut si uellent reliquas suæ ciui-
 tatis manere, matresfamilix sibi & uirgines dederentur. Cumque patres essent in
 ancipiti deliberatione suspēsi, ancilla nomine Tutela seu Philotis, pollicita est,
 se cum cæteris ancillis, sub nomine dominarum ad hostes iturā: habituque matrū-
 familias & uirginū sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem
 doloris ingestæ sunt. Quæ cū à Liuiō in castris distributæ fuissent, uiros plu-
 rimo uino prouocauerunt, diē festum apud se esse simulantes. Quibus sopora-
 tis, ex arbore caprifico quæ castris erat proxima, signum Romanis dederunt:
 D qui cūm repentina incurfione superassent, memor beneficij senatus, omnes an-
 cillas manu iussit emitti: dotemque eis ex publico fecit, & ornatum quo tūc erāt
 usæ, gestare concessit, diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupauit, ab illo ca-
 prifico ex qua signum uictoriæ ceperunt: sacrificiumque statuit annua solennita-
 te celebrandū, cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriā facti pceden-
 tis adhibet. Sed nec ad philosophandum ineptum, uel impar seruile ingenium
 fuit. Phædon ex cohorte Socratica, Socraticus & Platoni per familiaris, adeo, ut
 Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animæ dicaret, ser-
 uus fuit, forma atque ingenio liberali. Hunc Cebes Socraticus, hortate Socrate,
 emisit dicitur, habuisseque in philosophiæ disciplinis. Atque is postea philoso-
 phus illustris emerfit, sermonesque eius de Socrate admodū elegantes leguntur.
 Alij

Seruorum opera
 fortitudoque in
 bellis.

Ancillarum sac-
 cinus insigne.

Serui philoso-
 phi.

Ex Cellio. li. 2.
 cap. 18.

Apud Gelli. li.
-2. ca. 18. Mus
legitur.

Alij quoque non pauci serui fuerunt, qui post philosophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in satyris æmulatus est, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas. Sed & Philostrati pipatetici seruus, Polus, & Zenonis stoici seruus, qui Perseus uocatus est: & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam cynicus, licet ex libertate in seruitutem uenire ierat: quem cum emere uellet Xenias Corinthius, & quod artificij nouisset percontatus esset: noui, inquit, Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xenias responsum eius miratus, emisit manu: filiosque suos ei tradens, accipe (inquit) liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, qui is quoque seruus fuit, recentior est memoria, quæ ut possit inter obliterata nesciri. Cuius etiam de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus illud latentem intelligas, non omnino dijs exosos esse, qui in hac uita cum ærumnarum uarietate luctantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Δὲ λ' Ἐπικτήτῳ γινόμενῳ, καὶ σώματι πηρόσ,
καὶ πενίῳ ἴσῳ, καὶ εὐλ' ἀδυνατίσ.

Sigillariorum
origo quæ fuit
rit.

Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despiciendum seruile nomen, cum & Iouem tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos etiam extitisse constiterit. Nunc de sigillaribus, ne ridenda me potius existimes quam sancta dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert, Herculem occiso Geryone, cum uictor per Italiam armenta duxisset, potest, qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: ut aqua sancta in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus redderent: & in usum talia simulacra fingendi inter sacra mansissent. Sed mihi huius rei illa origo prior estimatur, quam paulo antè meminisse, Pelasgos postquam felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed fictilia: & φωτὸς æstimationem, non solum hominem, sed etiam lumen significare docuisset, coepisse Saturno cereos potius accedere: & in facellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cerei Saturnalibus mislarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur, quam homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas coepit, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. Nam medio, id est decimotertio Calendas festum probauimus: & alijs hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni, mensium, dierumque, & ordinationem à Cæsare digestam plenius retulerunt. H

Quomodo annum ordinarit populus.

Caput XII.

Anni incertitudo.

Cumque hic finem loquendi facere uellet, subiicit Aurelius Symmachus, perge mihi Prætextate eloquio tam dulci de anno quoque edisertare, antequam experiaris molestiam consulentis, si quis forte de presentibus ignorat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis inuouatus sit: ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis disserendo. Tum ille eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit: Aliarum gentium dispari numero. pari errore nutabat. Et ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Aca-

A Acarnanes sex, Græci reliq̄ trecentis quinquagintaquatuor diebus annū propriū cōputabant. Non igit̄ mirū in hac uarietate Romanos quoq̄ olim autore Romulo, annū suum decem habuisse mensibus ordinatū: q̄a annus à Martio incipiebat, & cōficiebat̄ diebus CCC.III. Vt sex q̄dem mēses, id est Aprilis, Iunius, Sextilis, Septēber, Nouēber, Decēber tricenūm essent dierū: quatuor ὄγδο, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirētur, q̄ hodieq̄ septimanas habēt Nonas, cæteri q̄ntanas. Septimanas aut̄ hñtibus ab Idibus reuertebant̄ Calendæ ad diē septimūdecimū. Verū hñtibus q̄ntanas, ad decimū octauū remeabat̄ initiū Calendarū. Hæc fuit Romuli ordinatio, q̄ primum anni mensem genitori suo Marti dicauit, quē mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maxime probat̄, q̄ ab ipso Quintilis q̄ntus est, & deinceps pro numero noīabantur. Huius etiā diē prima, ignē nouum Vestæ aris accendebāt, ut incipiēte anno, cura denuo seruādi nouati ignis incipet. Eodem quoq̄ ingrediente mense, tā in regia curijsq̄, atq̄ flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis mutabant̄. Eodē quoq̄ mense & publicè & priuatim ad Annam perennā sacrificatū itur, ut annare pennareq̄ cōmode liceat. Hoc mēse mercedes exoluebāt magistris, quas cōpletus annus deberi fecit. Comitia au spicabant̄, uestigalia locabant̄. Et seruis cœnas apponebāt matronæ, ut dñi Saturnalibus. Illæ ut principio anni ad prōptum obsequium honore seruos inuiterent, hi q̄a gratiam p̄fecti opis exoluerent. Secundum mēsem noīauit Aprilē, ut q̄dam putant, cum aspiratione, quasi Aphrilem, à spuma quā Græci uocant ἀφροί, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rationē, ut primum quidē mensem à patre suo Marte, secundum ab Aenææ matre Venere nominaret: & hi potissimū anni principia seruarent, à quibus esset Romani nominis origo, cum hodie quoq̄ in sacris Martē, patrem: Venerē, genitricem uocemus. Alij putant Romulum uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cum p̄cedens Marti esset dictus, deo plerumq̄ hoīm necatori, ut Homerus ait naturæ cōsciū, ἄρεσ ἀρεσθροτολοιγὲ μεταφόνε πύχεσι πλῆθη, secūdus Veneri dicaret̄, q̄ uim eius, quasi bñfica leniret. Nā & in duodecim zodiaci signis, quorū certa certorū numinū domicilia credunt̄, cum primum signum aries Marti assignatus sit, sequens mox Venerem, id est taurus, accepit. Et rursus è regione scorpius ita diuisus est, ut deo esset utriq̄ communis. Nec existimat̄ cœlesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidē aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior, domicilium Martis est: Priorem uero partem, cui ζυγός apud Græcos nomē est, nos libram uocamus. Venus accepit, q̄ uelut iugo cōcordi iungit matrimonia, amicitiasq̄ cōponit; Sed Cingius in eo libro quem de fastis reliquit, ait imperitè quosdam opinari Aprilē mensem antiquos à Venere dixisse: cum nullus dies festus, nullumq̄ sacrificium insigne Veneri per hunc mēsem à maioribus institutum sit. Sed ne in carminibus quidem Saliorū Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium, laus celebratur. Cingio etiā Varro consentit, affirmās nomen Veneris ne sub regibus q̄dem apud Romanos, uel Latinum, uel Græcum fuisse, & ideo non potuisse mensem à Venere nominari: sed cum ferè ante æq̄noctium uernum triste sit cœlum & nubibus obductum, sed & mare nauigātibus clausum, terræ etiā ipsæ

Primus mensis, Martius.

Secundus, Aprilis:

ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus cōteganī, eaq̄ oīa uerno, id ē hoc mense, E
 apiantur: arbores q̄q̄, nec minus cætera q̄ cōtinet terra, apire se in germē inci-
 piāt: ab his oībus mensem Aprilem dici meritō credendū, quasi Aperilē: sicut
 apud Atheniēses ἀπριλιος idē mēsis uocat̄, ab eo q̄ hoc tēpore cūcta florescāt.
 Nō tñ negat Verrius Flaccus hoc die postea cōstitutū, ut matronæ Veneri sa-
 crum facerēt, cuius rei causam, q̄a huic loco nō cōuenit, p̄tereundum est.

Tertius, Ma-
 ius.

Maium Romulus tertiuū posuit, de cuius nomine inter autores lata disēssio
 est. Nā Fuluius Nobilior in fastis, q̄s in æde Herculis musarū posuit, Romu-
 lum dicit postq̄ populū in maiores iunioresq̄ diuisit, ut altera pars consilio, al-
 tera armis remp. tueretur, in honorem utriusq̄ partis, hunc Maium, sequētem
 Iunium mensem uocasse. Sunt q̄ hunc mensem ad nostros fastos à Tulculanis F
 transisse cōmemorent, apud q̄s nunc quoq̄ uocat̄ deus Maius, qui est Iupiter,
 à magnitudine scilicet ac maiestate dictus. Cingius mensem nominatum putat
 à Maia, quam Vulcani dixit uxorem, argumentoq̄ utit̄, qđ flamen Vulcan-
 lis Cal. Maijs huic deæ rem diuinā facit. Sed Piso uxorem Vulcani Maiestam
 non Maiā dicit uocari. Cōtendunt aliī Maiam Mercurij matrem mensi nomē
 dedisse, hinc maxime probantes, q̄ hoc mense mercatores oīes Maiæ pariter
 Mercurioq̄ sacrificant. Affirmant qdam, quibus Cornelius Labeo consentit,
 hanc Maiā cui mense Maio res diuina celebratur, terrā esse, hoc adeptam no-
 men à magnitudine, sicut & mater magna in sacris uocatur: assertionemq̄ exti-
 mationis suæ etiam hinc colligunt, q̄ sus p̄gnans ei maçtat̄, quæ hostia est pro
 pria terræ. Et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicunt, q̄a uox nascenti ho- G
 mini terræ contactu datur. Scimus aut̄ Mercurium uocis & sermonis poten-
 tem. Autor est Cornelius Labeo, huic Maiæ, id est terræ, ædem Calen. Maijs
 dedicatā, sub nomine Bonæ deæ. Et eandem esse Bonā deam & terram, ex ipso
 ritu occultiore sacrorū doceri posse confirmat. Hanc eandem etiā Bonam, Fau-
 namq̄, Opemq̄ & Fatuam, pōtificum libris indigitari. Bonam, q̄ oīum no-
 bis ad uictum bonorū causa est: Faunā, q̄ oīi usui animantium fauet: Opē, q̄
 ipsius auxilio uita cōstet: Fatuā à fando, q̄ (ut supra diximus) infantes partu edi-
 ti, non prius uocem edunt, q̄ attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam po-
 tentiam habere Iunonis, ideoq̄ regale sceptrū in sinistra manu ei additū. Ean-
 dem aliī Proserpinā credunt, porcāq̄ ei rem diuinam fieri, quia segetem quam
 Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est. Aliī χερουια εν αόρω. Βροτιη Semelā H
 credunt, necnō eandem Fauni filiā dicunt: obstitisseq̄ uoluntati patris in amo-
 rem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaret̄, cum desiderio patris nec
 uino ab eodem pressa cessisset. Transfigurasse se tamen in serpentem pater cre-
 ditur, & coisse cum filia. Horum omnium hoc proferunt indicij, q̄ uirgā myr-
 team in templo haberi nefas sit: q̄ super caput eius extendatur uitis, qua maxi-
 me eam pater decipere tentauit: q̄ uinum in templum eius non suo nomine so-
 leat inferri, sed uas in quo uinum inditum sit, mellarium nominetur, & uinum
 lac nuncupeit̄: serpentesq̄ in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferen-
 ter appareant. Quidam Medeam putant, quod in æde eius oīe genus herba-
 rum sit, ex quibus antistites dant plerunq̄ medicinas: & quod templum eius
 uirum introire non liceat, propter iniuriam quam ab ingrato uiro lasone per-
 pessa

A pessa ē. Hæc apud Græcos *ἡ δὲ γαυανῆα* dicitur, quā Varro filiā Fauni tradidit, adeo pudicā, ut extra *γαυανῆα* nunquā sit egressa, nec nomē eius in publico fuerit auditū, nec uirū unquā uiderit, uel à uiro uisā sit: propter quod nec uir templum eius ingrediēt. Vñ & mulieres in Italia sacro Herculis nō licet interesse, quā Herculi (cum boues Geryonis per Italiā agros duceret) sitiēti respōdit mulier, aquam se non posse prestare, quod sceminarū deā celebraret dies, nec ex eo apparatu uiris gustare fas esset. Propter quod Hercules facturū sacrū, detestatus est presentiam sceminarū, & Potitio ac Pinarīo sacrorū custodibus iussit, ne mulierem interesse pmitterent. Ecce occasio noīis, quo Maiā esse eandē, & terrā, & Bonam deam diximus, coegit nos de Bona dea quæcunquē comperimus protulisse.

B Iunius Maiū sequitur, aut ex parte populi (ut supra diximus) nominatus, aut (ut Cingius arbitrat) quod Iunonius apud Latinos antē uocitatus, diuquē apud Aricinos, Prænestinosquē hac appellatione in fastos relatus sit: adeo, ut (sicut Nisus in cōmentarijs fastorū dicit) apud maiores quæ nōs hæc appellatio mensis diu manserit: sed post detritis quibusdā lris, ex Iunonio Iunius dictus sit. Nā & ædes Iunoni Monetæ Cal. Iunij dedicata est. Nōnulli putauerunt Iuniū mensem à Iunio Bruto, quod primus Romæ cōsul factus est, noīatum: quod hoc mense, id ē Calendis Iunij, pulso Tarquinio, sacrum Carnæ deæ in Cælio mōte uoti reus fecerit. Hanc deā uitalibus humanis prestare credunt. Ab ea denique petiit, ut iecinora & corda, quæquē sunt intrinsecus uiscera, salua cōseruet. Et quia cordis bñficio, cuius dissimulatione Brutus habebat idoneus emēdationi publici status, extitit, hanc deā quæ uitalibus præest, templo sacrauit. Cui pulte fabaria & larido sacrificat, quod uires maxime his rebus corporis roborent. Nā & Calēdæ Iunia, fabaria uulgo uocant: quia hoc mēse adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur.

Sequitur Iulius, qui cū secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero uocaretur: nihilominus tamen etiā post præpositos à Numa Ianuarius ac Februarius, retinuit nomen, cum nō uideretur iam quintus esse, sed septimus. Sed postea in honorē Iulij Cæsaris dictatoris, legē ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est: quod hoc mense, ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus sit.

D Augustus deinde est, qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci: Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili, & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ secutæquē sint eius auspicia ac fidē, & Aegyptus hoc mense in potestatem po. Romani redacta sit, finisque hoc mense bellis ciuilibus impositus sit, atque ob has causas hic mensis huic impio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui, ut hic mensis Augustus appelleretur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sex. Pacubio tribuno plebem rogante.

Mēsis septēber principalē sibi retinet appellationē, ex Germanici appellatione. Octobrē uero suo noīe Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustū uocabulū ex omni ære uel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principū cæterorū diri ominis infausta uitantiū, mensibus à Septēbri usque ad Decembrē prisca noīa referuauit.

Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimensio, quod (sicut supra iā diximus) annū decē

Quartus, Iunius

Quintus, Iulius: qui ante diem fuit quintilis.

Sextus, Augustus: qui antea Sextilis.

Septimus, Septēber.

Octauus, Octobrē: cui Nouēber, Decēberque succedunt.

decem mensium, dierum uero quatuor & trecentorum habendum esse constituit: mensesq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos & singulos, sex uero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus necq; solis cursui, necq; lunæ rationibus conueniret, nonnunq; usu ueniebat, ut frigus anni æstiuis mensibus, & cōtrā calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine pariebantur affumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

De ordinatione anni p̄ Numā, et quæ causa fuerit intercalādi, quoq; tpe primū intercalatū sit. Ca. XIII.

Anni diuisio p̄ Numam.

Sed secutus Numa, quantum sub cœlo rudi & seculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorū obseruatiōne forsā instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in trecentos quinquagintaquatuor dies, quibus duodecim lunæ cursus confici credidit, annos extenderetur: atque his quinquaginta à se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebāt dies, id est de singulis singulos: factosq; quinquaginta & sex dies, in duos nouos mēses pari ratiōe diuisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumq; anni esse uoluit, tāquam bicipitis dei mensem, respiciētem ac prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. Secundum dicauit Febrūo deo, qui lustrationum potens creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatē necesse erat, quo statuit, ut iusta dijs mānibus soluerent.

Numæ ordinationem finitimi mox secuti, totidem diebus, totidemq; mensibus, ut Pompilio placuit, annū suum computare cœperūt. Sed hoc solo discrepabant, qđ menses undetricenum, tricenumq; in numero alternauerūt. Paulo post Numa in honorem imparis numeri, secretū hoc & ante Pythagorā parturiente natura, unum adiecit diem, quē Ianuario dedit, ut tam in anno q̄ in mēsis singulis, præter unum Februariū, impar numerus seruetur. Nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarētur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus, uniuersam putationē imparē fecit. Ianuarius igit, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebant diebus, & quintanas Nonas habebāt. Ac post Idus in om̄ibus septēdecim ad Calendas computabant. Martius uero, Maius, Quintilis, & October, dies tricenos singulos possidebant. Nonæ in his septimanæ erāt. Similiterq; post Idus, decē & septē dies in singulis, usq; ad sequentes Calēdas computabant. Sed solus Februarius uiginti & octo retinuit dies, quasi inferis & diminutio & par numerus conueniret.

Intercalationis causa.

Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilij, ad lunæ cursum, sicut Græci, annū propriū computarēt, necessariò & intercalarem mensem instituerunt more Græcorū. Nā & Græci cū animaduertent, temerè se trecentis quinquagintaquatuor diebus ordinasse annū, qm̄ appareret de solis cursu, qui trecentis sexagintaquinq; diebus & quadrāte zodiacū conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantē, intercalares statuta ratiōe cōmentī sunt: ita ut octauo q; anno nonaginta dies, ex quibus tres mēses tricenum dierū cōposuerūt, intercalaret. Id Græci fecerunt, qm̄ erat oposum atq; difficile, oībus annis undecim dies & quadrantē intercalare. Itaq; maluerūt hūc numerū octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascunt si quadrās cū diebus undecim octies cōponat, inferere,

inferere, in tres menses (ut diximus) distribuēdos. Hos dies *ἐπιελευθεριαι*, menses
 A uero *ἐμετολισμοῦ* appellabant. Hunc ergo ordinē Romanis quoq; imitari placuit, sed frustra: quippe fugit eos, diem unum (sicut supra admonuimus) additum à se ad Græcū numerū, in honorē imparis numeri. Ea re p octenniū cōuenire numerus atq; ordo non poterat. Sed nondum hoc errore compto, p octo annos, nonaginta quasi supfundendos Græcorū exemplo computabant dies: alternisq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expēfabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoq; anno, intercalatores octo affluebant dies ex singulis, qbus uertentis anni numerū apud Romanos super Græcum abūdasse iam diximus. Hoc quoq; errore iam cognito, hæc species emendationis inducta est: Tertio quoq; octennio ita intercalandos dispen-
 B sabant dies, ut non nonaginta, sed sexagintalex intercalarent, cōpensatis uigintiquatuor diebus pro illis, qui per totidem annos supra Græcorū numerū creuerant. Omī autem intercalationi mensis Februarius deputatus est, quoniam is ultimus anni erat. Qd̄ etiam ipsū de Græcorū imitatione faciebant. Nam & illi ultimo anni sui mensi, supfluos interferebant dies, ut refert Glaucippus, qui de sacris Atheniensiuū scripsit. Verū una re à Græcis differebant: nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario, sed post uigesimum-
 C tertiuū diem intercalabant, terminalibus scilicet iam pactis. Deinde reliquos Februarij mensis dies, q̄ erant quinq;, post intercalationem subiungebant: credo uetere religionis suæ more, ut Februarium omnino Martius sequeretur.

Sed cum sæpe eueniret, ut nūdinæ modò in anni principem diem, modò in Nonas caderent (utruncq; autē pnciosum reip. putabatur) remedium quo hoc auerteret excogitatum est. Quod aperiemus, si prius ostenderimus, cur nundinæ uel primis Calēdis, uel Nonis omībus cauebantur. Nam quoties incipiente anno, dies coepit q̄ adiectus est nūdinis, omīs ille annus infauftis casibus luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.

De nundinarum die.

Nonis autē conuentus uniuersæ multitudinis uitandus existimabatur, quoniam po. Romanus, exactis etiam regibus, diem hūc Nonarū maxime celebrabat, quem natalē Ser. Tullij existimabant. Quia cum incertū esset, q̄ mēse Ser. Tullius natus esset, Nonis tamē natum esse cōstaret, omēs Nonas celebri notitia frequentabāt. Veritos ergo q̄ diebus p̄erant, ne qd̄ nundinis collecta uniuersitas ob regis desideriuū nouaret, cauisse, ut Nonæ à nundinis segregarent. Vnde dies ille, q̄ abundare annum diximus, eorū est p̄missus arbitrio, qui fa-
 D stis p̄erant, ut cum uellent intercalaret: dummodo eum in medio terminaliorū, uel mensis intercalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem auerterent nundinarū. Atq; hoc est, qd̄ quidā ueterū retulerunt, non solum mensem apud Romanos, uerum etiam diem intercalarem fuisse.

Quando autē primū intercalatum sit, uarie referē, & Macer q̄dem Licini us eius rei originē Romulo assignat. Antias lib. ii. Numā Pompiliū sacrorū causa id inuenisse cōtendit. Iunius Ser. Tullium regē, primum intercalasse cōmemorat, à q̄ & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. iii. magistratum, decē uiros qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit autores. Flauius id egisse M. consu-

Quo tempore primum intercalatum sit.

h lem di-

lem dicit, ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna aerea, à L. Pinatio & Furio consulibus, cui mentio intercalaris ascribitur. Hæc de intercalandi principio satis relata sint.

Quem in modum, primum Iulius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint. Cap. .XIIII.

VERZ fuit tempus, cum propter supstitutionem intercalatio omnis omilla est, nonnunq̄ uero p̄ gratiã sacerdotũ, q̄ cum publicanis proferri, uel imminui cõsultò anni dies uolebãt: modò auctio, modò retractio di erũ proueniebat, & sub specie obseruationis, emergebat maior cõfusionis occasio. Sed postea C. Cæsar oẽm hanc inconstantiã temporũ, uagã adhuc & incertã, in ordinẽ statutæ definitionis coëgit, adnitẽti sibi M. Fauio scriba, q̄ scriptos dies singulos ita ad dictatorẽ retulit, ut & ordo eorum inueniri facillime posset, & inuento certus status p̄seueraret. Ergo C. Cæsar exordiũ nouæ ordinationis initurus, dies omnes q̄ cõfusionẽ adhuc poterãt facere, cõsumpsit: eaq̄ re factũ est, ut annus cõfusionis ultimus, in .CCCC.XLIII. dies protenderet. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarũ rerũ om̄ium conscios, ad numerũ solis, q̄ diebus. CCC.LXV. & quadrante cursum conficit, annũ dirigere contendit. Nã sicut lunaris annus mēsis est, q̄a luna paulo minus q̄ mensem in zodiaci circuitione cõsumit, ita solis annus hoc dierũ numero colligendus est quẽ pagit, dum ad id signum se denuo uertit, ex q̄ digressus est, unde annus uertẽs uocat, & habet magnus, cũ lunæ annus breuis putet. Horũ Vergilius utrunq̄ cõplexus est: Interea magnum sol circumuoluit annũ. Hinc Atteius Capito annum à circuitu tẽporis putat dictum, q̄a ueteres an, pro circum ponere solebant, ut Cato in originib. oratorũ: An terminum. i. circum terminũ, & ambire pro circumire. Iulius ergo Cæsar. X. dies obseruationi ueteri supadicit, ut annum. CCC. &. LXV. dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent: Et ne quadrãs deesset, statuit ut quarto quoq̄ anno, sacerdotes q̄ curabãt, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mēse ac loco, quo etiã apud ueteres mensis intercalabaĩ, id est ante q̄nq̄ ultimos Februarij mensis dies, idq̄ bisextum censuit noiandum. Dies autem. X. quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: In Ianuarium & Sextilẽ & Decembrẽ binos dies inseruit. In Aprilem aut, Iunium, Septembrẽ, Nouembrẽ, singulos. Sed neq̄ mensi Februariõ addidit diem, ne deo inferõ religio immutaret: & Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinũ statum, q̄ satis pleno erãt numero. i. dierũ singulorũ tricenorũq̄. Ideo & septimanas hñt Nonas, sicut Numa cõstituit, q̄a nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, q̄bus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cõpint, q̄ntanas tamen hñt Nonas, & ab Idibus illis sequentes Calẽdas, in undeuicesimum reuertunt: q̄a Cæsar quos addidit dies, neq̄ ante Nonas, neq̄ ante Idus inserere uoluit, ne Nonarũ aut Iduum religionẽ, q̄ statuto erat die, nouella cõperendinatione corrumperet. Sed nec post Idus mox uoluit inserere, ne feriarum quarumq̄ uiolaret indictio. Sed pactis cuiusq̄ mēsis ferijs, locum diebus aduenis fecit. Et Ianuario q̄dem dies, quos dicimus quartum & tertium Cal. Februarii as dedit: Aprili, tertium Cal. Maias: Iunio, tertium Cal. Iulias: Augusto, quartum &

A tum & tertium Cal. Septembris: Septēbri, tertium Cal. Octobris: Nouembri, tertium Cal. Decembris: Decēbri uero, quartum & tertium Cal. Ianuarias. Ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimumdecimum reuertentes, postea ex augmento additorum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uero unum, ad octauumdecimum haberent reditum Calendarum. Feriarum tamen cuiusque mensis ordo seruatus est. Nam si cui ferè tertius ab Idibus dies festus aut feriatu fuit, & cum ad sextumdecimum dicebatur, etiā post augmentum dierum, eadem religio seruata est, ut tertio ab Idibus die celebraretur: licet ab incremento non iam ad decimum sextum Calendas, sed ad septimumdecimum si unus, ad decimum octauum si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo nouos dies

B circa finem cuiusque mensis inseruit, ubi finem omnium quae in mense erant reperit feriarum, adiectosque omnes à se dies fastos notauit, ut maiorem daret actionibus libertatē, & non solum nullum nefastum, sed nec comitalē quenquam de adiectis diebus instituit, ne ambitioem magistratuū auget adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus constitutum, edicto palam posito publicauit.

Et huc usque error stare potuisset, nisi sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoque anno cōfecto, antequam quintus inciperet, intercalare: illi quarto non peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex & triginta annis permansit, quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint intercalari non uem. Sed hunc quoque errorem serò deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, ut illi tres dies, qui per annos triginta & sex uitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unum diem, secundum ordinationem Cæsarum, quinto quoque incipiente anno, intercalari iussit, & omnem hunc ordinem æreæ tabulae ad æternam custodiam incisione mandauit.

Anni correctio per Augustum facta.

De Calendis, Idibus, ac Nonis.

Caput

.XV.

Tunc Horus: Dies quidem hic (inquit) intercalaris, antequam quintus annus incipiat inserendus, cum Aegypti matris artium ratione cōsentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenum dierum omnes habent, eo quod explicitis duodecim mensibus, id est. CCC. LX. diebus exactis, tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. At hic, non à primo in ultimam mensis diem ad incrementum cōtinuum numerus accedit, sed post Calendas dirigit in Nonas, inde ad quasdam Idus deflecti audio. Post rursus, nisi fallor, imò ut nunc quoque retulisti, in sequentes Calendas. Quae omnia quod sibi uelint, scire eodem uellem. Nam illud nec cōsequi posse me spero, ut uocabula comprehendam, quae singulis apud uos diebus addunt, dum alios fastos, uariisque alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoque uestras nescire me fateor, de quibus obseruatio tam diligens, tam cauta narrat. Haec nec mihi erubescendum est ignorare peregrino, à te uero Prætextate discere nec ciuilem puderet. Tunc Prætextatus: Non solum tibi (inquit) Hore, cum sis Aegypto oriundus, sed ne nobis quidem quibus origo Romana est, erubescendum puto quaerere, quod quaesitu di-

h ij gnum

Proponit Horus et de quibus deinceps disputabitur.

gnum omnes ueteres putauerunt. Nā de Cal. Nonis, & Idibus, deq̄ feriarū uarijs obseruationibus, innumeros autores cura quæstionis exercuit: & ideo nos E
 q̄ de his ab om̄ibus dicta sunt, in unum breuiter colligemus. Romulus cū ingenio acri q̄dem, sed agresti, statū ppriū ordinaret impriū, initium cuiusq̄ mēsis ex illo sumebat die, q̄ nouā lunam cōtigisset uideri. Quia ꝑo non cōtinuo euenit, ut eodem die semp̄ appareat, sed modo tardius modo celerius ex certis causis uideri solet, cōtigit, ut dum tardius apparuit, ꝑcedenti mensi plures dies: aut cum celerius, pauciores darent: & singulis q̄busq̄ mensibus ꝑpetuam numeri legē primus casus addixit. Sic factū est, ut aliū triginta & unū, aliū undetriginta fortirētur dies. Om̄ibus tñ mensibus ex die Nonarū, Idus nono die reꝑsentari placuit, & inter Idus ac sequētes Cal. cōstitutum est, sexdecim dies esse numerā dos. Ideo mēsis huberior, duos illos q̄bus augebat dies, inter Cal. suas & Nonas habebat. Hinc alijs q̄ntus à Calēdis dies, alijs septimus Nonas facit. Cæsar tñ (ut supra diximus) statuta sacra custodiēs, nec in illis mensibus q̄bus binos adiecit dies, ordinē uoluit mutare Nonarū: q̄a ꝑactis totius mēsis ferijs, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo tꝑibus, anteq̄ fasti à Cn. Flauio scriba inuitis ꝑribus, in om̄ium notitiā proderent, pontifici minori hæc prouincia delegabat, ut nouæ lunæ primū obseruaret aspectum, uisamq̄ regi sacrificulo nuntiaret. Itaq̄ sacrificio à rege & minore ꝑōtifice celebrato, idē pontifex, calata, id est uocata, in Capitoliū plebe, iuxta curiā Calabrā, q̄ casæ Romuli proxima est, q̄t numero dies à Calēdis ad Nonas superessent, pronūtiabat: & q̄ntanas quidē q̄nquies dicto uerbo καλῶς, septimanas repetito septies ꝑdicabat. Verbum G
 aut καλῶς Græcū est, id ē uoco. Et hunc diem q̄ ex his diebus q̄ calarent primus esset, placuit Calēdas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quā uocabant, Calabræ nomen datū est, & classī, q̄ om̄is in eam populus uocaret. Ideo autē minor ꝑōtiffex numerum dierū qui ad Nonas superessent calando prodebat, q̄ post nouā lunam oportebat Nonarū die populares qui in agris essent confluere in urbē, accepturos causas feriarū à rege sacrorū, sciturosq̄ q̄d esset eo mense faciendū.
 Vnde quidam hinc Nonas extimant dictas, quasi nouæ initium obseruationis, uel q̄ ab eo die semp̄ ad Idus nouem dies putentur: sicut apud Thuscōs Nonæ plures habebantur, q̄d hi nono quoq̄ die regem suum salutabant, & de proprijs negotijs cōsulebant. Iduum porrò nomen à Thuscis, apud quos is dies Itis uocat, sumptum est. Item autem illi interꝑtabantur Iouis fidutiā. Nam cum Iouem accipiamus lucis autorē, unde et Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses Δία τῶν ἡμερῶν uocant, ipsi quoq̄ Romani Diespitrem appellant, ut diei ꝑrem, iure hic dies Iouis fidutiā uocatur, cuius lux cum solis occasu non finitur, sed splendorem diei & noctis cōtinuat, illustrāte luna, quod semper in plenilunio, id est medio mense, fieri solet. Diem uero, q̄ uel nocturnis caret tenebris, Iouis fidutiam Thuscō noīe uocauerunt: unde & om̄es Idus Iouis ferias obseruādas sanxit antiquitas. Alij putant Idus, q̄ ea die plena luna uideat, à uidendo uidus appellatas, mox lram u detractā. Sicut cōtrā, q̄d Græci Ἰδύειν dicunt, nos u lra addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Græco ἰδύειν, q̄ eo die plenam speciē luna demōstret. Sūt q̄ existimēt Idus ab oue iduli dictas, quam hoc noīe uocant Thuscī, & om̄ibus Idibus ouis immola-

Initium mēsis cuiusq̄ et quot singulorū fuerint dies ex ordinatione Romuli.

Calendæ unde dictæ.

Nonæ.

Idus unde uocata.

H

mola-

A molat à flamine. Nobis illa ratio nois uero propior existimatur, ut Idus uocemus diem q̄ diuidit mensē. Iduare em̄ Hetrusca lingua diuidere est: unde uidua quasi ualde idua, id est ualde diuisa: aut uidua, id est à uiro diuisa.

Vt autē Idus omnes Ioui, ita omnes Calendas Iunoni tributas, & Varronis & pōtificialis confirmat autoritas. Qd̄ etiā Laurentes patrijs religionibus seruauant, q̄ & cognomen deæ ex ceremonijs addiderunt, Calendarē Iunonem uocantes. Sed & om̄ibus Calendis à mense Martio ad Decēbrem huic deæ Calendarū die supplicāt. Romæ quoq̄ Cal. om̄ibus, p̄terq̄ pontifex minor, in curia Calabra rem diuinā Iunoni facit. Etiā regina sacrorū, id est regis uxor, porcam uel agnā in regia Iunoni immolat, à qua etiā Ianum Iunoniū cognōiatum diximus, q̄ illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti Calendarū dies uidentur ascripti. Cum em̄ initia mēsum maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure Iunoni Calendas addixerunt: ~~nam~~ ac Iunonem eandem putantes, uel quia luna p̄ aërem meat, unde & Græci lunā ἄστειν nuncupauerunt, quasi ἀερόουλυ, q̄ aëra secat, Iuno autem aëris arbitra est, merito initia mensium, id est Calendas huic deæ consecrauerunt. Nec hoc p̄termiserim, q̄ nuptijs copulandis Calendas, Nonas, & Idus religiosas, id est deuitandas, censuerunt. Hi em̄ dies præter Nonas feriatī sunt, ferijs autem uim cuiq̄ fieri piaculare est. Ideo tūc uitant nuptiæ, in q̄bus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium Flaccum iuris pontificij peritissimum, dicere solitum refert Varro, quia ferijs tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset, ideo magis uiduis q̄ uirginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subijciat aliquis: Cur ergo Nonis si feriatū dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoq̄ rei in aperto causa est. Nam quia primus nuptiarū dies uerecundiæ datur, postridie autem nuptiā in domo uiri dominium incipere oportet adipisci, et rem facere diuinam: om̄es aut postriduani dies, seu post Calendas seu post Nonas Idus ue, ex æquo atri sunt. Ideo & Nonas inhabiles nuptijs esse dixerunt, ne nupta, aut postera die libertatē auspicaret uxoriam, aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

Quæ discrimina diuersitatesq̄ fuerint dierum apud Romanos. Caput .XVI.

Sed q̄a nos ad cōmemorationem dierū ordo deduxit, de hoc quoq̄ quod **H**ori nr̄i cōsultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses **S**annū, ita in dies mensē quencq̄ distribuit: diesq̄ oēs aut festos, aut profestos, aut intercios uocauit. Festi dijs dicati sunt. Profesti hominibus ob admistrandā rem priuatā publicamq̄ cōcessi. Intercisi deorū hoīm q̄ communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis, fasti, comitiales, cōperē dini, statī, p̄liares. Intercisi, in se, nō in alia diuidūtur. Illorū em̄ dierū quibusdā horis fas est, quibusdā fas non est ius dicere. Nā cū hostia cæditur, fari nefas est: intercæsa & porrecta, fari licet: rursus, cū adoleſcit, non licet. Ergo de diuisione festorū & profestorū dierū latius differendum est. Sacra celebritas est, uel cū sacrificia dijs offeruntur, uel cū dies diuinis epulationibus celebratur, uel cū ludi in honorem aguntur deorū, uel cū feriæ obseruantur. Feriarū autem publicarū ḡna sunt quatuor. Aut em̄ statiuæ sunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi communes, certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis obseruationibus anno-

ratae, in quibus praecipue seruantur agonalia, carmentalia, Iupercalia. Concepti
 uae sunt, quae quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiuntur, in dies, uel
 certos, uel etiã incertos: ut sunt Latinae, Paganalia, Sementinae, Cõpitalia. Im
 peratiuae sunt, quas cõsules uel ptores pro arbitrio potestatis indicunt. Nun
 dinae sunt paganorum, id est rusticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs uel mer
 cibus prouidendi. Sunt pterea feriae propriae familiarum, ut Claudiae familiae, uel
 Aemyliae, seu Iuliae, siue Corneliae: & si quas ferias proprias quaeque familia ex
 usu domesticae celebritatis obseruat. Sunt singulorum, ut nataliũ, fulgurumque susce
 ptiones. Item funerum atque expiationum. Apud ueteres quoque quod noñisset Salutẽ,
 Semoniam, Seiam, Segetiã, Tutilianã ferias obseruabat. Itẽ Flaminica, quoti
 es tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autẽ sacerdo
 tes pollui ferias, si indictis cõceptisque opus aliquod fieret. Praeterea regem sa
 crorum flaminesque non licebat uidere ferijs opus fieri: & ideo per pconem denũ
 tiabant, ne quod tale ageret, & pcepti negligens multabatur. Praeter multã uero
 affirmabant eum quod talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum
 dare debere, prudentẽ expiare nõ posse Scæuola p̄tiffex asseuerabat. Sed Vm
 bro negat eũ pollui, quod opus uel ad deos pertinens, sacrorum uel causa fecisset, uel
 aliquid ad urgentem uitae utilitatem respiciens actitasset. Scæuola denique con
 sultus quod ferijs agi liceret, respondit, quod praetermissum noceret. Quapropter si
 bos in specũ decidisset, eumque paterfamilias adhibitis operis liberaisset, non est
 uisus ferias polluisse: nec ille quod trabem tecti fractã fulciendo ab imminente uin
 dicauit ruina. Vnde & Maro omnium disciplinae peritus, sciens lauare ouem,
 aut lanam purgandam, aut scabiei curandam gratia, pronuntiauit tunc ouem p feri
 as licere mersari, si hoc remedij causa fieret: Balantumque gregẽ fluuio mersare
 salubri. Adijciendo enim salubri, ostendit auertedi morbi gratia tantummodo, nõ
 etiã ob lucrum purgandae lanam causa fieri, cõcessum. Hæc de festis & quod inde
 nascuntur, quod etiam nefasti uocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt lo
 quamur, id est fastis, comitialibus, cõperendinis, statis, pliaribus. Fasti sunt,
 quibus licet fari ptori tria uerba solennia: do, dico, addico. His cõtrarij sunt ne
 fasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidem lege agi po
 test, cum populo non potest, comitialibus utrunque potest. Cõperendini, quibus
 uadimonium licet dicere. Stati, quod iudicij causa cum pegrino instituunt, ut Plau
 tus in Curculione: Status cõdictus cum hoste, intercessit dies. Hostem nunc mo
 re uetere significat pegrinum. Praeliarum ab iustis non segregauerim: siquidem
 iusti sunt cõtinui triginta dies, quibus exercitui imperato, uexillum rufi coloris
 in arce positum est. Praeliarum autem omnes, quibus fas est res repetere, uel hostem la
 cessere. Nam cum Latia, hoc est Latinae solenne concipit, item diebus Satur
 naliorum: sed & cum mundus patet, nefas est plium sumere. Quare nec Latinae
 tempore, quod publice quodam induciae inter Romanum populum. Latinosque firmatae
 sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, quod sine ullo tumultu bellico credi
 tur imperasse: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinam dica
 tum est, meliusque occlusa Plutonis fauce, eundem ad plium putauerunt. Vnde
 & Varro ita scribit: Mundus cum patet, deorum tristitium atque inferum quasi
 ianua patet, propterea nõ modo praelium committi, uerum etiam delectum rei
 milita-

Nundinae:

Georgico. i.

Profesti dies.

milita-

A militaris causa habere, ac militē proficisci, nauē soluere, uxorem liberūm quærendorū causa ducere, religiosum est. Vitabāt ueteres ad uiros uocādos etiam dies, q̄ essent notati rebus aduersis. Vitabant etiā ferijs, sicut Varro in augurū libris scripsit in hæc uerba: Viros uocare ferijs non oportet: si uocauit, piaculū esto. Sciendum est tñ, eligendi ad pugnandū diem Romanis tunc fuisse licentiā, si ipsi inferrēt bellum: at cum excipient, nullum obstitisse diem, q̄ minus uel salutē suam, uel publicā defenderent dignitatem. Quis em̄ obseruationi locus, cum eligendi facultas non supsit? Dies aut̄ postriduanos ad om̄ia maiores nostri cauēdos putarunt, q̄s etiam atos, uelut infausta appellatione, dānarunt.

Eadē ferē Gel
lius li. 5. ca. 17

Eisdem tñ nonnulli communes, uelut ad emēdationem nominis uocitauerūt. Horū causam Gellius annalium libro. xv. & Cassius Hemina historiæ libro
B sc̄do referunt: Anno ab urbe condita CCC. LXIII. à tribunis militum Virgulo Manlio, Eolio Posthumio, collegisq̄ eorū, in senatu tractatū, quid esset, propter qđ toties inter paucos annos male esset afflicta resp. & ex p̄cepto patrum L. Aquinum aruspitem in senatū uenire iussum religionum requirendarū gratia, dixisse, Q. Sulpitium tribunum militum ad Alliā aduersum Gallos pugnaturū, rem diuinam dimicādi gratia fecisse postridie Idus Quintilis. Item apud Cremeram, multisq̄ alijs temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male cessisse cōsiliū. Tunc patres iussisse, ut ad collegium pontificum de his religionibus referret: pōtificatesq̄ statuisset, postridie om̄es Calēdas, Nonas, Idus, atos dies habendos: ut hi dies neque p̄liares, neq̄ puri, neq̄ comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro. xii. negat oportere atro die parentare. q̄a tunc quoq̄ Ianum Iouemq̄ p̄fari necesse est, quos nominari atro die non oportet. Ante diem quoq̄ quartum Calēdas uel Nonas uel Idus, tanquam inominalem diem pleriq̄ uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil super ea re scriptū inuenimus, nisi quod Q. Claudius annalium quinto, cladem illam uastissimā pugne Cannensis, factam refert ante diem quartum Nonas Sextilis. Ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere priuatas.

Gellius eodem
loco.

Qđ autē nundinas ferias dixi, potest argui, q̄a Titus de ferijs scribens, nundinarū dies nō inter ferias retulit, sed tñ solennes uocauit. Et qđ Iulius Mode-
D stus affirmat, Messala augure cōsulente pōtificates, an nūdinarū Romanarū Nonarumq̄ dies ferijs tenerent, r̄ndisse eos, nundinas sibi ferias non uideri. Et qđ Trebatius in lib. i. religionum ait, nundinis magistratū posse manumittere, iudiciaq̄ adijcere. Sed cōtrā, Iulius Cæsar. xvi. auspicioꝝ libro, negat nundinis concionē aduocari posse, id est cum populo agi: ideoq̄ nūdinis Romanorum haberi comitia nō posse. Cornelius etiā Labeo. i. fastorū libro, nūdinis ferias esse pronūtiat. Causam x̄o huius uarietatis apud Granium Licinianum lib. ij. diligens lector inueniet. Ait em̄, nundinas Iouis ferias esse, siquidem flaminica om̄ibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare. Sed lege Hortensia effectum, ut fastæ essent, uti rustici qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lites cōponerent. Nefasto em̄ die p̄tori fari non licebat. Ergo qui ferias dicūt, à mendacio uindicant̄ patrociniū uetustatis: qui contrā sentiunt, æstimatū æta

Nūdinæ an fe-
riæ sint.

Nundinarum
origo.

tis, quæ legē secuta est, uera depromunt. Harū originem quidem Romulo assignāt, quem cōmunicato regno cum T. Tatius, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse cōmemorant, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Ser. Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urbanas rusticasq; res ordinaturi. Geminus ait, diē nundinarū exactis iam regibus coepisse celebrari: quia pleriq; de plebe repetita Ser. Tullij memoria, parē tarent ei nundinis. Cui rei etiā Varro consentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent: nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesq; accipiendas Romam uenirēt, & ut scita atq; cōsulta frequentiore populo referrentur, q̄ trinundino die proposita, à singulis atq; uniuersis facillē noscebant. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinundino die promulgarent. Ea re etiam cādidatis usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cepta, & post abolita, postq̄ in trinundino etiam ob multitudinē plebis frequentes adesse coeperunt. Est etiam Nundina Romanorū dea, à nono die nascentium nuncupata qui Iustricus dicitur. Est autem Iustricus dies, quo infantes Iustrantur, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus est foeminis.

Nundina Ro-
manorū dea.

Plene (ut arbitror) anni ac mensiū cōstitutione digesta, habet Horus quoq; noster, qd̄ de dierū uocabulis & obseruatione cōsuluit. Et scire eadem uelim, nunqd̄ sit qd̄ argutus Niligena, & gentis accola numerorū potentis, ex hoc ordine Romanæ dispēsationis irrideat: an Thuscum quoq; Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse cōsentiat. Subiecit Eustachius: Non solū Horus noster grauis uir & ornatus, sed nec quisq; alius (ut extimo) tam futilis possit esse iudicij, q̄ Romani anni sic ad unguē, ut aiunt, emendatū ordinē nō probaret. cui maiorē gratiā & tenax memoria & luculenta orō referentis adiecit: Nec mirū si hæc digeries morsum rephensionis euasit, cui accersita ē ab Aegypto postremæ correctionis autoritas. Nā Iulius Cæsar, ut siderū motus, de quibus nō indoctos libros reliquit, ab Aegyptijs disciplinis hausit, ita hoc quoq; ex eadē institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendū anni tēpus extenderet. Latij uero ueteres incolæ, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morē Græciæ in numerandis mensiū diebus secuti sunt: ut retrouersum cedente numero, ab augmēto in diminutionē computatio resoluta desineret. Ita em̄ nos decimum diem, dein nonū, & postea octauū dicimus, ut Athenienses *δενάπιω η̄ ψατ̄ι φ̄δινοντ̄* *μινός* soliti sunt dicere. Homerus quoq; cum ait, *ἢ μὴ φ̄δινοντ̄ μινός, ἢ δ' ἰσαμένοιο*, qd̄ aliud nisi illū *φ̄δινοντα* dicit, cuius paulatim deficiētis supputatio in nomē desinit secuturi: & *ἰσαμένου* illum, qui p̄cedit numerū successurus priori in defectū meanti. Qd̄ & Homerus noster Mantuanus intelligens, illud stare dici, ad quod accedit, ait: Stat sua cuiq; dies. extremum diem stare dicens, quasi ad quē per omnes eatur. Idem poëta doctrina ac uerecundia iuxtā nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunæ cursum, & sequentes ad solis anni tēpora digessisse, utriusq; seculi opinioni reuerentiam seruans: Vos ò clarissima mūdi Lumina, inquit, labentē coelo quæ ducitis annum, Liber & alma Ceres, tam lunam q̄ solem duces anni hac inuocatione designans.

Aeneid. 10.

Omnes

Omnēs deos referri ad solem. Et quod ex uarijs Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum quem solem dicimus.

Caput .XVII.

Hic Auienus: Hoc eodem mecum multum ac frequenter agitauī, quod sit quod solem modo Apollinē, modo Liberū, modo sub aliarum appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorum omnium praesulem esse te Vecti Praetextate diuina uoluerunt, perge quaeso rationē mihi tantae sub uno numine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius: Caue extimes mi Auiene, poetarum gregem cum de dijs fabulant, non ab adytis plerumque philosophiae femina mutuari. Nam quod omnes penē deos duntaxat quod sub caelo sunt, ad solē referunt, non uana superstitione, sed ratio diuina commendat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux & moderator est reliquorum luminū, & solus stellis errantibus praestat: ipsarum uero stellarum cursus, ordinem rerum humanarum, ut quibusdam uideatur, pro potestate disponunt, uel (ut Plotino constat placuisse) significant: necesse est, ut solem quod moderatur nostra moderantes, omnium quae circa nos geruntur, fateamur auctorem. Et sicut Maro cum de una Iunone diceret, Quo numine laeso, ostendit unius dei effectus uarios pro uarijs censendos esse numinibus: ita diuersae uirtutes solis, nomina dijs dederunt. unde ἐν τῷ πᾶσι sapientium principes prodiderunt. Virtutē igitur solis quae diuinationi curationisque praestit, Apollinē uocauerunt. Quae sermonis auctor est, Mercurij nomen accepit. Nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, ἐξ μῆτις ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν propria appellatione uocitatus est. Virtus solis quae fructibus effectus eiusdem est quae frugibus praestit, & hinc natae sunt appellationes deorum, sicut caeterorum qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto secreto nuda praestet assertio, auctoritates ueterum de singulis consulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, cuius rei ordinem pergam pandere: Plato solem ἀπόλλωνα cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ πάλῃ τὰς ἀκτῖνας, id est à iactu radiorum. Chrysippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσίωσιν ἢ πυρός ὄντα. primam enim nominis literam retinere significationem negandi, ἢ ὅτι μόνον ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. Nam & latinitas eum, quae tantam claritatem solus obtinuit, solē uocauit. Speusippus, quod ex multis ignibus constet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσίωσιν πυρός, αὐτὸ σωκεσθεῖσθε. Cleanthes ὡς ἀπὸ ἄλλων τὰς ἀναπλάσσειν ἢ ἐμμετρον, quod ab alijs atque alijs locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τῶν ἀνακλειν, id est quia intra circuitum mundi, quem Graeci πόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλῶτα τὰ ζῷα. Exanimat enim & perimit animantes, cum pestem intemperie caloris immittit, ut Euripides in Phaetonte: ὡς χρυσίφρονος ἥλι, ὡς μὲν ἀπόλεισας, ὅθεν ἢ ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήσει βροτόσδε. Idem Archilochus: ἴδιον ἀπὸ πολλῶν καὶ σὺ τοῖς ματιοῖς σήμαινε καὶ σφᾶς οὐλλὸν ὡσπερ ὀλλύει. Denique inustos morbo ἀπὸ πολλῶν ἐπιούσων ἢ ἐπιβλήτων appellat. Et quia similes sunt solis effectibus effectus lunae, in iuuādo nocendoque, ideo foeminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους ἢ ἀστεροβλήτους uocant. Hinc est quod arcu & sagittis Apollinis simulacra decorauit, ut per sagittas intelligat uis emissa radiorum. Unde Homerus αὐτὰρ ἐπεὶ αὐτοῖσι βέλῃσι ἔχεπθον κείεθαι βάλλα. Idem auctor est & publicae sospitatis, quae creditur sol animantibus praestare temperie. Sed quia perpetuam praestat salubritatem & pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulacra

Oēs deos qui sub caelo sunt, referri ad solem.

Apollinē eum dē eē quod sol est.

Apollo unde dicitur.

manu dextera gratias gestāt, arcum cum sagittis sinistra: q̄ ad noxā sit pigrior, & salutem dextera manus prōptior largiat̄. Hinc est q̄ eidem attribuit̄ mendendi potestas, q̄a tēperatus solis calor morborum om̄ium fuga est. Nam tam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπόλλωνια, quām ἀπέρχοντα cognōiatum putant. Quæ sententia Latini quoq̄ nominis enuntiationi cōgruens, fecit ne huius dei nomen uerteremus, ut Apollinem aspellētem mala intelligas, quem Atheniēses ἀλεξίμακον appellāt. Sed & Lindij colunt Apollinē λοιμωγ, hoc cognōie finita pestilentia nuncupatum. Eadem opinio sospitalis & medici dei, in nostris quoq̄ sacris foet̄. Nanc̄ uirgines Vestales ita indigitāt, Apollo medice, Apollo p̄æan. Cū ergo sint huiusce sideris, id est solis, duo maximi effectus, alter q̄ calore temperato mortalium uitam iuuat, alter quo iactu radiorum nonnunq̄ pestiferæ immittit uirus, duo eademq̄ cognomina circa singulos effectus proprijs enuntiationibus signant, appellantes deum ἰήτωρ atque παιᾶνα, q̄ cognomina utriq̄ effectui sunt apta: ut sit ἰήτωρ ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, id est à sanando: & παιᾶν ἀπὸ τῆς παύσεως τὰς ἀνίαιας. & rursus ἰήτωρ ἀπὸ τοῦ ἰέναι, id est ab immittendo: Βέλως ἐχει πονηρὸς, ἢ παιᾶν ἀπὸ τῆς παύσεως, id est à feriendo. Obtinuit tamē, ut cum sanitatem dari sibi precantur, ἰήτωρ παιᾶν per « literā enuntient, id est medere p̄æan: cum autem ἰε παιᾶν per « literam dicunt cum aspiratione prioris literæ, significāt hoc dici in aliquem aduersa precatione, βιάλλε παιᾶν, id est immitte feriendo: qua uoce ferūt Latonam usam cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. cuius rei naturalē rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est ἰε παιᾶν, confirmasse fertur oraculum Delphicū Atheniēsis petētibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. Nanc̄ inuituros bellum iussit his ipsis uerbis semetipsū auxiliatorem inuocari, hortariq̄. Apollodorus in libro decimoquarto περὶ θεῶν ἰήτωρ solem scribit appellari, Apollinemq̄ ἀπὸ τοῦ ἰέναι καὶ ἰέναι, q̄ sol per orbē impetu fert̄. Sed Timotheus ita *σὺ τῶν τῶν ἀεὶ πόλοιο ὑγρῶν ἄμα πῶς ἀκτίσῃ ἡλιε βιάλλωρ πέμφορ ἐκαβόλοιο ἐχθροῖς βελῶσθε ἀπὸ νεῦρας παιᾶν. Eundem deum præstantem salubribus causis ὀυλιωρ appellant, id est sanitatis autorem, ut ait Homerus, ὀυλίε τε καὶ μάλα χαῖρε. Menandrus scribit Milesios ἀπόλλωνι ὀυλίω pro salute sua immolare. Pherecydes refert, Thesea cum in Cretā ad Minotaurum duceretur, uouisse pro salute atq̄ reditu suo ἀπόλλωνι ὀυλίω, καὶ ἀρετέμειο ὀυλίω. Nec mirum si gemini effectus uarijs nominibus celebrant̄, cum alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici censeret̄ & potestate accipiamus & nomine, ut Neriunum, quem aliās ἐνοσίχθονα, id est terram mouentem, aliās ἀσφαλίωνα, id est stabilientem uocant. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat, & sopit, ut ait poëta: ἔγλιετο ἢ ξάβδον, τῆ τ' ἀνδρῶν ὄμματα δέλγῃ. Vnde & Apollinem, id est solem, modo sospitatem, modo pestem significantibus cognominibus adoramus, cum tamen pestis quæ ab eo noxijs immittitur, aperte hunc deum bonis propugnare significet. Hinc est quod apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libyftinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci inuafuri Siciliam, classem appulissent ad id promontorium, Apollo qui ibi colitur inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste, & penè cunctis subita morte interceptis, Libyftinus cognominatus est. Nostris quoque continetur annualibus, similis eiusdem dei præsentia maiestas. Nam cum ludi primò Romæ

Laemius
Apollo.

Icius et Pean.

Vlios.

Libyftinus.

A Apollini celebrarent, ex uaticinio Martij uatis, carmineq; Sibyllino, repētino hostis aduētū plebes ad arma excitata, hosti occurrit, eoq; tēpore nubes sagittarum in aduersos uisa ferri, & hostē fugauit, & uictores Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit. Hinc intelligit, praelij causa, nō pestilentiaē (sicut quidā existimāt) ludos institutos. Hæc est aut̄ huius existimationis ratio, q̄ tūc sol super ipsum nr̄æ habitationis uerticē fulget. Nā cancer in æstiuo tropico est, in q̄ meante sole, radij tempatam nr̄am, nō eminus, sed supni demissi rectis fulgoribus lustrāt. Vnde extimatū est à nōnullis, ad propitiandū tunc maxime deum caloris, Apollinaribus litari. Sed inuenio in lris, hos ludos uictoriaē, nō ualentinis causa (ut qdam annaliū scriptores memorāt) institutos. Bello em̄ Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primū sunt instituti, suadēte Cornelio Rufo decem

B uiro, q̄ propterea Sibylla cognōiatus est, & postea corrupto noīe primus Sylla cœpit uocitari. Ferit aut̄ in carminibus Martij uatis, cuius duo uolumina illata sunt in senatū, inuētum esse ita scriptū: Hostē Romani si ex agro pellere uultis, Vomicaq; quæ gentiū uenit lōge, Apollini cenfeo uouēdos ludos, q̄ quotannis cōmuniter Apollini fiāt. His ludis faciendis p̄sit is p̄tor, qui ius populo plebiq; dabit summū. Decēuiri Græco ritu hostijs sacra faciāt. Hoc si recte facietis, gaudebitis semp, fietq; resp. melior. Nam is diuus extinguit p̄duellos uestros, Qui uestros campos pascunt placide. Ex hoc carmine cū procurandi gratia dies unus rebus diuinis impensus esset, postea senatuscōsultum factū, uti decēuiri (q̄ magis instruerētur de ludis Apollini agēdis, req; diuina recte faciēda) libros Sibyllinos adirent, in q̄bus cū eadē reperia nuntiatum eisset, cēsuerunt p̄res Apollini ludos uouendos faciendosq; inq; eam rem duo decim milia æris prætori, & duas hostias maiores dari, decemq; uiris præceptum est, ut Græco ritu hiscē hostijs sacrū facerēt, Apollini boue aurato & capris duabus albis auratis: Latonæ, boue scēia aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc p̄cipue tradit̄ origo ludorū Apollinariū.

C

Obiter de ludis Apollinaribus.

Nunc ex alijs quoq; huius dei nominibus eundem esse Apollinem & solem probemus. Loxias cognominatur, ut ait Enopides, ὅτι ἐκπρὸς τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀνατολὰς κινεῖται, id est, quod obliquum circulū ab occasu ad orientem p̄git. Aut ut Cleanthes scribit, ἐπιθὴ καὶ ἡλικίας κινεῖται, λοξὰ γὰρ ἔστι καὶ αὐτὰ: uel qd̄ flexuosum p̄git iter, ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵσκι ἐφ' ἡμᾶς βορρᾶς ὕστερος νότιος ὄρι: uel qd̄ transuersos in nos à meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septentrionales.

Loxias.

D Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῦλα καὶ φωρὰ πάντα περιεῖν τῷ φωτι, q̄ illuminando omnia clara demonstrat. φειβος appellatur (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βία, qd̄ ui fertur. Pleriq; autē à specie & nitore Phœbum, id est καθάρου καὶ λαμπροῦ dictum putant. Item Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι, ἐπειδὴ φαίνεται, quia sol quotidie renouat sese. Vnde Vergilius: Mane nouum. Camerientes qui sacram soli incolunt insulam, ἀφγνητῆ Apollini immolant, τῷ αὐτῷ ἀπὸ γίγνεσθαι καὶ ἀπὸ γροῦ, id est, q̄ semper exoriens gignitur, quodq; ipse generat uniuersa, seminando, fouendo, producendo, alendo, augendoq;. Apollinis Lycij plures accipimus cognominis causas. Antipater stoicus Lyciū Apollinem nuncupatum scribit, ἀπὸ τοῦ λυκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντα ἢ λῖς. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quod ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq;

Delius.

Phœbus.

Phaneta.

Lycius.

quoq; humorem eripit radijs. Prisci Græcorū primā lucem, quæ p̄cedit solis exortus, λυκλω appellauerunt, ἀπὸ τῆς λύκω, id est temporis: hodie que lycophos cognōiant. De quo tempore ita poëta scribit, ἤμῃ δ' οὐτ' ἄρ' ἔω ἠώεσσι δ' ἀμειλύκη νύξ. Idē Homerus: εὐχέο δ' ἀπόλλω λυκίγενεὶ κλυτοτόξω, qđ significat τῆς γεννῶντι τὴν λύκω, id est qđ generat exortu suo lucem. Radium em̄ splendor propinquantem solem longe lateq; p̄cedens, atq; caliginem paulatim extenuans tenebrarū, parit lucem. Neq; minus Romani ut pleraq; alia ex Græco, ita lucem uidentur à lyce figurasse. Annū qđq; uetustissimi Græcorū λυκάβωτα appellant τὸν ἀπὸ τῆς λύκων, id est sole, βαινόμωτον ὁ μετ' ὀμωτον. λύκων autem solem uocari, etiam Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est, q̄ pari religione Apollinē, itēq; lupū, hoc ē λύκων, colit, in utroq; solem uenerans, qđ hoc animal rapit & consumit om̄ia, in modū solis, ac plurimū oculorū acie cernens, tenebras noctis euincit. Ipsos qđq; λύκωσ ἀπὸ τῆς λυκωσ, id est à luce prima, appellatos qđdam putant, quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiēdo pecori obseruant, quod ante lucanum post nocturnā famem ad pastum stabulis expellitur. Et Apollinem πατῆρα cognominauerūt, non propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut autorem pro generandarum om̄ium rerum, qđ sol humoribus exiccatis, progenerandis om̄ibus præbuit causam, ut ait Orpheus: πατῆρ' ἔχοντα νόον ἠὲ ἐπιφρονα βδελώ. Vnde nos quoque Ianum patrem uocamus, solem sub hac appellatione uenerantes.

Iliados. 7.
Iliados. 4.

Patrous.

Nomius.

Iliados. 21.

Iliados. 2.

Nόμω ἀπόλλω cognominauerunt, non ex officio pastorali, ut fabula p̄ quam fingitur Admeti regis pecora pauisse, sed quia sol pascit om̄ia quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicente: φοῖβε, σὺ δ' ἐλίπιδας ἑλικας βῆσ βδκολλέεσκες. Atq; idem apud eundem poëtam, equarum pastor significatur, ut ait:

τὰς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυροτόξῳ ἀπόλλω
ἀμφω δηλείας, φόβω ἀρηῳ φορεῖσθε.

Præterea ædes ut oīm pastorū sunt apud Camirēses ἐπιμηλίς, apud Naxios πινίς. Itēq; deus ἀρνοκόμης colit, & apud Lesbios ναπαῖος. Et multa sunt cognōia p̄ diuersas ciuitates ad dei pastoris officiū tendentia. Quapropter uniuersi pecoris antistes et uerē pastor agnoscit. Apollo ἐλελεύς appellat, ἀπὸ τῆς ἐλίτεις, ὡς ἰτὶ γῆρ, qđ æterno circa terrā meatu ueluti uolui uideat, ut ait Euripides, ἦλιν δοῦς ἵπποισι σιμ' ἐλίωσιν ὅθεν ἔπυρρος, uel ut ait Empedocles, ὄωνκα ἐλιθεῖς μέγαυ οὐραὸν ἀμειλένι. ἢ παλλάτῳ, ἀπὸ τῆς ἠσσωελείσιν ὅθεν ἔπυρρος, qđ exorīens hoīes cōducit in cœtum. Apollo Chrysocomos cognōiatur à fulgore radij orū, qđ uocat comas aureas solis. Vnde & ἀκρσεκόμης, qđ nunq̄ radij possunt à fronte lucis auelli. Itē Argyrotoxus, qđ enascēs p̄ summū orbis ambitū, uelut arcus qđdam figurat alba & argētea specie. ex qđ arcu radij in modū emicant sagittarū. Smyntheus cognōiatur, ὅτι ζέωρ δῆ, qđ feruens currit. ἠκρσενίος, ὅτι καὶ ὀμωσ δρῶτῆ νέος, uel qđ cū oīa ardentia consumant, hic suo calore cādens semp nouus cōstat. Itē ἀπόλλω σινάλλιος, ὅτι τὰς κινήσας ἀλλοίωσ πειῖ, semp nobis ab austro currēs. θυμβραῖος, ὅτι τὸν ὄμβρως δειῖ, qđ ē deus imbricator. ἀπόλλω φιλίσιος, qđ lumen eius exoriēs amabile, amicissima ueneratione oculorū consalutamus. ἀπόλλω πύθιος οὐχὶ ἀπὸ τῆς πύθεις, id est non à consultatione occultorū dictus à physicis existimatur, sed ἀπὸ τῆς πύθης, id est σήπης, quod nunq; sine ui caloris efficit. Hinc

Eleleus.
φλόγα
πυρρός
ἠσσωελείσιν
δερ
Chrysocomos
ἀκρσεκόμης
Argyrotoxus
Smyntheus.
ἠκρσενίος
Carneus.
cialli us.
Thymbræus.
Philesius.

Pythius.

ergo

A ergo πύθων dictū existimāt, licet hoc nomē ex nece draconis inditum deo Græci fabulent. Quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani, qđ apparebit, si pcurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarratur: me esse promisi. Latonæ Apollinē Dianamq̃ parituræ Iuno dicitur obstiisse. Sed ubi quādoq̃ partus effusus est, draconem ferunt, q̃ πύθων uocitabat, deorū cunas inualisse, Apollinēq̃ in prima infantia sagittis beluam cōfecisse. Quod ita intelligendū naturalis ratio demonstrat. Namq̃ post chaos, ubi primū cœpit cōfusa deformitas in rerum formas & elemēta nitescere, terræq̃ adhuc humida substantia in molli atq̃ instabili sede nutaret, conualescente paulatim æthereo calore, atq̃ inde feminibus in eam igneis defluentibus, hæc sidera edita esse credūtur, & solem maxima caloris ui in supna raptū:

B Lunam uero humidiorē & uelut fœmineo sexu, naturali q̃dam pressam tempore inferiora tenuisse, tanq̃ ille magis substantia p̃ris constet, hæc matris. Siquidem Latonā physici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc est aer, q̃ tunc humidus adhuc grauisq̃ obstabat ætheri, ne fulgor luminum p̃ humoris aerij densitatem, tanq̃ ex cuiusdam partus progressionē fulgeret. Sed diuinæ prouidentia uicit instantia, quæ credit iuuisse partū. Ideo in insula Delo ad confirmandā fidē fabulæ, ædes prouidentia, quā ναὸν προνοίας appellant, apta religione celebrat. Propterea ea in insula dicunt nati, q̃ ex mari nobis oriri uident. Hæc insula ideo Delos uocat, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῖλα, id est apta, clarescere. Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in supna uolubili impetu, atq̃ inde sese postq̃ calefacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluēdo, corrumpēbat omnia ui putredinis, quæ non nisi ex calore & humore generatur, ipsumq̃ solē densitate caliginis obtegendo nebula, uidebat quodammodo lumen eius eximere. Sed diuino feruore radiorum tandem uelut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est & alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus licet ab ecliptica linea nunq̃ recedat, sursum tamen ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariando, iter suum uelut flexum draconis inuoluit. Vnde Euripides: *περιγενῆ δὲ Δράκωνος ὄλον ἦγενται ταῖς παραμόρφοις ὥρας λεύγλιω, ἀρμονία ὄπλου του πολυκάρπου ὄχημα.*

D Sub hac ergo appellatione coelestis itineris sol cū cōfecisset suum cursum, draconē cōfecisse dicebat. Inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarū autē noīe non nisi radiorū iactus ostendit, qui tunc longissimi intelligunt, q̃ tempore altissimus sol diebus lōgissimis solstitio æstiuo conficit annum cursum, unde ἐκκεβόλῃ dictus ἢ ἐκατηβόλῃ, ἔ longissimo altissimoq̃ radios in terrā usque demittēs. De Pythij cognoīe sufficere ista potuissent, ni hoc quoq̃ ratio eiusdē appellationis ingereret. Cum em̃ sol in signo cācri æstiuum solstitium facit, in quo est lōgissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionē dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον δεῖν, ὅ ἐστι τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idem ei nomen conuenit, & cum capricornū rursus ingrediens, ultimum breuissimi diei cursum intelligitur peregisse: & ideo in alterutro signorum, peracto annuo spatio, draconem Apollo, id est flexuosum iter suum confecisse memora

morat. Hanc opinionem Cornificius in Etymis retulit. Ideo aut̄ his duobus signis, q̄ portæ solis uocatur, cācro & capricorno hæc noīa cōtigerunt, q̄ cācer animal retro atq̄ oblique cedit. Eademq̄ ratione sol in eo signo obliquū (ut solet) incipit agere retrogressum. Capræ ὄο cōsuetudo hæc in pascu uidet̄, ut semper altū pascendo petat. Sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. Α πόλλωνα Διδυμοῦ uocāt, q̄ geminā speciē sui numinis p̄fert ipse, illuminādo formādoq̄ lunā. Eteḿ ex uno fonte lucis, gemino sidere spatia diei & noctis illustrat. Vnde & Romani sub noīe & specie anni, Didymæi Apollinis appellatione uenerant̄. Α πόλλωνα Δελφῶν uocāt, q̄ q̄ obscura sunt, claritudine lucis ondit̄, ἀπὸ τῆς δὴλῶσῆς ἀφανῆ, aut (ut Numenio placet) quasi unū & solū. Ait em̄ prisca Græcorū lingua Δελφῶν unū uocitari: unde & frater, inqt̄, ἀδελφός dicit̄, quasi iam nō unus. Hieropolitani p̄terea qui sunt gentes Assyriorū, om̄es solis effectus atq̄ uirtutes ad unius simulacri barbati speciē redigunt, eundemq̄ Apollinem appellāt. Huius facies plixa in acutū barba figurata est, eminente sup̄ caput calathus. Simulacrū thorace munitū est. Dexterā erectā tenet hastā, sup̄stante uictoriae paruulo signo. Sinistra floris porrigit spēm, summisq̄ ab humeris gorgoneū uelamētum redimitum anguibus tegit scapulas. Aqlæ prop̄t exprimūt inftar uolatus. An̄ pedes imago fœminea est, cuius dextera læuaq̄ sunt signa fœminarū. Ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in terrā sup̄ne iaci, barba demissa signat. Calathus aureus surgens in altū, mōstrat ætheris summū, un̄ solis creditur esse substātia. Hastæ atq̄ loriceæ argumento imago adiungit̄ Martis, quem eundē ac solem esse procedēs sermo patefaciet. Victoria testatur cuncta summitti huius sideris potestati. Floris species florem rerū p̄testatur, quas hic deus infeminat, progñat, nutrit, fouet, maturatq̄. Spēs fœminea terræ imago est, quā sol desup̄ illustrat. Signa duo æque fœminea, q̄bus ambitur, hylenaturāq̄ significant confamulantes. Et draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. Aqlæ propter altissimā uelocitatem uolatus, altitudinem solis ostendunt. Addita est gorgonea uestis, q̄ Minerua quā huius p̄sidem accipimus, solis uirtus sit. Sicut & Porphyrius testatur Mineruam esse uirtutem solis, q̄ humanis mētibus prudentiā subministrat. Nā ideo hæc dea Iouis capite progenera memoratur. i. de summa ætheris parte edita, unde origo solis est.

Liberum quoq̄ patrem, eum ipsum esse deum quem solem. Caput. .XVIII.

HAec q̄ de Apolline diximus, possunt etiā de Libero dicta existimari. Nam Aristoteles, qui theologumina scripsit, Apollinem & Liberum patrem, unum eundemq̄ deum esse, cū multis alijs argumentis asseuerat, tum etiā apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Libero cōsecratum, ex q̄ redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud Clariū aqua pota, effantur oracula. Apud Lacedæmonios etiā in sacris q̄ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. Item Bœotij Parnasum mōtem Apollini cōsecratum esse memorantes, simul tñ in eodem & oraculum Delphicum, & speluncas Bacchicas uni deo cōsecratas colunt. Vnde & Apollini & Libero p̄ri in eodem mōte res diuina celebratur. Qd̄ cum & Varro & Granius Flaccus affirmant, etiā Euripides his docet: Διόνυσος Διυρεοῖς καὶ νεβροῦ Δορῶς κάδαπῆ, ὃν περὶ καιοσι πῆνιάσας καταπιδεῖ χορεύων.

In hoc

A In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis agunt, ubi & satyrorum (ut affirmant) frequens cernit coetus, & plerumque uoces propriae exaudiunt. Itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum saepe perueniunt. Et ne quis opinetur diuersis dijs Parnasum montem dicatum, idem Euripides in Licinio Apollinē Liberęque unum eundemque deum esse significans, scribit: *δέσποτα εἰλολάφης, βάνχης, παῖα, ἀπολλοῦ, εὐλυγῆς.* Ad eandem sententiā Aeschylus, *ὡς κισυὲς ἀπολλοῦ, ὡς βάνχης, ὡς μάνης.* Sed licet illo prius asserto, eundem esse Apollinē ac solē, edoctoque postea ipsum esse Liberę patrem, qui Apollo est, nulla ex his dubitatio fit, solem ac Liberę patrem eiusdem numinis habendum, absolute tamen hoc argumentis liquidioribus astruet. In sacris enim hæc religiosi arcani obseruatio tenet, ut cum sol in sup̄o, id est in diurno, hemisphærio est, Apollo uocetur: cum in infero, id est nocturno, Dionysius, qui est Liber pater, habeatur. Itē Liberī patris simulacra partim puerili ætate, partim iuuenis fingunt. Præterea barbata specie, senili quoque, uti Græci eius quē Bacchapean, itē quem Brissea appellat: & ut in Cāpania Neapolitani celebrant Ebona cognoscentes. Hæc autem ætates diuersitates ad solē referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio, qualē Aegyptij proferunt ex adyto die certa, quæ tunc breuissimo die ueluti paruus & infans uideatur. Exiñ autem procedentibus augmentis ægnoctio uernali simili atque adolescentis adipiscitur uires, figuraque iuuenis oritur. Postea eius ætas statuitur plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summū sui consequitur augmentū. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figurat. Itē in Thracia eundem haberi solē atque Liberę accipimus, quē Sebadiū nuncupantes magna religione celebrant, ut Alexander scribit, eique deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius medium intus patet tectū. Rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciē, summoque tecto lumē admittit, ut appareat solē cuncta per tice summo lustrare lucis immisso, & quæ oriēte eo uniuersa patefiunt. Orpheus quoque solē uolens intelligi, ait intus cæta:

τῆκωρ ἀδέρᾳ δῖον, ἀκίνητορ πρὶν εἶντά

Ἐξανέφηκε θεοῦ ὄρα καλῆσιρ ἰδέει

ὅρ ἢ νῦν καλέσει φάνητά τε καὶ δῖόνυσσορ

εὐβδληῖα τ᾽ ἀνακτα, καὶ ἀντάντω ἀρίθλορ

ἃ μὴδ ἄλλοι καλέσειρ ἐπιχθονίωρ ἀνθρώπων.

πρῶτος δ᾽ ἐξ φάτο ἦλθε, δῖόνυσσορ δ᾽ ἐκλήθη.

D *οὐνεκα δῖνῆτι κατ᾽ ἀπίρονα μακρὸν ὄλυμπορ*

ἀλλαχθῆς ὄνομ᾽ ἔχε προσωμίας ἐκασορ

παντοδαπὰς καὶ καζόν, ἀμφοβόμενοι χρονοιο.

Phaneta dixit solem atque per φωτὸς, i. à lumine atque illuminatione, quæ cunctis uisitur cuncta conspiciens: Dionysius (ut ipse uates ait, *ἀπὸ τ᾽ δάαδῖς καὶ πρὶ φέρεδῖς*, i. quæ circumferatur in ambitum. Vnde Cleantes ita cognoscatum scribit, *ἀπὸ τ᾽ δῖόνυσσοι*, quia quotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemque faciendo, cœli conficit cursum. Physici δῖόνυσσορ δῖός νῆρ, quæ solem mundi mentem esse dixerunt. Mundus autem uocat cœlum quod appellant Iouem. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait: *ἐκ δῖος ἀρχώμεθα.* Liber à Romanis appellatur, quæ liber & uagus est, ut ait Næuius: Hæc qua sol uagus igneas habenas immittit propius iungitque terræ. Iidem uersus Orpheus *ἑβδληῖα* uocantes, boni consilij hunc deum præstitem monstrant.

strant. Nā si cōceptu mentis cōsilia nascunt̄, mundi autē mētem solem opinant̄
 autores à q̄ in hoīes manat intelligendī principium, meritō boni consiliū solem
 antistitē crediderunt. Solem liberę esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc vsu:

ἥλιος ὁρ διονύσου ἐπίκλησιν καλεῖσθαι.

Et is quidem uersus absolutior, ille uero eiusdem uatis operosior:

εἷς ζεὺς, εἷς ἄδης, εἷς ἥλιος, εἷς διονύσος.

Huius vsus autoritas fundat̄ oraculo Apollinis Clarij, in q̄ aliud q̄q̄ nomen
 soli adijcit̄, q̄ in eisdē sacris vsibus int̄ ceterā uocat̄ ἰάω. Nam cōsultus Apollo
 Clarius, q̄s deor̄ habēdus sit q̄ uocat̄ ἰάω, ita effatus est ὄραμεν. Huius oraculi
 uim numinis, noīsq̄ interpr̄tationem, qua Liber, pater: & sol, ἰάω significat̄, exe
 cutus est Cornelius Labeo, in libro cuius titulus ē de oraculo Apollinis Cla
 rij. Itē Orpheus Liberę atq̄ solē unū esse deū eundēq̄ demōstrās, de ornatu ue
 stituq̄ eius in sacris Liberalib. ita scribit, ἐν τὰ π̄ πάντα. Hinc & Vergil. scribēs
 Liberę p̄rem solem esse, & Cererē lunā, q̄ pariter fertilitatibus glebæ & matu
 randis frugibus, uel nocturno tempamento uel diurno calore moderant̄, Ve
 stro (ait) si munere tellus Chaoniā pingui glādem mutauit arista. Solē uero ter
 renæ esse foccūditatis autorem, idē poeta p̄fano mox docuit exemplo, cum ait:
 Sæpe etiā steriles incendere p̄fuit agros, et reliqua. Si em̄ hoīm cōmento ignis
 adhibitus multiplex p̄stat auxiliū, qd̄ ascribendum est æthereo solis calori:

Ne Martis quidem aut Mercurij aliud esse numen q̄ solis.

Caput .XIX.

Liber idem
 qui sol.

Qvæ de Libero p̄re dicta sunt, hæc Martem eundem ac solem esse demō
 strant, siq̄dem pleriq̄ Liberę cum Marte cōiungunt unum deū esse mon
 strantes. Vñ Bacchus ἐνθάδε cognōiatur, qd̄ est int̄ propria Martis noīa. Co
 litur etiā apud Lacedæmonios simulacr̄ Liberi p̄ris hasta insigne, nō thyrso.
 Sed cum thyrsū tenet, qd̄ aliud q̄ latens telum gerit̄, cuius mucro hedera lam
 bente protegit̄: qd̄ oñdit, uinculo quodā patientiæ obligandos impetus belli.
 Habet em̄ hedera uinciendi obligādiq̄ naturā. Necnon & calor uini, cuius Li
 ber pater autor est, sæpe hoīes ad furorē bellicum usq̄ propellit. Igit̄ propter
 cognatum utriusq̄ effectus calorē, Martem ac Liberę unum eundēq̄ deum
 esse uoluerūt. Certe Romani utrunq̄ p̄ris appellatiōe uenerant̄, alterę Liberū
 p̄rem, alterę Marspit̄rē. i. Martem p̄rem cognōiantes. Hinc etiā Liber pat̄, bel
 lorę potens probat̄, q̄ eum primū ediderunt autorem triumphī. Cum igit̄ Li
 ber pater idem ac sol sit, Mars uero idem ac Liber pat̄, Martem solem esse q̄s
 dubitet̄. Acitani etiā Hispana gens, simulacr̄ Martis radijs ornatum maxima
 religione celebrāt, Necyn uocātes. Et certe ratio naturalis exigit, ut dñj calor
 celestis parentes magis noībus q̄ re substātiāq̄ diuersi sint. Feruorē aut̄ q̄ ani
 mus excādescit excitatq̄, aliās ad irā, aliās ad uirtutes, nōnunq̄ad t̄palis furoris
 excessum, p̄ quas res etiā bella nascuntur, Martem cognōiauerunt. Cuius uim
 poēta exprimendo, & similitudini ignis applicando, ait: μάλιστ' ὅλοσσι πῦρ. In summa pronuntiandum est, effectum solis, de q̄ feruor ani
 morum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem uocari.

iliados. 15.

Mercurium
 esse solem.

Vt uero Mercurius sol probeť, supius edocta suffragia sunt. Eundem em̄ ef
 se Apollinē atq̄ Mercuriū uel hinc apparet, q̄ apud multas gētes stella Mer
 curij ad Apollinis nomen referť: & q̄ Apollo multis p̄sudet, Mercurius sermo
 nem, quod

nem, quod est musarum munus, impartit. Præter hoc quod Mercurium pro sole cense-
 A ri, multa documenta sunt. Primum, quod simulacra Mercurij pinatis alis adornantur,
 quæ res monstrat solis uelocitatem. Nam quia mentis potentem Mercurium credimus,
 appellatumque ita intelligimus ἀπὸ τῆς ἐξ μὲν ἕως, & sol mundi mens est, summa autem
 est uelocitas mentis, ut ait Homerus, ὡσεὶ πηροῦ ἢ νόημα, ideo pinnis Mercurius *Odysseæ. 7.*
 quasi ipse natura solis ornat. Hoc argumentum lucidius Aegyptij absoluunt, ipsi
 us solis simulacra pinnata fingentes, quibus color apud illos non unus est. Alte-
 rum enim cærulea specie, alterum clara fingunt. Ex his clarum superum, & cæruleum in-
 ferum uocant. inferi autem nomen soli dant, cum inferiore hemisphærio, id est hye-
 malibus signis cursum suum pagit: superi, cum partem zodiaci ambit æstiuam. Ea-
 dem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter supos & inferos deos
 B administer ac nuntius existimat. Argiphontes propterea cognoscitur, non quod Argum
 peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, cu-
 stodisse Iunonis impio Inachi filiam eius deæ pellicem, conuersam in bouis formam:
 sed sub huiusmodi fabula Argus est coelum stellarum luce distinctum, quibus in
 esse quaedam species cœlestium uidetur oculorum. Cœlum autem Argum uocitari pla-
 cuit à candore & uelocitate ἀπὸ τῆς ἀργυρῆς ταχύ. Et uidetur terra desuper obseruari quæ
 Aegyptij hieroglyphicis literis cum significare uolunt, ponunt bouis figuram. Is
 ergo ambitus cœli stellarum luminibus ornatus, tunc existimat enectus à Mer-
 curio, cum sol diurno tempore obseruando sidera ueluti enecat, ut luminis sui con-
 spectum eorum auferendo mortalibus. Pleraque etiam simulacra Mercurij quadrato
 C statu figurantur solo, capite insignita & uirilibus erectis. Quæ figura significat
 solē mundi esse caput, & rerum factorē: omnique uim eius non in quodam diuisorum mi-
 nisterio membrorum, sed in sola mente consistere, cuius sedes in capite est. Quatuor
 latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum.
 Quippe significat hic numerus, uel totidem plagas mundi, uel quatuor uices tem-
 porum, quibus annus includitur: uel quod duobus ægnoctijs, duobusque solstitijs, zodia-
 ci ratio distincta est, ut lyra Apollinis chordarum septem, tot cœlestium sphaerarum
 motus prestat intelligi, quibus solem moderatorē natura constituit. In Mercurio so-
 lem colit, etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in specie draconum maris & fœ-
 minæ coniuكتور figurauerunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte me-
 dia uoluminis sui inuicem in nodum quem uocant Herculis, obligant: primaque par-
 tes eorum reflexæ in circulum, premissis osculis ambitum circuli iungunt. Et postmo-
 D dum caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornanturque alijs ex eadem capuli par-
 te nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quæ genesis appel-
 lat, Aegyptij prehendunt, deos prestitos homini nascenti quatuor adesse memorantes,
 δαίμονα, τὸ χλωρὸν, ἔρωτα, ἀνάγκη: & duos priores solem ac lunam intelligi uolunt, quod sol
 autor spiritus caloris ac luminis humanæ uitæ genitor & custos est, & ideo na-
 scentis dæmon, id est deus, creditur. Luna τὸ χλωρὸν, quia corporum præful est, quæ for-
 tuitorum uarietate iactantur, Amor osculo significatur, Necessitas nodo. Cur
 pinnae adiciantur, tam superius absolutum est. Ad huiusmodi argumenta dra-
 conum præcipue uolumen lectum est, propter iter utriusque sideris flexuosum.

Quin Aesculapium quoque, & Herculem, & cum Iside ipsum etiam Serapim, alios que solem
 deos non esse.

Caput

.XX,

i Hinc

Aesculapium
esse solem.

Hinc ē q̄ simulacris & Aesculapij, Salutis, draco subiungit̄, q̄ hi ad so-
lis naturā lunæq̄ referunt̄. Et est Aesculapius uis salubris de substan-
tia solis, subueniēs animis corporibusq̄ mortaliū. Salus aut̄ naturæ lu-
naris effectus est, q̄ animantiū corpora iuuant̄ salutifero firmata tēperamento.
Ideo ergo simulacris eorū iungunt̄ figuræ draconū, q̄ p̄stant ut humana cor-
pora uelut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum reuirescāt uigorē, ut reuire-
scunt dracones p̄ annos singulos pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum
solē species draconis refert̄, q̄ sol semp̄ uelut à quadā imæ dep̄ssionis senecta,
in altitudinē suā ut in robur reuertit̄ iuuentutis. Esse aut̄ draconē inter p̄cipua
solis argumenta, etiam noīs fictione mōstratur, q̄ sit nuncupatus ἀπό τοῦ Δέσκειν,
id est uidere. Nā ferunt hunc serpentē acie acutissima & puigili naturā huius si-
deris imitari: atq̄ ideo ædiū, adytoꝝ, oraculoꝝ, thesaurorū custodiā draconi-
bus assignari. Aesculapiū uero eundē esse atq̄ Apollinē, non solū hinc proba-
tur, q̄ ex illo natus credit̄, sed q̄ ei & ius diuinationis adiungit̄. Nā Apollodo-
rus in libris q̄bus titulus est πρὸς θεῶν, scribit qđ Aesculapius diuinationibus &
augurijs p̄sit. Nec mirū, siq̄dem medicinæ atq̄ diuinationis cōsociatæ sunt di-
sciplinæ. Nā medicus uel cōmoda uel incōmoda in corpore futura p̄noscit. Sic
ut ait Hippocrates, oportet medicū dicere de ægroto τὰ τ' εἶόντα, τὰ τ' ἐσόμενα, καὶ
πρῶτ' εἶόντα, id est, q̄ sint, q̄ fuerint, q̄ mox uētura sequent̄. Qđ cōgruit diuinatio-
nibus, quæ sciunt τὰ τε ὄντα, τὰ τ' ἐσόμενα, καὶ πρῶτ' εἶόντα.

Et Herculem
ad solē refer-
ri.

Sed nec Hercules à substātia solis alienus ē. Quippe Hercules ea ē solis po-
testas, q̄ humano ḡni uirtutem ad similitudinē p̄stat deorū. Nec existimes Al-
cumena apud Thebas Bœotias natū solū, uel primū Herculē nuncupatū: imō
post multos atq̄ postremus, ille hac appellatione dignatus ē, honoratusq̄ hoc
noīe: q̄ nimia fortitudine meruit nomē dei uirtutē regentis. Cæterū deus Her-
cules religiosē quidem & apud Tyron colit̄, uerū sacratissima & augustissima
Aegyptij eū religione uenerant̄: ultraq̄ memoriā, q̄ apud illos retro lōgissima
est, ut carentē initio colunt. Ipse credit̄ & Gigātes interemisse, cū pro coelo pu-
gnasset, quasi uirtus deorū. Gigantes autē qđ aliud fuisse credendū est, c̄p̄ hoīm
quādam impiā gentem, deos negantē, & ideo existimatā deos pellere de cœle-
sti sede uoluisse: Horū pedes in draconū uolumina desinebant, qđ significat, ni-
hil eos rectū, nihil superū cogitasse, totius uitæ eorū gressu atq̄ processu in in-
ferna mergēte. Ab hac gente sol poenas debitas ui pestiferi calor̄is exegit. Et re-
uera Herculē solē esse uel ex noīe claret. Heracles em̄ qđ aliud est, nisi heras, id
est aëris, cleos: q̄ porrò alia aëris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu,
profunditate, spiritus occulit̄ tenebrarū. Præterea sacrorū administratiōes apud
Aegyptios multiplici actu multiplicē dei asserunt potestatē, significantes Her-
culem hūc esse τὸν εἰς πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoq̄ alibi terrarū gesta, argu-
mentum nō uile colligitur. Nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad ex-
pugnandum Herculis tēplum ageret̄ furore, instructo exercitu nauium, Gadi-
tani ex aduerso uenerunt prouecti nauibus lōgis: cōmissioq̄ plio, adhuc æquo
Marte cōsistentē pugna, subitō in fugā uersæ sunt regiæ naues, simulq̄ impro-
uiso igne correptæ cōflagrauerunt. Paucissimi q̄ sup̄fuerant hostium capti, indi-
cauerūt apparuisse sibi leones prioris Gaditanæ classis sup̄stantes, ac subitō su-
as na-

A as naues immiffis radijs, quales in folis capite pinguntur, exuftas.

Eidē Aegypto adiacens ciuitas, q̄ conditorē Alexandrum Macedonē gloria, Serapin atq; Ifim cultu penē attonitæ uenerationis obferuat: om̄em tñ illā uenerationē, foli fe sub illius noīe teftat impendere, uel dum calathū capiti eius infigunt, uel dū fimulacro signū tricipitis animātis adiungunt, qđ exprimit medio eodēq; maximo capite leonis effigiē. Dexterā parte caput canis exorit māfuaeta ſpecie blādientis. Pars ŷo læua ceruicis, rapacis lupi capite finitur, eaſq; formas aīalium draco cōnectit uolumine ſuo, capite redeunte ad dei dexteram qua conſpiciť monſtrū. Ergo leonis capite monſtrat p̄ſens tempus, q̄a cōditio eius inť p̄teritum futuręq; actū p̄ſenti ualida ſeruēſq; eſt. Sed p̄teritum tēpus lupi capite ſignat, q̄ memoria rerum tranſactarū rapitur et aufertur. Item canis blandientis effigies futuri tēporis deſignat euentum, de q̄ nobis ſpes licet incerta, blāditur. Tempora autē cui niſi proprio famularent̄ autori? Cuius uertex in ſignitus calatho, & altitudinem ſideris mōſtrat, & potentiam capacitatis oſtendit: q̄a in eum om̄ia terrena redeunt, dum immiſſo calore rapiuntur. Accipe nunc quod de ſole uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Aegyptij deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege, quis deorum haberetur, his uerſibus ſolicitam religionem regis inſtruxit:

*Serapin quoq;
& Ifida nō di
ſtingui à ſole.*

Εἰ μὲν θεὸς ποιοῦσθαι μαθεῖν, ὅτι καὶ ἄγω ἔπι πω.
οὐρανὸν ὅσον κεφαλῆς καὶ ἀσῆς ἢ θάλασσαν.
Γαῖα δὲ μοι πόδες ἴσθι, τὰ δ' ὄσα τ' εἰ ἀνδρείη κείτη.

Ὁ μὲν τε πηλαυγὴς, λαμπρὸν φάσκει λίονο.

C Ex his apparet Serapis et ſolis unā eē et indiuiduā naturā. Iſis cūcta religioe celebrat, q̄ eſt uel terra, uel natura rerū ſubiacēs ſoli. Hinc ē q̄ cōtinuatis huberibus, corpus deæ oē denſet, q̄a uel terræ uel rerū naturæ altu nutrit̄ uniuerſitas.

Adonin, Attinen, Ofirim, & Horum, aliud non eſſe q̄ ſolem. Præterea & duodecim ſigna zodiaci ad naturam ſolis referri.

Caput

.XXI.

A Donin q̄q; ſolē eſſe nō dubitat, inſpecta religione Aſſyriorū, apud q̄s Veneris Architidis & Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quam nunc Phœnices tenent. Nā phyſici terræ ſuperius hemiſphæriū, cuius partē incolimus, Veneris appellatione coluerūt. Inferius uero hemiſphærium terræ, Proſerpinā uocauerunt. Ergo apud Aſſyrios ſiue Phœnicas lugēs inducit̄ dea, qđ ſol annuo grefſu p̄ XII. ſignorū ordinē p̄gens, partē q̄q; hemiſphærii inferioris ingredit̄, q̄a de XII. ſignis zodiaci, ſex ſupiora, ſex inferiora cēſentur. Et cū eſt in inferioribus, & ideo dies breuiorē facit, lugere credit̄ dea, tanq̄ ſole raptu mortis tēporalis amiſſo, & à Proſerpina retēto, quam numen terræ inferioris circuli & Antipodū diximus. Rurſumq; Adonin redditum Veneri credi uolunt, cum ſol euictis ſex ſignis annuis inferioris ordinis, incipit nr̄i circuli luſtrare hemiſphæriū cum incremento luminis & dierū. Ab apro autē tradunt̄ interemptū Adonin, hyemis imaginē in hoc aīali ſingentes: q̄ aper hiſpidus & aſper, gaudet locis humidis & lutolis pruinaq; cōtectis, proprieq; hyemali fructu paſcit̄ glande. Ergo hyēs ueluti uulnus eſt ſolis, q̄ & lucē eius nobis minuit & calorem, qđ utrunq; animātibus accidit morte. Simulacrum huius deæ in mōte Libano ſingit̄ capite obnupto, ſpecie trifti, faciem manu læua

*Ne Adonin q̄
dem alium eſſe
ſe quā ſolē.*

i ij intra

intra amictū sustinens, lachrymæ uisione cōspicientiū mānare credunt. Quæ E
 imago præterq̄ q̄ lugētis est (ut diximus) deæ, terræ quoq̄ hyemalis est, q̄ tpe
 obnupta nubibus, sole uiduata stupet, fontesq̄ ueluti terræ oculi huberius ma
 nant, agriq̄ iterz suo cultu uidui, mcestā faciē sui mōstrant. Sed cum sol emer
 serit ab inferioribus partibus terræ, uernalisq̄ æquinoctij transgredit̄ fines au
 gendo diē: tunc & Venus læta, & pulchra uirent arua segetibus, prata herbis,
 arbores folijs. Ideo maiores nri Aprilem mensē Veneri dicauerunt.

Attinen aliud
 nō eē q̄ solem.

Similit̄ Phryges fabulis & sacrorz administrationibus immutatis, circa ma
 trem deūm & Attinen eadē intelligi p̄stant. Quis em̄ ambigat mrem deūm ter
 ram haberi? Hæc dea leonibus uehit, ualidis impetu atq̄ feruore aialibus, q̄ na
 tura coeli est, cuius ambitu aēr continet̄, q̄ uehit terrā. Solem uero sub noie At
 tinis ornat & fistula & uirga. Fistula ordinē spiritus inæqualis oñdit: q̄a uenti F
 in q̄bus nulla æqualitas est, propriā sumunt de sole substantiā. Virga, solis po
 testatē asserit, q̄ cuncta moderat̄. Præcipuā aut̄ solis in his ceremonijs uerti ra
 tionē, hinc etiā potest intelligi: q̄ ritu eorū *καταβάσει* finita, simulationeq̄ luctus
 peracta, celebrat̄ lætitiæ exordiū ad octauū Cal. Aprilis, quē diem Hilaria ap
 pellant, quo primū tempore sol diem longiorem nocte protendit.

Osiri etiā solē
 esse.

Idē sub diuersis noibus religionis effectus est apud Aegyptios, cū Isis Osiri
 rim luget. nec in occulto est, nec aliud esse Osirim, q̄ solem, nec Isim aliud esse
 q̄ terrā, (ut diximus) naturā ue rerz. Eademq̄ ratio q̄ circa Adonin & Attinē
 uertit̄, in Aegyptia quoq̄ religione luctum & lætitiā uicibus annuæ admini
 strationis alternat. Hinc Osirim Aegyptij, ut solē esse asserāt, quoties hierogly G
 phicis lris suis exprimere uolunt, inculpant sceptrz: inq̄ eo speciē oculi expri
 munt, & hoc signo Osirim mōstrant: significātes hūc deum solem esse, regaliq̄
 potestate sublimē cuncta despiciere, q̄a solem Iouis oculū appellat antiquas.

Horus idē de
 us qui sol.

Apud eosdē Apollo q̄ est sol, Horus uocat̄. Ex q̄ & horæ uiginti quatuor
 q̄bus dies noxq̄ conficit̄, nomen acceperunt. Et quatuor tpa q̄bus annuus or
 bis implet̄, horæ uocant̄. Idē Aegyptij uolētes ipsius solis noie dicare simu
 lacrz, figurauerē raso capite, sed dextra parte crine remanente. Seruatus crinis
 docet solem naturæ rerz nuncq̄ esse in opto. Dēpti autē capilli residente radice
 monstrāt, hoc sidus etiā tpe quo nō uisit̄ à nobis, rursus emergēdi, uti capil
 los, habere substantiā. Eodē argumento significat̄ & tempus, q̄ angusta lux ē,
 cum uelut abrafis incrementis, angustaq̄ manente extātia, ad minimū diei sol H
 puenit spatiū, qd̄ ueteres appellauerē brumale solstitiū, brumā à breuitate die
 rum cognoīantes, id est *βραχυήμας*, ex q̄bus latebris uel angustijs rursus emer
 gens, ad æstiuū hemisphæriū tanq̄ enascēs in augmēta porrigit̄, & tunc ad re
 gnum suū puenisse iam credit̄. Propterea Aegyptij aīal in zodiaco cōsecraue
 re ea coeli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido efferuet calore: leonisq̄ in
 ibi signū domiciliū solis appellāt, q̄a id aīal uidet̄ ex natura solis substantiā de
 ducere: primūq̄ impetu & calore p̄stat aīalia uti p̄stat sol sidera. ualidusq̄ est
 leo pectore et priore corporis parte, ac degnat posterioribus mēbris, æque so
 lis uis prima parte diei ad meridiē increfcit, uel prima parte anni à uere in æsta
 tem: mox elāguescens, deducit̄ uel ad occasum, q̄ diei, uel ad hyemē, q̄ anni pars
 uidet̄ esse inferior. idēq̄ oculis patentibus atq̄ igneis cernit̄ semp, ut sol patēti
 igneoq̄

igneoq; oculo. terramq; cōspectu ppetuo atq; infatigabili cernit. Nec solus
 A leo, sed signa q̄q; uniuersa zodiaci ad naturā solis iure referunt. Et ut ab ariete
 incipiā, magna illi cōcordia est. Nā & is p sex menses hybernales sinistro incu-
 bat lateri, ab ægnoctio uerno sup dextræ latus: sicut & sol ab eodemq; tēpore
 dextrū hemisphæriū, reliq; ambit sinistro. Ideo & Ammonē, quem deū solē oc-
 cidentē Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, q̄bus maxime id aīal ua-
 let, sicut radijs sol. Nā & apud Græcos ἀρὴν καὶ κελός κελός appellat. Tauræ ὄρο
 ad solē referri, multiplici ratione Aegyptius cultus oñdit, uel q̄a apud Heliopo-
 lim tauræ solī cōsecratum, quē Netiron cognoīant, maxime colunt: uel q̄a bos
 Apis ī ciuitate Mēphi, solis instar excipit: uel q̄a in oppido Herminthi magni-
 fico Apollinis tēplo, cōsecratū soli colunt tauræ Bacchīm cognoīantes, insignē
 B miraculis cōuenientibus naturæ solis. Nā & p singulas horas mutare colores
 affirmat, & hirsutus setis dicit in aduersum nascentibus cōtra naturā oīm aīali
 um. uñ habet ueluti imago solis in aduersam mundi partē nitentis. Gemini
 autē q̄ alternis mortibus uiuere credunt, qd aliud nisi solē unū eūdemq; signi-
 ficant, modo descendente in ima mūdi, modo in summā altitudinē resurgente:

Signa zodiaci
 ad naturā so-
 lis referri.

Cancer obliq; gressu, qd aliud nisi iter solis oñdit: q̄ uiam nunq; rectā, sed p
 illā semp meare sortitus est, obliquus quā se signorū uerteret ordo: maximeq;
 in illo signo, sol à cursu supero incipit obliquus inferiora iam petere. De leone
 iam supra dictū ē. Virgo aut, q̄ manu aristā refert, qd aliud t̄p̄ δὲ νόμισις ἡλιαν
 q̄ fructibus curuat: & ideo iustitia credit, q̄ sola facit nascētes fructus ad hoīm
 C usus puenire. Scorpius totus, in q̄ libra est, naturā solis imaginatur, q̄ hyeme
 torpescit, & trāfacta hac, aculeū rursus erigit ui sua, nullū natura damnū ex hy-
 berno torpore ppeffa. Sagittarius q̄ omīum zodiaci domiciliorū imus atq;
 postremus est, ideo ex hoīe in feram p membra posteriora degenerat, quasi po-
 stremis partibus suis à supis in inferna detrusus. Sagittā tñ iacit, qd indicat tūc
 quocq; uniuersorū cōstare uitam radio solis uel ab ima parte uenientis. Ca-
 pricornus ab infernis partibus ad supra solem reducens, capræ naturā uidetur
 imitari: q̄ dum pascit, ab imis partibus semp prominentiū scopulorū alta depo-
 scit. Aquarius non ne ipsam uim solis oñdit: Vnde em̄ imber caderet in ter-
 ras, nisi solis calor ad supra traheret humorem: cuius refusio pluuialis ē copia.

In ultimo ordine zodiaci pisces locati sunt, q̄s cōsecrauit solī nō aliqua natu-
 ræ suæ imaginatio, ut cætera: sed oñtatio potētiae sideris, à q̄ uita non solū aere
 D is terrenisq; animalibus dat, sed illis quocq; quorū cōuersatio aquis merfa uel-
 ut è cōspectu solis exulat. Tāta ē uis solis, ut abstrusa q̄q; penetrādo uiuificet.

Quod Nemesis, Pan, Saturnus, aliud non sint q̄ sol. Caput .XXII.

E T ut ad solis multiplicē potestatem reuertatur oīo, Nemesis q̄ cōtra sup
 biam colitur, quid aliud est t̄p̄ solis potestas: Cuius ista natura est, ut ful-
 gentia obscuret, & cōspectui auferat: quæq; sunt in obscuro illuminet, of-
 feratq; cōspectui. Pan ipse, quē uocant Inuū, sub hoc habitu q̄ cernitur, solē
 se esse prudentioribus pmittit intelligi. Hunc deum Arcades colunt, appellātes
 E T Pana deum
 solem esse.
 diuina, siue terrena sint, cōponit essentiam. Ergo Inui cornua, barbæq; proluxa
 i iij demis

Nemesis esse
 solem.

Et Pana deum
 solem esse.

Iliados. 11.
 demissio, naturā lucis ostēdunt, qua sol & ambitum cœli superioris illuminat, E
 et inferiora collustrat. Vnde Homerus de eo ait: ὄρνυθ' ἴν' ἀδανάτοισι φάος φέροι, ἠδὲ
 βροτοῖσι. Quid fistula uel uirga significēt, supius in habitu Attinis expressimus.
 Qd̄ in capræ pedes definit, hæc argumenti ratio est, q̄a materia q̄ in om̄em sub
 stantiā sole dispensante porrigit̄, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finiē
 elementū. Ad huius ergo extremitatis signū pedes huius aīalis electi sunt, q̄ et
 terrenū esset, & tñ semp peteret alta pascendo, sicut sol: uel cū radios supne de
 mittit in terras, uel cū se recolligit, in mōtibz uisit̄. Huius Inui amor & deli
 ciæ ἠχῶ credit̄, nullius oculis obnoxia: qd̄ significat harmoniā cœli, q̄ soli amica
 est, quasi sphaeræz om̄ de q̄bus nascit̄ moderatori, nec tñ potest nr̄is unq̄z sen
 sibus deph̄ndi. Saturnus ipse, q̄ autor est temporz, & ideo à Græcis immu
 tata lra κρόνος quasi χρόνος uocat̄, qd̄ aliud nisi sol intelligendus est: cū tradatur
 ordo elementorz, temporz numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æter
 nitate traductus, uisione discretus, q̄ om̄ia actum solis ostendunt.

Echo.
Saturnus idē
qui sol.

Iouem quoq; & Adad, eundem esse quem solem. Tum & theologorum & Orphei autoritate
 ostendi posse, omnes deos referri ad solem. Caput .XXIII.

Iliados. 1.

NEc ipse Iupiter rex deorum, solis naturam uidetur excedere, sed eundē
 esse Iouem ac solem, claris docetur indicijs. Nam cum ait Homerus,
 Ζεὺς γὰρ ἔστι βροτοῖσιν, Iouis appellatiōe solem intelligi Cornificius scribit,
 cui unda oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim, sicut & Possidonius & Cle
 anthes affirmant, solis meatus à plaga, quæ uista dicitur, non recedit: quia sub
 ipsa currit oceanus, qui terram & ambit & diuidit. Omnium autem physicorz G
 assertione constat, calorem humore nutriri. Nam q̄ ait, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔπρωτο, si
 dera intelliguntur, q̄ cum eo ad occasus ortusq̄ quotidie impetu cœli feruntur,
 eodemq̄z alunt̄ humore: θεοὺς εἰμ̄ dicūt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ θιερ, id est τρεχέει, q̄
 semp in cursu sint: ἢ ἀπὸ τοῦ δεύσειδης. Addit poeta Δωδεκάτη γένετ' ἠώς, nō dierz, sed ho
 rarz significās numerz: q̄bus referunt̄ ad hemisphaerij superioris exortum. In
 tellectum nr̄m in eandem sententiā ducūt etiā de Timæo Platonis hæc uerbat̄

Iliados. 1.

ὁ μὲν Διὸς ἠγεμῶν ἔν οὐρανῶ δ Ζεὺς ἐλαίνωρ πῆλωρ ἄρμα πρῶτον περιέτη διὰ κόσμον πάντα, & ἐπι
 μελὲ μύθη. ὅδ' ἂ ἐπειτ' εἰσατὶ θεῶν ἢ δαίμωνων ἢ δώδεκα μέρη κικκοσμημένῃ, μένδ' ἢ εἰσα ἔν θε
 ῶν οἴκῳ μόνῃ. His enim uerbis magnum in cœlo ducem solem uult sub appellatio
 ne Iouis intelligi, alato curru uelocitatem sideris monstrans. Nam quia in quo
 cunq̄z signo fuerit, p̄stat om̄ia signa & sidera, signorzq̄z p̄stites deos, uidet̄ cun
 ctos deos ducatu p̄ire, ordinando cuncta ornādoq̄z: atq̄z ideo uelut exercitum
 eius, cæteros deos haberi p̄ XII. signorum partes distributos: q̄a ipse duodeci
 mi signi in quocunq̄z signo fuerit locum tenet & occupat. Nomen autē dæmo
 num cum deorz appellatiōe cōiungit, aut quia dij sunt δαίμονες, id est scientes
 futuri, aut (ut Possidonius scribit in libris q̄bus titulus ē περὶ ἠρώων ἢ δαίμωνων) q̄a
 ex ætherea substantia parta atq̄z diuisa qualitas illis ē: siue ἀπὸ τοῦ δαίερ, i. καίερ, seu
 ἀπὸ τοῦ δαίμωνος, hoc est μορφομένῳ. Quod autē addit μένδ' ἢ εἰσα ἔν θεῶν οἴκῳ μόνῃ, signi
 ficat quia hæc sola quam terrā esse accepimus, manet immobilis intra domum
 deorz, id est intra mundū, ut ait Euripides, ἢ γαῖα μὲν πάντες δι βροτοῖ οἰκῶσιν ἢ μορῶ ἔν
 αἰθέρι. Hinc quoq̄z oñditur quid de sole & Ioue sit sentiendum, cum alibi dicat̄,
 πάντα ἰδὼν διὸς ὀφθαλμός & πάντα νοήσας. Et alibi: ἠελίος δ' ὅς πάντ' ἐφορᾷς, & πάντ' ἐπακρόβει.

Hesiodus.
Iliados. 3.

Vnde

- A Vnde utrunq; constat una potestate censendum. Assyrii quoq; solē sub Iouis nomine, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremonijs celebrant in ciuitate q̄ Heliopolis nuncupat̄. Eius dei simulacrę sumptum ē de oppido Aegypti, qd̄ & ipsum Heliopolis appellat̄, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idē Senepos noīe fuit. platumq; est primū in eam p̄ Oppiā legatum Delebois regis Assyriorū, sacerdotesq; Aegyptios, q̄r; princeps fuit Parmetis, diuq; habitum apud Assyrios, postea Heliopolim commigrauit. Cur ita factū, quaq; ratione Aegypto profectū, in hæc loca ubi nunc est, postea uenerit, rituq; Assyrio magis q̄ Aegyptio colat̄, dicere supersedi, q̄ ad p̄sentem nō attinet causam. Nunc uero eundem Iouem solemq; esse, cum ex ipso sacrorū ritu, tum ex habitu dignoscit̄. Simulacrę em̄ aureū specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in aurigæ modū, læua tenet fulmen & spicas. Quæ cuncta Iouis solisq; consociatā potentiā demōstrant. Huius tēpli religio etiam diuina tione p̄pollet, q̄ ad Apollinis potestatem refert̄, q̄ idem atq; sol est. Vehit̄ em̄ si mulacrę dei Heliopolitani ferculo, ueluti uehunt̄ in pōpa ludorū Circensium deorū simulacra: & subeunt plerunq; prouinciæ proceres, raso capite, lōgi temporis castimonia puri: feruntq; diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quō deus propellit uehētes, ut uidimus apud Antium promoueri simulacra Fortunarū, ad danda responsa. Cōsulunt hunc deum & absentes missis diplomatibus cōsignatis, rescribitq; ordine ad ea q̄ cōsultatione addita continent̄. Sic & imperator Traianus, initurus ex ea prouincia Parthiā cum exercitu, cōstantissimæ religionis hortantibus amicis, q̄ maxima huiusce numinis ceperant experimenta, ut de euentu cōsuleret rei cœptæ: egit Romano cōsilio, prius explorando fidem religionis, ne fortē fraus subesset humana. Et primū misit signatos codicillos, ad q̄s sibi rescribi uellet. Deus iussit afferri carthā, eamq; assignari purā, & mitti, stupentibus sacerdotibus ad eiusmodi factū. Ignorabant q̄ppe cōditio nem codicillorū. Hos cū maxima admiratione Traianus excepit, qd̄ ipse quoq; puris tabellis cum deo egisset. Tunc alijs codicillis cōscriptis signatisq; cōsuluit an Romam p̄petrato bello rediturus esset. Vitem centurialē deus ex muneribus in æde dicatis, deferri iussit, diuisamq; in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei, obitu Traiani apparuit, oīsibus Romā relatis. Nam fragmētis, species reliquiarū, uitis argumēto, casus futuri tēpus ostensum est.
- D Et ne sermo p̄ singulorum noīa deorum uageat, accipe quid Assyrii de solis potentia opinent̄. Deo em̄, quem summum maximumq; uenerātur, Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio significat unus. Hunc ergo ut potentissimum adorant deum. Sed subiungunt eidem deam noīe Atargatim, oēmq; potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, solē terramq; intelligentes, nec multitudine noīm enuntiantes diuisam eorum p̄ oīes species potestatem, sed argumentis quibus ornantur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumēta, solis rationem loquuntur. Nanque simulacrum Adad, insigne cernitur radijs inclinatis, quibus mōstratur uim cœli in radijs esse solis, qui dimittuntur in terram. Atargatis simulacrum sursum uersum reclinat̄ radijs insigne est: mōstrando radiorum ui supernē demissorum enasci quæcunq; terra prognerat. Sub eodem simulacro species leonum
- i iij sunt,

sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges finxere matrem de-
um, id est terram leonibus uehi.

Postremo, potentiam solis ad om̄ium potestatem summitatemq; referri, in-
dicant theologi, qui in sacris hoc breuissima precatione demonstrant, dicentes:

Ἦλιε πωπτακράτορ, κόσμῳ πνεῦμα, κόσμῳ δύναμις, κόσμῳ φῶς.

Solem esse omnia & Orpheus testatur his uersibus:

ἄγλαε Ζεὺς Διόνυσε πάτερ πόντος πάτερ αἴης

Ἦλιε παγκρέτορ παυαίολε γένεο φεγγέες.

De laudibus uariāq; eruditione Vergilij. Tum de his quæ sequentibus libris per ordinem
sunt explicanda. Caput .XXIIII.

Hic cum Prætextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum affixis uul-
tibus admirationem stupore prodebant. Deinde laudare hic memori-
am, ille doctrinā, cuncti religionem: affirmātes hunc esse unum arcanæ
deorū naturæ conscium, qui solus diuina & assequi animo & eloqui posset in-
genio. Inter hæc Euangelus: Equidē, inquit, miror potuisse tantorū potestatem
numinum comprehendere. Verum quod Mantuanum nostrum ad singula, cum de
diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est quā ut iudicio fieri putetur. An ego
credam, quod ille cum diceret: Liber & alma Ceres, pro sole & luna, nō hoc in al-
terius poetæ imitationem posuerit, ita dici audiens, cur tamen diceretur igno-
rans? Nisi forte ut Græci om̄ia sua in immensum tollunt, nos quoque poetā etiā
nostros uolumus philosophari, cum ipse Tullius qui non minus professus est
philosophandi studium quā loquēdi, quoties aut de natura deorum, aut de fato, aut
de diuinatione disputat, gloriam quam oratione conflauit, incōdita rerum
relatione minuat. Tum Symmachus: De Cicerone Euangele, qui conuitijs
impenetrabilis est, post uidebimus. Nunc quia cum Marone nobis negotium
est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris ido-
nea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. Videris em̄ mihi ita adhuc Vergi-
lianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus.
Imò uero pueri cum essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mira-
bamur: inspicere autē uitia, nec per magistrōs, nec per ætatem licebat: quæ tamē
non pudenter quisquē negabit, cum ipse cōfessus sit. Qui em̄ moriens poemā su-
um legauit igni, quid nisi famæ suæ conuitia posteritati subtrahenda curauit?
Nec immeritō. Erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecā-
tis filio arma à marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat:
uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modo Græcis, modo barbaris,
seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumque adhuc dicentem om̄es
exhorruissent, subtexit Symmachus: Hæc est quidē Euangele Maronis glo-
ria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuat. Verū ista quæ pro-
scindis, defendere quilibet potest ex plebeia grāmatorū cohorte: ne Seruio no-
stro, quod priscos (ut mea fert opinio) præceptores doctrina præstat, in excusandis ta-
libus quærat iniuria. Sed quæro utrū poetica tibi in tanto poeta displicuerit,
nerui tamen oratorij quod in eodē sunt ualidissimi, placere uideantur. Hæc uerba pri-
mum Euangelij risus excepit. Deinde subiicit: Id hercule restat denique, ut oratorem
Vergiliū renuntietis: nec mirum, cum ad philosophos ambitus uester paulo antè
prouexe-

A prouexerit. Si in hac opinione es, Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeti-
 cū sensisse existimet, licet hoc quicquid eidem nomen inuideris, audi quod de operis sui
 multiplici doctrina ipse pronuntiet. Ipsius enim Maronis epistola, qua compellat
 Augustum, ita incipit: Ego pro frequentes a te litteras accipio. & infra: De Aenea quod
 dem meo si mehercule iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta
 inchoata res est, ut penes uitio mentis tantum opus ingressus mihi uidear: cum
 presertim (ut scis) alia quicquid studia ad id opus multo quicquid potiora impartiar. Nec his
 Vergilij pro bis copia rerum dissonat, quam plerique penes omnes litteratores pedibus illo-
 tis pretereunt, tanquam nihil ultra uerborum explanationem liceat nosse grammatico. Ita si
 bi belli isti homines certos sententiarum fines, & uelut quidam pomceria & effata posue-
 runt: ultra quam si quis egredi audeat, introspectisse in aedem deae a qua mares abster-
 rent, existimandum sit. Sed nos quos crassa Minerua dedecet, non patiamur abstru-
 sa esse adyta sacri poematis: sed arcanorum sensum inuestigato adyto, doctorum cul-
 tu celebranda prebeamus reclusa penetralia. Et ne uidear uelle omnia unus ample-
 cti, spero deo uolentissima inuenta uel sensa rhetorice in Vergiliano me ope de-
 monstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentissimo non preipio de oratoria apud
 Maronem arte tractatum, quae & doctrina & docendi usu melius exequetur. Reliquos
 omnes quod adestis, impense precatus sum, ut quod uerum quicquid precipuum sibi annotauerit
 de Maronis ingenio, uelut ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem
 oibus quod aderant, haec uerba pepererunt. Et assurgens quicquid in desiderium alios
 audiendi, non uidit & se in idem munus uocandum. Itaque hortatu mutuo concitati, in
 absensum facile ac libenter aitati sunt. Intuentesque omnes Praetextatum orabant, ut iudicium
 suum primus aperiret, caeteris per ordinem quem casus sedendi fecerat, secuturis. Et Ve-
 ctius: Equidem inter omnia quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admi-
 ror, quia doctissime ius pontificum, tanquam hoc professus, in multa & uaria operis sui
 parte seruauit. Et si tantae disertationis sermo non recesserit, permitto fore, ut Ver-
 gilius noster pontifex maximus asserat. Post hunc Flauianus: Apud poetam nos-
 trum, inquit, tantam scientiam iuris auguralis inuenio, ut si aliarum disciplinarum doctrina
 destitueret, haec illi uel sola professio sublimaret. Eustachius deinde: Maxime,
 inquit, predicarem contra de Graecis cautus & tanquam aliud agens, modo artificij
 dissimulatione, modo profusa imitatione transtulerit, ni me maior admiratio de
 astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nullum re-
 prehensum aspernit. Furius Albinus alterum fouens Praetextati laus, iuxtaque eum
 D Cecinna Albinus, ambo uetustatis affectationem in Vergilio predicabant: aliter in uer-
 sibus, alter in pro bis. Auienus: Non assumam mihi, inquit, ut unam aliquam de Vergi-
 lianis uirtutibus audeam praedicare: sed audiendo quaecumque dicetis, si quod uel de
 his mihi uidebitur, uel iam dudum legenti annotandum uisum est, opportunius pro-
 feram: modo memineritis a Seruio nostro exigendum, ut quicquid obscurum uidebitur,
 quasi literatorum omnium longe maximus, palam faciat. His dictis, & uniuersum
 se ceteri complacitis, Praetextatus cum in se conuersa omnium ora uidisset, philo-
 sophia, inquit, quod unicum est munus deorum & disciplina disciplinarum, hono-
 randa est anteloquio. Unde meminerit Eustachius, primum sibi locum ad dis-
 rendum omni alia professione cedente concessum. Huic tu mi Flauiane succedes,
 ut & auditu uestro recreer, & aliquanto silentio instaurem uires loquendi. Inter

hæc seruilis moderator obsequi, cui cura uel adolēdi penates, uel struēdi penū, & domesticorū actūū ministros regendi, admonet dñm, familiam pro solenni tate annui moris epulatā. Hoc em̄ festo, religiosæ domus prius famulos instruētis tanq̄ ad usum dñi dapibus honorāt, & ita demum p̄issfamiliās mēsæ apparatus nouat. Insinuat ergo p̄sul famulitij, coenæ tēpus & dños iam uocare. Tū Prætextatus: Reseruandus ergo est Vergilius noster ad meliorē partē diei, ut mane nouū inspiciendo p̄ ordinē carmini destinemus. Nunc hora nos admonet, ut honore uestro hæc mensa dignetur. Sed & Eustachius, & post hunc Nicomachus meminerint, crastina disertatione seruari sibi anteloquiū functionē. Et Flavianus: Ex placita iam uos lege conuenio, ut sequenti die penates mei beari se tanti coetus hospitio glorientur. His cum om̄es assensu essent, ad coenam, alio aliud de his quæ inter se contulerant reminiscēte approbanteq̄, cum magna alacritate animi concesserunt.

FINIS PRIMI LIBRI.

Facile hic primi huius libri finis ostendit, quam multa in sequentibus desiderentur. Quota enim pars de rhetoricis obseruationibus extat? Vbi de scientia iuris auguralis ulla fit mentio? Vt ne dicam interim, quam multa desint & reliquorum, quam confusa omnia sint, uti suis locis sumus indicaturi.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

stris Saturnaliorum liber secundus.

Qua occasione de iocis ac dictarijs ueterum, sermo ortus fuerit inter conuiuas. Caput .I.

IC VBi modestus edendi modus cessare fecit castimoniā feruorū, & conuiualis lætitia minusculis poculis oriebat̄, Auienus ait: Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobriū uno eodemq̄ uersu descripsit sub paucorū uerborū immutatione cōuiuiū. Nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitū, Postq̄ prima, inqt, q̄es epulis: at cū heroes castigatis dapibus assidunt, non reducit quietem, quia nec præcessit tumultus: sed inqt: Postq̄ exempta fames epulis. Nrm hoc conuiuiū, qd̄ & heroici seculi pudicitia, & nri conduxit elegantiam, in q̄ splendor sobrius & diligēs parsimonia, Agathonis cōuiuiū, uel post magniloquentiā Platonis non cōponere tm̄, sed nec p̄ferre dubitauerim. Nā ipse rex mēsæ, nec in moribus Socrate minor, & in rep. philosopho efficacior. Cæteri q̄ adestis, eminentiores estis ad uirtutū studia, q̄ ut poētis, comicis, & Alcibiadi, q̄ tm̄ fuit fortis ad crimina, alijsq̄ q̄bus frequens illud conuiuium fuit, uos q̄sq̄ existimet cōparandos. Bona v̄ba q̄so, Prætextatus ait, circa reuerentiam tm̄ Socraticæ maiestatis. Nā reliqs q̄ in illo fuerūt symposio, hæc lumina q̄s nō p̄pōnēda cōsentiat: Sed q̄rsūm tibi Auiene hoc tēdit exemplū: Quia sub illorū, inqt, sup̄cilio nō defuit, q̄ psaltriā intromitti peteret: ut puella ex industria sup̄ naturā mollior, canora dulcedine et saltationis lubrico exercebat illecebris phōphantes. Illic hoc fieri tētātū ē, ut Agathōis uictoria celebraret̄. nos honorē dei cui hoc festū ē, nullo admixtu uoluptatis augem⁹. nec ego sū nesci⁹, uos nec tristitiam

tristitiā, nec nubilum uultū in bonis ducere, nec Crassum illū, quē autore Lucio Cicerō semel in uita risisse scribit, magnope mirari. Ad hęc cū Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec suis penatibus assuetas, nec añ coetum tam serium producēdas, excepit Symmachus: Quia Saturnalibus optimo dieꝝ (ut ait Veronensis poëta) nec uoluptas nobis ut Stoicis tanq̃ hostis repudiāda ē, nec ut Epicureis summum bonum in uoluptate ponēdum, excogitemus alacritatē lasciuia carentē. Et ni fallor, inueni, ut iocos ueterū ac nobilium uiroꝝ edecumatos ex multijugis libris relatione mutua pferamus. Hęc nobis sit lřata lætitia, & docta cauillatio, uicē planipedis & sabulonis impudica & p̃textata uerba iaciētis, ac pudorem ac modestiā yfus imitata. Hęc res & cura & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primò aiaduerto duos, q̃s eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicū Plautum, & oratorē Tullium, eos ambos etiā ad iocorū uenustatem cæteris p̃stitisse. Plautus q̃dem ea re clarus fuit, ut post mortē eius comœdiæ q̃ incertæ ferebant, Plautinæ tñ esse de iocorū copia noscerentur. Cicero autē q̃stum in ea re ualuerit, q̃s ignorat, qui uel liberti eius libros, q̃s is de p̃roni iocis cōposuit, quos quidam ipsius putāt esse, legere curauit: Quis itē nescit consularem eum scurrā ab inimicis appellari solitum? Qđ in orōne etiā sua Vatinius posuit. Atq̃ ego (ni lōgum esset) referre, in q̃bus causis cum nocētissimos reos tueret, uictoriā iocis adeptus sit. Ut ecce pro L. Flacco, quē repetundarū reum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in orōne nō extat, mihi ex libro Fusij Viuaculi notus ē, & inter alia eius dicteria celebrat. Sed in hoc ybo non casu incidi, uolens feci. Locos em̃ hoc genus, ueteres nr̃i dicteria dicebant. Testis idem Cicero, qui in lib. ep̃larū ad Cor. Nepotem scđo sic ait: Itaq̃ nr̃i cum om̃ia dixissemus dicta essent, q̃ facete & breuiter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt: Hęc Cicero. Nonius uero, Pōponiusq̃ iocos non rarò dicteria nomināt. M. etiam Cato ille Censorius, argute iocari solitus est. Horū nos ab inuidia muniret autoritas, etiam si nostris cauillaremur. At cum à ueteribus dicta referamus, ipsa utiq̃ autorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum, agite qđ cui que de dictis talibus in mentem ueniet, uicissim memoriam nostram excitādo referamus. Placuit uniuersis lætitiæ excogitata sobrietas, & ideo ut Prætextatus incipiendo autoritatem de exemplo præberet, hortati sunt.

D De diuersorum iocis atq; dicterijs. Caput .II.

TVM ille: Dictū uolo hostis referre, sed uicti, & cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Carthaginensis apud regē Antiochum profugus, facetissime cauillatus est. Ea cauillatio huiuscemodi fuit: Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum po. Romano facturū cōparauerat: conuertebatq̃ exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. Inducebat etiam currus cum fascibus, & elephantos cum turribus, equitatumq̃ frenis & ephippijs, monilibus ac phaleris p̃fulgentem. Atque ibi rex cōtemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabūdu Annibalem aspicit. Et putas ne, inq̃t, satis esse Romanis hęc omnia? Tunc Pœnus eludens ignauia imbelliamq̃ militum eius pretiose armatorum: plane, inquit, satis esse credo Romanis hęc, et si auarissimi sunt. Nihil prorsus necq̃ tam lepide,

Annibalis cauillatio ex Gel. li. 5. ca. 5.

neque

neq̄ tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui, ac de existimāda æq̄ E
paratione quæsiuerat. Respondit Annibal de præda.

Catonis iocus

Flauianus subiecit: Sacrificiū apud ueteres fuit, qđ uocabatur Proteruia. In
eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis
iocus est. Nanq̄ Albidium quendā, qui sua bona comedisset, & nouissime do
mum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset, Proteruiam fecisse dicebat, qđ
comesse non potuerit, id combussisse.

Ciceronis di-
ctum.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Seruilia, cum p̄iosum ære paruo fun
dum abstulisset à Cæsare, subiiciente hastæ bona ciuiū, non effugit dictum ta
le Ciceronis: Egdem quo melius emptum sciatis, cōparauit Seruilia hunc fun
dū Tertia deducta. Filia aut̄ Seruiliæ erat Iunia Tertia, eadēq̄ C. Crassi uxor,
lasciuente dictatore tam in m̄rem q̄ in puellā. Tunc luxuriā lenis adulteri ciui F
tas subiñ rumoribus iocisq̄ carpebat, ut mala non tm̄ seria forent.

Dictorū suto
ris cuiuspiam.

Post hunc Cecinna Albinus: Plācus in iudicio fortē amici, cum molestum
testem destruere uellet, interrogauit (quia sutorem sciebat) quo artificio se tue
retur, ille urbane respondit: gallam subigo. Sutorium hoc habetur instrumen
tum, quod non infacete in adulteri exprobrationē ambiguitate conuertit. Nā
Plancus in Meuia Galla nupta male audiebat.

Iocus i M. An
tonium.

Secutus ē Furius Albinus: Post Mutinēsem fugā q̄rentibus qđ ageret An
tonius, r̄ndisse familiaris eius ferebat: Qđ canis in Aegypto, bibit et fugit. Qm̄
in illis regionib. cōstat canes raptu crocodiloz exterritos, currere & bibere.

Publij dictum

Eustachius deiñ: Publius Mutiū in primis maleuolū cū uidisset solito tristi G
orē: Aut Mutio, inqt, nescio qđ incōmodi accessit, aut nescio cui aliqd boni.

Fausti Syllæ
iocus.

Inde Auienus: Faustus Syllæ filius, cum soror eius eodē tēpore duos mee
chos haberet, Fuluium fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculā, mi
ror, inquit, sororem meam habere Maculam, cum fullonem habeat.

Dictū Seruilij

Hic Euāgelus: Apud L. Malliū, q̄ optimus pictor Romæ habebat, Seruili
us Geminius fortē cœnabat. Cumq̄ filios eius deformes uidisset, non similiter
inqt, Malli fingis & pingis. Et Mallius: In t̄nbris em̄ fingo, inqt, luce pingo.

Mallij respon.

Demosthenis
uerbū ex Gell.
lib. 1. cap. 8.

Eusebius deiñ: Demosthenes, inqt, excitatus ad Laidis famā, cuius formam
tūc Græcia mirabat: accessit, ut & ipse famoso amore potiret. Qui ubi dimidiū
talentū unius p̄tiū noctis audiuit, decessit hoc dicto: οὐκ ἀποράζω ποστὸς μετανοήσα. H

Inter hæc, cum Seruius ordine se uocante per uerecundiam sileret, Omnes
nos, inquit Euangelus, impudentes grammaticæ pronuntias, si tacere talia, uis
uideri tuitionem pudoris. Vnde neq̄ tuum, nec Disarij, aut Hori supercilium
liberum erit à superbix nota, ni Prætextatum, & nos uelitis imitari.

Dictorū Vo-
tacilij.

Tunc Seruius, postq̄ magis silentiū erubescendū uidit, ad libertatē se simi
lis relationis animauit. M. inqt, Votacilius Pitholaus, cum Caninius Reuilius
uno tm̄ die cōsul fuisset, dixit: Antē flamines, nunc cōsules diales sūt.

Nec Disarius ultrā exprobrationem taciturnitatis expectans, ait:

Desunt uerba Disarij.

Platonis disti-
chon ex Gell.
lib. 12. ca. 11.

Post hunc Horus quoq̄, Affero ad uos, inquit, Δίσχορον Platonis, quo ille ad
olefscens luserit, cum tragœdijs quoq̄ eadem ætate præluderet, τὴν ψυχὴν ἀγάδω
σα βιλῶν, καὶ χαίλασιν ἰχορμῆλας χαρῆν τλημάτων, ὡς διαβησομένην.

Orta ex

Orta ex his læticia, & omnibus in Censorium risum emissis, ac retractantibus quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore plata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis uersiculos, quorum magis uenustatem an breuitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius uersos quāto solet nostra quā Græcorū lingua breuior & angustior existimari. Et (ut opinor) hæc uerba sunt:

Dum semhiulco suauio	Vt transiliret, nititur.
Meum puellum suauior,	Tum si moræ quid plusculæ
Dulcemq; florem spiritus	Fuisset in coitu osculi,
Duco ex aperto tramite,	Amoris igni percita
Anima ægra & saucia	Transisset, & me linqueret.
Cucurrit ad labias mihi,	Et mira prorsum res foret,
Rictumq; oris peruium,	Vt ad me fierem mortuus,
Et labra pueri mollia	Ad puerum intus uiuerem.
Rimata itineri transitus	

De iocis M. Tullij Ciceronis. Caput .III.

Sed miror omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. Et si uideretur, ut ædituus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit, referam dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille sic incipit:

Cicerōis iocis

M. Cicero, cū apud Damasippū cenaret, & ille mediocri uino posito diceret, Bibite salernum hoc, annorū quadraginta est, Bñ (inqt) ætatem fert.

In Damasipp.

C Idem cum Lentulū generū suum exiguæ staturæ hoīem lōgo gladio accinctum uidisset, Quis, inq, generū meum ad gladium alligauit?

In Lentulum.

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. Nam cum in ea prouincia quam ille rexerat, uidisset clypeatam imaginem eius, ingtibus liniamētis usq; ad pectus ex more pictā (erat autem Quintus ipse staturæ paruæ) ait: Frater meus dimidius maior est q̄ totus.

In Q. fratrē.

In consulatu Vatini, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. Magnum ostentum, inquit, anno Vatini factum est, q̄ illo cōsule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit.

In Vatiniū.

Querenti deīn Vatini q̄ grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respōdit: Volui in cōsulatu tuo uenire, sed nox me cōprehendit.

D Vlisci autē se Cicero uidebat, ut q̄ r̄ndisse sibi Vatiniū meminerat, cū humeris se reip. de exilio reportatum gloriaret, Vnde ergo tibi uarices?

Caninius q̄q; Reuilus, q̄ uno die (ut Seruius retulit) cōsul fuit, rostra cum ascēdisset, parit honorē init cōsulatus, & eierauit. qd Cicero gaudēs, oī occasione urbanitatis increpuit, λογοςωρης est Caninius cōsul. Deīn, hoc cōsecutus est Reuilus, ut quæreret, qbus COSS. cōsul fuerit. Dicere p̄terea nō destitit, Vigilantē habemus COS. Caninium, q̄ in consulatu suo somnum non uidit.

In Caniniū.

Pōpeius Ciceronis facetiæ impatiēs fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebant: Ego uero quē fugiā habeo, quē seq̄r nō habeo. Sed et cū ad Pōpeiu uenisset, dicētibz serō eū uenisse, r̄ndit: minime serō ueni: nā nihil hic paratū uideo. Deīn introgāti Pōp. ubi gener eius Dolobel. eēt, r̄ndit: cū socero tuo. & cū donasset Pōpeius transfugā ciuitate Ro, o hoīem bellū, inq, Gallis ciuitatē pmittit alie nam,

In Pompeiū.

nam, qui nobis nostram nō potest reddere. Propter quæ meritò uidebatur dixisse Pompeius: Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat. E

In Cæsarem.

In Cæsarem quoq; mordacitas Ciceronis dētes suos strinxit. Nam primū post uictoriam Cæsaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respōdit: Præcinctura me decepit. iocatus in Cæsarem, qui ita toga p̄cingebatur, ut trahendo laciniā, uelut mollis incederet: adeo, ut Sylla tanquam prouidus dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum male præcinctum.

Deiñ cum Laberius in fine ludorū anulo aureo honoratus à Cæsare, euestigio in quatuordecim gradibus ad spectandū trāsisset, uiolato ordine, & cū de tractus elset eques Romanus, & cū Mimus remissus, ait Cicero p̄tereunti Laberio & sedile quærenti: Recepissē te, nisi anguste sederē. simul & illum respiciens, & in nouū senatū iocatus, cuius numerū Cæsar supra fas auxerat. Nec impune. Rñdit em̄ Laberius: Mirū si anguste sedes, q̄ soles duabus sellis sedere, exprobrata leuitate Ciceronis, qua immeritò optimus ciuis male audiebat.

Idem Cicero aliās facilitatem Cæsaris in eligēdo senatum irritum irritis palam. Nā cū ab hospite suo P. Mallio rogaret, ut decurionatū priuigno eius expediret, assistente frequentia dixit: Romæ si ius habebit Pomp. difficile est.

Nec intra hæc mordacitas stetit. Quippe ab Androne quodā Laodiceno salutatus, cū causam aduentus requisisset, cōperissetq; (nā ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit) ita expresit publicam seruitutē: *ἐὰν ἐπιτύχῃς, ἕξει πρὸς ἡμᾶς πρὸς βουλομένῳ*. Si obtinueris, & pro nobis intercede.

In M. Anton.

Vigebat in eo excedens iocus, & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris uiolatorē. Vellem Idibus Martijs me ad coenā inuitasses, profectò reliquiarū nihil fuisset, nunc me reliquæ nræ exercent. Idem Cicero de Pisonem gño & M. Lepido lepidissime cauillatus est. G

Transitus ad caput quartū.

Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebat) plura dicturo, intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus cōiualibus solet: Nec Augustus (inqt) Cæsar in huiusmodi dicacitate quoq; minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius q̄ memoria suggererit, relaturus sum. Et Horus: Permite Auiene Symmachus explicet de his, q̄s iam noīauerat: dicta Ciceronis, & opportuniū q̄ de Augusto uis referre, succedēt. Reticiente Auieno, Symmachus: Cicero, inq; cū Piso gener eius mollius incederet, filia aut cōcitatius, ait gño: Ambula tanq; fœcia. Ait filia: Ambula tanq; uir. Et cum M. Lepidus in senatu dixisset p̄ribus cōscriptis: Ego nō tanti fecissem simile factum: Tullius ait, Ego non tanti fecissem *ὁμοίωτον*. Sed p̄ge Auiene, ne ultra te dicturientem retardem.

In Pisonem. In Lepidū.

De iocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

Caput .IIII.

Augusti ioca in multos.

Et ille: August. inq; Cæsar affectauit iocos, saluo tñ maiestatis pudorisq; respectu, nec ut caderet in scurrā. Aiacem tragediā scripserat, eandēq; q̄ sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragediarū scriptor interrogabat eū, qd ageret Ajax suus. Et ille: In spongiā, inq; incubuit.

Idem Augustus, cum ei qdam libellū trepidus offerret, & modo proferret manum, modo retraheret, Putas, inq; te assem elephantō dare?

Idē cū ab eo Pacuuius Taurus congiariū peteret, diceretq; iam hoc hoies uulgò loq; nō paruā ab illo sibi pecuniā datam, Sed tu, inq; noli credere.

Alium

A Alium præfectura equitum summotum, & insuper salariū postulantem, dicentemq; non lucri causa dari hoc mihi rogo: sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, & ita officium deposuisse, hoc dicto reperculsit: Tu te accepisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

Urbanitas eiusdē innotuit circa Herenniū deditū uitijs iuuenē, quē cum castris excedere iussisset, & ille supplex hac deprecatione uterē, Quo modo ad patrias sedes reuertar? qd patri meo dicam? rñdit: Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditionē percussus, ac notabili cicatrice in frōte deformē, nimium tñ sua opa iactāre, sic leuic castigauit: At tu cū fugies, inqt, nūq post te respexeris.

Galbæ, cuius iforme gibbo erat corpus, agēti apd se causam, & freqnt dicēti, corrige i me si qd reprehēdis, rñdit: Ego te monere possū, corrigere nō possū.

B Cū mlti Seuerus Cassio accusante absoluerent, et architectus fori Augusti expectationē opis diu traheret, ita iocatus ē: Vellē Cassius et meū forē accusasset.

Vectius cum monumentū patris exarasset, ait Augustus: Hoc est uere monumentum patris colere.

Cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatium iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse quā filium.

C Idem Augustus, quia Meccenatem suam nouerat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigationem loquendi, quam aliās ille scribendo seruabat, in epistola ad Meccenatē familiari, plura in iocos effusa subtexit, Vale mel gentium, metuelle, ebur ex Hetruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tyberinum margaritum, Cilneorum smaragde, iaspis figulorum, berylle Porlennæ, carbunculum habeas, *ἢνα σωπείνω πάντα μαλάγματα* mœcharum.

Exceptus est à quodā cena satis parca, & quasi q̄tidiana. Nā penè nulli se inuitati negabat. Post epulum igit, inops ac sine ullo apparatu discedens, uale dicenti hoc tñ insulurrauit: Nō putabā me tibi tam familiarē.

Cū de Tyriæ purpuræ quā emi iusserat, obscuritate quererē, dicente uenditore, erige altius, & suspice, his usus est salibus, Quid ergo? ut me po. Romanus dicat bene cultum, in solarío ambulaturus sum?

D Nomēclatori suo, de cuius obliuione querebat, dicenti: nunqd ad forē mandas? Accipe, inquit, commendatitias, q̄a illic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tñ uideri disculsisse uitiū, & mille passus ambulare se gloriabat. Cui Cæsar, Non miror, inquit, dies aliquanto sunt longiores.

Relata ad se magnitudine æris alieni, quā qdam eques Romanus dum uixit, excedentem ducenties. L. S. celauerat, culcitram emi cubicularē in eius auctione sibi iussit. Et p̄ceptum miratibus, hāc rationē reddidit: Habēda est ad somnum culcitra, in qua ille cum tñ deberet, dormire potuit.

Non est intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de Catonis peruicacia, ait: Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari non uolet, & ciuis & uir bonus est, Satis seriō & Catonem lauda-

Ioci aliorum
in Augustum.

laudauit: & sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos protulit iocos, quam ipse quos protulit: quia maior est patientiae quam facundiae laus: maxime, cum æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora protulerit. Cuiusdam provincialis iocus asper innotuit. Intrauerat Romanam simillimus Cæsari, & in se omnem ora conuerterat. Augustus produci hominem ad se iussit, uisumque hoc modo interrogauit: Dic mihi adolescens, fuit aliquando mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus adiecit, sed pater meus sæpe.

Temporibus triuiralibus Pollio cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: At ego taceo. Non est enim facile in eum scribere, quod potest prescribere.

Curtius eques Romanus delicijs distuens, cum macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps, quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi, non rogatus exoluerat, numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit: Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius inchoati opera patrono magnas pecunias conferre, quem morem secutus, centum promisit per libellum, in quo uirgulæ supductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebat, uacante infra loco. Cæsar occasione usus, priori alteræ centies sua manu iunxit, spatio diligenter expleto, & affectata libræ similitudine, geminatamque accepit summam dissimulante liberto. Qui post ea coepto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato: Confero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur.

Mira etiam censoris Augusti & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus à principe, tanquam minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coram probauit. Mox eidem obiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit: Posthac Cæsar cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

Etiam militis non libertatem tantum, sed & temeritatem tulit. In quadam uilla inq̄etas noctes agebat, rumpente somnum eius crebro noctuæ cantu. Prehendendam curauit noctuam. Miles aucupij peritus, & spe ingentis præmij, protulit. Laudato imperator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere: Malo uiuat, auemque dimissit. Quis non miratus est, non offenso Cæsare, abijisse militem contumacem?

Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem, rogauitque ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit, commendauitque ei litigatore. Exclamauit ingenti uoce ueteranus: At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello, uicarium quaesui, sed pro te ipse pugnauit. detexitque impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitque in aduocationem, ut quod uereretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus in cena erat pueris symphoniacis Turonij Flacci magonis, atque eos frumeto donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Eosdemque postea Turonius æque in cena quarenti Cæsari, sic excusauit: Ad molas sunt.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebat: occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere: Aue Cæsar uictor imperator. Miratus Cæsar officiosam auem, uiginti milibus nummum emit. Socius opificis ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruum, quem

A uum, quem ut afferre cogeret, rogauit. Allatus uerba quae didicerat, expressit: Aue uictor impator Antoni. Nihil exaspatus, satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum cotubernali. Salutatus similiter a psitaco, emi iussit eum. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit. Exemplum sutorem pauperem sollicitauit, ut coruum institueret ad parem salutationem: qui impedio exhaustus, saepe ad auem non respondens dicere solebat, opera & impensa perijt. Aliquam tamen coruus coepit dicere dictam salutationem. Hac audita dum transit Augustus, respondit: Satis domi salutorum talium habeo. Superfuit coruo memoria, ut & illa quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: Opera & impensa perijt. Ad quod Caesar risit, emi quoque auem iussit, quanti nullam adhuc emerat.

B Solebat descendentem a palatio Caesari honorificum aliquid epigramma porrigere Graculus. Id cum frustra saepe fecisset, rursumque eum id facturum uidisset Augustus, breue manu sua in charta exarauit Graecum epigramma. Pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu. Cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. Adiectus hic sermo, *μη κῆλ τὴν τίχλω σὺ σε βασιεῖ, ἢ πλείον ἐδιδῆς*: Non secundum fortunam tuam Auguste: si plus haberem, plus darem. Secuto omnium risu, dispensatorem Caesar uocauit, & tertiam centum milia Graeculo numerari iussit.

Super iocis ac moribus Iuliae Augusti filiae.

Caput .V.

C **V**ltis aliqua & filiae eius Iuliae dicta referamus: Sed si garrulus non putabor, uolo de moribus foeciae pauca promittere, nisi quisque uirum habeat seria & discenda quae proferat. Hortantibusque omnibus ut coepto insisteret, ita de Iulia orsus est: Annu agebat tricesimum & octauum, tempus aetatis (si mens sana superesset) uergentis in senium. sed indulgentia tam fortunae quam patris abutebatur, cum alioquin fratrum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, praeterea mitis humanitas, minimeque saeuus animus, ingentem foecinae gratiam conciliarent, mirantibusque uitia noscebant tantam pariter diuersitatem. Non semel preceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatemque sermone, quatinus moderaret profusos cultus, conspicuosque comitatus. Idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua representabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae erubescerebat. Inde blandiebatur sibi Augustus, laetum in filia animum usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum. & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque inter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Iuliam & remp.

Iulia Augusti filiae mores.

Atque quae in illa esset.

D Iulia uenerat ad eum licentiore habitu, & oculos offenderat patris tacentis. Mutauit cultus sui postera die morem, & laetum patrem affectata seueritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continerat, gaudium continere non potuit. Et quod ait in filia Augusti probabilior est hic cultus: Non defuit patrocinio suo Iulia his uerbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

Responsum Iuliae.

Notum & illud: Auerterant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuiam & Iulia, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris, haec iuuentutis & quidem luxuriosae grege circumsidebatur. Admonuit pater scripto: Videret quantum inter duas principes foecinas interesset. Eleganter illa rescripsit: Et hi mecum senes sient.

k Eadem

Eadē Iulia maturè habere cœperat canos, quos legere secreto solebat. Subitus interuentus patris aliquādo oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus, deprehensis super uestem earum canis: & alijs sermonibus tēpore extracto, induxit ætatis mentionē: interrogauitq; filiam, utrū post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et cum illa rñdisset, ego pater cana esse malo, sic illi mēdacium obiecit: Quid ergo istæ te caluā tam citò faciunt?

Item cum grauem amicum audisset Iulia suadentem, melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait: Ille obliuiscitur Cæsarem se esse, ego memini me Cæsaris filiam.

Cumq; conscij flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgò potestatem corporis sui faceret, ait: Nunquam em̄ nisi nauis plena tollo uectorem.

Populiæ respō sum. Simile dictum Populiæ Marci filia, quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestia nunquam marem desiderarēt, nisi cum prægnantes uellēt fieri, respondit: Bestia enim sunt.

Rursus de uirorum iocis argutisq; responsis.

Caput. VI.

Casellij dictū. **S**ed ut à sceminis ad uiros, & à lasciuis iocis ad honestos reuertar, Casellius iurisconsultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebat. Præcipue tamē is iocus eius innotuit: Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomū misse uellet. Fortè ijs diebus Casellius consultus à quodam, an nux pinea pomū esset, respondit: Si in Vatinium missurus es, pomum est.

Mercatori deinde quemadmodum cum socio nauem diuideret interroganti, rñdisse tradit: Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

M. Lollij iocus. In Galbā eloquentia clarè, sed quem habitus (ut suprā dixi) corporis destruēbat, M. Lollij uox circumferebat: Ingenium Galbæ male habitat.

Orbilij respō sum. In eundem Galbam Orbilius grāmaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reū testis, quē Galba ut cōfunderet, dissimulata eius professione, interrogauit, qd artiū facis? Rñdit, In sole gibbos fricare soleo.

Cæcilij dictū. L. Cæcilius, cum C. Cæsar alijs qui secum pila lusitabant, centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iussisset: quid ego, inquit, una manu ludo & non duabus, ut plus habere possim?

Vale. cauillū. Cum iratus esse P. Clodius Decimo Valerio diceretur, qd ei nummum petenti nō dedisset: Quid amplius, inqt, mihi facturus es, nisi ut Dyrrhachiū eam & redeam? alludens ad Ciceronis exilium.

De sententijs ac dictis Laberij & Publij mimographæ, deq; Pylade ac Hyla histrionibus.

Caput

.VII.

Sed quia & paulo antè Aurelius Symmachus, & ego nūc Laberij fecimus mentionē, si aliqua huius atq; Publij dicta referemus, uidebimur & adhibendi conuiuio mimos uitasse lasciuiam: & tñ celebritatem, quam cum adfuerint illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanū Cæsar quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos, quos scriptitabat. Sed potestas nō solum si inuitet, sed etiam supplicet cogit. Vnde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus:

Necessitas

A Necessitas, cuius cursus transuersi impetum
 Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
 Quò me detrusit penè extremis sensibus?
 Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
 Nullus timor, uis nulla, nulla autoritas
 Mouere potuit in iuuenta de statu,
 Ecce in senectâ ut facilè labefecit loco
 Viri excellentis mente clemente edita
 Submissa placide blandiloquens oratio.
 Etenim ipsi dij negare cui nil potuerunt,
 Hominem me denegare quis posset pati?

Laberij uer-
sus.

B Ego bis tricenis annis actis sine nota,
 Eques Romanus lare egressus meo,
 Domum reuertar mîmus. nimirum hoc die
 Vno plus uixi mihi quàm uiuendum fuit.
 Fortuna immoderata in bono æque atq; in malo,
 Si tibi erat libitum literarum laudibus
 Floris cacumen nostræ famæ frangere,
 Cur cum uigebam membris præuiridantibus,
 Satisfacere populo & tali cum poteram uiro,
 Non flexibilem me concuruasti, ut carperes?

C Nunc me quò deijcis? quid ad scenam afferes?
 Decorem formæ, an dignitatem corporis?
 Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
 Ut hederâ serpens uires arboreas necat,
 Ita me uetustas amplexu annorum necat.
 Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actione subiñ se quâ poterat ulciscēbat, inducto habitu Syri, qui
 uelut flagris cæsus, præripiētīq; se similis, exclamabat: Porro grites libertatem
 perdimus. Et paulo post adiecit: Necessè est multos timeat, quem multi timēt.
 Quo dicto uniuersitas populi ad solū Cæsarē oculos & ora cōuertit, notantes
 eius t̄impotentiã hac dicacitate lapidatã. Ob hæc in Publiū uertit fauorē. Is

Al. potentiã.

D Publius natione Syrus, cum puer ad p̄onum domū esset adductus, promeru-
 it eū nō minus salibus & ingenio, q̄ forma. Nam fortè cum ille seruū suū hy-
 dropicum iacentē in area uidisset, increpuiissetq; qd in sole faceret: r̄ndit, aquã
 calefacit. Ioculari dein sup cœnã exorta q̄stione, q̄dam esset molestū otiū, ali-
 ud alio opinãte, ille podagrîci pedes dixit. Ob hæc & alia manumissus, & ma-
 iore cura eruditus, cū mimos cōponeret, ingētīq; assensu in Italiæ oppidis age-
 re cœpisset, p̄ductus Romæ p̄ Cæsaris ludos, oēs q̄ tūc scripta & opas suas in
 scenã locauerāt, prouocauit, ut singuli secū posita inuicē materia pro tpe cōten-
 derēt. Nec ullo recusante, supauit omēs, in q̄s & Laberiū. Vñ Cæsar arridens
 hoc modo pronuntiauit: Fauēte tibi me, uictus es Laberi à Syro. Statimq; Pu-
 blio palmã & Laberio anulū aureū cū q̄ngentis sestertrijs dedit. Tūc Publius
 ad Laberiū recedentē ait: Qui cū contendisti scriptor, hunc spectator subleua.

Publij dicta.

k ij Sed &

Ex Gellio lib. 17. capit. 14. Sed & Laberius sequēti statim commissione, mimo nouo interiecit hos *γ*sus: E

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cum claritatis ueneris, consistes
Aegre: & citius quàm descendas, decides.
Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.

Publij sententia lepidæ. Publij autem sententiæ feruntur lepidæ, & ad communem usum accōmodatissimæ. Ex quibus has serè memini singulis uersibus circumscriptas:

Malum consilium est, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quàm par est, plus uult quàm licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est. F
Frugalitas miseria est rumoris boni.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
Nimiùm altercando ueritas amittitur.
Pars beneficij est, quod petitur, si citò neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
Nunquam periculum sine periculo uincitur.

Pylades et Hylas histriones. Sed q̄a semel ingressus sum scenā loquēdo, nō Pylades histrionis nobis omit- G
tendus est, q̄ clarus in ope suo fuit t̄pibus Augusti, & Hylā discipulū usq̄ ad
æqualitatis cōtentionē eruditione prouexit. Populus deīn inter utriusq̄ suffra-
gia diuisus ē. Et cū canticū quoddā saltaret Hylas, cuius clausula erat, τὸν μέγαν
ἀγαμέμνονα, sublimē ingentemq̄ Hylas uelut metiebat. Nō tulit Pylades, & ex-
clamauit ἐ καυεα, σὺ μακρὸν ὄν μεταπειεῖς. Tunc eū populus cōegit idē saltare canti-
cum. Cumq̄ ad locū uenisset, quē rephenderat, exp̄ssit cogitatem, nihil magis
ratus magno duci cōuenire, q̄ pro om̄ibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipo-
dem. & Pylades hac uoce securitatē saltātis castigauit, σὺ βλέπεις. Cum in Hercu- H
lem furentē prodisset, & nōnullis incessum histrioni conuenientē nō seruare uī-
deret, deposita p̄sona, ridētes increpuit, μωροὶ μαινόμενοι ὄρχεσθε. Hac fabula & sa-
gittas iniicit in populū. Eandē p̄sonam cum iussu Augusti in triclinio ageret,
& intēdit arcū, & spicula immisit. Nec indignatus ē Cæsar, eodē se loco Pyla-
di, q̄ po. Ro. fuisse. Hic q̄a ferebat mutasse rudis illius saltationis ritū, q̄ apd̄ ma-
iores uiguit, & uenustā induxisse nouitatē, interrogatus ab Augusto, q̄ saltati-
oni cōtulisset, r̄ndit, λυδῶν συριγγῶν. Idē cum propter populi seditionē pro cōtenti-
one inter se Hylamq̄ habita, concitatā indignationē excepisset Augusti, r̄ndit:
βασιλεῦ, ἔασον αὐτοὺς πρὶ ἡμᾶς ἀπλεῖσθαι ἐν κερσίσει.

Quo modo Plato uino indulgendum esse præceperit. Et quam perniciosum turpēq̄ sit, tactus ac gustus uoluptatibus esse obnoxium. Caput .VIII.

HIs dictis, & excitata lætitia, cum in Auieno memoria florida, et amœnitatis laudaretur ingenij, mensas secundas minister admouit.
Et Flauianus: Multi (ut extimo) in hoc à Varrone dissentiunt, qui in illa lepi-

A la lepidissima satyra Menippea, quæ inscribit: Nescis quid uesper ferus uehat, de sc̄da mensa placentas remouit. Sed quæso dicas Cecinna uerba ipsa Varro- nis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserūt. Et Albinus: Locus, inq̄t, Varronis quem referri à me imperas, in his ferè v̄bis est: Bellaria ea maxime sunt mellita, q̄ mellita nō sunt. Dulcibus em̄ cum pepsi societas infida. Signifi- cant aut̄ bellaria, om̄e mensæ sc̄dæ genus. Nam q̄ *ωλιματα* Græci uel *τραχηματα* dixerunt, ea ueteres n̄ri appellauere bellaria. Vina quoq̄ dulciora est inueni- re in comcedijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaq̄ ea Liberi bellaria. Et Eu- angelus: Agite anteq̄ surgendū nobis sit, uino indulgeamus, qđ decreti Plato- nici autoritate faciemus: q̄ existimauit fomitē esse quendā & incitabulum inge- n̄ij uirtutisq̄, si mens & corpus hoīs uino flagret. Tum Eustachius: Quid **B** agis, inq̄t, Euangele: an Platonē extimas haurienda passim uina suauisse, & nō magis inter minuta pocula iucundiorē liberalioremq̄ inuitationē, q̄ fieret sub quibusdam quasi arbitris & magistris conuiuioꝝ sobrijs, non improbasse: Et hoc est qđ in primo & in sc̄do de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis honestisq̄ inter bibendū remissiōibus refici integrariq̄ animos ad instaurāda sobrietatis officia extimauit: redditosq̄ sensim lætiores, & ad intēti- ones rursus capessēdas fieri habiliores, & simul si q̄ penitus in his affectionum cupiditatumq̄ errores inessēt, q̄s celaret alioqui pudor reuerens, ea om̄ia sine graui periculo libertate p̄ uinum data detegi, & ad corrigendū medēdumq̄ fi- eri opportuniōra. Atq̄ hoc etiā Plato ibidem dicit, non diffugiēdas esse huius- cmodi exercitationes aduersus propulsandā uini uolentiā: necq̄ ullum unq̄ continentē prorsum, aut temperantē satis fideliter uisum esse, cui uita non inter **C** ipsa errorū pericula, & in medijs uoluptatū illecebris explorata sit. Nam cui li- bentia gratiaq̄ om̄es cōuiuioꝝ incognitæ sint, quiq̄ illarū om̄ino expers sit, si eum fortē ad participandas huiusmodi uoluptates, aut uolūtas tulerit, aut ca- sus induxerit, aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi, necq̄ mentē eius ani- mumq̄ cōsistere. Congrediendū igit̄, & tanq̄ in acie quadā cum uoluptarijs rebus, cumq̄ ista uini licētia cominus decernēdum. ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti, sed animi uigore, & constanti p̄sentia, moderatoq̄ usu tempantiam continentiamq̄ tueamur: & calefacto simul refotoq̄ animo, si qđ in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpentis uerecundiæ fuerit, diluamus.

D Sed q̄a uoluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus uolu- ptatibus sit cauendum. Quinq̄ em̄ sunt sensus hominū, q̄s Græci *αἰσθησις* appel- Ex Gellio lib. 19. cap. 2. lant, p̄ quos uoluptas animo aut corpori quæri uidet̄: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. Ex his oibus uoluptas q̄ immodice capit̄, ea turpis atq̄ improba est. Sed em̄ q̄ nimia ex gustu atq̄ tactu est, ea uoluptas sicut sapientes uiri cen- fuerūt, oīm rerū sc̄dissima est, eosq̄ maxime q̄ sese duabus istis uoluptatibus dediderūt, grauiissimi uitij uocabulis Græci appellauerūt, uel *ἀνγαθῆς*, uel *ἀκολά- σης*: nos eos uel incōtinentes dicimus uel intēperantes. Iistas autē uoluptates du- as, gustus atq̄ tactus. i. cibi atq̄ Veneris, solas hoībus cōmunes uidemus esse cū beluis. Et idcirco in pecudū ferorūq̄ aīalium numero habet̄, q̄sq̄ est his fe- rarū uoluptatib. occupatus. Cæteræ ex tribus alijs sensibus p̄ficiscētes, hoīm tm̄ propriæ sunt. Verba sup̄ hac re Aristotelis philosophi in medium proferā, ut

k iij quid

quid de his infamibus uoluptatib. tam clarus atq; inelytus uir sentiat publice: E

Διατί οἱ ἡλί τῆ φη ἀφῆς ἢ γενέσεως ἡδονῶν γιγνομένων ἀπ ἡπὲρ βάλλασιν, ἀκρεατῆς λείονης. οἷτε δ
 πρὶ τὰ ἀφροδίσα, ἀκόλασοι, οἷτε πρὶ τὰς φη τροφῆς ἀπλαύσε, πῶν ἢ ἡλί τῆ τροφῶν, ἀπ ἐνίωρ μὲν ἐν
 τῆ γλώπῃ, τὸ ἡδὺ ἀπ ἐνίωρ ἢ ἐν τῶν λάρυγγι, διὸ ἡλί τῆ φη ὡλὸξεν ὅ γυράντ φάρεν γα ἐσ γερ ἐχερ, οἷ ἢ
 ἡλί τῆ ὄφῃ ὅ τῆ ἀκοῦν οὐκ ἐλ, ἢ διότι τὰς ἀπ τῶτων γινομένης ἡδονῆς κοινῆς εἶναι ἡμῖν ἡλί τῆς ἄλλ
 λοις ζωῆς, ἀπ οὐδὲν κοινῶν ἀμὸτ ἀτῆσι ἢ μάλισα μόναι ἐπνεῖδισοι, ὡς τε τῶν ἡπ τῶτων ἡπῶ
 μῖνον λέγει μὲν, ἡλί ἀκρεατῆ, ὅ ἀκόλασοι λέγει μὲν. διὰ τὸ ἡπ τῆ χρίσωρ ἡδονῶν ἢ πῶ ὄδ, οὐδὲν ἢ πῶ
 αὐδισοῶν πέντε, τὰ ἄλλα ζωῆ ἀπ δὲ νόμου τῶ προσημμένων ἡδὲ. ἡλί ἢ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλων οὐχ ἡδὲ τῆ, ἢ
 ἡλί συμβεβηκὸς τῶ τῶ πάχα, ὅρῳ μὲν ἢ ὁ δὲ ὡρ, ἢ ὁσφρανομῶν χαίρε, ὅτι ἀπ λανθ, ὅ τῶν πλῆρω
 δῆ οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδὲ αὐτῶ. ὡσπ ὅ οὐδὲ ἡμῖν ἢ τῶ πρὶ χος ὁδὲ μῖ, ὅ τῶν ἄδῶν ἐχω μὲν τῶ φαγῆρ,
 ὅ τῶν δὲ ἐν δὲ εἰς ὡ μὲν ἢ δὲ αἰ, ἢ δὲ εἰ ἢ δὲ δὲ αἰ ἢ δὲ εἰ αἰ.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, co
 eundi atq; comedendi, q̄ homini cum sue atq; asino cōmunes sunt, gratuletur? F
 Socrates qdem dicebat, hoīes multos propterea uelle uiuere, ut ederēt & bibe
 rent: sese bibere atq; esse, ut uiueret. Hippocrates aut̄ diuina uir sciētia, de coitu
 Venereo ita existimabat. Partē esse quandā morbi teterrimi, quē nostri comi
 tialē dixerunt. Nanq; ipsius uerba hæc tradūtur: τῆ σωδσίω εἶναι μικρὸν ἐπιληψίω
 id est, coitum esse paruū morbum comitiale.

FINIS LIBRI SECVNDI.

Secundo huic libro suum deesse finem, & sequenti item principium, id facilius perspectu est, q̄ ut admonendus sit le
 stor. Si quid tamen lucistantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse coherētiam: In fine primi libri mentio
 facta erat de poeta Vergilio. Sed cum cœnæ tempus interpellaret, placitum fuit sermonem eum reseruari colloquio di
 ci sequentis. Quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter cœnandum, restabat, ut tertio ea quæ de Ver
 gilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnam certe partem desiderari nemo non facile animaduertit. Sed hæc
 deplorari à nobis possunt, emendari non possunt. G

MACROBII AVRELII
 THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV
 stris Saturnallorum liber tertius.

Quam accurate Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. Caput .I.

Volatum cum se nosset Aeneas multa cæde pollutū, ait: Tu
 genitor cape sacra manu, patriosq; penates. Me bello è tan
 to digressū, & cæde recenti Attrectare nefas, donec me flu
 mine uiuo Abluero. Post Caietæ quoq; nutricis sepultu
 ram, quò potissimum nauigans appellitur, q̄ ad eam partē H
 per quam fluuio Tiberinus amceno in mare prorumpit, ut
 onfestim in ipso Italiæ limine fluuiali unda ablutus, posset
 q̄ purissime Iouem Phrygiamq; ex ordine matrem inuocare. Quid, quod Eu
 andrum aditurus per Tiberim nauigat, q̄ eum esset reperturus Herculi sacra
 celebrantē, ut sic purificatus sacris posset hospitalibus interesse: Hinc & Iuno
 ipsa cōquerit, nō magis q̄ Aeneam cōtigisset cōtra suū uelle in Italiā puenire,
 q̄ q̄ opato potiret Tibridis alueo: q̄ sciret eam hoc amne purificatum, posse
 sacra etiā sibi ritè pficere. Nam ne supplicari qdem sibi ab eo uellet. Nunc
 (qm̄ purificationē ad sacra superiorū p̄tinentem deorū, in Vergiliana obseruati
 one mōstrauimus) uideamus, utrum etiā circa inferiorū deorū cultum proprie
 tatem

A tatem moris idem poëta seruaerit. Constat dijs superis sacra facturum corporis ablutione purgari. Cùm uero inferis litandum est, satis actum uidetur, si aspersio sola cōtingit. De sacris igitur superiorum ait Aeneas: Donec me flumine uiuo Abluero. At Dido cum sacra dijs inferis instituit, ait:
 Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Aeneidos. III.
 Dic corpus properet fluuiali spargere lymphæ. Et alibi:
 Sparferat & latices simulatos fontis Auerni.

Necnon cum Misenum sepulturæ mādari refert idem, Ter socios pura circumtulit unda, Spargens rore leui. Sed & cum facit Aeneam apud inferos raram Proserpinæ consecraturum, ita refert:

Occupat Aeneas aditum, corpusq; recenti Spargit aqua.

B *Quam proprie Vergilius usus sit uerbis ad sacrificia pertinentibus.* Caput .II.

Verberorum autem proprietas, tam poëtæ huic familiaris est, ut talis obseruatio in Vergilio esse iam desinat, nullis tamē magis proprie usus est, q̄ sacris uel sacrificialibus uerbis. Et primùm illud non omiserim in quo pleriq; falluntur, Extaq; falsos Porriciam in fluctus, nō (ut quidā) proijciam, existimantes dixisse Vergilium proijcienda exta, qui adiecit in fluctus.

Porricere.

Sed non ita est. Nam ex disciplina aruspicum, & ex præcepto pontificum, uerbum hoc solenne sacrificiis est. sicut Veranius ex. I. libro Pictoris ita dissertationem huius uerbi executus est: Exta porriciunt dijs tanto in altaria, aram ue, focum ue, eo ue quò exta dari debebunt. Porricere ergo, non proijcere, proprium sacrificij uerbum est. Et quia dixit Veranius in aram, focum ue, eo ue quò exta dari debebunt, non pro ara & pro foco mare accipiendū est, cum sacrificium dijs maris dicatur. Ait enim:

C Dijs quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
 Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
 Constituam ante aras uoti reus, extaq; falsos
 Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Ex his docetur in mare ritè potuisse porrici exta, non proijci. Cōstituam ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est: ut reus uocetur, qui susce-

Reus.

Damnat.

D Est profundam scientiam huius poëtæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictū uulgi putaret. Multifariā em̄ legimus, q̄ litare sola non possit oratio: nisi & is qui deos precatur, etiam arā manibus apphēdat. Inde Varro diuinarū lib. V. dicit aras primùm ansas dictas: q̄ esset necessarium à sacrificiis eas teneri. Ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? Cōmutatione ergo literarum, aras dici cœptas, ut Valios & Fusios dictos prius, nunc Valios & Furios dici. Hæc om̄ia illo poëta executus est uersu: Talibus orantem dictis, arasq; tenentem Audij̄ om̄ipotens. Non ne eo additum credideris, non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cum ait: Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item, Tango aras, medios ignes, & numina testor. eandem uim nominis ex apprehensione significat.

Mos tangendi aras.

Idē poēta tam sciētia profundus, q̄ amcenus ingenio, nōnulla de ueteribus
 ybis q̄ ad proprietatē sacrorū nouerat p̄tinere, ita interpretatus ē, ut mutato ybi
 sono integer intellectus maneret. Nā. I. pontificij iuris libro apud Pictorē uer-
 bum hoc positū est, uitulari. De cuius ybi significato Titius ita retulit: Vitula
 ri est uoce lætari. Varro etiā in lib. XV. rerū diuinarū ita refert, q̄ pōtifex in sa-
 cris q̄busdam uitulari soleat, qđ Græci *παιωνίζω* uocant. Has tot interpretationis
 ambages q̄ paucis ybis docta Maronis elegātia exp̄ssit, Lætūq̄ choro pæana
 canētes. Nā si uitulari ē uoce lætari, qđ est *παιωνίζω*, non ne in cātu læti *παιωνίζω*
 enarratio uerbi p̄fecta seruata? Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyl-
 lus libro quē de dijs cōposuit, ait Vitulā uocari deā, q̄ lætitiæ præest. Piso ait
 uitulā uictoriam noīari. Cuius rei hoc argumentū profert, q̄ postridie Nonas
 Iulias re bñ gesta, cum pridie populus à Thuscis iu fugā ylus sit, uñ Populifū
 giā dicunt, post uictoriā certis sacrificijs fiat uitulatio. Quidā nomē eius anim
 aduersum putāt, q̄ potens sit uitæ tolerandæ. Ideo huic deæ pro frugibus fieri
 sacra dicuntur, q̄a frugibus uita humana tolerat. Vñ hoc esse animaduertimus,
 qđ ait Vergilius: Cum faciā uitula pro frugibus, ipse uenito. Vt uitula dixerit
 pro uitulatio, qđ nomen esse sacrificij ob lætitiā facti sup̄ius exp̄ssimus. Me-
 minerimus tñ sic legēdum p̄ ablatiuū: Cum faciā uitula pro frugibus, id est cū
 faciam rem diuinā, non oue, nō capra, sed uitula, tanq̄ dicat, cū uitulā pro frugi-
 bus sacrificauero, qđ est, cū uitula rem diuinā fecero. Pontificē Aeneam uel
 ex noīe referendorū laborū eius oñdit. Pōtificibus em̄ p̄missa est potestas me-
 moriā rerū gestarū in tabulas conferendi, & hos annales appellant eq̄dem ma-
 ximos, quasi à pontificibus maximis factos. Vñ ex p̄sona Aeneæ ait: Et uacet
 annales nostrorū audire laborum.

De sacro, profano, sancto, & religioso, quid ea sint, & quam diligenter horum uerborum pro-
 prietates expresserit Maro. Caput .III.

ET q̄a inter decreta pōtificū hoc maxime quærit, qđ sacrum, qđ sanctū, quid
 religiosum: quæredum utrūq̄ ijs scđm definitionē suam Vergilius usus sit,
 & singulis uocabuli sui proprietatem more suo seruauerit.

Sacrum. Sacrum est, ut Trebatius lib. I. de religionibus refert, q̄quid est qđ deorū ha-
 beēt. Huius definitionis poēta memor, ubi sacrum noīauit, admonitionē deorū pe-
 nē semp̄ adiecit: Sacra Dioneæ matri diuisq̄ ferebā. Itē, Sacra Ioui Stygio q̄ ri-
 tē incepta parauit. Itē, Tibi em̄ tibi maxima Iuno Maçtat sacra ferens. *Profanum.*
 Profanū omēs penē cōsentiunt id esse, qđ extra fanaticā causam sit: quasi porrò à fa-
 no & religione secretū. Cuius significatus exēplum cōsecutus est, cū de luco &
 adyto inferorū sacro utroq̄ loqueret: Procul ò p̄cul este profani. Cōclamat ua-
 tes, totoq̄q̄ abistite luco. Eò accedit, q̄ Trebatius profanū id proprie dici ait,
 qđ ex religioso uel sacro in hoīm usum proprietatēq̄ cōuersum ē. Qđ uel ap-
 tissime poēta seruauit, cū ait: Faune p̄cor miserere, inq̄, tuq̄q̄ optima ferrē Ter-
 ra tene, colui uōs si semp̄ honores, Quos contrā Aeneadæ bello fecere profa-
 nos. Dixerat em̄: Sed stirpē Teucris nullo discrimine sacrum Sustulerāt. Vñ ostē-
 dit pp̄rie profanū eē, qđ ex sacro promiscuū humanis actibus accōmodatū ē.

Sanctum. Sanctū est, ut idē Trebatius lib. X. religionū refert, interdū idē qđ sacrum,
 idemq̄ qđ religiosum: interdū aliud, hoc ē nec sacrum, nec religiosum est. Qđ ad
 secun

A scđam speciē ptinet: Sācta ad uos anima atq; istius nescia culpæ Descendā. nō em̄ sacro aut religioso eius aīa tenebat, quā sanctā, hoc ē incorruptā, noluit oñdere, ut i illo q̄q; Tuq; ò sanctissima cōiunx Felix morte tua. in q̄ castitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus ē. Vñ & sanctæ leges, q̄ nō debēt poenæ sanctione corrūpi. Qđ aut ad priorē speciei definitionē de sancto attinet. i. non ut aliud sit q̄ sacre aut religiosum: Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli Fūdere lumē apex. Et paulo post: Nos pauidi trepidare metu, crinēq; flagrantē Excutare, & sanctos restinguere fōtib; ignes. Hic em̄ sanctos acsi sacros accipimus, q̄a diuinitus cōtigerunt. Itē, Tuq; ò sanctissima uates Præscia uenturi. nō aliud nisi sacra uocat, quā uidebat & uatē, & deo plenā, & sacerdotem.

B Superst, ut qđ sit religiosum cum Vergilio cōmunicemns. Ser. Sulpitius religionē esse dictam tradidit, q̄ prop̄ sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit, quasi à relinquēdo dicta, ut à carendo ceremonia. Hoc Vergilius seruans, ait: Est ingens gelidū lucus prope Cæretis amnē Relligione p̄m late sacer. Et adiecit q̄ proprietatē religionis exprimeret, Vndiq; colles Includere caui, & nigra nemus abiete cingit. Quæ res utiq; faciebat lucū à cōmunionē populi secretum. Et ut relictum locum oñderet nō sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatē: Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos Agroz pecorisq; deo. Scđm Pōpeium Festum religiosi sunt, q̄ facienda & uitanda discernunt. Hinc Maro ait: Riuous deducere nulla Relligio uetuit.

Religiosum et religio, de quibus Gellius lib. 4 ca. 9.

C Quod autem ait deducere, nihil aliud est q̄ detergere. Nam festis diebus riuous ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere nō licet. In trāscursu & hoc notandū est, quod & ipse uelut p̄teriens sub unius uerbi significatione proiecit. Cauet em̄ in iure pontificio, ut qm̄ oues duabus ex causis lauari solēt: aut ut curet scabies, aut ut purgeť lana, festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari nō liceat, liceat autem si curatione scabies abluenda sit. Ideo hoc quoq; inter cōcessa numerauit: Balantum' que gregem fluuio mersare. Quod si hucusq; dixisset, licita & uetita confunderet: sed adijciendo, salubri, causam concessæ abluitionis expressit.

Georgic. 1.

Ibidem.

Quid delubrū, q̄ dij penates, Et qđ ne in his quidē Vergilius a sua recesserit diligētia. Caput .IIII.

Nomina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre, pontificalis obseruatio est. Ergo delubrum quid pōtiffices proprie uocent, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo rerum diuinarum, Delubrum ait alios extimare, in q̄ præter ædē sit area assumpta deū causa, ut est in circo Flamīnio Iouis statoris: alios, in quo loco dei simulacrum dedicatum sit. Et adiecit: Sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. His à Varrone præscriptis, possumus intelligere id potiffimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut ab dei dedicato simulacro delubrum cōperit nuncupari. Vergilius tamen utranque rationem diligenter est executus. Vt enim à postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus, aut proprie deorum nomina, aut ea quæ dijs accommodarētur inferere. At gemini lapsu delubra ad summa dracones Effugiunt. Et ut mox simulacrum nominaret, subtexuit: Sæuæq; petunt Tritonidis arcem, Sub pedibusq; deæ clypeiq; sub orbe teguntur. Item, Nos delubra deūm miseri, quibus

ultimus esset Ille dies. Illam uero opinionē de area, quam Varro prædixerat, non dimisit: Principio delubra adeunt, pacemq; p aras Exgrunt. Et mox: Aut ante ora deūm pingues spatiat ad aras. Quid em̄ est aliud spatari, q̄ spatio lati itineris obambulare: ob qđ adijciendo ante aras, oñdit aream assumptā deorum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

De dijs quoq; Romanorū proprijs. i. penatibus, aspsa est huic opi nō incuriosa subtilitas. Nigidius em̄ de dijs lib. XIX. requirit, num dii penates sint Troianorū Apollo & Neptunus, q̄ muros eis fecisse dicunt, et num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelius q̄q; Labeo libro de dijs penatibus eadem existimat. Hāc opinionē seqtur Maro cum dicit: Sic fatus, meritos aris maçtabat honores, Taurū Neptuno, taurū tibi pulcher Apollo. Varro humanarū scđo, Dardanū refert deos penates ex Samothrace in Phrygiā, & Aeneam ex Phrygia in Italiā detulisse. Qui sint autē dii penates, in libro qđem memorato Varro nō exprimit. Sed q̄ diligētius eruūt ueritatē, penates esse dixerūt, p̄ q̄s penitus spiramus, p̄ q̄s habemus corpus, p̄ q̄s rationē animi possidemus. Esse autē mediū æthera Iouē, Iunonē uero imum aëra cum terra, & Mineruā summum ætheris cacumē. & argumēto utunt, q̄ Tarquius Demarathi Corinthij filius, Samothracijs religiōibus mystice imbutus, uno tēplo ac sub eodē tecto, numina memorata cōiungit. Cassius uero Hemina, dicit Samothracas deos, eosdēq; Romanorū penates, proprie dici *δευς μεγάλος*. Noster hęc sciens, ait: Cum socijs, natoq; penatibus & magnis dijs, qđ exprimit *δευς μεγάλος*. Sed & omnia hęc noīa cū in uno de supradictis numinibus seruat, doctrinā proculdubio suam de hac omī opinione cōfirmat. Cum em̄ ait: Iunonis magnæ primū p̄ce numen adora, *τὸ μέγαν* nominat: Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno, *τὸ γηλυῖν*: Dñamq; potentem, *τὸ δωατῖν*. Eodē noīe appellauit & Vestā, quam de numero penatū, aut certe comitē eorū esse manifestū est: adeo, ut & cōsules & p̄tores seu dictatores cum ineunt magistratū, Lauinij rem diuinā faciant penatibus pariter et Vestæ. Sed et Verg. ubi ex p̄sona Hectoris dixit: Sacra suosq; tibi commēdat Troia penates, mox adiecit: Sic ait, & manibus uittas Vestæq; potentē, Aeternūq; adytis effert penetralibus ignē. Addidit Higinius in libro quē de dijs penatibus scripsit, uocari eos *δευς παῖς*. Nec hoc Vergilius ignoratū reliq;: Dñj patrij seruate domū, seruate nepotē. Et alibi: Patrijq; penates.

Quanta fuerit Vergilij cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus. Et cur Mezentium contemptorem dixerit deorum. Caput V.

Duo hostiarū genera: aīale unū, alterū cōsultatoriū.

NEc minus de sacrificiorum usu, q̄ de deorum scientia diligētiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo, unum in quo uoluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacrat, (Vnde & aruspices animales has hostias uocāt) utrunq; hostiarū genus Vergilius in carmine ostēdit. Et primò quidem illud quo uoluntas nūminū per exta monstrat: Maçtat lectas de more bidentes. Et mox: Pecudumq; reclusis Pectoribus inhians spirantia consulit exta. Alterz illud in q̄ hostia animalis dicit, q̄ eius tm̄ anima sacrat, ostēdit, cum facit Entellum uictorem Eryci maçtare taurū. Nam ut expleret aīalis hostiæ causas, ipso usus est noīe: Hanc tibi Eryx meliorē animā pro morte Daretis. Et

A tis. Et ut nūcupata uota significaret, ait, p̄soluo, qđ de uoto proprie dicit̄. Vt q̄
oñderet p̄solutum dñs, significauit dicens: Sternit̄, exanimisq̄ tremēs procum
bit humi bos. Vidēdum etiā, ne & illā hostiā oñdat aīalem, Sanguine placastis
uentos et uirgine cæsa, Cū primū Iliacas Danaī uenistis ad oras, Sanguine quæ
rendi reditus, animaq̄ litandū Argolica. Nam & animā, i. hostiæ nomen, po-
fuit: & litare, qđ significat sacrificio factō placare numen.

In his ipsīs hostijs uel aīalibus uel cōsultatorijs qđdam sunt, q̄ hostiæ iniuges *iniuges boues.*
uocant̄, id est q̄ nunq̄ domitæ ac iugo subditæ sunt. Harū quoq̄ noster poëta
sic meminit: Nunc grege de intacto septe mactare iuuenos Præstiterit, totidē
lectas de more bidentes. Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit: Et intacta
totidē ceruice iuuenas. Eximij quoq̄ in sacrificijs uocabulū, nō poëticum *hostiæ eximia*
B *εξομιον*, sed sacerdotale nomen est. Veratius em̄ in pōtificialibus q̄stionibus do-
cet, eximias dictas hostias, q̄ ad sacrificiū destinatæ eximant̄ è grege, uel q̄ exi-
mia specie quasi offerēdæ numinibus eligant̄. Hinc ait: Quatuor eximios præ-
stati corpore tauros. Vbi q̄ eximunt̄, eximios: q̄ eligunt̄, p̄stanti corpore mō
strauit. Ambarualis hostia est, ut ait Pōpeius Festus, q̄ rei diuinæ causa cir- *Hostiæ am-
baruales.*
cum arua dicit̄ ab his q̄ pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mentionē in Bu-
colicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquit̄, Hæc tibi semp̄ erūt, & cum
solennia uota Reddemus nymphis, & cū lustrabimus agros. Vbi lustrare si-
gnificat circuire. hinc em̄ uidelicet & nomē hostiæ acq̄situm est, ab ambiendis
aruis. Sed & in Georgicō lib. I. Terq̄ nouas circū felix eat hostia fruges.

Obseruatum est à sacrificantibus, ut si hostia q̄ ad aras duceretur, fuisset ue-
hementius reluctata, oñdissetq̄ se inuitam altaribus admoueri, amoueretur: q̄
C inuito deo offerri eam putabant. Quæ autē stetit oblata, hanc uolenti numi-
ni dari existimabant. Hinc noster: Et ductus cornu stabat sacer hircus ad aras.
Et alibi: Et statuam ante aras aurata fronte iuuenum.

Adeo autē om̄em pietatem in sacrificijs, q̄ dñs exhibēda sunt, posuit: ut pro *Mezentius q̄re
cōtēptor diuī*
D pter contrariā causam, Mezentium uocauerit cōtēptorem deorū. Neq̄ em̄ (ut
Aspro uidetur) ideo cōtēptor diuūm dictus est, q̄ sine respectu deorū in ho-
mines impius fuerit. Alioq̄ multo magis hoc de Busiride dixisset, quem longe
crudeliorē, illaudatum uocasse cōtentus est. Sed uerā huius cōtumacissimi noīs
causam, in primo libro Originum Catonis diligens lector inueniet. Ait enim
Mezentium Rutulis imperasse, ut sibi offerrent, quas dñs primitias offerebāt,
D & Latinos om̄es similis imperij metu ita uouisse: Iupiter, si tibi magis cordi ē,
nos ea tibi dare potius q̄ Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo q̄ diuinos
honores sibi exegerat, meritō dictus est à Vergilio cōtēptor deorū. Hinc pia
illa insultatio sacerdotis: Hæc sunt spolia & de rege supbo Primitiæ. Vt nomi-
ne cōtumaciæ, cuius poenas luit, raptas de eo notarent exuuias.

Mirandā fuisse Vergilij cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinā, quod ex
Apollinis Delij & Herculis uictoris sacris ostenditur. Caput .VI.

M Irada est huius poëtæ & circa nostra et circa externa sacra, doctrina. *Hostia ubi A-
pollini nō ce-
datur.*
Neq̄ em̄ de nihilo est, q̄ cū in Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæ-
sa est hostia: nisi cū proficisceret̄, Apollini & Neptuno res diuina fa-
cta est. Constat enim (sicut Cloatius Verus ordinatorum libro. II. docet) esse
Deliarā

Deli aram apud quam hostia non cædit, sed tm̄ solenni deum prece uenerant. E
 Verba Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis $\gamma\omega\upsilon\tau\eta\varsigma$, in qua nullum aial fa-
 crificat, quam Pythagorā uelut inuiolatā adorasse produnt. Hanc ergo esse q̄
 adorā ab Aenea, $\gamma\omega\upsilon\tau\eta\varsigma$ arā poëta demonstrat. Sigdem templum ingressus
 pontifex, nullo acto sacrificio, statim inchoat precem, & ut genitora expressius
 noīaret: Da pater auguriū. At uero cum tauræ mox immolat Apollini & Ne-
 ptuno, apud aliam utiq; aram factum intelligimus. Et bene suprā tm̄modo pa-
 trem, qđ ibi proprium est: & infrā, quod cōmune est, Apollinem noīat. Memi-
 nit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc uerba: Nutrix hæc om̄ia fa-

*Templū uetustū
 saxo extructū
 eē cur dixerit*

ciebat in uerbenis ac tubis sine hostijs, ut Deli ad Apollinis genitiui arā. Eo
 dem uersu non omittendū puto, cur saxo uetusto dixerit extructum templum. F
 Velius Longus, immutatio est, inquit, epitheti: uult em̄ dicere uetustatem tem-
 pli. Hunc multi alij cōmentatores secuti sunt. Sed frigidum est, ædificij ætatem
 notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis, libro. XVII. ait Delphis qđam
 tempore euenisse, ut templum religiosum antea & intactum, spoliatum incen-
 sumq; sit. & adijcit, multas circa Corinthū urbes insulasq; proximas terræ mo-
 tu haustas, Delō neq; antea neq; postea hoc incōmodo uexatam, sed semp eod-
 em manere saxo. Thucydides etiam historiarū lib. III. idem docet. Non miræ
 ergo, si p̄sidio religionis tutam insulam semp oñdens, & reuerentiam sibi loco-
 rum accessisse dicit, continuā saxi eiusdem, id est insulæ, firmitatem. Vt serua-
 uit Apollinis genitoris proprietatem, patrem uocando.

*Hercules un-
 de uictor dica-
 tur.*

Idem curauit Herculem uocando uictorem. Hæc, inqt, limina uictor Alci-
 des subiit. Varro diuinarū lib. III. uictorem Herculem putat dictum, qđ om̄e G
 animalū genus uicerit. Romæ autē uictoris Herculis ædes duæ sunt, una ad
 portam trigeminā, altera in foro boario. Huius commenti causam Massurius
 Albinus memorabilium libro. I. aliter exponit. Marcus, inquit, Octauius He-
 rennius prima adolescentia tibicen, postq; arti suæ diffusus est, instituit merca-
 turam: & bene re gesta, decimā Herculi profanauit. Postea cum nauigans hoc
 idem ageret, à prædonibus circumuentus fortissime pugnauit, & uictor recel-
 sit. Hunc in somnijs Hercules docuit sua opera seruatum. Cui Octauius impe-
 trato à magistratibus loco ædem sacrauit & signum: Victoremq; incisis literis
 appellauit. Dedit ergo epitheton deo, qđ & argumentum ueteræ uictoriarū Her-
 culis, & commemoratio nouæ historiæ, qđ recēti Romano sacro causam dedit,
 contineretur. H

*Pinarij custo-
 des ædis Her-
 culis.*

Nec frustra in eodē loco dixit: Et domus Herculei custos Pina-
 naria sacri. Quidam em̄ aram maximā cum uicino flagraret incendio, liberatā
 à Pinarijs ferunt, et ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergiliū,
 $\eta\lambda\ \delta\iota\alpha\sigma\omega\lambda\lambda\omega$, inquit, Potitiorū, qui ab Appio Claudio p̄mio corrupti, sacra ser-
 uis publicis prodiderunt. Sed Veratius pōtificalis in eo libro quē fecit de sup-
 plicationibus, ita ait: Pinarijs qđ nouissimi comeso prandio uenissent, cum iam
 manus pranfores lauarent, præcepisse Hercule, ne quid postea ipsi aut progeni
 es ipsorū ex decima gustarent sacrandā sibi, sed ministrandi tm̄modo causa, nō
 ad epulas conuenirēt. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse Ver-
 gilius alibi: At Triuiæ custos iamdudū in montibus Opis, id est ministra. Ni
 si fortē custodē dixit eam, quæ se prohibuerit & continuerit à sacris, ut ipse ali-
 bi: Et

A bi: Et custos furum atq; auuū cum falce saligna Hellepontiaci seruet tutela Pri
 api. Hic utiq; custodem, prohibitorē auuū furumq; significat, Hæc ubi di
 cta, dapes iubet & sublata reponi Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili.
 Non uacat quod dixit sedili. Nam propria obseruatio est, Herculis sacris epu
 lari sedentes. Et Cornelius Balbus *Ἐργηλειῶν* libro. XVIII. ita ait: Apud aram
 maximam obseruatum, ne lectisternium fiat. Custoditur in eodem loco, ut oēs
 aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde dei, habitum eius imiteat. Nā
 ibi operto ipse capite est. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia siue ipse si
 ue ab eo relictus, q; arā maximā statuerunt, Græco ritu sacrificauerunt. Hoc am
 plius addidit C. Bassus: Idcirco em̄ hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduen
 tum Aenæ in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit.

Ritus sacrorū
 Herculis.

Ea etiam que negligenter in Vergilio transmittuntur a legentium uulgo, nō carere sensuum profundi
 tate. Et homines sacros cur occidere licuerit. Caput VII.

EA quoq; q̄ incuriose transmittunt à legentiū plebe, nō carent profundi
 tate. Nam cum loqueret de filio Pollionis, id qđ ad principem suū spe
 ctaret, adiecit: Ipse sed in pratis aries iam suauē rubenti Murice, iam cro
 ceo mutabit uellera luto. Tradit autē in libro Hetrusco, si hoc animal insoli
 to colore fuerit indutū, portendi impatori rerū om̄ium felicitatem. Est sup hoc
 liber Tarquiniū trāscriptus ex ostentario Thusco. ibi reperit: Purpureo aureo
 ue colore ouis aries' ue si aspergetur, principi ordinis & gn̄is summa cum felici
 tate largitatē auget, genus progeniemq; propagat in claritate, lætiorēq; effi
 cit. Huiusmodi igit statum imperatori in transitu uaticinat.

C Verbis etiā singulis de ritu sacro q̄ ex alto petita significet, uel hinc licebit
 aduertere: Iniecere manū Parcæ, telisq; sacrarunt Euandri. Nam quicqđ desti
 natum est dñs, sacrum uocatur. Peruenire autem ad eos non potest, nisi libera
 ab onere corporis fuerit anima, qđ nisi morte fieri non potest. Ita ergo oppor
 tune sacrum Halesum facit, quia erat appetiturus. Et hic proprietatē & huma
 ni & diuini iuris executus est. Nā ex manus iniectione penē mancipiū designa
 uit, & sacrationis uocabulo obseruantia diuini iuris impleuit. Hoc loco nō
 alienū uidetur, de cōditione eorū hoīm referre, q̄s leges sacros esse certis dñs iu
 bent, q̄a nō ignoro quibusdā mirē uideri, q̄ cum cætera sacra uiolari nefas sit,
 hoīm sacrū ius fuerit occidi. Cuius rei causa hæc est: Veteres nullum animal
 sacrum in finibus suis esse patiebant, sed abigebant ad fines deorū, q̄bus sacrū
 esset: animas uero sacratorū hominū, q̄s Græci *ῥάνας* uocant, dñs debitas existi
 mabāt. Quemadmodū igit qđ sacrum ad deos ipsos mitti nō poterat, à se tamē
 dimittere non dubitant: sic animas quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati
 sunt, uiduatas corpore q̄ primum illō ire uoluerunt. Disputat de hoc more etiā
 Trebatius religionū lib. IX. cuius exemplum ne sim prolixus omisi. Cui cor
 di est legere, satis habeat & autorem & uoluminis ordinem esse monstratum.

Quæ enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quod nec ea ratione apud hunc poetam careat,
 quæ Fortuita esse uidentur, cum alijs quibusdam. Caput VIII.

Nonnullorū q̄ sciētissime prolata sunt, male enuntiādo, corrūpimus di
 gnitatē. Ut qđam legunt: Discedo, ac ducente dea flammā inter & ho
 stes Expedior: cum ille doctissime dixerit: Ducēte deo, nō dea. Nā &
 apud

apud Caluum Acterianus affirmat legendū, Pollentēq; deum Venerem, non deam. Signū etiam huius est Cypri barbatū corpore, sed ueste muliebri, cū se p̄tro ac statura uiri. Et putāt eandē marem ac fœminā esse. Aristophanes eam ἀφροδίτην appellat. Leuinus etiā sic ait: Venerem igit̄ almū adorās, siue fœmina siue mas est, ita uti alma noctiluca est. Philochorus q̄q; in Athide, eandem affirmat esse lunā: Nā & ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili: q̄ eadem & mas existimatur & fœmina.

Aues stellis ad litandū datae.

Hoc quoq; de prudentia religionis à Vergilio dictū est: Decidit exanimis, uitāq; reliquit in astris Aëreis. Higinus em̄ de proprietatibus deorū, cum de astris ac stellis loqueret̄, ait oportere his uolucres immolari. Docte ergo Vergilius dixit apud ea numina aiām uolucris remāsisse, q̄bus ad litandū data est.

Camilla cur sit appellata.

Nec nomen apud se qđ fortuitum esse poterat, uacare pmittit: Martisq; uocauit Nomine Casmillæ mutata parte Camillā. Nam Statius Tullianus de uocabulis rerū libro .I. ait dixisse Callimachū, Thuscōs Camillū appellare Mercurium, q̄ uocabulo significant præministr̄ deorū. Vnde Verg. ait Metabum Camillam appellasse filiā, Dianæ scilicet præministrā. Nam et Pacuuius, cum de Medea loqueret̄, Coelitum Camilla expectata aduenis, salue hospita, Romani quoq; pueros puellas' ue nobiles & inuestes, Camillos & Camillas appellant, flaminicarū & flaminum p̄ministros.

Mos.

Hanc quoq; obseruationē eius non cōuenit p̄terire. Mos erat (inquit) Hesperio in Latio, quē protinus urbes Albanæ coluere sacræ, nunc maxima rerū Roma colit. Varro de morib. morē eē dicit in iudicio animi, quē seq̄ debeat cōsuetudo. Iulius Fest. de v̄borū significationib. lib. XIII. Mos est, inqt, institutū patriū, p̄tinēs ad religiones ceremoniasq; maiorū. Ergo Verg. utrunq; autorē secutus, & primò qđem Varronē, qm̄ ille dixerat morē p̄cedere, seq̄ cōsuetudinem, postq̄ dixit: Mos erat, subiunxit, quē protinus urbes Albanæ coluere, & nunc maxima rerū Roma colit: q̄ p̄seuerantiā cōsuetudinis mōstrat. Et qm̄ Festus p̄tinere ad ceremonias ait, hoc idē docuit Maro adijciēdo sacræ, Quē protinus urbes Albanæ coluere sacræ. Mos ergo p̄cessit, & cultus moris secutus est, qđ est cōsuetudo. & hic definitio nem Varronis impleuit. Adijciendo deīn sacræ, oñdit morem ceremonijs dictum, qđ Festus asseruit. Idē seruauit & in XII. lib. cum ait: Morē ritusq; sacrorum Adijciā. in q̄ oñdit apte, morē esse ritus sacrorū. Sed historiæ quoq; fidē in his v̄sibus secutus est, Mos erat Hesp̄io in Latio, & reliqua. Seruauit em̄ regnorū successione. Quippe primū regnauerunt Latini, in Albani, & in Romani. Ideo mos erat, primū dixit, Hesp̄io in Latio: & postea, quē protinus urbes Albanæ coluere sacræ: deīn subiecit, Nunc maxima rerū Roma colit.

De carmine quo euocari solebāt dii tutelares, & aut urbes aut exercitus deuoueri. Caput .IX.

De euocandis dijs tutelariis.

EXcessere omēs adytis arisq; relictis Dīj, quibus imperium hoc steterat. Et de uetustissimo Romanorum more, & de occultissimis sacris, uox ista plata est. Cōstat em̄ oēs urbes in alicuius dei esse tutela, morēq; Romanorū arcanū et multis ignotū fuisse, ut cum obsiderēt urbē hostiū, eāq; iam capi posse cōsiderent, certo carmine euocarēt tutelares deos: q̄ aut aliē urbē capi posse nō crederent: aut etiā si posset, nefas existimarēt deos habere captiuos. Nā p̄pterea ipsi Romani & deum in cuius tutela urbs Roma ē, et ipsius urbis

Latinum

A Latinū nōmen ignotū esse uoluerūt. Sed dei qdem nomen nōnullis antiqrum licet int̄ se dissidētium libris insitū, & ideo uetustas p̄sequentibus q̄cqd de hoc putat̄ innotuit. Alij em̄ Iouē crediderunt, alij lunā. Sunt q̄ Angeronam, q̄ digito ad os admoto silentiū denuntiat. Alij aut̄, q̄r̄ mihi fides uidet̄ firmior, Opē Consiuiā esse dixerunt. Ipsius ꝑo urbis nomen etiā doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne qd̄ sæpe aduersus urbes hostium fecisse se nouerant, idem ipsi quoq̄ hostili euocatione paterent̄, si tutelæ suæ nomē diuulgaretur.

Sed uidendū, ne qd̄ nōnulli male existimauerūt, nos q̄q̄ confundat, opinātes uno carmine & euocari ex urbe aliqua deos, & ipsam deuotā fieri ciuitatē. Nā reperi in lib. v. rer̄ reconditar̄ Sāmonici Sereni utrunq̄ carmē, qd̄ ille se in cuiusdā Furij uetustissimo libro repisse professus est. Est aut̄ carmē huiusmodi, q̄ dij euocant̄, cum oppugnatione ciuitas cingit̄: Si deus, si dea est, cui populus ciuitasq̄ Carthaginensis est in tutela, teq̄ maxime ille, q̄ urbis huius populiq̄ tutelā recepisti, precor, uenerorq̄, ueniāq̄ à uobis peto, ut uos pop. ciuitatēq̄ Carthaginēsiū deseratis: loca, tēpla, sacra, urbēq̄ eor̄ relinquatis, absq̄ his abeatis: eiq̄ populo ciuitatiq̄ metum, formidinē, obliuionē inijciatis, proditiq̄ Romā ad me meosq̄ ueniatis: nostraq̄ uobis loca, tēpla, sacra, urbs acceptior probatorq̄ sit: mihi quoq̄ populoq̄ Romano militibusq̄ meis ꝑpositi sitis, ut sciamus intelligamusq̄. Si ita feceritis, uoueo uobis templa, ludosq̄ factur̄.

*Euocationis
deorū carmē.*

In eadē uerba hostias fieri oportet, autoritatemq̄ uideri extor̄, ut ea promittant futura. Vrbes ꝑo exercitusq̄ sic deuouent̄, iam numinibus euocatis. Sed dictatores imperatoresq̄ soli possunt deuouere his uerbis: Dis pater siue Iouis mānes, siue q̄ alio noīe fas est noīare, ut omnes illā urbem Carthaginem exrrciturūq̄, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore cōpleatis: quiq̄ aduersus legiones exerciturūq̄ n̄m arma telāq̄ ferēt, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosq̄ hoīes, urbes agrosq̄ eorum, & q̄ in his locis regionibusq̄, agris urbibusq̄ habitant abducatis, lumine supero priuetis: exercitūq̄ hostium, urbes agrosq̄ eor̄, q̄s me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosq̄, capita ætatesq̄ eor̄ deuotas cōsecratasq̄ habeatis, illis legibus q̄bus quandoq̄ sunt maxime hostes deuoti: eosq̄ ego uicarios pro me fide magistratūq̄ meo, & pro populo Ro. exercitibus, legionibusq̄ n̄ris do, deuoueo: ut me meamq̄ fidē imperiūq̄, legiones ererxitūq̄ n̄m, qui in his rebus gerūdis sunt, bene saluos sinatis esse.

*Deuotionis ur
biū & exercitū
uū uerba.*

D Si hæc ita faxitis, ut ego sciam, sentiā, intelligamq̄, tunc quisquis uotū hoc faxit, ubi faxit, recte factum esto, ouibus atris tribus, tellus mater, teq̄ Iupiter obtestor. Cum tellurē dicit, manibus terram tangit: cum Iouem dicit, manus ad coelū tollit: cum uotū recipere dicit, manibus pectus tangit. In antiqtatibus aut̄ hæc oppida inueni deuota, Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hæc intra Italiam. Præterea Carthaginē, & Corinthum. Sed & multos exercitus oppidaq̄ hostium Gallor̄, Hispanorum, Afrorum, Mauror̄, aliar̄q̄ gentium quas prisci loquunt̄ annales. Hinc est ergo, qd̄ propter eiusmodi euocationē numinum discessionēq̄, ait Vergilius: Excessere oēs adytis, arisq̄ relictis Dīj. Et ut tutelares assignaret, adiecit: Quibus imperium hoc steterat. Vtq̄ præter euocationem etiam uim deuotionis ostēderet, in qua ꝑcipue Iupiter (ut diximus) inuocat̄, ait: Ferus oīa Iuppiter Argos Transtulit.

Videtur

Videtur ne uobis probatum, sine diuini & humani iuris scientia, non posse profunditatem Maronis intelligi: E

Cur Vergilius tertio Aeneidos fecerit Ioui immolari taurum, & quibus dijs tauri immolari soleant,

Caput .X.

Hic cum omnes concordii testimonio, doctrinam & poetæ & narrantis æquarent, exclamauit Euāgelus, diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum, quin in medium detegat inscientiæ Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pōtifi-
 ficij iuris auditum. Et ex his quæ nota sunt nobis, Maronē huius disciplinā iuris nescisse constabit. Quando em̄ diceret, Coelicolum regi mactabam in litore taurum, si sciret taurum immolari huic deo uetitum: aut si didicisset quod Atteius Capito comprehendit: Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorum hæc sunt: Itaque Ioui tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo uero LX. & VIII. libro intulit, nisi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum non immolari. Ecce pontifex tuus, quod apud quas aras mactet ignorat: cum uel ædituis hæc nota sint, & ueterum non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens, quibus deorū imoletur tauro, si uis cum Vergilio cōmunicare, ipse te docebit, Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Vides in opere poetæ uerba Labeonis? Igitur ut hoc docte, ita illud argute. Nam ostendit ideo non litatum, ideo secutum Horrendum dictum & uisu mirabile monstrum. Ergo respiciens ad futura, hostiā contrariā fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiabilem. Atteius em̄ Capito, quem in acie cōtra Maronē locasti, adiecit hæc uerba: Si quis forte Ioui tauro fecerit, piaculum dato. Cōmittitur ergo res non quædam impianda, insolita tantum. Et cōmittitur non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo.

Quod Vergilius illo uersu primi Georgicon, Cui tu rite fauos & miti dilue Baccho, significarit Cereri mulso libandum esse. Tum quomodo & in primo & in octauo, libro Aeneidos in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. Caput .XI.

Subiccit Euāgelus: Si euentu excusantur illicita, dic quæso, quod erat monstrum secutorum, & cum Cereri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur, Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho? Vinum autem Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere, qui in Aulularia ait: Cererem mihi Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui: quia temeti nihil allatum intelligo. At hic uester flamen, & pōtifex, & omnia, tam quid imolet, quam quid libetur ignorat. Et ne non ubique in libando pari errore sit deuius, in octauo ait: In mensam læti libant, diuosque precant, cum non in mensam, sed in aram secundum morem libare debuerint.

Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quaestione respondeam, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione quaesisse: ampliusque speciem difficultatis auxeras, si magis Didonē in mensa similiter libantem notasses: Dixit, & in mensa laticum libauit honorem. Nam & P. Tertius cum de ritu sacrorum multa differeret, ait sibi hunc locum in quaestione uenire, nec tamen hæsitacionem suam reposita ratione dissoluit: ego autem quod mihi magistra lectione compositum est, publicabo: In Papyriano em̄ iure euidenter relatū est, aræ uicem prestare posse mensam dicatā: ut in templo, inquit, Iunonis Populoneæ augusta mensa est. Namque in fanis alia uasorum sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. Quæ uasorum sunt, instrumen

Taurus quibus dijs imoletur.

Cur Ioui taurum immolari fecerit Vergilius, cum tamē id non liceret.

In mensam quædo libare licuerit

A instrumenti instar hñt, quibus semp sacrificia cōficiuntur. Quarz rerum prin-
cipem locum obtinet mensa, in qua epulæ, libationesq̄, & stipes reponuntur.
Ornamēta uero sunt, clypei, coronæ, & huiuscemodi donaria. Neq̄ em̄ dona-
ria dedicant̄ eo tēpore, q̄ delubra sacrant̄. At uero mēsa arulæq̄ eodē die quo
ædes ipsæ dedicari solēt: Vñ mensa hoc ritu dedicata in tēplo, aræ usum, & re-
ligionē obtinet puluinaris. Ergo apud Euandrum quidē fit iusta libatio, q̄ppe
apud eam mēsam q̄ cum ara maxima more utiq̄ religionis fuerat dedicata, &
in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in q̄bus epulabantur. In cōuiuio uero Dido
nis, qđ tm̄ regiū constat, nō etiam sacræ fuisse, apud humanā mensam, in tricli-
nio, nō in templo, q̄a non erat religiosa, sed usurpata libatio, solā fecit libasse re-
ginā: in cuius p̄sona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in
B potestate p̄missio. At uero hic om̄es in mensa læti libant, diuosq̄ precātur: q̄a
qđ recte fieri nouerat, ab om̄ibus simul in tēplo epulantibus, & uni sacratæ af-
sidentibus mensæ factū esse memorauit. De illo autē uersu, Cui tu lacte fa-
uos & miti dilue Baccho, paucis q̄ Maro accusat̄ absoluā. Poëta em̄ æque in
rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantix, sciens Cereri mulso libari, ad-
iecit, miti Baccho fauos dilue, scilicet mitefcere uinū dicens, cum mulsum cepe-
rit fieri. Nam mite hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitum: Et durum Bacchi
domitura saporem. Notū autē esse non diffitebere, q̄ ad diem. XII. Cal. Ianua-
rias Herculi & Cereri faciunt sue pręgnante: penatibus, mulso.

*Dido quō in
mēsam libat.*

Herculi cur Salios assignarit Vergilius, curq̄ hos populeis ramis coronatos induxerit. Cap. .XII.

C Opportune mehercule Prætextate fecisti Herculis mētionem, in cuius
sacra hic uester gemino errore commisit:

Tum Salij ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Nam & salios Herculi dedit, quos tātum Marti dicauit antiquitas: & popule-
as coronas nominat, cum ad aram maximam, sola lauro capita, & alia fronde
non uinciāt. Videmus & in capite prætoris urbani lauream coronā, cum rem
diuinam Herculi facit. Testatur etiam Terentius Varro in ea satyra, q̄ inscri-
bitur πρὸ κορυφῆς, maiores solitos decimam Herculi uouere: nec decē dies inter-
mittere, quin polluerent populū ad ἀστυβολορ, cum corona laurea dimitterent
cubitum. Hiccine est (ait Vectius) error geminus? At ego in neutro dico er-
rasse Vergilium. Nam ut primū de frondis genere dicamus, cōstat quidem
D nunc lauro sacrificantes apud aram maximā coronari. Sed multo post Romā
conditam hæc consuetudo sumpsit exordium, postq̄ in Auentino lauretū cœ-
pit uirere: quam rem docet Varro humanarū libro. II. E monte ergo proximo
decerpta laurus sumebat̄ operātibus, quam uicina offerebat occasio. Vnde re-
cte Maro noster ad tempora respexit, quibus Euander ante urbem conditam,
apud aram maximā sacra celebrabat, & utebatur populo utiq̄ Alcidx gratif-
sima. Salios autem Herculi propter hubertatē doctrinæ altioris assignat: quia
is deus & apud pōtiffices idem qui & Mars habet. Et sane ita Menippea Var-
ronis affirmat, quæ inscribitur, ἄλλο δὲ τὸ Ἡρακλῆς, qua cum de Hercule multa
loqueretur, eundem esse ac Martem probauit. Chaldæi quoq̄ stellam Hercu-
lis uocant, quam reliqui om̄es Martis appellant. Est præterea Octauij Herse-

*Populeæ coro-
næ in sacris
Herculis.*

*Salij Herculi
cur assignen-
tur.*

nij liber, q̄ inscribit̄ de sacris saliaribus Tyburtium, in q̄ salios Herculi institu-
tos, opari diebus certis & auspicatō docet. Item Antonius Enipho uir doctus,
cuius scholā Cicero post laborē fori frequētabat, salios Herculi datos probat
in eo uolumine, q̄ disputat, qd sit fenestra, qd est ostiū minusculū in sacrario. q̄
uerbo Ennius etiā usus est. Idoneis (ut credo) autoribus certisq̄ rationibus, er-
ror q̄ putabat̄ uterq̄ defensus est. Si qua sunt alia q̄ nos cōmouent, in medium
proferamus, ut ipsa collatio n̄m, nō Maronis, absoluat errorē.

Tunc Euāgelus: Nunq̄ ne tibi Prætextate uenit in mentē, toto (ut aiūt) cœ-
lo errasse Vergiliū, cum Dido suā rem diuinā pro nuptijs faceret? Maçtat em̄
(inquit) lectas de more bidentes Legiferæ Cereri, Phœboq̄, patriq̄ Lyæo. Et
quasi expgefactus adiecit, Iunoni ante omēs cui uincla iugalia curæ.

*Et hic multa deesse uerba, quis tam stupidus ut non uel sine admonitione omni animaduertat? Nam neq̄ responde-
tur ad quæstionem ab Euangelo propositam, neq̄ sequentia ulla ratione cum his quæ præcedunt, cohærent. Nobis ap-
paret loci continentia habuisse hoc modo: In bibliotheca (ut ex fine primi libri intelligere licet) ostensum iam erat, quā
peritus iuris pontificij esset Vergilius. Quare cum cœnæ tempus sermonem de Vergilio interrumpere, dilatus est ser-
mo hic in diem sequentem, atq̄ interim inter cœnandum hilariora quædam tractata, quemadmodum & in secundo li-
bro factum uidemus. Quantum itaq̄ suspicari licet, ortus inter cœnandum sermo fuit de luxu. Vbi cum Horus sui seculi
luxuriam nimiam reprehenderet, Cecinna ei ita respondet, ut ostendat antiquitati maiorem deliciarum curam fuisse,
quàm seculo suo. Hori uerba omnia desiderantur, nec Cecinnæ responsio plene adest.*

De luxuria Q. Hortensii, Fabij Gurgitis, Metelli Pij, ac Metelli pontificis maximi. Tum de
porco Troiano, de leporum ac cochlearum saginatione. Caput XIII.

Luxūs ac mol-
licies Q. Hor-
tensij.

Accipite & M. Varronis uerba de agricultura libro. III. qui cum de pa-
uonibus in uilla nutriendis loqueretur, sic ait: Primus hos Q. Horten-
sius augurali cœna dicit̄ posuisse. Quod potius factum tum luxuriose
q̄ seuerē boni uiri laudabant. Quem citō secuti multi, extulerūt eorū pretia, ut
oua eorū denarijs ueneant q̄nis, ipsi faciliē q̄nquagenis. Ecce res nō admiranda
solū, sed & pudenda: ut oua pauonū quinis denarijs ueneant, q̄ hodie non dicā
uilius, sed omīno nec ueneunt. Is Hortensius platanos suas uino irrigare cō-
sueuit: adeo, ut in quadā actione quam habuit cum Cicerone suscepta, precario
à Tullio postulasset, ut locum dicēdi pmutaret secum. Abire em̄ in uillā neces-
sario se uelle, ut uinū platano, quā in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed
fortē ad notā seculi sui nō sufficit Hortensius, uir aliq̄ ex professo mollis, & in
præcinctu ponens omnē decorem. Fuit em̄ uestitu ad munditiem curioso. Et
ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat: ubi se intuens, togam corpo-
ri sic applicabat, ut rugas, non fortē, sed industria locatas artifex nodus astrin-
geret: & sinus ex composito destuens, modū lateris ambiret. Is q̄ndam cum in-
cederet elaboratus ad speciē collegæ de iniurijs diem dixit, q̄ sibi in angustijs
obuius, offēsu fortuito structurā togæ destruxerat: & capitale putauit, q̄ in hu-
mero suo locū ruga mutasset. Ergo hoc p̄termisso, ad uiros uenio triūphales,
q̄s uictores gentiū luxuria uicit. Et ut taceā Gurgitem à deuorato patrimo-
nio cognoiatum, q̄a insignibus uirtutis secutæ uitia prioris compēsauit ætatis:
in quam foueā luxus & supbiæ Metellus Pius successuū cōtinuatione puenit:
Et ne multis morer, ipsa de eo Sallustij uerba subieci: At Metellus in ulteriorē
Hispaniā post annum regressus, magna gloria, cōcurrentibus undiq̄ uirili &
muli

Luxuria Fa-
bij Gurgitis,
& Metel. Pij.

A muliebri sexu, p̄ uias & tecta om̄ium uisebat̄. Cū quæstor C. Vrbinus, aliq̄q̄ cognita uoluntate eū ad coenā inuitauerāt, ultra Romanor̄ ac mortaliū etiam morē, curabāt, exornatis ædibus p̄ aulaea & insignia, scenisq̄ ad oñtationē histrionū fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modū tēpli celeberrimi. Præterea cū sedenti in trāsenna demissum Victoriæ simulacr̄ cum machinato strepitu tonitruū, coronā ei imponebat: tū uenienti, thure quasi deo supplicabat̄. Toga picta plerunq̄ amiculo erat ei accumbēti. Epulæ q̄sitiſsimæ, neq̄ p̄ om̄em modo prouinciā, sed trans maria ex Mauritania uolucr̄ & ferar̄ in cognita antea plura ḡna. Quibus rebus aliquantā partē gloriæ dēpserat, maxime apud ueteres & sanctos uiros, sup̄ba illa, grauiā, indigna Ro. imperio extimantes: Hæc Sallustius, grauissimus alienæ luxuriæ obiurgator & censor.

B Accipite inter grauissimas p̄sonas nō defuisse luxuriā. Refero em̄ pontificis uetustissimā coenam, q̄ scripta est in indice. III. Metelli illius p̄tificis maximi in hæc uerba: Ante diem. IX. Cal. Septembris, q̄ die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis strata fuerunt. Duobus triclinijs p̄tifices cubuerunt, Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacror̄, P. Scæuola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus, & L. Iulius Cæsar augur, qui eum inaugurauit. In tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia, uirgines uestales: & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sempronia socrus eius. Coena hæc fuit: Ante coenā echinos, ostreas crudas q̄tum uellent, peloridas, sphōdylos, turdū, asparagos, subtus gallinam altilem, patinam ostrear̄ peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterū sphōdylos, glycomaridas, urticas, ficedulas, lūbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In coena, sumina, sinciput aprugnum, patinam piscium, patinam fuminis, anates, querquedulae elixas, lepores, altilia assa, amyllum, panes Picentes. Vbi iam luxuria tūc accusaretur, quando tot rebus facta fuit coena pontificum? Ipsa uero edulium genera q̄ dictu turpia? Nam Cincius in suasione legis Fāniæ, obiicit seculo suo, q̄ porcum Troianum mensis inferant. Quem illi ideo sic uocabant, quasi alijs inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit.

C Exigebat hoc quoq̄ illa gulæ intēperantia, ut & lepores saginarentur teste Varrone, qui de agricultura libro. III. cum de leporibus loquerē, sic ait: Hoc quoq̄ nup̄ institutum, ut lepores saginarētur. cum exceptos ē leporario quidā in caueis & loco clauso faciant pingues. Si cui hoc mirum uidetur, q̄d ait Varro, lepores ætate illa solitos saginari, accipiat aliud quod maiore admiratione sit dignum, cochleas saginatas, quod idem Varro in eodē libro refert. Verba ipsa qui uolet legere, ubi debeat quærere indicauit. Neq̄ ego nunc antiquitati nos præferendos uel cōparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, asserens uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse q̄ nostro.

Saltandi cantandiq̄ Studium, atq̄ adeo ne histrionicam quidem apud uetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse.

Caput .XIII.

D S Vbi ecit Furius Albinus, antiquitatis nō minus q̄ Cecinna peritus: Miror te, inquit, non retulisse, q̄ta illis affluentia marinar̄ procurari solita fuerit copiar̄, cuius relatu maximam conuiuior̄ nostror̄ sobrietatē do

l ij ceres. Et

Luxuriosa
coena pontificis.

ceres. Et Cecinna: Profer, inquit, in medium quæ de hac quoque parte lectu
cōperisti. Ultra omnes enim polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingref
sus est: Vetusitas quædem nobis semper (si sapimus) adoranda est. Illa quippe secu
la sunt, quæ hoc imperium uel sanguine uel sudore pepererunt, quæ non nisi uirtu
tum faceret hubertas. Sed quæ fatendum est, in illa uirtutum abundantia, uirginis quæ
ætas illa non caruit, è quibus nonnulla nostro seculo moribus sobrietate correctæ
sunt. Et de luxu quædem illius temporis circa marinas copias dicere institueram, sed
quia in assertionem nostræ emendationis, alia ex alijs proferenda se suggerunt, de pi
scibus non omitto, sed differo, dum de alia lasciuiâ qua nunc caremus admoneo.

*Saltandi mos
ante triclinia
& alibi.*

Dic enim Hore qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius triclinium modo sal
tatricem uel saltatorem te uidisse meministi? At in illos saltatio certatim uel ab ho
nestis appetebatur. Ecce enim ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus,
inter duo bella Punica: ingenui, quid dicam ingenui? filij senatorum in ludum sal
tatorium comæbant, & illic crotala gestantes saltare discebant. Taceo quod ma
tronæ etiam saltationem non inhonestam putabant, sed inter probas quoque earum
erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis perfectionem. Quid enim ait
Sallustius, Psallere, saltare elegantius quam necesse est probe? Adeo & ipse Sem
proniam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime scierit. Nobilium uero filios, &
(quod dictum nefas est) filias quoque uirgines inter studiosa numerasse saltandi me
ditationem, testis est Scipio Africanus Aemilianus, qui in oratione contra legem
iudiciariam Tiberij Gracchi sic ait: Docent præstigias inhonestas, cum cina
dulis & sambuca psalterioque eunt in ludum histrionum, discunt cantare, quæ maiores
nostri ingenuis probro ducere uoluerunt. Eunt inque in ludum saltatorium inter cina
dos uirgines puerique ingenui. Hæc cum mihi quilibet narrabat, non poteram animum
inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cum ductus sum in ludum
saltatorium, plus medijsfidius in eo ludo uidi pueris uirginibusque quingentis.
In his unum (quo me reip. maxime misertum est) puerum bullatum, petitoris fi
lium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare, quam saltationem im
pudicus seruulus honeste saltare non posset. Vides quemadmodum ingemue
rit Africanus, quod uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est candida
ti, quem ne tum quidem spes & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se
suosque ab omni probro debuit uindicare, potuit coercere, quo minus faceret, quod
scilicet turpe non habebatur. Cæterum superius plerumque nobilitatem hæc propu
dia celebrare conquestus est. Sic nimirum M. Cato senatorem non ignobilem Cæci
lium spatiatorem & Fescenium uocat: eumque staticulos dare his uerbis ait: De
scendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in eundem:
Præterea cantat ubi collibuit, interdum Græcos uersus agit, iocos dicit, uoces
demutat, staticulos dat: Hæc Cato. Cui (ut uidetis) etiam cantare non serij homi
nis sic uidetur, quod apud alios adeo non inter turpia numeratum est, ut L. Syl
la uir tanti nominis, optime cantasse dicatur. Cæterum histriones non inter
turpes habitos, Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio & Aesopo
histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesque eorum sua solertia tuere
tur. Quod cum alijs multis, tum ex epistolis quoque eius declaratur. Nam illam
orationem quis est qui non legerit, in qua populum Romanum obiurgauit, quod
Roscio

*Cantandi stu
dium.*

Histriones.

Roscio gestum agēte, tumultuauerit: Et certe satis constat, cōtenderē eum cum ipso histrione solitū, utrū ille sapius eandē sententiā uarijs gestibus afficeret, an ipse eloquentiā copiam sermone diuerso pronūtiaret. Quæ res ad hanc artis suæ fidutiā Rosciū abstraxit, ut librum conscriberet, quō eloquentiā cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam L. Syllæ charissimus fuit, & anulo aureo ab eodē dictatore donatus est. Tanta autē fuit gratia & gloria, ut mercedē diurnā de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uero ex pari arte ducenties sestertiū reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cum Appius Claudius uir triumphalis, qui salius ad usque senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, quā inter collegas optime saltitabat. Ac priusquam à saltatione discedo illud adiiciā, Vno eodemque tempore, tribus nobilissimis ciuibus, non modo studium saltandi, sed etiam (si deus placet) peritiam qua gloriarentur fuisse, Gabinio consulari Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non dissimulāter obiecit, & M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idē Cicero defendit, & Licinio Crasso Crassi eius qui apud Parthos extinctus est, filio.

Al. histrionia.

Quāto in pretio fuerint apud paulo uetustiores Romanos pisces, & præsertim murena. C. d. .XV.

Sed de saltatione ueterum ad prædæ marinæ trāsire luxum Liciniorum me nomen admonuit, quos Murenas cognominatos, quod hoc pisce effusissime delectati sunt, satis constat. Huic opinioni M. Varro cōsentit, asserens eodem modo Licinios appellatos Murenas, quo Sergius, Orata cognominatus est: quod ei pisces qui auratæ uocantur, charissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autē ætate L. Crassi illius disertus, qui quæ grauis & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamē Crassus uir censorsius, nam cum Cn. Domitio censor fuit, cum supra ceteros disertus haberetur, effectusque inter clarissimos ciues princeps, tamen murenam in piscina domus suæ mortuam, atratus tanquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit. Neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiā (si deus placet) gloriatus est censor, piam affectu osamque rem fecisse se iactans. Piscinas autem quæ refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, L. Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert, M. Catonē, qui post Vticae perijt, cum hæres testamento Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius XL. milibus uendidisse. Accer

Al. L. Philippi

sebantur autem murenæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegyum à Messana despicit. Illic enim optimæ à prodigis esse creduntur, tam Hercule quam anguillæ. Et utraque ex illo loco, Græce *μαῦρα* uocantur, latine flutæ, quod in summo supernantes, sole torrefactæ curuare se posse & in aquam mergere desinunt, atque ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim, quæ multi magnique auctores murenas è freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid M. Varro in libro qui inscribitur Gallus, de murenis dixerit his uerbis: In Sicilia quoque (inquit) manu capi murenas flutas, quæ hæc in summa aqua præ pinguitudine fluitent: Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos & (ut ait Cæcilius) uallatā gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ com

pararent: Nec rarus hic Romæ piscis, ut p̄gre accitus erat. Auctor est Plinius, B
 Pli. li. 9. c. 17. C. Cæsarē dictatōrē cum triūphales cœnas populo daret, sex milia murenarū
 & Varro de à C. Hirio ad p̄odus accepisse. Huius Hirij uillā, quā non amplā aut latā, con-
 rerustica li. 3. stat propter uiuaria quæ habuit, quadragies sestertium uenundatā.
 cap. 17.

De acipensere, mullo, scaro, lupo.

Caput .XVI.

NEc acipēser, quē maria prodigis nutriūt, illius seculi delicias euasit. Et ut
 nliqueat sc̄do Punico bello celebre nomē huius piscis fuisse, accipite ut me
 minerit eius Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex p̄sona parasiti:

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
 Quam ego nunc sum, cuius hæc uentri portatur pompa:
 Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
 Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus. F

Et ne uilior sit testis poëta, accipite assertore Cicerone, in quo honore fuerit
 hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc sunt in
 dialogo de fato uerba Ciceronis: Nam cum esset apud se ad Lauernium Sci-
 pio unaquæ Pontius, allatus est fortè Scipioni acipenser, qui admodum rarò ca-
 pitur. Sed est piscis (ut ferunt) in primis nobilis. Cum autē Scipio unum & alte-
 rum ex his, qui eum salutatum uenerant, inuitasset, pluresquæ etiam inuitaturus
 uideretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste pau-
 corum hominum est. Nec inficias eo, temporibus Traiani hunc piscem in ma-
 gno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in naturali historia, cum de hoc
 pisce loqueretur, sic ait: Nullo nunc in honore est, quod quidē miror, cum sit ra-
 rus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nam temporibus Seueri prin-
 cipis, qui ostentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus uir ut eo seculo do-
 ctus, cum ad principem suum scriberet, faceretquæ de hoc pisce sermonem, uerba
 Plinij quæ supius posui, præmisit, & ita subiecit: Plinius (ut scitis) ad usquæ Tra-
 iani imperatoris uenit ætatem. Nec dubiū est, quod ait nullo honore hunc pi-
 scem temporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autē in pretio fu-
 isse, ego testimonijs palam faciam, uel eo magis, quod gratiam eius uideo ad epu-
 las quasi postliminio redisse. Quippe qui dignatione uestra cum intersum con-
 uuiuo sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis ministris cum tibicine intro-
 ferri. Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id uerum esse maximus re-
 rum naturalium indagator Nigidius Figulus ostēdit, in cuius libro de anima-
 libus quarto ita positum est: Cur alij pisces squama secunda, acipenser aduersa H
 sit: Hæc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij principis sui laudando notat,
 prodens uenerationem qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum ti-
 bicinis cantu, quasi quadam non deliciarum, sed numinis pompa. Sed ut mi-
 nus miremur acipenserem graui pretio taxari solitum, Asinius Celer uir con-
 sularis (ut idem Sammonicus refert) mullum unum septem milibus nummum
 mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi eo magis licet æstimare, quod Pli-
 nius Secundus temporibus suis negat faciliè mullum repertum, qui duas pon-
 do libras excederet. At nunc et maioris ponderis passim uidemus, & p̄tia hæc
 infana nescimus. Nec cōtenta illa ingluuius fuit maris, sui copijs. Nam Octa-
 uius præfectus classis, sciens scarum adeo Italicis littoribus ignotum, ut nec no-
 men Lati

Pli. li. 9. c. 17.

Mullus.

Libr. 9. ca. 17.

Scarus.

men Latinum eius piscis habeamus, incredibilem scarorū multitudinem in uarijs nauibus huc aduectam inter Hostiam & Campaniæ littus in mare sparsit: miroq; ac nouo exēplo pisces in mari tanq; in terra fruges aliquas seminauit. Idemq; tanq; summa in hoc utilitatis publicæ uerteret, quinquennio dedit operam, ut si quis inter alios pisces scaræ fortè cepisset, incolumē confestim & inuiolatū mari redderet.

Quid stupemus captiuā illius seculi gulam seruissē mari, cum in magno uel dicā maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amne pisces: quod equidē cur illis ita uisum sit ignoro. Fuisse autē etiā M. Varro ondit, qui enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictū gignantur, pisci Tiberino palmā tribuit his uerbis in libro rerū humanarū. XI. Ad uictum optima fert, ager Cāpanus frumentum, Falernus uinum, Cassinas oleū, Thusculanus ficum, mel Tarētinus, piscē Tiberis: Hæc Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus. Sed inter eos ut suprā dixi præcipuū locum lupus tenuit, & quidem is, qui inter duos pōtes captus esset. id ondunt cum multi alijs, tum etiā C. Titius uir ætatis Lucilianæ in oratione qua legem Fanniā suasisit. cuius uerba ideo pono, quia non solū de lupo inter duos pōtes capto erunt testimonio: sed etiam mores, quibus pleriq; tunc uiuebant, facillè publicabunt. Describens em̄ homines prodigos in forum ad iudicandū ebrios cōmeantes, quæq; soleant inter se sermocinari, sic ait: Ludunt alea, studiose unguentis delibuti, scortis stipati. Vbi horæ. X. sunt, iubent puerū uocari, ut comitiū eat percontatū: qd in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, q̄t tribus iusserint, q̄t uetuerint. Inde ad comitiū uadunt, ne litē suā faciant. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam nō impleant, quippe qui uelicā plenā uini habeāt. Veniunt in comitiū tristes, iubent dicere. Quorū negotium est, narrāt. Iudex testes poscit. Iplus it mictum. Vbi redit, ait se omnia audiuisse. Tabulas poscit. Lrās inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eunti in cōsiliū, ibi hæc oratio: Quid mihi negotij est cum istis nugatoribus potius, q̄ potamus mulsum mistum uino græco, edimus turdū pingue, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit: Hæc Titius. Sed & Lucilius acer & uiolentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregij saporis, qui inter duos pontes captus esset, eumq; quasi liguritorem catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. Proprie autem catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum uenirent, catillos liguribāt.

Lucilij uersus hi sunt:

Fingere præterea afferri quod quisq; uolebat,
 Illum sumina ducebant, atq; altilium lanx,
 Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

De legibus latis contra luxuriam ueterum Romanorum. Caput .XVII.

Longum fiat si enumerare uelim, q̄t instrumēta gulæ inter illos uel ingenio excogitata sint, uel studio confecta. Et hæc nimirum causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad populū ferebantur: & imperari cœpit, ut patentibus ianuis pransitare & cœnitere. Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autē omnium de cœnis lex ad populū Orchia puenit. Quā tulit C. Orchius tribunus plebis de se-

natus sentētia, tertio anno q̄ Cato cēlor fuerat. Cuius uerba (q̄a plura sunt) præ-
 tereo. Summa autē eius p̄scribat numerū conuiuariū. Et hæc ē lex Orchia, de
 qua Cato mox orōnibus suis uociferabat: q̄ plures, q̄ p̄scripto eius caueba-
 tur, tum ad cenā uocarent. Cumq̄ autorē nouæ legis aucta necessitas im-
 ploraret, post annum. XXII. legis Orchia, Fannia lex lata ē, anno post Romā
 conditā, sc̄dm Gellij opinionem. D. LXXXVIII. De hac lege Sāmonicus Se-
 renus ita refert: Lex Fannia sanctissimi† Augusti ingenti om̄ium ordinū con-
 sensu puenit ad populum. Neq̄ eam p̄tores aut tribuni, ut pleraq̄ alias, sed ex
 om̄i bonorū cōsilio & sentētia, ipsi consules p̄tulere, cum resp. ex luxuria conui-
 uiorū maiora q̄ credi potest detrimenta pateret. Siq̄dem eò res redierat, ut gu-
 la illecti pleriq̄ ingenui pueri, pudicitia & libertatem suam uenditarent: pleri-
 que ex plebe Ro. uino madidi in comitium uenirent, & ebrij de reip. salute cō-
 sularent: Hæc Sāmonicus. Fannia legis seueritas in eo supabat Orchia legē, q̄
 in superiore numerus tm̄modo cenantiū cohibebat, licebatq̄ sc̄dm eā unicuiq̄
 bona sua inter paucos cōsumere. Fannia autē & sumptibus modū fecit affibus
 centū. Vñ à Lucilio poëta festiuitatis suæ more cētullis uocat. Fannia legē
 post annos decē & octo lex Didia cōsecuta est. Eius ferūdæ duplex fuit causa:
 Prima & potissima, ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneret,
 Italis æstimantibus Fannia legē, non in se, sed in solos urbanos ciues esse con-
 scriptam. Dein, ut nō soli q̄ prandia cenas ue maiore sumptu fecissent, sed etiā
 qui ad eas uocati essent, atq̄ om̄ino interfuissent, pœnis legis tenerent. Post
 Didiam Licinia lex lata est à P. Licinio Crasso diuite. Cuius ferūdæ proban-
 dæq̄ tantū studiū ab optimatibus impensum est, ut cōsulto senatus iuberetur,
 ut ea tm̄modo promulgata priusq̄ trinundino cōfirmaretur, ita ab om̄ibus ob-
 seruaret, quasi iam populi sentētia cōprobata. Lex uero hæc paucis mutatis in
 plerisq̄ cum Fannia cōgruit. In ea em̄ ferenda quæsitā est nouæ legis autoritas,
 exolescente metu legis antiquioris, ita Hercules, ut de ipsis. XII. tabulis factū est,
 quarū ubi contemni antiq̄tas cœpit, eadē illa q̄ illis legibus cauebant, in alia la-
 torū nomina transierunt. Sed legis Liciniae summa, ut Calendis, Nonis, nundi-
 nis Romanis, cuiq̄ in dies singulos. XXX. duntaxat asses edundi causa cōsu-
 mere liceret. Cæteris uero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponere-
 tur, q̄ carnis aridæ pōdo tria, & salsamentorū pōdo libra, q̄ ex terra, uite, ar-
 bore ue natū sit. Video qd̄ remordeat. Ergo iudiciū sobriū seculi est, ubi tali
 p̄scripto legum cœrceat expensa cenarū. Nō ita est. Nam leges sumptuariae à
 singulis ferebant, qui totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi pessimis effulsi-
 misq̄ moribus uiueret, profecto opus ferundis legibus non fuisset. Vetus uer-
 bum est: Leges (inq̄) bonæ ex malis moribus procreant. Has sequitur lex
 Lex Cornelia Cornelia, & ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sylla dictator: in qua non
 conuiuiorū magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus, uerū minora
 pretia rebus imposita, & quibus rebus dii boni, q̄q̄ exq̄sitis & penè incogni-
 tis gn̄ibus deliciarū. Quos illic pisces, quasq̄ offulas nominat. Et tamen pretia
 illis minora cōstituit, ausim dicere, ut uilitas eduliū, animos hominū ad paran-
 das opsoniorū copias incitaret: & gulæ seruire, etiam qui paruis essent facultati-
 bus, possent. Dicam plane qd̄ sentio: Apprimè luxuriosus mihi uidet & prodi-
 gus, cui

A gus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponant. Itaq; tanto hoc seculū ad oēm incōrinentiā promptius, ut pleraq; earū rerū quæ Syllana lege, ut uulgo nota, comprehendunt, nemo nostrū uel fando cōpererit. Sylla mortuo, Lepidus cōsul legē tulit & ipse cibariā. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat.

*Lex à Lepido
lata.*

Dehinc paucis interiectis annis, alia lex puenit ad populum, ferente Antio Restione: quam legē, quæuis esset optima, obstinatio tamē luxuriæ, & uitiorum firma cōcordia, nullo abrogante irritā fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur, eum quādiu uixit, foris postea non recoenasse, ne testis fieret contēptæ legis, quam ipse bono publico ptulisset. His legibus an numerarē edictū de sumptibus ab Antonio propositum, quod post triumuir fuit,

*Lex Antij Re
stionis.*

*Antonij edi-
ctum.*

B ni indignū crederē inter cohibentes sumptus Antonio locum facere: cuius expensæ in cenā solitæ cōferri, sola unionis à Cleopatra uxore cōsumpti æstimatione supatæ sunt. Nam cum Antonius quicquid mari, aut terra, aut etiā coelo gigneretur, ad satiandā ingluuiem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet: eaq; re captus, de Romano imperio facere uellet Aegyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaret, sponsione prouocauit, insumere se posse in unam cenā festertium cēties. Id Antonio mirum uisum. nec moratus, sponsione cōtendit, dignus culina Numatio Planco, quod tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra p̄tentās Antonium, pollucibilē sane cenā parauit, sed quam non miraret Antonius, quippe quod omnia quæ apponebant, ex quotidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridēs, phialā poposcit, cui aceti nōnihil acris infudit, atq; illic unionē demptū ex aure altera festinabūda demisit: eumq; mature dissolutū, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et quæuis eo facto sponsione uicisset, quippe cum ipsa margarita centies festertium sine cōtentione eualuisset, manum tñ & ad alterius unionis aurem similiter admouit, nisi Numatius Plācus iudex seuerissimus supatum Antonium mature pronuntiaisset. Ipse autē unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, quod qui supfuit postea uicta regina & capta Aegypto, Romā delatus, dissectusq; est, & factæ ex una margarita duæ, impositæq; simulacro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

De nucum generibus.

Caput .XVIII.

D Dhuc dicēte Furio, scdæ mēfæ illata bellaria nouo sermoni principiū dederūt. Symmachus em̄ duas atrectās manu nuces, uellē (inquit) ex te audire Serui, tanta nucibus noīa quæ causa uel origo uariauerit, aut unde tot mala cū hac una appellatione uocitent, fiant tñ seorsum diuersa tā uocabulo quæ sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo, quæ tibi memoria crebræ lectio nis occurrūt. Et Seruius: Nux ista iuglans scdm̄ nonnullorū opinionē à iuuando, & à glāde dicta existimat. C. Ballus vero in libro de significatione uerborum hoc refert: Iuglās arbor dicta in est, p̄inde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore quæ glans est. Hunc fructū antiq; illi, quæ egregiū glandicq; similē, ipsamq; arborē deo dignā existimabant, Iouis glandē appellauerunt, quæ nunc lris interlisis iuglans noīatur. Cloatius autē Verrius in libro à Græcis tractorū ita memorat: Iuglās quasi dijuglans, id est διῶς βάλανος, sicut Theophrastus ait. Hanc Græci etiam basilicam uocant.

Iuglans.

Basilica.

I v Nux

*Nux auellana
sive prænestina*

Nux hæc auellana seu p̄nestina, q̄ est eadē, ex arbore est q̄ corylus dicit̄, de qua Vergilius dixit: Corylum fere. Est autē natio hoīm iuxta agr̄ Prænestinum, q̄ Carsitani uocant̄ *αὐρὴ π̄ν̄ καρυῶν*. Cuius rei meminit Varro in Logistorico, q̄ inscribit̄, Marius de fortuna: Inde scilicet prænestinæ nucs. Est & illud apud Næuium in fabula Ariolo: Quis heri apud te Prænestini & Lanuuii hospites suapte utrosq̄ decuit acceptos cibo, alteris inanē bullā madidā dari, alteris nucs in procliuiū profundere. Hanc autē nucē Græci Ponticā uocant, dū unaquæq̄ natio indit huic nuci nomē ex loco, in q̄ nascit̄ copiosior.

Nux Pontica.

Nux castanea

Nux castanea de qua Vergilius, Castaneasq̄ nucs, uocat̄ & heracleotica. Nā uir doctus Oppius in libro quē fecit de syluestribus arboribus sic ait: Heracleotica hæc nux, quam q̄dam castaneā nominant, itemq̄ Pōtica, atq̄ etiam quæ dicunt̄ basilicæ iuglandes, germina atq̄ flores agunt similiter ἴσδ̄em temporibus q̄bus Græcæ nucs. Nunc dicēdum est q̄ sit Græca nux, ac simul hoc dicens, amygdalā de lance tulit & oñdit, nux græca hæc est, quæ & amygdala dicitur. Sed & Thalia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinatore Græcor̄ libro. III. cum sic ait: Nux græca amygdala. Acca ṽo in supplicatione: Nucem græcam, ait, fauumq̄ adde quantum libet. Nucem molluscā licet hyemis nobis tēpus inuideat, tñ quia de nucibus loq̄mur, indictā nō relinq̄mus. Plautus in Calceolo sic eius meminit: Molluscā nucē super eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat q̄dem, sed q̄ sit mollusca nux, nō exprimit. Est autē persicum q̄d uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet q̄ cæteris oñibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius uir lōge doctissimus, in edulio q̄d inscribit̄ moretum. Nā cum loq̄tur de hortulano faciente moretum, inter cætera q̄ eò mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis: Admisce tu Acca basilicis hæc, nux partim, Partim persica. q̄d nomen sic deniq̄ fertur. Propterea q̄ qui quondam cum rege Ponti, Nomine Alexandro Magno fera prælia bello In Persas retulere suo, pōst inde reuentū Hoc genus arboris ī prælatis finibus Graijs Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes: Mollusca hæc nux est, ne quis fortē inscius erret.

Nux græca.

Mollusca nux

Nux Tarētina dicit̄, quæ ita mollis est, ut uix atrectata frangatur. De qua in libro Faborini sic reperitur: Itemq̄ quidam Tarentinas oues uel nucs dicunt, quæ sunt terētinae à Tereno, quod est Sabinor̄ lingua molle. Vnde Terentios quocq̄ dictos putat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiā Horatius potest uideri incidere, qui ait: Et molle Tarentum.

Nux Tarentina.

Nux pinea hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Cistellaria: Qui ē nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

Nux pinea.

De generibus malorum & pirorum. Caput .XIX.

*Nucs et mala
quæ quo distēt.*

ET quia mala uidemus admista bellarijs, post nucs de malorum generibus differendū est. Sunt de agricultura scriptores, qui nucs & mala sic diuidunt, ut nucs dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est: Malum uero, quod foris habeat quod ē esui, & durū intus includat. Sc̄dm hanc definitionem persicum, q̄d Sueuius poëta superius inter nucs numerat, magis erit inter mala numerandū. His p̄missis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius ordinatore Græcor̄ libro quarto ita di-

A to ita diligenter enumerat: Sunt autē gñā malorū, armenium, cotonium, citreū, couimellium, conditium, *ἐπιμελις*, musteum, martianum, orbiculatum, ogranum, præcox, pannuceum, punicum, pſicum, qrianum, profiuum, rubrum, scā-dianum, syluestre, sirutium, tibur, uerianum. Vides pſicum à Cloatio inter mala numeratum, qđ nomen originis suæ tenuit, licet iam dudum nri soli germen sit. Qđ autē ait idē Cloatius, citreum, & ipsum pſicum malum est, scđm Vergiliū: Felicis mali qđ nō pstantius ullum. & reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergiliū, accipite qđ Oppius in libr. de syluestribus arboribus dicat: Citrea item malus & pſica, altera generat in Italia, & in Media altera. Et paulo pōst de citreo loquens, ait: Est autē odoratissimum, ex quo interiectū ueſti, tineas necat. Fertur autem uenenis cōtrarium, qđ tritum cum uino purgati

B one uirium suarū bibentes seruat. Gñantur autē in Perside omī tpe mala citrea. Alia em præcarpunt, alia interim matureſcunt. Vides hic & citreum noīari, et omīa signa poni, qđ de eo Vergilius dixit, licet nomē citrei ille nō dixerit. Nam et Homerus qđ citreum *κίτρον* appellat, oñdit eē odoratū pomū *κίτρον ἀγρὸν καλοῦ ὀδωδῆ*. Et quod ait Oppius inter ueſtē poni citreum, idē significat & Homerus cū dicit *κίτρα*. Hinc & Næuius poēta in bello punico ait citrosam ueſtē.

Malorum genera.

Pira hæc qđ uidemus, uarietas noīm numerosa discernit. Nam idē Cloatius sic eorū uocabula describit: Antianū, cucurbitinū, ciritū, ceruifca, calculosum, crustumniū, decimanū, græculū, lollianū, lanuuinū, laureū, lateresianū, marapium, milesium, myrteū, næuianū, orbiculatū, præcianū, rubile, signinum, tullianum, titianū, turrinianū, timosum, præcox, uolemiū, mespiliū serz, sementinum

C serz, sextilianum serz, tarentinum serz, ualerianum serz.

Pirorum genera.

De ficuum ac olearum uuarumq; generibus.

Caput .XX.

A Dmonēt nos & fici aridæ, ut enumeremus gñā ficorū: eodem Cloatio nos de his, ut de alijs, instruēte. Sic em diuersas ficus diligētiae suæ more dinumerat: Africa, albula, harundinea, asinastra, atra, palusca, augusta, bifera, carica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria herculanea, lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numidica, pulla, pōpeiana, pcox, tellana, atra. Sciendū qđ ficus alba ex felicibus fit arboribus: cōtrā, nigra ex infelicibus. Docēt nos utrunq; pōtifices. Ait em Veranius de v̄bis pontificali bus: Felices arbores putant esse, quercus, æsculus, ilex, † supus, fagus, corylus,

D sorbus, ficus alba, pirus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinius autem Priscus in ostentario arborario sic ait: Arbores qđ inferūm deorū, auertentiūq; in tutela sunt, eas infelices noīant. Alternū sanguinē felicem, ficum atrā, quæq; baccā nigrā, nigrosq; fructus ferūt, itemq; acrifoliū, pirz syluaticū, † pruscū, rubum, sentesq; qbus portēta prodigiaq; mala cōburi iubere oportet. Quid qđ ficū tanqđ nō pomū secerni à pomis apud idoneos repimus? Afranius in Selia: Pomū, holus, ficum, uuā. Sed & Cicero œconomicō lib. III. Neq; serit uitem, neq; qđ sata est diligenter colit: oleum, ficus, poma, non habet. Nec hoc ignorā dum est, ficum solam ex omībus arboribus non florere. † Lacte proprie ficorū

Al. suber.

Al. prunum.

Al. lactis.

diciť. Grossi appellantur fici, qđ non matureſcunt, hos Græci dicunt *ὀλίβδης*. M. Attilius: In milibus tot ficorum non uidebitis grossum. Et paulo pōst ait: Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Et Posthumius Albinus annali primo de Bruto:

de Bruto: Ea causa sese stultū brutūq; faciebat, grossulos ex melle edebat. E
Olearū gene. Olearū genera hæc enumerant: Africana, albigerus, Aquilia, Alexadrina, E
 Aegyptia, culminea, cōditiua, Liciniana, Orchas, oleaster, paulia, Paulia, radi-
Uuarum gene us, Salentina, Sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt gñā: Aminea, scili-
ra. cet à regione. nam Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum est: asinusca, atrusca, al-
 buierus, albena, apiana, apicia, bumāmia, aut (ut Græci dicūt) *εὐμαδῶς*, duraci-
 na, labrusca, melampsihia, maronia, mareotis, numentana, præcia, prannia, psi-
 thia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Præ-
 textatus, Vellē Seruium nrm diutius audire, sed hora nos getis admonet, ut ex
 orto iubare eloqo Symmachi domi suæ fruamur. atq; ita facta discessio est.

IN LIBRVM QVARTVM.

Quemadmodum libro præcedenti pontificij iuris expertissimum fuisse Vergilium Prætextatus ostendit, ita hoc li-
 bro quantus in rhetorica idem poeta fuerit, demōstrat Eusebius. Verum quota pars horum seruata ab interitu est: quan-
 do & principium & finis, cum alijs tam multis desiderantur, ut uix sextam libri huius partem superesse sit uerisimile.
 Utinam uero, aut casu, aut studiosorum industria aliquando contingat, ut hæc, si non omnibus modis, at aliqua certe ex
 parte integritati suæ restituantur. Id quod tum demum fieri licuerit, sicubi forte emendatius aliquid ex puluerulentis
 istuc bibliothecis eruatur exemplar. Alioqui, aut ego plane desipio, aut fieri istis non potest. F

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

stris Saturnaliorum liber quartus.

De affectu mouendo ex habitu personæ. Caput .I. G*Pathos ex ha-
bitu.*

Ec magis incepto uultum sermōe mouet, Quam
 si dura silex, aut stet Marpesia cautes. Tandē cor
 ripuit sese, atq; inimica refugit. Item pathos est &
 in hoc uersu, Obstupui, stet eruntq; comæ, et uox
 faucibus hæsit. Sed & tota Daretis fatigatio habi-
 tu depingitur: Ast illum sidi æquales genua ægra
 trahētem, Quassantemq; utroq; caput, crassumq;
 cruorem Ore eiectantem. Sociorum quoq; eius
 trepidationem breuiter ostendit, Galeam' que en-
 semq; uocati Accipiunt, quasi non spontē accepturi munus, quod erat damnū
 uerecundiæ. Ex eodem gñe est illud: Totoq; loquentis ab ore Scintillæ absi-
 stunt, oculis micat acribus ignis. Est & in descriptione lāguoris habitus, ut est
 tota descriptio pestilētiæ apud Thucydidem. Et, Labitur infelix studiorū atq;
 immemor herbæ Victor equus, & Demissæ aures, incertus ibidem Sudor, et
 ille quidem moriturus frigidus. Est inter pathe & pudor, ut circa Deipho-
 bum pauitātem, & dira regentem Supplicia. Et luctus habitu prodit, ut in Eu-
 ryali matre, Excussi manibus radij, reuolutaq; pensa, Euolat infelix. Et Latinus
 quia miratur, Defixa obtutu tenet ora. Et Venus quia rogatura est, Triftior et
 lachrymis oculos suffusa nitentes. Et Sibylla quia insanit, Subitō nō uultus, nō
 color unus, Non comptæ mansere comæ.

Pathos tenere ipso orationis quomodo exprimitur. Caput .II.

Nūc ui

A Nunc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Oportet enim ut oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur, quæ à Græcis *ὀργῆς* & *ἰσχυρῆς* appellatur. Horum alterz accusatori necessarium est, alterz reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non convenit. Ideo apud Vergilium Iuno sic incipit: Quid me alta silentia cogis Ruperes? Et alibi. Me ne incepto desistere victam? Et alibi: Heu stirpem inuisam & fatis contraria nostris Fata Phrygum? & Dido, Moriemur inultæ? Sed moriamur ait. Et eadem, Pro Iuppiter ibi Hic ait. & Priamus, At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis. Nec initium solum tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica, & breuibus sententijs & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter æstus iracundiæ, fluctuare.

De oratione
pathetica.

B Vna ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo sit: Heu stirpem inuisam. Initium ab ecphresi. Deinde sequuntur breues interrogatiunculæ: Num Sigeis occumbere campis? Num capti potuere capi? num incensa cremauit Troia uiros? Deinde sequitur hypbole: Medias acies, mediosque per ignes Inuenere uiam. Deinde ironia: At credo mea numina tandem Fessa iacent: odijs haud exaturata quieui. Deinde ausus suos inefficaces queritur, Per undas Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto. Secunda post hæc hyperbole: Absumptæ in Teucros uires coelique marisque. Inde dispersæ querelæ, Quid syrtes aut scylla mihi, quid uasta charybdis Profuit? Iungitur inde argumentum à minore, ut pathos augeat: Mars perdere gentem Immanem Lapithum ualuit. Minor scilicet persona. ideo illud sequitur: Ast ego magna Iouis coniuux. Deinde cum causas quoque contulisset, quanto impetu dea dixit: Infelix quæ memet in omnia uertit? Nec dixit, non possum perdere Aeneam, sed, uincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendum: & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire contenta est:

Exemplum orationis
patheticæ
cæ. 7. aenei.

C Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regum.

D Post hæc in nouissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit: Sanguine Troiano & Rutulo dotabere uirgo. Et prius argumentum à simili conueniens ex precedentiibus: Nec face tamen Cyllæis pugnans ignes enixa iugales. Vides quæ sæpe oronem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quia ira quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orones misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam: An miseri fratris letum ut crudele uideres? Et idem cum auget inuidiam occisorum pro se amicorum, Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocantem Muranum. Et idem cum miserabilem fortunam suam faceret, ut uicto sibi parcere, Vicisti, et uictum tedere palmas Ausonij uidere. Idem: Quos minime uellem. Et aliorum preces orantium uitam, Per te, pro qua te tale genuere parentes. & similia.

Pathos ab ætate, a fortuna, debilitate, loco, tempore. Caput .III.

Nunc dicamus de habitu pathos, quod est uel in ætate, uel in debilitate, et cæteris quæ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiam moueret. Ab infantia: Infantumque animæ flentes in limine primo.

Pathos ab
ætate.

primo. A pueritia: Infelix puer atq; impar congressus Achilli. Et, Paruumq; patri tendebat Iulum. Vt non minus miserabile sit periculum in paruo, q̄ in filio. Et, Superest cōiunx' ne Creusa: Ascaniusq; puer: Et alibi: Et parui calus Iuli. A iuuenta ꝑo: Impositiq; rogis iuuenes ante ora parētum, Pubentesq; genæ, iuuenili in corpore pallor. A senectā: Dauni miserere senectæ. & Ducit infelix æuo confectus Aletes. & Caniciem multo deformat puluere. Mouit & à fortuna modò misericordiā, modò indignationem. Misericordiā: Tot quondam populis terrisq; supbum Regnatorem Asiæ. & Sinon, Et nos aliqd nomenq; decusq; Gessimus. & Ausonijq; olim ditissimus aruis. Indignationem uero ex uerbis Didonis: Et nostris illuserit aduena regnis. Eleganter em̄ ex contēptu Aenæ auget iniuriam suam. & Amata, Exulibus' ne datur ducēda Lauinia Teucris: & Numanus: Bis capti Phryges. Mouit pathos misericordiæ & ex debilitate: Ex quo me diuū pater atq; hominū rex Fulminis afflauit uētis, & cōtigit igni. & alibi: Et trūcas inhonesto uulnere nares, et de Mezentio: Attollit in ægrū Se femur. & Huc caput atq; illuc humero ex utroq; pepēdit. & Te decisa suum Laridæ dextera quærit, et, Acerq; cruēto Puluere perq; pedes traiectus lora tumentes. Mouit pathos misericordiæ frequēter & à loco: Cum uitā in syluis inter deserta ferarū Lustra domosq; traho. & Libyæ deserta pagro. & At nos hinc alij sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam, & rapidū Cretæ ueniemus Oaxem. & illud egregie & breuiter: Ter circū Iliacos raptauerat Hectora muros. Iliacos, id est patriæ muros, q̄s ipse defenderat, pro q̄bus efficaciter ꝑ decem annorū spatia pugnauerat. & illud, Nos patriam fugimus. & Littora cum patriæ lachrymās portusq; relinquo. & Dulces moriens reminiscit Argos. & Ignarū Laurens habet ora Mimāta, Lyrnesi domus alta solo Laurente sepulchrū. Et ut Agamemnonē indigne oñderet occisum, assumpsit locū: Prima inter limina dextra Oppetit. & illud, Mœnibus in patrijs atq; inter tuta domorū. Sacer uero locus ꝑcipue pathos mouet. Occisum inducit Orphea, & miserabiliorē interitum eius à loco facit: Inter sacra deūm, nocturniq; orgia Bacchi. & in euerfione Troiæ, Perq; domos & religiosa deorū Limina. Cassandræ quoq; raptum uel diminutionem q̄ miserabilem facit sacer locus: Ecce trahebat à templo adytisq; Mineruæ. & alibi, Diuæ armipotētis ad arā Procubuit. Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidētis expimeret: Excipit incautū, patriasq; obtruncat ad aras. Et Venus q̄ Aeneas in mari uexaretur ira Iunonis, q̄ inuidiose queritur Neptuno de loco: In regnis hoc ausa tuis: Fecit sibi pathos sæpe et ex tempore: Priusquam Pabula gustassent Troiæ Xāthumq; bibissent. Et Orpheus miserabilis ex longo dolore, Septē illum totos ꝑhibent ex ordine mēses. & Palinurus, Vix lumine quarto Prospexi Italiam, et Achimenes, Tertia iam lunæ se cornua lumine complēt. & Septima post Troiæ excidium iam uertitur æstas.

Pathos a causa, modo, & materia. Caput .IIII.

A tempore.

FRequens apud illum pathos à causa. Reuera enim plerunq; efficit causa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. ut Cicero in Verrē: Qui ob sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim non tam rogari, aut pecuniam exigere, quàm ob hanc causam indignum erat.

Et De

A Et Demosthenes cum querit quendam inuidiam circumuentum, ex causa auget inuidiam. Circumuenit, inquit, arbitrum, qui inter me atque se integre iudicauerat. Ergo et Vergilius egregie saepe ex hoc loco traxit affectum. Occidit, inquit, in acie Galesus. Hoc per se non est dignum misericordia belli tempore, sed admouit causam, Dum paci medium se offert. Idem alio loco, Sternitur infelix. Deinde subiicit causam miserabilem: Alieno uulnere, id est cum in alium telum esset emissum. Et cum Palamedem indigne occisum uellet, Quae falsa sub prodicione Pelasgi Infantum infando indicio, quia bella uetabat, Demisere neci. Et Aeneas ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit. Et pariter comitumque onerumque timentem. Quid Iapix ut contemptis caeteris artificibus inglorius (quemadmodum poeta ait) uiueret, qualis causa proponitur? Ille ut depositi proferret fata parentis. Ex eodem genere est, Fallit te incautum pietas tua. Haec enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. Sed Aeneas cum hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit? Qui sanguine nobis Hanc patriam peperere suo. Nec non & indignatio demonstratur a causa, ut illic: Multa gemens, ignominiam plagasque superbi Victoris, tum quos amisit inultus amores. Et illud a causa est ex effectu indignantis, An solos tangit Atreides Iste dolor? solisque licet capere arma Mycenis? Et illud, At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia: Vendidit hic auro patriam, Quisque ob adulterium caesi, Nec partem posuere suis.

Ad pathos mouendum nec duos illos praetermisit locos, quos rhetores appellant *A modo.* a modo & a materia. Modus est cum dico, occidit manifeste uel occulte: Materia est cum dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiam Mediae facit, se pulsatum cothurno: Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo statuae impositum. Vergilius non minus euidenter, Altaria ad ipsa tremantem Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati. Et, Capulo tenuis abdidit enses. Et illa omnia a modo sunt, Rostroque immanis uultur adunco Immortale iecur tendens, & reliqua. Et, Quos super atra silex iam iam lapsura cadenti Imminet assimilis. Sed & misericordiam a modo saepe commouet, ut de Orpheo: Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud, Obruit auster aqua inuoluens nauemque uirosque. Et, Saxum in gens uoluunt alij. Et, Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis. Et in Georgicis: Nec uia mortis erat simplex. & caetera in descriptione morbi. Sed & *A materia.* materia apud rhetores pathos mouet, ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atque ibi inclusum fumo necatum. Hoc enim a materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno. & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit & cum flagellis caesum queritur ciuem Romanum. Inuenies idem apud Vergilium, At pater omnipotens densa inter nubila telum Contorsit, non ille faces nec fumea taedis, & reliqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit, ex huius autem uera & uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus, ex quibus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur, ut in Turno ab aetate: Miserere parentis Longaui. A loco: Quem nunc moestum patria Ardea longe Diuidit. Et circa Cassandram ex modo, Ecce trahebat. Ex habitu corporis, Passis Priameia uirgo Crinibus. Ex

nibus. Ex loco: A tēplo adytisq; Mineruæ. Et circa Agamemnonem à patria, Ipse Mycenæus. A fortuna, Magnorū ductor Achiuūm. A necessitudine, Cōiugis infandū. A loco, Prima intra limina dextra. Tacite q̄q; quasi p̄ definiti onem pathos mouerè solet, cum res q̄ miserationem mouet, nō dilucide dicit, sed datur intelligi, ut cum Mezentius dicit: Nunc alte uulnus adactum. Quid em̄ aliud ex hoc intelligendū est, q̄ hoc altum uulnus esse amittere filium? Et rursus idē: Hæc uia sola fuit qua p̄dere posses. Sed hic scilicet accipiendum est perire, esse amittere filium. Et Iturna cum querit, q̄ adiuuare fratrem prohi beat, Immortalis ego. Quid em̄ sequitur: non est immortalitas in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim definitionis hñt, & à poëta eleganter introducta sunt.

Pathos a simili.

Caput .V.

SVnt & in arte rhetorica ad pathos mouēdum etiā hi loci, q̄ dicuntur circa rem, et mouendis affectibus p̄oportuni sunt. Ex q̄bus primus est à simili. Huius species sunt tres, exemplum, parabola, imago: Græce ἰσοδοξία, *Pathos ab exemplo.* ἰσοδοξία, ἰσοδοξία. Ab exemplo, Vergilius: Si potuit manes accersere coniugis Orpheus Threicia fretus cithara fidibusq; canoris, Si fratrem Pollux alterna morte redemit. Quid Thesea? magnum Quid memorem Alciden? Antenor potuit medijs elapsus Achiuis. Hæc em̄ om̄ia misericordiam mouēt, qm̄ indignum uidet negari sibi, qd̄ alijs indultum est. Deñ uide unde auget inuidiam: Si potuit manes accersere cōiugis Orpheus. Habes causam disparem: manes illic cōiugis, hic patris: illic accersere, hic uidere. Threicia fretus cithara, Hic misericordiam eius irrisit. Si fratrem Pollux alterna morte redemit, Itq; reditq; uiam totiens, Hoc iam à modo: Plus est em̄ sæpe ire q̄ semel. Quid Thesea? magnum Quid memorem Alciden? Hic propter egregias p̄sonas nō habuit qd̄ minueret, uel qd̄ augeret: uerū quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cum ijs esse cōmune: Et mi genus ab Ioue summo. Simile est & illud ab indignatiōe: Quid enim (ait Iuno) Pallas' ne exurere classem Argiuūm? Iam hoc plus est, classem uictricem, q̄ reliq̄as fugientiu. Deñ causam minuit: Vnius ob noxam et furias Aiacis Oilēi. Quam minuit, ut noxam diceret, qd̄ leuis culpæ nomē est: & unius, q̄ facile possit ignosci: & furentis, ut nec culpa sit. Et alibi: Mars p̄dere gentem Immanē Lapithūm ualuit. Vides easdē obseruatiōes, gentē & immanē. Deñ aliud exemplū: Cōcessit in iras Ipse deūm antiquā genitor Calydonā Dianæ. Antiquā, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deñ in utroq; causam minuit: Qd̄ scelus aut Lapithis tm̄ aut Calydone merēte? *A parabola.* Parabola uero qm̄ magis hoc poëtę cōuenit, sæpissime pathos mouit: cū aut miserabilē, aut iracundū uellet inducere. Miserabilē sic: Qualis populea mœrēs philomela sub umbra. Qualis cōmotis excita sacris Thyas. Qualē uirgineo demessum pollice florē. Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratio est. Quid de ira? Ac ueluti pleno lupo insidiatus ouili, Dū fremit ad caulas. Et, Mugitus ueluti fugit cum saucius arā Taurus. Et alia plura similia q̄ quærit inueniet. *Ab imagine.* Et imago, q̄ est à simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. Ea fit, cum aut forma corporis absentis describit, aut om̄ino q̄ nulla est fingitur. Vtruncq; Vergilius elegāter fecit. Illud prius circa Ascaniū: O mihi sola mei sup Astyanactis imago, Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Fingit q̄o cū dicit: quā fama secuta est,

cuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstris. Sed prior forma
 A *διηκόη* præstat, hæc *δένωσις*, id est prior, misericordiam commouet, horrorem se-
 cunda. Sicut alibi: Et scissa gaudens uadit discordia palla, Quam cōsanguineo
 sequitur Bellona flagello. Et omnia illa quæ de forma dixit. Sed illud nimum
 patheticè: Furor impius intus Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahe-
 nis Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Pathos a maiori & minori.

Caput .VI.

Diximus à simili, nunc dicamus à minore pathos à poëta positū. Nem-
 pe cum aliquid proponitur, qđ per se magnum sit, deinde minus esse
 ostendit qđ illud qđ uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mo-
 ueť. Vt ē illud: O felix una ante alias Priameia uirgo Hostilē ad tumulū Tro-
 iæ sub mœnibus altis Iussa mori. Primū, qđ ait felix, cōparationem sui fecit:
 B deinde posuit à loco, Hostilē ad tumulū. Et à modo, qđ non minus acerbū est,
 Iussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt, qđ uis hostilē ad tumulū, qđ uis iussa
 mori, felicior tñ qđ ego, qđ sortitus nō pertulit ullos. Simile est & illud: O terqđ
 quaterqđ beati. Et qđ de Pasiphaë dicit, Proetides implerunt falsis mugitibus
 agros. Dein, ut minus hoc esse mōstraret. At non tā turpes pecudū tñ ulla secu-
 ta est Cōcubitus. Quid illud: nōne uehemēter patheticū ē à minore? Nec ua-
 tes Helenus, cū multa horrēda moneret, hos mihi p̄dixit luctus, nō dira Celæ
 no. Quid hic intelligimus, nisi oīa qđ passus erat minora illis uisa, qđ p̄ris mortē?

A maiore negauerunt qđam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Di-
 donē Vergili. induxit: Non aliter qđ si immissis ruat hostibus om̄is Carthago,
 C aut antiqua Tyrus. Dixit em̄ non minorē luctū fuisse ex unius morte, qđ si tota
 urbs, qđ sine dubio esset maius, ruiſſet: Et Homerus idē fecit. Est apud ora-
 tores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qđ dicitur, præter spem. Hūc
 Verg. frequēter exercuit: Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem. & cæ-
 tera. Et Dido: Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre soror po-
 tero. Aeneas de Euandro: Et nunc ille quidem spe multum captus inani Fors
 & uota facit. Et illud: Aduena nostri (Quod nunquā ueriti sumus) ut possessor
 agelli Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni. Inuenio tamen posse ali-
 quem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander: Haud ignarus
 eram quantum noua gloria in armis, & prædulce decus.

D Oratores *ὁμοιοπάθειαν* uocāt, qđties de similitudine passionis pathos nascit, ut apud
 Verg. Fuit & tibi talis Anchises genitor. Et, Patriæ strinxit pietatis imago. Et, *A similitudine
 passionis.*
 Subiit chari genitoris imago. Et Dido: Me qđqđ p̄ multos filis fortuna labores.

Est & ille locus ad p̄mouendum pathos, in qđ sermo dirigit, uel ad inanima
 lia, uel ad muta, qđ loco oratores frequēter utunt. Vtruncqđ Vergilius bene pa-
 thetice tractauit, uel cū ait Dido: Dulces exuuiæ dum fata deusqđ linebāt. uel
 cū Turnus: Tuqđ optima ferrę Terra tene. Et idē alibi: Nūc ò nunqđ frustrata
 uocatus Hasta meos. Et, Rhebe diu, res siqđ diu mortalibus ulla ē, Viximus.
*Ex sermone
 conuerso ad in-
 animata.*

Facit apud oratores pathos etiā addubitatio, quā Græci *ἀποδοσις* uocāt. Est
 em̄ uel dolētis, uel irascētis, dubitare qđ agas. En qđ ago? rursus ne procos irri-
 sa priores Expiar? Et illud de Orpheo: Quid faceret? qđ se rapta bis cōiuge fer-
 rer? Et de Niso: Quid faciat? qua ui iuuenē, qbus audeat armis Eripere? Et An
*Ab addubitati-
 one.*

m na

na permouet, Quid primum deserta querar? comitem ne sororem & c.

Ab attestatiōe

Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius sic exequitur, Ipse caput niuci fultum Pallantis & ora Ut uidit, leuicq; patens in pectore uulnus. Et illud, Impleuitq; sinū sanguis. Et, Moriensq; suo se in sanguine uersat. Et, Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. Et, Ora uirūm tristi pendebant pallida tabo. Et, Voluit Euryalus leto, pulchrosq; per artus It cruor. Et, Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

Per hyperbo-
len.

Facit hyperbole, id est nimietas, pathos: per quam exprimitur uel ira uel misericordia. Ira, ut cum fortè dicimus: Miles ille perire debuerat. quod est apud Vergilium: Omnes per mortes animam fontem ipse dedissem. Misericordia, cū dicit: Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones Interitum. Nascit̃ p̃ter hæc de nimietate uel amatoriū, uel alterius generis pathos. Si mihi non hæc lux toto iā lōgior anno est. Et illud seorsum: Maria antè exurere Turno, Quā sacras dabit pinus. Et, Non si tellurem effundat in undas.

Per exclama-
tionem.

Exclamatio, q̃ apud Græcos ἐκφώνησις dicit̃, mouet pathos. Hæc fit interdū ex persona poëtæ, nonnunq; ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona q̃dem poëtæ est: Mantua uæ miseræ nimum uicina Cremonæ. Infelix, utcunq; ferent ea fata nepotes. Crimen amor uestrum. & alia similia. Ex persona uero alterius: Dñi capiti ipsius generisq; referuent. Et, Dñi talia Graijs Instaurate, pio si pœnas ore reposco. Et, Dñi talē terris auertite pestem.

Per silentium.

Cōtraria huic figuræ ἀπεισιωπησις, qđ est taciturnitas. Nā ut illic aliqua exclamatione dicimus, ita hic aliqua tacēdo subducimus, q̃ tñ intelligere possit auditor. Hoc autē p̃cipue irascentibus cōuenit, ut Neptunus: Quos ego, sed motos præstat cōponere fluctus. Et Mnestheus: Nec uincere certo. Quāq; ò. sed superēt, quibus hoc Neptune dedisti. Et Turnus: Qz̃q; ò si solitæ quicq; uirtutis adesset. Et in Bucolicis: Nouimus & q te trāsuerſa tuētibus hircis, Et q̃ (sed faciles nymphæ rifere) facello. Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone, Donec Calchâte ministro. Sed qđ ego hæc aut nequicq; ingrata reuoluo?

Ex repetitiōe.

Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci ἐπιμνησις uocant, cum sententiæ ab iisdem nominibus incipiunt. Hinc Vergilius:

Eurydicen uox ipsa & frigida lingua,

Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,

Eurydicen toto referabant flumine ripæ. Et illud:

Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,

Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud:

Te nemus Angitiæ, uitria te Fucinus unda,

Te liquidī fleuere lacus.

Per obiurga-
tionē.

Ἐπιτιμωσις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos: Id est, cum obiecta iisdē uerbis refutamus: Aeneas ignarus abest, ignarus & absit.

Deesse huic libro finem iam ante monuimus.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

stris Saturnaliorum liber .V.

Si non alijs, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit. Tum de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo. Caput .I.

OST hæc cum paulisper Eusebius quieuisset, omnes inter se consono murmure, Vergilium non minus oratorem q̄ poëtam habendum pronuntiabāt: in quo & tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostendetur. Et Auienus, dicas mihi, inquit, uolo doctorum optime, si concedimus (sicuti necesse est) oratorem fuisse Vergili

um, si quis nunc uelit orandi artē consequi, utrū magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, qd intendas, quò me trahe re coneris, eò scilicet quò minime uolo, ad comparationē Maronis & Tullij. Verecunde em̄ interrogasti, uter eorū præstantior, quandoqdem necessariò is plurimū collaturus sit, q̄ ipse plurimum p̄stat. Sed istā mihi necessitatem altam & profundā remittas uolo, quia nō nostræ inter illos tātas cōponere lites. Nec ausim in utrāuis partē talis sententiæ autor uideri. Hoc solū audebo dixisse, q̄a facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus om̄e cōplectitur. Ecce em̄ in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundās, & torrēs, & copiosus. Oratorū autem non simplex, nec una natura est, sed hic flu it & redundat: cōtrā, ille breuiter & circumcise dicere affectat, tenuis quidam & siccus & sobrius amat quandam dicēdi frugalitatē, alius pingui & luculenta & florida orōne lasciuit. In qua tanta om̄ium dissimulatione unus om̄ino in uenit Vergilius, q̄ eloquentiā ex om̄i gñe conflauerit. Respondit Auienus: Aptius uellē me has diuersitates sub personarū exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, gñæ dicendi: Copiosum, in q̄ Cicero dominat: Breue, in q̄ Sallustius regnat: Siccum, qd Frontoni ascribit: Pingue & floridū, in quo Plinius Secūndus quondā, & nunc nullo ueterū minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronē hæc quatuor gñæ reperies. Vis audire illū tāta breuitate dicentē, ut arctari magis & cōtrahi breuitas ipsa non possit? Et campos ubi Troia fuit. Ecce, paucissimis v̄bis maximā ciuitatē hausit & absorpsit: non reliqt ille nec ruinā. Vis hoc ipsum copiosissime dicat? Venit summa dies, & ineluctabile tēpus Dardaniæ: fuimus Troēs, fuit Ilium, & ingēs Gloria Teucrorū. ferus om̄ia Iuppiter Argos Transtulit, incensa Danaï dominantē in urbe. O patria, ò diuūm domus Iliū, et inclita bello Moenia Dardanidū. Quis cladē illius noctis, q̄s funera fando Explicet? aut possit lachrymis æquare labores? Vrbs antiqua ruit multos dñata per annos. Quis fons, q̄s torrēs, qd mare, tot fluctibus, q̄t hic v̄bis inundauit? Cedo nunc siccū illud genus elocutionis. Turnus ut antē uolans tardū p̄cesserat agmen, Viginti lectis eq̄tum comitatus, & urbi Improuisus adest, maculis quē Thracius albis Portat equus, cristaq; tegit galea aurea rubra. Hoc idē q̄ cultu, q̄ florida orōne cū libuerit proferet? Fortē sacer Cybele Choreus olimq; sacerdos Insignis, longe Phrygijs fulgebat in armis, Spumantēq; agitabat equū, quē pellis ahenis In plumā

Dicendi genera quatuor.

m ij squa-

squamis auro cōserta tegebat. Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu, Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum. Sed hæc qdem inter se separata sunt. Vis autē uidere quēadmodū hæc quatuor gña dicendi Vergilius ipse pmisceat, & faciat unum qddam ex omni diuersitate pulcherrimū temperamentum? Sæpe etiā steriles incendere profuit agros, Atq; leuē stipulā crepitantibus urere flammis. Siue inde occultas uires & pabula terræ Pinguia concipiunt, siue illis omē p ignē Excoqtur uitiū, atq; exudat inutilis humor. Seu plures calor ille uias & cæca relaxat Spiramēta, no uas ueniat quā succus in herbas: Seu durat magis, et uenas astringit hiātes, Ne tenues pluuiæ, rapidi ue potētia solis Acrior, aut boreæ penetrabile frigus ad urat. Ecce dicendi genus, qd nusq; alibi dephendes, in quo nec præceptis breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Styli dicendi duo.

Sunt p̄terea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus & grauis: qualis Crasso assignat. Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit Turno: O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci Virtute exuperas, tanto me impensius æquū est Consulere, & reliqua. Alter huic cōtrarius, ardens, & erectus, & infensus: quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergiliū frustra desideraueris. Haud talia dudū Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater. Vides ne eloquentiā omī uarietate distinctam? quam qdem mihi uideatur Vergilius, non sine quodam p̄sagio, quo se omīum profectibus p̄parabat, de industria pmiscuisse: idq; non mortali, sed diuino ingenio p̄uidisse: atq; adeo non alium ducem secutus, q̄ ipsam rerū omniū matrem naturam, hanc p̄texuit uelut in musica concordiam dissonorū. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poëtici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omniū mores integra est, nunc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omīa, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimum me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium cōparauī. Intra ipsum em̄ mihi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerūt, stylos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

Quæ Vergilius traxerit a Græcis, quodq; tota Aeneis effigiata sit ad exemplar Iliados atq; Odyssææ Homericæ. Caput .II.

TVnc Euangelus irridēti similis: Bene, inqt, opifici deo à rure Mantuano poëtam cōparas: quem Græcos rhetores quorū fecisti mētionem, nec omīno legisse a se uerauerim. Vnde enim Veneto, rusticis parentibus nato, in syluas & frutices educato, uel leuis Græcarū notitia literarū?

Et Eustachius: Caue, inquit, Euangele, Græcorū quenq; uel de summis autoribus tantam Græcæ doctrinæ haulisse copiam credas, quantā solertia Maronis uel a secura est, uel in suo opere digessit. Nam p̄ter philosophiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua suprā disseruimus, nō parua sunt alia q̄ traxerit à Græcis, & carmini suo tanq; illic nata conferuit.

Et Prætextatus: Oratus sis, inquit, Eustachi, ut hæc quoque communicata nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata suffecerit. Omnes Præte

xtatum secuti, ad differendū Eustachiū prouocauerunt. Ille sic incipit: Quæ
 A Vergilius traxit à Græcis, dicturum ne me putatis ea quæ uulgo nota sunt: q̄
 Theocritum sibi fecerit pastoralis operis autorem, ruralis Hesiodum: & q̄ in
 ipsis georgicis, tempestatis serenitatisq̄ signa de Arati phænomenis traxerit:
 Vel qđ euerisionem Troiæ, cum Sinone suo & equo ligneo cæterisq̄ om̄ibus
 quæ librum secundum faciunt, à Pisandro penè ad uerbum transcripserit: qui
 inter Græcos poetas eminet opere, quod à nuptijs Iouis & Iunonis incipiens,
 uniuersas historias quæ medijs om̄ibus seculis usq̄ ad ætatem ipsius Pisandri
 contigerūt, in unam seriem coactas redegerit, & unū ex diuersis hiatibus tem-
 porum corpus effecerit: In quo opere inter historias cæteras interitus quoque
 B Troiæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretādo, fabrica-
 tus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decātata præter-
 eo. Iam uero Aeneis ipsa, nōne ab Homero sibi mutuata est errorem primū
 ex Odyssæa, deinde ex Iliade pugnas: quia operis ordinem necessariò rerū or-
 do mutauit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde re-
 uertēti de Troia error cōtigerit Vlyssi: apud Maronem uero Aeneæ nauiga-
 tio, bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus, Homerus in pri-
 mo cum uellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdoti-
 tis iniuria. Hic ut Troianis Iunonem faceret infestam, causarum sibi congeriē
 comparauit. Nec illud cū cura magna relaturus sum, licet (ut existimo) nō om̄i-
 bus obseruatum, q̄ cum primo uersu promississet producturum sese de Troiæ
 littoribus Aeneam, Troiæ qui primus ab oris Italiā fato profugus Lauinaq̄
 C uenit Littora, ubi ad ianuam narrādi uenit, Aeneæ classē non de Troia, sed
 de Sicilia producit. Vix è conspectu Siculæ telluris in altum Vela dabant læ-
 ti. Quod totum Homericis filis texuit. Ille enim uitans in poëmate historicoꝝ
 similitudinē, quibus lex est incipere ab initio rerum, & cōtinuam narrationē
 ad finem usq̄ perducere: ipse poetica disciplina à rerum medio cœpit, & ad in-
 itium post reuersus est. Ergo Vlyssis errorem nō incipit à Troiano littore de-
 scribere, sed facit eum primò nauigantem de insula Calypsonis, & ex persona
 sua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipse quēadmo-
 dum de Troia ad Calypsonem usq̄ peruenerit. Post Phæacas rursus Vlyssis
 nauigationē usq̄ ad Ithacā ex persona propria poëta describit. Quem secutus
 Maro, Aeneam de Sicilia producit, cuius nauigationem describēdo perducit
 D ad Libyā. Illic in conuiuio Didonis narrat ipse Aeneas usq̄ ad Siciliā de Tro-
 ia nauigationem suam: & addidit uno uersu, quod iam copiose poëta descripse-
 rat: Hinc me digressum uestris deus appulit oris. Post Africā quoq̄ rursus po-
 eta ex psona sua iter classis usq̄ ad ipsam describit Italiam. Interea mediū Ae-
 neas iam classe tenebat Certus iter. Quid q̄ & om̄e opus Vergilianum uelut
 de quodā Homericū operis speculo formatum est: Nam & tēpestas mira imi-
 tatione descripta ē. Versus utriusq̄ qui uolet cōferat. Ut Venus in Nausicaæ
 locum Alcinoi filiaē successit. Ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi cō-
 uiuium celebrātis. Scylla quoq̄ & Charybdis & Circe decenter attingitur: &
 pro solis armentis, Sirophades insulæ finguntur. At pro cōsultatione inferoꝝ,
 descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: sed

τῷ δ' ἔπεσον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἔπεσον δ' ἀνένδυσσερ,
 Ἀνηῶν μὲν ἂν ἀπὸ Γραῖδης πόλεμόν τε μάχην τε
 ἔδωκε, σόου δ' ἀνένδυσσε μάχης δ' ἔξαπονέεσθαι.

Audiſt, & uoti Phœbus ſuccedere partem
 Mente dedit, partem uolucres diſperſit in auras.

καὶ παῖδες παῖδων τοῖ κερ μετόπιον γένωνται.
 Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

Et alibi ille ait:

καὶ τότε ὁδυσσεὺς ἴτιο γόνατα καὶ εἴλον ἦτορ
 ὁ χθιῆς δ' ἄρα εἶπε πρὸς οὐ μεγαλήτορα θυμόν.
 Hic de duobus unum fabricatus eſt.

B Extemplo Aeneæ ſoluuntur frigore membra.

Ἄξον δ' ἠ' ἔρχετο Διομήδεσ, ἠδ' ἐ καὶ αὐτὸν
 Πηνεῖα δὲ πεισέφην Σκαυῶν προπάροισι πυλάων.
 Armipotens præſes belli Tritonia uirgo
 Frange manu telum Phrygῆ prædonis, & ipſum
 Pronum ſterne ſolo, portisq; effunde ſub ipſis.

ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσει, αὐτὰρ ἔπειτα
 ὄσσεσθε ἐσέριζε κόρη, καὶ ἰὼν χθονὶ βάλνεα.
 Ingrediturq; ſolo, & caput inter nubila condit.

καὶ τῷ νήδυμσ ἕπνσ ἰὼν βλεφάροισι ἐπιπέφ
 νήσσειτο ἠδ' ἰδισσ θανάτῳ ἀγχισαῖοικῶσ.

C Dulcis & alta quies placidæq; ſimillima morti.

Ἄλλ' ἐκ τοῖ ἔρέω, καὶ ἰὼν μέγαρ ὄρεον ὀμῶμαι,
 ναὶ μὰ τόδε σκηπτοσ, τὸ μὲν οὐπετε φύλλα καὶ ὄζυσ
 φινσφ, ἐπιδὴ πρῶτα τομήν σν ὄρεισι λείλοι περ
 οὐδ' ἀναθλήσσει, πρὶ γὰρ ῥά ἐ χαλκὸσ ἐλεφεμ
 φύλλατε καὶ φλοιοσ. νῦν ἄρ τε μιν ἕτεσ Αχαῶσ
 ἐμ παλάμης φορέεσσι δικάσσολοι, οἳ τε δέμισασ
 πρὸσ Διοσ ἔξυα. ὁ δ' ἐ τοι μέγαρ ἔασε. ὄρησ.

Vt ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam fortè gerebat)
 Nunquam fronde leui fundet uirgulta, neque umbram,

D Cum ſemel in ſyluis imo de ſtirpe recifum
 Matre caret, poſuitq; comas & brachia ferro,
 Olim arboſ, nunc artificis manus ære decoro,
 Incluſit, patribusq; dedit geſtare Latinis.

Sed iam ſi uidet à collatione uerſuū trãſlatoris faceſſo, ut nec uniformis nar
 ratio pariat ex ſatietate ſaſtidium, & ſermo ad alia nō minus p̄ſenti cauſæ apta
 uertat. Perge quæſo, inquit Auienus, om̄ia q̄ de Homero ſubtraxit, inueſti
 gare. Quid em̄ ſuauius, q̄ duos p̄cipuos uates audire idem loquētes. Quia cū
 tria hæc ex æq̄ impoſſibilia putent, uel Ioui fulmen, uel Herculi clauā, uel uer
 ſum Homero ſubtrahere: qđ etſi fieri poſſet, aliū tñ nullum deceret uel fulmen
 præter Iouē iacere, uel certare p̄ter Herculē robore, uel canere qđ cecinit Ho
 merus: hic opportunè in opus ſuum q̄ prior uates dixerat trãſferendo, fecit ut

m iij ſua

Iliad. 20.

Odysſ. 5.

Iliad. 6.

Iliad. 4.

Ille de ſomno ait:

Locus reſtitu
 tus ex. 13. Odysſ.

Iliad. primo.

sua esse credantur. Ergo pro uoto om̄ium feceris, si cum hoc cœtu cōmunicatā uelis quæcuncq; à uestro nos ter poeta mutuatus est. Cedo igit̄, Eustachius ait, Vergilianū uolumen: q̄a locos eius singulos inspiciens, Homericor̄ uersuum pr̄optius admonebor. Cumq; Symmachi iussu famulus de bibliotheca petitū librū detulisset, temerè uoluit Eustachius. Et dum uersus quos fors obtulisset, inspiceret, uidete, inquit, portum ad ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem: Est in secessu longo locus, insula portum Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos. Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminiq; minantur In cœlum scopuli, quorum sub uertice latè Aequora tuta silent, tum syluis scena coruscis Desuper, horrentiq; atrum nemo imminet umbra, Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum, Intus aquæ dulces, uiuocq; sedilia saxo, Nympharum domus. hic fessas non uincula naues Vlla tenent, unco non alligat ancora morsu.

Odysseus. Φόρυγγος δὲ ἕξ ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος
 ἐρ δὴ μὴ ἰθάκης. δύο δὲ προβλήτες ἐν αὐτῷ
 ἄκται ἀπὸ γῶγες λιμὴν πρὸ πηϊύϊα.
 Αἱ τ' ἀνέμων σκεπόμεσι δὲ σάκων μέγα κύμα.
 Ἐκπιδῶν, ἐν τοῦδε δὲ ἄνδου δεισμοῖο μένδσι
 Νῦες ἐν σελμοι, ὅταρ ὄρμας μέτρον Ἰκων.
 Αὐτὰρ ὡδὶ κρατὸς λιμὴν Ἰωνύφου καὶ ἐλαίνης
 ἀγχοῦ δὲ ἀντ' ἀντῶν ἐπὶ κρηάτορ ἠεροῖ δὲ
 ἰσῶν νυμφάων, αἰ νηϊάδες καλέουσι
 ἐρ δὲ κρητῆρες τε κρηλὶ ἀμειφορῆες ἰασῶν
 ἀκίνοι, ἔνθα δὲ ἐπὶ τὰ ἕθρα βῶσσι μέλισσι.

De his quæ in primo Aeneidos sunt ex Homero traducta.

Сарки .III ?

ET cum rogasset Auienus, ut nō sparsim, sed ab initio p̄ ordinem anno- taret, ille manu refractis in calcem folijs, sic exorsus est:

Aeole, nanque tibi diuūm pater atq; hominum rex Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento, Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ, Quarum (quæ forma pulcherrima) Deiopeiam Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Tempestas Aeneæ Aeolo cōcitante cum allocutione ducis res suas cōclama- mantis, de Vlyssis tempestate & allocutione descripta est: in qua Aeoli locum Neptunus obtinuit. Versus qm̄ utrobicq; multi sunt, non inserui: q̄ uolet lege- re, ex hoc uersu habebit exordium:

Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odyssæ:

Odysseus. Ὡς ἦ πάρ, σὺνά γε μιν φέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον.
 κρησὶ τριάντων ἑλώων, πάλαι δὲ ὄροδων ἐπέλας

ἑαυτοῦ ἀνέμων.

A Vt primum lux alma data est, exire, locosq̄
Explorare nouos, quas uento accesserit oras,
Qui teneant, (nam inculta uidet) homines ne, feræ ne,
Quærere constituit, focijsq̄ exacta referre.

εὐλόμουθ' ἄ ὤρμαινε κτλ φρένα κτλ κτλ θυμόν.

ὦ μοι ἐγὼ, τέωρ ἄντε βροτῶν ἔς γαῖαν ἤκάνω.

ἢ ζ' οἶγ' ὑβρισά τε κτλ ἄγχοι, οὐδ' ἐ δίκαιοι.

ἢ ἐ φιλόξενοι καί σφι νόθ' ἐσὶ θεοδής

Ἀλλὰ γ' ἐγὼρ ἄντες πηρήσομαι, ἢ δ' ἐ ἴδωμαι.

B Nulla tuarum audita mihi necq̄ uisa fororum,
O quam te memorem uirgo, nanq̄ haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem sonat, ò dea certe
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una.

τοῦδ' μάσε ἀνασσα, θεός νυ ἴς, ἢ βροτός ἐσσί.

εἰ μὲν ἴς θεός ἐσσί, τοὶ οὐρανὸν ἐνδρὸν ἔχουσιν,

ἀγτέμω δὲ σὲ ἐγωγε Διὸς κέρη μέγαλοις

εἴδός τε, μέγ' ἴδός τε, φυλὴν ἄγχιςα εἴσκω.

O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum,
Antè diem clauso componet uesper olympo.

ὦ πάρε ἄ ὄνη ἀρ' ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὄνομήσω

ὦ σασ ἡρώων ἀλόχες ἴδωρ, ἢ δ' ἐ δύγατρας

περὶ γὰρ κερ κτλ νύξ φθίτ' ἄμβροτος.

At Venus obscuro gradientes aère sepsit,
Et multum nebulae circum dea fudit amictu.
Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit,
Moliri ue moram, aut ueniendi poscere causas.

καὶ τὸτ' ὀδυσσεύς ὤρετο πόλιν δ' ἴδωρ, ἀμφὶ δ' ἀδίνω

πολλὴν ἠέρα χεῖν ὀίλα φρονέουσ' ὀδυσσῆϊ,

μή ἴς φαιήκωρ μεγαθύμων ἀνὶ βολήεσ'

κροτῶμαι τ' ἐπίεσσι, κτλ ἴξερ' εἶοι δ' ὅτις ἐπὶ

D Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cinthi
Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc atq̄ hinc glomerantur Oreades. ἢ pharetram
Fert humero, gradiensq̄ deas supereminet omnes.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.

ὅη δ' ἄρ' περ εἴσι κατ' οὐρεσ' ἰοχέαιρα,

ἢ κτλ πύργετον πρὶ μῆκετον, ἢ ερὶ μωυδορ

τρῶπ' μένη κάπρῳσι, κτλ ὠκείης ἐλάφοισι,

τῆ δ' ἐ δ' ἄμα νόμφαι κέρηαι Διὸς ἀγισόχοιο

ἀγρονόμοι πάλλουσι, γέγηθε δ' ἐ τε φρένα ἀκτώ,

πασάωρ δ' ὑπὸ ἠγε κέρη ἔχθ' ἢ δ' ἐ μέτωπα,

Odys. 6.

Odys. 6.

Odys. 11.

Odys. 7.

Odys. sexto.

ῥεῖα δ' ἀριγνώτης πέλει, καλαὶ δέ τε πάσαι,
 ὧς ἢ γ' ἀμειπόλοισι μετέπρωσε πρὸ δένδρον ἄδ' ἄμης.
 Restitit Aeneas, claraq̄ in luce refulsit,
 Os humerosq̄ deo similis, nanque ipsa decoram
 Cæsariem nato genitrix, lumenq̄ iuuentæ
 Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
 Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
 Argentum Parius' ue lapis circumdatur auro.

Odyss. sexto.

τὸν μὲν Ἀθηναίη θυῆκεν Διὸς ἐκγεγαῦτα,
 μείζονά τ' ἤσι δέϊμα, καὶ πάσσονα. κάσδ' δ' ἐκάρητο
 ὄυλας ἢ κε κόμας ὑακινθίνῃ ἀνδρὶ ὁμοίως.
 ἧς δ' ὅτε τις χυσοῖρ πρὶ χεῖν' ἔργων ἀνής
 ἴδῃσιν, ὅρ ἢ φασὶν δέδασιν καὶ παλλὰς ἀθήνη
 τέχνην παντοίην, χαρίεντα δ' ἔργα τελείη.
 ἧς ἄρα ἔβ' κατέχων χάριμ κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.
 Coram quem quæritis, adsum
 Troius Aeneas Libycis ereptus ab undis.

Quæ in secundo Aeneidos tracta sunt ab Homero.

Caput

.V.

Locus castigatus ex septimo Iliados.

Conticuere omnes, intentiq̄ ora tenebant.
 ἧς ἴφασ' ὅϊδ' ἄρα πάντες ἀκλῶ ἔγ' ἐνοῦσι σιωπῇ.
 Infandum regina iubes renouare dolorem,
 Troianas ut opes & lamentabile regnum
 Eruerint Danaï.

Odyss. nono.

σοὶ δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπετράπετο σονδέντα,
 εἴρεσ' ὄφρ' ἔτι μάλλον ὀδυρόμηνον σοναχίζω.
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,
 Et molem mirantur equi, primusq̄ Thymoetes
 Duci intra muros hortatur, & arce locari,
 Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
 At Capys, & quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaum insidias suspectaq̄ dona
 Præcipitare iubent, subiectisq̄ urere flammis,
 Aut terebrare cauas uteri & tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria uulgus.

Odyss. octavo.

ἧς ὁ μὲν ἔσκη, τοῖδ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
 ἢ μνηοὶ ἀμφ' αὐτῶν. τρήχα δ' ἐσφίστη ἠνδῶνε βδλη.
 ἢ εἰ διατμήξει καὶ λον δόρυ νηλεὶ χαλκῷ,
 ἢ καὶ πετράων βαλίει ἐρύσσοντας ἐπ' ἄκρης,
 ἢ ἔσαν μέγ' ἀγαλμα δεῶν δεληκτῆριον εἶνοσ.
 Vertitur interea coelum, & ruit oceano nox,
 Inuoluens umbra magna terramq̄ polumq̄.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,

Vel Dana-

A Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.

Iuuenisq; Chorebus

Mygdonides, illis qui ad Troiam fortè diebus

Venerat, infano Cassandrae incensus amore,

Et gener auxilium Priamo Phrygibusq; ferebat.

πέφνε γὰρ ὁ θρυονῆα καβησόθεν ἔνδορ εἶοντα.

ὅς ῥα νέου πλέμοιο μετὰ κλέῳ φληλ' ὄδη.

ἤτις ἢ πριάμοιο θυγατρῶν εἶδ' ἄριστον

κεασάνδρῳ ἀνάεινον, ὑπέχετο ἢ μέγα ἔργον,

ἔκ τρώης ἀέκοντας ἀπώσεμιν ἕιας ἀχαῶν.

B Sic animis iuuenum furor additus, inde lupi ceu

Raptores, atra in nebula, quos improba uentris

Exegit caecos rabies, catuliq; relictī

Faucibus expectant siccis, per tela per hostes

Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus

Urbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem

Pressit humi nitens, trepidusq; repente refugit

Attollentem iras, & cærulea colla tumentem,

Haud secus Androgeüs uisu tremefactus abibat.

C ὡς δ' ὅτε τις τε θράκοντα ἰδὼν παλίνορσ' ἀπέσκη

ἔυρε' ἔν βίωσῃς, ὑπό τε τρώμ' ἔλλαβε γῆρα

ΑΨ τ' ἀνεχώρησεν, ἄχρὸς τέ μιν εἶλε πύλας.

ὡς αὖτις καδ' ὀμιλον εἶδ' ἑσπ' ἀγροῶχων

δείξας Α τρέ' ἔνιοι Α λέξιανδρ' ἑσπ' ἀφ' ἡέας.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,

Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,

Nunc positus nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,

Lubrica conuoluit sublato pectore terga

Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.

D Non sic aggeribus ruptis, cum spumeus amnis

Exiit, oppolitasq; euicit gurgite moles,

Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes

Cum stabulis armenta trahit.

Θῶν γὰρ ἀμπεδίον πεταμῶ πλῆθον ἔοικώς

κλιμάξῳ, ὅς τ' ὄκα ῥέων ἐκέδασε γειφίρας,

τόρ δ' οὐτ' ἄρ τε γέφυραι ἐσργμέναι ἰχανόωσιν,

οὐτ' ἄρα ἔρκεα ἰχθ' ἀλωάων ἐριδηλέων

ἔλθοντ' ἄρα πίνης, ὅτε ἐπιβρίση Δίος ὄμβρ'.

πολλά δ' ὑπ' αὐτῷ ἔργα κατήριπε καλ' αἰζηῶν.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,

Ter fru-

Restitutus lo-
cus ex. 13. Iliad.

Iliad. 3.

Restitutus lo-
cus ex. 8. Iliad.

Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par leuibus uentis, uolucricę simillima somno.

Odysee. II. τρις μὲν ἔφωσ' ἠΐθρη, ἐλέησ' ἑμέ, θυμὸς ἄνωγε.
τρις δέ μοι ἐκ χερῶν σκιῆ ἴκελον ἢ υἱὸν ὄνειρον
ἔπιπτε.

Tertius & quartus Aeneidos quę habeant ab Homero sumpta. Caput VI.

Lia tempestas Aeneę hic, & illic Vlyssis, numerosis ambę x̄sibus. Sed

Ahęc incipiunt ira:

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullę.

Ille ait:

Restitutus lo- Αλλ' ὅτε δὴ κρήτηρ μὲν ἔλειπε μοι, οὐδ' ἐξ ἄλλης
cus ex 14. Od. φάινετο γαῖάων, ἄλλ' ὄρουσός ἐδ' ἐδάλασσα,

Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔσκησε κρονίωρ
νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς. ἤχλυσε δ' ἐπόντοσ' ὑπ' αὐτῆς
ζεῦς δ' ἄμυδις βρονθῆσε, καὶ ἔμβαλε νηὶ κροναυτῶρ. Ὅσ.

Accipe & hęc, manuum tibi quę monumenta mearum
Sint puer.

Restitutus lo- Δῶρόν τινι καὶ ἔγωγ' ἔκνονοι θέλω τῶτο δίδωμι
cus ex 15. Od. μνημ' ἐλένης χερῶν.

Tendunt uela noti, fugimus spumantibus undis,
Qua cursum uentusq; gubernatorq; uocabant.

Restitutus lo- ἴκμενον ὄρουρ ἴψ' πλησίον ἐδὴ λὸρ ἐταῖρον
cus ex 11. Odyf. κίρη ἐὺπλόκαμοσ' ἰφνὴ θεὸς αὐδ' ἠέσασα

Ἡμεῖς δ' ὄπλα ἕκασα ἠρνησάμενοι καὶ νῆα
ἤμεθα τῶν δ' ἄνεμόσ τε κυβερνήτησ τ' ἰδωμεν.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obsidet, atq; imo barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sidera uerberat unda.
At Scyllam cęcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus, postrema immani corpore priftis,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Pręstat Trinacrię metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem uasto uidisse sub antro
Scyllam, & cęruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de Charybdi & de Scylla.

ἔνθεν μὲν γὰρ σκυλλῆ, ἐτέρωθεν δὲ δῖα χάρυβδις
Δηρὸν ἀνεξέροισθε δαλάσσης ἀλκυρόν ὑδωρ.
ἦτοι ὅτ' ἴζε μέσθ' ἐλένης ὡς ἐν πυρὶ ἠλλῶ.
πᾶσα ἀναμορμύρεσσι κυκωμένη, ὑπόσ' ἄχρη.
ἀνεροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέρωσιν ἐπιπίερ
Ἄλλ' ὅτ' ἀναβροθῆ δαλάσσης ἀλκυρόν ὑδωρ

πᾶσ' ἔντοδ' ἐφάνεσκε κυκλωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρῃ,
 Δφνὸν ἐβεβρύχθη, ὑπέινθη δὲ γαῖα φάνεσκε
 χάμυω κυκλῆν.

A O mihi sola mei super Aftyanaētis imago,
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

κοῖν' οὖν γὰρ τοιοῖδ' ἐπόδες, τοιαῖδ' ἐτεχεῖρες

ὄφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλῆς, ἐφ' ἵπυδ' ἐτεχεῖρες,

Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere.

Ter spumam elisam, & rorantia uidimus astra.

Odys. 4.

Qualis coniecta cerua sagitta,
 Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit

B Pastor agens telis, liquitq; uolabile ferrum

Nescius: illa fuga sylvas saltusq; peragrat

Dictæos, hæret lateri letalis arundo.

Dixerat. ille patris magni parere parabat
 Imperio, & primùm pedibus talaria nectit
 Aurea, quæ sublimem alis siue æquora supra

C Seu terram rapido pariter cum flamine portant:

Tum uirgam capit. hac animas ille euocat orco

Pallentes, alias sub tartara tristia mittit.

Dat somnos adimitq; & lumina morte resignat.

Illa fretus agit uentos, & turbida tranat

Nubila.

ἄς ἐφατ'. οὐδ' ἀπίθησε δίακτος ἄργυφόντης,

αὐτίκ' ἐπέδ' ὑπὲρ πρῶτον ἐδύκετο κάλα πέδιλα,

ἁμβρόσια χρυσά, τὰ μὴ φέρον, ἢ μὲν ἐφ' ὑψηλῆν

ἠδ' ἐπ' ἀπώρονα γαῖαν ἄμ' προΐης ἀνέμοιο

D ἔιλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα δέλγῃ

ἄρ' ἐδέλγῃ, τοὺς δ' αὐτὴ καὶ ὑπνώοντας ἐγείρῃ,

τῆν μετὰ χερσὶν ἔχων πέπετο κρατὺς ἄργυφόντης.

Ac ueluti annosam ualido cum robore quercum

Alpini boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc

Eruere inter se certant, it stridor, & altè

Consternunt terram concusso stipite frondes.

Ipsa hæret scopulis, & quantum uertice ad auras

Aethereas, tantum radice in tartara tendit.

ἔσατο, ὡς ὅτε τε δένδρον οὐρεσιν ὑψιπέτρῃσι

ἂν τ' ἀνεμομύμωνσι καὶ ὑπερῶν ἡμάτα πάντα

ἔρρησιν μεγάλῃσι θινακίαις ἀραρυῖσσι.

Et

lli. 23. et alibi.

Restitutus lo-
 ens ex ill. Iliad.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Iliad. II. et alibi. ἠὼς ἄεκ λεχέων παρ' ἀγῶν, τιθωνοῖο
ῶρον δ', ἢ ἄδωνάποισι φόως φέροι καὶ ἐβροτοῖσι.

Quæ in quinto et sexto libris Vergilius ab Homero sit mutuatus.

Capit.

.VII.

VT pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undicq; & undicq; coelum,
Olli cæruleus supra caput astitit imber
Noctem hyememq; ferens, & inhorruit unda tenebris.

Restitutus lo- ἄλλ' ὅτε δὴ κρήτη μὲν ἐλείπε μιν, οὐδ' ἐὺς ἄλλη
cus ex. 12. ody φαίνετο γαῖάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἦδ' ἐθάλασσα,

Δὴ τότε κινέλω νεφέλω ἔσησ' κρονίωρ & cætera. *Vide supra.*

Vinacq; fundebat pateris, animamq; uocabat
Anchisæ magni, manesq; Acheronte remissos.

Iliad. 22. οἶνον ἀφυσόμην ἄ χαμάδις χεῖε, δεῦρ' ἢ γαῖαν.

τυχῶν κηλίσκων πατρὸν λυθ' ἀφλοῖο.

Leuibus huic hamis confertam auroq; trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilío alto.

Iliad. 22. τῶ μὲν ἐγὼ δώσω τόδε φάσγανον ἀργυρόηλον,
καλὸν, θρηϊκίον, τὸ μὲν ἀσφραγῶν ἀπκῆρον,

Et cursorum certamen utrobicq; simile. Et quia uersibus est apud utrunq; nu-
merosis, locum loco similem lector inueniet. Initia hæc sunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq; repente.

Iliad. 22. ἥς ἐφατ', ὠρῶτο δ' αὐτὴν οἴλῃ ἄ ταχὺς αἶας.

ἀνδ' ὀδυσαίνης πλύμνης, ἔπτα ἢ νέσας ἄ υἱῶ.

Pugilum certamen apud hunc incipit:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterq;. Apud illum:

Iliados. 22. ἄντα δ' ἀναχομένω χερσὶ σιβαρῆσιν ἄμ' ἄμφω

σύρξ' ἔπεισον, σύρ δ' ἐσθι βαρεῖα χεῖρες ἔμιχθην.

Si uelis comparare certantes sagittis, inuenies hæc utriusq; principia:

Protinus Aeneas celeri certare sagitta.

Iliad. 22. αὐτὰρ ὁ τολότηῖσι τίθει ἰόνθ' ἀ σίδηρον

καδδ' ἐτίθει, δέκα μὲν πελέκειας, δέκα δ' ἡμιπέλεκια.

Capita locorum ubi longa narratio est, dixisse sufficiet, ut quid unde natum
sit, lector inueniat.

Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.

Iliad. 22. φοχὴ δ' ἐκ χερσὸν ἤντε καπνός

ῶχετο περιγῦια.

Aeneas, quò deinde ruis, quò proripis? inquit.

Quem fugis? aut quis te à nostris complexibus arcet?

Ter conatus erat collo dare brachia circum,

Ter frustra

A Ter frustra compressa manus effugit imago.

τρεις μὲν ἐφωκυμένω, ἐλίψη δὲ με θυμὸς ἄνωγε,
 τρεις δὲ μοι ἐκ χερῶν σκιῇ ἵκελον ἢ ἡσλὴν ὄνειρον
 ἔπιατο.

Odys. 13.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. Hæc incipit:
 Principio pinguem tedis & robore lecto. Ille sic ait:

κηδεμόνες ἢ παρ' ἄνδι μένον ἡσλὴν ἡέρον ὕλλω.
 ποιήσῃ ἢ πυρῶν ἐκατόμπεδον ἔνθα ἡσλὴν ἔνθα. & alibi.

Iliad. 23.

Ipsa uero utriusq; tumuli insignia quàm paria:

At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
 Imposuit, suaq; arma uiro remumq; tubamq;
 Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo

B Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

ἄταρ ἐπεὶ νεκρὸς τ' ἐκάσῃ ἡσλὴν πύχρα νεκρῶ
 τύμβον χερῶν ἡσλὴν ἐπὶ σήλω ἐρύσσιντες
 πῆξα μὲν ἀκροτάτῳ τύμβῳ ἐυήρες ἐρετμόν.
 Tum consanguineus leti sopor.

Odys. 12.

ἔνθ' ὕπνον ἐμὲ βλήτω κασιγνήτῳ θυάτῳ
 καὶ τῷ νήδυμῷ ὕπνῳ ἐπιβλεφάροισιν ἐπιπῆρ.

Iliad. 14.

Nāq; te per cœli iucundum lumen & auras,
 Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,

Odys. 15.

C Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
 Inhæce, nanq; potes, portusq; require Velinos.

νῦν δὲ σε πῶ ὄπηδον γ' ἐνάζυμαι οὐ πῶροντων
 πρὸς τ' ἀλόχῳ ἡσλὴν πατρὸς, ὅς ἐτρεφε πῆδον ἔόντα
 τῆλεμάχῳ δ' ὅρ μῆνον ἐνὶ μεγάροισι ἔληπες.
 μή μ' ἀκλαυσον, ἀδαπρον, ἰὼν ὄπιδον κατὰ λείπῃ
 νοσφιδεῖς, μή ἢ τοι δεῶν μῆνιμα γένωμαι.
 Ἄλλὰ με κακῆ καὶ σὺν τῷ χερσὶ ἄσκα μοι ὄσῃ
 σῆμα δὲ μοι χερσὶ περὶ ἐπὶ δῖνι δαλάσῃ.

Odys. 11.

Necnon & Tityon terræ omnipotentis alumnium

D Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus

Porrigitur, rostroq; immanis uultus adunco
 Immortale iecur tondens, fœcundaq; pœnis
 Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
 Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

καὶ ἄτυόν ἐῖδον γάλας ἐριμδέτῳ ὕϊόν
 κείμονον ἐν δαπέδῳ, ὃ δ' ἐπ' ἐνέα κέτο πέλειδρα.
 γῦπε δὲ μὲν ἐκάτερον πῶν μῆνον ἢ πῶν ἐκέρου
 Δέρτῃ ἔσω δύνοντες, ὃ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσὶ.
 λητὼ γὰρ εἰλκυσε δῖος κνδρῶν πῶν ἀκοίῃ.
 πυθὼ δ' ἐρχομένῳ δῖα καλλιχῶρσ παμοπῆτῳ.

Odys. 11.

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
 Ferrea

Ferrea uox, omneis scelerum comprehendere formas,
Omnia poenarum percurrere nomina possem.

Iliad. 2

πληθὺν δ' οὐκ ἄρ' ἐγὼ μνησσομαι, οὐδ' ὀνομαίνω
οὐδ' εἰ μοι Δέκα μὲν γλώσσαι, δέκα δὲ σώματα ἔϊεν
φωνὴ δ' ἄρξηντος, χάλκιοι δέ μοι ἦτορ ἔνεϊν.

In septimo & octauo qui uersus sunt ab Homero sumpti.

Caput .VIII.

HInc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla reculantum, & fera sub nocte rudentum,
Setigeriq; sues, atq; in præsepibus urfi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos homium ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.

Odyss. 10.

ἔϊρον δ' ἔν θήσῃσι τε τυγμένα δώματα κίρκης,
παισοῖσι λάεσι ποροισκέπῳ ἔνι χώρῳ,
ἀμφὶ δέ μιν λυκοὶ ἢ ἄρ' ὄρεστροὶ ἢ δὲ λέοντες,
τοὺς αὐτὴ κατέδειλξεν, ἐπεὶ κηκὰ φάρμακ' ἔδωκεν.

Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentis
Littus ad Ausonium tot per uada cærulea uexit?
Siue errore uiæ, seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nauatæ patiuntur in alto.

Odyss. et alibi

ὦ ζῆνοι, τίνες ἐσέ, πόθεν πελῆϊδ' ὑγρὰ κέλευθα,
ἢ τί κ' ἤ πρῆξιμ, ἢ μαμίδ' ὡς ἀλάληθε,
διὰ τε λιγυῖρες ὑπὲρ ἄλλα τοίτ' ἀλώωντ'

ἔυχας πρὸ δέμουνοι κακῶν ἀλλοδαπίσι φέροντες
Cum sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos, sonat amnis, & Asia longè
Pulsa palus.

Iliados. 2.

ἦν δ' ὡς ὄρνιθων πεπενηῶν ἔθνεα πρῆξ',
κηνῶν ἢ γροάνων, ἢ κύνων δ' ὀλιχοδείρων,
ἀσίῳ ἔν λήμῳνι, καύσει δ' ἀμφὶ ῥέεθρα
ἐνθάδε ἠελίου πετῶντ' ἀγαλλόμενα πρὸ ῥέγυασι,
κλαυθροῦ προκαδίξ' ὄντων, σμαραγῆ δέ τε λήμῳν.

Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis
Ferret iter, celereis nec tingeret æquore plantas.

Iliad. 20.

αἰ δ' ὅτε μὲν σκιετῶν ἐπὶ ζείδωρον ἄρδραμ,
ἄκρον ἐπ' ἀνδρῶν κ' ἀρπῶν δέον οὐδ' ἐκατέκλωρ.
αἰ δ' ὅτε δ' ἠ σκιετῶν ἐπ' ἐυρέα νῶτα θαλάσσης
ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῶν ἄλθ' ἄλλοιο δέεσκαρ.

Vescitur Aeneas simul & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis & iustralibus extis.

Iliad. 7.

τοῖσι δ' βῶν ἰέρουσι ἀναξ' ἀνδρῶν ἀγάμεμνων
ἄρσενά πενταέτηρον ὑπόρμενεί κρονίονι.

Νώπεισι δ' αἰώματα διηνεκέσσι γέγωνεν.

A Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσι θεὸν ἔδηντο, δὴ ξέρον ἔντο,

Iliad. 9.

τοῖς δ' γέγων πάμπρωτον ὑφ' αἰθέρος ἤρχετο μῆνιν.

Euandrum ex humili tecto lux suscitatur alma,

Et matutini uolucrum sub culmine cantus.

Confurgit senior, tunicaque inducitur artus,

Et Tyrrhena pedum circumdat uincula plantis,

Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat enssem,

Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.

Necnon & gemini custodes limine ab alto

B Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.

ἔρχετο δ' ὄρθωνθεῖς, μαλακὸν δ' ἐνδύει χιτῶνα

Iliad. 2.

καλόν, κηράθειρον, πόρῃ δ' αἶψά μ' ἐγὰ βάλλετο φάρος.

Προσὶ δ' ὑπ' αἴλι παροίστη ἑδήσατο καλὰ πέδιλα.

Ἀμφὶ δ' ὄρε ὠμοισιν βάλετο ξίφος ἄργυροκόλον

βῆ δ' ἴμων ἕξ ἀγορεύων, παλάμη δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος

Odyss. 1.

ὄυκ οἶος, ἅμα τ' ἄγε δ' ἴνω κῆρας ἀργοὶ ἔπειντο.

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,

Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa

Straui, scutorumque incendi uictor aceruos,

C Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi,

Nascenti cui treis animas Feronia mater

(Horrendum dictu) dederat, terna arma mouenda,

Ter leto sternendus erat, cui tum tamen omneis

Abstulit hæc animas dextra, & totidem exiit armis.

εἶθ' ὡς ἠβόωμι, βίη δ' ἐμοὶ ἔμπεδος ἔειπεν

Iliad. 11.

ὧς ὅσσ' ἠλείοισι κελὶ ἠμῶν εἶκ' ἐτύχθη

Ἀμφὶ βοηλασίῳ, ὅτ' ἐγὼ κτόνομ' ἰτυμονῆα

εὐδλὸν ὑπὸ φροχίδην, ὅς ἐν ἠλιδί ναιετάασκεν,

ῥύσθ' ἐλαυνόμενον. ὃ δ' ἀμύων ἦσ' ἑόοσι,

D ἔβληθ' ἐν πρώτοισιν ἔμῃς ἀπ' ἠφροῦς ἄκοντι.

καὶ δ' ἔπεσον.

Qualis ubi oceani perfusus lucifer unda,

Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,

Extulit os sacrum caelo, tenebrasque resoluit.

οἶος δ' ἀσὴρ εἶσι μετ' ἀσάσι νυκτὸς ἀμολγῶν

ἔπειρος, ὅς κἀλλίς ἐν οὐρανοῖς ἴσα' ἀσὴρ.

Locus restitu-
tus ex. 22. Iliad.

En perfecta mei promissa coniugis arte

Munera, ne mox aut Laurentes nate superbo

Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.

Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit.

Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

Αὐτὰς

n

Iliad. 18.

Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τῷξε δῶκε μίγα τε σιβαζόρ τε
 τῷξ' ἄρα οἱ δῶρηκα φαεινότερον πυρός ἀνγῆς,
 τῷξε δέ οἱ κωέλω θριαρῶν κροτάφοισ' ἀραρυῖται
 καλῶν δαυδαλίω, ἐπὶ δ' ἔχρυσον λόφον ἔκει,
 τῷξε δέ οἱ κνημίδας ἐαυτὸ κασιτέρωνο
 Αὐτὰρ ἐπεὶ παῦσ' ὄπλα κάμε κλυτὸς ἀμειγυῖης
 μητρὸς Ἀχιλλῆος ἦν προπάρουσαν ἀείρας.
 Ille deæ donis, & tanto lætus honore
 Expleri nequit, atq; oculos per singula uoluit,
 Miraturq; interq; manus & brachia uersat.

Iliad. 19.

τίρπετο δ' ἦν λείβεσιν ἔχλων δεῦ ἀγλαὰ δῶρα,
 Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἦσιν ἔϊάρετο δαυδαλα λείβεσιν.
 Nono libro quæ insunt sumpta ab Homero:
IRi decus coeli, quis te mihi nubibus actam
IDetulit in terras?

Capit .IX.

Locus restitu-
 tusex. 18. Iliad.

ἴρι θεά, τίς τ' ἄρσε θεῶν ἔμοι ἄγγελον ἦκε;
 Nec solos tangit Atridas   Iste dolor.

Restitutio ex
 19. Iliados.

τί δ' ἔλαόν ἀνήγαγεν ἦ δῶκε δ' ἀγείρας
 Ατρειδῆς ἢ οὐκ ἑλένης ἔνεκ' ἠὲ νόμοιο;
 ἢ μῦθοι θεμέσοι ἀλόχου μῦθόπων ἀνδρῶπων
 Ἀτρεΐδαι;
 Sed uos o lecti, ferro quis scindere uallum
 Apparatus, & mecum inuadit trepidantia castra?

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
 Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Ili. 19. et alibi.

Νῶν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δ' εἴπωρ, ἴνα λυάσωμεν ἄρηα.
 Sic ait illachrymans, humero simul exiit enseni
 Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
 Gnosius, atq; habilem uagina aptarat eburna.
 Dat Niso Mnefteus pellem, horrentisq; leonis
 Exuuias, galeam fidus permutat Alethes.

Iliad. 10.

τυτεῖδῃ μὲν δῶκε μινεπὶ ὅλεμθ' θρασυμῆδης
 φάσγανον ἀμφηκῆς, τὸ δ' ἐὸν πρὸ ἀνυσὶ λείληπτο,
 καὶ σάκκθ' ἀμφὶ δ' οἱ κωέλω κεφαλῆσιν ἔθηκε
 ταυρεῖω, ἑφαλόρ τε, καὶ ἄλοφορ, ἢ τε κατὰ πρὸ
 κέκλην, ἔξυε δ' ἡ κάρη δαλερῶν ἀλκῶν.
 μηριόνης δ' ὀδυσσῆϊ δίδε βίον, ἢ δ' ἐφασγέτηω
 καὶ ξίφθ'.
 Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
 Primorum manus ad portas, iuuenumq; senumq;
 Prosequitur uotis, necnon & pulcher Iulus.

Iliad. 10.

τὼ δ' ἐπεὶ δῶν ὄπλοισιν ἦν δ' ἰφνοῖσιν ἐδύτην,
 βῶρ δ' ἴεναι, λιπέτην δ' κατ' αὐτόδι πάντας ἀρίστους.

Egres-

A Egressi superant fossas, noctisq; per umbram
 Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
 Exitio. passim somno uinocq; per herbam
 Corpora fusa uident, arreptos littore currus,
 Inter lora rotasq; uiros, simul arma iacere,
 Vina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:
 Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.
 Hac iter est, tu nequa manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi, & consule longè.
 Hæc ego uasta dabo, & recto te limite ducam.

τὼ δὲ βιάτῳ προτέρω δία τ' ἔντα καὶ μέλαινα ἄμα

B' ἄλλα δ' ἐπὶ θρηκῶν ἀνδρῶν τέλει ἴξοι ἰόντες.
 ὅι δ' ἐνδορ καμάδω ἀδ' ἀκρότες ἔντα δ' ἐσθμ
 καλὰ πρὸ ἀυτοσίμ χθονὶ κέκλυτο, εὐ κατὰ κόσμου
 τριστοίχει, πρὸ δ' ἐσθμ ἐκάστω δίλυνες ἵπποι. Et paulo post.
 τόνδ' Ὀδυσσεύς προπάρειδεν ἰδὼν διομήδει δ' εἶξεν.
 οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ. οὐτοὶ δέ τοι ἵπποι,
 ἐξ ἐπιδηφριάδ' ἔσθμ πυματῆς ἱμάσι δ' ἐθετο,
 οὐς νεῖμ πίφασκε δόλωρ, ὃν ἐπέφνομον ἡμεῖς
 ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφορθε κρατῶρ μένθ' οὐδ' ἐλ' σε χθ
 ἐσάμωλα μέλαιρα σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λυ' ἵππους,
 κ' ἐσ' ἄνδρας ἔναυρε, μελήλδοσι δέ μοι ἵπποι.

Iliad. 10.

C Sed non augurio potuit depellere pestem.

Ἄλλ' οὐκ οἰωνοσίμ' ἐρ' ἔσθμ κῆρα μέλαινα.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens aurora cubile.

ἠώς δ' ἐκ λεχέων πρὸ ἀγανθ' ἔδωνοιο

Iliad. 11.

ἔρηνδ' ἰν' ἀδωνάτοισι φάωσ φέροι ἡδ' ἐβροτοῖσι.

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, & p̄sa de
 mitteret, ut per muros & uirorum agmina ululās & coma scissa decurreret, ut
 effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sum-
 p̄sit lamentante mortem mariti.

ὧς φασμένη, μεγάρσοι δ' ἔσθμ μαινάδ' ἴσον

Locus illuſtra

παλλομένη κραδίῳ. ἄμα δ' ἀμείπλοιο κίον αὐτῆς.

Iliad. 22. 111.

D' Ἀντὰρ ἐπεὶ πύργου τε καὶ ἀνδρῶν ἴξεν ὄμιλον,

ἔσθμ παπλώας ἐπεὶ τεύχεϊ. τόνδ' ἐνὸς ἔσθμ

ἔλκόμενον προδόμεν πόλιθ'.

O uerè Phrygiæ, neq; enim Phryges.

ὦ μοι ἀπελητῆρες ἀχαιῖδες, οὐκ ἐλ' ἀχαιοί.

Quos alios muros, quæ iam ultra moenia habetis:

Vnus homo & uestris ò ciues undiq; septus

Æncid. 9.

Aggeribus tantas strages impunè per urbem

Ediderit: iuuenum primos tot miserit orco:

Non infelicis patriæ ueterumq; deorum

n ij Et magni

Et magni Aeneae segetes miseretq̄ pudetq̄:

Quae in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius. Caput .X.]

TElia manu iaciunt, quales sub nubibus atris
Strymoniae dant signa grues, atq̄ æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntq̄ notos clamore secundo.

Iliad. 3.

τρεῖς μὲν κλαγγὴ τ' ἔνοπ' ἢ τ' ἴσθ' ὄρνιθες ὡς
ἢ ἢ τε πρὸ κλαγγῆ γοῶντων πέλι' οὐρανῶδι προῶ.
αὐτ' ἐπιὸ οὐρανῷ χιμῶνα φύγον, καὶ ἀδέσφοτον ἔμβροτον
κλαγγῆ τάλι' ἐπέον' ἐπιὸ ὠκεανοῦ γοῶντων.

Ardet apex capiti, cristisq̄ a uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubrè rubent, aut serius ardor
Ille litim morbosq̄ ferens mortalibus ægris,
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.

Iliad. 5.

Δαίε' δὲ ἐκ κορυφῆς τε καὶ ἀπὸ δ' ἄκματον πῦρ
ἄσπερ' ὄπρωθεν ἔφαλγχιον, ὅς τε μάλισσα
λαμπρόν παμφαίνουσι λελευμένον ὠκεανοῖο.
τοῖόν οἱ πῦρ δ' αἴεν ἀπ' κρατῆος τε καὶ ὤμων.

Iliad. 22.

Παμφαίνονδ' ὡς τ' ἄσπερ' ἐπεισύνμονον πεδίοιο
ὅς ῥά τ' ὄπρωθεν ἔισιν, ἀρήχθιοι ἧ οἱ ἀυγαί
φαίνοντ', πολλοῖσι μετ' ἄσπερ' ἀμολγῶν,
ὄντε κῶν ὠρίων ἔπι κλησιν καλέσων,

λαμπρότατ' ἄλλ' ὃ γ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται
καὶ τε φέρετ' ἄλλων πυροτόν δ' ἄλλοισι βροπτοῖσιν.

Stat sua cuiq̄ dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ.

Locus repa-
tus.

μοῖρα καὶ δ' οὐκ ἄνευ φημι πεφυγμένον ἔμμουσιν ἀνδρῶν

Iliad. 6.

ὄν κακόν, οὐδέ μὲν ἐδολόν, ἐπιὸ τὰ πρῶτ' ἄγνητη.

Iliad. 12.

Νῶν δ' ἔμπος γούρ κῆρες ἐφασσῶσι θανάτοιο

μυρία, ἀεὶ οὐκ ἐστὶ φουγῆν βροτόν οὐδ' ὑπαλιξῶν.

Fata uocant, metasq̄ dati peruenit ad æui.

Iliad. 13.

ἦ ἦ, τόρ' δ' ἄγε μοῖρα κακῆ, θανάτοιο τέλ' ἔσται.

Per patrios manes, & spes surgentis Iulii

Te precor, hanc animam serues natoq̄ patriq̄:

Est domus alta, iacent penitus defossa talenta

Cælati argenti, sunt auri pondera facti

Infectisq̄ mihi, non hic uictoria Teucrûm

Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Dixerat, Aeneas contrà cui talia reddit:

Argentî atq̄ aurî memoras quæ multa talenta,

Natis parce tuis, belli commercia Turnus

Sustulit

Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto,
 A Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iūlus.
 Sic fatus galeam læua tenet, atq; reflexa
 Ceruice orantis, capulo tenus abdidit ensem.

ζώρη ἀτρεΐε υἱέ, σὶ δ' ἄξια δέξαι ἄπεινα
 πολλά δ' ἐν ἀφειδῶ πατρὸς κημήλια κείη.
 καλὸς τε, χρυσὸς τε, πλνκμητὸς τε σίδηρον.
 τῶν κέρ τοι χαρίσαστο πατρὸς ἀπιδέσι' ἄπεινα
 ἔϊκον ἐμὲ ζωὸν πεπύδοι τ' ἐπὶ θυσιῶν ἀχαιῶν.

Iliados. 6.

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
 (Suadet enim uesana fames) si fortè fugacem
 Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum

B Gaudet hians immanè, comasq; arrexit, & hæret
 Visceribus super incumbens, lauit improba teter
 Ora cruor.

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Ἦς τε λέων ἐχάρη μεγάλην ἐπὶ σώματι κύρῳ
 Ευρώρῃ ἢ ἔλαφ' κρησῶν, ἢ ἄγχιον αἰγῶν
 πφνάων.

Iliados. 3.

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.

Δεύοντο ψάμαδοι, δεύοντο ἢ τεύχεα φωτῶν,
 Δάκρυσι.

Iliados. 25.

C Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
 Iamq; adeo rutilum thoraca indutus, ahenis
 Horrebat squamis, furasq; incluserat auro,
 Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat ensem,
 Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

κνημίδας μὲν πρώτα περὶ κνήμησιν ἔδηκε
 καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.
 Δευτεροῦ ἄσθ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδωκεν,
 Ἄμφι δ' ἀρῶμοισιν ἐάλετο χιφῶ ἀργυρόηλον
 κάλκεον, αὐτὰρ ἐπί τε σάκῳ μέγα τε σιβαρόν τε
 εἴλετο, τῶ δ' ἀπάνωθεν σέλας γένετ' ἠὲ τε μήνης.

Iliad. 19. et alibi

Purpureus ueluti cum flos succisus aratro,
 D Languescit moriens, lassoq; papauera collo
 Demisere caput, pluuiæ cum fortè grauantur.

μήκων δ' ὡς, ἐτέρωθεν κάρη ἐάλειν, ἢ τ' ἐνὶ κήπῳ
 καρπῶ βριδομένη, νοτίησί τε φαρνισῆν.

Iliados. 8.

Quos locos ita transtulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior. Caput .XI.

ET hæc qdem iudicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi æstiment quid
 debeāt de utriusq; collatione sentire. Si tamen me cōsulas, non negabo,
 Nōnunq; Vergilium in transferendo densius excoluisse, ut in hoc loco:
 Qualis apes æstate noua per florea rura

Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
 Educunt foetus, aut cum liquentia mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
 Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
 Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.

Iliad. 5.2.

Ἡὺτε ἔθνη αἴσι μελισσάων ἀδινάων
 Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς ἀπὸ νέου ἐρχομενάων
 βοτρυσὶν ἢ πέτρῳ ἐπὶ ἀνδρισὶν φαρνισίω.
 Αἰμίρ, τ' ἐνθά αἴλις περπύα, αἰ δέ, τε ἐνθά

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero uagas. Alter discursum & solam uolatus uarietatem, alter exprimit natiuæ artis officium.

In his quoque uersibus Maro extitit locupletior interpres,

O socij (neq; enim ignari sumus antè malorum)
 O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.
 Vos & Scyllæam rabiem penitusq; sonanteis
 Accestis scopulos, uos & Cyclopea saxa
 Experti, reuocate animos, mœstumq; timorem
 Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
 Per uarios casus, & reliqua.

Odys. 12.

ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω ἔκακῶν ἀδαιμόνων ἐμὲν
 οὐ μὲν δὴ τόδε μέγρον ἐπέκακον, ἢ ὅτε κύκλωφ
 εἴληθ' ἐνὶ πῶνι γλαφυρῶ κρηάτρῳ βίηφι,
 ἀλλὰ κῆρ ἐνδερ ἐμὴ ἀρετῆ βδελήτε νόωτε
 ἐκφύγομεν, καὶ πρὸ τῆν ἢ μνήσεσθ' οἶσα.

Ulysses ad socios unam cōmemorauit ærumnam. Hic ad sperandam p̄sentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, hic aptius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed & hoc qđ noster ad iecit, solatiij fortioris est. Suos eĩm non tm̄ exemplo euadendi, sed & spe futuræ felicitatis animauit, p̄ hos labores nõ solum sedes q̄etas, sed & regna p̄mittens.

Hos quoq; uersus inspicere libet:

Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
 Cum ferro accisam crebrisq; bipennibus instant
 Eruere agricolæ certatim, illa usq; minatur,
 Et tremefacta comam concusso uertice nutat,
 Vulneribus donec paulatim euicta supremum
 Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

Iliados. 4.

ὃ δ' ἐν κονίσι χαμαι πείσειν ἀγχιρῶς
 ἠέρετ' ἐν φάμλῳ ἔλεσθ' μεγάλῳ πεφύκη
 Λίην, ἀτάρ τε οἱ ὄλοι ἐπὶ ἀκροτάτη πεφύασι
 τῶν, μέρθ' ἀρματοπηγὸς ἀνὴρ ἀδωνισιδίφρω
 ἐλέταμ, ὄφρα ἴπῳ κάμψῃ πρὶ καλλείδι φρω
 ἠ μέρτ' ἀλωμένῃ, κῆτην πεταμοῖο πρὸ ὄχθαρε.

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arboreæ molis expressit, uerum

A uerum nullo negotio Homericæ arbor abscinditur,
 Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
 Explorat uentos, atq; auribus aëra captat.
 Sidera cuncta notat, tacito labentia cœlo,
 Arcturum, Pleiadasq; hyadas, geminosq; triones,
 Armatumq; auro circumspicit Oriona.

Αὐτὰρ ὁ, παλαιῶν ἰδιώετο τεχνέντων
 ἤμυθ' ἔπειτα, οὐδέ οἱ ὕπανθ' ἐπὶ βλεφάροισιν ἐπιπῆε,
 Πληιάδας τ' ἐσσηφῆναι, καὶ ὅτ' ἐδύοντα βοώπιον
 ἄρκτονθ', ἤν καὶ ἄμαξων ἐπὶ κλησηρ καλέουσι
 ἢ τ' αὐτῶν εἴφετε καὶ τ' ὠρίωνα διοκεύει.
 οἷν δ' ἄμμορος ὅστις ποιεῖται ὠκεανοῦ.

Odyss. 5.

B Gubernator q̄ explorat cœlum, crebrò reflectere ceruicem debet, captādo
 de diuersis cœli regionibus securitatē sereni. Hoc mire & uelut coloribus Ma
 ro pinxit. Nam q̄a arcturus iuxta septentrionem est, taurus uero in q̄ sunt hya
 des & Oriō, in regione austri sunt, crebrā ceruicis reflexionem in Palinuro si
 dera cōsulente descripsit. Arcturū, inquit, Ecce intuet̄ partē septentrionis. Dein
 de Pleiadasq; hyadas, ecce ad austrum flectit̄. Geminosq; triones, rursus ad se
 ptentriones uertit aspectū. Armatūq; auro circumspicit Oriona. Iterz se ad au
 strum reflectit. Sed & uerbo circumspicit uariatē sæpe se uicissim cōuertentis
 ostendit. Homerus gubernatorē suū semel inducit intuentem Pleiadas, q̄ in au
 strali regione sunt, semel Booten & Arcton, q̄ sunt in septentrionali polo.

C Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor
 Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæq; admorunt hubera tigres.

Πηλεΐες, οὐκ ἄρα σείγει πάτηρ ἢ ἱπποδοτα Πηλεΐες
 οὐδέ τις δέ τις μήτηρ, γλαυκῆ δέ σε τίητε δάλασσα,
 πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι ἂν ὅθ' ὅστις ἐπὶ ὠκίε.

Iliados. 6.

D Plane Vergilius nō partionē solam, sicut ille quē sequebat̄, sed educationē
 quoq; nutritionis tanq̄ belualē & asperam criminat̄: addit em̄ de suo, Hyrcan
 næq; admorunt hubera tigres. qm̄ uidelicet in moribus inolecendis magnam
 ferè partē nutricis ingeniū & natura lactis tenet, q̄ infusa tenero & mista parē
 tum semini adhuc recenti, ex hac gemina cōcretionē unam indolem cōfigurat.
 Hinc est q̄ prouidentia naturæ, similitudinē natorz atq; gignētium ex ipso
 quoq; nutritu p̄parans, fecit cum ipso partu alimonix copiā nasci. Nā post
 q̄ sanguis ille opifex in penetrabilibus suis om̄ne corpus effinxit atq; aluit, aduen
 tante iam partus tempore, idē ad corporis materni supna cōscendens, in natu
 ram lactis albescit, ut recens natis idē sit altor, q̄ fuerat fabricator. Quamobrē
 non frustra creditū est, sicut ualeat ad fingēdas corporis atq; animi similitudi
 nes uis & natura seminis, nō secus ad eādem rem lactis quoq; ingenia & pro
 prietates ualere. Neq; in hoibus id solū, sed in pecudibus q̄q; animaduersum.
 Nam si ouīū lacte hœdi, aut caprarz agni forsitan alant̄, constat fermē in his la
 nam duriorē, in illis capillū gigni teneriorē. In arboribus etiā & frugibus ad
 indolem uel detrectandā uel augendā, maior plerunq; uis & potestas est aqua

Eiusmodi ferè
 Gellius lib. 12.
 cap. 10.

rum & terrarū quæ alunt, quæ ipsius quod iacitur seminis. Ac sæpe uideas lætā
nitentemque arborem, si in locum alteræ trāseratur, succo terræ deterioris elan-
guisse. Ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit.
Non tam præcipites hūgo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuli carcere currus,
Nec sic immixtis aurigæ undantia lora
Concussere iugis, pronique in uerbera pendent.

Iliados. 23.

μάστιγι δ' αὐτὲρ ἔλαωσ κατωμασθόν, οἳ δὲ οἱ ἵπποι

ἰψόσ' ἀφρέθω εἰμυφα πρῆσαντε κέλθουθον.

Græius poeta equorum tantum meminit flagro ahiante currentium, licet di-
ci non possit elegantius, quam quod adiecit ἰψόσ' ἀφρέθω, quo expressit, quantum
natura dare poterat impetum cursus. Verum Maro & currus de carcere ruen-
tes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit: & accepto bre-
ui semine de Homericō flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, &
pronos in uerbera pendent, nec ullam quadrigarum partem intactam reli-
quit, ut esset illius certaminis plena descriptio.

Magno ueluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantque æstu latices, furit intus aquæ uis,
Fumidus atque alte spumis exhuberat amnis,
Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Iliados. 21.

ἄς δὲ λέβησ Ζεῦ ἐνδορ ἐπιφρόμβουθον πωρὶ πρῆλας,

κνίωσῃ μελδ' ὀρωθονθον ἀπαλατρεφέθον σιόλοιο

πάνωθον ἀμβολάδην, ὑπὲρ δὲ ξύλα κάγκωα κέθη.

Græci usus aheni continent mentionē multo igne ebullientis, & totum ipsum lo-
cum hæc uerba ornāt. Nam scaturigines ex omni parte emergentes, sic eleganter
expressit. In latinis uersibus tota rei pōpa descripta est, sonus flammæ. Et pro hoc
quod ille dixerat, exultantes æstu latices, & amnē fumidū exhuberantem spumis,
atque intus furentē (unius em̄ uerbi nō reperiens similem dignitatem, compensa-
uit quod deerat copię uarietate descriptionis) adiecit post omnia, Nec iam se ca-
pit unda. quo expressit, quod semp̄ usu euenit suppositi nimietate calor. Bñ er-
go se habet poetice tubæ cultus, omnia quæ in hac re eueniunt, comprehendens.

Portam quæ imperio ducis est commissa recludunt
Freti armis, ultroque inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant,
Armati ferro & cristis capita alta coruscis.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Confurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
Attollunt capita, & sublimi uertice nutant.

Iliados. 12.

νήπιοι. εἴν ἢ πύλῃσι δ' ἄνδρας εὐρομ ἀρίστους,

ἕνας ὑπὲρ δύμους λαπιδάων ἀχμητάων,

τόν μὲν περὶ δόσ ἕνα κρατῶρόν πελυπέτιω,

τόν ἢ λιοντῆς βροτολοιογῶ ἴσον ἄρηι,

τὸ μὲν

A τὼ μὲν ὄρα προπόροισι πύλαων ὑψηλάων
 ἴσα ἄνω ὅτε πεδύνας ὄψεσιν ὑψηλάων
 αἰτ' ἀνεμὸν μίμνονσι καὶ ὑετὸν ἡμάτα πάντα
 ἔρησον μεγάλησι δ' ἰκνεύεις ἀραρυῖαι
 ὡς ἄρα τῶν χεῖρας περιδοῖτες ἠδ' ἐβίβει.
 μίμνον ἐπὶ χόμοισι μέγαν ἄσιον ἠδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polipoëtes & Leonteus stant pro portis, et immobiles Asiũ ad uenientem hostem uelut fixæ arbores opperiantur. Haçtenus est Græca descriptio. Verum Vergiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturos hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futuros in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat, modo describit luce cristarum coruscas. Nec arborum ut ille similitudinem prætermisit, sed huberius eam pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultus à Marone prolatus:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
 Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

ὡς ὁ μὲν ἀνδρῶν ποικίλτο χάλκιοι ὕπνοιο.

Iliados. II.

In quibus par utriusq; poetæ sit splendor. Caput .XII.

IN aliquibus par penè splendor amborum est, uti
 Spargit rapida ungula roes
 Sanguineos, mixtaq; cruor calcatur arena.

C

Et luce coruscus arena.

Quærit pars femina flammæ.

Σπέρματα πυρός.

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro
 Si quis ebur.

ὡς δ' ὅτε τις τ' ἐλέφαντα γαυή φοῖνικι μύνη.

Iliados. 4.

Si tangere portus

Infandum caput ac terris adnare necesse est,

D Et sic fata Iouis poscunt, hic terminus hæret,

At bello audacis populi uexatus & armis,

Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,

Auxilium imploret, uideatq; indigna suorum

Funera, nec cum se sub leges pacis iniquæ

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,

Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.

Δός μὴ ὀδυσσεύα πολίπεδον οἰκαδ' ἰκέσθῃ

Odysff. 9.

τίον λαίρπω ἰθάκη ἐνὶ οἴκῳ ἔχοντα.

ἄλλ' ἢ οἱ μοῖς ἔσθ' ὄϊλος τ' ἰδέσθῃ καὶ ἰκέσθῃ.

π υ δίκω

οἴκοι δὲ τιμωροὶ καὶ εἰς πατρίδα γαῖαν
 οὐδέ κακῶς ἔλθοι ὀλέθρου ἅπ' πάντας ἐταίρους
 νηὸς ἐπ' ἄλλοτρίας, ἔντροι δ' ἔν' πῆματα ὄικου.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
 Diues inaccessos ubi Solis filia lucos
 Assiduo resonat cantu, tectisq; superbis
 Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
 Arguto tenues percurrens pectine telas.

Odyss. 5.

ἦσαν, ὄφρα μέγα πάειτο, ἦ ἐνὶ νυμφῆ
 νῶϊν ἐν πολέοι καμῶ, τὴν δ' ἐνδοθι τέτρωτο ἐξ ἄρου.
 πῦρ μὲν ἐπ' ἐχαρόμεν μέγα κάειτο, πηλόσε δ' ὀδμή
 κείδ' ἔσ' ἔκκεάτοιο θεῖος τ' ἀνά νῆσον ὀδῶ δ' ἔ
 Δαμομένωμ. ἦ δ' ἐνδομ ἀοιδιάσ' ὀπίκα λῆ
 ἰσὸν ἐπιχαμένωμ χυσεῖν κερκίδ' ἔφουεν.
 Mæonio regi, quem serua Licinia furtim
 Sustulerat, uetitisq; ad Troiam miserat armis.

Ille autem expirans, non me quicumq; es inulto
 Victor nec longum lætabere, te quoq; fata
 Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebis.

Iliados. 21.

οὐδ' ἴδω οὐδ' ἀντὸς θηρόμ βέη, ἀλλὰ τοὶ ἦδη
 ἔγχι πρὸς κηε δάνατο καὶ μοῖρα κραταιή,
 χερσὶ δαμέν' ἀχιλῆος ἀμύμονος ἀϊακίδαο.
 Ad quem subridens mista Mezentius ira,
 Nunc morere, atq; de me diuūm pater atq; hominum rex
 Viderit.

Iliados. 22.

τὸν καὶ τετυφώτα προσηνύα δ' ἔχ' ἀχιλλεύς
 τέθναδι κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὅπποτε κερκὶ δ' ἔ
 ζεύς ἐδέλη τελέσαι, ἦ δ' ἀδάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
 Qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cygnum
 Sustulit, alta petens pedibus Iouis armiger uncis,
 Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
 Martius à stabulis rapuit lupus.

Iliados. 22.

ὥρμησον ἢ ἀλείς ὡς τ' αἰετός ἕπι πετήεις
 ὅς τ' ἔισιν πεδίονδε δ' ἰά νεφέων ἐρεβενῶν
 ἄρ' ἄλλωμ ἦ ἄρ' ἀμαλῶ, ἦ πῶκα λατῶμ.
 Vndiq; clamor
 Tollitur. inuadunt, & fossas aggere complent.

Locus restitu-
 tus ex. II. Iliad.

ἄντοι ἢ πηνλίεσ σω πεχέσι δωρηχθέντες
 ῥῶοντ', ἄσθεσ' ἢ βοή γένετ' ἰῶδι πρὸ.
 φθάνδε μεδ' ἰπιήων ἐπὶ τ' ἀφρομ κοσμηθέντες.

In quibus Vergilius Homerici carminis maiestatem non æquet.

Caput

, XIII.

Et quia

A **E**T quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus sit gracilior autor.
Tum caput orantis nequicquam & multa parantis
 Dicere, deturbat terræ, truncumq̄ reliquit.

Hi duo uersus de illo translati sunt:

ἦ. ἤσθ' ὁ μὲν μὲν ἐμελλε, γενεῖδ' ἤσθ' ἰπαχεῖν
 Ἄ. ἰάμβουθ' ἄλυσεν, ὁ δ' ἀνχένα μέσσοι ἔλασσε,
 φασγάνω αἰξασε, ἀπ' δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.
 φθεγγομένω δ' ἔρα τῶγε, κάρη κονήσιν ἐμίχθη.

Iliados. 10.

Vide nimiā celeritatē saluo pōdere, ad quā non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentē, & alterum penē coniunctum sequendo qua luce signauit:

B ὦκα δ' ἐπίτα Αἰ φησὶ κλάσσο πρὸ δάκρυος ἐκφορῶν ἵπποι
 τὰς ἕμετερέφορον, διομίθεθ' ἄρσενες ἵπποι
 τρωῖοι, οὐδέ τι πρὸ ἄνδρ' ἔσθ' ἄλλὰ μάλ' ἐγγύς,
 αἰεὶ γὰρ δὴ φρεσ' ἐπιβησομένοισιν ἐῖν πτω,
 πνοιῆ δ' ἐυμύλοιο μητάφρενον ἐσρέε τ' ὦμω
 ορέμετ'. ἐπ' αὐτῶ γὰρ καταθέντε πελέδωτι.

Iliados. 13.

Humescunt spumis flatuq̄ sequentum.

Mirabilior est celeritas cōsequentis priorē cursu pedū apud eundē uatem.

ἴχνηα τύπῃε πόδεσσι πάσθ' κόνιν ἀμυχιυδῆναι.

Iliados. 23.

C Est autem huius uersus hic sensus: Si per solum puluereum fortē curratur, ubi pes fuerit de terra à currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uideatur, & tamē celerius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excussus, uestigio superfunditur. Ait ergo diuinus poëta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentis uestigium antequam puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significare cupiens quod ait, Calcemq̄ terit iam calce Diorea.

Vide & in hoc Homeri cultum,

ἦ. ἤσθ' ἀνακλιθεῖς πέρσεν ὑπὸ θ',

Iste ait: Ceruicem inflexam posuit.

Hos quoque uersus, si uidetur, comparemus.

ἄρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πύλνατο πωδλυβοτείρη

ἄλλοτε δ' αἰξασκε μετήσορα

Iamq̄ humilis iamq̄ elati sublimè uidentur

D Aëra per tenerum ferri.

πασάων δ' ὑπὸ ἥγε κάρη ἔχθ' ἠδ' ἐμέτωπα.

Gradiensq̄ deas supereminet omnes.

ἔαυτε νῦν μοι μῦσαι ὀλυμπια δώματ' ἔχουσα,

ἔμεις γὰρ θεαὶ ἔσε, πάρεσ' ἐτε, ἔσε τε πάντα.

Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.

Ἄυτὰρ ὁ θυμὸν αἰὶθε ἤσθ' ἤρπυιων, ὡς ὅτε ταῦρθ'

ἤρπυιων ἐλκόντων ἐλκόντων ἀμφὶ ἀνάκτα

κῶρων ἐλκόντων, γάνυτ' ἔτε τοῖς ἐννοσίχθων.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit.

Qualis mu

Odyss. 6.

Iliados. 2.

Locus restitutus ex. 19. Iliad.

Qualis mugitus, fugit cum faucibus aram
Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusque filo, quantam distantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sacrificium tracto loquens, meminit & Apollinis & Neptuni. His autem duobus, præcipue rem diuinam fieri tauro testis est ipse Vergilius:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Iliados. 2. *ἦν τε πῶς ἀϊθιλοῦ ἐπιφλέγῃ ἄσπετον ὕλων
ὄνρεσσι ἐν κορυφῆς, ἕκαθεν δέ τε φαῖνε δ' αὐγῆ.
ὣσ δ' ὅτε χεῖμαρξοὶ πεταμοὶ κατ' ὄρεσσι ῥέοντες*

Iliados. 4. *εἰς μισγὰ γὰρ σὺν συμβάλλετορ ὄβριμον ὕδωρ
κρητῶν ἐν μεγάλων κοίτης ἐν ποσὶ χαρὰ δαΐης
τῶν δ' ἐπὶ τε τυλόσσι δ' ἔσπορ ἐν ὄρεσσι κλυε πέμυλῳ.*

In segetem ueluti cum flamma furentibus austris

Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

Sternit agros, sternit fata læta boumque labores.

Præcipitesque trahit sylvas, stupet inscius alto

Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Et duas parabolæ temeravit, ut unam faceret, trahens hinc ignem, inde torrentem, & dignitatem neutrius impleuit.

Iliados. 9. *ὣς δ' ἄνεμοι δίοπόντορ ὄρνετορ ἰχθυόσυντα,
βορέης καὶ ζέφυρος, τῷ τε δρηκιδεσιν ἄντορ
ἐλδονδ' ἔζαπίνης, ἀμυδίας δέ τε κῦμα κελαινοῦ
κορδύνετ, πελλῶν ἢ πρὸς ἄλλα φύκῃ ἐχθου.*

Aduersi rupto ceu quondam turbine uenti

Confligunt, zephyrusque notusque & lætus eois

Eurus equis, stridunt sylvæ, sæuiter tridenti

Spumeus atque imo Nereus ciet æquora fundo.

Demet huic uitium, quod superius incurrit, de duabus Græcis parabolis unum dilucidius construendo.

Iliados. 1. *τοῖσιν δ' ἱμῶν οὖρον ἦ ἐκάργῃ ἀπόλλων.
Prosequitur surgens à puppi uentus eunteis.*

Quod noster dixit ἱμῶν, uester ait: Surgens à puppi, satis decorè. Sed extollunt epitheta, quæ tot & sic apta uento noster imposuit.

Odysse. 9. *Σὺν δ' οὐ μάρξας ὡς τε σκύλακας πρὶ γαίῃ
κοπτεῖν Διὸς κέφαλῃ χαμάδις ῥέε, αἴε δὲ γαίῃ.
τοῦς δ' διαμελεῖσι ταμῶν ὠπλισατο δόρυπον.
ἦοδιε Διὸς τε λείω ὄρεσίτροφῃ, οὐδ' ἀπέληπεν
ἐγκατάπε, σάξκας τε, καὶ ὅσα μυελόντα.*

Visceribus miserorum & sanguine uescitur atro.

Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro

Prensa manu magna medio resupinus in antro

Frangeret ad saxum.

Narrationē facti nudam & breuem Maro posuit. Cōtrà, Homerus *καὶ* miscuit, &

uerfibus inueniffe. Nam de fupcilijs & crinibus totū fe Iouis uultū collegiffe. Qd̄ utrunq; uidetis à Vergilio p̄termiffum. Sane concufū olympū nutus ma iefate nō tacuit. Iufiurandū uero ex alio Homeri loco fumpfit, ut translationis fterilitas hac adiectione cōpenfaret: Ora puer prima signās intōfa iuuēta. Præ termiffa gratia incipiētis pubertatis, minus gratā fecit latinam defcriptionem.

Iliad. 12.

ἄς δ' ὄτω ἔρ τε κῶεσσι καὶ ἀνδράσι θεῶν ἑταῖροι
 κάπριον ἢ ἑ λείων σφέφει δένει βλεμεαίνων,
 εἶδε τε πυργηδὸν σφείας ἀυτοῖς ἀρτώωντες,
 ἀντίοι ἴσαν ἢ καὶ ἀκοντίεσσι δαμφάς
 λιχμάς ἐκ χερῶν, τῶ δ' οὐπτε κυδάλιμον κῆρ
 ταρβῆ, οὐδὲ φοβῆτη, ἀγλωορῆ δέ μιν ἔκτα
 ταρφέατε σφέφειη σίχας ἀνδρῶν πρηητίζων
 ὄππῃ ἰδύσῃ, τῆ τ' ἔκδοσι σίχας ἀνδρῶν.

Vt fera quæ densa uenantum septa corona,
 Contra tela furit, sefécq; haud nefcia morti
 Inijcit, & saltu fupra uenabula fertur.

Videtis in anguftum latinam parabolam fic elfe cōtractam, ut nihil poffit efse ieiunius? Græcam contrā, & uerborum & rerum copia pōpam ueræ ue nationis impleffe? In tanta ergo differentia penè erubefcendū eft comparare.

Iliad. 13.

θεράξωντες δόρυ δ' ἔρι, σάακον σάκκῃ προδελύμνω
 ἄτωις δ' ἄρ ἀσπίδ' ἔριδε, κόρυς κόρω, ἀνέρα δ' ἀνῆρ.
 Haud aliter Troianæ acies, aciesq; Latinæ
 Concurrunt: hæret pede pes, denfusq; uiro uir.

Quanta fit differentia utriufq; loci, lectori æftimandum relinquo.

Iliad. 12.

ῥενος γὰρ σελίπῃ πῆλθε πρῆσέμελνω μεμαώσῃ,
 αἰετὸς ὑπέπεσεν ἄριστον ἀλαὸν ἔργων
 φοινήντα δ' ἄκοντα φέρων ὀνύχας πέλωρον
 ζωὸν ἔτ' ἀσπάζοντα, καὶ οὐπω λήθετο χάριμος.
 κόπε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα καὶ σῆδον πρὶ δ' ἄρῳ,
 ἰδνωθεῖς ὀπίσσω. ὃ δ' ἀπ' ἔδων ἦκε χαμάλι
 ἄλγῆσθε δ' ἰδύσῃ μέσσω δ' ἑνὶ κάμβαλ' ὀμίλῳ
 αὐτὸς δ' κλάγξας πέτετο πνοιῆσ' ἀνέμοιο.

Vitq; uolans alte raptum cum fulua draconem
 Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæfit.
 Saucius at ferpens finuofa uolumina uerfat,
 Arrectisq; horret squamis, & sibilat ore,
 Arduus infurgens, illa haud minus urget adunco
 Luctantem roftro, fimul æthera uerberat alis.

Vergilius folā aqlæ prædā refert, nec Homericæ aqlæ omen aduertit, q̄ & fi niftra ueniēs uincentiū phibebat accelfum: & accepto à captiuo ferpente mor fu, p̄dam dolore deiecit: factōq; tripudio foliffimo, cum clamore dolorē teftan te p̄teruolat. qbus omnibus uictoriæ p̄uaricatio fignificabať. His p̄termiffis q̄ animam parabolæ dabant, uelut exanime in latinis uerfibus corpus remanfít. Parua metu primo, mox feftattollit in auras,

Ingridi.

A **Ingrediturq̄ solum, & caput inter nubila condit.**

ἢ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορυφασεη, αὐτὰρ ἐπειτα,

οὐρανὸς ἐσκήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βάϊνα,

Iliad. 4.

Homerus ἔρη, hoc est contentionem à paruo dixit incipere, & postea in incrementum cœlum usq̄ subcrefcere. Hoc idē Maro de fama dixit, sed incongrue.

Necq̄ enim æqua sunt argumenta cōtentionis & famæ: Quia contentio, etsi usque ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa quæ creuit. Fama uero cum in immensum prodit, fama esse iam desinit, & fit notio rei iam cognitæ.

Quis enim iam famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolē potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandī omnia quæ ab auctore trāscripsit, q̄ in omni operis sui parte alicuius Homericī loci imitationem uolebat inferere, nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubiq̄ æquare, ut in illo loco, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari: Minerva Diomedī suo pugnanti duntaxat flammaram addidit ardorem, & inter hostium cædes fulgor capitis uel armorum pro milite minatur.

Δαῖε δὲ ἐκ κορυφῆς τε καὶ ἀπὸ δ' ἑκάματρ' ὤψ'.

Iliad. 5.

Ἀσέρ' ὄπωρινὸς ἑναλίγκιον, ὅς τε μάλισα

Ἄα μὲν πρῶτον παμφαίνουσι λελεσμένῳ ὠκεανοῖο.

τοῖον δὲ πῦρ δαῖε μὰ τὴν κρατὸς τε καὶ ὤμων.

Hoc miratus supra modum Vergilius, immodice est usus. Modo enim ita de Turno ait:

C **Tremunt sub uertice cristæ**

Sanguineæ, clypeoq̄ micantia fulmina mittunt.

Modo idem ponit de Aenea:

Ardet apex capiti, cristisq̄ ac uertice flamma

Funditur, & uastos umbo uomit æreus ignes.

Quod quàm importune positum sit, hinc apparet, quod necdum pugnabat

Aeneas, sed tantum in nauī ueniens, apparebat. Alio loco,

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram

Sustinet, Aetneos efflantem faucibus ignes.

Quid quod Aeneas recēns allatis armis à Vulcano, & in terra positus, miratur terribilem cristis galeā flāmasq̄ uomentem? Vultis aliā fruendī auiditatem uidere loci huius? cuius supra meminimus, fulgore correptus,

D

Seruo uoluit loquēti Ioui assignare parem reuerentiā. Nā cum & in primo uolumine, & in quarto, & in nono loquat̄ quædā Iupiter sine tumultu, deniq̄ post Iunonis & Veneris iurgiū, insit, eo dicente: Deūm domus alta silescit, Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther. Tū zephyri posuere, premit placida æq̄ra pontus. Tanq̄ non idē sit, q̄ locutus sit paulo antè sine ullo mūdi totius obsego. Similis opportunitas est in eiisdē Iouis lāce, quā ex illo loco sumpsit,

καὶ τότε δὴ χυῖσα πατήρ ἔτι τανυε τάλαυτα.

ἐρ' ἄλλοι δ' ὄνο κῆρε ταυκλεγεῖο δανάοιο,

Iliad. 22.

τῶ μὲν ἀχιλλεύῳ, τῆρ δ' ἐκτορῶ ἱπποδάμοιο

ἔλκε 3

ἔλκε δὲ μέσσα λαβῶν· ἔπειτα δ' ἔκτοσθε αἰσιμονήμας.
 ἔχεται δ' ἔσ' αἰδῖοιο· λίπερ δ' εἰ φοῖβε· ἀπόλλωρ.

Nam cū iam de Turno prædixisset Iuno,
 Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis,
 Parcarumq; dies & lux inimica propinquat,
 Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturum, serò tamen
 Iuppiter ipse duas æquato examine lances
 Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studiij circa Homerum nimietate excedit modum. Et re uera non poterat nō in aliquibus minor uideri, qui per omnem poësim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. Acriter em̄ in Homerum oculos intēdit, ut æmularetur eius non modo magnitudinem, sed simplicitatem & præsentiam orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarū inter heroas suos personarum uaria magnificentio, hinc deorum interpositio, hinc autoritas fabulorum, hinc affectuum naturalium expressio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrētis orationis sonitus, hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

Intantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, ut uitia quoq; nonnulla æmulari uoluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, cæteraq; quæ gratiorem reddunt orationem.

Caput

.XIII.

A Deo autē Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & in uersibus uitia, quæ à nonnullis imperite reprehendunt, imitatus sit, eos dico q̄s Græci uocant † Quos hic quoq; Homericū stylum approbans non refugit, ut sunt apud ipsum acephali, Arietat in portas, Parietibus textū cæcis iter, & similia. Ut etiā, qui in medio uersu breues syllabas pro lōgis habent. Et duros obijce postes, Cōsiliū ipse pater & magna in cepta Latinus. Syllabæ longiores sunt: Quin protinus om̄ia, Vulcano decoquit humorē. Et, Spumas miscēt argēti uiuaq; sulphura. Et, Arbutus horrida.

Sunt apud Homerū uersus uulsi, ac rasis similes, & nihil differentes ab usu loquendi. Hos quoq; tanq; heroicè incomptos adamauit: Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.
 Nudus in ignota Palinure iacebis harena.

Sunt amcenæ repetitiones, quas non fugit, ut
 Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
 Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Homerica quoq; epitheta quātum sit admiratus, imitando confessus est, & mille talium uocabulorum, quibus uelut sideribus micat diuini carminis uariata maiestas. Ad hæc à uestro respondetur, Malefuada fames, Auricomos ramos, Centumgeminus Briareus. Adde & Fumigerā noctem: & quicquid in singulis penè uersibus diligens lector agnoscit. Sæpe Homerus inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem. Nec hoc Vergilius omisit. Migrātes cernas, totāq; ex urbe ruentes, Totūq; instructo Marte uideres Feruere Leucatem. Et, Pelago credas innare reuullas Cycladas, Et studio incassum uideas gestire lauādi. Itē diuinus ille uates, res uel paulo uel multo antè trāfactas, opportunè

opportune ad narrationis suæ seriem reuocat, ut & historicū stylum uitet, nō
 A per ordinē dirigēda q̄ gesta sunt, nec tñ præteritorū nobis notionē subtrahat.
 Theben Asiæ ciuitatē, aliasq̄ plurimas Achilles anteq̄ irasceret euerterat. Sed
 Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordiū. Ne igit̄ ignoraremus q̄ prius
 gesta sunt, sit eorū tēpestiua narratio. Item, ne ignoraremus q̄ duce classis Græ
 corū ignotum sibi Troiæ littus inuenerit, cum de Calchante quereretur, ait:

ὣλ νήεσ' ἠγήσατ' ἀχαιῶν Ἰλιονεῖσω

Iliados. 1.

ἦμ' διὰ μωυποσάων, τῶν, οἱ πόρε φοῖβος ἀπόλλων.

Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis nauigantibus de serpēte passerum
 populatore contigerit. Ex quo denūtiatum est, exercitum annos decem in ho
 stico futurū. Alio loco senex idem, ut referendis fabulis amica & loquax ætas,
 res refert uetustas.

B μέμνημαι τόδε ἔργον ἐγὼ πάλα, οὐδ' ἔτι νεότης

Locus restitu
 tus ex Iliad. 19.

ὧς ἦμ', ὅν Δ' ἠμῖν ἔρεω πάντεσσι θεῖλοισι.

κρηῖτες τ' ἐμάχοντο, ὣλ ἀπῶλοι μνηχάρμα

Αμφὶ πόλιμ' καλυδῶνα ὣλ ἀλλήλας ἐν ἄριζομ.

Ἄπῶλοι μὲν ἀμυρόμυνοι καλυδῶν' ἔραυνης,

κρηῖτες δ' διαπρυαδέφμ μεμαῶτες ἄρηι.

ὣλ γὰρ πῖσι κακὸν χυσοδῶρον' ἄρπεμις ὄρση

κωφάμην, οἱ οἱ δὲ δαλύσια γδονῶ ἀλωῆς

οἴνευς ῥέξ', ἄλλοι δ' θεοὶ δαίνωνδ' ἐκατόμβας.

οἷν δ' οὐκ ἔρρεξε Διὸς κρη μεγάλοιο,

ἢ λάθετ', ἢ οὐκ ἐνόσσην, ἀάστω δ' μέγα θυμῶ.

C Et sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est. Nam me
 mini Helionæ uilentem regna sororis Laomedontiaden Priamum. Et, Atque
 equidem Teucrum memini Sidona uenire. Et, Qualis eram cum primam aci
 em Præneste sub ipsa Straui. Et de furto uel poena Caci tota narratio. Nec ue
 tuustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nræ autoris sui imitator ingereret, Nan
 que ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati, & similia.

Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum. Caput .XV.

D **V**Bi uero enumeratur auxilia, quem Græci catalogum uocāt, eundem
 autorem suum conatus imitari, in nōnullis paululum à grauitate Ho
 merica deuiauit. Primum, q̄ Homerus prætermisiss Athenis, ac La
 cedæmonijs, uel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Boeotiā in catalogi
 sui capite locauit, non ob loci aliquam dignitatē, sed notissimum promontori
 um ad exordiū sibi enumerationis elegit. Vnde progrediēs modo mediterræ
 nea, modo maritima iuncta describit. Inde rursus ad utrunq̄ situm cohærenti
 um locorū disciplina describentis, uelut iter agentis accedit. Nec ullo saltu co
 hærētiam regionum in libro suo hiare permittit, sed † hoc hiandi more proce
 dens, redit unde digressus est, & ita finitur quicquid enumeratio eius amplecti
 tur. Contrā, Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem ser
 uat, sed locorū seriem saltibus lacerat. Adducit primū Clusio & Cosis Mas
 sicum. Albas hūc sequitur, manu Populoniæ Illiæq̄ comitatus. Post hos Asi
 lam misere Pisæ. Quæ in c̄plonginqua sint Hetruriæ parte, notius est c̄ ut an

o notan

notandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, & Grauifcas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. Hinc rapit illum Cygnus Liguriam, Oceanus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum secutum.

Deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat, etiam pugnantem uel prospera uel sinistra sorte commemorat. Et cum uult dicere occisos quos catalogo non inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit. Et quæties multam necem significare uult, messem hominum factam dicit: nulli certum nomē facile extra catalogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. Nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat antè nō dictos. Sub Massico duce mille manus iuuenū uenisse dixit, qui moenia Clusi quicq; Cosas liquere. Deinde Turnus nauis fugit, qua rex Clusinis aduectus Osinius oris, quem Osinium nunquam antè nominauit. Et nunc ineptum est, regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus, nec Osinius in bello penitus apparent. Sed & illi quos dicit, fortēq; Gyam, fortemq; Sereftum, pulcher quoq; Equicolus, & Mauortius Hæmon, & fortissimus Vmbro, & Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullū locum inter pugnantium agmina, uel gloriosa uel turpi commemoratione meruerunt. Astur, itemq; Cupauo, & Cygnus insignis Cygni Phaëtontisq; fabulis, nullam pugnae operam præstant: cum Aelus & Sacrator ignotissimi pugnent, & Atinas antè non dictus. Deinde in his quos nominat, sit sæpe apud ipsum incauta confusio. In nono Corinæum sternit Asilas. Deinde, in duodecimo Ebusum Corinæus interficit. Obuius ambustum torrē Corinæus ab ara Coripit, et ueniēti Ebuso plagamq; ferenti Occupat os. Sic & Numam quem Nifus occidit, postea Aeneas persequitur, Fortemq; Numam. Camertem in decimo Aeneas sternit. At in duodecimo Iuturna formam assumulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides, & Iapix Iasides, quæro an fratres sint. Hyrtacides est, Hippocoon, & rursus Hyrtacides Corinæum sternit Asilas. Sed potuerunt duo unum nomē habuisse. Vbi est illa in his casibus Homeri cautio: apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit *λοκῶν δ' ἠγεμόνων οἰλήσεται χυρὸς αἶας*, modo *μείων, οὐδ' ἴσοσγε, ὅσ' τε*

Iliados. 2.
Iliados. 2.

λαμῶν αἶας. Item alibi:

Resstitutus locus ex 15. Iliad.

*αἶας δ' οὐκέτι πάμπαν οἰλήσεται χυρὸς υἱός
ἴσα τ' ἀπ' αἰαντὸς τελαμωνίδος, οὐδ' ἠβραόρ,*

Nec definit, quos iungit nomine, insignibus separare, ne cogatur lector suspensiones de uarietate appellationis agitare.

Deinde, in catalogo suo curauit Vergilius uitare fastidiū, quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura sæpe repetita. Hic autē uariat, uelut dedecus, aut crimen uitans repetitionem. Primus in bellum Tyrrenis asper ab oris, Filius huic iuxta Lausus. Post hos insignem fama per gramina currum. Tum gemini fratres. Nec Prænestinae fundator. At Mesapus equūm dominator. Ecce Sabinorum prisco de sanguine. Hinc Agamemnonius. Et te montosæ. Quin & Marrubia uenit de gente sacerdos. Ibat & Hippolyti proles. Has copias fortasse putat aliquis diuinæ illi simplicitati præferendas. Sed nescio quomodo

H

modo Homerum repetitio illa unice decet, & est genio antiqui poetæ digna, enumerationisq; conueniens, quod in loco mera nomina relaturus non incurauit se, neq; minute torfit, deducendo stylum per singulorum uarietates: sed stat in consuetudine percententium, tanquam per aciem dispositos enumerās. Quod non alijs quàm numerorum fit uocabulis. Et tamen egregie ubi oportet de nominibus ducum uariat. Illam uero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus, ita expressit, ut penè eū dixerim elegantius transfuisse.

τῆχθ' ἐδέδμευτο χθοναμαλώτατον, ἔνθα μάλις α

ζακρηῆς γίγνοντο μάχη, αὐτοί τε καὶ ἰπποιοι.

ἔνθα ἢ βοιωτοί, καὶ ἰάονες ἔλκεχιτῶνες,

λοκροὶ καὶ φθιοί, καὶ φαδιμόωντες ἐπφοί,

σπερδῆ ἑπαΐσοντα νεῶν ἔχον, οὐδ' ἐδάωντων

ῶσα ἀπὸ σφείων φλογὶ ἴκελον ἔκτορα δῖον.

οἰμὸν ἀθηνῶων προλελεγμένοι, ἔνθ' ἄρα πῖσιν,

ἦρχ' υἱὸς πεπεῶ μινεθεύς. οἱ δ' ἄμα ἔπυντο.

φείδαστε, σίχιός τε, βίας τ' εὐς, αὐτὰρ ἐπφῶν

φυλείδῃσ τε, μέγης, ἀμείων τε Δρακιδῆς τε

προφθίωντε, μέδωντε, μινεπτόλεμός τε πδάρκης.

Et similia. Ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densantur campis, Argiuaq; pubes

Aruncaq; manus, Rutuli, ueteresq; Sicani,

Et Sarranæ acies, & picti scuta Labici.

Qui saltus Tyberine tuos sacrumq; Numici

Littus arant, Rutulosq; exercent uomere colles,

Circæumq; iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis

Præsidet. & cætera.

Quæ in utriusq; catalogis similitudo, quæ crebræ apud utrunq; sententiæ. Tum in quibus siue casu siue sponte ab Homero Vergilius desciscat, et in quibus imitationem ipsam dissimulet.

Capit .XVI.

VTerq; in catalogo suo post difficilium rerum uel nominum narrationem, infert fabulam uersibus amœnioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina, facit locum fabulis, quæ horrorem fatietatis excludant.

οἱ ἢ πνλοντ' ἐννέμοντο, καὶ ἀρήνιω ἑρατφνίω

καὶ τρυόρ ἀλφειῶ πόρον, καὶ εὐκλιτορ αἰτω,

καὶ κρησιωσίντα, καὶ ἀμειγένησ ἑναορ,

καὶ πτελεὸρ καὶ ἔλθ. καὶ δώριον, ἔνθα τε μῖσσα

ἀντόμουσα, δάμυρι τὸν δρηίκα παύσασ αἰοιδῆς

οἰχαλίησιν ἰόντα πρὸ εὐρύτου οἰχαλίησ.

σπεύτο γοῦρ ἐυχόμελυσ νικησέμελυ, εἰπὸς ἄρ αὐται

μῖσσα ἀειδοισιν κῆρα διὸς ἀγιοχόιο.

αἱ ἢ χολωσάμεναι, πηρορ δέσασ, αὐτὰρ αἰοιδῶ

εταπεισίλω ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλασθον κιδαρσίλω.

τῶν, αὐτ' ἠγεμόνθιν γεγλυῖσ ἰπποῖτα νέσως.

Locus elucidatus ex .2. Iliad.

o h Et reliqua,

Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius in hoc secutus autorem, in priore catalogo, modo de Auentino, modo de Hippolyto fabulatur: in secundo, Cygnus ei fabula est. Et sic amœnitas intertexta fastidio narrationū medetur. In omnibus uero Georgicorum libris, hoc idem summa cum elegantia fecit. Nam post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum uel auditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de laudatione rusticæ uitæ secundum, et tertius desinit in pestilentiam pecorum. quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. Ita in omni ope Maronis, Homerica lucet imitatio.

Homerus omnē poësim suam ita sententijs farfit, ut singula eius ἀποφθέγματα uice prouerbiorum in omnium ore fungantur, ut,

Odyssæa. 1.

Ὅυ γὰρ πω τίς ἐόν γόνουρ αὐτὸς αἰέγρω

Odyssæa. 2.

παῦροι γὰρ τοὶ πᾶσι δὲ ὁμοῖοι πατρὶ πέλοντῃ

Odyssæa. 3.

ὁὐ γὰρ τ᾽ αἰψὰ δεῶν ζέπει νόστος αἰὲρ ἐόντων.

Labor oia uincit improbus.

Et alia innumerabilia, quæ sententialiter proferuntur. Nec hæc apud Vergiliū frustra desideraueris: Non omnia possumus omnes, Omnia uincit amor, Labor omnia uincit improbus, Viscædeó ne mori miser est: Stat sua cuique dies, Dolus an uirtus quis in hoste requirat: Et quod quæque ferat regio, quid quæque recuset, Auri sacra fames. Et ne obtundā nota referendo, mille sententiær talium, aut in ore sunt singulorū, aut obuiæ intētionī legentis occurrunt.

In nonnullis ab Homerica secta haud scio casu ne an sponte desciscit. Fortunam Homerus nescire maluit, & soli decreto, quam μοῖραν uocant, omnia regenda committit, adeo ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Contrā, Vergilius non solum nouit & meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quā & philosophi quæ eam nominant, nihil sua ui posse, sed decreti, siue prouidentię ministram esse uoluerunt.

Et in fabulis seu in historijs nonnunquam idem facit. Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara, animo manibusque parentem refert: cum apud Homerum Dolo imbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem à Ioue raptum, sed Iouialium poculorum ministrum, in cœlum à dijs ascitum fert, uelut decorum: Vergilius tantam deam, quod cuius de honestis sceminae deforme est, uelut specie uictam Paride iudicāte doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic autorem suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti solum dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.

Locus restitutus ex lii. 20

Δφνὸρ δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
 τ' ἰόθην. αὐτὰρ ἐνοσθε προσδάμων, ἐτίναξεν
 γαῖαν ἀπὸ φρεσίνων, ὄρεϊωντ' αἰψὸν κάρηλων.
 πάντες δ' ἐσείοντο πόδες περλυπιδάκκ' ἰδίας,
 καὶ κορυφαί, τρώων τε πόλιν καὶ νῆες ἀχαιῶν.
 ἔσδ' ἰδίας

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔργου ἀναξίως ἐκείνων ἀνὰ τὴν ἀρχὴν
 A Δείξτε δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου, καὶ ἴαχε μὴ οὐκ ἔστιν
 γὰρ ἀναξίως ἐκείνων ἀνὰ τὴν ἀρχὴν
 Οἰκία δὲ ἀνεπίστα καὶ ἀδυναμία φωνεῖν,
 Συμφαλὲς ἐν τῷ ἔργῳ, τὰ τε συνέσει δεοίπῳ.
 B τὸς ὅρα καὶ πῶς ὄρω δὲ τῶν ἐξ ἑαυτῶν.

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur, Non secus ac si qua penitus ui terra dehiscens, Infernas referet sedes, & regna recludat Pallida, dijs inuisa, superq; immane barathrum Cernatur, trepidentq; immisso lumine manes. Hoc quoq; dissimulando surripuit. Nam cum ille dixisset deos sine labore uiuere, *θεοὶ ἑὴ ἔωντες*, hoc idem dixit occultissime, *Dij Iouis in tectis casum miserantur inanem Amborum, & tantos mortalibus esse labores. quibus ipsi scilicet carent.*

Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit. Quamq; Græcorum cum uocabulis tum inflexione etiã sit delectatus.

Caput .XVII.

Quid Vergilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet, quod ubi rerum necessitas exegit à Marone dispositionem inchoandi belli, quam non habuit Homerus, quippe q̄ Achillis iram exordium sibi fecerit, q̄ decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouæ partum, ceruum fortuitò saucium fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue nimisq; puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellū. Sed nec seruos Latini, & maxime stabulo regio curantes, atq; ideo quid foederis cum Troianis Latinus icerit, ex muneribus equorū & currus iugalis non ignorātes, bellum gn̄i deū oportebat inferre. Quid igitur? deorum maxima deducitur è coelo, & maxima furiarum de tartaris asciscit. Sparguntur angues, uelut in scena parturientes furorem. Regina non solū de penetrabilibus reuerentiæ matronalis educit, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. Nec hoc cōtenta, syluas petit, accitis reliqs matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & orgia insana celebrantur. Quid plura? Maluissem Maronē & in hac parte apud autorē suum, uel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur habuisse.

Alium non frustra dixi, quia nō de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam uertit, quicquid ubicuncq; inuenit imitandum: adeo, ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor ē Apollonius, librum Aeneidos suæ quartum totum penè formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam continentiam Medæe circa Iasonem trāsserendo. Quod ita elegantius autore digessit, ut fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit uniuersitas, per tot tamen secula speciem ueritatis obtineat, & pro uero per ora omnium uolitet: ut pictores fictoresq; qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia uel maxime in efficiendis simulacris tāquam unico argumēto decoris utantur. Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut oēs Phœnisæ castitatis conscij, nec ignari manum sibi iniecisse reginam, ne pateret damnum pudoris, conniueant tamen fa

o in bu-

ctum. Quod autem scopulos eructari & erigi, eosdemq; ipsos statim liqueſcere, & gemere atq; glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro ſcriptū, nec unq; ſando auditum, & oīm q̄ monſtra dicuntur, mōſtruoſiſſimum eſt.

Postremò, Graiæ linguæ quàm ſe libenter addixerit, de crebris quæ uſurpat uocabulis æſtimate: Dirus Vlyſſes, Spelæa ferarum, Dædala tecta, Rhodeiæ arces, Altaq; Panchæa, Atq; Getæ, atq; Hebrus, & Actias Orithyia. Et, Thyas ubi audito ſtimulāt trieterica Baccho Orgia, nocturnusq; uocat clamore Cytheron. Et, Nō tibi Tyndaridis facies inuiſa Lacænæ. Et, Ferte ſimul Fauniq; pedem Dryadesq; puellæ. Et, Hinc atq; hinc glomerantur Oreades. Et, Pars pedibus plaudūt choreas. Et, Mileſia uellera nymphæ Carpebāt, hiali ſaturo ſucata colore. Et, Drymoq; Xantoq; Lygeaq; Phyllodoceq;. Et, Melite Panopæaq; uirgo, Neſea, Spiocq;, Thaliaq;, Cymodoceq;. Et, Alcandæq; Haliumq;, Noemonaq;, Prytaninq;. Et, Amphion Dyræus in Actæo Aracyntho. Et Senior Glauci chorus, Inouſq; Palæmō. Verſus eſt Parthenij, quo grāmatico in Græcis Vergilius uſus eſt. Hic ait: Glaucō, & Panopee, & Inoo Melicertæ. Et, Tritonesq; citi. Immania cete.

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mneſthea dixerit p̄ Mneſtheum. Sicut ipſe alibi: Nec fratre Mneſtheo. Et pro Orpheo dicere maluerit Orphi, græcè declinando: ut, Orphi Calliopea, Lino formoſus Apollo. Et, Vidimus ò ciues Diomedæ. Et taliū noīm accuſatiuus Græcus eſt in e deſignans. Nā ſi quis eum putat latine dixiſſe Diomedem, ſanitas metri in uerſu deſiderabitur. Deniq; oīa carmina ſua græcè maluit inſcribere Bucolica, Georgica: Aeneis, cuius noīs figuratio à regula latinittatis aliena eſt.

Quæ Vergilius tam occulte a Græcis traduxerit, ut uix unde ducta ſint, poſſit agnoſci.

Caput .XVIII.

Sed de his hæctenus, quorum plura oīibus, aliqua nonnullis Romanorum nota ſunt. Ad alia uenio, quæ de Græcarū literarū penetralibus eruta, nullis cognita ſunt, niſi qui Græcam doctrinam diligenter hauſerunt. Fuit em̄ hic poëta ut ſcrupuloſe & anxie, ita diſſimulanter & quaſi clanculo doctus, ut multa tranſtulerit, quæ unde tranſlata ſint, difficile ſit cognitu.

In exordio Georgicorum poſuit hos uerſus:

Liber & alma Ceres, ueſtro ſi munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutauit arifia,

Poculaq; inuentis, Acheloia miſcuit uuis.

Nihil in his v̄ſibus grammaticorum cohors diſcipulis ſuis amplius tradit, niſi illud, opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu deſiſterent, & frumento pro glādibus uterentur. Liberæ uero uitis repertorem, præſtitiffe humano potui uinum, cui aqua admifceretur. Cur autem Acheloum amnem poſtiſſimum Vergilius, cum aquā uellet intelligi, noīarit, nemo uel quærit, uel oīno ſubefſe aliquid eruditius ſuſpicatur. Nos id altius ſcrutati, animaduertimus doctum poëtā, antiquiſſimorum Græcorum more, ſicut docebit autoritas, eloquentum: apud quos proprie in aquæ ſignificatione ponebatur Achelous. Neq; id fruſtra, nā cauſa quoq; eius rei cum cura relata eſt. Sed prius quàm cauſam propono, illud antiquo poëta teſte monſtrabo, hunc morem loquendi puaga-

tum fuisse, ut Acheloum pro quavis aqua dicerent. Aristophanes uetus comicus in comœdia Cotalo sic ait: Graubor (inquit) uino, cui aqua non fuisset admixta, id est mero. Cur autem sic loqui soliti sunt, Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his uerbis:

Potest' ne lucidius ostendi Acheloum à Græcis ueteribus pro quacuncq; aqua dici solitum? Vnde doctissime Vergilius ait, uinum Acheloo Liberum præmiscuisse. Ad quã rem etsi satis testium est, cum Aristophanis comici, & Ephori historici uerba prodiderimus, tamen ultrà progrediemur. Didymus enim grammaticorum facile eruditissimus, posita causã quam superius Ephorus dixit, alteram quoq; adiecit his uerbis:

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit, ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur, tamen his quoque & Euripidis nobilissimi tragediarum scriptoris addetur autoritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris quos *ἱστορικὴ βιβλίη* scripsit, posuit his uerbis:

Sunt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici populi, & eorum nobilissima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur:

Aeneidos .7.

Quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei currus ue sonant, pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
Bina manu, fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hũc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusq; adhuc q; sciam reperi: sed eam Græcorum nonnullis consuetudinẽ fuisse, locupleti autore iam palàm faciam. In qua quidem re, mirari est poëtæ huius occultissimam diligẽtiam. Qui cum legisset Hernicos quorum est Anagnia, à Pelasgis oriundos, appellatosq; ita à Pelasgo quodam duce suo q; Hernicus nominabatur, morem quem de Aetolia legerat, Hernicis assignauit, qui sunt uetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominẽ Pelasgum ducem Hernicis fuisse Iulius Higinius in libro secundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uero Aetolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire, ostẽdit clarissimus Euripides scriptor tragicus. In cuius tragediã quæ Meleager inscribitur, nuntius inducitur describens, quo quisque habitu fuerit ex du-

A ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uersus sunt:

Animaduertis diligentissime uerba Euripidis à Marone seruata? Ait em̄ ille:

Et eundem pedem nudum Vergilius quoq; dixit, Vestigia nuda sinistri Insti tuere pedis. In qua quidem re, quo uobis studium nostrum magis comprobe tur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Ari stotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit. Aetolos enim nō læ uum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius q̄ pro bem, Aristotelis uerba ponam ex libro, quem de poëtis secundo superscripsit. In quo de Euripide loquens, ait:

Cum hæc ita sint, uidetis tamen Vergilium Euripide autore quàm Aristotele uti maluisse. Nam ut hæc ignorauerit uir tam anxie doctus, minime credide rim. Iure autem prætulit Euripidem. Est enim ingens ei cum Græcarum tra gœdiarum scriptoribus familiaritas, quod uel ex præcedētibus licet, uel ex his quæ mox dicentur, opinari.

De alijs locis, quos Vergilius a Græcis sumpsit, quarto et nono Aeneidos. Caput .XIX.

C IN libro quarto in describenda Elissæ morte, ait quod ei crinis abscissus es set his uersibus: Nondum ilki flauum Proserpina uertice crinem Abs tulerat, Stygio' que caput damnauerat orco. Deinde Iris à Iunone missa ab scidit ei crinem, & ad orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, sicut Aurelius, uir aliàs doctissimus, Cornutus extimat, qui adnotatio nem eiusmodi apposuit his uersibus: Vnde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. Sed assueuit poëtico more aliqua fingere, ut de au reo ramo: Hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus uir, Græcarum etiam doctissimus literarum, ignorauit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. In hac enim fabula, in scenam* Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem absceidit Alcestim, & sic loquitur:

πόλλ' ἄρ' σὺ λείξας, οὐδέ μ' ἄρ' ἄλλοιερ λάβοις.

D ΗΔ' οὐ γὰρ κἀτρίση ξε ἄδ' δ' ἄμ' ος.

Σπείχω δ' ἐπ' ἀντὶ τῷ, ὡς κατὰ ξωμοῖ ἐξίφφ.

Ἰσθρὸς γὰρ οὐτ' ἄν' ἤϊ φρονὸς δεῖπρ,

ὄτ' ὅδ' ἐγγ' ἄγνισα τρίχα.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscindendi crinis induxerit. ἀγνίσαι autem Græce dicunt dijs consecrare. unde poeta noster ait ex Iridis persona: Hunc ego Diti Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.

Nunc quia pleraq; omnia quæ supradixi, instructa autoritate tragicorū pro baui, id quoq; quod à Sophocle tractum est, annotabo. In libro enim quarto Vergilius Elissam facit postq; ab Aenea relinquitur, uelut ad sacrificarum sa garumq;

Aeneid. 4.

Al. Charon.

Loquitur Cha ron.

Aeneidos .4.

garumq; carmina & deuotiones fugientem, & inter cætera ait, sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res non ne quæstione digna est, unde Vergilio æneæ falces in mentem uenerint: Ponam itaque Vergilianos uersus, mox & inde Sophoclis, quos Maro æmulatus est, Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis,
Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragœdia id de quo quærimus, etiam titulo præfert. Inscríbatur enim Rhizotomoi. in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed auersam, ne uí noxi odorís ipsa interficeretur, & succum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas æneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt:

Hæc Sophocles. Quo autore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Om̃ino aut̃ ad rem diuinã pleraq; ænea adhiberi solita, multa indicio sunt, & in his maxime sacris, qbus delinire aliq; aut deuouere, aut deniq; exigere morbos uolebant. Taceo illud Plautinũ cum ait: Me cũ habet pagus, morbus, æs, & qđ alibi Vergilius, Curetũ sonitus crepitantiaq; æra. Sed Carminij curiosissimi & docti uerba ponã, qui in libro de Italia. ii. sic ait: Prius itaq; & Thuscus æneo uomere uti, cum cõderentur urbes, solitos, in traiectionis eorũ sacris inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, qbus sacerdotes tõderent. Post hæc Carminij uerba, longũ fiat, si uelim p̃censere, q̃ multis in locis Græcorũ uetustissimi æris sonos tanq̃ rem ualidissimã adhibere soliti sunt. Sed p̃senti op̃i docuisse nos sufficit, falces æneas Maronis, exẽplo Græci autoris inductas.

In libro nono Vergilius posuit hos uersus:
Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie, genitor quem miserat Arcens,
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

Quis hic Palicus deus, uel potius qui dij Palici, nam duo sunt, apud nullũ penitus autorem Latinum q̃ sciam reperi, sed de Græcorũ penitissimis literis hanc historiam eruit Maro. Nam primũ ut Symetus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita & dij Palici in Sicilia colũtur, q̃s primũ om̃ium Aeschylus tragicus, uir utiq; Siculus, in literas dedit. Interpretationẽ quoque nominis eorũ, quam Græci ἐτυμολογίαν uocant, expressit uersibus suis. Sed priusquam uersus Aeschylĩ ponam, paucis explanãda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluuius est. Iuxta hunc Nympha Thalia cõpressu Iouis grauida, metu Iunonis optauit, ut sibi terra dehisceret, quod & factum est. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, & duo infantes de aluo Thaliæ progressi, emerferunt: appellatiq; sunt Palici & τῶν πάλιν ἰκέων, quoniam prius in terram mersi, denuo inde reuersi sunt. Nec longe inde lacus breues sunt, sed immensũ profundũ, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ crateras uocant, & nomine Dellos appellant, fratresq;

fratresq; eos Palicorum extimant, & habentur in cultu maximo. Præcipueq;
 A circa exigendum iuxta eos iusiurandum, præsens & efficax numē ostenditur.
 Nam cum furti negati uel eiusmodi rei fides quæritur, & iusiurandum à su-
 spectro petitur: uterq; ab omni contagione mundi, ad crateras accedunt, acce-
 pto prius fideiussore à persona quæ iuratura est, de soluendo eo quod peteret,
 si addixisset euentus. Illic inuocato loci numine, testatum faciebat esse iurator,
 de quo iuraret. Quod si fideliter faceret, discedebat illæsus: Si uero subesset iu-
 rjurando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitam falsus iurator. Hæc
 res ita religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabiles uo-
 carētur. Nec sine diuinatione est Palicorum templum. Nam cum Siciliam ste-
 rilis annus arefecisset, diuino Palicorum responso admoniti Siculi, heroi cuidā
 certum sacrificium celebrauerunt, & reuertit hubertas. Qua gratia Siculi omne
 B genus frugum cōgesserunt in aram Palicorum. Ex qua hubertate ara ipsa pin-
 guis uocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumq; fratribus in
 Græcis tantūmodo literis inuenit, quas Maro non minus quàm Latinas hau-
 sit. Sed hæc quæ diximus, autoritatibus approbanda sunt. Aeschylī tragœ-
 dia est, quæ inscribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait:

Hæc Aeschylus.

Callias autem in septima historia de rebus ita scribit:

C

Hactenus Callias.

Polemon uero sic ait in libro qui inscribitur

Hæc Polemon.

Sed & Anaxagoras in tertia historia sua de loci diuinatione ita scribit:

D Absoluta ē (extimo) & autoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani lo-
 ci, quem literatores nostri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insi-
 nuare discipulis, Palicum dei esse cuiusdam nomen. Quis sit autem deus iste,
 uel unde sit dictus, tam nesciunt quàm scire nolunt, quia nec ubi quærant suspi-
 cantur, quasi Græcæ lectionis expertes.

De Gargaris & Mysia ex primo Gorgicon.

Caput .XX.

NEc illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo *γιοργικῶν*,
 Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas,
 Agricolaë, hyberno lætissima puluere sarra,

Lætus

Lætus ager, nullo tantùm se Mysia cultu
lactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cum uideatur obscurior, pauloc̄q̄ perplexius quàm poëtæ huius
mos est, pronuntiatus, tamē habet in se animaduertendā quæstionem ex Græ
ca antiquitate uenientem, quæ sint ista Gargara quæ Vergilius esse uoluit fer
tilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Helleponti pro
uincia. Sed significatio nominis & loci duplex est. Nam & cacumen montis
Idæ, & oppidum sub eodem monte hoc nomine uocantur. Homerus significa
tionem cacuminis ita posuit:

Locus restitutus ἦρεν ὃ κρηπνῶς προσεβίσατο γάργαρον ἄκρον
tus ex Iliad. 14. ἴδης δ' ἰηλῆς.

Hic Gargarum pro excellentissimo montis loco accipi cōuenire & ipse sen
sus indicium facit, nam de Ioue loquitur. Sed & alibi eodē Homero teste ma
nifestus exprimitur. Et Epicharmus uetustissimus poëta in fabula quæ inscri
bitur Troes, ita posuit:

Ex his liquidò claret, Gargara cacumen Idæ montis appellitari. Pro oppi
do autem Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarum
scriptor, in libro quinto sic ait:

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor, in eo libro qui inscri
bitur Asia, sic meminit:

Arati etiam liber elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poëta sic ait:

Ex his uersibus etiā ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cum
igitur constet, Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eo
dem monte posito accipienda, Vergilius non de summo mōte, sed de oppido
loquitur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locū frugum feracem, requiramus,
Et omnem quidam illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, sci
licet ob humorem soli. Vnde Vergilius in supradictis uersibus cum dixisset,
Humida solstitia, intulit, Nullo tantùm se Mysia cultu lactat. atq̄ diceret: Ois
regio quæ opportunos habuerit humores, æquiparabit foecūditates aruorum
Mysia. Sed Homerus cum ait,

Locus restitutus ἴδης δ' ἴκωνε πλυπιδάκα, μητέρα θυρῶν
tus ex Iliad. 8. γάργαρον,

Humidum designat subiacentē monti agrum. Nam polypidaca significat fon
tibus abundantem. Vnde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut qui ma
gnum cuiuscq̄ rei numerum uellet exprimere, pro multitudine immensa Gar
gara nominaret. Testis Alcæus qui in Cœlo tragicædia sic ait:

Gargara (ut uidetis) manifeste posuit p̄ multitudinem. Nec aliq̄ Aristomenes:

Locus restitutus ἐν βοηδοῖς, ἐνδορ γὰρ ἡμῶν γάργαρα.
tus.

Aristopha-

A Aristophanes autē comicus cōposito noīe ex arena & Gargaris, innumerabilem (ut eius lepos est) numerū conat̄ exprimere. In fabula em̄ Achaneusin ait:

ὄρα δὴ δέδνηκα τὸν ἐμῶν τῶ καρδίας.

ἴδω δὲ βαιά. πάνυ δὲ βαιά. τέπαρα.

ἄδ' ὠδων ἴδω, φαιμονοσιγογάραρα.

φίρ' ἴδω τι δ' ἴδω ἄξιον χαλεπὸν ὄρα.

Locus restitutus.

B Arenam autem seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. Sed Aristophanes adiecit Gargara, ad significationē numerositatis innumeræ. Est ergo scdm̄ hæc sensus horū uersuum talis: Cum ea sit anni tempies, ut hyems serena sit, solstitium uero imbricum, fructus optime proueniunt. Hæc autem ad eo agris necessaria sunt, ut sine his, nec illi natura fecundissimi Mysiæ agri responduri sint opinioni fertilitatis, q̄ de his habetur. Addit Mysiæ nominatim Gargara, q̄ ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis, defluentibus inde humoribus irrigetur, possitq̄ uideri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam, q̄ uliginosa sint non sola Gargara prouinciæ mōris, sed et uniuersæ Mysiæ arua, adhiberi potest testis Aeschylus:

C Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. Addemus præterea hoc cum iucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium nostrum undiq̄ ueterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit, Hyberno lætissimo puluere farra. In libro enim uetustissimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus cāticum: Hyberno puluere, uerno luto, grandia farra Camille metes.

De poculorum generibus.

Caput

.XXI.

N Omina poculorum Vergilius plerunq̄ Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, scyphos. De carchesijs ita: Cape Mæonijs carchesia Bacchi Oceano libemus ait, Ex diuersis Vergilij locis

Et alibi: Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

De cymbijs: Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

De cantharo: Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

De scyphis: Et sacer impleuit dextram scyphus.

D Ea autem cuius figuræ sint, quis ue eorum fecerit mentionem, nemo quaerit, contenti scire huiusmodi esse pocula. Et scyphos quidem cantharosq̄ cōsuetu uulgi nomina, ferendum si transeant. Sed de carchesijs cymbijsq̄ q̄ apud Latinos haud scio an unquā reperias, apud Græcos autem sunt rarissima, non uideo cur nō cogantur inquirere, quid sibi noua & peregrina Græca nomina uelint. Est autē carchesium poculum Græcis tm̄modo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiae, aitq̄ Iouē Alcumenæ pretium cōcubitus carchesium aureum dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomē reliquit, aitq̄ in fabula Amphitryone, pateram daram, cum longe utriusq̄ poculi figura diuersa sit. Patera enim ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. Carchesium uero procërum & circa mediam partem cōpressum, ansatum mediocriter, ausis à summo ad infimum pertinentibus. Asclepiades autem uir inter Græcos

Poculorū uaria genera.

Carchesium.

Patera.

cos apprimè doctus ac diligens, carchesia à nauali re existimat dicta. At enim naualis ueli partem inferiorem pateram uocari, at circa mediam fermè partem *τράχηλον* dici, summam uero partem carchesium nominari, & inde diffundi in utrunque ueli latus: eà que cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminisse huius poculi, sed & alij illustres poetæ, ut Sappho, quæ ait:

κοινῷ δ' ἄρα πάντες κερχίσι' ἔχομεν
 καὶ ἔλεβον· ἀράσσοντο δὲ πᾶσι ποσσίν
 ἴσλα' ὧδ' γαμβροῖ.

Sophocles:

πρὸς τὴν τράπεζαν φάσκωμεν
 προσελθὺν δὲ τοὺς δροκονοτάς καὶ
 γενέσθαι πρὶ τὰ σιτία καὶ τὰ
 κερχίσια.

Hæc de carchesijs ignoratis latinitati, & à sola Græcia celebratis. Sed nec cymbia in nostro sermone reperies. Est em̄ à Græcorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Phasmate ait:

Ἐπεὶ δ' ἢ ἡ ῥοδὴ κυμβίον ἀκράτῃ
 κατασέσσηεν ὑμῶν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula *ἔν' ἀργείοις*.

μεγάλ' ἴσως κτήρια, προπινοῦμενα
 καὶ μετ' ἀκράτῃ
 κωμῶν ἐκάρωσεν ὑμᾶς,
 ἀνακεχαίτημεν μὲν ἴδω.

Meminit eius & Demosthenes in oratione quæ est in Midiam. Cymbia autè hæc (ut ipsius nominis figura indicat) diminutiue à cymba dicta, quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes, nauigij genus est. Ac sane animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera à re nauali cognominata, ut carchesia suprà docui, ut hæc cymbia, pocula pœra ac nauibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes uir longe doctissimus, in epistola ad Agetorem Lacedæmonium, his uerbis:

Θαυμάζουσι δ' οἱ αὐτοὶ καὶ πῶς κῦαδον μὴ κεκτημένῳ, ἀλλὰ κυμβίον μόνον θιάλλω προσκένεκτην,
 δοκεῖ δὴ μοι, τὸ μὲν ὅτι ἄν' ἀνδρῶπων χρείας ἔνεκα, τὸ δ' ὅτι ἔδειξεν ἡμῖν ἴσ' ἐκ τῶν κτήσεων πρὸς ληφέναι.

Fuerunt q̄ cymbium à cissymbio p̄ syncopā dictum extimauerunt. Cissymbij autè (ut de Homero taceā, q̄ hoc poculum Cyclopi ab Vlyssè datū memorat) multi faciunt mentionē, uolūtq; nōnulli proprie cissymbiū ligneum esse poculum ex hedera, id est κισσῷ. Et Nicæder q̄dam Colophōius in I. Aetolicō sic ait:

ἔν' τῇ ἱεροποιίῃ τοῦ Διδυμαίου
 Διὸς κισσῷ ὀπυδοποιῶν πετάλοισιν,
 ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσυβία
 φωνέει.

Sed & Callimachus meminit huius poculi:

καὶ γὰρ ὁ θεϊκὸν ἀπὸ χανδρῶν ἄμυσιν
 ζωροπτεῖν· ὀλίγω δ' ἦδε κισσυβίῳ
 ὧδ' μὲν ἐγὼ τὸ δ' ἔλεξα πρὶς εἰχοντῶ ἀλείσθαι
 τὸ τρίτον.

A Qui autē cissymbium ex hedera factum poculum ^{δῖος ἐκ κισσῶ} non dici arbitrat
tur, Euripidis autoritate niti uidentur, qui in Andromada sic ait:

πᾶς δ' ἰριμῆων ἕρθε λεῶς

ὁ μὲν γάλακτος κίσινον φέρων σκύφῳ,

πόνων ἀναφυκτῆς, ὃ δ' ἀμπέλων γάνῳ.

Locus restitutus.

Hæc de cymbio. Sequitur ut quando cantharum & poculi & nauigiġ ge
nus esse supradiximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidem nota res ē,
uel ex ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat
Sileni. Sed id, ut supra polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitum debe
mus ostendere. Menander in Nauclero:

ἦκα λιπῶν ἀγαῶν ἀλμυρῶν βᾶθῳ

B οἰόωλῳ, ἡμῖν δ' ἐράτωρ, ὡς ἐς κάλον,

τόν εὐτυχῶτα καὶ σεσωσμένον

περὶ τῷ γ' ἐγώ σοι τὸν τε χυσοῦ κἀνθάρον,

ποῶν τὸ πλοῶν.

Locus restitutus.

Et sacer impleuit dextrā scyphus. Scyphus Herculis poculum est, ita ut Li
beri p̄ris cantharus. Hercule uero fictores ueteres nō sine causa cū poculo fece
runt, & nonnunq̄ quassabundū & ebrium: non solum q̄ is heros bibax fuisse
perhibet, sed etiā q̄ antiqua historia est, Hercule poculo tantū nauigio uentis
immēsa maria trānisse. Sed de utraq̄ re pauca ex Græcis antiq̄tatibus dicā. Et
multibibū heroa istum fuisse, ut taceam quæ uulgo nota sunt, illud non obscu
rum argumentū est, q̄ Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquētem:

C

Est etiā historia nō adeo notissima, nationem quandā hoīm fuisse prope He
racleā ab Hercule cōstitutam Cylicranorū, composito noīe ^{καὶ τὸ κῆλυκος}. Quod
poculi genus nos una l̄ra immutata calicē dicimus. Poculo autem Hercule du
ctum, ad ^{ἐγῆπρον} Hispaniæ insulā nauigasse, & Pimastis egregius scriptor Græ
corū dicit, & Pherecydes autor est: quorū uerba subdere sup̄sedi, q̄a propiora
sunt fabulæ q̄ historiæ. Ego tñ arbitror non poculo Hercule trāsuectum, sed
nauigio cui scypho nomen fuit, ita ut supra cantharum, & carchesium, & à cym
bis deriuata cymbia, om̄ia hæc asseruimus esse nauigioꝝ uocabula.

De alijs quibusdam locis Vergilij. Caput .XXII.

D **N**Om̄ina quoq̄ Vergilius nonnunq̄ ex antiquissimis Græcorū histo
rijs mutuat. Scitis apud illū unā ex comitibus Dianæ Opim uocari.
Qd̄ nomen uulgo fortasse temerē impositū, uel etiā fictum putatur ab
ignorātibz ingeniosum poētā, cognomē qd̄ à ueteribus Græcis scriptoribus
ipsi Dianæ fuerat impositū, comiti eius assignare uoluisse. Sed Vergili. sic ait:
Velocem interea superis in sedibus Opim
Vnam ex uirginibus socijs sacraçq̄ caterua
Compellabat, & has tristis Latonia uoces Ore dabat. Et infra:
At Triuiæ custos iamdudum in montibus Opis.

Opim, inq̄t, comitē & sociā Dianæ. Sed audite un̄ Vergilius hoc nomē acce
perit, q̄ (ut dixi) q̄ epitheton ipsiusce legerat, sociæ eius imposuit. Alexāder Ae

p ij tolus

tolus poëta egregius ī libro q̄ inscribit̄ Musæ, refert q̄to studio populus Ephe-
sius dedicato tēplo Dianæ curauerit p̄m̄ijs p̄positis, ut q̄ tunc erāt poëtæ inge-
niosissimi, in deā carmina diuersa cōponerent. In his uersibus Opis nō comes
Dianæ, sed Diana ipsa uocata est. Loquitur autem (ut dixi) de populo Ephesio.

Apparuit (ni fallor) Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctri-
na hoc nomen in eius comitem transtulisse.

Excessere omnes adytis arisq̄ relictis Dīj. Hoc unde Vergilius dixerit,
nullus inquirat, sed cōstat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus
Al. Neptunū. inducit † Apollinem, cum Troia capienda esset, ista dicentem:

Locus restitu- Εγώ δ', νικῶμαι γὰρ ἀργύρας θεῶ
tus. Inducitur ἥρας, ἀδύναδ', αἰ σωεξέλιον φρύγας,
autem Neptu- Λίπω τὸ κληθὲρ Ἴλιον, βωμῶσ' ἑμῶς.
nus, nō Apoll. ἑρημιά γὰρ πόλιν ὅττω λάβη κακῆ,
νοσῶ τὰ πῶν θεῶν, ὄνδ' ἑμῶσ' ἀέλι.

Qui uersus docet unde Vergilius usurpauerit discessisse deos à ciuitate iam ca-
pta. Nec hoc sine autoritate Græcæ uetustatis est, quod ait: Ipsa Iouis rapidum
iaculata è nubibus ignem. Euripides em̄ inducit Mineruā uentos contra Græ-
corum classem à Neptuno petentem, dicentemq̄, debere illum facere quod lu-
piter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere lunā illexisse perhibetur in ne-
mora alta uocans: Munere sic niueo lanæ, si credere dignum est, & reliqua. In
hoc loco Val. Probus uir perfectissimus notat, nescire se hanc historiā siue fa-
bulam, quo referat autore. Qd̄ tantum uirz fugisse miror. Nam Nicander hu-
ius est autor historiæ, poëta, quem Didymus grammaticorum om̄ium quicq̄
sint, quicq̄ fuerint, instructissimus, fabulosum uocat. Qd̄ sciens Vergilius adie-
cit, si credere dignum est. adeo se fabuloso usum autore fatetur.

In tertio libro cursim legit̄, necq̄ un̄ translatū sit quærit̄: Quæ Phœbo pater
om̄ipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit. & c. In talibus locis grāmatici ex-
cusantes imperitiā suā, inuētionem has ingenio magis q̄ doctrinæ Maronis assi-
gnant, nec dicūt eū ab alijs mutuātū, ne noiare autores cogant̄. Sed affirmo do-
ctissimū uatē etiā in hoc Aeschylū eminentissimū tragicœdiarz scriptorem secu-
tum, q̄ in fabula, q̄ Latina lingua sacerdotis inscribit̄, sic ait:

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, q̄ Apollo ea uaticinet̄,
quæ sibi Iupiter fatur? Probatum' ne uobis est, Vergiliū, ut ab eo intelligi nō
potest, qui sonum Latinæ uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non
hauserit extrema satietate doctrinam? Nam si fastidium facere non timerem, in-
gentia poteram uolumina his quæ à penitissima Græcorz doctrina transtulif-
set, implere. Sed ad fidem rei propositæ, relata sufficient.

FINIS LIBRI QVINTI.

Macrobij

A MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

stris Saturnaliorum liber sextus.

Quos uel ex dimidio sui, uel solidos etiā uersus, ab antiquis Latinis poetis sit mutuatus Vergilius.
Caput .I.

NICPRAEtextatus: Mirum, inquit, in modum digessit Eustachius quæ de Græca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. Sed meminimus uiros inter omnes nostrâ ætate longe doctissimos, Furium, Cecinnamq; Albinum, promississe se prodituros, quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat, tempus admonet. Cumq; omnibus idem placeret, tum Furius Albinus: Etsi uereor, ne dum ostendere cupio quantum Vergilius noster ex antiquorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis sui decorem ex diuersis ornamēta libauerit, occasionem reprehēdendi uel imperitis, uel malignis ministrem, exprobrātibus tanto uiro alieni usurpationem, nec considerātibus hunc esse fructum legendi, æmulari ea quæ in alijs probes: & quæ maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere, quod & nostri tam inter se quàm à Græcis, & Græcorum excellētes inter se sæpe fecerūt.

Et ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere, quantum se mutuò compilarint bibliothecæ ueteris autores. Quod tamen opportune aliās (si uolentibus uobis erit) probabo. Vnum nunc exemplum proferam, quod ad probanda q̄ assero penè sufficiet. Afranius em̄ togatarū scriptor, in ea togata q̄ Compitalia inscribitur, non inuerecunde respondens arguentibus, quod plura sumpsisset à Menandro: Fateor (inquit) sumpsit, non ab illo modo, sed ut quisq; habuit quod conueniret mihi, quodq; me non posse melius facere credidi, etiam à Latino. Quod si hæc societas, & rerum communio, poëtis scriptoribusq; omnibus inter se exercenda concessa est, quis fraudi Vergilio uortat, si ad excolendum se quædam ab antiquioribus mutuatus sit: Cui etiam gratia hoc nomine est habenda, quod nonnulla ab illis in opus suum, quod æternò māsūrum est, transferendo, fecit ne omnino memoria ueterum deleteretur: quos (sicut præsens tempus ostēdit) non solum neglectui, uerum etiam risui habere iam cœpimus. Deniq; & iudicio transferendi, & modo imitandi, cōsecutus est, ut quod apud illum legerimus alienum, aut illius esse malimus, aut melius hic quàm ubi natum est, sonare miremur. Dicam itaq; primū, quos ab alijs traxit uel ex dimidio sui uersus, uel penè solidos. Post hoc, locos integros cum parua quadā mutatione translatos, sensus ue ita transcriptos, ut undē essent eluceret: immutatos alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur. Post hæc quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostēdam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

p in Vergi

- Vergilius: Vertitur interea coelum, & ruit oceano nox. E
 Ennius in sexto: Vertitur interea coelum cum ingentibus signis,
 Vergilius: Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Ennius in primo: Qui coelum uersat stellis fulgentibus aptum. Et in III.
 Coelum prospexit stellis fulgentibus aptum. Et in IX.
 Hic nox praecessit stellis ardentibus apta.
- Vergilius: Conciliumq; uocat diuum pater atq; hominum rex.
 Ennius in sexto: Tum cum corde suo diuum pater atq; hominum rex
 Effatur.
- Vergilius: Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt.
 Ennius in primo: Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant. F
 Vergilius: Tuq; o Tybri tuo genitor cum flumine sancto.
 Ennius in primo: Teq; pater Tyberine tuo cum flumine sancto.
 Vergilius: Accipe daq; fidem, sunt nobis fortia bello Pectora.
 Ennius in primo: Accipe daq; fidem, foedusq; feri bene firmum.
 Vergilius: Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
 Ennius in primo: Cum superum lumen nox intempesta teneret.
 Vergilius: Tu tñ interea calido mihi sanguine poenas Persolues.
 Ennius in primo: Nec pol homo quisquam faciet impune animatus
 Hoc, nisi tu. mihi nam calido das sanguine poenas.
- Vergilius: Concurrunt undique telis Indomiti agricolæ.
 Ennius in tertio: Postquam defessi sunt, stant, & spargere sese
 Hastis, ansatis concurrunt undique telis. G
- Vergilius: Summa nituntur opum ui.
 Ennius in quarto: Romani scalis summa nituntur opum ui. & in XVI.
 Reges per regnum statuasq; sepulchraq; quærunt.
 Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.
 Et mecum ingentis oras euoluite belli.
- Vergilius: Quis potis ingentis oras euoluere belli?
 Ennius in sexto: Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.
 Vergilius: Non semper uestra euertit, nunc Iuppiter hac stat.
 Ennius in septimo: Inuadunt urbem somno uinoq; sepultam.
 Vergilius: Nunc hostes uino domiti, somnoq; sepulti.
 Ennius in octauo: Tollitur in coelum clamor, cunctiq; Latini. H
 Vergilius: Tollitur in coelum clamor exortus utrisq;
 Ennius in decimosexto: Quadrupedate putrem sonitu quatit ungula campum.
 Explorat Numidæ, tota quatit ungula terrã. & in viii.
 Cũ sequitur, summo sonitu quatit ungula terrã. & i xvii.
 It eques, & plausu caua concutit ungula terram.
- Vergilius: Vnus qui nobis cunctando restituit rem.
 Ennius in duodecimo: Vnus homo nobis cunctando restituit rem.
 Vergilius: Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.
 Ennius in decimosexto: Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.
 Vergilius: Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

- A** Lucretius in secundo: Cum primum aurora respergit lumine terras.
 Vergilius: Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.
 Lucretius in secundo: Non ne uides longos flammaram ducere tractus?
 Vergilius: Ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Lucretius in secundo: Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
 Vergilius: Belli simulacra ciebat.
 Lucretius in secundo. Cōponunt, complent, belli simulacra cientur.
 Vergili. Simulacraq; luce carētum.
 Lucretius in quarto: Cum sæpe figuras
 Contuimur miras, simulacraq; luce carentum.
 Vergilius: Asper acerba tuens retro redit.
- B** Lucretius in quinto: Asper acerba tuens immani corpore serpens.
 Vergilius: Tithoni croceum linquens aurora cubile.
 Furius in I. annalium: Interea oceani linquens aurora cubile.
 Vergilius: Quod genus hoc hoīm ē quæ ue hūc tã barbara morē?
 Furius in sexto: Quod genus hoc hominum Saturno sancte creat?
 Vergilius: Rumoresq; ferit uarios, ac talia fatur.
 Furius in decimo: Rumoresq; ferunt uarios, ac multa requirunt.
 Vergilius: Nomine quenc; uocans, reficitq; in prælia pullos.
 Furius in decimo. Nomine quenc; ciet, dictorum tempus adesse
 Commemorat. Deinde infra.
 Confirmat dictis, simul atq; exuscitat acreis
 Ad bellandum animos, reficitq; ad prælia mentes.
- C** Vergilius: Dicite Pierides, non omnia possumus omnes.
 Lucretius in quinto: Maior erat nati, non omnia possumus omnes.
 Vergilius: Diuersi circumspiciunt, hoc acrior idem.
 Pacuuius in Medea. Diuersi circumspicimus, horror percipit.
 Vergilius. Ergo iter inceptum peragunt rumore secūdo.
 Sueuius in libro qnto. Redeunt referūtq; petita rumore secundo.
 Vergilius. Nunq; hodie effugies, ueniam quocūq; uocaris.
 Neuius in eq Troiano. Nunq; hodie effugies, quin mea manu moriare.
 Vergili. Vendidit hic auro patriam, dominumq; potētem
 Imposuit, fixit leges pretio atq; refixit.
- D** Varius de morte. Vendidit hic Latium populis, agrosq; quiritem
 Eripuit, fixit leges pretio atq; refixit.
 Vergili. Ut gēma bibat, & Sarano dormiat ostro.
 Varius de morte. Incubet & Tyrīs, atq; ex solido bibat auro.
 Vergili. Talia secla suis dixerunt currite fuis.
 Catullus. Currite ducentes subtegmina currite fuis.
 Vergili. Felix heu nimium felix ni littora tantum
 Nunquam Dardaniæ tetigissēt nostra carinæ.
 Catull. Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
 Gnosia Cecropiæ tetigissēt littora puppes.
 Vergili. Magna ossa lacertosq; Extulit.

- Ennius in XVII. Magna ossa lacertiq; Apparent homini.
 Vergilius: Placidam per membra quietem Irrigat.
 Furius in I. Mitemq; rigat per pectora somnum.
 Lucretius in III. Nunc qbus ille modis somnus p mēbra qetem Irrigat.
 Vergilius: Camposq; liquentes.
 Luc. i VI. de mari sise: Et liquidam molem camposq; natantes.
 Vergilius: Et geminos, duo fulmina belli Scipiadas.
 Lucretius in III. Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.
 Vergilius: Et ora Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
 Lucretius in II. Fædo pertorquent ora sapore.
 Vergilius ait: Morte obita qualeis fama est uolitare figuras.
 Lucretius in I. Cernere uti uideamur eas, audireq; coram,
 Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
 Hinc ē & illud Vergi. Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa.
 Vergilius: Ora modis attollens pallida miris.
 Lucretius in I. Sed quædam simulacra modis pallentia miris.
 Vergilius: Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
 Ennius XVI. Tunc timido manat ex omni corpore sudor.
 Vergilius: Labitur uncta uadis abies.
 Ennius in XIII. Labitur uncta carina, uolat super impetus undas.
 Vergilius: Ac ferreus ingruit imber.
 Ennius in VIII. Hastati spargunt hastas, sit ferreus imber.
 Vergilius: Apicem tamen incita summum Hasta tulit.
 Ennius in XVI. Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.
 Vergilius: Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.
 Ennius in VI. Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.
 Vergilius: Nec uisu facilis, nec dictu affabilis ulli.
 Accius in Philoctete: Quem neq; tueri contra, neq; affari queas.
 Vergilius: Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,
 Aut leto insigni.
 Acci. i armorz iudicio: Nam trophæum ferre me à forti uiro pulchrum est.
 Si autem & uincat, uinci à tali nullum est probrum.
 Vergilius: Nec si miserum fortuna Sinonem
 Finxit, uanum etiam mendacemq; improba finget.
 Accius in Telepho: Nam si à me regnum fortuna atq; opes
 Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit.
 Vergilius: Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,
 Fortunam ex alijs.
 Acci. i armorz iudicio: Virtuti is par, dispar fortunis patris.
 Vergilius: Iamiam nec maxima Iuno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
 Accius in Antigonâ: Iamiam neq; dij regunt,
 Neq; profecto deum summus rex omnibus curat.
 Vergilius: Num capti potuere capi: num incēsa cremauit Troia uiros?
 Ennius in

A Ennius in decimo cum de Pergamis loqueretur:

Quæ necq; Dardanijs campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.

Vergilius:

Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro: Multi alij aduētant, paupertas quorum obscurat noīa.

Vergilius:

Audentes fortuna iuuat.

Ennius in VII.

Fortibus est fortuna uiris data.

Vergilius:

Recoquunt patrios fornacibus enses.

Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in V.

Inde minutatim processit ferreus ensis.

Verfaq; in obscurum species est falcis ahenæ.

B Vergilius:

Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cursu Fluminâ

Lucretius in V.

Ad sedare sitim fluuij fontesq; uocabant.

Vergilius:

Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura

Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius in V.

Quod sol atq; imbres dederant, quod terra creatat

Sponte sua, satis id placarat pectora donum.

Quos locos aut integros aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius trauitulerit: quosq; ita mutauerit, ut origo tamen eorum facile deprehendatur. Caput .II.

Post uersos ab alijs, uel ex integro uel ex parte translatos, uel quædã im-
mutando uerba tanquam succo alio tinctos, nunc locos locis compone-
re sedet animo, unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Vergilius:

Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum;

Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem,

Sed me Parnasi deferta per ardua dulcis

Raptat amor. iuuat ire iugis, quâ nulla priorum

Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in I.

Nec me animi fallit quàm sint obscura, sed acri

Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,

Et simul incussit suauem mi in pectus amorem

Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti,

Auia Pieridum peragro loca, nullius antè

Trita solo.

D Accipe & alterum locum Maronis, illi unde traxerat comparandum, ut eun-
dem colorem ac penè similem sonum loci utriusq; reperiās.

Vergilius:

Si non ingentem foribus domus alta superbis

Mane salutantum totis uomit ædibus undam,

Nec uarios inhiant pulchra testudine postes.

Et mox:

At secura quies & nescia fallere uita,

Diues opum uariarum, at latis otia fundis,

Speluncæ, uiuicq; lacus, at frigida tempe,

Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni.

Non absunt illic saltus, ac lustra ferarum,

Et patiens operum, paruocq; assueta iuuentus.

Lucreti-

Lucretius in II.

Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes,
 Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
 Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
 Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
 Nec citharam reboant laqueata, aurataq; templa.
 Cum tamen inter se prostrati in gramine molli,
 Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ,
 Non magnis opibus iucunde corpora curant,
 Præsertim cum tempestas arridet, & anni
 Tempora conspargunt uiridanteis floribus herbas.

Vergilius in Georgi.

Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
 Prata mouere animum, non qui per saxa uolutus
 Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in II.

Nec teneræ salices, atq; herbæ rore uirentes,
 Fluminaq; ulla queunt summis labentia ripis
 Oblectare animum, subitamq; auertere curam.

Ipsius uero pestilentia, quæ est in tertio Georgicôn, color totus & liniamen-
 ta penè omnia tracta sunt de descriptione pestilentia, quæ est in sexto Lucre-
 tij. Nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoq; autumnus incanduit æstu,
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretij v̄o sic incipit: Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus

Finibus in Cecropis funestos reddidit agros.
 Vastauitq; uias, exhaustit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum est, excer-
 pam aliqua, ex quibus similitudo geminae descriptionis appareat.

Vergilius ait:

Tum uero ardentes oculi, atq; attractus ab alto
 Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
 Ilia singultu tendunt, it naribus ater
 Sanguis, & oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius ait:

Principio caput incensum feruore gerebant,
 Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
 Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
 Sanguine, & hulceribus uocis uia sepra coibat.
 Atq; animi interpres manabat lingua cruore
 Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

Vergilius sic ait:

Hæc ante exitium primis dant signa diebus.

Et quæ darent signa, supra retulit idem.

Demissæ aures, syncerus ibidem
 Sudor, & ille quidem morituris frigidus. aret
 Pellis, & attactu tractanti dura resistit.

Lucretius ait:

Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur.
 Perturbata animi mens in mœrore metuq;

Triste su-

Triste supercilium, furiosus uultus & acer,
Sollicitæ porro plenæq; sonoribus aures,
Creber spiritus, & ingens, raroq; coortus.
Sudorisq; madens per collum splendidus humor.
Tenuia sputa minuta croci contracta colore,
Salsaq; per fauces raucas uix edita tussis.

Vergilius in Georgi. Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos, ea uisa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio.

Lucretius ait: Nec ratio remedi communis certa dabatur.

Nam quod alijs dederat uitalis æris auras
Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
Hoc alijs erat exitio, letumq; parabat.

Vergilius ait, Præterea nec iam mutari pabula refert,
Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.

Lucretius ait: Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Vergilius ait, Iphis est ær auibus non æquus, & illæ
Præcipientes alta uitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait, Nec tamen omnino temerè illis sedibus ulla
Comparebat auis, nec tristia secla ferarum
Exibant syluis, languebant pleraq; morbo,
Et moriebantur.

c Non ne uidentur nobis membra descriptionis ex uno fonte manasse? Sed rur-
sus locos alios comparemus.

Vergilius: Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioq; domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in. III. Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
Conduplicant auidi, cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.

Vergilius: Multa dies uariisq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius, multos alterna reuifens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.

d Ennius in. VIII. Multa dies in bello conficit unus.
Et rursus multæ fortunæ fortè recumbunt.

Vergilius Aenei. IX. Haudquaquam quenquam semper fortuna secuta est.
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentem expendere casus.

Accius in Antigona: Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto Antigona magis me par est tibi
Consulere & parcere.

Vergilius: O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum, et reliqua.

Ennius in Alexandro: O lux Troiæ germane Hector,

Quid ita cum

- Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
 Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?
- Vergilius Georgi. III. Frena Pelethronij Lapythæ gyrosq; dedere
 Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
 Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
- Varius de morte: Quem non ille finit lentæ moderator habenæ,
 Qua uelit ire, sed angusto prius ore coërcens,
 Insultare docet campis, fingitq; morando.
- Vergilius in Bucolic. Talis amor Daphnim, qualis cùm fessa iuuentum
 Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
 Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
 Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.
- Varius de morte: Ceu canis umbrosam lustrans Cortynia uallem,
 Si ueteris potuit ceruæ comprehendere lustra,
 Sæuit in absentem, & circùm uestigia lustrans,
 Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
 Non amnes illam medijs, non ardua tardant,
 Perdita nec seræ meminit decedere nocti.
- Vergilius: Nec te tua funera mater
 Produxi, pressi ue oculos, aut uulnera laui.
- Ennius in Ctesiphonte: Necq; terram iniicere, necq; cruenta
 Conuestire mihi corpora licuit,
 Necq; misere lauere lachrymæ salsum sanguinem.
- Vergilius in Georgic. Nancq; canebat uti magnū per inane coacta
 Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
 Et liquidi simul ignis, ut ijs exordia primis
 Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.
 Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
 Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
 Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.
- Lucretius in quinto, ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur:
 His necq; tum solis rota cerni lumine claro
 Altiuolans poterat, necq; magni sidera mundi,
 Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aër.
 Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
 Sed noua tempestas quædam, molesq; coorta.
 Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
 Cum paribus iungi res, & discludere mundum,
 Membraq; diuidere, & magnas disponere partes.
- Et infra: Hoc est à terris magnum secernere cœlum,
 Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
 Seorsum item puri secretiq; ætheris ignis.
- Et infra: Omnia enim magis hæc ex leuibus atque rotundis.
- Vergilius Aeneid. II. Cum fatalis equus saltu super ardua uenit

Pergama,

- Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.
- A** Ennius in Alexandro: Nam maximo saltu superauit
Grauibus armatis equus,
Qui suo partu ardua perdat Pergama.
- Vergilius: Tum pater omnipotens rerum cui summa potestas
Infit. eo dicente deum domus alta fiescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum uenti posuere, premit placida æquora pontus.
- Ennius in Scipione: Mundus cœli uastus constitit silentia,
Et Neptunus sæuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit unguis uolantibus.
- B** Vergilius: Consistere amnes perennes, arbores uento uacant.
Iur in antiquam syluam stabula alta ferarum,
Procumbunt piceæ, sonat ic̄ta securibus ilex,
Fraxineæq̄ trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.
- Ennius in sexto: Incedunt arbuta per alta securibus cœdunt,
Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
Fraxinus frangitur, atq̄ abies consternitur alta.
Pinus proceras peruertunt, omne sonabat
Arbustum fremitu syluæ frondosæ.
- Vergilius: Diuersi magno ceu quondam turbine uenti
Confligunt, zephyrusq̄, notusq̄, & lætus eois
Eurus equis.
- C** Ennius in decimosæpti. Concurrunt ueluti uenti cum spiritus austri
Imbricitor, aquiloq̄ suo cum flamine contrà,
Inde mari magno fluctus extollere certant.
- Vergilius: Nec tamē, hæc cum sint hominumq̄ boumq̄ labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.
- Lucretius in quinto: Sed tamen interdum magno quæsitæ labore,
Cum iam per terras frondent atq̄ omnia florent,
Aut nimis torrens feruoribus æthereus sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidæq̄ pruinae,
Flabraq̄ uentorum uiolento turbine uexant.
- D**

Sunt alij loci plurimorum uersuum, quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione uerborum à ueteribus transtulit. Et quia longum est, uniuersos uersus ex utroq̄ transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legendo æqualitatem locorum conferendo miretur. In primo Aeneidos tempestas describitur, & Venus apud Iouem queritur de periculis filij, & Iupiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus à Næuio est ex primo libro belli Punici. Illic enim æque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur, & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Pandaro & Bitia aperiētibus portas, locus acceptus est ex libro quindecimo Ennii, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de

gem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio cōpilando dummodo undiq̃ orna-
 menta sibi cōferret, abstinuit. O fama ingēs ingētior armis Vir Troiane. Nē-
 pe hoc ait: Aeneā famā suam factis fortibus supgressum, cum plerūq̃ fama sit
 maior rebus. Sēsus hic in Catone Ciceronis his v̄bis: Cōtingebat in eo, qđ ple-
 risq̃ cōtrā solet, ut maiora oīa re t̄p̄ fama uiderent̄, id qđ nō s̄ape euenit, ut ex-
 pectatio cognitione, aures ab oculis uincerent̄. Itē, Proximus huic lōgo, sed p-
 ximus interuallo. Cicero in Bruto: Duobus igit̄ summis Crasso & Antonio
 L. Philippus proximus accedebat, sed lōgo interuallo, t̄n proximus.

Quos locos primū alij ex Homero trāsulerint, inde Vergilius operi suo ascuerit. Caput .III.

SVnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtulisse:
 sed ea docebo à n̄ris autoribus sumpta, q̃ priores hæc ab Homero in car-
 mina sua traxerant: qđ qđem summus Homericæ laudis cumulus est, qđ
 cū ita à plurimis aduersus eū uigilatū sit, coactæq̃ oīm uires manū cōtrā fece-
 rint, ille uelut pelagi rupes imota resistit. Homerus de Aiakis forti pugna ait:

Locus restitui-
 tus ex Iliad. 16.

Αἴας δ' ὀυκέτ' ἔμμενε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι,
 Δάμνα μὲν ἧνός τε νόσθ', καὶ τρώες ἀγαυοὶ
 βόλλοντες. δεινὴ δ' ἦ πρὶ κροτάφοισι φεθνὴ
 Πήληξ θαλλομένη καναχλὺ ἔχε. βιάζετο δ' αἰεὶ
 κἄπφάλῳ ἐπιήδ'. ὅδ' ἀριστοῦ δῖμορ' ἑκαμνησθ
 ἔμπεδον αἰετ' ἔχωρ σάκθ' αἰόλον, αὐδ' ἐδάωκετο
 Ἀμφ' αὐτῷ πελεκίῳ, ἔρειδοντες βεκέεσσι.
 αἰεὶ δ' ἀργαλέω ἔχετ' ἄσθμα ἄλ. καδ' δ' εἰ ἰδρῶς
 πάντοθ' ἐκ μελέων πλὺς ἔρρεν. οὐδ' ἐπ' ἔιχεσθ
 Ἀμπεύσσαι. πάντῃ δ' ἀκρόν κακῶ ἔσχετο.

Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam Cælij tribuni his uer-
 sibus transfert:

Vndiq̃ conueniunt, uelut imber, tela tribuno
 Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
 Aerato sonitu galeæ. sed nec pote quisquam
 Vndiq̃ nitendo corpus discerpere ferro.
 Semper abundantes hastas frangitq̃ quatitq̃.
 Totum sudor habet corpus, multumq̃ laborat.
 Nec respirandi fit copia præpete ferro.
 Histri tela manu iacientes sollicitabant.

Hinc Vergilius eundē locum de incluso Turno gratia elegātiore cōposuit:
 Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
 Nec dextra ualet, obiectis sic undiq̃ telis
 Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
 Tinnitu galea, & saxi solida æra fathiscunt.
 Discussæq̃ iubæ capiti, nec sufficit umbo
 Ictibus, ingeminant hastis & Troës & ipse
 Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
 Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
 Fulmen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

Home-

Si mihi non prætor fiet additus, atq; agitet me,
Non male sic ille, ut dico, me extenderat unus. Vergilius:

Mane salutantum totis uomit ædibus undam.

Pulchre uomit undam & antique. Nam ait Ennius:

Et Tiberis flumen uomit in mare falsum.

Agmen.

Vñ & nunc uomitoria in spectaculis dicimus, uñ hoies glomeratim ingre-
diētes, in sedilia se fundūt. Agmē pro actu & ductu q̄dam ponere nō inele-
gans ē, ut, Leni fluit agmine Tibris. imò & antiquū est. Ennius em̄ in. V. ait:
Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Crepitanti-
bus flammis.

Quod ait, Crepitātibus urere flammis, non nouum usurpauit uerbum, sed
prior Lucretius in. VI. posuit:

Nec res ulla magis q̄ Phœbi Delphica laurus

Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Horret ager.

Tū ferreus hastis Horret ager. Horret, mire se habet. Sed & Ennius i. xiiij.

Horrescit telis exercitus asper utrinq;.

Et in Erechtheo:

Arma rigent, horrescunt tela.

Et in Scipione:

Sparsis hastis lōgis cāpus splēdet & horret.

Sed & ante omēs Homerus:

Locus restitū-
tus ex. 13. alia.

Ἐφρῆπ ἡ μάχη φθισίμβροτῶ ἐγχεῖσσι

μαρῆς, ἀεὶ ἔιχον ταμνοίχοαίς.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

Tremulum lu-
men.

Tremulū lumē de imagine rei ipsius exp̄sum ē. Sed prior Enni. i Menalippe:

Lumine sic tremulo terra, & caua cærula candent.

Et Lucretius in VI. g

Præterea solis radijs iactatur aquai

Humor, & in lucem tremulo rarefcit ab æstu.

Umbracula.

Hic cādida populus antro Imminet, & lentæ texunt umbracula uites. Sunt
q̄extimēt hoc uerbū umbracula Vergilio autore cōpositum, cum Varro rerū
diuinarū lib. X. dixerit, nōnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi
cōcessum. Et Cicero in V. de legib. Vis' ne igit̄ (qm̄ sol paululū à meridie iam
deuexus uidet̄, neq; dū fatis ab his nouellis arboribus omīs hic locus opacat̄)
descendat ad Lirim, eaq; q̄ restant, in illis alnorū umbraculis psequamur? Si-
militer in Bruto: Sed ut & Theophrasti doctissimi hominis umbraculis. &c.

Trāsmittere.

Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui Puluerulenta fuga glome-
rant. Quod ait speciose transmittunt pro transeunt.

Sic & Lucretius in secundo:

Et circumuolitant equites, mediosq; repentē

Transmittunt ualido quatientes impete campos.

Defluere.

Sed et Pestanus Iubonēsis sic ait: Pedibus eq̄s trāsmisimus, qd̄ ē trāsiuimus:

Quam tota cohors imitata, relicctis Ad terrā defluxit eq̄s. Sic Furius in primo:

Ille graui subitō deuinctus uulnere habenas

Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis

Reddidit æratis sonitum.

Discludere.

Tum durare solum, & discludere Nerea ponto Cœperit. Ferit aures no-
stras hoc uerbum discludere, ut nouum. Sed prior Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;

Cum pa-

Cum paribus iungi res, & discludere mundum.

- A** Pastorem Tityre pingues Pascere oportet oues, deductum dicere carmen. *Deductum carmen*
 Deductum pro tenui & subtili eleganter positum est. Sic autem & Afranius in Virgine: Verbis pauculis respondit, tristis uoce deducta, malleque se non quiescisse dixit. Item apud Cornificium: Deducta mihi uoce garrienti. Sed haec ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Atellana quae Calpurniae Martiae inscribitur, ait: Vocem deducas oportet, ut mulieris uideatur uerba: lube modo afferat unus, ego uocem reddam tenuem & tinnulam. Et infra: Etiam nunc uocem deducam.
- B** Proiectaque saxa Pachyni Radimus. Proiecta, si secundum consuetudinem dicant, *Proiectus*
 intelligitur abiecta. Si secundum ueteres, proiecta porro iactata. Alibi ait: Proiecto dum pede laeuo aptat se pugnae. Sed & Sisenna in secundo dixit: Et Marsi propius succedunt. atque ita scutis proiectis, tectis saxa certatim lenta manibus coniciunt in hostes. Et in eodem: Vetus atque ingens erat arbor ilex, quae circum proiectis ramis maiorem partem loci summi tegebat. Et Lucretius in. III. Quamlibet immani proiectu corporis extet. Et tempestiuam syluis euertere pinum. Hoc *Tempestiuus pinus*
 uerbum de pino tempestiua a Catone sumpsit, qui ait: Pineam nucem cum effodis, luna decrecente eximito, post meridiem, sine uento austro. Tunc uero erit tempestiua, cum semen suum maturum erit. Inseruit operi suo & Graeca uerba, sed non primus hoc ausus. Autorum enim ueterum audaciam secutus est. Dependentes lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in. IX. Lychnorum lumina bis sex. *Lychni*
 Et Lucretius in. V. Quin etiam nocturna tibi terrestria quae sunt Lumina, pendent lychni. Lucilius in. I. Porro chaenopoda clinopodas, lychnosque, et Diximus cennos ante pedes lecti atque lucernas. Et quod dixit, Nec lucidus aethra Sidera polus, Ennius prior dixerat in. XVI. Interea fax Occidit, oceanumque rubra tracti obruit aethra. Et Ilius in Theutratae: Flammineam per aethram alte feruidam ferri facem. Daedala Circe, quia Lucretius dixerat: Daedala tellus. Reboant syluaeque & magnus Olympus, quia est apud Lucretium: Nec cithara reboant laqueata aurataque tecta. Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, partius Maro. Quippe illi dixerunt & pausam, & machaeram, & acotiam, & malacem, & alia similia. Necnon & Punicis Oscisque uerbis usi sunt ueteres, quorum imitatione Vergilius peregrina uerba non respuit, ut in illo, Syluestres uri affidue. Uri enim Gallica uox est, qua feri boues significantur. Et, Camuris hirtae sub cornibus aures. Camuris peregrinum uerbum est, id est in se redeuntibus. Et forte nos quoque hac ratione cameram figuramus. *Camera*

Epitheta quae apud Vergilium noua uidentur, uetustioribus quoque in usu fuisse. Caput .V.

Multa quoque epitheta apud Vergilium sunt, quae ab ipso facta creduntur: sed & haec a ueteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia *Mulciber*
 simplicia, ut Graduius, Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitifator. Sed prius de simplicibus dicam: Et distinctos Mulciber Afros. Mulciber est Vulcanus, quod ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete: Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de rerum natura lib. I. Denique Mulciber & ipse ferens altissima caeli contingunt.

Haec quoque petulci Floribus insultent.
 Praeterea teneri tremulis in uocibus haedi

Lucretius in secundo:

Petulcia

Corniferas norunt matres agnicq̄ petulci.

Liquidus ignis.

Illud audaciæ maximæ uideri possit, quod ait in bucolicis: Et liquidus simul ignis, pro puro uel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto:

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Deuolet in terram liquidus calor aureus ignis.

Tristis pro amaro.

Tristis pro amaro translatio decens est. ut, Tristesq̄ lupini. Et ita Ennius in libro Sabinarum. III. Neq̄ triste quæritat sinapi, neq̄ cæpe moestum.

Auritus lepus

Auritus lepores non Maro primus usurpat, sed Afranium sequitur, qui in prologo ex persona Priapi ait: Nam quod uulgò prædicant aurito me parète natum, non ita est.

Et ut composita subiungam, quod ait Vergilius:

Thuricremus

Vidit thuricremis cum dona imponeret aris.

Iam Lucretius in secundo dixerat,
Nam sæpe ante deum uitululus delubra decora,
Thuricremas propter maectatus concidit aras.

Arcitenens.

Quam pius arcitenens. Hoc epitheto usus est Næuius belli Punici lib. II. Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens, sanctusq̄ Delphis prognatus Pythius Apollo. Idem alibi: Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.

Sed & Hostius libro secundo belli Histrici:

Dia Minerua simul autem inuictus Apollo, Arcitenens, Latonius.

Syluicole.

Etiam syluicolæ Fauni. Næuius libro. I. belli Punici:
Syluicolæ homines bellicq̄ inertes.

Accius in Bacchis: Syluicolæ ignota inuisentes loca.

Ueliuolum.

Despiciens mare ueliuolum. Liuius in Helena:

Tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.

Ennius in decimoquarto:

Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis Nauibus ueliuolis.

Idem in Andromache:

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitifator.

Vitifator seruans curuam sub imagine falcem. Accius in Bacchis:

O Dionyse pater optime uitifator Semela genitus euchia.

Noctiuagus.

Almaq̄ curru noctiuago Phoebe.

Egnatius de rerum natura libro primo:

Roscida noctiuagis astris labentibus Phoebe,

Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

Bimembres.

Tu nubigenas inuicte bimembres. Cornificius in Glauco:

Centauros fodere bimembres.

Caprigenum.

Caprigenumq̄ pecus nullo custode per herbas. Pacuuius in Paulo:

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est. Accius in Philoctete:

Caprigenum trita unguis. Idem in Minotauro:

Taurigeno semine ortum fuisse an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta, uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatam: quorū altero Sueuius, altero Laberius usus ē.

Nam

^A Nam Sueuius in lib. V. ait: Volucrumq; uolatile telū. Ac Laberius in Ephebo: Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infra: Idcirco ope dilatatum est dominium togatæ gentis.

De figuris illis, quæ ita sunt peculiare Vergilio, ut apud alios aut raro, aut nunquam reperiantur.

Caput .VI.

Figuras uero quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit, cum repentina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nūc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio notauerit, ab ipso figurata, nō à ueteribus accepta: uel auctu poetico nouè quidem, sed decenter usurpata. Quotidie enim Romanæ indoli enarrādo eundem uatem, necesse est habeat huius annotationis scientiā promptiorem. Placuit uniuersis electio, in reliqua suffecti etiam adhortati sunt Seruium, ut q̄ in se refusa sunt, annotaret. Ille sic incipit: Vates iste uenerabilis, uarie, modo uerba, modo sensus figurando multū latinitati lepōris adiecit. qualia sunt hæc: Supposita de matre nothos furata creauit: Vt ipsa creauerit, quos creari fecerit. Tepidaq; recentē Cæde locū. cum locus recens cæde, nouè dictus sit. Et, Hæc ait, & socij cesserunt æq̄re iusso. pro eo qđ, iussi cesserunt. Et cæso sparsurus sanguine flāmas. qui ex cæsis uidelicet profundiū. Vota deū primo uictor soluebat eoo. pro, quæ dijs uota sunt. Et me confortē nati concede sepulchro. alius dixisset, Et me cōsortem nato cōcede sepulchri. Et, Illa uiā celerans p̄ mille coloribus arcum. id est, per arcum mille colorū. Et, Hic alij spolia occisis direpta Latinis Cōiungunt igni. pro in ignem. Et, Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit. tela exit, pro, uitat. Et, Senior leto canentia lumina soluit. pro, uetustate senilia. Exesæq; arboris antro. pro, cauerna. Et, Frontē obscenā rugis arat. arat, nō nimie, sed pulchre dictum. Ter secū æra to circumfert tegmine syluā. pro iaculis. Et, Vir gregis. pro capro. Et illa q̄ pulchra sunt: Aquæ mons, telorum seges, ferreus imber, ut apud Homerum:

Εἰ δὴ κινάεον τρώων νέφθ' ἀμυβέβηκε

νηυσίρ' ἐπικρατέως

αἷς δι' ἄλλ' ἰμάσθωντο. σιδήρεσθ' ἄδ' ὄρουμα δ' ὄς

κάλκεον οὐρανόρ' ἴκε, δ' ἰδ' ἄδ' ἄτρυπέπιο.

^D Et, Dona laboratæ Cereris. &, Oculisq; aut pectore noctem Accipit. &, Vocisq; offensa resultat imago. &, Pacemq; per aras Exquirunt. &, Paulatim abolere Sychæum Incipit. Sæpe etiā uerba pro uerbis pulchre ponit. Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis. ora, pro personis. Et, Discolor unde auri per ramos aura refulsit. quid est enim aura auri? aut quemadmodum aura refulget? Sed tamē pulchre usurpauit. Et, Simili frondescit uirga metallo. q̄ bene usus est frondescit metallo? Et, nigri cum lacte ueneni. nigro imponere nomē lactis. Et, Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ. Odio esse aliquem, usitatum: iræ esse, inuentum Maronis est.

Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit: Interea reges, ingenti mole Latinus Quadrijugo inuehitur currū. ut est apud Homerum:

Et, Protinus Orsilochum & Buten, duo maxima Teucrum

q̄ iij Corpo

Locus restitutus ex. 16. Iliad.

Ex. 17. Iliad.

Corpora, sed Buten aduersum cuspide fixit. & cætera.

Luturnam misero fateor succurrere fratri Suasi.

Cum solitum sit dici, Luturnæ suasi. Et, Urbem quam statuo, uestra est. Et, Tu modo quos in spem statues submittere gētis. Præcipuum iam inde à teneris impende laborem. pro, in eos impende.

Facit pulcherrimas repetitiones. Nam neq; Parnassi uobis iuga, nam neq; Pindi Vlla moram fecere. Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis? Vidi stis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpositiones eius otiosæ sunt. Si te nulla mouet tantarum gloria rerum. At ramum hunc (aperit ramum qui ueste latebat) Agnoscas. Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat) Nunquam fronde leui.

Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur subito ad ipsum uerba cōuertens. Vt bello egregias idem disiecerit urbes, Troiamq; Oechaliãq; & duros mille labores Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembreis. & reliqua. Illa uero intermissio, Quos ego, sed motos præstat componere fluctus, tracta est à Demosthene:

Hæc uero quàm poëtica indignatio, Prò Iuppiter ibit Hic ait. Hæc miseratio: O patria, ò rapti nequicq; ex hoste penates. Et illa trepidatio, Ferte citi ferrum, date tela, & scãdite muros, Hostis adest. Et conquestio, Mé ne igitur socium tantis adiungere rebus Nise fugis? Quid illa excogitatio nouorum intellectuum: ut, Mentitaq; tela. & Ferrumq; armare ueneno. & Cultusq; feros molli- re colendo. Exuerint syluestrem animum. Et, Virgineumq; alte bibit acta cru- orem, ut apud Homerum de hasta.

Et, Pomaq; degenerant succos oblita priores. Et, Glacie cursus frenaret aquarum. & Mistaq; ridenti colocasia fundat acãtho. Est mollis flamma medullas. Interea & tacitum uiuit sub pectore uulnus. & Duro sub robore uiuit Stuppa uomens tardum fumum. & Sæuiq; que canum latratus in auras. Et, Cælataque annem fundens pater Inachus urna. & Affixæ uenis, animasq; in uulnera ponunt. Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem, ut adde- ret quoq; mores & studia, populos & prælia. quid plura? ut & quirites uoca- ret. Dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata uelim. Sed ex his q̄ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

Vexare, illaudatus, & squalere, apud Vergilium quid significant. Caput .VII.

Cum Seruius ista differeret, Prætextatus Auienum Eustachio insur- rantem uidens, quin age (inquit) Eustachi uerecundiam Auieni probi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eusta- chius, iam dudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gestit interrogare, quo- rum enarratio respicit officiū literatoris, & tempus indulgeri optat, quo de ob- scuris ac dubijs sibi à doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inq̄, mi Aui- ene, q;

ene, q̄ ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur: quia in commune proficient, quæ desideras audire. Ne tu modo ultrà cesses aperire Seruio uiam de Vergilio differendi. Tunc Auienus totus cōuersus in Seruium: Dicac uolo, inquit, doctorū maxime, quid sit, q̄ cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponēdis, incuriose & abiecte in his uersibus uerbum posuit: Candida succinctā latrātibus inguina mōstris, Dulichias uexasse rates. Vexasse em̄ uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti laniatīq̄ sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehendi: Quis aut Eurysthea durum, Aut illaudati nescit Busiridis aras: Hoc enim uerbum, illaudati, nō est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, qui q̄ homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus est, sed detestatione execrationeq̄ totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbum ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur: Per tunicam squalentem auro. Nō enim conuenit dicere, auro squalentem: quoniam nitore splendoriq̄ auri contraria sit squaloris illuies. Et Seruius: De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror: Vexasse graue uerbum est, tractumq̄ ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quædam alieni arbitrij: non enim sui potens est qui uehitur. Vexasse autem quod ex eo inclinatum est, ui atq̄ motu proculdubio uastiore est. nam qui ferit & raptatur, atq̄ huc atq̄ illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare pressius crebriusq̄ est, q̄ tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largiusq̄ est q̄ iacere, unde id uerbum tractum est. Quassare etiam q̄ quaterere grauius uiolentiusq̄ est. Non igit̄ quia uulgo dici solet, uexatū esse quem fumo aut uento aut puluere laborare uidemus, p̄pterea debet uis uera atq̄ natura v̄bi deperire, q̄ à ueteribus q̄ proprie & signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata ē. M. Catonis uerba sunt ex oratione quam de Achæis scripsit: Cumq̄ Annibal terram Italiā laceraret atq̄ uexaret. Vexatam Italiā dixit Cato ab Annibale, quando nullum calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpeffa sit. M. Tullius quarto in Verrem: Quæ ab isto sic spoliata atq̄ direpta est, nō ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & cōsuetudinis iura retineret, sed ut à barbaris prædonibus uexata esse uideatur.

Gel.li. 2.c4.6.

Vexare.

illaudatus.

De illaudato autem duo uidentur responderi posse: Vnū est eiusmodi, Ne mo quisq̄ tam afflictis est moribus, q̄ faciat aut dicat nonnuncq̄ aliqd, q̄d laudari queat. Vñ hic antiquissimus v̄sus uice prouerbij celebratus est:

πολλὰκι υγιή * κήρυξ * ἀνής μάλα καίριον ἔιπεν.

* πολλὰκι υγιή * μωροῦ ἀνής, ὅτι.

Sed enim qui in omni re atq̄ in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est, isq̄ omnium pessimus deterrimusq̄ est. Sicuti om̄is culpæ priuatio, inculpatus facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq̄ igit̄ finis est extremæ malitiæ. Itaq̄ Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitijs detrahendis, laudare ampliter eam solet. Hoc enim est:

τὸ δ' οὐκ ἀκοντε πετὶ δλω.

ἔνδ' οὐκ ἂν ὑβρίζοντα, ἴδοις ἀγαμέμνονα δῖον.

5 οὐδ' ἔκατα

ὄνδ' ἐκαταπρώσθη τ' οὐδ' οὐκ ἐδέλοντα μόχεσθ'.

Ex Gellio.

Epicurus quoque simili modo maximam uoluptatem priuationem detracti-
onemque omnis doloris definiuit, his uerbis: ὅς τ' ἀλγοῦν τ' ὑπεξείρεσι. Eadem
ratione idem Vergilius inamabilem dixit Stygiam paludem. Nam sicut illau-
datum ἡ δ' ἐξ ἡσίου laudis, ita inamabilem per amoris ἐξ ἡσίου detestatus est. Altero
modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, ap-
pellareque. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, quod est nominari.
Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est nunquam nominandus, sicuti quon-
dam à communi consilio Asiae decretum est, uti nomen eius qui templum Di-
anae Ephesiae incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium restat ex
his quae reprehensa sunt, quod tunicam squalentem auro dixit. Id autem signi-
ficat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. Squalere enim di-
ctum ab squamarum crebritate, asperitateque, quae in serpentum pisciumue co-
riis uisuntur. Quam rem & alij, & hic idem poeta locis aliquot demonstrat. Quae
pellis, inquit, ahenis In plumam squamis auro conferta tegebat. Et alio loco:
Iamque adeo rutilum thoraca indutus, ahenis Horrebat squamis. Accius in Pe-
lopidibus ita scribit: Eius serpentis squamae squalido auro & purpura praete-
xtae. Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua re erat, ut incuteret
uisentibus facie noua horrorem, id squalere dicebatur. Sicut in corporibus in-
cultis squamosisque alta congeries sordium, squalor appellatur. Cuius significa-
tionis multo assiduoque usu totum id uerbum ita contaminatum est, ut iam squalor
de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici coeperit.

Squalere.

Alij tres loci apud Vergilium explicati.

Caput .VIII.

Gellii. 5. ca. 8.

Lituus.

GRatum mihi est (Auienus inquit) correctum, quod de optimis dictis
male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid: Ipse qui
quirinali lituo paruaque sedebat Succinctus trabea. Si enim nihil deesse con-
cedimus, restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. Quip-
pe cum lituus sit uirga breuis, in parte qua robustior est incurua, qua augures
utuntur, non uideo qualiter possit lituo succinctus uideri. Respondit Serui-
us: Sic hoc dictum esse, ut pleraque dici per defectionem solent. Veluti cum di-
citur: M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa uenusta-
te: Non plenum hoc utrumque, nec perfectum est: sed enim pro pleno ac perfe-
cto auditur. Vt Vergilius alio in loco: Victorem Buten immani corpore, id
est corpus immane habentem. Et item alibi: In medium geminos immani pon-
dere caestus Projicit. Ac similiter: Domus sanie dapibusque cruentis. Sic igitur
id quoque dictum uideri debet, Ipse quirinali lituo, id est lituum quirinalem te-
nens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus quirinali lituo
erat, sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Et est autem, & erat, & fuit, plerum-
que absunt cum elegantia, sine detrimento sententiae. Sed quoniam litui facta men-
tio est, praetermittendum non est, quod posse quaeri animaduertimus, utrum à
tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum, lituus dicta sit. Vtrum-
que enim pari forma & pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant)
tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu λῆξ βίον, necesse est ut uir-
ga au

Aga auguralis à tubæ similitudine, lituus uocetur. Vt autē uocabulo isto Vergilius pro tuba, ut ibi: Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subiecit Auienus: Maturate fugam, quid sit parum mihi liquet. Contraria em̄ mihi uidetur fuga maturitati. Vnde quid de hoc uerbo sentiendum sit, quæ Gel. li. 10. c. 11. so me doceas. Et Seruius: Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinis egregius: Maturare, inquit, est quod neque citius, neque serius, sed medium quidam & temperatum est. Bene atque proprie Nigidius. Nam & in frugibus & in Maturare. pomis matura dicuntur, quæ neque cruda & immitia sunt, neque caduca & nimium cocta, sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam

diuus Augustus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nam & dicere in sermōibus, & scribere in epistolis solitum seruit, ἠρεῖν καὶ ἔργα ποιῆσαι. Per quod mon

Bnebat, ut ad rem agendam simul adhiberet & industriæ celeritas, & tarditas diligentiae. Ex quibus duobus contrariis, sit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Neptunū discessum uentis impantem, ut & tam cito discedant tanquam fugiant, & tamen standi mediocritatem in regressu teneant, tanquam mature, id est temperate, abeuntes. Veret enim, ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeunt. Idem Vergilius, duo ista uerba maturare & properare, tanquam plene contraria scitissime separauit his uersibus: Frigidus agricolam si quando continet imber, Multa, forent quæ mox caelo properanda sereno, Maturare datur. Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. Namque in præparatu rei rusticæ, per tempestates & pluuias, quoniam & necessitate otium est, maturari potest: per serenas uero quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid & festinatius factum, rectius hoc dicitur præmature factum, quam mature. Sicuti Afranius dixit in togata, cui titulus nomen est: Appetis dominatum demens præmature præcocem. In quo uersu animaduertendum est, quod præcocem, inquit, non præcoquem. Est enim casus eius rectus non præcoquis, sed præcox. Hic Auienus rursus interrogat: Cum Vergilius, inquit, Aeneam suam tanquam hominem piam à contagione atrocis uilus apud inferos uindicauerit, et magis eum fecerit audire reorum gemitus, quam ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit, cur hoc tantum uersu ostendit illi partem locorum, quibus imperij cohibebant, Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci? Qui enim uestibulum & fauces uidet, intra ipsam aedem iam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de uestibuli uocabulo intelligendum, scire desidero. Ad hæc Seruius: Pleraque sunt uocabula quibus uulgo utimur, non tamen liquidò animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significet, sicuti est uestibulum in sermonibus celebre atque obuium uerbum, non in omnibus tamen qui illo facile utuntur, liquidò expectatum. Putant enim uestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed Cæcilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum quæ ad ius ciuile pertinet scdo, uestibulum dicit esse non in ipsis aedibus, neque aedium partem, sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusque ad fores aedium fit. Ipsa enim ianua procul à uia fiebat, area interstita, quæ uacaret. Quæ porrò huic uocabulo ratio sit, quæri multum solet. Sed quæ scripta apud idoneos autores legi, proferre in medium non pigebit. Væ particula, sicuti quædam

Cdam

Ddam

Gel. li. 16. c. 5.

dam alia, tum intensiōem significat, tum minutionem. Nam uetus & uehemēs, alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumq̄ est, alterum à nimio impetu & uim mētis instructum. Vecors autem & uelanus, priuationem significat sanitatis & cordis. Diximus autem superius, eos qui amplas domus antiquas faciebāt, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & uiam medius esset. In eo loco qui dominū eiusdem domus salutatum uenerant, priusquam admitterentur, consistebant. Et necq̄ in uia stabant, necq̄ intra ædes erant. Ab illa ergo grandis loci consistione, & quasi quadam stabulatione, uestibula appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab aduenientibus, priusquam intromitterentur in domum. Alij consentientes uestibula eadem esse quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam illic nunquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniūt, exeundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per diminutionem intelligendū est, tamen uestibula cōstat aream dici, quæ à uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq̄ uestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec contactu ædium execrabili sæuocq̄ polluitur: sed de uia uidet loca inter uiam & ædes locata.

Bidentes quid significant, & unde dictæ. Deinde eam id ipsum significare nonnunq̄, quod significatur nomine equi.

Caput IX.

Gelli. 16. c. 6.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit Auienus, interrogauī quendam de grammaticorum cohorte. Et ille bidentes, oues esse respondit, idcircoq̄ lanigeras adiectum, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inq̄, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, uolo. Atque ille nihil cunctatus, Oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quod duos tantū dentes habeant. Tunc ego: Vbi terrarum, quæso te inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum enim hoc est, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi & irritatus: Quære, inquit, ea potius, quæ à grammatico quærenda sunt. Nam de ouium dentibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ conscium. Tum Seruius: De numero dentium quem ille opinatus est, reprehendendus à me non est, cum ipse iam riseris. Verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quod bidentes epitheton sit ouium, cum Pōponius egregius Atellanarum poëta in Gallis trāsalpini hoc scripserit: Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidente uerre. P. autem Nigidius in libro quem de extis cōposuit, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neque tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs ad ius pontificum pertinentibus, legi bidennes primò dictas, d littera ex supfluo (ut sæpe assolet) interiecta, sicut pro reire redire dicitur, & pro reamare redamare, & redarguere pro rearguere. Ad hiatum enim duarum uocalium procurādum, interponi solet d littera. Ergo bidennes primū dictæ sunt quasi biennes: & lōgo usu loquendi corrupta est uox, & ex bidennibus bidentes dictæ. Higinius tamen, qui ius pōtificum nō ignorauit, in quinto librorum, quos de

Bidentes.

quos de Vergilio fecit, bidētes appellari scripsit hostias, q̄ per ætatē duos den-
 A tes altiores haberent, p̄ q̄s ex minore in maiorē transcendisse cōstaret ætatem.

Iterz quærit Auienus, his v̄sibus, Frena Pelethronij Lapithæ gyrosq̄ de-
 dere Impositi dorso, atq̄ eq̄tem docuere sub armis Insultare solo, et gressus glo-
 merare supbos, cur Vergilius equi officiū eq̄ti dederit. Nam insultare solo, &
 glomerare gressus, equi cōstat esse, nō eq̄tis. Bñ, inqt Seruius, hæc tibi quæ-
 stio nata ex incuria ueteris lectiois. Nā qa seculum n̄m ab Ennio, & om̄i bi-
 bliotheca uetere defciuit, multa ignoramus, q̄ nō laterent, si ueterz lectio nobis
 esset familiaris. Om̄es em̄ antiq̄ scriptores, ut hoīem eq̄ insidētem, ita & equū
 cum portaret hoīem, eq̄tem uocauerūt, & eq̄tare nō hoīem tm̄, sed equum q̄q̄
 B dixerūt. Ennius lib. annaliū VII. ait: Deniq̄ ui magna quadrupes eques, atq̄
 elephāti Proñciunt sese. Nunqd̄ dubiū est, quin eq̄tem in hoc, ipsum equum di-
 xerit, cum addidisset illi epitheton quadrupes: Sic & eq̄tare, qd̄ uerbum è uo-
 cabulo eq̄tis inclinatū est, & homo utens equo, & equus sub hoīe gradiens, di-
 cebat̄. Lucilius nanq̄ uir apprimè linguæ Latinæ sciens, equum & currere &
 eq̄tare dicit hoc uersu: Nempe hunc currere equū nos atq̄ eq̄tare uidemus. Er-
 go & apud Maronē, qui antiquæ latinitatis diligens fuit, ita intelligendum ē,
 Atq̄ equitem docuere sub armis, id est docuerunt & equum portantem homi-
 nem insultare solo, & gressus glomerare superbos. Subiecit Auienus: Cum
 iam trabibus contextus acernis Staret equus. scire uellē in equi fabrica casu' ne
 an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unū pro qlibet ligno
 C ponere poëticæ licentiæ sit, solet tamē Vergilius temeritatem licentiæ nō ama-
 re, sed rationis certæ uim in rerz uel nominū electione seruare.

Dolendum erat profecto, ne hunc quidem librum haberi integrum, si, quæ in prioribus libris desiderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum grauiores nonnunquā morbi esse solent in causa, ut qui deinde morbi accedunt, non facile sentiatur, ita præcedentiū librorum hiatus, tanto nimirū studiosos omneis dolore afficiunt, uti hic uix ullus esse possit dolori locus.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLV

stis Saturnaliorum liber septimus.

D Quando, & quibus de rebus philosophandum in conuiuio.

Caput .I.

PRIMUM mensis post epulas iam remotis, & discursim uariant
 tibus poculis minutioribus, Prætextatus, solet cibus, inquit,
 cum sumitur tacitos efficere, potus loquaces. At nos & inter
 pocula silemus, tanquam debeat serijs uel etiam philosophi-
 cis carere tractatibus tale conuiuium. Et Symmachus, Ve-
 rum' ne ita sentis Vecti, ut philosophia conuiujs interlit: &
 non tanquam censoria quædam, & plus nimio uerecunda materfamiliās penē-
 tralibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares
 sunt, cum ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modo uerborum, sed ne
 cogitati-

cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat: Doceat nos uel peregrina institutio, & disciplina à Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cū coniugibus inire conuiuia: tanq̄ has & in uulgus produci, & lasciuire q̄q̄, illas non nisi domi abditas, tueri deceat tectum pudorem. An ego censeā producendā philosophiam, q̄ rhetorica uenire ars, & professio popularis erubuit: Isocrates em̄ Græcus orator, q̄ uerba prius libera, sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio à sodalibus oraretur, ut aliquid iu medium de eloquētiæ suæ fonte proferret, hāc ueniam deprecatus est: Quæ præsens, inquit, locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsentis sunt apta nec tempori. Ad hæc Eustachius: Probo Symmache propositum tuum, quod philosophiam ea, quam maximam putas, obseruatione ueneraris, ut tantum in tra suum penetral existimes adorandam. Sed si propter hoc à conuiujs exulabit, procul hinc faceffant & alumnæ eius, honestatem dico & modestiam, nec minus cum sobrietate pietatem. Quam enim harum dixerim minus esse uenerabilem: Ita fit, ut ab eiusmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus, libertatem cōuiuiorum solis cōcubinis, id est uitij & criminibus addicat. Sed absit, ut philosophia quæ in scholis suis solícite tractat de officijs cōuiuialibus, ipsa conuiuia reformidet, tanquam non possit rebus asserere, quæ solet uerbis docere: aut nesciat seruare modum, cuius in om̄ibus humanæ uitæ actibus terminos ipsa constituit. Neq̄ enim ita ad mensas inuito philosophiam, ut non se ipsa moderetur, cuius disciplina est rerum om̄ium moderationem docere. Vt ergo inter te & Vectium uelut arbitrari iudicatione componam, aperiam quidem philosophiæ tricliniorum fores: sed spondeo sic interfuturam, ne mensurā notæ sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius: Quia te unicum Eustachi, inquit, sectatorē philosophiæ nostra ætas tulit, oratus sis, ut modum dispensationis, quam das ei conuiuanti, nobis ipse patefacias. Et Eustachius: Primū hoc eam scio seruaturā, ut secum æstimet præsentium ingenia conuiuare. Et si plures peritos, uel saltem amatores sui in conuiujs societate repererit, sermonē de se patiet̄ agitari. Quia uelut paucae literæ mutæ, disp̄sæ inter multas uocales, in societatem uocis facillè mansuescunt: ita rariores imperiti gaudentes consortio peritorum, aut cōsonant si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. Si uero plures ab institutione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui pauciores intererūt, sanciet dissimulationem sui, et patietur loquacitatem maiori parti amiciores sociare, ne rara nobilitas à plebe tumultuosiore turbetur. Et hæc est una de uirtutibus philosophiæ. quia cum orator nō aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tēpore q̄ loquēdo philosophatur. Si ergo pauci aderunt doctiores, in consensum rudis cōsortij, salua & inter se quiescente ueri notione migrabunt, ut omnis discordiæ suspicio faceffat. Nec mirum si doctus faciet, quod fecit quondā Pisistratus Athenarū tyrannus: qui cum filijs suis rectum dando consilium non obtinuisset assensum, atq̄ ideo esset in similitate cū liberis, ubi hoc æmulis causam fuisse gaudij cōperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnatis nasci posse nouitatē, uniuersitate ciuiū conuocata, ait, succēsuisset q̄dem se filijs non acquiescentibus patriæ uoluntati, sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiā

ph̄o cōuiuariū
in primis esse
spectāda inge
nia, et pro ho
rum qualitate
nūc tacēdū eē
nūc loquendū.

A tentiam liberorū ipse concederet. Sciret igitur ciuitas, sobolem regis cum patre
 esse concordem. Hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti.
 Ita in omni uitæ genere, præcipueq̃ in lætitia conuiuiali, omne quod uidetur ab-
 sonum, in unam cōcordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agatho-
 nis conuiuuiū, quia Socrates, Phædros, Pausanias, & Erisymmachos habuit, sic
 ea cœna quā Callias doctissimus dedit, Carneadē dico, Antisthenem, & Her-
 mogenem, cæterosq̃ his similes, uerbum nullum nisi philosophū sensit. At ue-
 ro Alcinoi uel Didonis mensa, quasi solis apta delicijs, habuit hæc Ioppam, il-
 la Polyphemum, cithara canentes. Nec deerāt apud Alcinoium uiri saltatores,
 & apud Didonem Bitias, sic hauriēs merum, ut se totum superflua eius effusio-
 ne prolueret. Non ne si qs aut inter Phæacas, aut apud Pœnos, sermōes de sa-
 B pientia erutos conuiuialibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptam
 pderet, et in se risum plane iuste moueret? Ergo prima eius obseruatio erit æsti-
 mare conuiuas. Deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profundita-
 tis suæ inter pocula secretis loquetur: nec nodosas & anxias, sed utiles quidem
 facilesq̃ quæstiones mouebit. Nam sicut inter illos, qui exercitiū genus habēt
 in medijs saltare conuiujs, si quis ut se amplius exerceat, uel ad cursum, uel ad
 pugillatum, sodales lacessiuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate confor-
 tij: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris
 ad lætitiā nati, adhibeatur non modo nympharū, sed musarum quoq̃ admi-
 stione temperies. Nam (sicut fateri necesse est) in omni conuentu aut tacendum
 C est, aut loquendum. Quæramus, silentium ne conuiujs, an & opportunus ser-
 mo conueniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticas Areopagitæ tacentes iudi-
 cant, ita inter epulas oportet semper sileri, non est ultra quærendum, inter mē-
 sas philosophandum, nec ne sit. Si uero non erunt muta cōuiuia, cur ubi sermo
 permittitur inhonestus, honestus prohibetur? maxime cum non minus t̃p̃ dul-
 cedo uini hilarent uerba conuiuuiū. Nam si Homeri latentem prudentiā inscru-
 teris altius, delinimentum illud quod Helena uino miscuit, non herba fuit, nō
 e < India succus: sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mœroris oblitū fle-
 xit ad gaudium. Vlyssis em̃ præclara facinora filio præsentē narrabat,

De quibus rebus
 philosophandū
 in conuiuio, si
 modo philoso-
 phandi detur
 occasio.

πάντα μὲν οὐκ ἔγωγε μνήσομαι, οὐδ' ἀνομήνω
 ὄσοι ὀδυασὶ τ' ἀλασίοφρον' ἤσῃ ἄεθλοι.

Odyssee 14.

D Ἀλλ' οἷον τὸ δ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
 Δῆμος ἐνὶ τρώων, ὅδι πάχετε πῆμασι ἄχαιοί.

Ergo paternam gloriam & singula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit
 alacriorem, & ita credita est cōtra mœrorem uino remedium miscuisse. Quid
 hoc, inquit, ad philosophiam? Imò nihil tam cognatū sapientiæ, quàm locis &
 temporibus aptare sermones, personarū quæ aderunt æstimatione in medium
 uocata. Alios em̃ relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, non
 nullos modestiæ: ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationē
 uenirent. Sic aut uitijs irretitos, si & hoc in conuiujs exegerit loquendi ordo,
 feriet philosophia nō sentientes, ut Liber pater thyrso ferit per obliquationem
 circumfusæ hederæ latente mucrone: quia nō ita profitebitur in conuiuio cen-
 sorem, ut palām uitia castiget, Cæterum his obnoxij repugnabunt, & talis erit
 cōui

conuiuij tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto.

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus

Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expressius dixit,

Iliados. 19.

Νῶν δ' ἔρχεσθ' ὠδὶ δ' ἔπνοον, ἵνα ξυνάγῃμεν ἄρσιν.

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerferit, sic à philosopho proficiscet, ut & tecta & efficax sit. Quid miræ, si feriet sapiens (ut dixi) non sentientes, cum interdū sic rephendat, ut rephensus hilarec? Nec tm̄ fabulis suis, sed in interrogationibus quoq; uim philosophiæ nihil ineptum loquentis oñdet. Hæc ergo nullus honestus actus, locūsue, cœtus nullus excludat, quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tanq; abesse illam nefas fuerit.

De quibus libenter quisq; interrogetur.

Caput

.II.

ET Auienus: Nouas mihi duas disciplinas uideris inducere, interrogandi uel etiam reprehendendi, ut alacritas utrinq; ijs ad quos sermo est excitetur, cum dolor semper reprehensionem uel iustam sequatur. Vnde hæc quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inq; Eustachius, hoc teneas uolo, non de ea me reprehensione dixisse, quæ speciē accusationis habet, sed q̄ uituperationis instar est. Hoc Græci scōma uocant, nō minus quidem amarum quàm accusatio, si importune proferatur. Sed à sapiente sic proferetur, ut dulcedine quoq; non careat. Et ut prius tibi de interrogando respondeam: Qui uult amœnus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato facilia responsu, & quæ scit illū sedula exercitatione didicisse. Gaudet em̄, quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia nemo uult latere quod didicit: maxime si scientia quam labore quæsiuit, cum paucis illi familiaris, & plurimis sit incognita, ut de astronomia, uel dialectica, cæterisq; similibus. Tunc enim uidentur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerant sine ostentationis nota: qua caret, q̄ non ingerit, sed inuitatur ut proferat. Cōtrā, magnæ amaritudinis est, si coram multis interrogas aliquem, quod non optima scientia quæsiuit. Cogitur enim aut negare se scire, quod extremum uerecundiæ damnum putant: aut respondere temerè, & fortuito se euentui ueri falsi ue committere. Vnde sæpe nascit̄ inscitiae proditio, & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. Nec non & qui obierunt maria & terras, gaudent cum de ignoto multis uel terrarum situ, uel sinu maris interrogantur: libenterq; rñdent & describunt, modo uerbis, modo radio loca: gloriosissimum putantes, quæ ipsi uiderint, aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites, qui fortiter à se facta semper dicturiūt, & tamen tacent arrogantiaē metu? Non ne si ut hæc referant inuitentur, mercedem sibi laboris extimant persolutam, remunerationem putantes, inter uolentes narrare quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationum habet quendam gloriæ saporē, ut si inuidi uel æmuli fortè præsentēs sint, tales interrogationes obstrependo discutiant, & alias inserēdo fabulas prohibeant illa narrari, quæ solent narranti laudem creare. Pericula quoq; præterita, uel ærumnas penitus absolutas qui euasit: ut referat, gratissime prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel paululum detinetur, horret admonitionem, & formidat relatū. Ideo Euri-

Quibus de rebus interrogari quis cupiat.

ripi-

A ripides expressit. adiecit enim σὺδ' ἔειπεν, ut ostenderet post finem malorum grati-
 am relationis incipere. Et poeta noster adijciendo olim, quid nisi post emēsa in
 fortuna futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris: Forſan & hæc
 olim meminisse iuuabit. Nec negauerim eſſe malorum genera, quæ nō uult q̄
 pertulit uel tranſacta meminisse, nec minus interrogatus offenditur, q̄ cum in
 iſtis malis fuit: ut qui carnifices expertus eſt, & tormēta membrorum, ut q̄ in-
 fauſtas pertulit orbitates, uel cui nota quondam afflicta cenſoria eſt. Caue in-
 terroges, ne uidearis obijcere. Illum sæpe ſi potes ad narrandum prouoca, qui
 recitando fauorabiliter exceptus eſt, uel qui libere & feliciter legationem pere-
 git, uel qui ab imperatore comiter affabiliterq̄ ſuſceptus eſt, uel ſiquis tota pe-
 nē claſſe à piratis occupata, ſeu ingenio, ſeu uiribus ſolus euasiſt: quæ uix implet
 deſiderium loquentis, rerum talium uel lōga narratio. Iuuat, ſi quem dicere iuſ-
 ſeris amici ſui repentinam felicitatem, quam ſpontē non audebat uel tacere uel
 dicere, modo iactantiæ modo malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interroge-
 tur de ſyluæ ambitu, de ambage luſtrorum, de uenationis euentu. Religioſus ſi
 adest, da illi referēdi copiam, quibus obſeruatiōibus meruerit auxilia deorū,
 q̄ritus illi ceremoniarum fructus: quia & hoc genus religionis exiſtimāt, numi
 num beneficia non tacere. Adde, quia uolunt & amicos ſe numinibus extima-
 ri. Si uero & ſenex præſens eſt, habes occaſionem qua plurimum illi contuliſſe
 uidearis, ſi eum interroges, uel quæ ad illum omnino non pertinent. Eſt enim
 huic ætati loquacitas familiaris. Hæc ſciens Homerus, quandam congeriem ſi-
 mul interrogatiōnum Neſtori fecit offerri:

C Νῶν Δ' ἐθέλω ἔπειτα ἄλλο μεταλλήσασα ἢ ἔρεοίς,
 Νέσορ. ἔπειτα πῶς οἶδε δίκαια ἢ φρόνιμ' ἄλλω
 τριε γούρ δ' ἢ μὴ φασίμ' ἀνάλαοίς γένε' ἀνδρῶν.
 ὧς τε μοι ἀδανάτοις ἰσθλάων τ' ἰσορῶαοίς.
 ὦ Νέσορ νηληιάδην. σὺ δ' ἄλκιδεὺς ἐνὶ πῶτι.
 πῶς ἔθαν' ἀτρεΐδης εὐρυκρείων ἀγαμέμνωνι
 πῶς μιν ἐλάσῃς ἔλω; τίνα δ' ἀντὶ μὴ ἔσσι' ὄλεθρον
 ἄγχις ὀλοόμηνις, ἔπειτα κτάνε πῶδ' ἀρεΐωι
 ἢ ὄσκα ἄργεοῖς ἢ ἄχαϊκῶν, ἀλλὰ πῆ ἄλλῃ
 πλάζετ' ἐπ' ἀνδρῶν ὄσος, ὃ ἢ διαρσῆσθαι κατ' ἐπιφρεῖς

Locus illustra-
 tus ex. 3. Odyſſ

D Tot loquendi semina interrogando congeſſit, ut prurimum ſenectutis expleret.
 Et Vergilianus Aeneas gratum ſe ad omnia præbens Euandro, uarias illi nar-
 randi occaſiones miniſtrat. Necq̄ enim de una re aut altera requirit, ſed ſingu-
 la lætus Exquiriſq̄, auditq̄ uirūm monumenta priorum. Et Euander conſulta-
 tiōibus captus, ſcitis q̄ multa narrauerit.

De uario ſcommatum genere, & quam caute his utendum inter cōuiuas. Caput .III.

Hæc dicentem fauor excepit omnium. Sed mox ſubiicit Auienus: Vos
 omnes qui doctorū doctiſſimi adestis orauerim, ut hortatu ueſtro Eu-
 ſtachius, quæ de ſcommate paulo antè dixerit, animetur aperire. Omni-
 bus ad hoc prouocantibus, ille contexuit: Præter categoriam quæ eſt ἰόγῃ, &
 præter διαβολῶν quæ delatio eſt, ſunt alia duo apud Græcos nomina, lædoria,
 & ſcomma: quibus nec uocabula latine reperio, niſi fortè dicas lædoriā expro-
 bratio

brationem esse ad directam contumeliam. Scommma enim penè dixerim morsum figuratum, quia sæpe fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergat, sed nonnunquam his in quos iacitur & dulce est. Quod genus maxime uel sapiens, uel alias urbanus exercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio. Nam sicut in præcipiti stantē uel leuis flatus impellit: ita uino uel infusum, uel aspersum, paruus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in cōuiuio abstinendum scommmate, quod tectam intra se habet iniuriam. Tanto enim pressius hærent talia dicta, quam directæ lædoriæ, uel hami coagulosi, quam directi mucrones tenacius infiguntur: maximeque dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo uelut assensus genere cōfirmatur iniuria. Est autem lædoria huiusmodi: Oblitus ne es quia falsamenta uendebas? Scommma autem, quod diximus sæpe contumeliam esse cælatam, tale est: Meminimus quando brachio te emungebas. Nam cum res eadem utrobique dicta sit, illud tamen lædoria est, quod apte obiectum exprobratumque est: hoc scōma, quod figurate. Octauius qui natus Libyus uidebatur, Ciceroni recitanti ait: Non audio quæ dicis. Ille respōdit, Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eo dictum est, quia Octauius Libys oriūdu dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eundem Ciceronem Laberius, cum ab eo ad confessum non reciperetur, dicentem: Reciperem te nisi anguste sederemus, ait ille nimis mordaciter: Atqui solebas duabus sellis sedere. obijciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero dixit, nisi anguste sederemus, scommma est in C. Cæsarē, qui in senatum passim tam multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere nō possent. Tali ergo genere, quod scetum contumeliæ est, abstinendum sapienti semper, cæteris in conuiuio. Sunt alia scommmata minus aspera, quasi edentatæ beluæ morsus: ut Tullius in consulem qui uno tantum die consulatum peregit, Solent (inquit) esse flamines diales, modo consules diales habemus. Et in eundem, Vigilantissimus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit. Eidemque exprobranti sibi, quod ad eundem consulem nō uenisset, Veniebam, inquit, sed nox me comprehēdit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis habent, ut sunt & illa de nonnullis corporeis uitij aut parum, aut nihil gignentia doloris: ut si in caluitium cuiusquam dicas, uel in nasum, seu curuam erectionem, seu Socraticam depressionem. Hæc enim quanto minoris infortunij sunt, tanto lenioris doloris. Contrà, oculorum orbitas non sine excitatione commotionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iurauerat quod ei parsurus esset, occidit propter scommma ab eodem de se dictum. Cū enim quasi puniendus ad Antigonū raperetur, solatibus eum amicis, ac spem pollicentibus, quod omnino clementiam regis expturus esset cum ad eius oculos uenisset, respondit: Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, maledicacem luce priuauit. Nec negauerim philosophos quoque incurrisse nonnunquam per indignationem hoc genus scommmatis. Nam cum regis libertus ad nouas diuitias nup̄ erectus, philosophos ad conuiuium congregasset, & irridendo eorum minutulas quæstiones, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba faba pulmentum unius coloris

Alterū genū
scommmatū.

A us coloris edatur, Aridices philosophus indigne ferens, tu nobis (inquit) absol-
 ue, cur de albis & nigris loris similes maculæ gignantur. Sunt scommata ^{Rursum duo}
 quæ in superficie habent speciem contumeliæ, sed interdum non tangunt audi- ^{scommatum ge-}
 entes, cum eadem si obnoxio dicantur, exagitant: ut contrà sunt, quæ speciẽ lau- ^{nera.}
 dis habent, & personam audientis efficiunt cõtumeliæ plenam. De priore prius ^{Prius.}
 dicã: L. Quintius prætor de prouincia nuper reuenterat, obseruata quod mire-
 ris, Domitiani temporis præturæ maxima castitate. Is cū æger affidenti amico
 diceret, frigidus se habere manus, renidens ille ait: Atqui eas de prouincia cali-
 das paulo antè reuocasti. Risit Quintius, delectatusq; est. quippe alienissimus
 à suspitione furtorum. Contrà, si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta re-
 colenti, exacerbasset auditum. Critobolũ famosæ pulchritudinis adolescen-
 B tem Socrates cum ad comparationem formæ prouocaret, iocabatur, nõ irride-
 bat. Certe si dicas cõsummatarum diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos:
 aut si nimis casto gratæ sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti:
 utique delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari. Sicut
 contrà sunt, quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulo antè diuisi. Nam si ti- ^{Alterum.}
 midissimo dixerò, Achilli uel Herculi comparandus es, aut famosæ iniquitatis
 uiro, ego te Aristidi in æquitate præpono: sine dubio uerba laudem sonantia
 ad notam uituperationis suæ uterq; tracturus est. Eadem scommata eisdẽ mo-
 dò iuuare, modò mordere possunt, pro diuersitate præsentium personarũ. Sũt
 enim, quæ si coram amicis obijciantur nobis, libenter audire possimus. Vxorẽ
 uero seu parentibus, magistris uel præsentibus, dici in nos aliquod scommata nõ
 C limus: nisi fortè tale sit, quod illorum censura libenter accipiat. Vt si quis ado-
 lescentem coram parentibus uel magistris irrideat, quod insanire possit conti-
 nuis uigilijs, lectionibusq; nocturnis: aut uxore præsentẽ, qd̄ stulte faciat ux-
 orium se præbendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Hæc enim & in
 quos dicuntur, & præsentẽs hilaritate perfundunt. Commendat scommata et
 conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat,
 si obscure natũ, natus obscure. Nam Tarsius Amphias, cum ex hortulano po-
 tens esset, & in amicum quasi degenerem nõnulla dixisset, mox subiecit: Sed &
 nos de eisdem seminibus sumus. & omnes pariter lætos fecit. Illa uero scommata
 directa, lætitia eum in quem dicuntur, infundunt: si uirum fortem uituperes,
 quasi salutis suæ prodigum, & pro alijs mori uolentem: aut si obieceris libera-
 D li, quod res suas profundat, minus sibi quàm alijs consulendo. Sic & Diogenes
 Antisthenem Cynicum magistrum suum solebat ueluti uituperando laudare.
 Ipse enim aiebat, mendicum me fecit è diuite, & pro ampla domo in dolio fecit
 habitare. Melius autem ista dicebat, quàm si diceret, gratus illi sum, quia ipse
 me philosophum & consummatæ uirtutis uirum fecit. Ergo cum unum nomẽ
 scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedæmonios in-
 ter cætera exactæ uitæ instituta, hoc quoq; exercitiũ genus à Lycurgo est insti-
 tutum, ut adolescẽtes & scommata sine morsu dicere, & ab alijs in se dicta ppe-
 ti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset,
 ulterius ei in alterum dicere nõ licebat. Cum ergo uideas mi Auiene (insti-
 tuenda est enim adolescẽtia tua, quæ ita docilis est, ut discenda præcipiat) cum
 r ij uide-

uideas, inq̄, anceps om̄e esse scommatum genus, suadeo in cōuiujs, in quibus
lætitia infidiabit ira, ab eiusmodi dictis faceffas, & magis quæstiones conuiuia
les uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrū non puta-
rūt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua cōscripserit, & Plutarchus, & uester Apu-
leius. Nec contemnendū sit, qđ tot philosophantiū cura meruit.

Cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilior. Caput .IIII.

HT Prætextatus: Hoc quæstionum genus, cum & senilem deceat ætatē,
cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes qui adestis hic, apta cōuiuio
fabulemur, nec de cibatu tm̄, sed & siqua de natura corporum, uel alia:
præsentate maxime Disario nostro, cuius plurimum ad hoc genus quæstionum
poterit ars & doctrina conferre: sortiamurq̄ (si uidetur) ut per ordinem unuf-
quisq̄ proponat quam soluendam existimet quæstionem. Hic assensu omnes,
Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut cum ipse coepisset, cæteris ex si-
lo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum. Tum ille: Quæ-
ro, inquit, utrū simplex an multiplex cibus digestu facilior sit: q̄a multos hūc,
nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidem superba ac cōtumax, & uel
uti sui ostentatrix continentia: contra, amœnam se & comem appetētia uult ui-
deri. Cum ergo una censoria sit, delicata altera, scire equidem uelim, quæ seruā-
dæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est, cum Disarius adsit, qui
quid cōueniat corporibus humanis non minus callet, quàm ipsa natura huius
fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc quod quæritur, medi-
cinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum
de hac quæstione consuluisse, quia plebeia ingenia magis exemplis quàm ra-
tione capiuntur, admonuisse illum cōtentus forem institutionis pecudum, qui-
bus si simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis:
& inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus (ut altiles fiant) offæ compositæ
& quibusdā condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret posthac, cum aduer-
tisset animalibus simplici cibo utētibz familiarem sanitatem, ægrescere autem
quæ saginantur, & composita uarietate crudescere. Fortasse illum attentio-
rem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum unquā fuisse medicorum
circa curas ægrescentium tam audacis negligentia, ut febrienti uarium & non
simplicem cibum daret. Adeo cōstat quàm facilis digestu sit uniformis alimo-
nia, ut ei uel cum infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium defuisset exemplū,
ita esse uitandam ciborum uarietatem, ut uaria solent uina uitari. Quis em̄ am-
bigat, eum qui diuerso uino utit̄, in repentinam ruere ebrietatem, necdum hoc
potus copia postulante? Tecum autem Vecti, cui soli perfectionem disciplina-
rum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quàm ratione tractandum
est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Cruditates eueniunt, aut quali-
tate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit:
aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quæ congesta sunt
concoquēda. Ac primū de succi qualitate uideamus. Qui simplicem cibum
sumit, facile quo succo eius corpus uel iuuetur uel grauetur, usu docēte cogno-
scit. Nec enim ambigit, cuius sibi qualitate possessus sit, cum unum sumplerit.
Et ita fit, ut noxa, cuius causa deprehensa est, facile uitetur. Qui autem multipli-
ci ci-

*Simplex an mul-
tiplex cibus sit
digestu facili-
or.*

A **ci** cibo alitur, diuerſas patit̄ qualitates ex diuerſitate ſuccorum, nec concordant humores ex materiæ uarietate naſcentes, nec efficiunt liquidum purum' ue ſanguinē, in quem iecoris miniſterio uertūtur, & in uenas cum tumultu ſuo tranſeunt. Hinc morborum ſcaturigo, qui ex repugnantium ſibi humorum diſcordia naſcūtur. Deinde quia non omnium quæ eſui ſunt, una natura eſt, non oīa ſimul coquuntur: ſed alia celerius, tardius alia: & ita fit, ut digeſtionum ſequentium ordo turbetur. Neq̄ em̄ cibi quem ſumimus, una digeſtio eſt: ſed ut corpus nutriat, quatuor patitur digeſtiones: quarum unam omnes, uel ipſi quoq̄ hebetes ſentiunt, alias occultior ratio deprehendit. Quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi cauſa repetenda eſt. Quatuor ſunt in nobis uirtutes, quæ ad ^{Digeſtiones} miniſtrandam alimoniam receperunt: Quarum una dicitur ^{κατὰ δένδρον}, quæ deor ^{quatuor.} ſum trahit cibaria conſecta mandibulis. Quid em̄ tam craſſam materiā p̄ faucium anguſta fulciret, niſi eam uis naturæ occultior hauriret? Hauſta uero nō continuo lapſu per omne corpus ſuccedentibus ſibi foraminibus peruium ad imum uſq̄ descendunt, & talia qualia accepta ſunt egeruntur, ſed ſalutare officium digeſtionis expectant. Secundæ hoc cura uirtutis eſt, quam Græci, quia retentrix eſt, uocāt ^{κατὰ δένδρον}. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, uocatur ^{ἀδμονωσί}. Huic obſequuntur omnes, quia ipſa digeſtionibus curat. Ventris em̄ duo ſunt oriſicia: Quorum ſuperius erectum recipit deuorata, & in ſollem uentris recōdit. Hic eſt ſtomachus, q̄ paterfamilias dici meruit, quaſi om̄e animal ſolus gubernans. Nam ſi ægreſcat, uita in ancipiti eſt, titubante alimonix meatu, cui natura tanquam rationis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferius uero demiſſum inteſtinis adiacentibus inferitur, & inde uia eſt egerēdis. Ergo in uentre fit prima digeſtio, uirtute alloecotica in ſuccum uertente, quicquid acceptum eſt, cuius ſex retrimenta ſunt, quæ per inteſtina inferiore oriſicio tradente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui ^{ἀνερίων} nomen eſt, procurat̄ egeſtio. Ergo poſtq̄ in ſuccum cibus reformatur, hic iam iecoris cura ſuccedit. Eſt autem iecur concretus ſanguis, & ideo habet natium calorem, qui conſectum ſuccum uertit in ſanguinem. Et ſicut cibum in ſuccum uerti, prima eſt: ita ſuccū tranſire in ſanguinem, ſecunda digeſtio eſt. Hunc calor iecoris adminiſtratum per uenarū fiſtulas in ſua quæq̄ membra diſpergit, parte quæ ex digeſtis frigidiſſima eſt, in lyenem reſuſa: qui ut iecur caloris, ita ipſe frigoris domiciliū eſt. Nam ideo omnes dexteræ partes ualidiores ſunt, et debiliores ſiniſtræ, q̄a haſ regit calor uiſceris ſui, illæ contagione frigoris ſiniſtra obtinentis hebetantur. In uenis autē & arterijs, quæ ſunt receptacula ſanguinis & ſpiritus, tertia fit digeſtio. Nam acceptum ſanguinem quodam modo defecāt, & quod in eo aquoſum eſt, uenæ in ueſicam refundūt: liquidum uero, purumq̄ & altilem ſanguinem ſingulis totius corporis membris miniſtrāt. Et ita fit, ut cum cibum ſolus uenter accipiat, eius alimonia diſperſa per uniuerſos membrorum meatus, oſſa quoq̄ & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc eſt quarta digeſtio, q̄ in ſingulis membris fit, dum quod unicuiq̄ membro datum eſt, ipſi mēbro ſit nutrimentum. Nec tamen huic toties defecato retrimenta ſua deſunt, quæ cum membra omnia in ſua ſunt ſanitate, per occultos euaneſcunt meatus. Si qua uero pars corporis ægreſcat, ī ipſam quaſi infirmioreſ ultima illa quæ diximus

retrimenta labuntur. Et hinc nascuntur causae morborum, quae *ἐκ μέρους* medicis uocantur E
 re mos est. Si enim fuerit ultimi succi iusto huberior multitudo, hanc à se repel
 lit pars corporis illa, quae sanior est, & sine dubio labitur in infirmam, quae uires
 non habet repellendi. Vnde & alieni receptio distendit locum in quem cecide
 rit, & hinc creantur dolores. Haec est ergo triplex causa uel podagrae uel cuius
 libet ex confluentia morbi, id est multitudo humoris, fortitudo membri à se re
 pellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur asseruerimus, quatuor in corpo
 re fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera, & si praecedens fuerit impe
 dita, nullus fit sequentis effectus, recurramus animo ad illam primam digestio
 nem, quae in uentre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi na
 scatur alimonia. Diuerforum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui ce
 lerius, sunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digestio uertitur in succum, F
 quia non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tar
 dius uertuntur, acescit. & hoc saepe etiam eructando sentimus. Alia quoque quibus
 tarda digestio est, uelut ligna humida, quae urgente igne fumum de se creant: sic
 illa imminente igne naturae, fumant: dum tardius coquuntur, siquidem nec hoc
 sensum eructantis euadat. Cibus autem simplex non habet controuersam mor
 ram, dum in simplicem simul succum uertitur. Nec digestio ulla turbatur, dum
 omnes sibi stata momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil
 impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, extimans non impedi
 ri digestionem, nisi sola ciborum multitudine, nec uelit de qualitate tractare, hic quoque
 que multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. Nam pulmentorum
 uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultra quam naturae necesse est, laces
 situr: & fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius uel certe de singulis G
 parua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potus uel uitandos,
 qui ultra sitim famem uel sedandam producunt appetentiam. Denique uel
 propter hoc edendi uarietas repudietur, quia plena est uoluptatis, à qua serijs &
 studiosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quam uirtus & uoluptas? Sed
 modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, ta
 men quia uarium est, accusare conuiuium.

Contra, cibum multiplicem aptiorem esse quam sit simplex. Caput .V.

HAec cum Praetextato & caeteris prona assensione placuissent, Euange
 lus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quam quod aures nostras Grae
 ca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur, cit
 cumuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes ty
 rannum. Et quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, age Vecti hor
 temur Eustachium, ut recepta contraria disputatione, quicquid pro uario cibo
 dici potest, uelit communicare nobiscum: ut suis telis lingua uiolenta succum
 bat, & Graecus Graeco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici oculos effo
 diat. Et Symmachus: Rem iucundam Euangele amarius postulasti. Aude
 re enim contra tam copiose & eleganter inuenta, res est quae habeat utilem uolu
 ptatem: sed non tanquam ingenij insidiantes, & gloriosis tractatibus inuiden
 tes, hoc debemus expetere. Nec abnego, potuisse me quoque tanquam palinodi
 am canere. Est enim rhetorica praefatio, communes locos in utramuis partem
 inuen-

A inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inuentionibus à Græcis fortè alijs relata respondent, te Eustachi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarij contrarijs repellendo, in integrum restituas exautoratum cõuiuorum leporè. Ille diu hoc à se officium deprecatus, ubi tot impellētium proceræ quibus obuiandum non erat, hortatui succubuit: Bellum (inquit) duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentia. Sed ab autoritate uestra tanq̃ ab edicto prætoris impetrata uenia, gulæ patronum (quia necesse è) profitebor. In primo speciosis magis q̃ ueris penes nos Disarius exemplis, ut docebitur, nostri cepit ingenium. Ait em̃ pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari difficilius earum q̃ hominū sanitatem. Sed utrunq̃ falsum probabo. Nam neq̃ simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis q̃ à nobis morbi remotiores. **B** Testatur unum uarietas pratorum quæ depascuntur: quibus herbae sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum, aliæ frigidum nutriendes: ut nulla culina possit tam diuersa condire, q̃ in herbis natura uariavit. Notus est omnibus Eupolis, inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poetas. Is in fabula quæ inscribitur Aeges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se yba iactantes, βοσκόμειδ' ὕλης ἀπ' πομπόλασσις. Videt ne uobis ciborū ista simplicitas, ubi tot enumerant uel arbuſta uel frutices, nō minus succo diuersa q̃ noie? Qd̃ aut̃ non facilius morbis hoies q̃ pecudes occupentur, Homero teste cōtentus sum, qui pestilentiã refert à pecudibus esse inchoatã: q̃ñ morbus anteq̃ in hoies posset irrepe, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio è. Qd̃ em̃ eorū quibus notitia nobis in usu est, potest annos hois æquare: nisi recurras fortè ad ea, q̃ de coruis atq̃ cornicibus fabulosa dicuntur. Quos tamen uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisq̃ seminibus insidiari, fructus arborum persequi. Nam non minus edacitatis habent, q̃ de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secundum (si bene recorder) exemplum est, solere medicos ægris simplicem cibum offerre, non uariū: cum hunc offeratis (ut opinor) nō quasi digestu faciliorem, sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimoniae, edēdi desiderium languesceret: quasi multis concoquendis p̃ infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si quis ægrescentium uel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. Id eo uobis cōmento tali, non qualitas, sed modus quærit. Qd̃ autē in edendo sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia noie similitudinis coloratur. Cæterum longe alia ciborum ratio est. Quis enim unquam edendo plurimum, mente fauciatus est, quod in bibendo contingit: Fartus cibo, stomacho uel uentre grauatur, infusus uino fit similis infano, opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens, expectat administrationem digestionis, & tunc demum membrīs sensim confectus illabit: potus ut natura leuior, mox altum petit: & cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit fumi calentis aspergine. Et ideo uaria uina uitantur, ne res quæ ad possidendū caput repentina est, calore tam diuerso q̃ subito consilij sedem fauciet. Quod æque in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uero disputatione, qua digestionum ordinem sermone luculento & uario digestiſti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent pro-

positæ quæstioni, & eloquenter dicta non abnego. Illi soli non assentior, quod succos uarios de ciborum uarietate confectos, dicis cōtrarios esse corporibus, cum corpora ipsa de cōtrarijs qualitibus fabricata sint. Ex calido enim & frigido, de sicco & humido constamus. Cibus uero simplex cui adest, succum de se unius qualitatis emittit. Scimus autē similibus similia nutriri. Dic quæso unde aliæ tres qualitates corporis nutriuntur? Singula autem ad se similitudinem sui rapere, testis est Empedocles, qui ait:

Te autem sæpe audio Hippocratis tui uerba cum admiratione referentem:

Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. Nam & deus om̄ium fabricator, aërem quo circumfundimur, & cuius spiramus hauſtu, non simplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat, sed nec continuæ siccitati, nec perpetuo eū addixit humori, quia una nos non poterat qualitate nutrire de permistis quatuor fabricatos. Ver ergo calidū fecit, & humectum. Sicca æstas & calida. Autumnus siccus & frigidus. Hyems humida pariter & frigida est. Sic & elemēta quæ sunt nostra principia, ex diuersitatibus etiam ipsa constant, & nos nutriunt. Est enim ignis calidus & siccus. Aër humectus & calidus. Aqua similiter humecta & frigida. Terra frigida pariter & sicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in ijs de quibus sumus, uniforme sit? Quod autē acescere, uel nonnunquam sumare in stomacho cibum, uis assignare uarietati, ut credamus, pronunties oportet, aut semper eum qui uario cibo utitur, hæc pati: aut nunquā illum pati, qui simplicem sumit. Si uero & qui mensa fruitur copiosa, hoc uitium sæpe nō sentit: & qui se uno cibo afficit, sæpe sustinet quod accusas, cur hoc uarietati, & nō modo edacitatis assignas? Nam & de simplici auidus noxam patitur cruditatis, & in uario moderatus digestionis commodo fruitur. At inquires, ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur, titillante gula, & ad assumēda plura quā necesse est prouocante. Rursus ad ea quæ iam dixi reuoluo, cruditates de modo, non de qualitate prouenire. Modum enim seruat, qui sui potens est, & in mensa Sicula uel Asiatica. Excedit impatiēs, etiam si solis oli uis aut holere uescatur. Et tamen ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est: cōtrā, insanus fit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum uoraciter inuasit. Postremò, si in his quæ sumimus uarietatem noxiam putas, cur potiorum remedia quæ per os humanis uisceribus infunditis, ex tam contrarijs ac sibi repugnantibus mista componitis? Succo papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram, aliasq; herbas conclamati frigoris pipere temperatis. Sed nec monstruosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos cāstorum, & uene-

A uenenata corpora uiperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur herbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: siquidem illa eam reuocent, iste continet: cur illis prouidere uarietatem laboras, isti squalorem uniformitatis adijcis? Post omnia in uoluptatem censura cothurnati sermonis inuectus es, tanquæ uoluptas uirtuti semper inimica sit: & non cum in luxum sprete mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse seruus, non edendo nisi cogente fame, nec potando præter sitim, nisi ut de utroque capiat uoluptatē? Ergo uoluptas non mox nomine ipso infamis est, sed sit modo utendi uel honesta uel arguenda. Parum est si accusata sit, & non etiam laudetur uoluptas. Nam cibus qui cum uoluptate sumitur, desiderio tractus, in uentrem recõditur patula expectatione rapientem: & dũ animose fruitur, mox eum concoquit. Quod non ex æquo cibus euenit, quos nulla sui dulcedo cõmendat. Quid ergo accusas uarietatem quasi gulae irritamentum, cum salus sit hominis, uigere appetentiam: qua deficiente languescit, & periculo sit propior? Nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant, & flatũ cum maior est coërcent, sopitũ uero excitare nõ possunt: ita & appetentia cum titillatur & crescit, rationis gubernaculo temperatur: si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibum appetentia sola commendat, elaborandum nobis est cõmento uarietatis, ut hæc semper prouocetur, cum præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me conuiuio adesse, non anxio. Nec sic admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quærentur æstiuæ niues, & hybernæ rosæ: & dum magis ostentui, quàm usui seruitur, sylvarum secretũ omne lustratur, & peregrina maria sollicitantur. Ita enim sit, ut etiam si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo.

His fauorabiliter exceptis, Disarius, obsecutus es, inquit, Eustachi dialecticæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere sequenda, usum consulat: & quid sit utilis sanitati, experientia docebit.

Vinum natura frigidum potius uideri quam calidum. Et cur raro sceminæ, senes cito inebrientur.

Caput .VI.

D Ost hæc Flauianus: Et alios quidem medicos idem dicentes semper audiui, uinum inter calida censendum. Sed & nunc Eustachius cum causas ebrietatis attingeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem sæpe hoc mecum reputanti, uisa est uini natura frigori propior quàm calori: Et in medium profero, quibus ad hoc extimandum trahor, ut uestrũ sit de mea extimatione iudicium. Vinum (quantum mea fert opinio) sicut natura frigidum est, ita capax uel etiam appetens caloris sit, cum calidis fuerit admotum. Nam & ferum cum tactu sit frigidum, *ψυχρόν καὶ κρύον ὄλον* si tamen solem pertulerit, concalescit, & calor aduena natium frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum quod aut potu interioribus conciliatur, aut for- *Vinum natura frigidum.*
tu, ut superficiẽ curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum sit, nec medici inficias eunt: Calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat, sed admistum calidis concalescat. Certe respondeant uolo, cur sto-

r v macho

macho in lassitudinem degeneranti, ad instaurandas constrictione uires offerant ægrescenti uinum, nisi frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta. Et cum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, à uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutant.

Dabo aliud indicium accidentis uino quàm ingeniti caloris. Nam si quis aconitum nesciens hauserit, nō nego haustu eum meri plurimi solere curari. In fufum enim uisceribus trahit ad se calorem, & ueneno frigidus quasi calidū iam repugnat. Si uero aconitum ipsum cum uino tritum potui datum sit, haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admistione sui frigus auxit ueneni, nec in interioribus iam calefcit, quia nō liberum sed admistum aliū, imò in aliud uersum descendit in uiscera. Sed & sudore nimio uel laxato uentre defessis uinum ingeritur, ut in utroque morbo cōstringat meatus. Insomnem medici frigidis oblinunt, modo papaueris succo, modo mandragora uel similibus, in quibus est & uinum. Nam uino somnus reduci solet, quod non nisi ingentis frigoris testimonium est. Deinde omnia calida Venerem prouocant, & semen excitant, & generationi fauent. Hauſto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pigriores. Sed nec idoneum conceptioni ferunt, quia uini nimietas ut frigidū, facit semen exile uel debile. Hoc uero uel manifestissimam extimationis meæ habet assertionem, quod quæcunque nimium algentibus, eadem contingunt ebrijs. Fiunt enim tremuli, pallidi, graues, & saltu tumultuantis spiritus artus suos & membra quatiuntur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguæ titubatio. Multis etiam morbus ille, quem *ἄλυσιν* Græci uocant, sic nimio uino, ut multo algore contingit. Respice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebrijs. Non ne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor refouetur? Non & ad calida lauacra ducuntur? non illis unctionum tempore calor corporis excitatur? Postremò, qui fiunt crebrò ebrii, citò senescunt. Alij ante tempus competētis ætatis uel caluitio, uel canicie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniunt.

Cato de ueris
sticæ capi. 85.

Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescētem flammam uiolenter extinguit, dum per frigus suum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, quod ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem: ut mala seu simplicia seu granata seu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit & exercuit mecum disputātem, quia in medium proferre uolui quod de uino extimauerim sentiendum.

Cæterum consultationem mihi debitam non omitto. Te enim Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absoluas. Legisse apud Græcū philosophum memini, (ni fallor, ille Aristoteles fuit) in libro quem de ebrietate composuit. Mulieres rarò in ebrietatem cadere, crebrò senes. Nec causam uel huius frequentiae, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officium est, uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. Tum ille: Recte & hoc Aristoteles, ut cætera. Nec possum non assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit,

A Inquit, rarò inebriantur, crebrò senes. Rationis plena gemina ista sententia, & altera pendet ex altera. Nam cum didicerimus quod mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturam sortita sunt muliebri corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor, docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius, nec facile cerebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sententiæ ueritatem, quod muliebri corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus cõsertum foraminibus, ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit.

Mulieres cur rarius inebriantur.

B Contrà, senibus siccum corpus est, quod probat asperitas & squalor cutis. Vnde et hæc ætas ad fletum fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra uis sua adhæret corpori arido, & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. Dura quoque esse senum corpora, nulla dubitatio est, & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur, & hausto uino exhalatio nulla cõtingit, sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrj, quàm senes sobrii. Si ergo leuem pertulerint impulsum uini, non accipiunt hæc mala, sed incitant, quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Senes cur facile inebriantur.

Fœminis frigidior ne sit natura quam uiris, an calidior. Et cur mustum non inebriet. Caput .VII.

C Robata omnibus Disarij disputatione, subiicit Symmachus: Ut spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita unum ab eo prætermisum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum uinum, & ita debilitari, ut uis eius quæ elanguit, nullum calorem possit, de quo nascitur ebrietas, excitare.

Mulieres frigidæ.

Ad hæc Horus: Tu uero Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorē uirili (si tibi uolenti erit) facile probabo.

Humor naturalis in corpore, quando ætas transijt pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccate fit inopia pilorum, & ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor & leuitas. Est & hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est. Qui ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigiditas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguinis plenæ sunt? Deinde, licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, siquando usum uenisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis uirorum corporibus adiungere singula muliebria: & unius adiutu, quasi natura flammæ, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quod cum calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celerius quàm pueri sũt idoneæ ad generan-

Mulierum naturam calidiorē esse quàm sit uirorum.

neran-

nerandum, quia calent amplius. Nam & secundum iura publica duodecimus annus in foemina, & quartusdecimus in puero definiuit pubertatis ætatem. E

*Cōtr. i. frigidi
orē eē naturā
mulierū q̄ ui-
rorum sit.*

Quid plura? Non' ne uidemus mulieres, quando nimium frigus est, medio cri ueste contentas, nec ita operimentis plurimis inuolutas, ut uiri solēt, scilicet naturali calore, contra frigus quod aër ingerit, repugnante? Ad hæc renidens Symmachus: Bene, inquit, Horus noster tentat uideri orator ex cynico, q̄ in contrarium uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari. Nam quod pilis (ut uiri) non obsidentur, inopia calor est. Calor est enim qui pilos creat. Vnde & eunuchis desunt, quorum naturam nullus negauerit frigidiorē uiris. Sed & in corpore humano illæ partes maxime uestiuntur, quibus amplius inest calor. Leue autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Comitatur enim algorem densitas, leuitas densitatem. Quod uero sæpe purgantur, non multi, sed uitiosi humoris indicium est. Indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit: nec habet sedem, sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. Quod maxime probatur, quia mulieribus cum purgantur, etiam algere contingit. Vnde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in uiuo corpore non manere, quasi inopia calor extinctum. Quod muliebri corpus iuuabat ardentē uiros, non calor est, sed pinguis carnis, & oleo similioris, quod non illis contingeret ex calore. Quod cito admouent generationi, non nimij calor, sed naturæ infirmioris est, ut ex illa poma celerius maturescunt, robusta serius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationē caloris, cōsidera uiros longe diutius perseuerare in generando, quæ mulieres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroque sexu, uel frigoris uel calor. Nam uis eadem in frigidiorē corpore celerius extinguatur, in calidiorē diutius perseuerat. Quod frigus aëris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudēt. Ideo ne corpus earum frigus horreat, facit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorē.

Sed de his singuli, ut uolunt, iudicent: Ego uero ad sortem consulendi uenio: & quod scitu dignum extimo, ab eodem Disario quæro, & mihi usque ad effectum nimio amico, & cum in cæteris, tum in his optime docto. Nuper in Thusculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solennitate legerentur. Erat uidere permistos rusticis seruos, haurire uel de expresso, uel de sponte fluente mustū, nec tamen ebrietate capi. Quod in illis præcipue admirabar, quos impelli ad insaniam paruo uino noueram. Quæro quæ ratio de musto ebrietatem, aut tardam fieri faciat, aut nullam?

*Mustū cur nō
inebriet.*

Ad hæc Disarius: Omne quod dulce est cito satiat, nec diurnam desiderij sui fidem tenet, sed in locum satietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo est, suauitas nulla. Nam uinum cum in infantia est, dulce: cum pubescit, magis suaue quam dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait:

μόλι' ἄγε δ' ἴ μοι οἴνον ᾗ ἀμειφραῦσιν ἄφουστον
ἠδ' αἶμα,
καί το δ' ἐν τ' ἐδ' ἴδ' δεῶν ἡσθ' ἀλείφαλι π' ἀλλ' ὄ
ἡσθ' μέλιτι γλυκ' ὄφ'.

Vocat enim mel

A Vocat enim mel dulce, & uinum suaue. Mustum igitur, cum necdum suaue ē; sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare: adeo, ut medici eos qui usq̄ ad periculum uino distenduntur plurimo, cogant uomere: & post uomitum contra fumum uini qui remansit in uenis, panem offerunt melle illitum, & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustū, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione descēdit, quod mustum graue est, & flatus & aquæ permistione & pondere suo cito in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiijs ebrietati. Delapsum uero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ, quarum altera in flatu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur, aquæ uero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam, sed & siqua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit & extinguit. Inesse autem aquam musto uel hinc docetur, q̄ cū in uetustatem procedit, sit mensura minus, sed acrius fortitudine, quia exhalata aqua qua mollebatur, remanet uini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

De facilitate uel difficultate digestionis quorundam ciborum, deq̄ alijs quibusdam quæstiunculis oppido quam argutis.

Caput

.VIII.

Post hæc Furius Albinus: Ego quoq̄ pro uirili portione Disarium nostrum in exercitum non relinquo. Dicas quæso, quæ causa difficile digestionem facit isitium, quod ab infectione isitium dictū (amissione enim literæ, postea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digestionem futuram iuuerit tritura tam diligens, & quicquid graue erat carnis assumserit, consummationemq̄ eius multa ex parte cōsecerit. Et Disarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem antè prouisam. Leuitas enim quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit: nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digestio promouetur: sic & mox tritū atq̄ firmatum, cum in aquam coniicit, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uētris humore, subducit se digestionis necessitati: & tam serò illic coquit, q̄ tardius conficiunt, quæ uapore aquæ q̄ quæ igne soluentur. Deinde dum instātius teritur, multus ei flatus inuoluitur, qui prius in uentre consumendus est, ut tum demū conficiatur quod remansit de carne iam liberæ. Hoc quoq̄ scire habeo, Furius inquit, q̄ faciat causa nōnullos carnes ualidiores facilius digerere q̄ tenues. Nam cum citò coquant offas bubulas, in asperis piscibus coquendis laborant. In his Disarius ait: Huius rei autor est nimia in homine uis caloris, quæ si idoneam materiem suscipit, libere congregitur, & citò eam in cōcertatione consumit: leuem modo præterit ut latētem, modo in cinerem potius quam in succum uertit: ut ingentia robora in carbonum frustra lucentia igne uertuntur, paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum, q̄ potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. Venio nimio abies aut quercus auellit, cannā nulla faciliè frangit procella. Cūq̄ Furius delectatus enarrātis ingenio, plura uellet interrogare, Cecinna se Albinus obie-

isitium cur difficile digestum sit

Carnes ualidiores quare aliquando facilius digerantur quam tenues.

*Sinapi & piper cur appo-
sita cuti, uul-
nus excitēt, de-
uorata nō le-
dant.*

*Cur uina fri-
gida in Aegy-
pto.*

*Aqua calida
cur mota fiat
calidior.*

*Æstate cur
aer motus fla-
bro frigidus
acquiratur.*

*Rotātes se in
orbē, cur uer-
tiginē patiun-
tur.*

nus obiecit: Mihi quoque desiderium est habendi paulisper negotij cum tam fa-
cunda Disarij doctrina. Dic oro te (inquit) quæ facit causa, ut sinapi & piper, si
apposita cuti fuerint, excitent uulnus, & loca perforent; deuorata uero nullam
uentris corpori inferant læsionem. Et Disarius: Species (inquit) & acres &
calidæ, superficiem cui apponuntur exulcerant: quia integra uirtute sua sine al-
terius rei admittione utuntur ad noxiam. Sed si in uentrem recepta sint, soluit
uis earum uentralis humoris alluuiōe, qua fiunt diluiores. Deinde prius uer-
tuntur in succū uentris calore, quā ut integra possint nocere. Cecinna subiicit,
Dum de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quæsitū dignam puta-
ui: Cur in Aegypto quæ regionū aliarū calidissima est, uinum nō calida, sed penē
dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius: Vsu tibi Albine cōper-
tum est, aquas quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme,
æstate frigescere. Quod sit nō alia de causa, nisi quod aëre, qui nobis circumfusus
est, propter temporis rationem calēte, frigus in terrarū ima demergit, & aquas
inficit, quarum in imo est scaturigo. Et contrā cum hyemē aër præfert, calor in
interiora demergens, aquis in imo nascentibus dat uaporem. Quod ergo ubi-
que alternat uarietate tēporis, hoc in Aegypto semp̄ est, cuius aër semper est in
calore. Frigus em̄ ima petens, uitium radicibus inuoluit, & talē dat qualitatem
succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt. Tractatus
noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem, non facilē aliō digreditur. Di-
cas ergo uolo, cur qui in aquam descendit calidā, si se non mouerit, minus uri-
tur: sed si agitato suo aquam mouerit, maiorem sentit calorem: & totiens aqua
urit amplius, quotiens nouus ei motus accesserit. Et Disarius: Calida (inquit)
quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui māsuētiorem, uel quia
cuti assueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uero aquā nouam corpo-
ri applicat, & cessante assuetudine, de qua paulo antè diximus, semper nouitas
auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cum aër calidus flabro
mouetur, non calorem, sed frigus acquirit: eadem em̄ ratione & in hoc feruorē
deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ & aë-
ris calore. Illa em̄ corporis solidioris est: & crassa materies, cum mouetur, inte-
gra ui sua superficiem cui admouet inuadit: aër motu in uentū soluitur, & liqui-
dior se factus agitato, flatus efficit. Porro ut flatus illud remouet quod circum-
fusum nobis erat, erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatum calore,
restat ut aduenam sensum frigoris præstet agitatus.

*Cur se in orbē rotātes patiātur uertiginē capitis. Et quomodo cerebrū ipsum sensus expers, sensus tamē in cæ-
teris mēbris gubernet. Inibiq; obiter, quæ partes humani corporis sensu careant. Caput .IX.*

Interpellat Euangelus pergentem consultationem: & exercebo, inquit, Di-
sarium nostrum, si tamen minutis illis suis & rotantibus responsionibus sa-
tisfaciet consulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertunt, ut sæpe in orbem ro-
tentur, & uertiginem capitis & obscuritatem patiūtur oculorum. postremò, si
perseuerauerint, ruūt, cum nullus alius motus corporis hāc ingerat necessitatē?

Ad hæc Disarius: Septē, inquit, corporei motus sunt. Aut em̄ accedit prior
sum, aut retrorsum recedit, aut in dexterā læuam ue deuertit, aut sursum pro-
uect, aut deorsum, aut orbiculatim rotat. Ex istis septem motibus, unus tantū in
diuinis

A diuinis corporibus inuenit̄, sphæralē dico, quo mouetur cœlum, q̄ sidera, q̄ cœ-
 tera mouent̄ elementa. Terrenis animalibus illi sex p̄cipue familiares sunt, sed
 nonnunq̄ adhibet̄ & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxij. Septimus,
 id est qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit
 spiramētum, quod animā cerebro quasi oēs sensus corporis gubernanti mini-
 strat. Hoc est aut̄ spiramētum, qđ ambiens cerebrū singulis uim suam sensibus
 præstat: hoc est, quod neruis & musculis corporis fortitudinē præbet. Ergo ȳ-
 tigrine turbatum, & simul agitat̄ humoribus oppressum languescit, & ministe-
 rium suum deserit. Inde fit ijs qui raptant̄ in gyros, hebetior auditus, uisus ob-
 scurior. Postremò neruis & musculis nullam ab eo uirtutem quasi deficiēte su-
 B cimentibus, totum corpus quod ijs sustinet̄ & in robur erigitur, desertū iam ful-
 cimentis suis, labitur in ruinā. Sed cōtra hæc om̄ia, consuetudo, quam secundā
 naturam pronunciauit usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersantur. Spira-
 mentum em̄ cerebri, quod paulo antè diximus, assuetū rei iam non sibi nouæ,
 non pauescit hunc motū, nec ministeria sua deserit. Ideo cōsuetis etiam iste agi-
 tatus innoxius est. Et Euāgelus: Irretitum te iam Disari teneo, & si uerè opi-
 nor, nusq̄ hodie effugies. Et alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui sæ-
 pe dicentē, cerebro nō esse sensum: sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cere-
 brum esse sine sensu. Verū ne ē hæc uos dicere solitos: an ut falsum refelles Di-
 C sari? Verum ait ille. Euangelus: Ecce iam clausus es. Vt em̄ concedam ti-
 bi p̄ter capillos in homine aliquid esse sine sensu, qđ non facile psuasum est, tamē
 cur sensus om̄es paulo antè dixisti à cerebro ministrari, cū cerebro nō inesse
 sensum ipse fatearis? Potest ne excusari huius cōtrarieatis ausum, uel uestri oris
 nota uolubilitas? Et Disarius renidens: Retia q̄bus me irretitū tenes, nimis
 D rara sunt, nimis patula. Ecce me Euāgele sine nisu inde exēptum uidebis. Opus
 naturæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. Ossa,
 dentes cum unguibus & capillis nimia siccitate ita dēsata sunt, ut penetrabilia
 non sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrū ita
 in humore atq̄ mollitie sunt, ut eundē effectū animæ, quem siccitas illa non re-
 cipit, mollities ista non teneat. Ideo tam dētibus, unguibus, ossibus, & capillis,
 q̄ adipi, medullis, & cerebro, sensus inesse nō potuit. Et sicut sectio capillorum
 nihil doloris ingerit, ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrū, seu me-
 dulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus (inquies) tormentis affici,
 quibus secantur ossa: torqueri homines & dolore dētium. Hoc uerum quis ab-
 neget? Sed ut os secetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum dum se-
 ctionem patitur, importat. Quod cum medici trāsit, os iam cum medul-
 la quam continet, habet indolentiam sectioni similem capillorum. Et cum den-
 tium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. Nam
 & unguis quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni
 adhæret, iam facit si secetur dolorem, nō suo, sed sedis suæ corpore. Sicut capil-
 lus dum superior secat̄, nescit dolorem: si auellatur, sensum accipit à carne quā
 deserit. Et cerebrum quod tactu sui hominem uel torquet uel frequenter inter-
 imit, non suo sensu, sed uestitus sui, id est omenti, hunc importat dolorem. Ergo
 diximus quæ in homine sine sensu sunt, & quæ hoc causā faciat, indicatum est.

Dētes, ossa, et
 alia quædam ē
 homine sensu
 carere.

Reliqua

Cerebrū sensu
carēs, quō cor
poris sensus
gubernat.

Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrū, cum sensum non habeat, sensus gubernet. Sed de hoc quicquid tentabo si potero esse soluēdo. Sensus de quibus loquimur, quicquid sunt: uisus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Hi aut in corpore sunt, aut circa corpus, solisque sunt caducis corporibus familiares. Nulli enim diuino corpori sensus inest. Anima vero omni corpore, uel si diuinū sit, ipsa diuiniore est. Ergo si dignitas diuinorum corporum, sensum dedignatur, quasi aptum caducis: multo magis anima maioris est maiestatis, quam ut sensu egeat. Ut autem homo constet & uiuum animal sit, anima praestat quae corpus illuminat. Porro illuminat inhabitando, & habitatio eius in cerebro est. Et sphaericalis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partem in homine & altam & sphaeralem tenuit, & quae sensu careat, quae non est animae necessarius. Sed quia necessarius animali est, locat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis. Cuius spiramenti natura haec est, ut sensus & ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres cerebri nostra uocauit antiquitas, nascuntur neruorum septem *συνυγία*: cui rei nomen quod ipse uoles, Latinum facito. Nos enim *συνυγίου* neruorum uocamus, cum bini nerui pariter emergunt, & in locum certum desinunt. Septem igitur neruorum *συνυγία* de cerebri uentre nascentes, uicem implent fistularum, spiramentum sensificum ad sua quaecumque loca naturali lege ducentes, ut sensum uicinis & longe positis membris animalis infundant. Prima igitur *συνυγία* neruorum taliū petit oculos, & dat illis agnitionem specierum, & discretionem colorum. Secunda in aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorum. Tertia naribus inferitur, uim ministrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de gustatibus iudicatur. Quinta uis sua corpus omne implet. Omnis enim pars corporis, mollia & aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachum petit, cui maxime sensus est necessarius, ut quae desunt appetat, supflua respuat, & in homine sobrio se ipse moderet. Septima *συνυγία* neruorum, infundit sensum spinali medullae, quae hoc est animal, quod est nauis carina. Et adeo usu aut dignitate praecipua est, ut longum cerebrum a medicis sit uocata. Ex hac denique ut ex cerebro diuersi nascuntur meatus, uirtutem tribus animae propositis ministrantes. Tria sunt enim, quae ex animae prouidentia accipit corpus animale, ut uiuat, ut decorum uiuat, & ut immortalitas illi successione quaeratur. His tribus propositis (ut dixi) animae, per spinalem medullam praebetur effectus. Nam cordi & iecori & spirandi ministerijs, quae omnia ad uiuendum pertinent, uires de spinalibus quos diximus, meatibus ministrantur. Neruis etiam manuum, pedum, aliarum uel partium per quas decorum uiuit, uirtus inde praestat. Et ut ex his successio procuratur, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant, ministrant. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, quod in uentre cerebri locatum est, & sine spinalis medullae beneficio constat. Sic ergo fit, ut cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen a cerebro in omne corpus proficiatur. Euge Graeculus noster, Euangelus ait, tam plane nobis ostendit res operu naturae tectas, ut quicquid sermone descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustachio iam cedo, cui praeripui consulendi locum. Eustachius: Modo uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicumque uolent alij, ad exercitium consultationis accedant. Nos postea liberiore otio congregiemur.

Qui fiat, ut

Qui fiat, ut caluitium pariter atq; canities, anteriores capitis partes primum inuadant. Deinde, cur sceminis

A atq; eunuchis uox sit quam uiris exilior.

Caput .X.

ERgo (ait Eusebius) habendus mihi sermo est. Disari, tecum de ætate, cuius ianuam iam penè ambo pulsamus. Homerus cum senes *πλιονροτάφες* uocat, quæro utrum ex parte poëtico more totum caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assigner? Et Disarius: Et hoc diuinus ille uates prudenter ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebrò solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur, quod nõ nisi ex siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariore, ut quicquid superflui aut sumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorum caputibus uelut quasdam futuras, quibus hemisphæria (ut ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant: & ideo tardius canescunt, sed nõ caluitio carèt. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitis sicciora esse dixisti, cur caluum occipitium nunquam uidemus? Ille respondit: Siccitas occipitij non ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autem siccitate caluitium nascitur, quæ per malam temperiem quam Græci *ἀκρασία* uocare solent, contingit. Vnde de capillo crispi, quia ita tēperati sunt, ut capite sicciora sint, tarde canescunt, citò in caluitium transeunt. Contrà, qui capillo sunt rariore, non eo facillè nudantur, nutriente humore quod *φλέγμα* uocitatur, sed fit illis cita canities. Nam ideo albi sunt cani, quia colorem humoris quo nutriuntur, imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senecta opinionem exactæ siccitatis accepit? Quia senecta (ille inquit) extincto per uetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. Cæterum liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta ē abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quod ex uigilijs ætas grauior efficitur, quia somnus qui maxime ex humore cōtingit, de non naturali humore nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est abundantia non superflui, sed naturalis humoris. Eadem ratio est, quæ pueritiam canescere non patitur, cum sit humectissima. Quia nõ ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali & uitali humore nutrit. Ille em̄ humor, qui aut de ætatis frigore nascit, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita & noxius est. Hunc uidemus in sceminis, ubi nõ crebrò egeratur, extrema minitantem. Hunc in eunuchis debilitatem tibijs ingerentem: quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo facillè intorquētur, dum pondus suppositi corporis ferre non possunt, sicut canna pondere sibi imposito curuat. Et Eusebius: Quoniam nos à senectute usq; ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas uolo, cur ita acutæ sint uocis, ut sæpe mulier an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores? Id quoq; facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim *ἀγρησία* per quam sonus uocis ascendit, efficiens crassiolem, angustat uocis meatum: & ideo uel sceminis uel eunuchis uox acuta ē, uiris grauis,

Canities et caluitiū, cur priorem capitis partē principio occupent.

Vox i sceminis et eunuchis quare tenuior sit.

s quibus

quibus uocis transitus habet liberum & ex integro patentem meatum. Nasci autem in eunuchis & in foeminis ex pari frigore, parem penè importum humoris abundantiam, etiam hinc liquet, quod utrunq; corpus sæpe pinguescit. Certe hubera propè similiter utrisq; grandescunt.

Cur quos pudet aut qui gaudent, rubescant: at metuentes, pallor inuadat. Caput .XI.

His dictis, cum ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia, usq; ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius: Age Serui non solum adolescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctissime, commascula frontem, & sequestrata uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscū libere quod occurrerit in terrogātibus tuis, non minus doctrinæ collocaturus, quàm si alijs consulentibus ipse respondeas. Cumq; diuile tacentem crebris ille hortatibus exciteret, Hoc, inquit Seruius, ex te quæro, qđ mihi contigisse dixisti. Quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascat? Et ille: Natura, inq̄t, cum quid ei occurrit honesto pudore dignū, imum petendo penetrat sanguinē: quo commoto atq; diffuso cutis tingit, & inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici, qđ natura pudore tacta, ita sanguinē ante se pro uelamēto tēdat, ut uideamus quenque erubescētē manum sibi ante faciem frequēter opponere. Nec dubitare de ijs poteris, cū nihil aliud sit rubor, nisi color sanguinis. Addit Seruius: Et q̄ gaudent, cur rubescunt? Disarius, Gaudiū, inquit, extrinsecus contingit. Ad hoc animoso occurso natura festinat, quā sanguis comitando quasi alacritate in tegritatis suæ cōpotem, tingit cutē. Et inde similis color nascit. Idem refert: *Quare timentes rubescunt.* Contrā, q̄ metuunt, qua ratione pallefcunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. Natura em̄ cum qđ de extrinsecus cōtingentibus metuit, in altū tota demergit: sicut nos quoq; cum timemus, latebras & loca nos occultentia quærimus. Ergo tota descēdens ut lateat, trahit secum sanguinē, quo uelut curru semp uehi. Hoc demerso, humor dilutior cuti remanet, & inde pallefcit. Ideo timentes & tremunt, q̄a uirtus animæ introrsum fugiens nervos relinq̄t, quibus tenebatur fortitudo mēbroꝝ, & inde saltu timoris agitant. Hinc et laxamentū uētris comitat timorē, q̄a musculi qbus claudebant retrimentorū meatus, fugiētis introrsum animæ uirtute deserti, laxāt uincula, qbus retrimēta usq; ad digestiōis opportunitatē cōtinebant. Seruius his dictis uenerabiliter assensus, obtulit.

De quæstiunculis tredecim, Disario ab Auieno propositis. Caput .XII.

Tunc Auienus: Quia me ordo, ait, ad similitudinē consultationis applicat, reducendus est mihi ad conuiuū sermo, q̄ longius à mensa iam fuerat enagatus, & ad alias trāsierat quæstiones. Sæpe apposita salita carne, quā laridum uocamus, ut opinor, quasi large aridū, quærere mecū ipse constitui, qua ratione carnē ad diurnitatē usus admistio salis seruet. Hoc licet extimare mecū possim, malo tñ ab eo q̄ corpora curat, certior fieri. Et Disarius: Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidū est: & nisi qđam uinculo cōtineat, facillē defluit. Continent aut̄ q̄diu inest anima reciprocatione aëris, qua uegetant cōceptacula spiritus, dum semp nouo spirādī nutriunt alimento. Hoc cessante p̄ animæ discessum, mēbra marcescunt, & om̄e pōdere suo conflictum corpus obteri. Tum sanguis etiā (qui q̄diu fuit cōpos caloris, dabat mēbris ui-

A bris uigorē) calore discedente uersus in saniē, non manet intra uenas, sed foras
 exprimit, atq; ita laxatis spiramentis, effluit tabes seculēta. Id fieri sal admittus
 corpori prohibet. Est enim natura siccus & calidus, & fluxum quidem corpo-
 ris calore contrahit, humorem uero siccitate uel coërcet, uel exorbet. Certe hu-
 morem sale differri siue cōsumi, fit hinc cognitu facile, q; si duos panes pari ma-
 gnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigētem sa-
 lis, pondere propensiolem, scilicet humore in eo per salis penuriam permanen-
 te. Etiam hoc à Disario meo quæsitum uolo, cur defecatum uinum ualidius *Secunda.*
 sit uiribus, sed infirmius ad pmanendum: et tam bibentē citò pmouet, q̄ ipsum
 si manserit, facile mutatur? Quod citò, inquit Disarius, permouet, hæc ratio
 est, quia q̄to penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tanto fit liqdius, fece pur-
 gata. Ideo autē facile mutatur, q; nullo firmamēto nixū undiq; sui ad noxā pa-
 B tet. Fex em̄ uino sustinendo, & alendo, & uiribus sufficiens quasi radix eius
 est. Et hoc quæro, Auienus ait, cur fex in imo subsidit omnium nisi mellis, *Tertia.*
 mel solum est quod in summū fecem expuat. Ad hæc Disarius: Fecis maté-
 ria ut spissa atq; terrena, cæteris laticibus pondere præstat, melle uincitur. Ideo
 in illis grauitate deurgens ad fundum decidit: in melle uero, ut leuior, de loco
 uicta sursum pellitur. Quoniā ex ijs quæ dicta sunt, ingerūt se similes quæ *Quarta.*
 stiones, cur Disari ita mel & uinum diuersis ætatibus habetur optima: mel qđ
 recentissimum, uinum quod uetustissimum? Vnde est & illud prouerbiū, quo
 utūtur gulones: Mulsum quod probe temperes, miscendū esse nouo hymetio,
 & falerno uetulo. Propterea, inqt ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. Vi-
 C ni em̄ naturā humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaues, medicinæ
 contemplator effectum. Nam quæ udanda sunt corporis, uino fouentur: quæ
 siccanda sunt, melle deteruntur. Igitur longinquitate temporis de utroq; ali-
 quid exorbēte, uinum meracius fit, mel aridius: & ita mel succo priuatur, ut ui-
 num aqua liberatur. Nec hoc quod sequitur, dissimile quæsitis est, cur si ua- *Quinta.*
 sa uini atq; olei diutile semiplena custodias: uinum ferè in acorem corruppi-
 tur, oleo cōtrā sapor suauior conciliat. Vtruncq; Disarius ait, uerum est. In
 illud enim uacuū, quod superne liquido caret, aer aduena incidit, qui tenuissi-
 mum quencq; humorem elicit & exorbet. Eo siccato, uinum, quasi spoliatū uiri-
 bus, prout ingenio imbecillum aut ualidum fuit, uel acore exasperatur, uel au-
 steritate restringit. Oleum autē superuacuo humore siccato, uelut mucore qui
 D in eo latuit absterfo, acquirit nouam suauitatem saporis. Rursus, ait Auie- *Sexta.*
 nus, Hesiodus cum ad mediū dolij peruentum est, comparandum, & cæte-
 ris eius partibus ad satietatem dicit abutendum, optimum uinum sine dubio si-
 gnificans q; in dolij medietate cōsisteret. Sed & hoc usu probatum est, in oleo
 optimum esse quod supnat, in melle qđ in imo est. Quæro igitur cur oleū
 quod in summo est, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse cre- *Septima.*
 dantur? Nec cunctatus Disarius, ait: Mel quod optimum est, reliquo pōde-
 rosius est. In uase igitur mellis, pars quæ in imo est, utiq; præstat pondere, &
 ideo supernatante pretiosior est. Contrā, in uase uini, pars inferior admistione
 fecis non modo turbulenta, sed etiam sapore deterior est. Pars uero summa, aë-
 ris uicinia corrumpitur, cuius admistione fit dilutior. Vnde agricolæ dolia nō
 s ij contenti

contenti sub tectum reposuisse, defodiunt: & operimētis extrinsecus illitis, mu-
niunt: remouentes in quantum fieri potest à uino aëris cōtagionem: à quo tam
manifeste læditur, ut uix se tueat in uase pleno, & ideo aëri minus peruiō. Cæ-
terum si inde hauseris, & locū aëris admistioni patefeceris, reliquum quod re-
mansit, omne corrumpitur. Media igitur pars quantum à cōfinio summi utri-
usq̃, tantum à noxa remota est, & quasi nec turbulenta, nec diluta.

Ostaua.

Adiecit Auienus: Cur eadem potio meracior uidetur ieiuno, quàm ei qui
cibum sumpsit? Et ille: Venas inedia uacuefacit, saturitas obstruit. Igitur
cum potio per inanitatem penitus influit, quia nō obtusas cibo uenas inuenit,
neq̃ sit admistione dilutior, per uacuum means gustatu fortiore sentitur.

Nonā.

Hoc quoq̃ sciendum est mihi, Auienus inquit, cur qui esuriens biberit, ali-
quantulum famem subleuat: qui uero sitiens cibum sumpserit, non solum non
domat sitim, sed magis cupidinem potus accendit. Nota est, inquit Disari-
us, causa. Nam liquori quidem nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis
partes quoquò uersus permānet, & compleat. Et ideo inedia quæ inanitatem
fecerat, accepto potus remedio, quasi iam non in totum uacua recreatur. Ciba-
tus uero utpote concretior & grandior, in uenas nō nisi paulatim cōfectus ad-
mittitur. Ideo sitim quam reperit, nullo solatio subleuat, imò quicquid foris hu-
moris nactus est, exorbet: & inde penuria eius q̃ sitis uocatur, augetur. Nec
hoc mihi, Auienus ait, ignoratū relinquo, cur maior uoluptas est, cum sitis po-
tu extinguatur, quàm cum fames sedat̃ cibo. Et Disarius: Ex prædictis quo-
que liquet. Nam potionis totus haustus in om̃e corpus simul penetrat, & om̃i-
um partium sensus facit unam maximam & sensibilem uoluptatem. Cibus au-
tem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. Ideo uoluptas eius
multifariam comminuitur. Hoc quoque (si uidetur) addo quæsitis, cur qui
auidius uorāt, facilius satias capiunt, quàm qui eadem quietius ederint. Bre-
uis est, inquit ille responsio. Nam ubi auide deuoratur, tunc multus aër cū edu-
lijs infertur propter hiatum rictus, & crebritatem respirandi. Igitur ubi aër ue-
nas compleuit, ad abiiciendum fastidium pro cibo pensatur. Ni molestus
sum Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientem, & dicas quæ-
so, cur edulia satis calida facilius cōprimimus ore, q̃ manu sustinemus: & si qd
eorum plus feruet, q̃ ut diutius mandi possit, ilico deuoramus, & tamen alius
non perniciose urit̃. Et ille: Intestinalis calor qui in aluo est, quasi multo ma-
ior uehementiorq̃, quicquid calidum accipit, magnitudine sua circumuenit ac
debilitat. Ideo præstat, si quid ori feruidum admoueris, non (ut quidam faci-
unt) hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres: sed paulisp̃ labra cōprimere,
ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, comprimat minorem calo-
rem. Manus autem ut rem feruidam ferre possit, nullo proprio iuuatur calore.

Decima.

Iam dudū, inqt Auienus, nosse aueo, cur aqua quæ obsita globis niuiū per-
ducitur ad niualē rigorem, nō minus in potu noxia est, q̃ ex ipsa niue aqua re-
soluta. Scimus em̃ quot q̃tæq̃ noxæ epoto niuis humore nascantur. Et Di-
sarius: Addo aliquid antè quæsitis. Aqua em̃ ex niue resoluta, etiam si igne ca-
lescat, & calida bibat̃, æque noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo nō solo rigore
niualis aqua p̃niciosa est, sed ob aliā causam, quam non pigebit aperire autore

Undecima.

Aristotele,

Duodecima.

Ariseotele,

Decimatertia

Ariseotele,

A Aristotele, qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum (nisi fallor) absoluit: Omnis aqua (inquit) habet in se aeris tenuissimi portionem, quæ salutaris est. habet & terream fecem, qua est corpulenta post terram. Cum ergo aeris frigore & gelu coacta calefcit, necesse est per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuissimam: qua descendente conueniat in coagulum, sola terrea in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia cum fuerit eadē aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, quæ fuit antequam congelasceret. Deest, quod euaporatio solum in aqua salubre consumpsit. Nix ergo quæ nihil aliud est, quæ aqua in aere densata, tenuitatem sui, cum densaretur amisit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborum genera uisceribus inseminantur.

Gell. li. 19. c. 5.

Nominatum gelu, ueteris quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis, cur uina aut nunquam, aut rarenter congelascent, cæteris ex magna parte humoris nimietate frigoris cogi solitis: Num quia uinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit *αἶδομαι οἶνον*, non ut quidam putant propter calorem: an alia quæpiam causa est: quam quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Disarius: Est, uina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorem uim in corporibus calefactandis habet: & tamen gelu stringitur. Certe si putas ea quæ calidiora sunt, difficilius congelasceret, congruens erat nec oleum concrefcere, & ea quæ frigidiora sunt, facile gelu cogi. acetum autem omnium maxime frigorificum est, atque id tamen nunquam gelu stringitur. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, quod & leuigatius, & spissius est? Faciliora enim ad coeundum uidentur, quæ leuatiore denlatioraque sunt. Vino autem non contingit tanta mollities, & est quam oleum multo liquidius: Acetum uero & liquidissimum est inter cæteros humores: & tanto acerbius, ut sit acore tristificum: & exemplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoque amaritudinis sui aspera est, nunquam gelu contrahitur. Nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omnium ferme qui hæc quæsierunt opinionem scripsit, mare Bosphoricum, quod & Cimmericum appellat, earumque partium mare omne quod Scythicum dicitur, gelu constringi & consistere, aliter est ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum est, & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascent, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frustra quædam, & (ut

Decimaquarta.

Gell. li. 7. ca. 8.

D ita dixerim) proficiæ gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel palustrium undarum multitudine, in quas licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quasi leuatiore marina. Plurimum autem aquarum talium influere Ponto, & totam superficiem eius infectam esse dulci liquore. propter quod ait Sallustius, mare Ponticum dulcius quam cætera. Est hoc quoque testimonio, quod si in Pontum uel paleas, uel ligna, seu quæcunque alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Asiæ oram, cum constet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. Meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamque interiacet. & sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense & Gallicanum littora, in Tyrrenum prodit. Inde Hadriaticum ma

re facit: Ex quo dextra in Parthenium, læua in Ionium, & directum in Aegēum pergit, atq; ita ingrediū in Pōtum. Quæ igitur ratio facit, ut riuatim aquæ de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat. Sed constat utraque ratio. Nam superficies Pōti, propter nimias aquas quæ de terra dulces in fluūt, foras effluit, deorsum uero intrō pergit influxio. Vnde probatum est, na tantia quæ (ut suprā dixi) iaciuntur in Pontum, foras pelli. Si uero columna de ciderit, introrsum innare. Et hoc sæpe usu probatum est, ut grauiora quæq; in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una consultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce uide tur, cum frigidū est, q̄ si caleat? Respondit Disarius: Calor sensum occupat, & gustatū linguæ feruor interpedit. Ideo ex aspiratione oris prouēta suauitas excluditur. Quod si caloris absit iniuria, tum demum potest lingua incolumi blādimento, dulcedinem pro merito eius excipere. Præterea succus dulcis per calorē nō impune penetrat uenarū receptacula, et ideo noxa minuit uoluptatē.

De quæstionibus tribus, quas Horus Disario proposuit. Caput .XIII.

*Ieiuni cur ma
gis sitiāt quā
esuriant.*

SUCCESSIT Horus: & cū multa, inq̄t, de potu & cibatu quæsisset Auienus, unum maxime necessarium (spōtē an oblitus ignoro) prætermisit, cur ieiuni magis sitiāt quā esuriāt. Hoc in commune nobis Disari si uidetur, absolue. Et ille: Rem tractatu dignā, inq̄t, Hore quæsisisti, sed cuius ratio in aperto sit. Cum em̄ animal ex diuersis constet elementis, unum est de ijs q̄ corpus efficiunt, qd̄ & solum, aut maxime ultra cætera, aptum sibi quærat alimen tum. calorē dico, qui liq̄rem sibi semper exigit ministrari. Certe de ipsis quatu or elementis extrinsecus uidemus nec aquā, nec aērē, necq; terrā aliqd̄ quo ala tur, aut qd̄ consumat exigere, nullamq; noxā uicinis uel appositis sibi rebus in ferre. Solus ignis alimenti perpetui desiderio, qc̄quid offendit, absomit. Inspice & primæ ætatis infantia, q̄tum cibum nimio calore cōficiat, & cōtrā, senes co gita facillē tolerare ieiuniū, quasi extincto in ipsis calore, q̄ nutrimentis recrea ri solet. Sed & media ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalē calorem, animosius cibū appetit. Cōsideremus & aīalia sanguine carentia, q̄ nullum ci bum quærant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semp̄ est, liquor aut̄ proprium caloris alimentū est, bene in nobis, cum ex ieiunio corpori nutrime ta quærunť, p̄cipue calor suū postulat: quo accepto, corpus om̄e recreat̄, & pa tientius expectat cibum solidiorē. His dictis, Auienus anulū de mensa retu lit, q̄ illi de breuissimo dexteræ manus digito repentē deciderat. Cumq; à præ sentibus quæreret̄, cur eum alienæ manui & digito, & non huic gestamini de putatis potius insereret: oñdit manum læuā ex uulnere tumidiorem. Hinc Ho ro nata quæstionis occasio. Et dic, inq̄t, Disari (Om̄is em̄ situs corporis p̄tinet ad medici notionē, tu uero doctrinā & ultrā q̄ medicina postulat consecutus es) dic inq̄, cur sibi communis assensus anulum in digito, q̄ minimo uicinus ē, quem etiā medicinalem uocāt, & manu p̄cipue sinistra gestādum esse psualit̄.

*Anulus cur in
digito eo gera
tur, qui in sini
stra manu mi
nimo est proxi
mus.*

Et Disarius: De hac ipsa quæstione sermo quidā ad nos ab Aegypto uene rat, de quo dubitabā, fabulā ne an uerā rationem uocarem: sed libris anatomi corū postea cōsultis, uerum reperi, neruum quendā de corde natum priorum pergere usq; ad digitum manus sinistrae minimo proximū, & illic desinere im plica

plicatum cæteris eiusdem digiti neruis: & ideo uisum ueteribus, ut ille digitus
 A anulo tanq̄ corona circundaretur. Et Horus: Adeo, inq̄t, Disari uerū ita ut Cell. li. 10. c. 10
 dicis, Aegyptios opinari, ut ergo sacerdotes eorū quos prophetas uocāt, cum
 in templo uidissem circa deorum aras, hunc in singulis digitum confectis odo-
 ribus illinire, & eius rei causas inquisissem, & de neruo quod iam dictum est,
 principe eorum narrāte didicerim, & insuper de numero qui per ipsum signi-
 ficatur. Cōplicatus em̄ senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omni-
 fariā plenus, perfectus, atq̄ diuinus est. Causasq̄ cur plenus sit hic numerus, il-
 le multis asseruit: ego nunc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo: Hæc
 sunt quæ in Aegypto diuinarum omnium disciplinarum compote, cur anulus
 huic digito magis inferatur, agnouit. Inter hæc Cecinna Albinus: Si uolenti-
 bus erit uobis, inquit, in medium profero quæ de hac eadem causā apud Atte-
 B ium Capitonem pontificij iuris inter primos peritum, legisse memini: qui cum
 nefas esse sanciret, deorū formas insculpi anulis: eo usq̄ processit, ut & cur hoc
 digito uel in hac manu gestaret anulus, non taceret. Veteres, inq̄t, nō ornatus,
 sed signādi causā anulum secum circumferebāt. Vnde nec plus habere q̄ unum
 licebat, nec cuiq̄ nisi libero: quos solos fides decerneret, quæ signaculo cōtine-
 tur. Ideo ius anulorum famuli non habebāt. Imprimebatur autē sculptura ma-
 teriæ anuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gestabat ut quisq̄ uellet, quacun-
 que manu, quolibet digito. Postea, inq̄t, usus luxuriātis ætatis signaturas preti-
 olis gēmis coepit insculpere, & certatim hæc omnis imitatio lacessiuit, ut de au-
 gmento pretij quo sculpēdos lapides parassent, gloriarent. Hinc factum est, ut
 C usus anulorum exemptus dexteræ quæ multum negotiorum gerit, in læuā re-
 legaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu, & officio manus dexteræ, pretiosi
 lapides frāgerentur. Electus autē, inq̄t, ipsa læua manu digitus minimo proxi-
 mus, quasi aptior cæteris, cui commendaretur anuli pretiositas. Nam pollex, q̄
 nomē ab eo q̄ pollet, accepit, nec in sinistra cessat, nec minus q̄ tota manus sem-
 per in officio est. Vnde & apud Græcos ^{ἀντιχέρις}, inq̄t, uocatur, quasi manus al-
 tera. Pollici x̄o uicinus, nudus, & sine tuitione alterius appositi uidebatur. Nā
 pollex ita inferior est, ut uix radicem eius excedat. Medium & minimum uita-
 uerunt, inq̄t, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterū: & electus est, q̄
 ab utroq̄ clauditur, & minus officij gerit, & ideo seruādo anulo magis accom-
 modatus: Hæc sunt quæ lectio pontificalis habet. Vnusquisq̄ ut uolet, uel He-
 D truscā, uel Aegyptiā opinionem sequatur.

Inter hæc Horus ad cōsulendum seuerus: Scis, inq̄t, Disari, præter hunc ue-
 stitum q̄ me tegit, nihil me à noīs censu aliud habere. Vnde nec seruus mihi ē,
 nec ut sit opto: sed omnem usum, q̄ uino ministrandus est, ego mihimet submi-
 nistro. Nuper ergo cum in Hostiensī oppido morarer, sordidatū pallium me-
 um in mari diuile laui, & super litus sole siccaui, nihiloq̄ minus eadē in ipso
 post abluitionem maculæ sordium uisebantur. Cumq̄ me res ista stupefaceret,
 assistens fortē nauta, qn̄ potius, ait, in fluuio ablue pallium tuum, si uis emacula-
 tum. Parū, ut uerū probarem: & aqua dulci ablutum atq̄ siccātū, uidi splēdo-
 ri suo redditum. Et ex illo causam req̄ro, cur magis dulcis aqua, q̄ salsa idonea
 sit sordibus abluendis. Iamdudum, Disarius inq̄t, hæc quæstio ab Aristote-

*Aqua dulcis
 cur abluendis
 sordibus ma-
 gis idonea sit
 quàm salsa.*

le & proposita & soluta est. Ait em̄ aquam marinam multo spissiore esse, q̄ est dulcis: imò illam esse feculētam, dulcem uero puram, atq; subtilem. Hinc facilius, ait, uel imperitos nandi sustinet mare: cum fluuialis aqua, quasi infirma, & nullo adiumento fulta, mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. Ergo aquā dulcem dixit, quasi natura leuem, celerius immergere in ea quæ abluenda sunt: & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam uero quasi crassiorē, nec facile penetrare purgando, propter sui densitatem: & diu siccatur, non multum sordium secum trahere. Cumq; Horus ijs assentire uideretur, Eustachius ait: Ne decipias quæso credulū, qui se quæstionemq; suam cōmisit fidei tuæ. Aristoteles em̄, ut nonnulla alia, magis acute q̄ uere ista differuit. Adeo autē aquæ densitas non nocet abluēdis, ut sæpe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem, uel, si defuerit, terrenum puluerē, ut crassior facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. Sed nec ideo quia salsa est, minus abluit. Salsitas em̄ findere, & uelut aperire meatus solet, & ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una causa est, cur aqua marina non sit ablutioni apta, q̄ pinguis est, sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est, & sales docēt, quibus inesse quiddā pingue nullus ignorat. Est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, q̄ cum inspargitur flammæ, non tam extinguit, q̄ pariter accenditur, aquæ pinguedine alimoniam igni subministrante. Postremò, Homerū sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. Facit em̄ Nausicaam Alcinoi filiam abluentem uestes, cum super mare esset, non in mari, sed in fluuio. Idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue permistum. Vlysses em̄ cū iam dudū mare euassisset, & staret siccato corpore, ait ad Nausicæ famulas:

Ἀμείπλοισι δὲ οὐτω ἀπόπρωθεν, ὅφρ' ἔγωγε ἀντὶς
 ἔλμω ὤμοισι ἀπλόσομαι, ἐμφὶ δ' ἔλαιον
 χρίσομαι, ἢ γὰρ δὴ σὸρ ἀπὸ χροῶς ἔσπ' ἀλοιφῆ.

Post hæc cum descēdisset in fluuiū, diuinus uates, qui in omni re naturam secutus est, exp̄ssit qd̄ fieri solet: ut q̄ ascendunt de mari, si in sole steterunt, aqua quidem celeriter sole siccet, maneat autē in corporis superficie ueluti flos qd̄a, q̄ & in detergēdo sentiat. Et hæc ē aquæ marinæ pinguedo, q̄ sola impedit ablutionē.

Simulacra cur sub aquis maiora esse uideantur quam re uera sunt. Tum in uniuersum quomodo uisio fiat, susceptione simulacrorum quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emissionem radiorū ex ipsis oculis.

Caput .XIII.

*Simulacra
 maiora ueris,
 cur in aqua ui
 deantur.*

ET q̄ a cæteris expeditus mihi te paulisp̄ indulges, modo autē nobis de aqua sermo fuit, quæro cur in aqua simulacra maiora ueris uidentur: qd̄ genus apud popinatores pleraq; scitamentorū cernimus proposita, ampliora specie q̄ corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis, & oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingentibus. Et om̄ino ipsum uidere, qua nobis ratione cōstet: q̄ solent de hoc nonnulli nec uera, nec uerisimilia sentire. Et Disarius: Aqua, inq̄t, densior est aëris tenuitate, & ideo eam cūctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidēdi acies scindit, & in se recurrit. Scissa dum redit, iam nō directo ictu, sed undiq; uersum incurrit liniamēta simulacri: & sic fit, ut uideat̄ imago archetypo suo grandior.

A dior. Nā & solis orbis matutinus, solito nobis maior apparet, q̄a interiacet inter nos & ipsum aēr adhuc de nocte roscidus, & grandescit imago eius tanq̄ in aquæ speculo uisatur. Ipsam uero uidendi naturam nō insubidē introspexit Epicurus: cuius in hoc non est (ut extimo) improbanda sentētia, astipulāte præcipue Democrito. Quia sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserunt. Ergo censet Epicurus, ab om̄ibus corporibus iugi fluore quæpiā simulacra manare, nec unquā tantulam moram interuenire, quin ultro ferant̄ inani figura cohæretes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprij sensus recurrūt. Hæc sunt q̄ uir ille cōmemorarat, quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidēs Eustachius, In propatulo est, inquit, qđ decepit Epicurū. A uero em̄ lapsus est, aliorum quatuor sensuum secutus exēplum, quia in audiendo, & gustando, & odorando, atq̄ tangendo, nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod sensum sui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influunt, & palato ingeritur quod gignat saporē, & corpori nostro applicantur tactu sentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines rerū in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, q̄ in speculis imago aduersa contēplatores suū respicit, cum debeat (si quidem à nobis orta recto meatu proficiscit) posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læua læuam, dextera dexterā respiciat. Nam histrio p̄sonam sibi detractam, ex ea parte uidet, qua induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernā. Deinde interrogare hūc uirū uellem, an tunc imagines è rebus auolāt, cum est qui uelit uidere: an & cū nullus aspicit, emicant undiq̄ simulacra. Nam si quod primū dixi teneat, quæro cuius imperio simulacra præsto sint intuenti, & q̄ties quis uoluerit ora conuertere, toties se & illa cōuertant? Sin secundo inhæreat, ut dicat p̄petuo fluore rerum om̄ium manare simulacra: quæro q̄ diu cohærentia permanent nullo coagulo iuncta ad p̄manendum? Aut si manere dederimus, quemadmodū aliquē retinebunt colorē, cuius natura cum sit incorporea, tñ nunq̄ potest esse sine corpore? Dein, q̄s potest in animum inducere, simulatq̄ oculos uerteris, incurrere imagines cœli, maris, littoris, prati, nauium, pecudū, & innumerabiliū præterea rerū, quas uno oculorū iactu uidemus, cū sit pupilla q̄ uisu pollet oppidō parua? Et q̄nam modo totus exercitus uisit? an de singulis militibus p̄fecta simulacra se congerunt, atq̄ ita collocata tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa rei uanitas se refellat? Cōstat autē uisum nobis hac prouenire ratione. Genuinū lumen è pupilla quacuncq̄ eam uerteris, directa linea emicat. Id oculorū domesticum p̄fluuium, si repererit in circūfuso nobis aère lucē, p̄ eam directim p̄git, q̄ diu corpus offendat. Et si faciē uerteris ut circūspicias, utrobicq̄ acies uidendi directa procedit. Ipse autē iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice, in summa fit latior, sicut radij à p̄ctore fingūtur. Ideo per minutissimum foramen contemplans oculus, uidet cœli profunditatem. Ergo tria istanobis necessaria sunt ad effectum uidēdi, lumen quod de nobis emittimus, & ut aer qui interiacet lucidus sit, & corpus, quo offenso desinat intensio. Quæ si diutius pergat, rectam intensiōem lassata non obtinet, sed scissa in de-

De uidendira
tione.

Gell. li. 5. c. 16.

Prima ratio
quod uisio fiat
emissione ra-
diorū ex ocu-
lis, nō ex rece-
ptione simul-
acrorum.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

xteram læuamq̄ diffunditur. Hinc est, q̄ ubicunq̄ terrarum steteris, uideris tibi quandā cœli conclusionem uidere. & hoc est, quod horizontem ueteres uocauerunt: quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planū contrā aspicientibus, non pergere ultra. C.LXXX. stadia, & inde in orbem iam recuruari. Per planū, ideo adieci, q̄a altitudines lōgissime aspiciunt: quippe q̄ & cœlum uidemus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centron est. Et q̄a diximus q̄tum a centro acies usq̄ ad partem orbis extenditur, sine dubio in horizonte *διὰ μέτρον* orbis. CCC.LX. stadiorum est: & si ulterius q̄ intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cum lumen q̄d pergit è nobis, per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium uidendi. Sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam speciem rationi sensus oculorum, & illā aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculorum ē, iudicare rationis, memoriæ meminisse: q̄a trinū est officium, quod uisum complet ad dignoscendā figurā, sensus, ratio, memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa q̄d uisum sit recordatur. Adeo autē intuendo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno uidēdi sensu, etiā aliū sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nam si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiā tactus rigorem. Hac cessāte, uisus inefficax ē: adeo, ut q̄ remus in aqua fractus uidetur, uel q̄ turris eminus uisa cum sit angulosa, rotunda extimatur, faciat rationis negligentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatem. Et omnia illa discernit, quæ Academicis damnātorum, sensuum occasionem dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habēdus sit, comitāte ratione, cui nonnunq̄ ad discernendā speciem nō sufficit sensus unus. Nam si eminus pomi q̄d malū dicit, figura uisatur, non omnino id malū est. Potuit em̄ ex aliqua materia fingi mali similitudo. Aduocandus est igit̄ sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum positum, auram odoris ipsius concepisse. Hic tactus consulendus est, q̄ potest de pondere iudicare. Sed metus est ne ipse fallat, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaret, elegit. Confugiendum est igitur ad saporem, q̄ si formæ consentiat, malū esse nulla dubitatio ē. Sic probat, efficaciam sensuum de ratione pendere. Ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est circa sedem rationis, locauit.

Satin recte scriptum sit a Platone, cibum per stomachū trahi, potum uero per ἀσπιλον quæ τραχέα dicitur, fibris pulmonis illabi. Caput .XV.

Gell. li. 17. c. 11.

Contra Platonem.

HIs dictis, fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorū soliditatem, adeo ut attestari uel ipsum Euangelū nō pigeret. Disarius deinde subiecit: Isti plausus sunt, q̄ prouocant philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe occurrit in manifestos errores. Ut Platonem, dum nec anatomica, quæ medicinæ propria est, abstinet: risum de se posteris tradidit. Dixit em̄ diuisas esse uias deuorādis cibatur & potui: & cibum quidem per stomachum trahi, potum uero per ἀσπιλον quæ τραχέα dicitur, fibris pulmonis allabi. Quod tantum uirum uel extimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendum. Vnde Erasistratus medicorum ueterum nobilissimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longe diuersa q̄ ratio depre

A deprehendit. Duas enim esse fistulas instar canaliū, easq̄ ab oris faucibus pro-
 ficisci deorsum, & per earum alteram induci delabiq̄ in stomachum esculenta
 omnia & poculenta, ex eoq̄ ferri in uentriculū, q̄d Græce appellat̄ *ἰκάρτω κοιλία*,
 atq̄ illic subigi digeriq̄, ac deinde aridiora ex his retrimēta in aluum conueni-
 re, quod Græce *κώλον* dicitur: humidiora aut per renes in uesicam trahi: & per
 alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur *τραχῆα ἀρτηρία*,
 spiritum à summo ore in pulmonem, atq̄ inde rursus in os & in nares cōme-
 are: perq̄ eandē uocis fieri meatū: ac ne potus cibus ue aridior, quem oportet
 in stomachū ire, procederet ex ore, labereturq̄ in eam fistulā per quam spi-
 ritus reciprocat̄, ex eaq̄ offensione intercluderet̄ animæ uia, impositā esse arte
 quadam & ope naturæ *ἐπιγλωττίδα*, quasi claustrum mutuū utriusq̄ fistule, q̄
 B sibi sunt cohærentes: eamq̄ *ἐπιγλωττίδα* inter edendū bibendumq̄ opire ac pro-
 tegere *τὸ τραχῆα*, ne quid ex esca potū ue incideret in illud quasi æstuantis ani-
 mæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonē ore ipso arteriæ com-
 munito: Hæc Erasistratus, cui (ut extimo) *ἕνα* ratio consentit. Cum em̄ cibus nō
 squalidus siccitate, sed humoris temperie mollis uentri inferēdus sit, necesse est
 eandē uiam ambobus patere, ut cibus potu temperatus, per stomachū in uen-
 trem condatur: nec aliter natura cōponeret, nisi q̄ salutare esset animali. Dein-
 de, cū pulmo & solidus & leuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quē-
 admodum penetrat, aut transmitti potest ad locum digestionis, cum constet, si
 quando casu aliquid paulo densius in pulmonē uiolentia spiritus trahēte deci-
 derit, mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes usq̄ ad uexationē
 salutis: Si autē naturalis uia potum in pulmonem traheret, cum corpulenta bi-
 C buntur, uel cum hauritur potus admistus grauis, seu ex re aliqua dēsiore, quid
 ijs sumptis pulmo pateretur? Vnde *ἐπιγλωττίς* à natura prouisa est, quæ cum ci-
 bus sumitur operimēto sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu pas-
 sim trahente labatur. Sicut cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendā
 stomachi uiam, ut *ἀρτηρίαν* uoci patere permittat. Est & hoc de experientia notū,
 q̄ qui sensim trahunt potū, uētres hñt humectiores, humore qui paulatim sum-
 pius est, diutius permanente. Si quis uero auidius hauserit, humor eodem im-
 petu quo trahitur, præterit in uesicam, & sicciori cibo prouenit tarda digestio.
 Hæc autem differentia non nasceretur, si à principio cibi & potus diuisi essent
 meatus. Quod autem Alcæus poëta dixit, & uulgo canitur, *τὸ ὄρπε πνεύμονα ὄνειρον, τὸ*
 D *γὰρ ἄσπερον πνεύμονα ἐδέχθη*, ideo dictum est, quia pulmo re *ἕνα* gaudet humore, sed trahit
 quantum sibi extimat necessarium. Vides satius fuisse philosophorum om̄ium
 principi, alienis abstinere, q̄ minus nota proferre.

Ad hæc Eustachius paulo cōmotior, Nō minus te, inqt, Disari philosophis
 q̄ medicis inferebā, sed modo uideris mihi rem consensu gn̄is humani decanta *Pro Platone.*
 tam & creditā, obliuioni dare: philosophiā artem esse artium, & disciplinā disci-
 plinarū. Et nūc in ipsam inuehit̄ parricidali ausu medicina: cū philosophia illic
 habeat̄ augustior, ubi de rationali parte, id ē de incorporeis, disputat: & illic in-
 clinet̄, ubi de physica, q̄d est de diuinis corporibus uel cœli uel siderū, tractat.
 Medicina autem physicæ partis extrema fex est, cui ratio est cum testēis terre-
 nisq̄ corporibus. Sed quid rationē nominaui, cum magis apud ipsam regnet
 conie

coniectura quàm ratio? Quæ ergo conijcit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ, de incorporeis & uere diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. *επιλωπίς* quam memoras, inuentum naturæ est ad tegendas detegendasq; certa alternatione uias cibatus & potus, ut illum stomacho trāsmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpretet rimis: non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret: sed ut per eos si quid cibatus in pulmonē deciderit, succus eius mox migret in sedem digestionis. Deinde *ἀρτηρία* si quo casu scissa fuerit, potus nō deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiectat foras incolumi stomacho, qd non contingeret, nisi *ἀρτηρία* uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia quibus æger est pulmo, accenduntur in maximam sitim: quod nō eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intuere, quod animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. Natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod uiuendi ministeriū fecit: quod cum deest, usus eius non desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq; susciperet, superfluum foret uesicæ usus. Poterat enim utriusq; rei stomachus retrimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmissio. Modo autē seorsum uesica, & intestinum seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundum est, quod in urina quæ ē retrimētum potus, nullum cibi uestigium reperitur, sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum uel coloris uel odoris inficitur. Quod si in uētre simul fuissent, aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. Nam postremo lapides qui de potu in uesica nascuntur, cur nunquam in uentre coalescunt, cum nō nisi ex potu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poëtæ nobiles ignorant. Ait enim Eupolis in fabula quæ inscribitur *Coelaces*:

Euripides uero huius rei manifestissimus astipulator est, Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobis nobilis autoritas astipuletur Platoni, nonne quisquis contrā sentit, insanit?

Ouum ne prius fuerit an gallina.

Caput .XVI.

Ouum ne prius extiterit an gallina.

INter hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidēs & illudens, facessant, ait, hæc quæ inter uos in ostentationem loquacitatis agitantur: quin potius si quid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouum' ne prius extiterit, an gallina? Irridere te putas, Disarius ait, & tamen quæstio quā mouisti, & inquisitu & scitu digna est. Tu enim me tibi de rei utilitate comparans consuluiti, utrum prius gallina ex ouo, an ouum ex gallina prodierit. Sed hoc ita feris inserēdum est, ut de eo debeat uel anxie disputari. Et proferam quæ in utranq; partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi utrum eorum uerius malis uideri. Si concedimus omnia quæ sunt, aliquando cœpisse, ouum prius à natura factum iure extimabitur. Semper em̄ quod incipit, imperfectū adhuc & informe est, & ad perfectionē sui per procedentis artis & temporis additamenta format.

formatur. Ergo natura fabricans auem, ab informi rudimento coepit, & ouum
 A in quo necdum est species, extitit procedente paulatim maturitatis effectu. De
 inde quicquid à natura uarijs ornatibus cōparatum est, sine dubio coepit à sim
 plici, & ita cōtextionis accessione uariatum est. Ergo ouum uisu simplex & un
 dicq; uersum pari specie creatum est, & ex illa uarietas ornatuum quibus con
 stat auis species, absoluta est. Nam sicut elemēta prius extiterunt, & ita reliqua
 corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes seminales quæ in ouo
 sunt, si uenialis erit ista trāslatio, uelut quædā gallinæ elementa credenda sunt.
 Nec importune elementis de quibus sunt omnia, ouum cōparauerim. Omni em̄
 genere animātium, quæ ex coitione nascunt̄, inuenies ouum aliq̄rum esse prin
 cipium instar elementi. Aut enim gradiuntur animātia, aut serpunt, aut nando
 uolando ue uiuunt. In gradientibus lacertæ & similia ex ouis creatur. Quæ ser
 B punt, ouis nascuntur. Exordio uolātia uniuersa de ouis prodeunt, excepto uno
 quod incertæ naturæ est. Nam uespertilio uolat quidem pellitis alis, sed inter uo
 lantia non habendus est, qui quatuor pedibus graditur, formatosq; pullos pa
 rit, & nutrit lacte quos generat. Natātia penè omnia de ouis oriuntur generis
 sui, crocodilus uero etiam de testeis qualia sunt uolātium. Et ne uidear plus ni
 mio extulisse ouum elementi uocabulo, cōsule initiatos sacris Liberi patris: in
 quibus hac ueneratione ouū colitur, ut ex forma tereti ac penè sphærali atq; un
 dicq; uersum clausa, & includente intra se uitam, mundi simulacrū uocet̄. Mun
 dum autem consensu omnium constat uniuersitatis esse principium.

Prodeat q̄ priorem uult esse gallinā, & in hæc uerba tētet quod defendit as
 serere: Ouum, rei cuius est, nec initium, nec finis est. Nam initiū semen est, si
 C nis auis ipsa formata. Ouum uero digestio est seminis. Cum ergo semē anima
 lis sit, & ouū seminis, ouum aut̄ ante animal esse non potuit: sicut non potest di
 gestio cibi fieri anteq̄ sit q̄ edit. Et tale est dicere, ouum ante gallinā factum ac
 si qs dicat, matricem ante mulierem factam. Et q̄ interrogat quemadmodum
 gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti, q̄nam pacto hoīes facti sint
 ante pudenda, de quibus homines procreantur. Vnde sicut nemo recte dicet, ho
 minem seminis esse, sed semen hoīs: ita nec oui gallinā, sed ouum esse gallinæ.

Deinde, si concedamus (ut ab aduersa parte dictum est) hæc quæ sunt, ex tem
 pore aliqd̄ sumpsisse principiū: natura primūm singula animalia perfecta for
 mauit, deinde perpetuā legem dedit, ut continuaretur procreatione successio.
 D Perfecta aut̄ in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc q̄q; non pauca ani
 mantia, q̄ de terra & imbre perfecta nascuntur: ut in Aegypto mures, & in ali
 is locis ranæ, serpentesq; & similia. Oua autem nunq̄ de terra sunt procreata,
 qā in illis nulla perfectio. Natura uero perfecta format, & de perfectis ista pro
 cedunt, ut de integritate partes. Nam ut concedam oua auium esse seminaria,
 uideamus quid de semine ipso philosophorum definitio testatur, quæ ita sancit:
 Semen generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens. Non potest au
 tem ad similitudinem pergi rei q̄ necdum est: sicut nec semē ex eo quod adhuc
 non subsistit, emanat. Ergo in primo rerum ortu intelligamus, cum cæteris ani
 mantibus quæ solo semine nascunt̄, de quibus non ambigitur, quin prius fue
 rint q̄ semē suum, aues quoque opifice natura extitisse perfectas. Et quia uis
 gene-

generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos, quos pro diuersitate animantium natura uariauit. Habes Euangele utrobique quod teneas, & dissimulata paulisper irrisione, tecum delibera quid sequaris.

Et Euangelus: Quia etiam ex iocis seria facit uolentia loquendi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenatibus. Et quia diu utile cōtinuata uenatio est, perlata sunt alij interdium, noctu alij. Quos pduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui uero per noctem lunari plenitudine lucente portati sunt, putruerunt. Quid ubi scitum est, qui sequenti nocte deferrebant, infixio cuicuncq; parti corporis acuto æneo, apros carne integra pertulerunt. Quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occisis solis radij nō dederunt, lunare lumē effecerit? Facilis est, inquit Disarius, & simplex ista respōsio. Nullius em rei sit aliquando putredo, nisi calor humorq; cōuenerint. Pecudū autē putredo nihil aliud est, nisi cū defluxio quædā latēs, soliditatē carnis in humorem resoluit. Calor aut si temperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius, exiccat, & habitudinē carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol ut maioris caloris haurit humorē: lunare lumē, in q̄ est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde puenit iniecto tepore & aucto humore putredo. His dictis, Eustachiū Euangelus intuens, Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiam. Omnia, inquit, Eustachius, à Disario & luculente, & ex uero dicta sunt. Sed illud pressius intuendum est, utrum mēsurā caloris sit causa putredinis: ut ex maiore calore nō fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis em calor, qui nimium feruet q̄n̄ annus in æstate est, & hyeme tepescit, putrefacit carnes æstate, non hyeme. Ergo nec luna propter summissiorem calorē diffundit humores. Sed nescio quæ proprietates quam Græci *ἰσχυρά* uocant, & quædam natura inest lumini, quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & uelut occulto rore madefaciat: cui admixtus calor ipse lunaris, putrefacit carnem, cui diutile fuerit infusus. Neq; em̄ omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo à se differat, si maior minor ue sit. Sed esse in igne diuersissimas qualitates, nullam secum habentes societatem, rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne, quia cæteri ad producendam hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remedijs concoquendis magis sarmentis, q̄ ex alio ligno ignem requirunt. Qui uitro soluendo firmandoq; curant, de arbore cui myricæ nomen est, igni suo escam ministrant. Calor de lignis oleæ, cum sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis, & ad dissoluēdas iuncturas marmorum efficaciter noxius est. Ergo non mirum, si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt, cum sub luna p̄tereunt, ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uirore humida, accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoq; notum est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, ægre excitatur, & proximus sit insano, pondere pressus humoris, qui in om̄e eius corpus diffusus atq; dispersus

dispersus est proprietate lunari, quæ ut corpus infundat, omnes eius aperit & laxat meatus. Hinc est quod Diana, quæ luna est, ἄρτεμις dicitur, quasi ἀρότεμις hoc est aërem secans. Lucina à parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus est, distendere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerando partui salutare. Et hoc est, quod eleganter poëta Timotheus expressit:

Nec minus circa inanima lunæ proprietates ostenditur. Nam ligna quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis, quasi emolita per humoris conceptionem. Et agricolis curæ est, frumenta de agris nõ nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. Contrà, quæ humecta desideras, luna crescente conficies. Tunc & arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram, quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum. Aër ipse proprietatem lunaris humoris & patitur & prodit. Nam cum luna plena est, uel cum nascitur, (& tunc enim à parte qua sursum suscipit, plena est) aër aut in pluuiam soluitur, aut si sudus sit, multum de se roris emittit. Vnde Aleman lyricus dixit rorem aëris & lunæ filium. Ita undique uersum probatur, ad humectandas dissoluendasque carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus quàm ratio deprehendit. Quod autem dixisti Euangele de acuto æneo, (ni fallor coniectura mea) à uero non deuiat. Est enim in aëre uis acrior, quam medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde, qui in metallo aëris morantur, semper oculorum sanitate pollent: & quibus antè palpebræ nudatæ fuerant, illic conuestiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit & exiccat quod male influit. Vnde & Homerus modò,

ὄσπερ δ' ἄμωδερ

Ἄσπερ χαλκείη, κορυδαρὶ γὰρ λαμπροφύωρ,

ὠσφίωρ τε νεοσμίνωρ, σῆκέωρ τε φασγῶν

ερχομένων ἄμωδερ.

has causas secutus appellat. Aristoteles uero autor est, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, quàm quæ ex ferreo, faciliusque curari: quia inest, inquit, aëri uis quædam remedialis & siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

Qui finem primi libri cum fine huius cõtulerit, facile animaduertet quædam adhuc operis huius absolutioni deesse. Verum ea, autor ne ipse siue alij præpeditus, siue morte præceptus, haud dum adiecerit, an libræ actorum curia intercederint, facile dici non potest.

Coloniæ apud Eucharium Ceruicornum, ære & impensa
M. Godefridi Hittorpij ciuis Coloniensis, Anno.
no. M. CCCC. XXVI. pridie Nonas Ianuarias. *

Locus restitutus ex 15. illa.

